71 kop.

LUSTAKAS PIIBEL

L. TAXIL

LUSTAKAS PIIBEL

A-359.

LÉO TAXIL

LUSTAKAS PIIBEL

V. Kingissepa nim. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi Ametiühing
raamatukogu
№ 17752

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1963

2
T 32

Tõlgitud väljaande järgi:
Лео Таксиль,
ЗАБАВНАЯ БИБЛИЯ,
под редакцией В. Шишакова,
Госполитиздат, Москва, 1961.

Kaane kujundanud U. Külv.
Tõlkinud A. Past.

Ateistlikus kirjanduses ei ole eriti palju raamatuid, mis veenvalt ja samal ajal eredalt ning tervmeelselt ümber lükkaksid juudiusuliste ja kristlaste peamise «püha» raamatu — piibli totrusi. Üheks niisuguseks eredaks ja haaravaks raamatuks on «Lustakas piibel», mille on kirjutanud tuntud prantsuse ajakirjanik-ateist Léo Taxil. Ammendamatu huumoriga paljastab ta piibli absurdsusi ja vasturääkivusi. Raamatu väärtuseks on ka see, et autor analüüsib üksikasjalikult piibli legende. Propagandist, kes teeb usuvastast tööd, leiab Léo Taxili raamatust rikkalikku materjali. «Lustaka piibli» tõlkes on püütud säilitada esitamise elavust ja kujukust, mis on omane originaali tekstile. Raamat on illustreeritud suure hulga satiiriliste joonistustega.

EESSÕNA

XVIII sajandil murti revolutsiooniliste liikumiste survel feodalismi võimutsemine Lääne-Euroopas. Koos feodalismiga sai purustava hoobi ka rooma-katoliku kirik, kes jumala nimel pühitses ja kaitses feodaalide võimu. Religioon tõusis kainelt mõtlevate inimeste ette oma tõelises valguses kui inimese südametunnistuse üle võimutseva vaimse mürgi, ürgse harimatuse, toore ebausu ja julma vägivalla põimik. Kuid XIX sajandi keskpaiku hakkas kodanlus, kes nägi töölisklassi poolt ohtu oma võimutsemisele, kahetsema oma vabameelsust, millega ta varem kiitles, kui asus võitlema vana ühiskonnakorra kaitsjatega. Ta hakkas võitluses revolutsiooniliselt meelestatud töötajate vastu abi otsima usumeestelt. Vabameelsus, mille rajasid ja mida toetasid kodanluse parimad esindajad tol ajal, kui oli käimas äge võitlus ilmalike ja vaimulike feodaalide vastu, hakkas nüüd ohustama kapitalistide võimu.

Usulised organisatsioonid ja usutegelased, kes on alati ja kõikjal kaitsnud kõike reaktsioonilist ja mahajäävat, tulid täie valmisolekuga kodanlusele appi. Nad kuulutasid pühaks kapitalistliku palgaorjuse, kapitalistid aga hakkasid hoolitsema usutegelaste heaolu eest. Aprillis 1884 pöördus Rooma paavst Leo XIII usklike poole läkitusega, mis sai oma algsõnade järgi nimetuse: «Inimsugu». Selles läkituses kutsus paavst usklikke üles otsustavale võitlusele uskmatuse vastu, kõigi vastu, kes ei tunnista roomakatoliku kiriku juhtivat osa ja protesteerib töötajate klassilise rõhumise vastu. Läkituses kuulutati uskmatus jumalasse ja üldse igasugune vabameelsus «pimeduse-vürsti» — kuradi tööks, tema tööriistaks, kuradi vihavaenu tagajärjeks kristluse vastu. Paavsti entsüklika oli reaktsioonijõudude omamoodi üleskutseks ateismi ja vabameelsuse vastu.

Missugune oli aga usu professionaalsete kaitsjate vai-

mustus, kui nad teada said, et Leo XIII läkitus oli mõjunud isegi ühele tolle aja ägedaimale vabameelsele — prantsuse ajakirjanikule Gabriel Pagèsile, kes esines varjunime L. Taxil all.

Gabriel-Antoine Jogand-Pagès (1854—1907), pärit Marseille'st, omandas lühikese ajaga kuulsuse terve rea kirjandusteostega, kus ta salvavalt naeruvääristas usku ja kirikut. Noorusaastail sai ta kasvatuse jesuiitide juures; tema ees avanes suur kirikliku tegevuse väli. Kuid ta lahkus oma õpetajaist ja kasvatajaist ning hakkas kirglikult paljastama nende valevagadust, valelikkust ja silmakirjalikkusega varjatud omakasupüüdlikkust. Pagès-Taxil oli 25-aastane, kui ilmus tema esimene antiklerikaalne raamat «Maha mitrad!». Selle järel ilmusid viie aasta kestel veel poolteistkümmend piitsutavat teost («Paavst Pius IX armuseiklused», «Pühad pornograafiaharrastajad», «Borgiate perekond», «Jesuiidi poeg», «Mürgitaja Leo XIII ja viis miljonit kanoonikut» ning teised). Usu- ja kirikuajaloo küsimustega, religioossete õpetuste tõelise sisu ja mõttega oli L. Taxil suurepäraselt tuttav. Ta kasutas hiilgavalt neid teadmisi satiirilistes teostes ja pamflettides, mis olid suunatud vaimse nakkustõve paljastamisele.

Ja äkki sündis midagi uskumatut: see kiriku poolt neetud «patune», «jumalasalgaja», kiriku ja usu «mürgine laimaja» ilmus ühe Pariisi kiriku preestri juurde, langes põlvili ja palus pisarsilmil end uuesti kristliku kiriku rüppe tagasi võtta, kellest ta nii «kergemeelselt» oli end lahti ütelnud. Kahetsev patune palus, et tema vastu oldaks armulik. Ta kahetses kibedasti tehtud patte ja palus kaitset kuradi vastu, kelle otsesel ässitusel ta olevatki «jumala vastu mässu tõstnud», lahkudes armsast usulisest keskkonnast. Taxil jutustas, kuidas ta kuradiga-saatanaga olevat ühenduses olnud, ja avaldas soovi paljastada kuradi kogu «salategevust», viise ja teid, millega kurat inimesi «kiusatusse viib».

Katoliku kiriku kõrgemad võimud tegid Taxilile ettepaneku suunata oma andekas sulg vàbameelsuse vastu, usu ja kiriku kaitseks. Kahetsev patune nõustus suurima valmisolekuga ja temast sai agar usutegelane. Fanaatilise vihkamisega häbimärgistas ta inimeste vabameelsust, nende väljalangemist kirikust, kujutades neid «patustusi» saatana teona, inimeste kõlvatule teele viimisena saatana poolt, saatana võitluse tagajärjena jumala vastu.

Taxilil läks korda «saatana küüsist» mitut inimest päästa ja neid «jumalale tagasi võita». Nende hulgas oli ka keegi Diane Vogand. See neitsi olevat juba sündimise ajal saatan Asmodiga kihlatud olnud. Diane Vogand'i ümberpööramine «kuratlikust olekust» kristlusse kutsus usumeeste leeris esile kärarikka vaimustuse.

Heldimuspisarad, siirad või silmakirjalikud, voolasid jõena neil juhtudel, kui meenutati neitsi «päästmise» lugu, kes oli nüüd pääsenud teda ootavaist põrgupiinadest. Kiriku kõrgemad võimud püüdsid oma läkitustes julgustada Diane'i, kes riskis mehiselt astuma hirmsat sammu — end lahti lööma kõikvõimsast kättemaksuhimulisest kuradist. Paavst Leo XIII ise saatis talle kardinal Parocci kaudu oma «pühaliku õnnistuse».

Taxili, kes nii lärmikalt reklameeris usku ja kirikut ning nii ilmekalt kirjeldas kuradi vempe, soosisid väga mõjukad inimesed, sealhulgas ka Rooma paavst ise. Asi läks nii kaugele, et Leo XIII võttis Taxili Vatikani palees vastu. «Jumala eksimatu asemik» laskis Taxilil oma «püha» tuhvlit suudelda. Paavst kiitis ja hellitas uut usu eest võitlejat. Ta ütles Taxilile armulikult, et ta loeb tema raamatuid erilise mõnuga ja õnnistas seda «usuvõitlejat» uutele «rasketele kangelastegudele» võitluses uskmatuse vastu.

Seejärel aga... puhkes hirmus skandaal. 19. aprillil 1897. aastal jutustas Gabriel Pagès — L. Taxil Pariisis Geograafiaühingu suures saalis rohkearvulisel koosolekul pikalt ja kujukalt, kuidas ta kaheteistkümne aasta jooksul oli ettekavatsetult ja järjekindlalt müstifitseerinud usuteenijaid, kuidas ta samm-sammult oli tugevdanud ja mitmekesistanud oma fantaasiat, nähes, et tema kõige uskumatumaid väljamõeldisi võtavad paavst, kardinalid ja kogu katoliiklik paplus vastu vaimustusega. Paljastustega esinesid ka Taxili poolt sellest müstifikatsioonist osavõtule tõmmatud võitluskaaslased. Pappide hämmastus oli grandioosne.

Hiilgav prantsuse publitsist, satiiriline pamfletimeister Henri Rochefort (1831—1913) kirjutas sel puhul:

«Kõige püham isa, kes müstifikaatori isiklikul audientsil armulikult vastu võttis, ei saa tõestada oma osavõtmatust sellest asjast. See nali hävitab täielikult jutu pühima paavsti eksimatusest, mille ta on tõstnud murdmatuks dogmaks. Kui püha isa ei suutnud märgata, missugust

nalja teeb temaga külastaja, — milleks muutub siis see jumalik ilmutus, millel jumalakartlike katoliiklaste arvates põhineb apostel Peetruse järglaste võimsus? Léo Taxil irvitas paavsti ja kristluse üle, kuid ka püha isa irvitas meie üle... Üks kahest: kas mainitud püha ja eksimatu paavst ei olegi eksimatum kui meie kõik, — siis peab ta viivitamatult erru minema... Või kui paavst on tõepoolest eksimatu, siis oli ta pilkaja kaasosaline; paavst kasutas teda omakasupüüdlikel eesmärkidel; — siis tuleb saata sandarmid käsuga areteerida püha isa selle eest, et ta kuritarvitas inimeste usaldust ja kasutas kelmlikku väljapressimist.»

1897. aasta juunis ilmus L. Taxili raamat «La bible amusante» — «Lustakas piibel», mida ta kauemat aega oli kirjutanud. Selle raamatu eessõnaks oli satiiriline pöördumine Leo XIII poole, kus ta kirjutas:

«Pühim isa! Räägitakse, et pärast käesoleva aasta 19. aprilli ei olevat te enam rahul oma püha valitsemise kahekümnenda aastaga. Minu naljaka müstifikatsiooni ootamatu lõpplahendus olevat teid nagu mingi lihtsureliku vihale ajanud. Muidugi! Tunnistada end lolliks tehtuks terve kaheteistkümne aasta jooksul, ja kelle poolt! — vabamõtleja poolt! — on muidugi kõikjal viibiva kõikvõimsa jumala esindajale väga ebameeldiv asi... Teada, et see koomiline olukord on maailmas laialt tuttavaks saanud, on ju ebameeldivuse tipp...

... Ma pean teid lohutama. Uskmatuse laine kasvab iga päevaga... Mul on korduvalt tulnud väljendamatu kurbusega konstateerida fakti, et praegusaja inimesed tunnevad harilikult vähe Aabrahami, Iisaku, Jaakobi, Joosepi, Moosese, Simsoni, Taaveti, Saalomoni jne. jne. hingepäästvaid lugusid. Harva leidub kaasaegseid, kel kõigist neist nii kuulsaist ja nii auväärsetest piiblitegelastest oleks kas või ainult udune ettekujutus. Asjade niisugune olukord on hirmuäratav. Püha taevas! Kuhu me jõuame, kui kaob täielikult piibli vagade anekdootide tundmine, kui unustatakse kõik kirjutised, mis kunagi ette kudrutas jumalik tuvi — püha vaim? Sellepärast annan ma ise pühakirja uuesti välja. Püüan sellele raamatule anda võimalikult meeldiva iseloomu...

Ma ei julge kinnitada, et minu «Lustakas piibel» aitab kaasa usu kindlustamisele. Vastupidi, ta selgitab lugejaile, mida ei tule uskuda ja mispärast.»

Oma raamatus vaatles Taxil üksikasjalikult selle segase kompilatsiooni sisu ja amoraalset mõtet, seda segu juudi rahva iidsetest fantaasiatest ja pärimustest, mis moodustavad piibli vana testamendi osa. Teatavasti nimetavad usklikud piiblit «pühakirjaks». Nad ütlevad, et piiblis esitatud lood ja õpetused on inspireeritud «pühast vaimust» ja et need on dikteerinud jumal väljavalitud isikuile, kes need lood kirja panid. Kristluse kõige autoriteetsemad «kirikuisad ja õpetajad» on piibli kohta ütelnud: «Kõik pühakiri on jumala vaimu läbi sisse antud...» (2. Timoot. 3 : 16); «... jumala mehed on rääkinud püha vaimu juhatusel» (2. Peetr. 1 : 21); «kõik kirjad on kirjutatud mitte orjade, vaid kõigi issanda — jumala poolt» (Johannes Chrysostomos [Kuldsuu]); «kõigi prohvetite keeles kõneleb issand» (Gregorius Jumalasõnakuulutaja); «pühakirja autoriteet on suurem kui kogu inimmõistuse jõud» («Püha» Augustinus).

Kuid piibli teaduslik kriitika on kindlaks teinud, et piiblisse on mehhaaniliselt kogutud igasugused iidsed legendid sageli väljamõeldud või legendaarsete, kuid alati ohjeldamatu fantaasiaga ilustatud isikute ja sündmuste kohta; siia on kogutud vanaaegsed reeglid, ettekirjutused, õpetused ja aforismid; siin leiduvad loodusnähtuste ja maailma loomise seletused ja tõlgendused. Seda kõike on tehtud kauge mineviku inimeste eksiarvamuste tasemel, nende iidsete kujutluste alusel omaenda loomusest ja ümbritsevast loodusest. Ja kõige selle on kirjutanud kaugeltki mitte geniaalsed inimesed, kes sealjuures alati on juhindunud teatud klassihuvidest.

L. Taxil on ära teinud suure ja väga vajaliku töö: ta on esitanud peamiste, usklikele rohkem tuntud «pühade» lugude sisu, mis on piiblis ära toodud mitmesugustes kohtades ja erinevates variantides, on näidanud nende lugude vasturääkivust, ebateaduslikkust ja ebaajaloolisust, nende amoraalset, sageli skandaalset mõtet. Oma kriitika jaoks on ta kasutanud rea piiblit kritiseerinud kirjanike töid: Rooma keisrit Julianus Apostatat, inglise kirjanikku lord Bolingbroke'i, prantsuse filosoofi-valgustajat Voltaire'i jt.

Kuid Taxil pidas silmas just lustakat lugemist — kerget ja lõbusat. Ta on pannud oma raamatusse salvava sarkasmi, üleoleva iroonia, siira meelepaha. Suurel määral avaldub autori huumor selles, et ta esitab piiblisüžeed

stiilis, mis on kasutusel niinimetatud usulis-moraalsetes teostes, stiilis, mille usumehed on sajandite vältel välja töötanud. Sel kujul on Taxili teos ühtlasi tabavaks paroodiaks, mis veel eredamalt tõstab esile «pühakirja» armetust.

Kuid püüd paeluvusele on ära määranud ka L. Taxili raamatu olulised puudused. Raamatus ei ole andmeid, kuidas tekkisid piiblilegendid; missugune oli juudi rahva tõeline ajalugu, kellele need legendid kuuluvad; missugune oli tema kultuur piiblis kirjeldatud aegadel. Isegi piiblilugude võrdlemisel teiste samalaadsete müütidega on ainult vähetähtsaid vihjeid nende ja teiste sarnasusele. Ei leidu vastuseid ka loodusteaduslikele küsimustele, mis tekivad seoses piibli kriitikaga. Sellepärast peab lugeja, kes soovib saada põhjalikumaid andmeid piibli teadusliku kriitika kohta, pöörduma teiste raamatute poole.

Need puudused ei vähenda L. Taxili andekalt kirjutatud raamatu tähtsust. Autor arutab ammendamatu huumoriga lahti piibli mõttetused ja vasturääkivused. «Lustaka piibli» väärtuseks on ka see, et autor analüüsib üksikasjalikult peamisi piiblilegende. Ateistlikku tööd tegev propagandist saab teravmeelselt ja haaravalt kirjutatud raamatut lugedes rikkalikku materjali.

Léo Taxili raamatu esimene venekeelne väljaanne ilmus teadusliku ühingu «Ateist» kirjastusel 1926. aastal, teine — kirjastuse «Bezbožnik» väljaandel 1930. aastal. Raamat ilmus pealkirja all «Zanimatelnaja Biblija».

Léo Taxili raamat on varustatud minupoolsete selgitavate märkustega, on ära toodud tsitaadid piiblist autori poolt sageli kasutatava piiblitekstide vaba esitamise või ümberjutustamise asemel, on antud täpsed viited piibli raamatute peatükkidele ja salmidele, on muudetud ja real juhtudel välja jäetud kahtlased või vananenud andmed. Toimetajana, olles faktiliselt ka raamatu tõlkija, andsin mõnedes kohtades vabalt edasi autori mõtted ja argumendid, eriti siis, kui oli vaja sisu kaasaegse lugeja arusaamisele lähendada.

Taxili «Lustaka piibli» venekeelsetes väljaannetes on kasutatud suuremat peatükkidesse jaotamist (originaalis on 15 peatükki). Käesolevale väljaandele on lisatud aineregister.

V. ŠIŠAKOV

ESIMENE PEATÜKK

MAAILMA JA INIMESE LOOMINE

Jumal on alati olnud. Aegade alguses oli ta üksinda. Maailmas ei olnud midagi peale tema. Ei olnud muide ka mingisugust «valgust». Tol ajal oli jumala nimeks «Elohim». Nii nimetab teda Moosese esimese raamatu vanaheebreakeelne tekst. Sõna «elohim» tähendab sõna-sõnalt «jumalad». Üsna veider, et piibel annab niisuguse nime täiesti üksikule vanahärrale.[1*]

Niisiis tundis «Elohim» (ka «Jahve», «Seebaott» ja «Adonai», nagu teda piibli mitmesugustes kohtades nimetatakse) igavust (või «tundsid igavust») omaenda kaose keskel. Piibel nimetab seda kaost «tohuvabohuks», mida võiks vabalt tõlkida: «segi nagu puder ja kapsad».[2]

Kuna igavik on lõpmatult pikk, pidid «elohimid» arvatavasti igavust tundma arvutute miljardite ja miljonite sajandite kestel. Lõpuks tärkas jumalal (hakkame teda nimetama nii, kaasaegselt) mõte: kui ta juba kord on jumal ja kõikvõimas, ei kõlba tal niiviisi nukruse ja igavuse käes närbuda, vaid tuleb midagi ette võtta. Vanamees otsustas asuda loomise kallale.

Ta oleks muidugi võinud kõik luua ühe ropsuga. Kuid ei, ta otsustas mitte rutata: «igal asjal oma aeg». Alguseks lõi ta ainult taeva ja maa. Õigemini, mateeria tuli esile ise, kui jumal oma tahte oli avaldanud. Tõsi küll, mateeria oli vormitu ja tühi, alles segi «nagu puder ja kapsad» ja läbinisti märg. «Ja maa oli tühi ning paljas, ja pimedus oli sügavuse peal, ja jumala vaim oli lehvimas vee peal,» öeldakse Moosese esimese raamatu esimese peatüki teises salmis.

Piibli lugejal on muidugi kasutu püüda aru saada, mida see salm tähendab.[3]

* Vt. märkused raamatu lõpus.

Kaos.

Kuid et töös mitte vigu teha, oli jumalale vaja valgust. Otsustades alljärgneva järele, istus ta eelnenud sajanditel täielikus pimeduses. Õnneks puudus tal risk millegi vastu põrgata, sest ümberringi ei olnud ju midagi.

«Saagu valgus!» käskis jumal. «Ja valgus sai» (*1. Moos. 1 : 3*).*

Mis valgus see oli? Seda piibel ei ütle. Ta lihtsalt märgib: «Ja jumal nägi valgust, et see hea oli.» Tähendab, ta oli oma saavutusega rahul. Kõigepealt hoolitses ta selle eest, et teha «vahe valguse ja pimeduse vahel». Oleks jälle kasutu püüda mõista, mida see tähedab. «Ja jumal nimetas valguse päevaks, ja pimeduse nimetas ta ööks; siis said õhtu ja hommik esimeseks päevaks (*1. Moos. 1 : 5*). Pärast seda hakkas vanamees' looma... arvake mida? Jälle taevast![4] «Püha» raamat kirjeldab seda jumala operatsiooni' taeva teiskordsel loomisel järgmiselt: «Ja jumal tegi laotuse, ja lahutas selle vee, mis laotuse all,

* Tõlkimisel on kõik tsitaadid võetud piibli väljaandest: «Suur Piibel», Kirjastus osaühisus «Loodus», Tartu—Tallinn, 1940. — *Toim.*

ja selle vee, mis laotuse peal oli; ja see sai nõnda. Ja jumal nimetas laotuse taevaks; siis said õhtu ja hommik teiseks päevaks» (*1. Moos. 1 : 7—8*).

Selles loos veega laotuse «all» ja laotuse «peal» kajastuvad kõigi ürgrahvaste jämedad eksimused. Vanade kujutluste kohaselt on taevas midagi massiivset, kõva, millest ka nimetus «laotus» («firmament»). Eksisteeris veendumus, et sealpool «laotust» asub tohutu veemahuti, mille põhjaks on taevas. Nüüd teab iga kirjaoskaja, et vihm on maa pealt auranud vesi. Veeaur moodustab tihenedes pilved, kust niiskus sademete näol maapinnale langeb. Kuid kunagi arvati, et vihm on vesi, mis ülemisest veemahutist selleks kohandatud luukide kaudu alla voolab. See arvamus, mis praegu vaid irroonilise kaastunde esile kutsub, säilis väga kaua. Sel arvamisel olid ka kristluse esimeste sajandite kõik õpetatud teoloogid.[5]

Mingem edasi. Kolmanda päeva kasutas jumal tööks, mille vili oli juba väärtuslikum kui eelmised. Ta pööras oma pilgu alumistele vetele ja ütles iseendale, et oleks kasulik neid kokku koguda ja sellega kuivamaa osadele võimalust anda esile tulla. Veed kogunesid kuulekalt sügavikkudesse, mis silmapilkselt kujunesid nende mahutamiseks. Täpselt sama silmapilkselt kujunesid maismaa alad, kõrgendikud, kust veed voolasid ojade ja jõgedena järvede ja merede poole.

«Ja jumal nimetas kuiva maaks, aga veekogu nimetas ta mereks; ja jumal nägi, et see hea oli» (*1. Moos. 1 : 10*).

Tuleb märkida, et vanahärra oli suuremalt osalt oma tööga rahul.

«Vaata ometi,» hüüdis ta arvatavasti iga kord, «kuidas ma küll ei taibanud selle kõige kallale varem asuda...»

Sel päeval oli ta nii väga rahul oma mandrite ja meredega, et igatses veel midagi korda saata enne öö saabumist.

«Maast tärgaku noor rohi üles, rohud, mis seemet annavad, viljalised puud, mis vilja kannavad, oma soo järgi, kus nende seeme sees on maa peal. Ja see sai nõnda» (*1. Moos. 1 : 11*).

Äkki ei taipagi, kuidas vaimustuda «looja» niisuguse imepärase tarkuse üle! On võimatu olla hoolikam, ettenägelikum. Mõeldagu vaid, mis oleks maa peal, kui jumal oleks istutanud viljapuud, mis oleksid kandnud oma liigist erinevaid vilju. Tänagem hoolitsevat jumalat selle eest, et ta ei andnud meile õunapuid, mis kannaksid apel-

sine, apelsinipuid, mis kannaksid pirne, ja pirnipuid, mis kannaksid karusmarju. Noh, oleks alles olnud virvarr!

Kui maa tema sõna kuulas ja õunapuud kasvama hakkasid, kandes just õunu, nägi jumal veelkord, «et see hea oli. Siis said õhtu ja hommik kolmandaks päevaks» (*1. Moos. 1 : 12—13*).

Kuid veel üks veider lugu: tänu valguse õigele juurdeandmisele oli möödunud juba kolm päeva hommikute ja

Valguse loomine.

õhtutega. Ja see valgus, mis päeva lõpus andis aset öisele pimedusele, valgustas tekkivat maailma ilma igasuguse nähtava valgusallikata: Päikesest ei ole senini ju mingisugust juttu olnud. Seda lihtsalt veel ei olnud. See nali väärib pikka tsitaati piiblist:

«Ja jumal ütles: Saagu valgused taeva laotusesse, et nad vahe teeksid päeva ja öö vahele, et nad oleksid tähiseiks ja seatud aegadeks ja päeviks ja aastaiks, et nad valgusiks oleksid taeva laotuses valget andmas maa peale. Ja see sai nõnda.

Ja jumal tegi kaks suurt valgust, suurema valguse, mis päeval pidi valitsema, ja vähema valguse, mis öösi pidi valitsema, ja tähed.

Ja jumal pani nad taeva laotusesse, et nad pidid valgust andma maa peale ja valitsema päeval ja öösi ja vahe tegema valguse ja pimeduse vahele. Ja jumal nägi, et see hea oli.

Siis sai õhtu ja sai hommiku neljandamaks päevaks» (*1. Moos. 1 : 14—19*).

Mitte mingisugust kahtlust, eks ole? Jutt käib ju Päikese ja Kuu kohta. Järelikult toimus piibli kohaselt ööpäeva jagunemine ööks ja päevaks enne Päikese ilmumist, mille jumal «lõi» neljandal päeval pärast valguse ilmumist.

Mispärast siis «püha vaim» dikteeris Moosesele need jalustrabavad fantaasiad Päikese ja valguse suhtes? Asi seletub lihtsalt: kuni XVII sajandi lõpuni arvasid isegi teadlased, et Päike ei anna valgust, vaid ainult «laseb seda läbi»; valgus aga eksisteerib omaette. Isegi kuulus prantsuse mõtleja René Descartes oli selle eksituse võimuses.

Taani astronoomile Ole Römerile (1644—1710) võlgneb teadus tänu selle tähtsa tõe avastamise eest, mis on täielikus vastuolus piibli seisukohtadega — meie maailmale paistev valgus saabub Päikeselt, ning tema levik ei ole momentaanne. Römer määras ära valguse kiiruse, tehes kindlaks (mida on hiljem korduvalt tõestatud), et valgus jõuab Päikeselt Maale 8 minuti ja 18 sekundiga, see tähendab, et valguse kiirus on peaaegu 300 kilomeetrit sekundis. Römer jõudis oma avastusele sel teel, et ta vaatles ja uuris Jupiteri — meie päikesesüsteemi kuuluva planeedi kaaslaste varjutusi. Römer elas siis Prantsusmaal ja teatas oma avastustest Pariisi Akadeemiasse 22. novembril 1675. aastal.

See, kes kirjutas piibliread, oli astronoomias muidugi täielik võhik. Kuid jumal oleks ju ometi ka sel ajal, kui piiblit kirjutati, pidanud teadma täit tõtt.

Äratab tähelepanu ka see, kuivõrd mannetu on piibli järgi tähtede osa maailma loomise programmis. «Kaks suurt valgust» — need on Päike ja Kuu. Kuu on meie Maa mannetu kaaslane! Võhiklik raamat ei aimagi, et Kuu, Maa ja isegi Päike tähendavad nii vähe kosmoses. Isegi meie pimestav Päike, meie maailma peamine valgusallikas, on ainult üks neist kümnetest miljarditest tähtedest, mis moodustavad tohutu tähesüsteemi — meie Galaktika. «Püha» autor näeb ainult Maad ja taandab kõik Maale. Kuid Maa on ju ainult üks planeetidest. Ta liigub võrdlemisi väikese tähe ümber. Selle tähe — meie Päikese, mis oma mahult on siiski 1 300 000 korda suurem Maast, paneb I Moosese raamatu võhiklik autor täielikku sõltuvusse tema kaaslasest — Maast.

Naiivsete piiblifantaasiate autor jääks tummaks, kui tal oleks meie päevil antud üles ärgata. Kui suureks ajaks ta silmad, lugedes läbi mistahes populaarse astronoomiaraamatu või siis, kui ta satuks astronoomiaobservatooriumi, vaatleks hea teleskoobi kaudu Kuu mägesid, Päikese laike, Jupiteri kaaslasi ja teisi taevaobjekte, mis jumal olevat «kinnitanud taevalaotusele».

Pöördugem piibli juurde:

«Ja jumal ütles: Vesi sigitagu suur hulk elavaid hingesid, kel elav hing sees on, ja linnud lennaku maa peal taeva laotuse poole.

Ja jumal lõi suured vaalaskalad ja kõiksuguseid elavaid hingesid, kes liiguvad, keda vesi sigitab nende soo järgi, ja kõiksuguseid tiibadega lindusid nende soo järgi; ja jumal nägi, et see hea oli.

Ja jumal õnnistas neid ja ütles: Tehke sugu, ja teid saagu palju, ja täitke vesi, mis meres, ja lindusid saagu palju maa peal.

Siis said õhtu ja hommik viiendaks päevaks.

Inimese loomine.

Ja jumal ütles: Maa toogu välja elavaid hingesid nende soo järgi, lojuseid ja roomajaid ja metselajaid nende soo järgi. Ja see sai nõnda. Ja jumal tegi metselajad nende soo järgi, ja lojused nende soo järgi, ja kõik maa peal roomajad nende soo järgi; ja jumal nägi, et see hea oli» (*1. Moos. 1 : 20—25*).

Väga tore! Ja kõikvõimas meister, kel olid käed, hõõrus neid mõnutundega. Ent ees ootas veel parem.

«Kuid ükski neist loomadest ei sarnane minuga,» mõtles ta. «Sellest on kahju! Mul on kaunis pea, väikesevõitu kõrvad, elav pilk, õige nina ja lõpuks ka head hambad. Ma oleks muidugi võinud luua ka peegli, et ennast selles vaadelda, kuid arvan, et palju parem on näha ennast, vaadeldes endasarnast. Olgu! Tahan, et maa peal asuks mulle sarnanev loom.»

Sel ajal, kui vanamees endamisi nii arutas, kukerpallitasid mõned äsjaloodud ahvid tema jalgade juures.

«Neis on midagi minust,» pidi ta mõtlema. «Kuid see ei ole veel see. Neil on saba, mina aga saba ei kanna. Tõsi küll, ka nende hulgas on sabatuid, kuid... Siiski ei ole see kõik veel see!»

Ahvid jätkasid grimasside tegemist ja kukerpallitamist.

Siis võttis jumal tüki märga savi ja hakkas voolima inimest.

Kas võib pärast seda kinnitada, et jumal on ainult vaim, ja tal ei ole käsi?

Piibel ütleb ka, et loonud inimese, jumal «puhus tema ninasse elavat õhku, ja inimene sai elavaks hingeks» (*1. Moos. 2 : 7*).

On üks ebaselge koht esimese Moosese raamatu esimeses peatükis (27. s.), mis nähtavasti lubab oletada, et inimene oli loodud hermafrodiidina (mõlemasoolisena) ja et alles hiljem tegi jumal oma loomingus «parandusi». Küsimus naise loomisest kerkib üles alles teise peatüki lõpus, ja piibli esimese peatüki 27. salmis öeldakse: «ja jumal lõi inimese oma näo järgi, jumala näo järgi lõi ta tema, meheks ja naiseks lõi ta nad.» See ongi salm, mis sõnasõnalt tõlgitud vanaheebrea keelest ja mis andiski ajendi üsna levinud müüdi tekkimiseks jumalatest-hermafrodiitidest. Teiselt poolt on seda salmi just tema kahemõttelisuse tõttu alati moonutatud heatahtlike kristlike tõlkijate poolt.[6]

Kuid oleks viga omistada liiga suurt tähtsust sellele

piibli fantaasiale — on ju rohkesti teisigi kohti piiblis, mis üldse ei vaja mingisugust arusaamist ega muide allugi sellele. Pöördugem parem selle juurde, mida peetakse üldvastuvõetavaks.

Otsekohe kui jumal oli loonud inimese, kuulutas ta tema looduse pärjaks ning korraldas tema jaoks kõigi loomade ülevaatuse. «Sest Jehoova jumal oli küll maast valmistanud kõiksugused elajad välja peal, ja kõik linnud, kes taeva all, ja oli nad inimese juurde saatnud, et ta saaks näha, kuidas ta neid pidi nimetama; ja kuidas inimene iga elava hinge pidi nimetama, nõnda pidi tema nimi olema» (*1. Moos. 2 : 19*).

See oli arvatavasti lõbus paraad. Isegi kõige koolitatum looduseuurija oleks vaevalt tahtnud siis olla Aadama asemel.[7]

«Täitke maa ning saatke see eneste alla,» öeldi Aadamale, «ja valitsege kalade üle, kes meres, ja lindude üle, kes taeva all, ja kõigi elajate üle, kes maa peal liiguvad» *(1. Moos 1 : 28)*.

Ei ole liigne märkida, et vastupidi sellele jumalikule käsule on «looduse kuningas» inimene olnud sunnitud võitlema, ja mitte alati edukalt, lõvide, tiigrite, karude, krokodillide, huntide ja teiste kiskjatega ning peale selle, et metsloomad on mõnuga nahka pistnud paljusid inimesi, on inimsugu veel ka paljude ebameeldivate parasiitide — kirpude, täide, lutikate ja ka haigusttekitajate mikroobide saagiks.

Peale selle käskis jumal, kes oli loonud inimlihast biifsteeki armastavad metsloomad, inimesel endal jääda taimetoitlaseks. Tsiteerime piiblit:

«Vaata, ma olen teile andnud kõik rohud, mis seemet kannavad, mis kõige maa peal on, ja kõik puud, kus peal puuvili on, mis seemet kannab; see peab teile roaks olema» (*1. Moos. 1 : 29*).

Palume meeles pidada seda esimeste inimeste toitumise iseärasust.

Lõpuks, kuuenda päeva õhtul, kui kõik oli lõplikult või peaaegu lõplikult valmis, tundis jumal, kes oli väsinud ning õnnelik ja, oma tööga täielikult rahul, et ta vajab puhkust. Tsiteerime:

«Ja jumal oli seitsmendal päeval oma tegemise lõpetanud, mis ta oli teinud, ja hingas seitsmendal päeval kõigest oma tegemisest, mis ta oli teinud» (*1. Moos. 2 : 2*).

Loeme piiblist edasi: «Ja Jehoova jumal istutas rohuaia Eedenisse päeva tõusmise poole, ja pani sinna inimese, kelle ta oli valmistanud . . .

Ja jõgi läks välja Eedenist seda rohuaeda kastma, ja ta lahkus sealt ja sai neljaks haruks.

Esimese nimi oli Piison, see jookseb ümber kõige Havilamaa, kus kulda on.

Ja selle maa kuld on hea, seal on pedolahi- ja sohamikivi.

Ja teise jõe nimi on Kiihon, see jookseb ümber kõige Kuusimaa.

Ja kolmanda jõe nimi on Hidekel, see voolab hommiku pool Assurimaad; ja neljas jõgi, see on Perat» (*1. Moos. 2 : 8; 10—14*).

Nende üksikasjadega tahtis autor anda täpseid juhtnööre maapealse paradiisi asukoha suhtes. Kuid parem oleks võinud ta vaikida, sest raske on rumalamalt sisse kukkuda.

Kõik kommenteerijad tunnistavad üksmeelselt, et Piisoni jõgi on Fas, mida hiljem hakati nimetama Araksiks. See jõgi asub Armeenias, ta algus on Kaukaasia kõige ligipääsmatumais uuristikes. Oletame, et neis kohtades leidubki kulda ja oonüksit, kuid mitte keegi ei tea, mis asi on «pedolahikivi».

Teiselt poolt ei saa olla mingit eksitust Tigrise ja Eufrati suhtes. On selge, et esimene Moosese raamat paigutab maapealse paradiisi asukoha kuhugi Armeenia ja Iraagi (Mesopotaamia) vahele. Kuigi Araksi, Tigrise ja Eufrati algused on võrdlemisi lähedal üksteisele, on neil jõgedel siiski igaühel oma algus. Araks, Kura kõige suurem lisajõgi, saab oma alguse Bingel-Dagi juurest (Türgis) ning voolab Kaspia mere poole. Mis puutub Tigrisesse ja Eufratisse, siis ei ole neil ühiseid algusi, vaid nad ühinevad, voolates Pärsia lahte.

Jõe puhul, mida esimene Moosese raamat nimetab Kiihoniks, on «püha» autori sissekukkumine otse fantastiline. «See,» ütleb ta, «jookseb ümber kõige Kuusimaa!» Kuid kooskõlas piibli endaga on Kuusi (Hami poja ja Nimrodi isa) maa mitte midagi muud kui Etioopia. Järelikult on Kiihon Niilus, mis teatavasti voolab mitte Aasias, vaid Aafrikas ning Tigrisele ja Eufratile hoopis vastupidises suunas, s. o. lõunast põhja. Kui arvesse võtta tema algust Ekvatoriaal-Aafrikas Viktooria järve alal, siis

saame esimese kolme ja selle jõe alguste vahel umbkaudu 3000 kilomeetri suuruse vahemaa. Esimene Moosese raamat aga teatab, et kõik need jõed kastsid Eedeni aeda.[8] Tõsi küll, kaks neist — Tigris ja Eufrat — saavad alguse kõigest 100 kilomeetri kaugusel teineteisest, kuid sedagi on aia jaoks palju. Ja seejuures, öelge palun, mis aed see on — see tohutu territoorium, mis asub mägedes ja järskudel kaljudel, ühes maakera kõige ebamugavamas paigas?

Kandugem mõttes sellesse imekaunisse paradiisi, kust neli suurt jõge saavad ühest allikast oma alguse ja viivad oma veed mitmele poole.

Aadam kõnnib oma mõisas ringi ja andub mittemidagitegemise naudingule. Ta mõtleb nähtavasti nii:

«Ma olen inimene ja mu nimi on Aadam; näib, et see tähendab «punane muld», sest ma olen tehtud savist nagu lihtne nõu. Kui vana ma olen? Ma sündisin mõni päev tagasi; kuid nagu ütleb vana kõnekäänd, on mees nii vana, kui palju näitab tema välimus. Just sellepärast võin ma öelda, et olin õieti juba sündides 28-aastane ja et mul olid kõik hambad suus... Ei, siiski mitte kõik. Mul ei ole veel tarkusehambaid.

Mul on, kurat võtaks, hea kehaehitus! Jah, kuidas ma võiksingi olla midagi muud kui ilus poiss, sest, välja arvatud iga ja habe, olen ma ju issand jumala, kõiksuse kõige kuulsama olevuse täpne koopia? Vaadake, kuidas ma tervisest pakatan, minu käsi, minu sirgeid jalgu, neid lihaseid, seda puna... Ei mingisugust reumat! Sülitan üldse kõigi haiguste peale, sealhulgas ka rõugetele — kui vanamees mind lõi, olin ühtlasi ka rõugete vastu vaktsineeritud. Jah, on kindel, ma olen täiesti hea!

Ja elu on selles kaunis kohas tore. Lähen, pöördun tagasi, nopin puudelt igasugu vilju ja söön nii palju kui sisse mahub. Ma ei tunne vähimatki väsimust, sest ma ei tee midagi. Kui ma armastan murul lebada, siis ainult mõnu pärast.

Mõni päev tagasi korraldas armastusväärne peremeesjumal mulle väikese meelelahutuse, millest ma kogu eluks säilitan meeldiva mälestuse: kõik loomad läksid paraadis minu eest läbi. «Nimi, mille sa annad igale loomale, jääb tema nimeks,» ütles mulle vanamees. See on alles külalislahkus!

Raske on kujutledagi, kui palju neid loomi minu eest

möödus. Ma ei mõelnud kunagi, et maailmas võib olla nii palju elusaid olevusi. Kuid ma ei tundnud neile nimesid andes mingeid raskusi. Keel, mida ma kõnelen küllaltki soravalt, kuigi ma seda pole kunagi ega kusagil õppinud, on erakordselt rikas ja tal on äraarvamata palju väljendeid. Nii taipasin ma põrmugi mõtlemata otsekohe iga looma omadused, selle peale ainult korraks pilku heites, ja määratlesin ainsa sõnaga iga liigi iseärasused. Nii on minu poolt antud nimi samal ajal ka täpne ja täielik määratelu. Võtkem näiteks loom, keda hiljem hakatakse ladina keeles nimetama «equus», kreeka keeles «hippos», saksa keeles «Pferd», vene keeles «lošad». Noh, ma andsin talle nime, mis selle neljajalgse koos tema karvade, saba ja rangidega täpselt määratleb. Oh, see keel, mida ma kõnelen, on võrreldamatu! Kurb on mõelda, et ta kunagi lõplikult kaob.

See loomade paraad oli suurepärane. Kui ma ütlen suurepärane, siis ei ole see veel kõik. Meie programmis oli ka koomiline number. See oli kalade ilmumine. Mõelge vaid — meie aed asub maismaal, kaugel mere kallastest. Siin on ainult jõed, see tähendab mage vesi. Te kujutlege, missuguseid grimasse tegid merekalad mööda Tigrist ja Eufratti üles tõustes, et end mulle esitleda? Soolase vee puudumine häiris neid tohutult. Kuidas ma naersin! Ja meres elavad imetajad! Nende enesetunne oli päris sant. Õnneks tuli sel puhul papake mõttele laiendada mu aia jõgesid, muidu ei oleks vaal sealt iialgi läbi roninud... Vaevalt olin jõudnud neile nimed anda, kui nad uimedega plaksutades plagama panid, et aga kiiremini oma ookeani jõuda. Hoidsin naeru tõttu kätega vatsa kinni!

Võib-olla leidub inimesi, kes ei taha seda lugu uskuda? Jumalavallatud hakkavad eitama, et hülged, merihobud, valged karud ja pingviinid võisid selleks paraadiks saabuda Tigrise ja Eufrati orgu, et siiasamma tulid kängurud, nokkelajad ja jaanalinnud (emud) Austraaliast; elevandid, niñasarvikud, jõehobud ja krokodillid Aafrikast; papagoid, laamad, alligaatorid ja anakondad Lõuna-Ameerikast jne. Kuid mis sest hoolida? Kriitika ei loe midagi. Ausõna, ma nägin siin, sellessamas Eedeni aias hülgeid, vaalu, polaarrebaseid, põtru ja maailma kõiki teisi loomi.

Norijad ütlevad: «Aga mitmesuguste veekogude ha-

ruldased liigid, näiteks baikali omul, peipsi siig või kaugida lõhi, kuidas nemad pärale jõudsid?» Need kalad said jumalalt eriloa ja tulid Eedeni ülevaatusele . . . õhuteed mööda. Olgu neetud uskmatud, kes ei rahuldu selle seletusega!

Ja lõpuks, mida kuradit astun ma vaidlusse kõige selle üle? Seda halvem neile, kes mind ei usu, kui ma kinnitan, et minu eest läksid mööda kõik loomad — selgroolised, selgrootud, roomajad. Ei ole isegi ainustki putukat, kellele ma poleks nime andnud. Kuid kõige rohkem pani mind imestama pikk ja lame valge uss, kes tasakesi minust endast välja roomas, vastik uss, keda tulevased teadlased hakkavad nimetama paelussiks. See pikk ja kõhetu lollpea tegi mulle otsekohe, kui oli välja roninud, sügava kummarduse. Andsin talle nime, mille järel ta uuesti minu sisse ronis ja sinna elama asus. Kui ma sellest kõigest räägin, siis ainult selleks, et olla täpne. Tõsi küll, ma ei teadnud, et olen seest asustatud. Muide, mu elanik ei häiri mind põrmugi. Mitte keegi ei riku joovastavat elu, mida ma juba viiendat päeva elan.»

Aadam vaatab oma peegeldust nelja suure jõe allika puhtas vees, pöörab siis end laisalt murule.

«Kui tore on elada!» pomiseb ta.

Haigutab ja sirutab end. Tundmatu roidumus haarab teda. Jälle uudis! Ta ei tunne mingit väsimust. Mida see tähendab? Ta ei saa millestki aru. Teda haarab salapärane ja vastupandamatu tundmus. Laud sulguvad. Aadam magab. See on inimese esimene uni.

Kui Aadam täiest kõrist norskab, ilmub kohale jumalisa. Mõnusalt peatub ta pilk magaval logardil.

«Tuleb siiski tunnistada, et kui ma asun töö kallale, siis teen kõik hästi,» ütleb ta rahuldustundega. «Poisil on tubli kehaehitus; võiks vanduda, et see olen ma ise . . . kui olin mõned miljardid sajandid noorem.»

Kummardudes näpistab ta Aadamat sääremarjast. Sellele jumalikule tembule vastab Aadam veelgi tugevama norskamisega.

«Suurepärane,» jätkab meister Elohim, «nii ei ole vaja mingit tuimendust. Ma näen, et noor Aadam magab küllalt raskelt — teda ei ärataks kõuekärgatuski. Nüüd aga tööle, sest tulin siia tähtsa asja pärast. Seni kui mind keegi pole kuulmas, võin ma tunnistada: märkasin täna hommikul, et toimin mõnikord siiski veidi kohmakalt,

võib öelda isegi et viletsalt. Kus oli ometi mu pea, kui lõin inimese ilma sõbratarita? Igale loomale andsin emalooma. Vähemalt on sel reeglil väga vähe erandeid. Paeluss-üksiklane on tõsi küll hermafrodiit. See on ka arusaadav, sest kui ta elaks paaris, ei saaks ta ladinakeelne nimetus olla Solitarius (üksik).[9] Kuid inimene pole ju, kurat võtaks, mõni paeluss. Tähendab, tuleb teha talle sõbratar, ja ma teen selle talle tema enda kehast.»

Nõnda öelnud, võttis ta «ühe tema küljeluudest ja pani koha lihaga jälle kinni. Ja Jehoova jumal ehitas küljeluu, mis ta inimesest oli võtnud, naiseks ja saatis selle Aadama juurde» (*1. Moos. 2 : 21—22*).

Kuulduks nagu inimese kisa, kes äkki ärkas:

«Oh, oh, mul murti roie välja!»

Kujutlege vaid tema imestust, kui ta nägi enda ees nägusat elusat nukku.

«Mida siis veel see peab tähendama?»

«See? See on sinu naine. Mul on au teid tervitada seadusliku abielu puhul. Katsu sa aga öelda, et ta sulle ei meeldi!»

«Tõtt öelda on ta päris kenake.»

«Seep see ongi! Õnneseen! Ja pealegi ilma ämmata. Sul veab, mu armas.»

Piibel jutustab, et Aadam hüüdis: «See on nüüd luu minu luist ja liha minu lihast; teda peab mehenaiseks hüütama, sest et ta mehest on võetud. Seepärast jätab mees oma isa ja oma ema maha ja hoiab oma naise poole, ja nad peavad üks liha olema» (*1. Moos. 2 : 23—24*).

Pole mõtet kommenteerida seda vastabiellunud Aadama hüüatust. Milliseid galantseid sõnu te temalt veel ootaksite?

Mis puutub äravõetud roidesse, siis, nagu kinnitab Püha Augustinus, ei andnud Jumal seda Aadamale tagasi. Järelikult jäi Aadam invaliidiks, ilma ühe roideta. See oli arvatavasti «ebaroie», märgib mürgiselt Voltaire, sest «õige roide puudumine oleks olnud küllaltki märgatav».

Esimene Moosese raamat ütleb veel: «Ja nad olid mõlemad alasti, Aadam ja tema naine, ja ei häbenenud mitte» (*1. Moos. 2 : 25*).

Kergeusklikud kommenteerijad kinnitavad, et niisugune häbenemiseta alastiolek tõendab meie esivanemate süütust, on nende vaimse täiuslikkuse tunnuseks. Vasta-

valt neile religioossetele arutlustele tuleks vaimses täiuslikkuses elavaiks tunnistada kõik esiaja kultuuri inimesed, kes ei kandnud mingisuguseid rõivaid, nagu näiteks Ameerika inkad, mõned Aafrika suguharud, Polüneesia, Melaneesia ja teiste maade asukad. Kuid Hispaania, Portugali, Prantsuse ja Inglise kolonisaatorid hävitasid neid maid anastades päriselanikud, kes elasid täielikus süütuses, kristlikud preestrid aga õnnistasid neid tapmisele, põhjendades teoreetiliselt «tsiviliseerijate» koletislikke metsikusi. Ent teisalt kinnitatakse, et rõivaid sundis kasutama üksnes külm, sest alasti elasid ainult kõige kuumemate maade asukad. Ja juhul kui kõik käivad alasti, ei tunne ka keegi häbi alasti olles. Kui aga keegi seejuures punastab, siis ainult ebameeldivusest, et võidakse avastada mõni kehaline viga, mida teistel ei ole.

TEINE PEATÜKK

ESIVANEMATE PATTULANGEMINE

Me jõudsime nüüd imepärase seikluse juurde, mis — oh häda! — tegi lõpu Aadama ja tema abikaasa muretule elule.

«Ja Jehoova jumal laskis maast tõusta kõiksuguseid puid, mis armsad olid pealt näha ja head neist süüa, ja elupuu keset aeda ja hea ja kurja tundmise puu» (*1. Moos. 2 : 9*). «Ja Jehoova jumal käskis inimest ning ütles: Kõigist aia puist võid sa küll süüa, aga hea ja kurja tundmise puust ei tohi sa mitte süüa; sest mil päeval sa sellest sööd, pead sa surma surema» (*1. Moos. 2 : 16—17*).

Kõigepealt on kasulik märkida, et usuliseks kasvatamiseks on olnud rohkesti õpperaamatuid, mida nimetatakse «piiblilugudeks». Neis raamatuis minnakse piibli piinlikest kohtadest vaikides mööda. Nii kõneldakse usklikele ainult «hea ja kurja tundmise puust». Me näeme kohe, mispärast kirikutegelased sõnagi ei lausu «elupuust». Toome ära 22. salmi kolmandast peatükist, mis kergeusklike inimeste jaoks väljaantavates raamatutes harilikult vahele jäetakse.

Kuid kõnelgem esiteks ainult viljast, mis oli inimese langemise põhjuseks. Meenutagem, et keiser Julianus Apostata[1], kelle mälestust kirikutegelased nii väga vihkavad, tegi selle imepuu kohta mitu märkust.

«Tundub,» kirjutas ta, «et issand jumal oleks vastupidi pidanud käskima tema poolt loodud inimesel süüa võimalikult palju hea ja kurja tundmise puu vilja; sest kui jumal kord juba andis talle mõtleva pea, siis oli ka vaja teda õpetada ja veel rohkem oleks olnud vaja sundida tal tunnetama head ja kurja, et ta hästi täidaks oma kohustusi. Keeld oli mõttetu ja julm, oli sada korda halvem sellestki, kui jumal oleks inimesele andnud mao, mis ei võta toitu vastu.»

Teine kaalutlus, mis end peale sunnib, on see, et nähtavasti oli issand jumalal tagamõte ja et ta lõppude lõpuks tundis rõõmu inimese langemise üle. Üldse olnuks Aadamal õigus temale öelda:

«Mu kallis papake jumal! Kui ma mitte ei eksi, siis on hea see, mis on moraalselt hea, mis teile meeldib; kuri aga on vastupidi see, mis on halb, mis teile ei meeldi. Kas on nii, või ei ole?»

«Täiesti õige, pojake,» oleks vastanud «looja».

«Sel juhul,» võinuks jätkata Aadam, «andke mulle teada, mis on kuri, et ma võiksin seda vältida. Milleks siis muidu see puu, kui ma ei või teda puutuda?»

Kuid jumala asemel vastavad need, kes end varjavad tema nimega:

«Jumal,» ütlevad nad, «seadis tekkiva inimkonna ette kiusatuse. Ta tahtis näha, kas Aadam on sõnakuulelik, kui jumal nõuab temalt tähtsusetut loobumist.»

Kuid ka seda kinnitust on kerge ümber lükata. Kooskõlas teoloogiliste targutustega on jumal kõiketeadja — ta teab ka tulevikku. Tähendab, ta oleks pidanud ette nägema, mis toimub. Ei sünni ju midagi tema tahteta. Tähendab, jumal ise tahtis, et tema loodud inimesed patustaksid — selles ei saa olla mingit kahtlust.

Edaspidi pöördub kogu see lugu tõepoolest jumala enda vastu. Esimene Moosese raamat jutustab:

«Aga madu oli kavalam kui kõik elajad, kes välja peal ning kelle Jehoova jumal oli teinud, ja ta ütles naise vastu: «Ons see nõnda, et jumal on ütelnud: teie ei tohi ühestki rohuaia puust süüa?»

Ja naine ütles mao vastu: Küll meie sööme rohuaia puude viljast;

aga selle puu viljast, mis keset aeda, on jumal ütelnud: Teie ei tohi mitte sest süüa ega tema külge puutuda, et te ei sureks.

Ja madu ütles naise vastu: Teie ei pea mitte surma surema.

Sest jumal teab, et sel päeval, kui teie sest sööte, teie silmad lahti saavad ja saate kui jumal ning tunnete head ja kurja.

Ja naine nägi, et puu hea oli roaks, ja et ta silmadele himu tegi, ja et puu oli armas, et ta pidi targaks tegema; siis võttis ta tema viljast ja sõi, ja andis ühtlasi ka oma mehele, ja tema sõi» (*1. Moos. 3 : 1—6*).

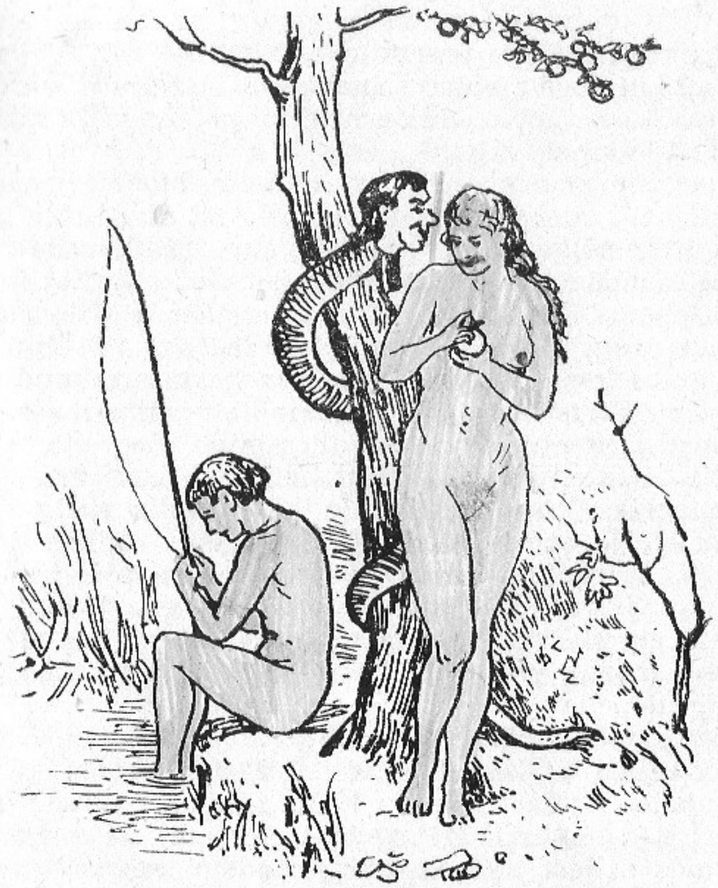

Madu ahvatleb Eevat.

Mis meid eelkõige selles loos üllatab, on see, et «mao» kõne, tema jutuajamine naisega, fakt, et madu kõneleb esivanemate keelt, ei näi autorile üleloomulikuna, imepärasena, isegi mitte allegooriana. Seega kujutab esimene Moosese raamat «madu» just maona. See roomaja, täis kavalust ja kiusatust, muutub naise võrgutajaks ja kõneleb kergusega, mida kadestaks iga ameleja, kes kavatseb naiivse lihtsameelse tüdruku usaldust kasutada.

Madu on piiblis nii loomutruult kirjeldatud, et kristlikud teoloogid, pidades seda versiooni ebatõepäraseks, hakkasid seda omalt poolt parandama. Kuid see parandus

moonutab esimest Moosese raamatut, on täielikus vastuolus piibliga. Nende paranduste kohaselt, mis on sama kavalad kui vagad, võttis saatan ise mao kuju ja võrgutas Aadama naise. Teoloogid on asja nii pööranud ja nii õpetavad nad tänapäevalgi.

Niisugune tõlgendamine on esimese Moosese raamatu võltsimine. Esiteks ei anna tõelise teksti ükski sõna alust niisuguseks tõlgendamiseks. Teiseks on piibli vana testamendi raamatute autorite hulgas ainult kaks, kes mainivad saatanat: Hiiobi raamatu autor, kes paneb saatana ühel heal päeval vaidlema jumalaga taevas; ja Toobija raamatu autor, kes kõneleb kellessegi Saarasse armunud sorts Asmodist. Sorts tapab tal. järjekindlalt seitse meest. Ent mõlemad raamatud esinevad alles piibli lõpus, ja ei neis ega ka teistes pole juttu Lutsiferist — saatanast, kelle kirikutegelased toovad lagedale iga kord, kui neil on religioossetele legendidele vaja juurde lisada rohkem pipart ja vürtsi. Mitte kusagil piiblis ei leia me pappide jutustust saatanast, kes hakkas jumala vastu mässama ja kelle võitis peaingel Miikael. See, nagu üldse kõik, mis puutub saatanasse, mõeldi välja palju hiljem, kui olid koostatud vana testamendi raamatud.[2]

Teiselt poolt, mõned lõbusad kommenteerijad, filosoofid-skeptikud kujutasid mõneti kergemeelseid sümboleid taga ajades kuulsat «hea ja kurja tundmise puud» õunapuuna; nad oletasid, et kogu sel episoodil on eesmärgiks jutustada sellest, kuidas proua Aadam, kes ei tundnud veel armastust, sai esimese sellealase õppetunni saatanalt-võrgutajalt, kes end seks puhuks muutis maoks.

Kui naeruväärne see nali ka on — ja ta pole muide põrmugi halvem õndsatest tõlgendustest —, tuleb sellest samuti loobuda nagu tekstist, mille on võltsinud kirikutegelased. Me peame võtma piiblit niisugusena, nagu ta on. Episoodis, millega me praegu tegeleme, on esitatud just loom, keda nimetatakse maoks, mitte aga mingisugune saatan. Mis aga puutub armuseiklustesse, mis omistatakse «maole-võrgutajale», siis puuduvad need esimeses Moosese raamatus hoopiski.

Siin on esitatud ainult madu ise. Autor näeb seda looma müütilisuguste uskude pooldajate silmadega. Vanal ajal peeti madu väga kavalaks, väga targaks ja tigedaks loomaks. Mõned Aafrika suguharud kummardasid tema ees.

Teiselt poolt on kõnelev «madu» idamaade kirjanduses

väga levinud: kõik Aasia mütoloogiad on tulvil kõnelevaid loomi. Kaldealastel näiteks ajas kala Oannes end iga päev Eufrati veest välja ja jutustas tundide kaupa rahvale, kes oli kaldale kokku jooksnud. Jagas nõuandeid, õpetas laulma ja põldu harima.

Piibli «madu» ei vajanud üldse, et temasse oleks asunud saatan. Muide, ta oli palju vähem kaval, kui seda püüab kujutada esimene Moosese raamat. Lugu «maost» on haruldaselt naiivne ja läbinisti vastuoksusi täis. Nii võib näiteks küsida, mida pidas madu silmas sõnadega «saate kui jumal» (vanaheebrea tekstis: «saate kui jumalad»). See väljend, mis sihib jumalate rohkearvulisusele, esineb esimeses Moosese raamatus veel mujalgi; edaspidi näeme, et isegi Juuda jumal Jahve ei pidanud end oma kõnedes kaugeltki ainsaks jumalaks. Kristlikud tõlgendajad, kes on mao nende sõnadega aetud ummikusse, kinnitavad, et sõna «jumalad» all pidas roomaja silmas ingleid. Neile vaieldi vastu, et madu ei võinud inglitest midagi teada. Kuid samal põhjusel ei võinud ta ju tunda ka «jumalaid». Naiivsus ja vasturääkiv segadus — see on piibli alatine iseärasus.

Ei, ta pole kuigi kaval, see madu. Tema nõuanded on üsnagi ebatäielikud. Tõeliselt tark madu oleks pidanud naisele ütlema:

«Söö keelatud vilja, seejärel söö aga otsekohe ka elupuust, mis ei ole sulle sugugi keelatud.»

Ja jumal? Kas ei olnud ta ise kiusatuse algpõhjuseks? Mispärast andis ta maole kõneoskuse? Selleta ei oleks madu iialgi saanud naisega mõtteid vahetada.

Piibel ei anna edasi sõnu, millega madam Aadam keelitles oma meest koos temaga keelatud vilja sööma. Püüame seda lünka täita.

Kujutlege esimest naist, kelle uudishimu oli madu äratanud. Ta läheneb aia keskel «elupuuga» kõrvuti seisvale «hea ja kurja tundmise puule». Kaua vaatleb ta kõheldes puud, siis lausub:

«Ta ei ole kuigi ilus, see madu, kes mulle äsja ligi tükkis. Tal on tõsi küll head kombed ja ta ei kõnele halvasti. Mulle näib, et võib tema nõuande järgi käia, sest, jumala eest, on päris rumal mitte midagi teada. Me elame Aadamaga nagu kalkunid, võiksime aga elada nagu jumalad! Ahvatlev vili! Ei ole aias sellest kaunimat. Kuid kui madu mind tüssas, siis oleks see väga kurb. Elu on nii meeldiv.

Tahaksin väga õuna süüa, kuid mis siis, kui ma selle tõttu pean surema? See on juba palju halvem.»

Naine käib ja käib ümber puu; lähedale põõsastesse peitunud madu jälgib kõiki ta liigutusi.

«Ei, oleks mõttetu, kui me selle tühise asja pärast peaksime surema. Jumal ise tüssab meid. Lõppude lõpuks on tal, sel vanamehel, kaunis kaval nägu. Kuid madu? Temal on väike armas pea, heasüdamlik ilme, silmad aiva säravad tarkusest. Vanamehele oleks muidugi kasulik, kui me kogu aja elaksime, teadmata midagi toredatest asjadest, mis on jumalate eesõiguseks. Tema ähvardusel oli arvatavasti mõte meid hirmule ajada. Jah, see on kõik! Ta ei taha, et me kõike teaksime. Oh neid vanamehi! Kõik nad on ühesugused! Neid ei või usaldada.»

Naine tassib puu juurde ühe aiapingi, ronib sellele ja nopib õuna. (Me ütleme «õuna», kuigi piibel selles osas täiesti vaikib; lõppude lõpuks polegi tähtis, kuidas vilja nimetada.) Ta vaatleb õuna ja limpsab keelt. Madu näeb kõike pealt; ta tõuseb põõsa taga sabale püsti ja mõnuleb.

Proua Aadam tõstab õuna suukese juurde.

«Tõepoolest, kuidas teda süüakse, seda vilja? Kas tuleb teda puhastada või süüa koos koorega? Ükspuha, nii või naa, õun on kindlasti maitsev.»

Ta kõhkleb veel veidi.

«Kas teada kõik või mitte midagi? Selles on asja sisu. Kui me Aadamaga peitust mängime — on see hea või paha? Ränk mõistatus! Kas lambaid tuleb pügada, või talitame neilt villa võttes halvasti? Pea käib ringi. Ja Aadama harjumus näpuga nina urgitseda, on see hea või halb? Jumala eest, mis elu see on, kui ei tea sedagi.»

Kogunud julgust, hammustab ta õuna.

«Oi-oi-oi, kui magus! Kui mahlane! Ah sa vana kelm, keelasid meil söömast nii maitsvat vilja!»

Naine heidab pingile ja laseb «keelatud viljal» hea maitsta.

Tuleb Aadam endamisi vesteldes:

«Igavusest püüdsin praegu Tigrisest kokri, kuid et ma taimetoitlane olen, siis viskasin nad Eufratti.»

Ta märkab oma abikaasat.

«Hei, naine, mida sa seal närid?»

Proua Aadam hüppab nobedalt jalule:

«Oh, ära tõrele minuga. See vili... puult... sa tead, ühelt kahest puust aia keskel...»

«Seda ma näen, kurat võtaks! See aga ongi vili, mida meil on keelatud puutuda. Oled sa aga loll, naine! Oled vist unustanud, mis vanamees rääkis!»

«Missugune vanamees? Papake? See, kes igale poole oma nina topib? Säh sulle! Ta ju irvitab meie üle, see vana ahv.»

«Mida sa räägid?»

«Ta ähvardas surmaga. Mäletad?»

«Muidugi mäletan. Mul jooksevad praegugi judinad üle ihu.»

«Hah-hah-haa, lollike! Tema ähvardus on ainult nõks.»

«Mida sa luiskad? Oled päris lolliks läinud.»

«See on nõks, ütlen ma sulle. Sest saadik, kui ma õuna sõin, tean juba terve hulga asju.»

«Tead sa, mis on hea ja mis halb? Tead sa, mida teha ja mida mitte? Tead sa kõige kohta, kuidas ja mispärast?»

«Jah, hakkan teadma, mu armas. Pea kinni, juba ma teangi mitu tera soola tuleb panna ühte munasse.»

«Ei või olla!»

«Ma tean, mispärast kuked lauldes silmad kinni pigistavad.»

«Hämmastav! Aga kas tead, mispärast on konnad sabata?»

«Sain äsja teada.»

«Noh, ütle.»

«See takistaks neid istumast!»

«Hämmastav.»

«Ja veel rohkem! Ma tean veelgi rohkem, olen selles kindel, kuuled sa! Ma olen kindel, et sa oled tark ja ei ole kordagi truudust murdnud.»

Aadam on jahmunud.

«Tuhat kuradit! No on minul aga õpetatud naine! Kuid see on ju tõsi, et ma ei ole talle kordagi truudust murdnud. Aga kui ma oleks seda teinud, kas oleks see olnud hea või paha?»

«See oleks olnud väga paha, isand! Väga paha!»

Naine tõmbab Aadama enda juurde pingile.

«Muide, mu kallis Aadamake, see oleneb sinust enesest, kas saad niisama targaks kui mina, niisama kiiresti ja odavalt. Hammusta õuna!»

Naine ulatab talle õuna.

«Ma tahaksin seda isegi, kallis naisuke. Kuid milleks

saada meil targaks nagu akadeemikud, kui me sellest veel täna sureme? Lõppude lõpuks, kui surra ütleme tuhande aasta pärast, siis võiks sellega ju leppida; kuid murda oma kael täna, ei — see oleks liiga rumal.»

Proua Aadam kehitas õlgu.

«Sa nagu ei usuks, mu armas,» ütles Aadam, «kuid ma mäletan hästi kõike, mida rääkis papake-jumal. Ma vestlesin temaga isiklikult ja võin kinnitada, et ta oli väga tõsine. Ta ütles sõna-sõnalt: «Aga hea ja kurja tundmise puust ei tohi sa mitte süüa, sest mil päeval sa sellest sööd, pead sa surma surema.» Asi on, nagu sa näed, selge. Sulle võib-olla ei ole su nahk kallis, kuid enda omast pean ma veel lugu.»

«Aadam, Aadam, kui veider sa oled! Ütle, kas ma olen surnud?»

«Ei, sa elad veel. Kuid päev ei ole ju veel lõppenud. Vaata ette!»

«Ah, küll on mehed jonni täis! Sa võid uhke olla, mu kallis, sa oled jonnakas nagu eesel. Otse imeks võib panna, kui palju aega on vaja, et sind veenda selles, et vanamees meie üle irvitas. Sa ju alles äsja rääkisid akadeemikutest.»

«Noh, rääkisin. Mis siis?»

«Kuid need on ju tõelised tarkuse kaevud, eks?»

«Muidugi.»

«Noh, akadeemikud ongi just surematud.»[3]

See argument viis Aadama segadusse. Tema abikaasa hakkas lahkelt, kuid visalt peale käima.

«Noh, minu meeleheaks, mu kallis, söö õuna! Kui sa sööd, siis oleme me mõlemad nagu jumalad.»

«Nagu jumalad?»

«Ära päri! Seda ütles madu.»

Ja Aadam otsustas. Kui juba madu rääkis . . .

«Hea küll, anna õun.»

Aadam hammustas ahnelt. Paar minutit möödus vaikuses; oli kuulda, kuidas kärbsed lendavad. Äkki Aadam karjatas: temasse tungis teadmine.

«Tuhat kuradit!» hüüatas ta. «Me oleme alasti nagu ussikesed! See on kõlvatu!»

Naine lõi käsi kokku: «Mul ei ole isegi sukahoidjat. Küll on see viisakuseta!»

«Rõivad selga, rõivad selga, ruttu rõivad selga . . .»

. . . «Siis said nende mõlemate silmad lahti ja nemad

tundsid endid alasti olevat; ja nemad õmblesid viigilehti kokku ja tegid enestele põlled» (*1. Moos. 3 : 7*).

Märkigem, et inimese esimene ülikond ei olnud viinamarjalehtedest, viinamarja kasvatamise teene kuulub piibli järgi Noale.

Rõivastunud abikaasad hakkasid teineteist vaatlema.

«Pole paha,» ütles mees.

«Viigileht sobib mulle suurepäraselt. Need rõivad on küll veidi tolmused, neid pole raputatud sellest ajast peale, kui jumal nad istutas. Aadam, võta hari!»

Kuid nende mõnulemine ei kestnud kaua.

«Ja nemad kuulsid Jehoova jumala häält, kes sinna ja tänna käis rohuaias, kui päev viluks läks, ja Aadam ja tema naine pugesid Jehoova jumala palge eest rohuaia puude keskele» (*1. Moos. 3 : 8*).

Piibli jumal on, nagu me veel kord näeme, täiesti kehaline olevus: ta jalutab, ajab juttu nagu inimene. Esimene Moosese raamat kujutab oma jumalat täpselt samuti kui paganlikud legendid. Mitmesugustel vanaaja rahvastel olid jumalatest kui inimesesarnastest olevustest ühesugused kujutlused.

Kriitikud küsivad, missugusel kujul näitas jumal end Aadamale ja hiljem neile, kellega tal tuli isiklikult vestelda. Kiriklased kinnitavad, et tal oli inimese kuju, et teisiti see ei saanud ollagi, sest jumal «lõi inimese oma näo järgi». Mille poolest erineb siis vanaheebrea kujutlus jumalast teistest usunditest, mida kristlikud jutlustajad häbimärgistavad paganluse nimetusega? Vanad roomlased, kes kreeklastelt nende usu üle võtsid, kujutlesid endale jumalaid samuti inimese näol. See paneb mõtlema, et mitte jumal ei loonud inimest oma näo järgi, vaid et inimene kujutles oma näo järgi oma jumalaid. Ärgem siiski seda vaadet peale sundigem, sest selle omaksvõtmine tähendab endale koha kindlustamist leegitsevas põrgus. Meenutagem vaid ühe filosoofi teravmeelset märkust: kui kassidel oleks oma jumal, siis arvaksid nad, et see püüab hiiri.

Niisugused üksikasjad, nagu jumala jalutamine Eedeni aias, näitavad ilmekalt, et siin ei saa juttugi olla mingisugusest müstilisest allegooriast; kogu jutustus on välja peetud kõige realistlikumas stiilis.

«Ja Jehoova jumal hüüdis Aadamat ja ütles tema vastu: Kus sa oled!» *(1. Moos. 3 : 9)*.

Ta on hämmelduses ja armetu, see vaene härra Aadam; ka tema naine on kaotanud trotsi. Nad püüavad plehku panna, end peita. Kuid asjata, kuidas end varjata kõikenägeva silma eest? Asjatult püüavad need õnnetud end peita «kõikenägeva» silmade eest! Nende tagant, kõrvalt — kõikjalt kostab jumala hüüd nagu võimsa ja karmi peremehe hääl, kes kavatseb oma sõnakuulmatut orja nuhelda. Pole midagi parata — kukkusid sisse, tuleb üles tunnistada. Noruspäi paluvad nad andeks.

«Ja tema ütles: Ma kuulsin su häält rohuaias ning kartsin, sest ma olen alasti, seepärast pugesin ma eest ära» (*1. Moos. 3 : 10*).

Ja nüüd on nad peremehe ees, selle jumala ees, kes tunneb tulevikku, kes nägi ette juhtumit mao ja õunaga ning kes on vihane, nagu ei oleks ta midagi teadnud, nagu oleks kõik sündinud mitte tema kõikvõimsa tahte kohaselt. Oma hämmelduses ei mõelnud Aadam ja Eeva sellele. Nad käituvad nagu vallatust teinud lapsed.

«Ega mina ei alanud, seda tegi Eeva. Ega ma teinekord enam tee. Jumala eest, enam ei tee!»

«Ja ta ütles: Kes on sulle teada andnud, et sa alasti oled? Kas sa oled söönud puust, millest mina sind keelasin söömast? Ja Aadam ütles: Naine, kelle sa mulle abikaasaks andsid, seesama andis mulle puust ja mina sõin» (*1. Moos. 3 : 11—12*).

Aadam, nagu näeme, süüdistab jumalat üsna edukalt kõiketeadmises:

«Eks ju sina, minu jumal, andsid mulle naise. Kas sa ei teadnud, kelle sa mulle elukaaslaseks annad?»

«Ja Jehoova jumal ütles naise vastu: Miks sa seda oled teinud? Ja naine ütles: Madu pettis mind ja mina sõin» (*1. Moos. 3 : 13*).

Nüüd määrab vanamees kohe karistuse. Ta teeb seda järjekorras: kes esimesena algas, see ka esimesena pähe saab. Hoidke alt!

«Ja Jehoova jumal ütles mao vastu: Et sa seda tegid, siis oled sa ära neetud kõikide lojuste seas, kes välja peal; oma kõhu peal pead sa käima ja põrmu sööma kõige oma eluaja. Ja ma tahan vihavaenu tõsta sinu ja naise vahele, sinu seemne ja tema seemne vahele; seesama peab su pea rõhuma, ja sina võtad temal kanna rõhuda» (*1. Moos. 3 : 14—15*).

See maole määratud karistus tõendab vaieldamatult, et teoloogid jäävad valetamisega vahele, kui nad oma maanias kõikjal kuradit näha omistavad temale naisevõrgutamise. Kui oleks süüdi olnud saatan, siis oleks jumal karistanud teda, mitte aga madu.

Kuid karistus võrgutamise eest saab osaks ainuüksi ja eranditult maole kui loomale, «kes välja peal». Võib arvata, et sel kurjal nõuandjal olid kunagi jalad, et jumal võttis temalt jalad ära ja sundis teda roomama. See karistus oleks ülimal määral ebaõiglane, kui madu poleks isiklikult asjast osa võtnud.

Oletagem, et mingisugune kelm oleks end ühel heal päeval ümber rõivastanud tavaliseks inimeseks, ütleme — kohalikuks vaimulikuks, ja selle näol toime pannud mitmesuguseid kelmusi. Mis sünnib, kui ta kinni püütakse, paljastatakse ja kohtu ette viiakse? Kas saab karistada vaimulik? Muidugi mitte. Kohus karistab tõelist süüdlast. See on selge!

Nii et teoloogid teeksid hästi, kui nad hülgaksid oma muinasjutu saatanast, esimese naise võrgutajast — see ei kannata välja kriitikat. Kui nad aga siiski tahavad säilitada seda muinasjuttu, siis tuleb tunnistada, et jumal ei näinud selles loos saatana tempe, nägi ainult madu ja võttis temalt süütult asjata jalad ära.

On täiesti õige, et inimesed tunnevad mao vastu tülgastust, et kohtumisel maoga püüavad nad tal pea purustada, tema aga püüab inimest jalast hammustada; ent üks karistuse punkt pole ometi täide läinud — maod ei toitu põrmust. Seda karistust ei ole kunagi täide viidud. Jääb vaid oletada, et jumal kasutas siin tingimisi «hukkamõistu». Paneb imestama, et piibel unustas selle märkimata.

Ja veel üks küsimus: missugune madu etendas võrgutaja osa? Kas nastik? Boamadu? Kobra? Mao liike on ju palju.

Oletame, et proua Aadamat ässitas nastik, oletame isegi, et nastikule määratud karistust on õiglane kasutada ka kõigi tema järglaste suhtes ja ka tulevikus kõigil nastikutel ära võtta jalad, et lunastada nende esivanema süüd. Kui naine ei oleks jõudnud sõnakuulmatuse patule kaasa tõmmata meest, siis oleks karistatud naist üksi. Eks ju? Kuid vaesed maod! Süüdi oli ju ainult nastik, kuid ka vaskuss, kobra, rästik ja palju, palju teisi liike on kaota-

nud jalad ning roomavad kõhul, hoolimata oma ilmsest süütusest!

«Naise vastu ütles ta: Ma tahan sulle väga palju valu saata, kui sa käima peal oled; valuga pead sa lapsed ilmale tooma; ja sinu himu peab su mehe järele olema, ja seesama peab sinu üle valitsema» (*1. Moos. 3 : 16*).

Kõik kommenteerijad on ühel meelel, et see karistus käib mitte ainult proua Aadama kohta, vaid kõigi naiste kohta maailma lõpuni. Peatumata sellel, kui palju on siin ebaõiget ja meeletut jumala poolt, märgime kõigepealt, et kui esimene naine oleks suutnud vastu panna mao meelitustele, siis nähtavasti poleks ta sünnitanud piinades. Selle päevani oli, tähendab, tema kehaehitus hoopis teistsugune kui esimese sünnitamise ajal. Järelikult ühel momendil, s. o. otsuse väljakuulutamise momendil, pööras jumal naise kogu organismi pea peale! See on tõepoolest alles jumala sõrm!

Seejärel tuleb märkida, et hoolimata oma kõikvõimsusest ei läinud jumalal korda ellu viia karistust, mida ta rakendas kogu naissoo suhtes — sünnitavad ju paljud naised valudeta. Teiseks, kui palju on naisi, kes ei ole oma mehe valitsemise all, veavad oma mehi isegi ninapidi ja mehed värisevad nende ees! Niisuguseid naisi on musttuhat!

«Aga Aadamale ütles ta: Et sa oled kuulnud oma naise sõna ja söönud puust, mille pärast ma sind käskisin ning ütlesin: Sina ei tohi sest mitte süüa; ära neetud on maa sinu pärast, vaevaga pead sa sest sööma kõige oma eluaja.

Ja kibuvitsu ja ohakaid peab ta sulle kasvatama, ja sina pead välja rohtusid sööma.

Oma pale higi sees pead sa leiba sööma, seni kui jälle mullaks saad, sest sestsamast oled sa võetud, sest sina oled põrm ja pead jälle põrmuks saama» *(1. Moos. 3 : 17—19)*.

Needsamad märkused mis varemgi. Aadamale määratud karistus peab levima kõigile meestele, selles on ühel meelel kõik teoloogid.

Kõige raskemaks karistuseks on surmanuhtlus. Tõsi küll, tähelepanuväärne jumal unustas oma hiljutise ähvarduse: kes sööb keelatud vilja, sureb selsamal päeval. Jumala-isa niisugune unustamine andis süüdimõistetutele üsna kestva pikenduse. Kui uskuda piiblit, siis elas Aadam 930 aastat (*1. Moos. 5 : 5*). Ent kui Aadam ei oleks õuna

söönud, siis poleks ta kunagi surnud, ja meiegi oleksime olnud surematud.

Kui jumal on tõesti niisugune, nagu teda kujutab piibel, siis tegi ta hästi, et madu jäi sellest ajast peale tummaks ning ei saa midagi jutustada, muidu oleks ta teinud mõningaid paljastusi. Tuleb aga märkida, et kõneoskuse äravõtmist ei ole mao karistuste hulgas mainitud.

Kerkib tahtmatult keelele veel üks märkus. See käib suure higihulgaga segatud leiva kohta. Üsna tõenäoline, et ürgaegadel ei olnud leiba ja inimesed sõid, mis kätte juhtus. Kuid ärgem norigem. Oletagem, et jumal pidas silmas tsiviliseeritud tulevikku. Juudid, kelle hulgas tekkisid piiblijutud, sõid tõepoolest leiba, kui läksid üle paiksele eluviisile ja hakkasid tegelema põllundusega. Ent kirikumehed kinnitavad, et piibel ei ole kirjutatud ainult juutide jaoks — see olevat seaduseks maailma kõigile asukaile. Kuid leiba süüakse ainult neis maades, kus kasvab teravili. Eskimod ei tunne jahu. India, Ameerika, Kesk- ja Lõuna-Aafrika paljudel aladel toituvad inimesed puuviljast ja jahisaagist.

Võidakse öelda, et sõna «leib» kasutas jumal piltlikult, mõeldes selle all toidu kõiki liike. Mispärast karistus ei ole siis levinud tõeliselt kõigile? Kui töötajad töötavad, et süüa, kui keegi, kes elab oma töö viljast, näeb end lunastamas Aadama süüd, siis ei käi see hoopiski rikaste kohta, kes naudivad elu päritud miljonite arvel! Ja täissöönud vaimulikud? Kui nad higistavadki, siis ainult rasvast. Mitte töö toidu hankimisel ei pane neid higiga kastma oma igapäevast leiba!

18. salm on väga ebasõbralik inimkonna suhtes. Peale leiva peab inimene kõrvuti loomadega sööma välja rohtusid. Mida annab talle maa? «Kibuvitsu ja ohakaid» — ähvardab piibel. Jumal siiski magas midagi maha, sest hoolimata tema raevukast käsust söövad inimesed veel üht-teist peale leiva ja rohu. Ja mispärast ei lase jumal oma välkudel purustada restorane, mille menüüdes leiduvad lihatoidud?

Kuid vaadake, mis toimus pärast karistuse väljakuulutamist: «Ja Aadam pani oma naisele nime Eeva, sest et ta kõikide elavate emaks oli saanud» (*1. Moos. 3 : 20*).

See armas mees polnud senini hoolinud sellest, et oma sõbratarile nime anda; ta kutsus teda lihtsalt naiseks, nagu

see nähtub esimese Moosese raamatu teise peatüki 23. salmist.

Nüüd aga näeme, et vastupidi üldiselt levinud arvamusele ei ajanud jumal Aadamat ja Eevat otsekohe maapealsest paradiisist välja. Alguses leidis jumal-isa, et viigipuu lehtedest rõivad on liiga kerged, ning muutus rätsepaks: «Ja Jehoova jumal tegi Aadamale ning tema naisele nahkriided ja pani need nende selga» (*1. Moos. 3 : 21*).[1]

Nende rõivaste valmistamiseks tuli tappa mitte milleski süüdi olevaid loomi; tähendab esimese tapamaja pühitses ja avas issand jumal ise. Kuidas siis pärast seda nõuda, et meie esivanemad ei oleks kasutanud toiduks nii kiiresti ja ootamatult tapetud loomade liha? «Sülitagem taimetoidule,» pidid nad üksteisele ütlema.

Issand jumal oleks aga jätnudki Aadama ja Eeva paradiisi elama ja surema, kui ta neid mõni aeg hiljem rõivastatuna kohates ei oleks meelde tuletanud kuulsat «elupuud», mille vilja mees ja naine ei taibanudki süüa.

«Ja Jehoova jumal ütles: Vaata, Aadam oli kui üks meist, et ta pidi teadma head ja kurja; aga nüüd, et ta oma kätt sinna külge ei pistaks, ja ei võtaks ka elupuust, ja ei sööks ning igavesti ei elaks» (*1. Moos. 3 : 22*).

Niisugune on 22. salm, millest hoopiski vaikivad «piiblilugude» õpikud.

Niisiis on selge, et need kaks tobukest — Aadam ja Eeva, kellele «elupuu» viljad ei olnud keelatud, jätsid need kõige lollimal kombel kahe silma vahele. Kui aga mehel ja naisel oleks tärganud õnnelik mõte süüa imepäraseid vilju sel ajal, kui jumal neile loomanahkadest rõivaid lõikas, siis oleksid nad oma karmile kohtunikule pika nina teinud! Otsust ei oleks saanud täide viia ja jumal oleks osutunud jõuetuks.

Eks ole, ta on üsna naljakas, see «püha» piibel, kui loed teda tähelepanelikult?

See «ainus» jumal, kes äkki hakkab rääkima mitme jumala olemasolust, lobiseb muidugi liigset. Kuid peale selle tema, «kõikvõimas», tunnistab abitult oma võimetust täide viia tema enda poolt tehtud surmaotsust. Mõeldagu vaid! Veidi meelekindlust, veidi taipu, ja Aadam Eevaga oleksid muutunud surematuiks, hoolimata jumalast ja tema tahtest.

Ja kuidas pidi lõppude lõpuks vanajumal ennast õnnitlema, kui talle viimaks see neetud «elupuu» meelde tuli.

«Ja siis saatis Jehoova jumal ta Eedeni rohuaiast välja, et ta pidi maad harima, kust ta oli võetud.

Ja ta ajas Aadama välja, ja pani hommiku poole Eedeni rohuaeda keerubid ja mõõga kui tuleleegi, mis sinna ja tänna ennast pööras, et nad pidid elupuu teed hoidma» (*1. Moos. 3 : 23—24*).

Mitte mingeid kahtlusi, eks ole? Just see õnnetu «elupuu» oli vanal Elohimil kõige rohkem südamel. Aadam ja Eeva ei tohtinud ühelgi juhul selle puu juurde tagasi tulla. Kuid lõppude lõpuks, missugune metsik mõte see oli seda puud luua? Tõepoolest, oma võime juures näha ette tulevikku ei saanud jumal kuidagi silmist lasta seda asjaolu, et üks meie kaugetest esivanematest peab pattu tegema ja et tuleb surma mõista tema ja kogu inimsugu. Neil asjaoludel pidi «elupuu» talle ainult takistuseks olema. Kas ei oleks olnud parem, kui jumal seda puud üldse ei oleks üles kasvatanud?

See keerub leegitseva mõõgaga seal Eedeni aia väravate juures — mis jama see peaks olema? Kas jumal ei oleks võinud ainsa sõnaga, ainsa tahtepingutusega «elupuu» purustada ja hävitada, kuna see puu oli kaotanud oma olemasolu mõtte? Ja jumal ei taibanud seda teha!

Otsitakse vapraid vabatahtlikke! Kes tahab registreeruda osavõtuks paradiisi otsimise ekspeditsioonist? Kui jumal juba kord nii väga hoolitses Eedeni väravate kaitsmise eest, kui ta läks juba kord nii kaugele, et võttis tarvitusele niivõrd algelised kaitsevahendid inimkonna katsete vastu asuda teele, mis viib «elupuu» juurde, siis tähendab see, et maapealne paradiis koos imepuuga veel praegugi eksisteerib. Kui Tigrise ja Eufrati ala uurides näeme inglit tulise mõõgaga, kes valvab mingisuguseid väravaid, siis võime hüüda:

«Jõudsime pärale! Siin ta on, see jumala loodud paradiis.»[3]

Muide, kes on see valvur? Esimese Moosese raamatu vanaheebreakeelses tekstis on tarvitatud sõna «keerub». See tähendab «härg» ning tuleneb sõnast «harab», mis tähendab «kündma». Vanad juudid matkisid paljus oma naabrite ja hiljem orjastajate — babüloonlaste kombeid, mis puudutasid muuhulgas ka usku. Nad hakkasid näiteks voolima hiiglahärgi, midagi, mis sarnanesid sfinksidele, keerukaid loomi. Need paigutasid nad pühadesse paikadesse. Neil kujudel oli kaks nägu — üks inimese,

teine härja oma, — tiivad, inimese jalad ja härja sõrad. Kristlikud teoloogid muutsid keerubid roosapõselisteks noorteks ingliteks, kel ei ole keha ja üldse mitte midagi muud peale lapsepea ja kahe väikese tiiva. Neid inglikesi on kirikute kaunistustes väga palju. Täiesti võimalik, et maapealse paradiisi ingellik uksehoidja ei vasta põrmugi naiivsete usklike kujutlusele «keerubitest» ja et see on vastupidi «keerub» vanaheebrea mõttes, kahenäolise peaga, millest üks on härja oma. See aitab rändajail teda juba kaugelt ära tunda. Või on see keerub kristlikku tüüpi, kehata ja käteta, siis tähendab see, et ta hoiab leegitsevat mõõka hammaste vahel. Ka see sunnib teda tähele panema.

Meie isiklikult pooldame rohkem uksehoidjat pooleldi inimese, pooleldi härja peaga.

Niisiis, julgemini paradiisi otsima! Isegi siis, kui meil ei lähe korda sinna sisse tungida, kujuneb reis huvitavaks, võib vähemalt lonkida ümber aia ja kanda paradiis geograafiakaardile, mis seni kannatab selle olulise lünga all.

KOLMAS PEATÜKK

ESIMESTE INIMESTE LÜHIAJALUGU

Esimese Moosese raamatu neljas peatükk algab lühikese, kuid küllaltki selge märkusega, et pärast paradiisist väljakihutamist hoolitsesid piibli «esivanemad» kõigepealt selle eest, et jätta endast järele järglasi.

«Ja Aadam sai oma naise Eevaga ühte, ja see sai käima peale ja tõi Kaini ilmale, ja ütles: Ma olen mehe saanud, kes Jehoova on.

Ja tema tõi taas ilmale tema venna Aabeli» (*1. Moos. 4 : 1—2*).

Meie teoloogid leidsid ka siin, mille üle vaielda. Mõned neist, vastupidi ülaltoodud tekstile, pidades seda nähtavasti mitte küllalt selgeks, on seisukohal, et esimeste inimeste armuühendus toimus juba Eedenis. Teised, viidates esimese Moosese raamatu mainitud ridadele, toetavad arvamust, et Aadam ei mõelnudki sellele enne, kui nad olid paradiisist välja aetud.

Lahkhelid ei ole piirdunud ainult sellega. Teoloogid on omavahel lahkarvamisel ka järgneval imestusväärsel põhjusel: kui arvata, et «esimeste inimeste» abieluline ühendus toimus pärast nende lahkumist Eedenist, siis ei ole mingit alust kinnitada, et see sündis otsekohe. Sel juhul — millal siis? Millal just? Teoloogid tahavad kõike teada, need inimesed on ebaharilikult uudishimulikud, eriti seda laadi küsimustes. Nad kinnitavad, et Aadam venitas otsustava sammuga oma naise suhtes viisteistkümmend või isegi kolmkümmend aastat. Teised väidavad kõige tõsisemalt, et Aadam ja Eeva rikkusid vastastikusel kokkuleppel ja oma pattu lunastades sugulist kasinust mitte vähem kui . . . saja aasta pärast.

Te arvate, et see on kõik? Oh kui vähe tunnete te usutegelasi. Mõned neist tõid lagedale legendi, mille järgi Aadam oli süütu sada viiskümmend aastat, ikka õnnetu

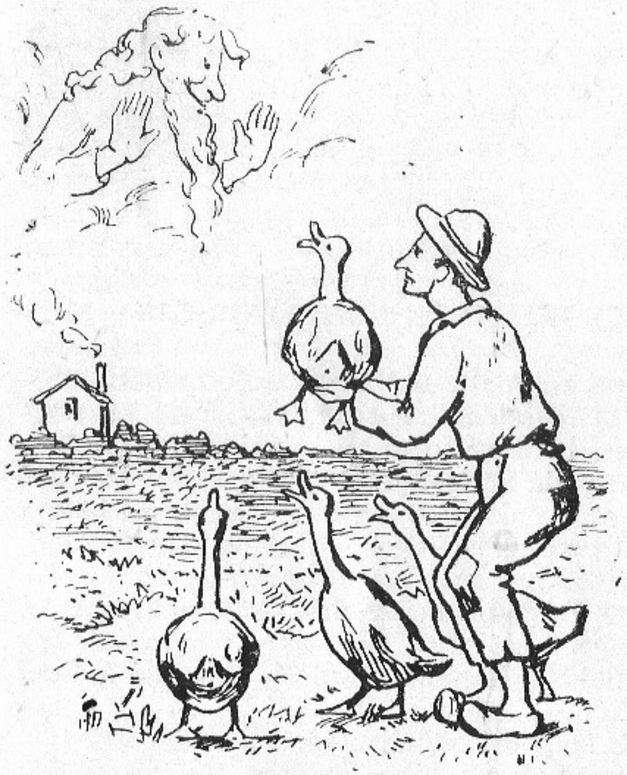

Aabeli roaohver.

«keelatud vilja» pärast, ja elas selle aja jooksul kellegi Lilitiga, kes nagu temagi oli tehtud mullast. Kooselust selle naisega sündisid mõned kuradid.[1] Alles palju aastaid hiljem abiellus Aadam Eevaga, kui jumal temalt keelu maha võttis. Alles siis hakkasid Eeval sündima lapsed — inimesed. Lõpuks on olnud ka niisuguseid kommenteerijaid, kes kinnitasid, et pärast väljaajamist Eedenist elas Eevaga kurat nagu mees naisega.

Ja küsimus Eeva sünnitamisest. Armsad usutegelased leidsid ka siit ammendamatu materjali vagadeks mõtisklusteks ja «teaduslikeks» uurimisteks. Nad arutasid näiteks täiesti tõsiselt küsimust sellest, kas Aadamal ja Eeval oli naba või mitte.

Kuid need on kõik veidrad pisiasjad. Läheme üle selle juurde, mis näib täiesti tõsise ja olulisena. Ka tõsine asi piiblis võis välja kutsuda lõbusa elevuse ja terve naeru.

«Ja Aabel oli pudulojuste karjane, aga Kain oli põllumees» (*1. Moos. 4 : 2*).

Palun teid hetkeks järele mõelda, kes Aadama kahest

Kaini roaohver.

pojast teie arvates kuulas jumalat elukutse valikul. Muidugi Kain, sest issand käskis inimesel maad harida ja toituda ainult sellest, mida annavad põllud. Aabelist sai aga karjane. Kui ta kasvatas lambakarju, siis muidugi mitte selleks, et mõnu tunda sellest, kuidas kari karjatub, ja ise vilepilli puhuda. Ta kasvatas lambaid praeks. Nagu näeme, rikkus Aabel jumala kategoorilisi ja selgeid ettekirjutusi. Kuid see ei takistanud tal saamast jumala lemmikuks. Nõustuge, kallid usuteenrid, teie issandat tuleks kinni pidada mitte kloostrikambrites, vaid vastavas raviasutuses.

«Ja see sündis pärast mitut päeva, et Kain Jehoovale roaohvri tõi maaviljast, ja Aabel tõi oma pudulojuste esimesest soost ja nende rasvast. Ja Jehoova vaatas Aabeli peale ja tema roaohvri peale, aga Kaini peale ja tema roaohvri peale ei vaadanud ta mitte. Siis süttis Kaini viha

väga põlema ja ta langes ära silmist.» *(1. Moos. 4 : 3—5).*

Oli mille üle kurvastust tunda — ilmutas ju jumal siin kapriisset õiglusetust.[2]

«Ja Jehoova ütles Kaini vastu: Miks süttib su viha põlema? ja miks oled sa nõnda silmist ära langenud? Eks see ole nõnda: kui sa head teed, siis saad sa andeks; aga kui sa ei tee head, siis magab patt su ukse ees ja tema himu käib su peale; aga sina pead tema üle valitsema» (*1. Moos. 4 : 6—7*).

Piibel ei teata, mida vastas Kain jumalale. Peab tunnistama, et seitsmendas salmis äratoodud arusaamatu loba võib igaühe segadusse viia. Vastata oli tõepoolest raske. Kain ei olnud prohvet. Muidu oleks ta võinud öelda:

«Tähendab, te eelistate lihaohvreid, väga austatud härra jumal? Hea küll! Kuid te annate eeskuju, millest hakkavad kinni pidama kõik väärjumalate paganlikud preestrid. Te ilmutate maitset, mida hakkavad järgima kõik väärjumalad. See maitse kuulutatakse hiljem tooreks ja jumalale mitteväärilisekс... Kas teate, kes seda teevad? Just piibli pooldajad ise — usuteenrid!»

Kuid Kain ei vastanud midagi. See inimene, kes oli palju vaeva näinud kõrvitsate kasvatamisega, kes tõi issandale ohvriks oma kõige mahlakamad melonid ja nägi neid tagasi lükatavat, sai aru, et jumal tema üle irvitab, oli sellest nii puudutatud, et hetkeks peą kaotas. Ja selle asemel, et vihastuda kapriisse ja toore põikpea üle, tungis ta oma vennale kallale.

«Ja Kain rääkis oma venna Aabeliga; ja see sündis, et kui nad väljal olid, siis kippus Kain oma venna Aabeli peale ning tappis ta ära» (*1. Moos. 4 : 8*).

Lühidalt ja selgelt. Kain oli kärme poiss. Ta kutsus oma venna jalutama, kutsus ta mingil ettekäändel põllule, kas või liblikaid püüdma, ning jõudnud kaugele, noris Aabeliga mõttetult riidu, siis koksas kirkaga pähe — ning valmis! Ja tuleb välja, et kogu inimkonnast oli suremise algatajaks mitte keegi muu kui issand jumala pailaps — Aabel.

Mis toimub pärast seda Kaini peas? Kas on ta liigutatud oma kuritöö õudusest? Mitte põrmugi. Ta muutub momentaanselt paadunud mõrvariks, loomupäraseks sunnitööliseks. Ta ei tunne vähimatki südametunnistuse piina. Ta ilmutab äkki jumala suhtes ebaharilikku jultumust, tundmata tema ees vähematki hirmu.

«Ja Jehoova ütles Kaini vastu: Kus on su vend Aabel? Ja see ütles: Ei ma tea, kas olen mina oma venna hoidja?» (*1. Moos. 4 : 9*).

Nii näedki oma silme ees pilti: jumal-isa pistab nina pilve tagant välja ja küsitleb mõrvarit, see aga sülitab elukutselise kurjategija suurepärase rahulikkusega läbi hammaste. Ta on kindel, et suutis jäljed kaotada ja veab juurdlusorganeid ninapidi. Kuid jumal ei ole sündmuse ühtki üksikasja kahe silma vahele jätnud, tema jumalik silm oli ka sel korral vajalikul kõrgusel.

«Ja tema ütles: Mis sa oled teinud? sinu venna vere hääl kisendab minu poole maa pealt» (*1. Moos. 4 : 10*).

On selge, et Kain saab range karistuse. Jumal neab teda ja kuulutab:

«Kui sa maad harid, siis ei pea ta sulle oma rammu andma; hulkumas ja põgenemas pead sa maa peal olema» (*1. Moos. 4 : 12*).

Kain oli määratud hulkumisele, sellele, et tal midagi ei oleks, et ta igavesti rändaks ja vaevleks. Kuid lubage, kallis jumal! Kui ta oma rännakutel ei tunne puhkust ega rahu, kuidas saab ta siis samal ajal põldu harida? See tegevus nõuab ju paiksust. Kuidas saab ta maad harida, olgu kas või viljakandmatutki?

Kuid piibli Kain võttis kõike seda tõsiselt, ehmus väga ja unustas hirmu tõttu, et inimkond koosneb ju ainult kolmest inimesest — tema vanematest ja temast endast. Juba ta kujutleb, et oma rändude ajal võib mõni kurjategija ta nurga tagant maha lüüa.

«Ja Kain ütles Jehoova vastu: Mu ülekohus on suurem, kui et seda andeks saaks. Vaata, sa oled mind täna ära ajanud siit maalt ja ma pean sinu palge eest varjule minema ja maapeal hulkumas ning põgenemas olema; ja see sünnib, et minu ära tapab igaüks, kes mu leiab» (*1. Moos. 4 : 13—14*).

Ja äkki lahtub issanda viha. Kaotanud reaalsustunde, võtab jumal Kaini oma kaitse alla olematute mõrvarite vastu. Kui see pole sonimine, siis oleks huvitav teada, mis see on?

«Ja Jehoova ütles temale: Seepärast peab igaühele, kes Kaini ära tapab, seitsme võrra jälle kätte makstama. Ja Jehoova pani Kainile ühe tähise, et ükski ei pidanud teda maha lööma, kes ta pidi leidma» (*1. Moos. 4 : 15*).

Nüüd ootad tahtmatult edasi juttu Kaini rännuseiklus-

test. Kuid asjata. Oleks raske ette kujutada suuremat kodusistujat kui see «hulkur».

«Ja Kain läks ära Jehoova palge eest, ja elas Noodimaal, hommiku pool Eedenit. Ja Kain sai oma naisega ühte, ja see sai käima peale ja tõi Hanoki ilmale, ja ta ehitas ühe linna ja pani sellele nime oma poja Hanoki nime järgi» (*1. Moos. 4 : 16—17*).

Siit saame teada, et Kain võttis naise, kelle, seda autor ei maini. Kuid on selge, et Aadamal ja Eeval oli tütreid, keda piibel ei pea vääriliseks mainida, ja et Kain abiellus ühega oma õdedest. Meie teda selles ei süüdista: verepilastus oli, otsustades «pühakirja» järgi, inimkonna esiaegadel kohustuslik.

Kuid meid sunnib imestusest püsti kargama asjaolu, et Kain rajas linna. See on juba liig! Hulkur, kes ehitab linna! Kust sai ta töölisi? Missuguseid tööriistu kasutas ta ehitustöödel? Ja lõpuks, kust värbas Kain elanikke selle kuulsa linna jaoks? «Pühakirja» õnnis autor valetab siin, nii et suu vahutab.

Järgnevad salmid kirjeldavad Kaini järglasi. Hanokile sündis Iirad, Iirad sünnitas Mehujaeli, Mehujael sünnitas Metusaeli. Nende kohta ei ütle piibel midagi peale nimede. Metusael sünnitas Lemeki, kes oli abielu küsimustes täitmatum kui tema õilsad esivanemad. Auväärt Lemek on mitmenaisepidamise leiutaja, alguseks võtab ta endale kaks naist. Oma naise Aadaga oli tal kaks poega nimedega Jaabal ja Juubal, naise Sillaga aga poeg Tuubalkain ja tütar Naama.

Näib, et Jaabali pojad eelistasid esiisa Kaini ehitatud linnale põldude puhast õhku, sest nad elasid esimestena maailmas telkides (*20. s.*). Mis puutub Juubali lastesse, siis neile, vastupidi, meeldis linn. Nemad olid ka kõige lõbusamad perekonnas — nad armastasid muusikat. Juubal «oli kõikide kandlelööjate ja vilepuhujate isa» (*21. s.*).

Mitmenaisepidajal Lemekil ei olnud peaga nähtavasti kõik korras. Esimene Moosese raamat toob ära ühe tema kõnedest, millel on, tõsi küll, see hea omadus, et ta on lühike. Kuid mitte ükski kommenteerija ei ole seda kunagi suutnud korralikult ära seletada.

«Ja Lemek oli oma naiste Aada ja Silla vastu ütelnud: Kuulge minu sõna, teie Lemeki naised, pange tähele minu kõnet; kas ma olen ühe mehe ära tapnud enesele haavaks ja ühe noore mehe enesele vermeks?

Kui Kaini pärast seitsme võrra kätte makstakse, siis Lemeki pärast seitsme ja seitsmekümne võrra» (*1. Moos. 4 : 23—24*).

See kõne mõjus kohutavalt mõlemale daamile: olles nähtavasti äärmiselt põrutatud, ei nõudnud nad sellele agarale praalimisele vähimatki seletust.

Edasi läheb kiri vahetult üle Aadama kolmanda poja Seti sündimise akti registreerimisele.

«Ja Aadam sai taas oma naisega ühte, ja tema tõi poja ilmale ja pani sellele nime Sett, sest jumal (ütles ta) on mulle teise soo andnud Aabeli asemele, kelle Kain on ära tapnud. Ja Setile sündis ka poeg, ja ta pani sellele nime Enos. Sel ajal hakati Jehoova nime kuulutama» (*1. Moos. 4 : 25—26*).

Järgmine, viies peatükk on pühendatud eranditult Noa sugupuule, kes pärines Aadamast Seti kaudu. Kaini suguvõsa jääb kõrvale ja seda ei meenutata edaspidi.[3]

Me näeme järgmist sugupuu arenemist, milles on nimetatud ainult vanemate poegade nimesid: Sett, Enos, Keenan, Mahalalel, Jered, Eenok, Metuusala, Lemek, Noa. Kõige huvitavamad on selles peatükis andmed nende peavanemate pika ea kohta: Aadam oli 130 aastat vana, kui sündis Sett, siis elas ta veel 800 aastat, Sett suri 912 aasta vanuses, Enos elas 905 aastat, Keenan — 910 aastat. Kõige nooremana suri Lemek, Noa isa, see Lemek (keda ei tohi ära segada mitmenaisepidaja-veidrik Lemekiga) suri oma 777. kevadel.

Kõige osavam neist oli Jeredi poeg Eenok: see lihtsalt ei surnudki ära.

«Ja Eenok elas kuuskümmend ja viis aastat, ja sünnitas Metuusala. Ja Eenok kõndis alati jumalaga pärast seda, kui ta Metuusala sai sünnitanud, kolmsada aastat, ja sünnitas poegi ja tütreid. Nõnda oli kõiki Eenoki elupäevi kolmsada kuuskümmend ja viis aastat. Ja Eenok kõndis alati jumalaga, ja teda ep olnud enam, sest jumal oli ta ära võtnud» (*1. Moos. 5 : 21—24*).

See juhtum on oivaline. Pole tähtis, missuguste seletustega on usutegelased seda sugupuud kasvatanud: meie nende üle ei imesta.

Aukarika sai pika ea eest Metuusala, elusalt taeva võetud Eenoki poeg, — see alles oli terve: ta elas sugulises kasinuses 187 aastat ja alles pärast seda lubas endale

ilmale tuua Lemek II. Siis elas ta veel 782 aastat, sedapuhku ka oma mehelikke võimeid ilmutades:

«Ja Metuusala elas pärast seda, kui ta Lemeki sai sünnitanud, seitsesada kaheksakümmend ja kaks aastat, ja sünnitas poegi ja tütreid» *(1. Moos. 5 : 26)*.

Kokku 969 aastat! Ärge julgege kahelda, nii pikalt kestis varem eluiga.

Ja mida te ütlete Lemeki pojast Noast? Lemek pani oma pojale nimeks Noa «ja ütles: Seesama peab meid tröösti tima meie töö pärast ja meie käte vaeva pärast ja maa pärast, mis Jehoova on ära neednud» (*1. Moos. 5 : 29*). «Ja Noa oli viissada aastat vana, ja Noa sünnitas Seemi, Haami ja Jeveti» (*1. Moos. 5 : 32*).

Elada viissada aastat ja alles siis hakata oma naist musutama? Muide, parem hilja kui mitte kunagi!

Rohkesti tinti on ära kulutatud esimese Moosese raamatu peavanemate ebahariliku pikaealisuse puhul. Teoloogid-katoliiklased tundsid, kui raske on seedida seda liiki muinasjutte ja püüdsid «püha» raamatut päästa pilkamisest. Nad hakkasid kinnitama, et aastate all tuleb mõelda ainult Kuu ringe, sest tol ajal olevat aega mõõdetud ainult kuude järgi. Sel viisil tuleks välja, et Metuusala elas ainult 80 aastat. Kuid niisugustele kommenteerijatele andsid nina pihta marutõves fanaatikud, kes tahavad uskuda esimeste inimeste pika ea imet. Nad nõuavad, et piibli aasta tuleb lugeda 12 kuu pikkuseks, muidu võivad piibli lood muutuda päris naljakaiks. Kooskõlas esimese Moosese raamatuga suri Aabram «elust küllastatuna» 175 aastasena (*1. Moos. 25 : 7—8*). Kui aga lugeda aastaid Kuu ringide järgi, siis elas Aabram ainult 14 aastat ja 7 kuud. Ja veel: piibel räägib, et Enos, Keenan ja Mahalalel sünnitasid esimesed pojad 90-, 70- ja 65-aastaselt. Kui arvata Kuu ringide järgi, siis tuleb oletada, et need esiisad said lapsi 7 aasta ja 6 kuu, 5 aasta ja 10 kuu ning 5 aasta ja 5 kuu vanuselt. Lõpuks sai piibli teksti kohaselt Nahor järglasi 29-aastaselt. Kas võib oletada, hüüab üks vaga kommenteerija, et Nahor oli 2 aasta ja 5 kuune, kui tal esimene poeg sündis?!

Muidugi, lugupeetud härrad usuteenrid, arvab piibel, et aastas on 12 kuud. Kuid sel juhul on äärmiselt naljakas, et lihtsameelne Noa ootas, kuni saab täis 500 aastat, enne kui abielurõõme maitsma hakkas.

NELJAS PEATÜKK

INGLITE ARMUSEIKLUSED MAA PEAL

Me tuleme piibli ühe kõige huvitavama koha juurde, mille väljajätmine lühikestest «piiblilugudest» iseloomustab kõige paremini kirikutegelaste tagasihoidmatust usudogmadega ümberkäimisel ja nende enda kasuks väänamisel. Kiriku «pühad» isad pasundavad igal viisil, et piibel on «jumalik» raamat, et ta on kirjutatud jumala enda vahetul dikteerimisel, et kõik temas kirja pandu on kõige täiuslikum ja kõige kõrgem tõde ning et see raamat väärib kõige siiramat kummardamist. Mispärast siis kiriklased ei anna usklikele võimalust teda tervenisti tundma õppida, välja jätmata ühtki salmi? Tuleb ju neid «pühi» raamatuid võtta niisugustena nagu nad on. Kui aga neist ühtesid või teisi kohti välja jätta sellepärast, et nad on vastuolus teoloogia mõnede punktidega, mis on kuulutatud usudogmadeks, siis oleks lihtsam minema visata kogu raamat. Ta ei ole enam püha, vaid väärib põlgust. Vale mingisuguses ühes punktis võib olla küllaldaseks argumendiks, et kogu raamatu jumalikku päritolu ümber lükata.

Kuid nimetanud Noa nime, lähevad usujutlustajad vahetult üle veeuputuse loo juurde, kinnitades, et inimeste kõlvatus vihastas jumalat ja sundis teda saatma uputust kõigile, välja arvatud üks perekond, kelle pea olevat jäänud õiglaseks.

See ei ole piibel! Piibel kõneleb hoopis muust. Esimese Moosese raamatu kuues peatükk näitab, missugune oli inimeste moraalse rikutuse tõeline põhjus. Härrad kiriklased, teil ei ole õigust vaikides mööda minna sellest loost teie «pühakirjas»! Kui see koht paneb teid raskesse olukorda, siis seda halvem — «pühal vaimul» ei oleks Moosese viie raamatu autorile vaja olnud niisuguseid asju dikteerida. Pill on mõru, kuid «pühad» õpetajad ja kiriku-

isad on kunagi selle juba alla neelanud; nüüd on kord teie käes — neelake ka teie!

Pill, mida kaasaegsed teoloogid püüavad mitte alla neelata, vaid kellelegi märkamatult välja sülitada, peitub esimese Moosese raamatu kuuenda peatüki esimestes salmides.

«Ja see sündis, et kui inimesi hakkas palju saama maa peal ja neile tütred sündisid,

siis vaatasid jumala lapsed inimeste tütarde peale, et need ilusad olid, ja võtsid enestele naised kõigist, keda nad välja valisid.

Siis ütles Jehoova: minu vaim ei pea mitte igavesti inimeste sees noomima, sest et nemad aga liha on; ja nende päevi peab olema sada ja kakskümmend aastat.

Neil päevil olid hiiglased maa peal, ja ka pärast seda, kui jumala lapsed inimeste tütarde juurde heitsid, tõid need neile lapsed ilmale; needsamad on need vägevad, kes ammust ajast kuulsad mehed on» (*1. Moos. 6 : 1—4*).

Kuigi esimene Moosese raamat ei ole meile midagi jutustanud inglite loomisest, meenutab ta neid ülitäiuslikke olevusi juba teist korda: esimest korda oli see «keerub», kes pandi Eedeni väravate juurde tunnimeheks. Sel juhul on kasulik ütelda mõni sõna vanade juutide usust inglitesse.

Kristlased, kes võtsid oma usku üle palju nende uskumusi, mõtlesid lihtsalt välja uued dogmad, millest piiblis ei ole jälgegi. Nii näiteks on täielikult välja mõeldud lugu saatana vastuhakust ja tema lüüasaamisest peaingel Miikaeli poolt. Uurides siin piiblit peamiselt kristluse seisukohalt, ei saa sellest küsimusest hoolimatult mööda minna.

Kui pidada kinni teoloogide-kristlaste õpetusest, siis on taeva peremees jumal endale kunagistel aegadel nähtavasti öelnud, et temal kõigevägevamal ei sobi piirduda ainult maa ja taeva loomisega. Kuna ta kord juba asustas maa, mispärast mitte asustada ka taevast? Omal ajal tüütas teda kaos. Kuid veel rohkem tüütas teda üksindus paradiisis. Kuna ta oli meister sõna otseses mõttes ei millestki looma tervet kuhja lõbusaid asju ja isegi elavaid olevusi, siis lõi ta endale inglid, kes pidid isiklikult jumala jaoks moodustama meeldiva seltskonna. Ta tellis endale ka vapiga tugitooli, millel ta juhatas taevaseid koosolekuid. Et jumalat lõbustada, laulavad inglid vahetpidamata. Kuna nad on üleloomulikud olevused, siis nad muidugi ei väsi ja on ka alati hääles.

Kuid ühele inglitest, keda kirikutegelased nimetavad Lutsiferiks-saatanaks, hakkas meeldima kõigekõrgema troon. Ta mõtles, et ei oleks paha, kui ta ise istuks esimehe tugitoolile selle kõikvõimsa looja asemele. See kuritegelik aje näis mõnedele inglitele, keda olid nähtavasti tüüdanud lõpmatud lauluharjutused, toreda naljana, ning nad ühinesid uljaspeaga. Suurem osa inglitest oli aga tema kavatsuse vastu. Keegi Miikael, keda nimetati peaingliks, võttis endale jumala huvide kaitsmise. Ta hakkas juhatama taeva vägesid ja tegi saatanale tublisti säru. Ingel-mässaja heideti põrgusse — mingisse maa-alusesse riiki, mis otsekohe tema jaoks loodi. Sinna langesid ka ta mõttekaaslased. Jumal istus uuesti oma troonile.

Niisugune on legend, mille kirikumehed on muutnud oma värisevate kuulajate jaoks usudogmaks, sest lõppude lõpuks on see episood loodud peamiselt selleks, et inimesi hirmul hoida — vaadake ette, vagad lambad! Kui te ei allu härrade kirikuisade käskudele, siis lendate te järele halbadele inglitele — otse põrgusse.

Vanaheebrea piiblis, seal kus on juttu saatanast, s. o. neis raamatuis, mis on kirjutatud vaieldamatult pärast Baabüloni vangipõlve (rohkem kui tuhat aastat pärast Moosese surma), nimetatakse tähtsaimat kõigist deemonitest saatanaks. Kuradid aga on lihtsalt pahad vaimud, kes sarnanevad jumalale ja tema lähedastele. Mitte mingisugust muud seletust nende suhtes ei anta. Neid ei kujutata kaugeltki vaesekestena, kes on taevasest paradiisist välja aetud ning aheldatud leegitseva põrgu müüride külge. Näiteks Hiiobi loos jalutab kuri vaim saatan mööda taevast, käib seal ringi nagu oma kodus, astub isegi jumalaga koduselt vaidlustesse. Nähes et need kuradid piibli viimasest raamatust end nii hästi tunnevad ja põrgupiinu kannatama ei pea, märkisid kriitikud, et see vastab kaldealaste ja pärslaste pärimustele, kelle raamatud pärinevad palju kaugemast minevikust kui juutide raamatud. Sellest tehti järeldus, et juudid ühendasid oma Baabüloni vangipõlve aegsed pärimused nende rahvaste pärimustega, kelle hulgas neil tuli elada. Muide, nimi ise, millega juudid tähistasid peasaatanat, kannab kaldea või baabüloni usundi pitserit: «Saatan» ei ole heebrea, vaid kaldea sõna ja tähendab «vihkamine».

Järelikult varjas jumal oma «äravalitud» juudi rahva eest mitte üksnes lugu mõningase hulga inglite paleevandenõust, vaid ka peamässaja nime. Piibel ei nimeta teda kusagil Lutsiferiks. Selle nime andsid talle kristlased. Kuid kirikuisad ja õpetajad püüdsid igati leida vanas testamendis mingitki vihjet Lutsiferile. Selle tõttu läksid nad võltsimisele, millega saab hästi petta usklikke, kes ise piiblit ei loe, vaid ainult kuulevad tema lugemist ja tõlgendamist elukutseliste seletajate poolt. See võltsimine tuleb paljastada ja me palume lugejalt vabandust selle väikese, kuid vajaliku kõrvalekaldumise eest.

Jesaja prohvetiennustuses on juttu Lutsiferist tema õige nime all, kinnitavad usutegelased ja toovad ära salmi alguse, võltsides seda piibli ladinakeelse tõlke abil.

Selles peatükis Jesaja, fanaatiliselt erutatud juut, kelle on raevu ajanud see, et babüloonlased tema rahvast nii kaua vangipõlves peavad, valab Baabüloni kuninga peale oma patriootlikku viha ja kuulutab Baabüloni kuningale ette, et ka tema riik hukkub ja muudetakse põrmuks.

«Sest Jehoova halastab Jaakobi peale ja valib jälle ära Iisraeli, ja annab neile hingamist nende mullal . . .

Siis pead sa seda lugu alustama Paabeli kuningast ja ütlema: Kuidas on sundija otsa saanud? Kuidas on pealekäimine otsa saanud?

Jehoova on katki murdnud õelate kepi ja valitsejate vitsa . . .

Kuidas oled sa taevast maha langenud, Heelal, koidu poeg, maha raiutud, kes sa võimetuks tegid paganad? . . .

Aga sina oled ära visatud oma hauast kui jäle võsu, kui äratapetute riie, kes on mõõgaga läbi pistetud, kui need, kes lähevad Augu kivide hulka, kui sodiks tallatud korjus.

Sa ei saa ühte nendega hauda, sest sa oled oma maa ära rikkunud ja oma rahva ära tapnud; kurjategijate sugu ei nimetata igavesti» (*Jes. 14 : 1, 4, 5, 12, 19, 20*).

On vaja tõepoolest taipamatut jultumust, et kinnitada, nagu kõneleks Jesaja siin Lutsiferist-saatanast. Jutt on muidugi Paabeli kuningast — ja ainult temast; see on viha, tigeduse ja ähvarduste purse Nebukadnetsari — heebrea rahva orjastaja aadressil.

Vaatleme nüüd, kuidas «püha» Hieronymus, kes piibli ladina keelde tõlkis, teksti võltsis. Kasutades seda, et Jesaja võrdleb Paabeli kuningat koidutähega (planeet Veenus), mille nimi on Helel (Koit) juutidel ja Lutsifer

(Valgusetooja) roomlastel, lubas ta endale 12. salmi esimese osa ladina keeles edasi anda: «Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer, qui mane oriebaris» («Kuidas langesid sa taevast, Lutsifer, sina, kes hommikuti tõusid»).

Tõeline heebrea tekst räägib Heleli nime mainides Baabüloni kuningast. Kuningat võrreldakse koidutähe — Veenusega. Usumehed aga hüüavad piduliku näoga: «Lutsiferi langemine on ära märgitud piiblis! Sellest kõneleb Jesaja ise.»

Jultumuseni enesekindel! Kordame veel kord: juutide vanades «pühades» raamatutes ei ole mingit alust legendile Lutsiferi vastuhakust ja lüüasaamisest!

Tulgem tagasi esimese Moosese raamatu kuuenda peatüki inglite juurde ja pöördugem uuesti mitte vähem pühade allikate juurde kui eelmised, kust me leiame mõningaid üksikasju nende taevaelanike kooselu kohta inimsoo kaunite neidudega.

«Pühakirja» kooliõpikud, mis on koostatud lihtsurelike tarbeks, ei sisalda muidugi vähimatki vihjet seiklustele, mis on paljastatud ülalmainitud neljas salmis, kuid need neli salmi ei ole piiblist kõrvaldatud. See pole veel kõik: usutegelastel on enda jaoks, ja ainult enda jaoks veel üks raamat, mida nad ümbritsevad suure austusega, kuid ei levita seda siiski laialt. See on Eenoki raamat.

Eenok — ega te pole unustanud? — oli peavanem, kes elas 365 aastat ja kellesse jumal niivõrd armus, et võttis ta enda juurde taeva elusalt, nagu Jupiter Ganymedese.[1] Kuid nagu räägib üks legend, olevat Eenok kirjutanud raamatu, mida ta õnneks ei olevat endaga paradiisi viinud, vaid pojale Metuusalale pärandanud. Noa aga olevat võtnud väärtusliku käsikirja kaasa oma laeva.

Tõsi küll, seda Eenoki raamatut ei näinud kellegi silm kaua aega. Kinnitatakse, et «apostlite ajal» (s. o. 19 sajandit tagasi) olevat raamat juba olnud, kuid ei tea kus. Tõestusi selle kohta leiduvat uues testamendis. Apostel Juuda kirjas öeldakse (*14.—15. s.*): «Aga neile on ka Eenok, kes on seitsmes Aadamast, ette kuulutanud ning ütelnud: Vaata, issand tuleb mitmekümne tuhande pühaga kohut pidama kõikide peale ja süüdistama kõiki jumalakartmatuid . . .»

Noh, kui «püha apostel» juba tsiteerib raamatut, siis see tähendab, et ta seda tunneb! Ja mitme sajandi vältel küsisid usutegelased: mis on saanud Eenoki raamatust?

Lõpuks leidis üsna tuntud reisija šotlane Jakob Bruce selle kuulsa raamatu Abessiiniast (Etioopiast). Tõtt öelda sattus ta lihtsalt etioopia legendile, sest on lõppude lõpuks vähe võimalik, et müütiline Eenok oleks kirjutanud oma lood just etioopia keeles. Kuid vaadake kui hea on sisuliselt omada «jumalikku ettenägelikkust», kui tegeled teoloogiaga! Kirjutatuna Eenoki poolt keeles, mis valitses enne «Paabeli keeltesegamist», oli sel imeraamatul õnnelik saatus. Hoolimata sellest, et ürgkeel oli nii äkki ja lõplikult kaotatud, leidis ta endale vanaheebrea tõlkija. Siis see heebreakeelne tõlge, mis olevat tuttav olnud apostlitele ja kirikuisadele, kadus nagu vits vette. Ja äkki — mingisugune šotlane leiab XVIII sajandi lõpul täieliku ärakirja Abessiiniast. Palju tänu sulle, «jumalik ettenägelikkus»! Veel kord aitäh!

Bruce tõi oma leiu usumeeste kuulmatuks rõõmuks Oxfordi ülikooli raamatukokku. Ilmusid tõlked. 1838. aastal anti välja ingliskeelne tõlge, mille tegi ülempiiskop Richard Lawrence.[2]

Eenoki raamat jaguneb 11-ks peatükiks. Tema teises peatükis ongi jutustatud inglite armastusest inimneidude vastu.

«Ja et inimeste hulk väga kasvas, siis oli nende hulgas väga ilusaid neide. Ja kõige kaunimad inglitest hakkasid neid armastama ja langesid selle läbi paljude eksituste sisse. Ja nad sattusid vaimustusse ja ütlesid: mingem maa peale ja valigem endale naised inimeste kõige ilusamate tütarde hulgast. Siis ütles Semiasas, kelle jumal oli pannud vürstiks kõige hiilgavamate inglite üle, nende vastu: See kavatsus on hea, aga ma kardan, et te ei julge seda täide viia ja mul tuleb üksi sünnitada lapsi inimeste kaunitelt tütardelt. Ja kõik vastasid: Vannume, et täidame oma kavatsuse, ja olgu me neetud, kui seda ei tee. Ja nad ühinesid vandes. Ja neid oli alguseks kakssada. Ja see sündis neil aegadel, kui elas Jered, Eenoki isa. Ja nad läksid koos taevast alla ning tõusid Hermonini mäele, mis on tõotuste mägi. Ja nii on nende peremeeste nimed: Semiasas, Atarkuph, Arasiel, Hobabiel, Horammam, Ramiel, Sampsih, Jasiel, Balsiel, Azazel, Farmar, Amariel, Anagemas, Thausael, Samiel, Sarinas, Eumiel, Tiriel, Jumiel, Sariel. Nemad ja teised, palju teisi võtsid endale naisi naiseks 1170. aastal pärast maailma loomist. Ja nende abieludest sündisid hiiglased . . .»

Siin ei ole muidugi mingit juttu mässust jumala vastu — lihtsalt mõned taevased tiivaripsutajad tulid eesotsas taevavürsti Semiasasega, kes ei ole ei Lutsifer ega ka saatan, maa peale armuseiklusi otsima, ja rohkem midagi.

Tõsi küll, kui nende eeskujule hakkasid järgnema paljud teised, tundis jumal end mahajäetuna ja hakkas torisema. Kuid ta kannatas veel kaua ja ei vihastanud. Nüüd tema suure viha põhjustest, mis lõppude lõpuks puhkes. Eenoki raamat ja esimene Moosese raamat lähevad selles lahku. Siin on midagi korrast ära. Vaadakem!

Esimese Moosese raamatu järgi muutusid inimesed — selle tagajärjel, et inglid kurameerisid ilusate maiste naistega — liiga meelelisteks. Siin on, millega teoloogil tegelda. Tõepoolest, ütleks ta, kui kaunitele tütarlastele mäng meeldis ja nad olid nii küllastamatud, siis inglid, kes olid üleloomulikud olevused, võisid neile pakkuda mõnu ka üleloomulikul määral, see aga pidi välja kutsuma matkimise nende võistlejate lihtsurelike poolt, mis viimastele ei olnud nii kerge. Kuid mis on jumalal sellega asja, küsime meie? Eks ta andnud ju inimsoole käsu sigineda ja paljuneda?

Eenoki raamat kujutab sündmusi teises valguses. Inglid, kes olid maa peal muutunud õnnelikeks papadeks, tundsid huvi oma laste vastu ja osutusid väga ebahariliikeks kasvatajaiks. Nad õpetasid oma lastele mitte ainult kalliskivide lihvimist, vaid ka maagiat ja kunsti kuulutada taevakehade järgi ette tulevikku. Nad õpetasid ka oma armukestele suuri saladusi. Tagajärjed on selged: preilid — inglite armukesed — ja nende sohilapsed-hiiglased tõusid teistest inimestest kõrgemale. See oli lihtne, sest mida kõike võib teha inimene, kes tunneb maagiat!

«Ja hakkas ulguma maa ja täitus murekarjetest».

Liigutatuna maa «kannatustest» palusid neli inglite ühendusest osavõtvat inglit jumalat, et see teeks lõpu neile hädadele. Selsamal ajal härra Azazel — ingel, kel oli naiseks maapeaine neiu — läks tülli Semiasasega, peksis ta läbi ja asus tema kohale taevaliste keigarite juhtimisel. Jumal saatis ingel Raafaeli ingel Azazelile tuupi tegema, ja meie Azazeli pani Raafael kinni koopasse Dodoeli kõrbes.

Ja nüüd nägi jumal, et kuidas ka keerutada, on veeupu-

tus vajalik. Et takistada hiiglasi tegelemast maagiaga, otsustas ta kogu maailma uputada, sealhulgas ka lihtsad inimesed, kes nende nõidade käes kannatasid. Kuid inglid, kes olid läinud maa peale lonkima ja pummeldama, kutsus ta taevasse tagasi, käskis neil korralikult käituda ja mitte liiderdada.

Tuleb arvata, et just sel ajal muutusidki inglid sugutuks. Issand jumal, kes soovis end kaitsta inglite uute võimalike vallatuste vastu, kohustas neid arvatavasti loobuma vastavatest organitest, nagu seda tegid idamaade kuningad igaühe suhtes, kes nende haaremis olid teatud ametikohal. Kiriklased jätavad selle episoodi oma lühikestest «piiblilugudest» asjata välja. Inimesed saaksid vähemalt teada, mispärast inglid muutusid eunuhhideks.

See vaeseke Azazel, kes unustati koopasse, kuhu Raafael ta heitis, uppus muidugi veeuputuse ajal. Valagem pisar tema kurva saatuse üle!

Ütelge veel pärast seda, et kõige kõrgema olevuse enda sõrm ei aidanud leida Eenoki raamatut. Ta ei kadunud esimeste kristlaste juurest; apostel Juuda tsiteerib teda, ka mõned kirikuisadest rääkisid sellest kui väga tuntud raamatust. Eenoki raamat oli kristlaste hulgas au sees kuni IV sajandini. Hiljem, saanud aru, et «Eenok» kinnitab ja seletab juba liiga hästi esimese Moosese raamatu kuuenda peatüki nelja ebameeldivat salmi, heitsid kirikuisad selle piiblist välja.

Nähes, kuidas juudid endale ingleid ette kujutasid, peame tunnistama, et kristlik kirik on selles teoorias teinud tunduvaid parandusi. Siiski tunnistab see teooria, et heebrea rahvas oli jumala äravalitud rahvas ning tunnistab tema usuraamatud «pühadeks» ja «ümberlükkamatuteks».

Juudid paigutasid inglid hierarhilisel redelil kümnele astmele: 1) kadošim ehk ülipühad, 2) ofamim — kiired, 3) oralim — tugevad, 4) sasmalim — leegitsevad, 5) šerafim — sädemed, 6) malahim — saadikud, 7) elohim — jumalikud, 8) ben-elohim — jumala lapsed, 9) heruvim — inglid-härjad, 10) išim — hingestatud. Kuid paavst Gregorius I jaotas ingleid teisiti. Tema «ülipüha» korralduse kohaselt jaotatakse kristluse inglid kolme astmesse, igas kolm aunime: esimene aste — seravid, keerubid ja prestolid, teine aste — jõu, võimu ja ülemvalitsuse inglid, kolmas aste — alguse inglid, peainglid ja lihtinglid. Siit

on näha, kui suur on paavsti võim — tal on õigus ümber korraldada taevaseid auastmeid. See pole nali.

Kristlikud kirikumehed kinnitavad, et juudid ei saanud aru oma «pühadest» raamatutest ja et nad tänaseni ei saa aru oma usust, ei tunne «tõelist usku». Mõelda ainult, need rumalad juudid «ei taibanud», et nende Jesaja, tungides kallale nende vaenlasele Baabüloni kuningale ja «ennustades» talle tema võimsuse hukkumise päeva, pidas silmas mitte selle kuninga langemist, vaid iidset legendi Lutsiferi mässust jumala vastu! Küll aga olid need rabid tolad, kui nad ei osanud seda ridade vahelt lugeda!

Ja peale selle, ütlevad kristlikud usutegelased, on piiblis veel palju asju, mida juudid ei aimanudki seal olevat.

Näiteks «kolmainsus»! Püüdke veenda usklikku juuti, et ta kummardab üht jumalat kolmel näol. Te kaotate asjata aega, ta naerab teile näkku. Ta vastab teile, et kui jumal oleks kolmainus, siis oleks ta seda tunnistanud Moosesele, peavanematele ja prohvetitele. Piibliga käes kinnitab ta, et mitte ükski sõna selles ei vihja «kolmainsuse» olemasolule, mida ta peab arusaamatuks, ja et, vastupidi, «pühakiri» kujutab jumala isikut ühtsena ja jaotamatuna.

Nähes seda «armetut mõttevaesust» naeratab kristlik teoloog leebelt ja kehitab õlgu. Temale, näete, jätkub kahest esimesest salmist esimeses Moosese raamatus, et näidata «kolmainsuse» eksisteerimist kõigil aegadel, veendumuseks, et see on täiesti selge. Ta tsiteerib neid salme pidulikult:

«Alguses lõid Elohimid taeva ja maa. Ja maa oli tühi ning paljas («tohuvabohu»), ja pimedus oli sügavuse peal, ja jumala vaim oli lehvimas vee peal.»

Niisugune on heebrea teksti sõnasõnaline tõlge.

Kas ei näe te siin jumalat-isa, jumalat-poega ja jumalat-vaimu? Tõepoolest, esimesel pilgul ei ole neid märgata. Kuid pange ninale teoloogi prillid ja te eraldate «kolmainsuse» väga kergelt. Meie prillideks on, kui lubate, Püha Augustinuse arutlus tema suurepärases raamatus *«De cantico novo»* (ptk. VII). Ei ole midagi veenvamat kui tema arutlus. Kõik teoloogid peavad Augustinust teoloogia tõrvikuks.

Väljend «alguses», mis on aegade ja asjade algus, tähendab «jumalat-poega». Soovite tõendeid? Avage uue testamendi raamatu «Jumalasõna õpetaja Johannese ilmu-

tamisraamat» kolmas peatükk, kus Kristust nimetatakse «Jumala loodu algus» (*14. s.*). Avage Johannese evangeeliumi kaheksas peatükk: juudid küsisid — «kes sa siis oled?», Jeesus vastas: «Alguseks see» *(25. s.)*.

Esimese Moosese raamatu esimest salmi tuleb järelikult lugeda nii: «jumalas-pojas, kes on algus, lõi jumal-isa taeva ja maa».

Te «nägite» nüüd «kolmainsuse» kaht esimest isikut, kuid te ei näe veel kolmandat? Hetk kannatust! Võtke, olge head, jälle «püha» Augustinuse prillid. Kolmas isik — «jumal-vaim» — asub teise salmi lõpus: «jumala vaim oli lehvimas vee peal». Kas see «vaim» teile midagi ei ütle? See «vaim» ongi jumal — «püha vaim».

Sellepärast kujuneb heebrea teksti tõlge järgmiseks: «jumalas-pojas, kõigi asjade alguses, lõi jumal-isa taeva ja maa; kuid maa oli kaoses, teda kattis pimedus ja jumal-vaim lehvis vee peal».

Ja mõelge ometi, et juudid võisid mitte näha seda nende enda piibli kahes esimeses salmis! Tõepoolest — ebaharilik pimedus!

Mõtlege «jumalat-vaimu», kes kaose ajastul raiskas oma aega selleks, et lehvida vee peal. Tekib siiski tahtmatult küsimus: kas «püha vaim» on tõepoolest tuvi?

Meie arvates on ta lihtsalt part!

VIIES PEATÜKK

VEEUPUTUS

Esimene Moosese raamat on väga tagasihoidlik Aadama järglaste poolt inglite ja naiste kooselu ajal toime pandud kuritegude ja pattude üksikasjade kirjeldamisel. Seal öeldakse lihtsalt:

«Kui Jehoova nägi, et inimese kurjus suur oli maa peal ja kõik tema südame mõtete mõtlemised üsna kurjad igapäev . . .» (*1. Moos. 6 : 5*).

Öelgem otse: nähtavasti unustasid Aadama järglased hommikuti ja õhtuti korralikult palvetamast, sest mitte miski muu ei aja issand jumalat nii vihale kui korra puudumine palvetes. Ka iga preester ütleb teile, kui te seda ei tea, et igaüks, kes unustab palvetamise, on valmis tegema mistahes pattu.

«. . . siis kahetses Jehoova, et ta inimese maa peale oli teinud, ja ta süda tegi haiget. Ja Jehoova ütles: Ma tahan inimese, kelle ma olen loonud, maa pealt ära kaotada, niihästi inimesed kui lojused ja roomajad ja linnud, kes taeva all; sest ma kahetsen, et ma nad olen teinud» (*1. Moos. 6 : 6—7*).

Jumala kahetsus! See ei olegi nii harilik. Ja selle juures oli vanamehe kurbus liiga põletav, sest see pimestas tema mõistuse ja sundis vastu võtma otsust hävitada ka kõik loomad, kes milleski süüdi ei olnud ja kes ei olnud patustanud. Näib, et jumalale oleks tema kõikvõimsuse tõttu kõige lihtsam olnud inimesi muuta; kuid, nagu näeme, eelistas ta nad uputada. See ei ole — tuleb tunnistada — kuigi isalik!

«Aga Noa leidis armu Jehoova silma ees» *(1. Moos. 6 : 8)*.

See «oli õige mees, täiesti vaga oma põlve rahva seas» (*9. s.*). Ja nüüd tuli jumal-isa talle külla, et hoiatada ettevalmistatava katastroofi eest ja anda talle võimalust pääseda.

«Seepärast ütles jumal Noa vastu: Kõige liha ots on minu ette tulnud, sest maa on tast täis vägivalda saanud; seepärast vaata, ma tahan ta ühes maaga ära rikkuda.

Tee enesele laev koveripuust, kambritega pead sa laeva tegema; ja seest- ja väljastpidi pead sa teda maapigiga tõrvama.

Ja sedaviisi pead sa ta tegema: kolmsada küünart olgu laeva pikkus, viiskümmend küünart tema laius ja kolmkümmend küünart tema kõrgus.

Akna pead sa laevale tegema ja selle valmistama üks küünar ülevalt, ja laeva ukse panema tema küljele; pead talle tegema alumise, teise ja kolmanda korra.

Ja mina, vaata, mina tahan veeuputuse maa peale saata, nii et ma ära rikun taeva alt kõik liha, kus eluvaim sees on: kõik, mis maa peal on, peab hinge heitma.

Aga sinuga tahan ma oma seaduse kindlasti teha, ja sa pead laeva minema, sina ja su pojad, ja su naine ja su poegade naised sinuga.

Ja kõigest, mis elab, kõigest lihast kaks igaühest, pead sa laeva viima, et nad sinuga elusse jääksid; isane ja emane peavad nad olema.

Lindudest nende soo järgi ja lojustest nende soo järgi, kõigist, kes maa peal roomavad, nende soo järgi; kõigist peavad nad kahekesi su juurde tulema, et nad elusse jääksid.

Ja sina võta enesele kõigest roast, mida süüakse, ja kogu enese juurde, et see sinule ja neile söömaks oleks.

Ja Noa tegi seda; ta tegi kõik seda mööda, kuidas jumal teda oli käskinud» (*1. Moos. 6 : 13—22*).

Laeva ehitamine kestis sada aastat.[1] Jumal ei lubanud Noal eelseisvast teisi inimesi hoiatada. Järelikult tuleb arvata, et peavanem ja tema pere hoidsid oma ettevalmistused saladuses. Inimesed pidid muidugi imestama, nähes, kuidas Noa välja keskele ehitab hiiglasuurt 300 küünra pikkust laeva, mis on umbkaudu 150 meetrit, s. o. korraliku auriku pikkus. Mõned pidasid vanameest arvatavasti hullumeelseks ja naersid tema üle. Kuid vanamees ei vihastanud naljade üle ja töötas usinalt.

Need sada aastat, mis raisati laeva ehitamiseks, ei näi liiga pikana, kui meenutada tuhandet vajadust, mis olid ehitamisega seotud ja millest piibel vaikib. Nii pidid nähtavasti Noa kolm poega sooritama väga pikki reise maailma mitmetesse maadesse, et sealt tuua mitmesuguseid

loomi. Tuli end kaitsta selle eest, et laevas sind lõvid, tiigrid, krokodillid ja teised hirmsad loomad ära ei sööks, tuli õppida loomi taltsutama ja dresseerima. Tuli valmistada ka suur hulk toiduaineid, sealhulgas ka liha metsloomade jaoks, heinu, teravilja, puuvilja jms.

Tuleb arvata, et puu, millest laev tehti, oli parimast sordist. Kui keegi praegu mõtleks laeva ehitamiseks kulutada sada aastat, siis ei leiduks nii kõva puud, mis enne ehitamise lõppu ära ei kõduneks; kuni ehitataks laeva nina, laguneks ahter põrmuks, ja kõike tuleks lõpmatult uuesti alustada. Keegi ei tea täpselt, mis puu see Noal oli. Piibel nimetab seda koveripuuks, kuid keegi ei ole niisugust puud näinud.[2]

Kui laev oli valmis, ütles jumal Noale: «Mine sina ja kõik su pere sinna laeva, sest sind olen ma näinud õige olevat enese ees seesinase rahva seas» (*1. Moos. 7 : 1*). Vestluse jätk tõendab, et jumal oli oma esialgsed näpunäited unustanud. Nagu me juba tsiteerisime, käskis ta peavanemal kaasa võtta mitte rohkem kui ühe paari igast loomaliigist. Viimasel momendil aga muutis «vanamees» programmi:

«Kõigist puhtaist lojuseist võta enesele seitse paari, üks isane ja tema emane; ja lojustest, kes ei ole puhtad, kaks, üks isane ja tema emane» (*1. Moos. 7 : 2*).

Piibel ei näita, kas jumal seletas Noale «puhasteks» ja «mittepuhasteks» jaotamise tunnused. Kuid Moosesele omistatav kolmas raamat (*ptk. 11*) näitab, missuguseid loomi juudid pidasid «puhasteks», missuguseid «mittepuhasteks». Neljajalgsete hulgas olid «puhtad» need, kelle sõrad on koost lahti ja kes mäletsevad. Kaamel ja jänes, kes mäletsevad, kuid kelle sõrad ei ole koost lahti, on roojased; siga, kelle sõrad on koost lahti, kuid kes ei mäletse, on roojane. Lindude hulgast kuulutas jumal roojasteks kulli, harksaba kulli, pistriku, varese, jaanalinnu, öökulli, kajaka, kanakulli, kassikulli, luige, pelikani, haiguri ja mõned teised.

Jumal-isa teatas Noale, et veeuputus algab seitsme päeva pärast.[3] Peavanemal tuli veidi tuupida loodusteadust, et teada, kas võtta kaasa kaks või seitse toonekurge, kaks või seitse elevanti, kaks või seitse jõehobu jne.

«Ja see sündis seitsme päeva pärast, et uputuse vesi maa peale sai. Otse sel aastal, kui Noa kuussada aastat vanaks sai, teise kuu seitsmeteistkümnendal päeval, otse

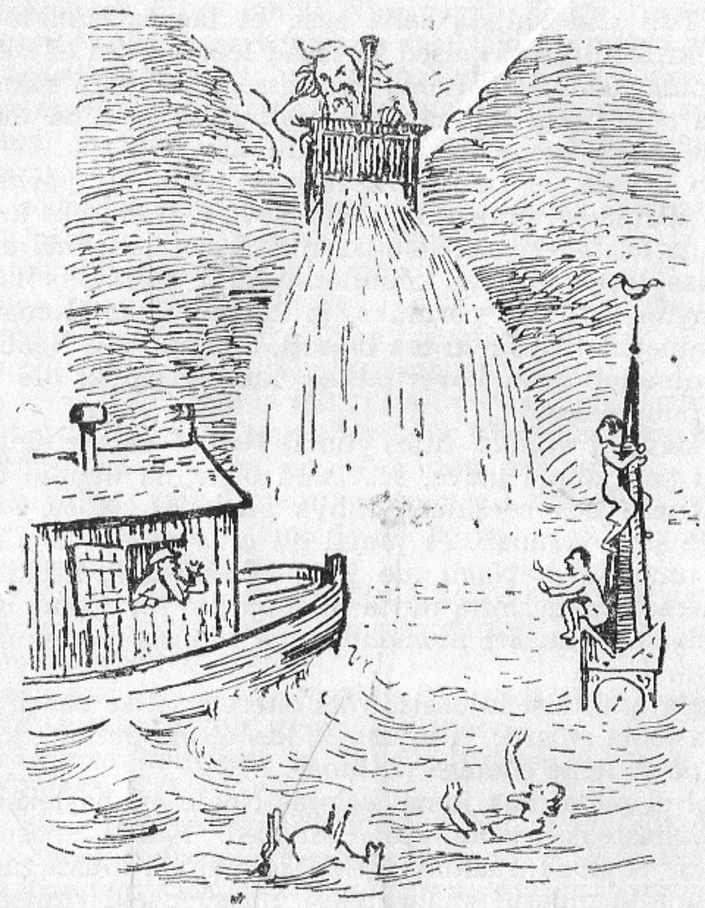

Taeva luugid on avatud.

selsamal päeval lõhkesid kõik suure sügavuse allikad ja taeva luugid tehti lahti» (*1. Moos. 7 : 10—11*).

Siit on selge, et «püha vaim» toetas veendumust suure veemahuti olemasolu kohta sealpool taevast, mida tühjendati eriliste lüüside kaudu.

«Ja sadu sai maa peale nelikümmend päeva ja nelikümmend ööd.

Otse selsamal päeval läksid Noa ja Noa pojad, Seem ja Haam ja Jevet, ja Noa naine ja kolm tema poegade naist nendega laeva;

nemad ja kõiksuguseid elajaid oma soo järgi, ja kõik-

suguseid lojuseid oma soo järgi, ja kõiksuguseid roomajaid, kes maa peal roomavad, oma soo järgi, ja kõiksuguseid lindusid oma soo järgi, kõiksuguseid, kel tiivad on» (*1. Moos. 7 : 12—14*).

Oli alles laev, oli alles laev! Kui liita kõik tähtajad, mis on antud selles ja järgnevates peatükkides, siis selgub, et Noa, tema perekond ja kõik tema päästetud loomad viibisid laevas 393 päeva.[4] Usutegelased ei räägi, kuidas kaheksa inimest võisid üle aasta sööta ja joota kogu seda loomaaeda ja hoida latrid puhtad. Oli vaja mõelda ka juurdekasvu peale! Kui palju liha läks vaja! Missugune ebaharilik hulk moona! Missugune ebaharilik töö Noale, tema naisele, tema poegadele ja minijatele laeva puhastamine sõnnikust![5]

Jumal sulges isiklikult laeva uksed: «ja Jehoova pani ukse tema taga kinni» *(1. Moos. 7 : 16)*.

Kui laev hakkas ujuma, «siis võttis vesi maa peal üpris väga võimust, nõnda et ta kattis kõik kõrged mäed, mis kõige taeva all olid. Viisteistkümmend küünart võttis vesi võimust kõrguti ning kattis mäed» (*1. Moos. 7 : 19—20*).

Raske on endale täpselt kujutleda seda vee hulka, eriti kui võtta arvesse, et kõige sügavam meile tuntud koht Vaikses ookeanis (Marianne'i süvik) ületab 11 kilomeetrit, maakera kõige kõrgem mägi aga — Tšomolungma (Everest) Himaalajas — tõuseb 8880 meetri kõrgusele üle merepinna.

«Siis heitis hinge kõik liha, mis maa peal liikus, niihästi linnud kui lojused ja metsalised ja kõik roomajad, kes maa peal roomavad, ka kõik inimesed.

Kõik, kel eluvaimu õhku nina sees oli, kõigest, mis kuiva peal oli, suri ära.

Nõnda kaotati ära kõik, mis iial oli maa peal olnud, niihästi inimesed kui lojused ja roomajad ja linnud, kes taeva all, ja nad kaotati maa pealt ära, ja ei jäänud üle muud, kui aga Noa ja need, kes temaga laevas olid.

Ja vesi võttis maa peal võimust sada ja viiskümmend päeva» (*1. Moos. 7 : 21—24*).

Ainuüksi õnnelikud kalad ujusid muretult märatsevas veekuristikus!

Kuid kõigel on lõpp:

«Ja jumal mõtles Noa peale ja kõigi elajate ning kõikide lojuste peale, kes temaga laevas olid; ja jumal laskis üle maa tuult käia, ja vesi alanes.

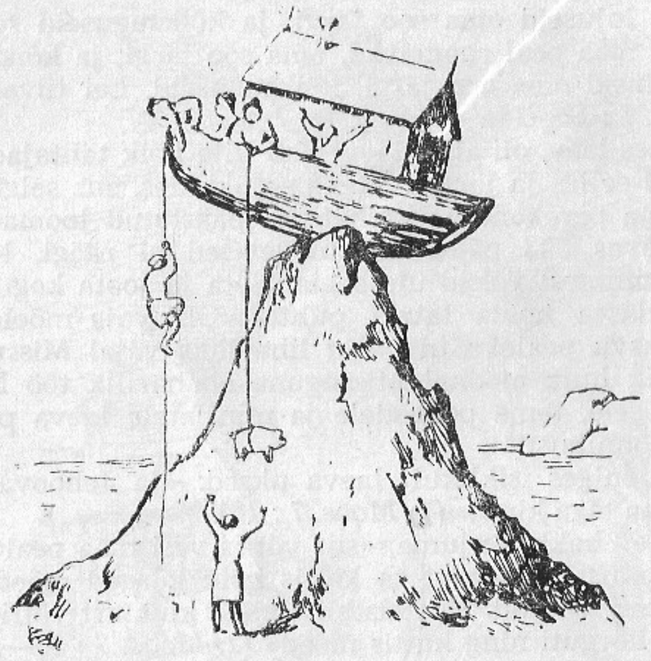

Noa laev peatub Ararati tipul.

Ja sügavuse allikad ja taeva luugid pandi kinni ja sadu taevast keelati ära.

Ja vesi läks tagasi, maa pealt ära, ühtelugu tagasi, ja vesi sai vähemaks, kui sada ja viiskümmend päeva otsa said.

Ja seitsmenda kuu seitsmeteistkümnendal päeval jäi laev Ararati mägede peale seisma.

Ja vesi sai ikka vähemaks kümnenda kuuni; esimesel kümnenda kuu päeval paistsid mägede otsad» (*1. Moos. 8 : 1—5*).

Kui palju on neis vähestes ridades ootamatuid imesid! Esiteks oleme õnnelikud meie tutvust uuendama selle meeldiva «jumala tuulega», kel ei olnud enam mingit tööd pärast kaose kaotamist ja keda kommenteerijad samastavad «jumala vaimuga». «Alguses», nagu on öeldud piiblis, ta lihtsalt «oli lehvimas vee peal». Kuid nüüd, et kuivatada veeuputuse vett, laskis «jumal-isa» välja ülalmainitud «püha vaimu» («jumala tuule»), keda «kiri» meile kujutab «jumaliku tuvi» (või kui soovite — juma-

liku pardi) näol, ja pani tema peale täiesti arusaamatu ülesande — maailma veeuputuse kuivatamise.

Muide, oli täiesti vajalik, et end vahele segas keegi «ülipüha kolmainsuse» liikmetest, mitte mingisugune harilik tuul ei oleks suutnud kuivatada niisugust enneolematut hulka vett. Kui vee tase oli veeuputuse ajal juba viisteistkümmend küünart kõrgem kõige kõrgematest mägedest maailmas, siis ilmneb mõningate arvutuste järgi, et vett oli kogunenud umbes kaheteistkümne maailmaookeani ulatuses, mis olid kuhjatud üksteise peale. Veeuputust võib pidada kõige ebaharilikumaks imedest, mida jumal on teinud, sest loonud need uued silmaga haaramatud ookeanid (mis juba omaette on suur kunsttükk), hävitas ta siis need ainult oma puhumisega. No on aga kopsud sel «tuvil»!

Teine ime, millest samuti ei saa tähelepanematult mööda minna — seitsmenda kuu seitsmeteistkümnendal päeval jäi Noa laev kinni Ararati mäe tipule, mille kõrgus on 5156 meetrit; kuid Araratist kõrgemad mäed, nagu näiteks 14 tippu Himaalajas, mille kõrgus on üle 8000 meetri, ning teised tipud (Lõuna-Ameerikas, Aafrikas) tulid nähtavale alles kümnenda kuu esimesel päeval, s. o. kuus nädalat hiljem. Täiesti imestusväärne ime!

Piibli jutustus veeuputuse lõpust sisaldab peale selle veel naiivseima loo kaarnast ja tuvikesest, kuid see ei paku mingit huvi. Noa saatis alguses välja «kaarna», kes «läks sinna ja tänna, seni kui vesi maa pealt ära kuivas». «Siis laskis ta ühe tuvikese enese juurest välja», kes «ei leidnud mitte oma jalavarvastele hingamismaad, ja tuli tema juurde laeva tagasi». Uuesti laskis ta tuvi välja seitsme päeva pärast, sel korral tuli tuvi tagasi, hoides nokas õlipuu lehte.[6] Noa taipas, et «vesi oli maa pealt kahanenud». Peavanem, nagu teatab piibel, oli siis 601-aastane.

Jumal ütles, et aeg on laevast välja tulla. Loomade väljalaadimine toimus arvatavasti eeskujulikus korras. Peale selle tuleb oletada (kuigi piibel sellest ei räägi), et soolane vesi eraldus otsekohe magedast (uus ime!), et jõed, järved ja mered läksid uuesti oma sängidesse, nagu see oli varem. Kalad läksid uuesti oma veekogudesse, vastavalt oma loomuse vajadustele.

«Ja Noa ehitas Jehoovale altari, ja võttis kõigist puhtaist lojuseist ja kõigist puhtaist lindudest ja ohverdas põletamisohvreid altari peal.

Ja Jehoova haistis magusat lõhna, ja Jehoova mõtles oma südames: Ei ma taha enam maad ära vanduda inimese pärast, sest inimese südame mõtlemised on kurjad tema lapsepõlvest peale; ja ma ei taha enam kõike, mis elab, maha lüüa, nõnda kui ma olen teinud» (*1. Moos. 8 : 20—21*).

Seejuures andis jumal Noale ja ta lastele esmaklassilise õnnistuse ja lubas neid edaspidi peale rohu ka teisi toite süüa.

«Ja jumal õnnistas Noad ning tema poegi ja ütles neile: Tehke sugu ja teid saagu palju ja täitke maa.

Ja teie kartus ja teie hirm saagu kõigi metsaliste peale, ja kõigi lindude peale, kes taeva all; kõik, mis maa peal liigub, ja kõik mere kalad, need on teie kätte antud.

Kõik, mis liigub, mis elus on, olgu teile roaks, kõik annan ma teile nõnda kui halja rohu.

Kummatagi ei tohi te liha süüa koos tema hingega, see on, tema verega.

Sest tõesti, ma tahan teie verd teie hingede pärast taga nõuda, kõikide elajate käest tahan ma seda taga nõuda, ja inimese käest, igamehe käest tahan ma inimese hinge taga nõuda.

Kes inimese verd ära valab, selle veri peab inimese läbi ära valatama, sest tema on inimese jumala näo järgi teinud» (*1. Moos. 9 : 1—6*).

Siit järeldub, et loomadel on hing ja see hing elab veres. Näib, et issand jumal ei kannata ka inimese tapmist. Kuid piibli jumal luiskab tihti, ja me näeme veel, kui raevukalt ta juute tapmisele tõukab. Seejuures näib aga siiski, et tema valitud rahvas ei vala üldsegi inimese verd.

Kuid kuna «vanamees» võttis kohustuse inimesi enam mitte uputada, siis peab tehingu all olema allkiri. Jumalikuks allkirjaks sai vikerkaar, mis sel tähelepanuväärsel päeval esmakordselt käiku lasti.

«Oma vikerkaare olen ma pilvesse pannud, ja see peab seadusetähiseks olema minu ja maa vahel.

Ja see sünnib, et kui ma pilvi pilvetan üle maa, siis peab vikerkaart pilves nähtama.

Ja ma tahan meelde tuletada oma seadust, mis minu ja teie vahel on ja iga elava hinge vahel kõiges lihas, et ei pea mitte enam vesi saama uputuseks, mis kõik liha ära rikuks» (*1. Moos. 9 : 13—15*).

Ettevaatusabinõu ei olnud liigne, sest isegi jumal ei või oma mälu peale eriti kindel olla. Märkigem muide, et «püha» tekst ütleb: «oma vikerkaare olen ma pilvesse pannud». Kõik see näitab selgesti, et selle ajani ei olnud mingisugust vikerkaart. Kuna aga vikerkaar kujuneb päikesekiirte murdumisest veepiiskades, siis on selge, et maailma loomise ja veeuputuse vahelistel aegadel vihma üldse ei sadanud; puud ja taimed kasvasid iseenesest, neile jätkus higist, mis voolas inimpalgelt, või tajas see hulkur Kain, kes ehitas linnasid, kogu maakeral kunstliku niisutusvõrgu.

KUUES PEATÜKK

VAGA NOA JA TEMA JUMALAST ÕNNISTATUD JÄRGLASED

Veeuputuse lugu täiendavad kaks huvitavat episoodi: Noa jooming ja «Paabeli torn».

«Ja Noa hakkas põllumeheks ja istutas viinamäe.

Ja ta jõi viinast ning sai joobnuks ja tegi enese paljaks oma telgis.

Ja Haam, Kaanani isa, nägi oma isa paljast ihu ja teatas seda oma kahele vennale õues.

Ja Seem ja Jevet võtsid ühe riide ning panid eneste mõlemate õlgade peale ja läksid tagaja ning katsid oma isa palja ihu kinni, ja nende silmad olid tagaja, nii et nad oma isa paljast ihu ei näinud» *(1. Moos. 9 : 20—23)*.

Niisiis Seem ja Jevet käitusid austavalt, nagu on sünnis headele poegadele, kes nägid isa joobnuna. Haam aga käitus nagu kaabakas, ja needus ei lasknud end muidugi oodata; kuid vaadakem, kellele see langes.

«Ja Noa ärkas oma viinast üles ja sai teada, mis tema noorem poeg temale oli teinud.

Siis ütles ta: Ära neetud olgu Kaanan, saagu tema oma vendadele sulaste sulaseks!

Veel ütles ta: Kiidetud olgu Jehoova, Seemi jumal, ja Kaanan saagu tema sulaseks! Jumal andku maad Jevetile, ja ta elagu Seemi telkides, ja Kaanan olgu temale sulaseks!» *(1. Moos. 9 : 24—27)*.

Nii neeti ära noor Kaanan, kuigi ta ei naernud oma vanaisa üle. Peab arvama, et Noa ei olnud veel täiesti oma viinauima välja maganud, kui ta Kaananit needis. Siiski kinnitas needuse issand jumal.[1]

Teoloogid on ühel meelel selles, et Noa andis Aasia Seemile, Euroopa — Jevetile ja Aafrika — Haamile. Kaanan ja Haam sünnitasid neegreid ja negroide. Sellepärast pididki nende järglased olema eurooplaste orjadeks.[2] Kuidas võisid Noa kolm poega, kes olid sündinud ühest isast

ja ühest emast, saada kolme erineva rassi esivanemateks? Kuid tuleb kummarduda jumala ja tema «pühakirja» ees ja nõustuda, et Seemist pärinevad kollanahksed asiaadid, Jevetist — valgenahksed eurooplased, Haamist ja Kaananist aga mustanahksed aafriklased. Kellest aga pärinevad Ameerika punanahksed? Kas «püha vaim» unustas seda esimese Moosese raamatu autorile ütlemata, või tuleb oletada, et Ameerika mohikaanlastel ja atsteekidel ei olnudki isa.

Vaadelgem nüüd kuulsa Paabeli torni ehitamist.

«Aga kõigel maailmal oli üks keelemurre ning ühesugused sõnad.

Ja see sündis, et kui nad hommiku poolt teele läksid, siis leidsid nad oru Sinearimaalt ja jäid sinna elama.

Ja nad ütlesid üksteise vastu: Et tehkem nüüd telliskive ja põletagem neid korralikult. Siis oli telliskivi neile kiviks ja mäevaik oli neile saviks.

Ja nad ütlesid: Et ehitagem nüüd enestele üks linn ja torn ja selle ots taeva ligidale ja tehkem enestele nimi, et meid laiali ei pillutataks üle kõige maa.

Ja Jehoova ütles: Vaata, üks rahvas ja üks keelemurre on neil kõigil, ja see on, mida nad on hakanud tegema, ja nüüd ei keela neid ükski kõike seda tegemast, mida nad on mõtelnud.

Et läki nüüd alla ja segagem[3] seal nende keelemurre ära, nii et nad üksteise keelemurret ei saa mõista.

Ja Jehoova pillas nad sealt laiali üle kõige maa ja nad jätsid linna üles ehitamata.

Seepärast pandi temale nimi Paabel, sest et Jehoova seal kõige maa keelemurde on ära seganud; ja sealt pillas Jehoova nad laiali üle kõige maa» *(1. Moos. 11 : 1—9)*.

Mõned teoloogid kinnitavad endaga rahuloleva kindlusega, et «Paabeli torn» ulatus momendil, kui jumal tema purustas, poolteise kilomeetri kõrgusele, s. o. et ta oli kümme korda kõrgem kõige suuremast Egiptuse püramiidist — Cheopsi püramiidist (147 meetrit). Kuid püramiidid on säilinud, grandioossest ehitusest aga, mida nimetatakse Paabeli torniks, ei ole jäänud midagi järele. 1500 meetri kõrguse hoone jaoks oleks vaja olnud ka ebaharilikult tugevat vundamenti. Kuidas võis kaduda nii tohutu ehitis? Esimese Moosese raamatu autor unustas selle ütlemata.

Ja veel: sel ajal ei saanud piibli enda kohaselt olla kül-

laldast hulka inimesi ega ka oskusi, mida vajas nii suur ettevõte. Sellele loole tuleb vaadata kui kõige suuremale «usuimele»!

Mitte sugugi väiksem ime on ka paljude keelte ja murrete ootamatu tekkimine. «Kommenteerijad,» ütleb Voltaire, «otsisid, missugused keeled sündisid sellest rahvaste laialipillamisest, kuid nad ei ole kunagi tähelepanu pööranud ühelegi vanadest keeltest, mida inimesed kõnelevad maa-alal Indiast Jaapanini. Oleks huvitav loendada murdeid, mida maakeral praegu kõneldakse. Ameerika kohta teame neid üle 300, meie mandri kohta — üle 3000. Hiina igal provintsil on oma kohalik keel. Pekingi elanik saab halvasti aru Kantoni elanikust, hindu Malabari kallastelt ei mõista hindut Benaresest. Muide, maailma elanikkonnal ei ole olnud aimugi imedest «Paabeli torniga»; neist teadsid ainult vanaheebrea kirjanikud.

Äärmise imestuse kutsub välja fakt, et suured ajaloolised sündmused, mis piibel on seadnud inimese sündimise aluseks, on täiesti tundmatud kõigile teistele rahvastele. On veel kuidagi arusaadav, et kreeklased, roomlased, egiptlased, kaldealased, pärslased, hindud ja hiinlased ei tundnud Kiideoni, Simsonit või veel mõnd puhtjuudi suguharu kangelast. Kuid kui need rahvad ei tunne isegi Aadama ja Noa nime, siis on see hoopis iseasi.

Kui piibli veeuputus hävitas kõik maapealse ja Noa oli inimsoo taastaja, siis oleks see peavanem pidanud tuntud olema kõigi rahvaste ajaloolastele. Mispärast ei ole Aadama ja Eeva, Kaini ja Aabeli, Eenoki ja Metuusala, Noa, Seemi, Haami ja Jeveti nimed kantud kõigile pergamentidele ja esinevad ainult väikesearvulise esiaja kultuuriga rändrahva — juutide raamatutes? Kui suure veeuputusaegse laevasõidu veteranid valgusid laiali maakera mitmetesse kohtadesse ja panid aluse uutele rahvastele, siis unustasid nad imelikul kombel kõik: selle, kuidas jumal lõi «taeva ja maa», selle, kuidas esimesed inimesed paradiisis elasid. Unustasid isegi esimeste inimeste nimed. Kõike seda pidasid meeles ainult juudid, ja nende käest said piibli muinasjutud teised rahvad. Isegi viinamarja kasvatamise teene ei suutnud Noad päästa üldisest unustusest, sest tohutu hulk inimesi peab veinileiutajaks Bakhost.[4]

Mis puutub veeuputusse, siis on kriitikud nõus nägema selles täiesti loomulikku kohalikku katastroofi ja kinnitavad, et on võinud esineda seda liiki teisigi veeuputusi. Vanadel kreeklastel oli näiteks müüt Deukalionist.[5]

Kui veeuputus oleks olnud ülemaailmne, julgevad kinnitada kriitikud, siis oleks Noa nimi samuti ülemaailmne, kuid Deukalioni ja kaldea legendi kangelase Ut Napištiimi nimed oleksid unustatud. Ja veel: ei Hesiodos ega ka Homeros ei meenuta sõnagagi ei Aadamat ega ka Noad, kellest üks oli inimsoo isa, teine tema päästja.

Niisugune vaikimine on pretsedenditu, sest ei või ju oletada, et «jumalik tuvi» oleks osutunud niisuguseks müstifitseerijaks, et oleks andnud esimesele inimesele ja ka uppuva inimkonna päästjale juhuslikud, väljamõeldud nimed, mis on saanud tuttavaks ainult piibli kaudu.

PEAVANEM AABRAHAMI PÜHA JA VAGA ELU

Loodetavasti mäletab lugeja jumala korraldust, et inimelu ei tohi kesta üle 120 aasta *(1. Moos. 6 : 3)*. Hoolimata jumala selle korralduse kategoorilisusest otsustas Seem elada 600 aastat *(1. Moos. 11 : 10—11)*, Arpaksad — 438 aastat *(12—13)*, Selah — 433 aastat *(14—15)*, Eeber — 464 aastat *(16—17)*, Peleg ja Reu — kumbki 239 aastat *(18—21)*, Serug — 230 aastat *(22—23)*, Naahor — 148 aastat *(24—25)*, Terah — 205 aastat *(32)*. Need Seemi kaheksa järglast viivad meid Aabrahami juurde, kellele sai osaks imepärane ja laialdane osa juudi rahva elu käsitlevates juttudes.

Piibel ei räägi, mispärast jumalale-isale äkki hakkas meeldima see Aabraham, keda alguses nimetati lihtsalt Aabramiks. Ta elas rahulikult Haaranis, kui kord ühel kaunil hommikul tuli tema juurde jumal ja käskis sumadanid valmis pakkida.

«Ja Jehoova oli Aabrami vastu ütelnud: Mine oma maalt ning oma sugulaste seltsist ning oma isakojast ära sinna maale, mis ma sulle tahan näidata.

Ja ma tahan sind suureks rahvaks teha, ja sind õnnistada, ja sinu nime suureks teha, ja sa pead väga õnnistatud olema.

Ja ma tahan õnnistada neid, kes sind õnnistavad, ja tahan ära needa neid, kes sind ära vannuvad, ja sinu sees peavad kõik suguvõsad maa peal õnnistatuks saama» *(1. Moos. 12 : 1—3)*.

Hoolimata oma 75 aastast oli Aabram niivõrd usaldaja, et ei nõudnud selle imeliku ettepaneku puhul mingit seletust. Ta korjas koli kokku ja asus teele, isegi teadmata kuhu. Temale järgnesid naine Saarai, vennapoeg Lott naisega ja mõned sulased.

Karavan pidi ära käima mitmesaja kilomeetri pikkuse

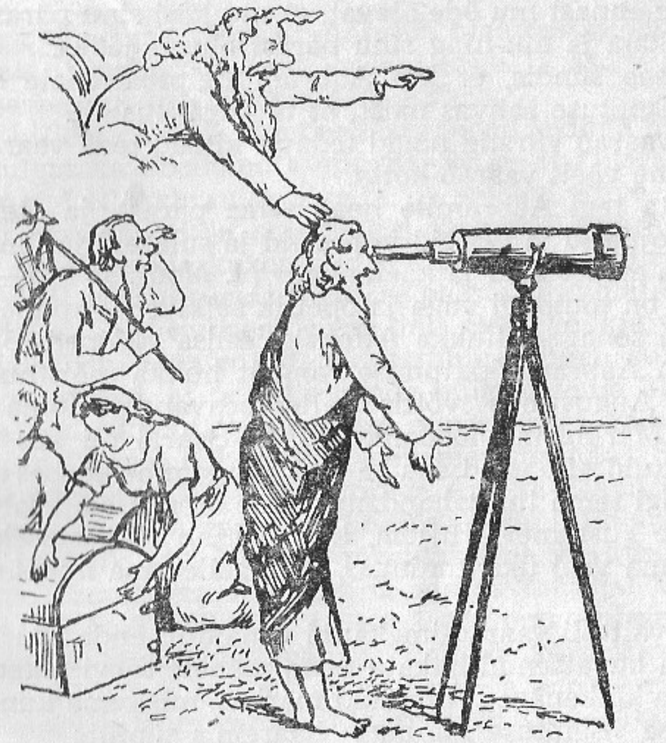

Aabram otsib Kaananimaad.

tee, et jõuda Kaananimaale. Just seda maad tahtis jumal tingimata Aabramile näidata, täites oma lubadust, et see saab kuuluma tema järglastele. Rändajad liikusid kaua taimedeta liivalagendikel. Et julgustada iseennast ja tõsta oma usku, ehitas rändaja peavanem keset kõrbet altari ja hakkas jumalat paluma, et see teda kiiremini juhiks sihtkohta, sest pikk tee oli nähtavasti tema vanadele jalgadele halvasti mõjunud.

Läbinud Kaananimaa ja teised maad, suundus karavan lõunasse ja jõudis lõpuks Egiptuseni.[1]

«Ja see sündis, et kui ta Egiptusemaale minnes sinna ligidale sai, siis ütles ta oma naise Saarai vastu: Et vaata, ma tean, et sa näolt ilus naine oled.

Ja see sünnib, et kui Egiptuse rahvas sind näeb, siis ta ütleb: See on tema naine. Ja tapavad minu ära ja jätavad sinu elusse.

Ütle ennast mu õde olevat, et mu käsi sinu pärast võiks hästi käia ja mu hing sinu pärast elusse jääks.

Ja see sündis, et kui Aabram Egiptusemaale sai, siis nägi Egiptuse rahvas naist, et ta väga ilus oli.

Ja vaarao vürstid nägid teda ja kiitsid teda vaarao ette; ja naine võeti vaarao kotta.

Ja ta tegi Aabramile head tema pärast, ja temal oli pudulojuseid ja veiseid ja eesleid ja sulaseid ja ümmardajaid ja emaeesleid ja kaameleid» *(1. Moos. 12 : 11—16)*.

See on muidugi vaga ja õpetlik seiklus — «pühakiri» ei mõista sõnagagi hukka Alfonsist esiisa[2]. Mõned tõlgendajad on Aabrami käitumise rangelt hukka mõistnud, kuid püha Augustinus võttis selle peavanema oma kaitse alla.[3] Märkigem möödaminnes, et Saarai oli siis 65-aastane, kuid ei aastad ega ka pikk rändamine kõrbes ei olnud muidugi tema ilu kahandanud. See on arusaadavalt järjekordne «usuime». Hiljem, kui ta saab 90-aastaseks, röövib tema veel üks kuningas, ikka sellesama imepärase ilu tõttu.

Vaevalt oli vaarao imekauni vanamuti enda juurde võtnud ja kavatsenud hakata tema mehele sarvi tegema, kui jumala kõikenägev silm äkki märkas, mis tema kuningliku kõrguse «Egiptuse kuninga» haaremis sünnib:

«Ja Jehoova nuhtles suurte nuhtlustega vaaraod ja tema peret Saarai, Aabrami naise pärast.

Ja vaarao kutsus Aabrami ja ütles: Mispärast oled sa seda mulle teinud? mispärast ei andnud sa mulle teada, et tema su naine on?

Mispärast ütlesid sa: Tema on mu õde. Ja ma tahtsin teda enesele naiseks võtta, ja nüüd, vaata, seal on su naine, võta ta ja mine.

Ja vaarao andis meestele käsu tema pärast, et nad pidid ta ära saatma ja tema naise ning kõik, mis tal oli» *(1. Moos. 12 : 17—20)*.

Meie Aabram on jälle teel. Kuid nüüd on ta «väga rikas lojustest, hõbedast ja kullast» *(1. Moos. 13 : 2)*. See on arusaadav, sest ta ei andnud vaaraole midagi tagasi, mis ta oli saanud naisega kaubitsedes.

«Ja ta käis oma teekäimisi lõuna poolt Peeteli poole, sinna paika, kus tema telk esiti oli olnud, Peeteli ja Ai vahel» *(1. Moos. 13 : 3)*.

Selle uue rännaku ajal tekkis tüli Aabrami ja Loti karjaste vahel. Lell ja vennapoeg jagasid rikkused, säilitasid

aga kõige tihedama sõpruse. Aabram otsustas asuda Kaananimaale, Lott aga laskus Jordani orgu ja asus elama Soodomasse, kus ta «lõi oma telgid üles».

Veidi hiljem otsustasid mõned kuningad sõdima hakata, teiste hulgas ka Soodoma kuningas. Selles kakluses võeti Lott vangi. Lell Aabram, kes selle aja jooksul oli veel kord elukohta vahetanud ja oma telgid Heebroni juures üles löönud, sai siin seda kurba uudist teada. Püha viha täitis tema südant ja ta otsustas sugulase päästa. Nüüd alles selgus, milleks oli peavanem võimeline. See rändaja, kel ei olnud jalatäitki oma maad, pidas tohutu hulga sulaseid: piiblis on öeldud, et ta valis nende hulgast välja 318 inimest ja selle käputäie sulastega purustas ta pihuks ja põrmuks selle maa neli kõige vägevamat kuningat: Sineari kuninga Amraveli, Ellasori kuninga Arjoki, Elami kuninga Kedorlaomeri ja paganate kuninga Tidoli. Pole midagi öelda — täielik edu! Võit oli niisugune, et ta «ajas vaenlasi taga Taanist saadik» (mida muide tol ajal veel ei olnudki. — *L. Taxil*). «Ja ta ise jagas oma sulased öösi nende vastu ja lõi nad maha ... ja tõi kõik varanduse tagasi, ja tõi tagasi ka Loti, oma venna, ja tema varanduse ja ka naised ja muu rahva» *(1. Moos. 14 : 15—16)*.

Aastad läksid ja Aabram muretses üha rohkem. Ta küsis endalt, kuidas võivad tal olla järglased? Millal läheb täide jumala tõotus, mille järgi temast peab saama suure rahva isa?

«Pärast seda lugu sai Jehoova sõna Aabramile nägemises ja ütles: Ära karda, Aabram! Mina olen sinule kilbiks, sinu palk, mis väga suur on.

Ja Aabram ütles: Issand Jehoova, mis tahad sa mulle anda? sest mina elan ilma lapseta, ja see, kes mu pere pärija, seesinane on Elieser Tamaskusest.

Ja Aabram ütles: Vaata, mulle ei ole sa mitte sugu andnud, ja vaata, mu pere poeg peab minu pärija olema.

Ja vaata, Jehoova sõna sai temale sedaviisi: Mitte see ei pea su pärija olema, vaid see, kes su ihust tuleb, see peab su pärija olema.

Ja ta viis tema välja õue ja ütles: Et vaata taeva poole ja loe tähti, kas sa võid neid lugeda? Ja ta ütles temale: Nõnda peab su sugu olema»[4] *(1. Moos. 15 : 1—5)*.

Aabram jäi issandat uskuma ja otsustas veel oodata.

«Ja Saarai, Aabrami naine, ei toonud temale last ilmale; ja tal oli üks Egiptusemaa ümmardaja, Haagar nimi.

Siis ütles Saarai Aabrami vastu: Et vaata, Jehoova on mind kinni pannud, et ma last ei saa; et heida minu ümmardaja juurde, ehk tuleb temast minule sugu. Ja Aabram võttis Saarai sõna kuulda» *(1. Moos. 16 : 1—2).*

See tähendab, et ta oleks oma ümmardaja lapse lapsendanud. Idamaa tava kohaselt võtavad isa või ema lapse oma põlvedele. See ongi lapsendamise kombetalitus.

«Ja Saarai, Aabrami naine, võttis oma ümmardaja Haagari, Egiptusemaa naise, pärast seda, kui Aabram oli kümme aastat Kaananimaal elanud, ja pani ta oma mehele Aabramile naiseks.

Ja ta heitis Haagari juurde ja see sai käima peale; ja kui ta nägi, et ta käima peale oli saanud, siis oli ta emand tema meelest halb.

Ja Saarai ütles Aabrami vastu: Mis mulle liiga sünnib, tuleb sinu peale; mina olen oma ümmardaja su sülle andnud, ja et ta näeb, et ta käima peale on saanud, siis olen ma halb tema meelest; Jehoova mõistku õigust minu ja sinu vahel.

Ja Aabram ütles Saarai vastu: Vaata, su ümmardaja on sinu käes, tee temaga, mis su meelest hea on. Ja Saarai andis temale hirmu ja ta põgenes tema juurest ära» *(1. Moos. 16 : 3—6).*

Eks ole, küll on jumalikult vaga ja kõlblalt õpetlik selle «püha esivanema» elu?

Õnneks kohtas ingel kõrbes Haagarit ja julgustas teda.

«Ja Jehoova ingel ütles temale: Mine tagasi oma emanda juurde ja alanda end tema käte alla.

Ja Jehoova ingel ütles temale: Mina tahan su soo väga paljuks teha, nii et seda ei või üles arvata paljuse pärast.[5]

Ja Jehoova ingel ütles temale: Vaata, sa oled ennast vastu ja pead poja ilmale tooma, ja pead temale nime panema Ismael, sest Jehoova on su viletsust kuulnud» *(1. Moos. 16 : 9—11).*

«Ja Aabram oli üheksakümmend ja üheksa aastat vana, ja Jehoova näitas ennast Aabramile ning ütles tema vastu: Mina olen kõigevägevam jumal, käi minu palge ees ja ole täiesti vaga.

Ja ma tahan oma seaduse enese ja sinu vahel teha ja sind üpris väga sigitada.

Ja Aabram heitis silmili maha; ja jumal rääkis veel temaga ning ütles:

Mina olen see, vaata, minu seadus on sinuga, ja sa pead rahvahulga isaks saama.

Ja sinu nime ei pea enam Aabramiks hüütama, vaid Aabraham peab su nimi olema, sest ma olen su hulga rahva isaks pannud.

Ja ma tahan sulle väga palju sugu saata ja su rahvaiks teha, ja kuningad peavad sinust välja tulema.

Ja ma tahan oma seaduse kindlasti seada enese ja sinu ning sinu soo vahel pärast sind, nende põlvedes igaveseks seaduseks; sest ma olen jumalaks sinule ja sinu soole pärast sind.

Ja ma tahan sinule ja su soole pärast sind selle maa anda, kus sa võõras sees oled, kõik Kaananimaa igaveseks päranduseks, ja ma tahan neile jumalaks olla.

Ja jumal ütles Aabrahami vastu: Ja sina pead mu seadust pidama, sina ja su sugu pärast sind oma põlvedes.

See on minu seadus, mis te peate pidama minu ja teie ning su soo vahel pärast sind: Iga meesterahvas peab teil ümber lõigatama.

Ja teie peate oma eesnaha liha ümber lõikama, ja see peab seadusetähiseks olema minu ja teie vahel.

Ja kaheksapäevane poeglaps peab teil ümber lõigatama, igaüks, kes on meesterahvas teie põlvedes, olgu peres sündinud või raha eest ostetud iga võõra rahva käest, kes sinu soost ei ole.

Mis su peres on sündinud ja mis su raha eest on ostetud, peab vististi ümber lõigatama; ja minu seadus peab teie liha küljes olema igaveseks seaduseks.

Ja meesterahvas, kellel eesnahk on, kelle eesnaha liha ümber ei lõigata, see hing peab ära kaotatama oma rahva seast; ta on minu seaduse tühjaks teinud.

Ja jumal ütles Aabrahami vastu: Su naise Saarai nimi ei pea mitte olema Saarai, vaid Saara peab ta nimi olema.

Ja ma tahan teda õnnistada ja ka temast sulle poja anda; ma tahan teda õnnistada ja ta peab suureks rahvaks saama, rahva kuningad peavad temast sündima.

Siis heitis Aabraham silmili maha ja naeris, ja ütles oma südames: Kas peab mulle, kes ma saja-aastane olen, laps sündima? ja kas peab Saara, kes üheksakümne-aastane on, lapse ilmale tooma?

Ja Aabraham ütles jumala vastu: Oh, et Ismael sinu ette elama jääks!

Ja jumal ütles: Tõesti su naine Saara peab sulle poja ilmale tooma ja sa pead temale nime panema Iisak; ja ma tahan oma seaduse temaga kindlasti seada, igaveseks seaduseks tema soole pärast teda.

Ja Ismaeli pärast olen ma sind kuulda võtnud, vaata, ma olen teda õnnistanud ja tahan temale sugu saata ja teda üpris väga sigitada; kaksteistkümmend vürsti peab ta sünnitama, ja ma tahan teda suureks rahvaks teha.

Ja oma seaduse tahan ma kindlasti seada Iisakiga, kelle Saara sulle peab ilmale tooma seatud ajal tuleval aastal.

Ja ta lõpetas temaga rääkimise, ja jumal läks ära üles Aabrahami juurest» *(1. Moos. 17 : 1—22)*.

Ei saa lugeda ilma sügavaima harduseta seda kirjeldust kõikjal viibiva jumala ilmumisest Aabrahamile. Selle kirjelduse autor oli muidugi selleks innustatud «pühast vaimust»! Kiriklastel ei ole vaja püüda seda tõestada, sest jumala mõte tungib siin niisuguste kõrgusteni, kuhu ei suuda ükski lihtsurelik iialgi jõuda. Makedoonia Aleksandrile ei oleks iialgi pähe tulnud, kui ta näiteks sõlmis liidu India kuningatega, neile ette panna lahutamatu sõpruse märgiks ümber lõigata ja lasta ümber lõigata ka kõik oma alamad. Ja kui Napoleon embas Tilsitis Vene keisrit Aleksander I, kavatses ta oma sõprust Venemaaga kinnitada ainult ühise vihavaenuga Inglismaa vastu. Kui marssal Murat, kes saatis Euroopa tolleaegset käskijat, oleks ütelnud talle: «Valitseja, selle asemel, et paluda tsaari alla kirjutada lepingut sõjalise liidu kohta, nõudke, et ta homme laseks enda ja kõigi oma staabi liikmete kallal toime panna ümberlõikamise talituse, sest nende eesnahk on kahe impeeriumi vahelise kindla liidu kõige parem pant», siis oleks Napoleon Murat'd kahtlustanud äkilises hullumeelsuses ja andnud tema oma parimate arstide hoolitsuse alla. Kuid Makedoonia Aleksander ja Napoleon olid ainult inimesed. Ainuüksi jumalik mõistus võib leida igavese liidu ideed ümberlõikamises, mis toimub põlvest põlve.

Kuid kui sel ümberlõikamisel on jumalik päritolu, siis mispärast kaotasid selle kristlased?

Mis aga puutub «pühasse»· peavanemasse, siis täitis ta kõhklemata «kõigekõrgema» nõudmise.

«Ja Aabraham võttis oma poja Ismaeli ja kõik need, kes tema peres olid sündinud, ja kõik, kes tema raha eest

olid ostetud, kõik meesterahvad Aabrahami pererahva seast, ja lõikas nende eesnaha liha ümbert ära otse selsamal päeval, nõnda kui jumal oli temaga rääkinud.

Ja Aabraham oli üheksakümmend ja üheksa aastat vana, kui tema eesnaha liha ümber lõigati.

Ja Ismael, tema poeg, oli kolmteistkümmend aastat vana, kui tema eesnaha liha ümber lõigati.

Otse selsamal päeval lõigati Aabraham ja tema poeg Ismael ümber.

Ja kõik ta pere meesterahvad, kes peres olid sündinud ja võõra rahva käest raha eest ostetud, need lõigati ühes temaga ümber» *(1. Moos. 17 : 23—27)*.

Kuidas võivad nüüd kristlased kinnitada, et nende usk põhineb heebrea rahva usul, kui nad ei täida selle usu kõiki ettekirjutusi? Isegi Kristus lõigati ümber. Tema eesnahk on kummardamise objektiks ja üheks kõige väärtuslikumaks reliikviaks püha Johannes Laterani kirikus Roomas. See eesnahk on isegi paljunenud mingisuguse äärmiselt saladusliku, kuid sellega veelgi imesteldavama «ime» abil: praegu on see reliikvia olemas veel Charroux's (Poitiers' juures), Puy-en-Velay's, Coulombs'is (Chartres'i juures), Chalon-sur-Marne'is, Antverpenis ja Hildesheimis; peale selle tähistab kirik «issanda ümberlõikamise» päeva aasta esimesel päeval — 1. jaanuaril.

Keiser Julianus Apostata märkis oma kristluse kriitikas, et uue usu pooldajad rikuvad juudi usu ettekirjutusi, peavad end aga siiski tema truudeks poegadeks. Ta märkis ära erinevuse kommetes, ohverdamise kaotamise, liha tarvitamise keelu rikkumise, laupäeva pühitsemise ülekandmise järgmisele päevale[6] jne. jne.

Ümberlõikamise puhul kirjutab ta:

«Ma küsin teilt, galilealased, mispärast ei lase te end ümber lõigata? Kas ei käskinud Jeesus täpselt seadust täita? «Ärge mõtelge, et ma olen tulnud käsku või prohveteid kaotama, ma ei ole tulnud neid kaotama, vaid täitma». *(Matt. 5 : 17)*. Ja edasi ütles tema veel: «Kes nüüd iial ühe neistsinaseist vähemaist käsusõnust kaotab ja õpetab nõnda inimesi, teda hüütakse kõige vähemaks taevariigis; aga kes iial seda mööda teeb ja õpetab, teda hüütakse suureks taevariigis» *(Matt. 5 : 19)*. Kuid kui Jeesus sihilikult käskis täpselt täita seadust ja pani karistuse neile, kes rikub seaduse kõigevähematki ettekirjutust, siis millega õigustate te end, galilealased, kes te rikute kogu

seda seadust? Üks kahest, kas Jeesus valetab, või olete teie seaduserikkujad.»

Julianuse sellele märkusele esitas vastuväite «püha» Kyrillos.[7] Tuleb tunnistada, et selle «pühaku» põhjendused olid haledad ja nõrgad.

«Ümberlõikamine on kasutu,» ütleb ta, «kui me tagasi lükkame tema vaimse mõtte. Kui on vaja, et inimesed end ümber lõikaksid, ja kui jumal neab liha ja selle hukka mõistab, siis mispärast jumal ei loonud inimesi niisugustena, nagu ta neid soovib näha? Sellele esimesele ümberlõikamise kasutuse põhjusele lisame teise: mitte üheski inimkehas, mis ei ole moonutatud haigustest või värdjalikkusest, ei ole mitte midagi liigset, mitte midagi puuduvat; kõik on loodus teinud targalt, täiuslikult ja vajalikult. Ja ma mõtlen, et inimkeha kannataks, kui temalt võetaks mõni tema loomulik osa. Kas maailma looja ei teadnud, mis on kasulik ja õnnistuslik? Kas ta ei juhindunud sellest inimkeha luues, kui kõik teised olevused on loodud täiuslikud? Võib-olla öeldakse selle kombe kaitseks seda, mida ütlevad juudid ja mõned väärjumala kummardajad: seda, ütlevad nad, tehakse selleks, et hoida keha puhtuses ja korralikkuses. Ma ei jaga seda arvamust. Ma arvan, et ümberlõikamine solvab loodust, kes ei ole loonud midagi liigset ega kasutut. Vastupidi, kõik mis näib temas pahelisena ja autuna, on vajalik ja sünnis, eriti kui taltsutada kehalisi kirgi; tuleb kanda liha kõiki raskusi ja jätta eesnahk sündimise allikale; sest parem on hoopis sulgeda see autuse allikas, kui loodust rüvetada noa vahelesegamisega. Kehaline loomus ei pahanda mõistust.»

Niisiis küsib «püha» Kyrillos, milleks on vaja ümberlõikamist, kui kõrvale heita tema müstiline mõte. Keiser Julianus oleks võinud kergesti vastata Aleksandria piiskopile: mitte millekski ei ole vaja, kuid mitte selles ei seisa asi. Asi seisab selles, kas jumal andis peavanem Aabrahamile ümberlõikamise käsu kui igavese ja tõelise märgi oma liidust temaga ja tema usu järel käijatega. «Pühakirja» tekstist ilmneb, et niisugune oli jumala kavatsus ja et ta sel puhul väljendus kõige täpsemal ja selgemal kujul. Hiljem taastas Mooses jumala käsul ümberlõikamise seaduse.[8] Jeesus Kristus, kes õpetas, et ta tuli käsku täitma, mitte aga kaotama, ei rääkinud kunagi vajadusest kaotada ümberlõikamine. Evangelistid ei märgi kusagil,

et keegi oleks kunagi vaielnud selle kombe vastu. Mispärast siis kristlased pidasid end vabastatuks sellest seadusest varsti pärast oma jumaliku seaduseandja surma?

Kristlikud teoloogid viitavad sellele, et «püha apostel Paulus» ütles: «ümberlõikamine on vajalik ainult südames». Kuid Paulus ise, nagu öeldakse apostlite tegude raamatus *(16, 3)* lõikas ümber oma õpilase kreeklase Timoteuse, pidades täpselt kinni juudi seaduse juhtnööridest. Ta pidas järelikult ümberlõikamist vajalikuks, kasulikuks. Mispärast siis «püha» Paulus hiljem oma arvamust muutis?

Kas avas selle temale jumal? Paulus ei räägi sellest. Kas ta sai hiljem targemaks? Kui oletada seda, siis peab oletama ka, et ta viibis apostlina pikemat aega pimeduses.

Voltaire ütleb: «Teadlased ei ole andnud ümberlõikamisele mingisuguseid arukaid õigustusi. Mõned arvavad, et see aitab kaasa kehalise puhtuse hoidmisele. Nähtavasti ei ole nad seda kombetalitust kunagi näinud. Muidu nad teaksid, kui tühine on selle operatsiooni tagajärg ja kui kergesti seda võib asendada lihtsa pesemisega, mis on palju kergem ja vähem ohtlik, sest lapsed surevad tihti selle operatsiooni tõttu. Räägitakse veel, et kuna juudid elasid küllalt kuumas kliimas, siis tahtis seadus ära hoida liigse kuumuse tagajärgi, mis võis põhjustada haavandite tekkimist vastaval kehaosal. See ei ole õige. Palestiinas ei ole kuumem kui Lõuna-Euroopas, Pärsias on kuumem, Indias ja Aafrikas aga veel kuumem, kuid nende maade elanikud ei mõtlegi tervise eest hoolitsemiseks end lasta ümber lõigata.

Ümberlõikamise tõeline põhjus peitub selles, et mitmesuguste maade vaimulikud mõtlesid välja tuua jumalaile ohvriks mingisugune kehaosa, milleks ühed tegid oma kehale haavu nagu Bellona või Marsi preestrid; teised kohitsesid end, nagu seda tegid Kybele preestrid. Mõned taovad endale naelu tagumikku; mõned piitsutavad palvetajaid, nagu seda tegi jesuiit Girard Catherine Cadier'ga. Hotentoti preestrid lõikavad endal oma jumalate auks välja ühe munandi ja panevad selle asemele kerakese aromaatsetest rohtudest. Ebausklikud egiptlased leppisid sellega, et ohvrianniks Osirisele lõikasid end ümber osaliselt. Juudid, kes egiptlastelt üle võtsid palju kombetalitusi, kehtestasid täieliku ümberlõikamise ja teevad seda tänapäevani. Araablastel ja etiooplastel on see harjumus juba

iidsetest aegadest. Türklased, araablaste võitjad, võtsid viimastelt selle kombe üle. Kristlastel on aga kombeks valada last veega üle või kasta ta vette. Kõik see on võrdselt arukas ja hea, ja meeldib kõigevägevamale ühesuguselt,» lõpetab Voltaire.

Kuid aitab sellest. Pöördugem meie peavanema juurde tagasi. Ta oli nähtavasti hämmastatud jumala otsusest muuta tema ja ta naise nime. See oli seda veidram, et muutus oli tähtsusetu: Aabrami asemel Aabraham ja Saarai asemel Saara. Tõepoolest on juutide ja kristlaste jumal naljakas jumal!

Ja tõepoolest, sellest momendist peale muutub piibel üha köitvamaks.

«Ja Jehoova näitas ennast temale Mamre tammikus, ja ta istus telgi ukse ees, kui päev palav oli.

Ja ta tõstis oma silmad üles ja nägi, ja vaata, kolm meest seisid tema kohal, ja ta nägi neid, ja jooksis telgi ukse juurest nendele vastu ja kummardas maani» (*1. Moos. 18 : 1—2*).

Järgnev vestlus on üsna huvitav — siin segatakse ootamatult ära ainsus ja mitmus. Tuleb arvata, et peavanem kas rääkis üldse halvasti oma keelt või oli tal tõesti väga palav!

«Ja ütles: Issand, kui ma armu leian su silma ees, siis palun, ära mine mitte oma sulasest mööda.

Et toodagu pisut vett ja peske oma jalgu ja toetage endid siia puu alla.

Ja ma tahan leivapalukese tuua, ja kinnitage oma südant, pärast võite teie edasi minna, sest sellepärast olete teie oma sulase juurde tulnud. Ja nad ütlesid: Tee nõnda, kuidas sa oled rääkinud» (*1. Moos. 18 : 3—5*).

Teoloogid arvavad, et kui jumal sel päeval tuli Aabrahami juurde kahe ingli seltsis, siis oli see tehtud selleks, et oleksid olnud esitatud «kolmainsuse» kõik isikud. Kuid Aabraham ei tundnud teoloogide rafineeritust ja ei saanud sellest aru, nagu muide ei saanud sellest aru enne kristlikke teoloogе ka ükski juudi prohvet.

«Ja Aabraham tõttas telki Saara juurde ja ütles: Jõua ja võta kolm mõõtu peent jahu, sõtku ja tee kookisid» (*1. Moos. 18 : 6*).

Mõned kaasaegsed piibli tõlkijad kirjutavad: «võta kolm mõõtu jahu». Nad kasutavad sihilikult seda udust väljendit, sest see, mida «püha vaim» dikteeris esimese Moosese

raamatu autorile, on otse koletislik. Heebrea tekstis on öeldud: «jeeta», jeeta maht on aga üle 25 liitri. Missugune tohutu hulk leiba. Tõsi küll, Idas oli komme kostitada ühe roaga, selle eest aga rikkalikult; kuid siiski pidas peavanem oma külalisi mingiteks õgarditeks.

Kuid vähe sellest.

«Ja Aabraham jooksis veiste juurde ja võttis ühe muheda ning hea vasika ja andis poisi kätte, ja see tõttas seda valmistama.

Ja Aabraham võttis võid ja piima ja vasika, mis ta oli valmistanud, ja pani nende ette; ja ta seisis nende juures seal puu all ja nemad sõid.

Ja nad ütlesid tema vastu: Kus su naine Saara on? Ja ta ütles: Vaata, seal telgis.

Ja ta ütles: Ma tahan vististi jälle sinu juurde tulla otse selsamal aasta-ajal, ja vaata, Saaral, su naisel, peab poeg olema. Ja Saara kuulis seda telgi ukse ees, ja see oli tema selja taga.

Ja Aabraham ja Saara olid vanad ning elatanud; Saaral ei olnud enam naisterahva asju olemas.

Ja Saara naeris iseeneses ja ütles: Pärast seda kui ma olen vanaks saanud, kas peab siis minul himu olema? Ja mu isand on vana.

Ja Jehoova ütles Aabrahami vastu: Mispärast naerab Saara ja ütleb: Kas ma peaksin ka tõesti lapse saama, mina olen ju vanaks saanud?

Kas peaks see niisugune imeasi olema, mida Jehoova ei jõuaks teha? Seatud ajal tahan ma jälle sinu juurde tulla otse selsamal aasta-ajal, ja Saaral peab poeg olema.

Ja Saara valetas ja ütles: Ei ma ole mitte naernud; sest ta kartis. Aga tema ütles: Ei mitte, sest sa oled naernud» (*1. Moos. 18 : 7—15*).

On üsna huvitav kuulata seda jumala ja Aabrahami vestlust, sest selle vestluse üksikasjad rõõmustavad oma naiivsusega hinge. Esimese Moosese raamatu autor kirjeldab kõike, mis sündis, ja kõike, mis oli öeldud, niisuguse täpsusega, nagu oleks ta ise seal juures olnud. On selge, et temal oli ilmutus kõrgemalt poolt, muidu oleks ta kõige harilikum luiskaja.

Mõned kaasaegsed kommenteerijad, kes tunnevad piinlikkust kõigi nende üksikasjade naiivse naeruväärsuse üle, püüavad tõestada kogu jutustuse allegoorilisust; nad soovitavad aru saada, et Aabrahami juurde ilmunud jumal ja

inglid simuleerisid oma isu, kuid ei söönud midagi, teeseldes söömist. Aitab! Piiblit tuleb võtta nii, nagu ta on, vastame meie; sest kui nõustuda nende teoloogide tõlgendusega, kellele mõned kohad piiblis näivad ebatõenäolistena, siis tuleb kogu «pühakirjas» näha ainult allegooriaid. Kas tähendab see, et «tuvi» jutustustest ei ole midagi tegelikkuses sündinud? On see kõik ainult näilisus? Jumalik piibel on unenägu, unistus, väljamõeldis? Vaadake, härrad jutlustajad, kuhu viivad niisugused arutlused! Palju lihtsam on oletada, et jumalal, kellest me teame, et «ta teeb mullast», «puhub hinge sisse» ja «käib», on ka harjumus süüa, juua, toitu seedida jne. Ka ei ole ta kaitstud kannatuste eest, mida põhjustavad palavus, nagu tema sõber Aabrahamgi, kes äsja nii segaselt tema poole pöördus kord ainsuses, kord mitmuses.

Pärast sööki toimus väike jalutuskäik.

«Ja mehed tõusid sealt üles ja vaatasid Soodoma poole; ja Aabraham läks nendega, neid saatma.

Ja Jehoova ütles: Peaksin mina Aabrahami eest seda salajas pidama, mida ma tahan teha?

Ja Aabraham peab vististi suureks ning vägevaks rahvaks saama, ja tema sees peab kõiki maailma rahvaid õnnistatama» (*1. Moos. 18 : 16—18*).

Maailma kõik rahvad Aabrahamis õnnistatud! Nii juudi kui ka kristlikud kommenteerijad näevad selles tekstis maailma ainujumala tõestust, kes, tõsi küll, on Aabrahami jumal, kuid kristlased ei jäta seda «peavanemat» juutidele. Kuid kui meenutada, et juudiusulised ja kristlased lähevad lahku Maria poja austamises, siis tekib uus küsimus: missugune kahest usust võidab — kas maailm peaks saama juudiusuliseks või kristlikuks? Tähtis küsimus!

Muide, me ei rutta, vaid ootame. Maakera elanikkond ulatub juba peaaegu kolme miljardini, kellest katoliiklasi, s. o. inimesi, kes peavad end ainuõige kristluse liikmeteks, on 400—500 miljonit. Umbes niisama palju on õigeusulisi (kreeka-katoliku) ja teisi kristlasi, kes ainult end peavad kristluse tõelisteks pooldajaiks.

Selleks et jumala ettekuulutus täide läheks, oleks vaja, et need kristlased kõigepealt muutuksid ühtmoodi usklikeks, et nad kõik ühineksid: nii katoliiklased, õigeusulised, luterlased, protestandid, lahkusulised, anglikaanid, baptistid kui ka jehovistid jm. jm.

Seejärel kui nad lõpuks juute suudavad veenda «kolmainsuse» olemasolus, jääb neil kristlusse pöörata «ainult veel» musulmane, konfutsialasi, budiste, bramaniste, taoiste (daoiste) jm. jm. Aga võib-olla läheb juutidel korda veenda kõiki: nii õigeusklikke kui ka «väärusulisi» kristlasi, et oma looga messiast sattusid nad umbes kaks tuhat aastat tagasi näpuga taevasse ja viibivad selles olukorras tänapäevani. Nii või teisiti, ennustus kogu maailma pööramisest Aabrahami usku ei ole nähtavasti veel täide läinud, ega lähe muidugi kunagi täide.

Kuid missugused olid siis need jumal-isa plaanid, mille suhtes ta kahtles, kas neid armastatud peavanemale avaldada või mitte. Hästi järele mõelnud ja kõiki asjaolusid kaalunud, otsustas ta, et Aabrahamiga ei maksa peitust mängida. Siis näis, et viimane nagu taipaks, et kolm rändajat, kes tal kinni pistsid vasika ja 80 liitrit jahu, piimatoite juurde arvamata, olid üleloomulikud olevused, nende hulgas ka tema vana sõber jumal ise.

«Ja Jehoova ütles: Et kisendamishääl Soodoma ja Komorra üle suur on ja et nende patud väga rasked on,

seepärast tahan ma alla minna ja vaadata, kas nad kõikepidi on teinud seda kisendamist mööda, mis mu ette on tulnud, või mitte, et saaksin teada» (*1. Moos. 18 : 20—21*).

Jumal oli hea administraator: ta ei armastanud pimesi uskuda oma politsei ettekandeid. Võib-olla öeldakse, et kõiketeadva jumalana ei võinud talle midagi teadmata olla ja et järelikult teadis ta, kuidas käituda, ilma et oleks mingisugust järeleuurimist vaja olnud. Kuid ärgem unustagem, et kõik see sündis väga palaval päeval ja et äsja meie silma all ärasöödud rikkaliku lõunasöögi seedimine võis tõepoolest jumalikud ajud veidi uduseks muuta.

«Ja mehed pöörasid sealt ja läksid Soodomasse, ja Aabraham jäi veel Jehoova ette seisma.

Ja Aabraham astus ligidale ja ütles: Kas sa tahad ka õige õelaga lõpetada?.

Ehk on vahest viiskümmend õiget seal linnas, kas sa siis tahad lõpetada ja mitte andeks anda paigale nende viiekümne õige pärast, kes seal sees on?

See oleks sulle teotuseks, kui sa sedaviisi teeksid, et sa tapaksid õige õelaga, ja õige peaks nõnda olema kui õel, see oleks sulle teotuseks! eks kõige maailma kohtumõistja peaks tegema, mis kohus on?

Ja Jehoova ütles: Kui ma Soodomast, sealt linnast, viis-

kümmend õiget leian, siis tahan ma nende pärast kõigele paigale andeks anda.

Ja Aabraham vastas ning ütles: Et vaata, ma olen ette võtnud issandaga rääkida, ja mina olen põrm ja tuhk.

Ehk puuduvad viiekümnest õigest viis, kas sa tahad siis kõik linna ära rikkuda nende viie pärast? Ja ta ütles: Ei ma taha mitte ära rikkuda, kui ma sealt nelikümmend ja viis saan leidnud» (*1. Moos. 18 : 22—28*).

Vestlus jätkub samas toonis (*29—32*). Aabraham püüab välja kaubelda üha uusi järeleandmisi, 45 õigelt läheb ta 40, 30, 20-ni. Lõpuks lõpetab jumal vaidluse — vähem kui 10 õiget teda enam ei rahulda. Ja see on tema viimane sõna!

«Ja Jehoova läks ära, kui ta oli lõpetanud Aabrahamiga rääkimise. Ja Aabraham läks tagasi oma paika» (*1. Moos. 18 : 33*).

PÜHA ESIISA LOTT

Jumal, kes alles äsja oli tahtnud kõike ise näha, ei läinud koos oma kaaslastega: edasisest jutustusest selgub, et ta läks tagasi oma «koju».

«Ja need kaks inglit olid Soodomasse saanud õhtul, ja Lott istus Soodoma värava suus, ja Lott nägi neid ja tõusis üles nende vastu ja kummardas silmili maani.

Ja ta ütles: Et vaadake, minu isandad, tulge nüüd oma sulase kotta ja võtke öömaja ja peske oma jalgu, siis võite vara üles tõusta ja oma teed minna; ja nad ütlesid: Ei mitte, sest me tahame ööseks uulitsale jääda.

Ja ta käis väga nende peale ja nad tulid tema juurde ning said tema kotta, ja ta valmistas neile joodud ja küpsetas hapnemata kookisid, ja nemad sõid.

Ei nad olnud veel mitte maha heitnud, siis tulid linna mehed, Soodoma mehed, koja ümber, niihästi noored kui vanad, kõik rahvas viimasest linna otsast.

Ja hüüdsid Lotti ja ütlesid temale: Kus on mehed, kes sinu juurde ööseks on tulnud? Too nad välja meie kätte; et meie nendega ühte saame.

Ja Lott läks nende juurde välja väravale ja pani ukse enese taga lukku,

ja ütles: Ma palun, mu vennad, ärge tehke mitte kurja.

Ei vaadake, mul on kaks tütart, kes ei ole veel mitte mehega ühte saanud, küll ma neid tahan teie kätte välja tuua, tehke nendega, nõnda kui teie meelest hea on; aga meestele ärge tehke ühtigi, sest seepärast on nad mu katuse varju alla tulnud.

Ja nemad ütlesid: Kasi minema! Ja nemad ütlesid: See üks ainus on tulnud kui võõras elama, ja tahab kangesti kohut mõista! Nüüd tahame enam sinule kurja teha kui neile. Siis kippusid nad vaga mehe, Loti peale, ja lähenesid ust lahti murdma.

Ja mehed pistsid oma käe välja ja saatsid Loti eneste juurde kotta ja panid ukse lukku.

Ja nad lõid mehed, kes koja ukse taga olid, suure pimedusega, niihästi vähemad kui suured, nii et nad ära väsisid ust otsimast» (*1. Moos. 19 : 1—11*).

Oli vaja täielikult ära tuua see katkend esimesest Moosese raamatust: tuleb meeles pidada ja mitte unustada, et need read on kirjutatud «püha vaimu» enda dikteerimise järgi.

Teiselt poolt on kasulik ära tuua ka Voltaire'i kommentaar: «See koht piibli tekstis pahandab rohkem kui ükski teine inimmõistust. Kui need kaks inglit või kaks jumalat olid kehatud, siis tähendab see, et nad võtsid endale haarava kehalise kuju, kui suutsid tervele rahvale sisendada nii õudse soovi. Mõelge ometi — vanad ja lapsed, noorukid ja täiskasvanud — linna kõik meessoost elanikud jooksid maja juurde kokku, et nende kahe ingliga toime panna jälki pattu. Inimloomusele ei ole omane teha seda nurjatust hulgi, selleks otsitakse harilikult täielikku üksindust. Soodomlased aga nõuavad kaht inglit nagu mässajad nõuavad nälja ajal leiba. Paganlikus mütoloogias ei ole midagi sellele arusaamatule jälkusele sarnanevat. Teoloogid, kes kinnitavad, et kolm taevalist rändajat, kellest kaks tulid Soodomasse, olid jumal-isa, jumal-poeg ja jumal — püha vaim, muudavad soodomlaste kuriteo veelgi vastikumaks ja kogu loo veelgi arusaamatumaks.»

Loti ettepanek soodomlastele võtta kaks tema süütut tütart inglite asemel pole vähem pahandav.[1] See kõik tõendab pühamehe äärmist alatust, mida ei ole seni ükski raamat ära märkinud.

Usutegelased leiavad midagi ühist selle juhtumi ning legendi vahel Philemonist ja Baucisest.[2] Kuid mainitud legendis ei ole midagi sündsusetut; see on palju õpetlikum. Zeus-Jupiter ja Hermes-Mercurius karistavad linna külalislahkuse puudumise pärast: see meenutab headuse ja inimarmastuse kohustust; siin ei ole midagi paha.

Teised kinnitavad, et «püha» autor tahtis ületada lugu Philemonist ja Baucisest, et sisendada rohkem vastikustunnet patu vastu, mis on üsna levinud kuumades maades. Kuid Soodoma kõrbe araablased kinnitavad, et mööduvad karavanid varustavad neid küllaldase arvu täiskasvanud neidudega, et nad kunagi ei nõua poisse.

See lugu kahe ingliga ei ole siin ära toodud allegooriana,

kaugeltki mitte; kõik, sõnasõnaliselt kõik on täpne! Muide, ei ole näha, missugust allegooriat saaks siit võtta uue testamendi kasuks, millele vana testament, kooskõlas «kirikuisade» kinnitusega, on algkujuks.

Jälgigem edasi jumaliku raamatu «püha» teksti, teksti, mida me peame pidama pühaks surmapatu hirmu all. Me leiame kohti, mis on sellest veelgi toredamad!

«Ja mehed ütlesid Loti vastu: Kes sul veel siin on? Kas väimees, või sinu pojad, või su tütred, või kes sul iial siin linnas on, vii nad siit paigast ära» (*1. Moos. 19 : 12*).

Milleks need küsimused? Kas inglid ei teadnud, kellest koosnes Loti perekond?

«Sest meie tahame selle paiga ära rikkuda; sest kisendamine nende pärast on suur Jehoova ees, ja Jehoova on meid läkitanud seda ära rikkuma.

Ja Lott läks välja ja ütles oma väimeeste vastu, kes tema tütred pidid võtma, ning ütles: Võtke kätte, minge siit paigast välja, sest Jehoova rikub linna ära. Ja ta oli oma väimeeste meelest, kui heidaks ta nalja.

Ja kui hakkas koitma, siis kiirustasid inglid Lotti ja ütlesid: Tõuse üles, võta oma naine ja oma kaks tütart, kes siin on, et sind linna ülekohtu läbi ei lõpetataks.

Kui ta kõhkles, siis hakkasid mehed tema käest ja tema naise käest ja tema kahe tütre käest kinni, sest et Jehoova temale armu andis; ja nad viisid ta välja ja jätsid ta linna taha.

Ja see sündis, kui nad olid need välja viinud, siis ütles tema: Katsu, et sa oma hingega pääsed, ära vaata mitte enese taha ja ära jää mitte seisma kõige Lagendiku peale; katsu, et sa pääsed sinna mäele, et sind ei lõpetataks.

Ja Lott ütles nende vastu: Ei mitte, ma palun, issand!

Et vaata, su sulane on armu leidnud sinu silma ees ja sa oled suurendanud oma helduse, mida sa mulle oled üles näidanud, et sa mu hinge elusse oled jätnud; ja mina ei suuda mitte sinna mäe peale ära pääseda, et see õnnetus minu külge ei puutuks ja et ma ära ei sureks.

Et vaata, seesinane linn on ligidal, et sinna põgeneda, ja seesama on väike; lase ma katsun, et ma sinna pääsen; eks see ole väike, et mu hing võiks elusse jääda?

Ja ta ütles tema vastu: Vaata, ma pean sinust lugu ka selleasjase asja sees, et ma linna ümber ei löö, millest sa oled rääkinud.

Tõtta, katsu, et sa sinna pääsed, sest mina ei või ühtigi teha, enne kui sa sinna saad; seepärast pandi sellele linnale nimi Soar.

Päev oli tõusnud maa peale, kui Lott Soari sai.

Ja Jehoova laskis Soodoma ja Komorra peale sadada väävlit ja tuld Jehoova käest taevast,

ja tema naine vaatas tema juurest tagasi ja sai soolasambaks.

Ja Aabraham tõusis hommiku vara üles ja läks sinna paika, kus ta Jehoova ees oli seisnud,

ja vaatas Soodoma ja Komorra poole ja kõige Lagendiku maa poole, ja ta nägi ja vaata, maa suits tõusis kui ahju suits» (*1. Moos. 19 : 13—28*).

Komorra suhtes on teoloogid kõige huvitavamal kombel informeeritud, tõestades, et selle linna patt oli otse vastupidine Soodoma patule. Kuid mitte kusagil piiblis ei ole mitte vähimatki mõistaandmist sellele asjaolule. Kirikutegelased on selle lihtsalt välja mõelnud.

Nüüd on arusaadav, missugune «hädakisa» tõusis Soodomast ja Komorrast taevani, nagu kinnitas jumal-isa vestluses Aabrahamiga: Soodomas tõnasid mahajäetud naised, Komorras vastupidi mõirgasid mahajäetud mehed. Kuid siis tuleb küsida, mispärast taevane viha hävitas Soodoma naised ja mispärast vanapapi-jumal ei heitnud armu Komorra õnnetuile meestele, kes niigi olid rusutud oma naiste ebaloomulikest kalduvustest?

Ühtlasi on selge, et kaks härrat Soodomast, kes kavatsesid naituda Loti tütardega, ei olnud süüdi mehe juurde heitmise patus; nende abielu oli nii kindlalt ära otsustatud, nii lähedal teostamisele, et «püha mees» nimetas neid juba oma väimeesteks. «Püha» autor ei ütle kusagil, et Loti väimehed olid kuigivõrd süüdi häbistavas patus, mille tõttu hukkusid soodomlased koos oma linnaga; nad ei ēsine soodomlaste jõugus, kes tahtsid vägistada ingleid. Piibel sunnib vastupidi mõtlema, et nad istusid korralike inimestena kodus, sest Lott käis neid äratamas, et võtta endaga kaasa. Sellegipärast hukkusid nad koos teistega.

Mis puutub Loti naisesse, siis tuleb tunnistada, et ta maksis kallilt kaastunde eest, mis sundis teda tagasi vaatama kodulinnale. Võib-olla jäid linna tema vanemad.

Tema muutumist soolasambaks kinnitavad mõned meie ajastu esimeste sajandite juudi ja kristlikud kirjanikud.

Juudi ajaloolane Josephus Flavius kinnitab oma raamatus «Juuda arheoloogia», et ta nägi seda sammast ja et seda näidati kõigile soovijaile. Skeptikud arvavad, et kohalikud juudid võisid soolasamba lihtsalt välja raiuda ja öelda, et see on Loti naine. On rohkesti leitud skulptuure soolast, mis on eksisteerinud küllalt kaua. Teiselt poolt läks «püha» Irenaeus väga kaugele, kinnitades järgmist: «Loti naine ei ole kõduv liha; kuid säilides igavesti soolasamba näol, on tal siiski alati harilikud naise puhastused.» Kuulus ja väga autoriteetne katoliiklane Tertullianus kinnitab oma «Poeemis Soodomast» sedasama mitte sugugi vähema veenvusega.

Kuid kõik see oli teadmata roomlastel, kui nad tulid Palestiinasse. Siis kui nad vallutasid Jeruusalemma, ei olnud neil vähimatki soovi minna vaatama imepärast soolasammast, ja ainult sel lihtsal põhjusel, et mingit sammast ei olnudki olemas. Ei Pompeius, ei Titus ega ka Adrianus ei olnud kunagi midagi kuulnud ei Lotist, ei tema naisest ega kahest tütrest, ei Aabrahamist ega ka üldse ühestki selles õndsas perekonnas. Ja ka praegu ei leia palverändurid, kes lähevad kummardama piibli «pühi kohti» Surnumere piirkonnas, mingisugust sammast — ei soola- ega ka tõrvasammast. Kohalikud musulmanid pole taibanud üles seada midagi niisugust, mis rahuldaks palverändureid. Kuid nad näitavad palverändurite Mamre tamme, mille varjus jumal ja kaks inglit sõid ära terve vasika ja tohutu hulga leiba, juustu, võid ja koort.

Kuulus kreeka geograaf Strabon, kes elas sel ajal, millesse kristlik legend paigutab Kristuse sündimise, uuris üksikasjalikult Väike-Aasiat, eriti Palestiinat, mida ta kirjeldas väga hoolikalt. Muu hulgas uuris ta ka Soodoma ja Surnumere ala. Kuid ta ei räägi midagi soolasambast, mida olevat näinud Josephus Flavius mõned aastad pärast teda. See, mida kirjeldab erapooletu rändaja Strabon, on väga huvitav. Tsiteerime Straboni: «On küllaltki alust otsustada, et see maakoht on olnud tule saak: kõrvetatud kaljud, rohkearvulised praod, tahmaga kaetud maa, jõed, mis levitavad vastikut haisu, ja kõikjal ümberkaudu inimelamute varemed. Kõik see sunnib uskuma seda, mida jutustavad nende paikade elanikud, ja nimelt seda, et kunagi oli siin kolmteist linna pealinnaga Soodom. Kuid mäeväringute ja vulkaanipursete, samuti ka väävliallikate tagajärjel neelas järv selle maa, ja säilinud on ainu-

üksi kaljud kui selle katastroofi tunnistajad. Ühed linnadest on uputatud, teistest lahkusid elanikud, kes pääsemiseks laiali jooksid» (*Strabon, «Geograafia», XVI r., II ptk.).* See ei sarnane põrmugi esimese Moosese raamatu jutustusega: «Ja Jehoova laskis Soodoma ja Komorra peale sadada väävlit ja tuld Jehoova käest taevast» (*1. Moos. 19 : 24).*

Väärib märkimist, mida on öeldud esimese Moosese raamatu neljateistkümnendas peatükis: «Ja Sidimi org oli täis mäevaigu aukusid; ja Soodoma ja Komorra kuningas põgenesid, ja paljud langesid sinna maha, ja need, kes üle jäid, põgenesid mäele» (*10. s.*). Piibel ise tunnistab, et pinnas oli siin tõrvane juba enne katastroofi.

Teadlased võivad veel kord tunnistada, et «jumalik tuvi» irvitas «püha» autori üle. Kogu selle kõrbe loodus kannab mingisuguse geoloogilise katastroofi jälgi, mille all kannatas kõik elav, kui seal üldse keegi elas. Nii on Surnumeri, kuhu voolab Jordan, pindalalt 1000 ruutkilomeetrit, ta on 76 kilomeetrit pikk ja kõige laiemas kohas kuni 15 kilomeetrit lai. Jordani jõe vee neelab täielikult väljavooluta Surnumeri (araablased nimetavad teda Bahr-Lut). See vesi muutub auruks, sest teisiti ei saa seletada, kuhu ta kaob, sest veepind on järves liikumatu. Veepind on Vahemere pinnast 392 meetrit madalam, järve maksimaalne sügavus on 356 meetrit. Kuum ja kuiv õhk oma ainulaadse rõhumise juures (793 meetrit) võib neelata tohutu hulga veeauru. Sookihid ümbruskonnas, kõikjale laialipaisatud maapigi massid, sagedased maavärinad — kõik see näitab, et antud maakoht ei ole arvatavasti kunagi asustatud olnud. Imeväärselt soolases (kuni 26% soola) Surnumeres ei ole orgaanilist elu. Geoloogid näevad siin mandri üht sügavaimat depressiooni, maakoor on alla langenud peaaegu kilomeetri võrra rannikuäärse maakoha suhtes. Selle depressiooni põhjus ei ole väline, vaid seesmine.

Kui tahaksime ometi uskuda, et «tuvi» ei võinud irvitada esimese Moosese raamatu «püha» autori üle, kui sooviksime iga hinna eest õigeks pidada taevast langeva ja siin meeste armastamist ning seal Lesbose armastust harrastajaid inimesi hävitava tule lugu, siis tuleb siiski tunnistada, et jumal, kuigi ta on muutumatu, luiskas siiski veidi. Tõepoolest, kas ei tõotanud ta Noale vandega, et tema armulikkus ei luba tal enam kunagi inimesi hävi-

tada? Kas ei tõotanud ta kätt vikerkaarele pannes, et uputused kaovad? Kuid vanduda, et veeuputused kaovad, ja asendada veejoad tulejugadega, — kas on see jumala poolt aus poliitika?

Vaadelgem edasi esimese Moosese raamatu ebahariliku jutustust. «Püha» autor räägib, et Lott, kes ei langenud koos oma kaaskodanikega pattu, päästeti, samuti ka tema tütred-neitsid. Kuid autor demonstreerib otsekohe selle «püha perekonna» vooruslikkuse suurepäraseid näiteid. Rõhutagem, et uus piibliepisood ei sisalda ühtki etteheitvat sõna Soodoma kolme põgeniku aadressil. «Jumalikul tuvil» on oma iseärasus: ta jutustab kõige vastikumatest roppustest nii rahulikult, nagu ei oleks maailmas midagi lihtsamat. «Püha» autori kujutuses on isegi verepilastus harilik patriarhaalne komme.

Lugeja andku meile andeks veel ühe tsitaadi, kuid see on vajalik, vajalik just sel kujul, et näidata, mida endast kujutab kõige püham kõigist raamatuist, kõige pühama usu ning ka kolme muu usundi — juudi usu, kristluse ja muusulmani usu alus ja tugi.

«Ja Lott läks Soarist üles ja elas mäe peal ning ta kaks tütart temaga, sest ta kartis Soaris elada; ja ta elas ühe koopa sees, tema ja ta kaks tütart.

Ja vanem ütles noorema vastu: Meie isa on vana, ja pole ühtki meest maa peal, kes meie juurde heidaks kõige maailma viisi järgi.

Tule, jootkem oma isa viinaga ja heitkem tema juurde magama, et meie oma isast sugu elus peaksime.

Ja nad jootsid oma isa sel ööl viinaga, ja vanem tuli ja heitis oma isa juurde magama; ja tema ei tundnud mitte, kui tütar magama heitis, ega seda, kui ta üles tõusis.

Ja see sündis teisel päeval, et vanem ütles noorema vastu: Vaata, ma olen eile oma isa juures maganud, jootkem teda ka sel ööl viinaga, ja mine, maga tema juures, et meie oma isast sugu elus peaksime.

Ja nad jootsid ka sel ööl oma isa viinaga, ja noorem võttis kätte ning heitis tema juurde magama; ja ta ei tundnud mitte, kui tütar magama heitis, ega seda, kui ta üles tõusis.

Ja mõlemad Loti tütred said oma isast endid vastu.

Ja vanem sai poja ja pani temale nime Moab; see on moabide isa tänapäevani.

Ja ka noorem sai poja ja pani temale nime Pen-Ammi;

see on Ammoni laste isa tänapäevani» (*1. Moos. 19 : 30—38*).

Eeltoodud teksti jälkust ei leevenda asjaolu, et selle dikteeris «püha vaim» ülevalt.

Loti ja tema tütardę seiklus sai õiglase kriitika osaliseks Voltaire'i poolt, kellele me siin sõna anname. Selle suure inimese mõtted on huvitavad ka tänapäeval, sest veel on elus usulised eelarvamused, usureeglid ja usu aktiivsed pooldajad, kes austavad piiblit kui «püha jumalasõna».

«Piibli tekst,» kirjutab Voltaire, «ei räägi mitte midagi sellest, mida tegi Lott, kui nägi oma naist, kes oli soolasambaks muudetud; piibel ei nimeta isegi Loti tütarde nimesid. Mõte isa täis joota, et temaga koopas magada, on üsna originaalne. Piibel ei ütle sugugi, kust nad said viina, kuid see-eest saame teada, et Lott kasutas mõlemaid oma tütreid, märkamata nende tulekut ja minekut... See on juhtum, millele me kuidagi seletust ei suuda otsida. Arusaamatu on ka, mispärast Loti tütred inimkonna tuleviku pärast nii väga kartsid. Oli ju Aabraham Hagarile sünnitanud Ismaeli, rahvad olid juba laiali pillatud ja Soari linn, kust need neiud tulid, oli hoopis lähedal.»

Ja kelle poole pöördusid nad veini saamiseks, kui mitte kohalike kõrtsmike poole? Voltaire juhib tähelepanu selle loo sarnasusele Myrrha looga, kes sünnitas Adonise oma isalt Cyniraselt. «Siin,» ütleb Voltaire, «aimatakse järele vana valmi Cynirasest ja Myrrhast.» Kuid valmis saab Myrrha vähemalt karistuse oma kuriteo eest, Loti tütred aga saavad teoloogia seisukohalt kõige kõrgema õnnistuse osaliseks: neist saavad rohkearvuliste järglaste emad.[3]

ÜHEKSAS PEATÜKK

«JUMALA PÜHA SÕBRA» AABRAHAMI VAGA LOO LÕPP

Suitsutagem viirukit! Lavale asub uuesti Aabraham, peavanem-alfons, kes on valmis kordama võtet, mis aitas tal Egiptuses nii edukalt rikastuda.

«Ja Aabraham läks teele sealt ära Lõunamaale ja elas Kaadese ja Suuri vahel ja elas kui võõras Keraris.

Ja Aabraham ütles oma naisest Saarast: Ta on minu õde. Ja Abimelek, Kerari kuningas, läkitas sinna ja võttis Saara ära.

Ja jumal tuli Abimeleki juurde öösi unes ja ütles temale: Vaata, sa pead surema naise pärast, kelle sa oled ära võtnud, sest ta on mehe naine.

Ja Abimelek ei saanud tema ligi, ja ta ütles: Issand, tahad sina ka õige rahva ära tappa?

Eks ta ole mulle ütelnud: Tema on mu õde? Ja ta ütles ka ise: Tema on mu vend! Ma olen seda oma vagast südamest ja oma ilmsüütute kätega teinud.

Ja jumal ütles tema vastu unes: Ka mina tean, et sa seda oma vagast südamest oled teinud, ja mina olen sind ka takistanud pattu tegemast minu vastu, seepärast ei lasknud ma sind mitte tema külge puutuda.

Ja nüüd saada mehe naine tagasi, sest ta on prohvet ja ta võtab sinu eest paluda, et sa elusse jääksid; ja kui sa teda mitte tagasi ei saada, siis pead sa teadma, et sa pead surma surema, sina ja kõik, mis sul on.

Ja Abimelek tõusis hommiku vara üles ja kutsus kõik oma sulased ja rääkis kõiki neid sõnu nende kuuldes, ja mehed kartsid väga.

Ja Abimelek kutsus Aabrahami ja ütles temale: Mis oled sa meile teinud? ja mis patu olen mina su vastu teinud, et sa oled suure patu minu ja mu kuningriigi peale saatnud? Sa oled minuga teinud, mida ei sünni teha.

Ja Abimelek ütles Aabrahami vastu: Mis sa oled näinud, et sa selle asja oled teinud?

Ja Aabraham ütles: Et ma mõtlesin, ehk vahest ei ole jumala kartust siin paigas ja nad tapavad minu mu naise pärast.

Ja tema on ka tõesti mu õde, ta on minu isa tütar, aga mitte mu ema tütar, ja on minule naiseks saanud.

Ja see sündis, kui jumal mind mu isa majast saatis seal ja teal käima, siis ütlesin mina tema vastu: Olgu see su heategemine, mis sa mulle pead tegema: Kõigis paigus, kuhu me saame, ütle minust: ta on minu vend.

Ja Abimelek võttis pudulojuseid ja veiseid ja sulaseid ja ümmardajaid ja andis Aabrahamile, ja andis temale tema naise Saara jälle tagasi.

Ja Abimelek ütles: Vaata, minu maa on su ees; ela seal, kus su meelest hea on.

Ja Saarale ütles ta: Vaata, ma olen su vennale tuhat hõbetükki andnud; vaata, tema on sulle silmade katteks kõikide seas, kes su juures on; sa oled kõiges õigustatud.

Ja Aabraham palus jumalat, ja jumal parandas Abimeleki ja ta naise ja ta ümmardajad, nii et nad lapsi said,

sest Jehoova oli kõvasti kinni pannud kõik Abimeleki pere lapsekojad Aabrahami naise Saara pärast» (*1. Moos. 20 : 1—18*).

Ärgem unustagem, et sel ajal oli imekaunis Saara juba üheksakümne aastane (*1. Moos. 17 : 17*).

Mõned märkused. Kas rääkis Aabraham tõtt, kinnitades Abimelekile, et Saara on ühel ja samal ajal tema naine ja õde? Kui jah, siis on meil siin tegemist veel ühe «vaga» verepilastusega. Kui tore on see «pühakiri»!

Kuid see ei ole veel kõik. Kui Abimelek jätab selles loos korraliku inimese mulje, siis on Aabraham, kust küljest seda ka võtta, üsna jultunud subjekt. Kui ta vere poolest on Saara vend, siis ka see ei õigusta tema kupeldamist ja valet. Õde-naine on tema jaoks sissetulekuallikas. Ta valetas, kui eitas oma abielu. Seletus, mille ta annab, kui avaneb tema alatu kavalus, näitab, et Aabraham on leidlik kasuist, kes väärib teoloogia «kandidaadi» või isegi «doktori» õpetatud astet. Isegi vaimsete võimete piiratus ei oleks teda ausate inimeste silmis õigustanud.

Teiselt poolt, kas see armastatud peavanem, see õnneseen, keda soosib jumal ise, on tõepoolest Saara vend, nagu ta äkki väljendas? Piibli kõik teised kohad tõendavad

just vastupidist. Loos Egiptuse vaaraoga kasutab Aabraham esmakordselt seda rikastavat pettust. Kuid vaarao paljastuse puhul ei mõelnudki ta äsjaesitatud õigustusele, au seda esimesena kuulda langeb Abimelekile. Võib arvata, et see on mitte rohkem kui ootamatu väljamõeldis, esimene mõte, mis «pühale prohvetile» Kerari kuninga teravate etteheidete puhul pähe tuli. Mispärast ei esitanud ta seda vabandust siis, kui vestles vaaraoga?

Veel rohkem, «püha vaim» räägib ise endale vastu. Üheteistkümnendas peatükis tutvustas ta meid Aabrahami isa Terahi perega: «Ja need on Terahi sünnitamised: Terah sünnitas Aabrami, Naahori ja Haarani, ja Haaran sünnitas Loti.

Ja Haaran suri enne kui ta isa Terah oma sündimismaale, Uuri linna Kaldeas.

Ja Aabram ja Naahor võtsid enestele naised; Aabrami naise nimi oli Saarai, ja Naahori naise nimi oli Milka, Haarani tütar; Haaran oli Milka isa ja Iska isa» *(27.—29. s.)*. Teisiti öeldes, Naahor abiellus oma vennatütrega. Kui Saarai oleks olnud Terahi tütar ja Aabrami õde, siis oleks autor sellest kindlasti rääkinud, sest ta loetleb väga üksikasjalikult Terahi perekonna sugulussidemeid.

Ja lõpuks, piibel nimetab Saaraid otseselt Terahi miniaks: «Ja Terah võttis oma poja Aabrami, ja Haarani poja Loti, oma pojapoja, ja Saarai, oma minia, oma poja Aabrami naise; ja nad läksid Uurist, Kaldea rahva linnast, Kaananimaale, ja tulid Haaranist saadik ja jäid sinna elama. Ja Terahi elupäevi oli kakssada ja viis aastat. Ja Terah suri Haaranis» (*1. Moos. 11 : 31—32*).

Niisiis, tundmata põrmugi piinlikkust olla Abimeleki silmis verepilastaja, valetas Aabraham selleks, et leida oma seiklusele õigustust. Või kui ta otsustas Kerari kuningale avada tõe, mida varjas vaarao eest, ja rääkis tõtt, siis langes «püha vaim» esimest Moosese raamatut dikteerides valesse ja vasturääkivustesse.

Muidugi on kõik see puhas väljamõeldis ja tema autor saamatult rumal. «Püha vaim» dikteeris müstifitseerimise ponnistustes ning ebamoraalsete ja jultunud valede otsinguil kõike, mis talle pähe tuli, poolearuga autor aga pani kiretult kirja kõik, mis kuulis, — kõik jälkused ja olematused, tundmata piinlikkust vastuolude ja segasuse üle, isegi mitte lihtsa füüsilise võimatuse üle.

Kuidas ei taibanud nende piibliridade autor, et sala-

kaval «tuvike» irvitab tema üle, sundides teda «Kerarimaad» nimetama kuningriigiks. Vanade geograafide kirjelduste kohaselt on Kerar väike liivaorg, ilma vähemagi taimestikuta, õudne kõrb, kus ei ole kunagi inimhinge elanud. Tähendab, Abimelek oli kõrbe kuningas? Ja kui kaua hoidis ta Saarat enda juures? Kuidas jättis proua Abimelek Saaral silmad puruks kratsimata?

Ja veel üks punkt, mis osutab «püha vaimu» naljade häbitusele. See episood toimus pärast Soodoma hävitamist ja enne, kui jumal täitis oma lubaduse, mille ta andis Mamre tamme juures. Kahekümne esimene peatükk algab nõnda: «Ja Jehoova tuli Saarat katsuma, nõnda kui ta oli ütelnud; ja Jehoova tegi Saarale nõnda, kuidas ta oli rääkinud.

Ja Saara sai ennast vastu ja tõi Aabrahamile poja ilmale tema vana ea sees seatud ajal, nõnda kui jumal temaga oli rääkinud» (*1. Moos. 21 : 1—2*).

Kuna see ilmaletoomine sündis aasta pärast jumala ja kahe ingli ilmumist Mamre tamme juurde, siis langeb Aabrahami viibimine Kerarimaal kolmele esimesele kuule pärast tuleuputust, arvestades Saara normaalset üheksakuist rasedust. Kui isegi oletada, et Aabrahami viibimine Keraris kestis kõik need kolm kuud, siis tuleb küsida, kuidas võisid tema kõrguse kuningas Abimeleki naine ja ümmardajad niisuguse lühikese aja jooksul märgata, et nad on sugutud, et nende «lapsekojad kinni on», kõneldes «püha» autori valitud keeles. Kas võib nii järsku veenduda, et oled kaotanud võime sünnitada lapsi?

Võib tunnistada koos teoloogidega, keda ei pane imestama mingisugune, isegi mitte kõige vastikum ime, et jumal mängis üsnagi jälestava, kuigi väga originaalse vembu. Võib kujutleda, missugune näoilme oli kõrbe kuningal ja tema alamatel, kui nad nägid, et nende naistel on «lapsekojad kinni»! See nali pidi neile näima väga kurjana. Täiesti arusaadav, mispärast Abimelek, et sellele hädale lõppu teha, andis Aabrahamile kõik, mida see ainult soovis, ning ütles prohvetile ja tema õele-naisele: «Kasige siit kiiremini minema!»

Pärast «imet» «kinnipandud lapsekodadega» reserveerib esimene Moosese raamat meile ime Saara, üheksakümneaastase daami sünnitamisega, kes oli juba ammu kaotanud võime lapsi saada.

Lõbus poiss, see tuvi!

Nüüd aga uus häda: Aabraham saab seadusliku poja ja ajab ukse taha Ismaeli, kelle ta soetas oma liignaisega.

«Ja Aabraham pani oma pojale, kes temale oli sündinud, kelle Saara temale ilmale oli toonud, nime Iisak.

Ja Aabraham lõikas oma poja Iisaki ümber, kui ta kaheksapäevane oli, nõnda kui jumal teda oli käskinud.

Ja Aabraham oli sada aastat vana, kui ta poeg Iisak temale sündis.

Ja Saara ütles: Jumal on mulle naeru teinud; igamees, kes seda kuuleb, naerab minu üle.

Ja ta ütles: Kes oleks Aabrahamile ütelnud, Saara imetab lapsi? sest et ma olen poja sünnitanud tema vana ea sees.

Ja laps kasvas ja võõrutati ära, ja Aabraham tegi suured joodud sel päeval, kui Iisak ära võõrutati.

Ja Saara nägi Egiptusemaa naise Haagari poja, kelle see Aabrahamile oli ilmale toonud, naervat.

Ja ta ütles Aabrahamile: Aja see ümmardaja ja tema poeg ära; sest ümmardaja poeg ei pea mitte minu poja Iisakiga pärima.

Ja see sõna oli Aabrahami meelest väga paha tema poja pärast.

Ja jumal ütles Aabrahami vastu: Ärgu olgu see su meelest paha poisi pärast ja su ümmardaja pärast; kõiges mis Saara su vastu ütleb, võta ta sõna kuulda, sest Iisakis peab sulle sugu nimetatama.

Ja ma tahan ka ümmardaja poja rahvaks teha, sest et ta sinu sugu on.

Siis tõusis Aabraham hommiku vara üles ja võttis leiba ja ühe nahklähkri vett ja andis Haagarile, pani ta selga, ja lapse ka, ja saatis ta ära; ja tema läks ja eksis ära Peerseba kõrves.

Ja vesi lõppes nahklähkrist, ja ta heitis lapse põõsa alla, ja läks ning istus tema kohta nii kaugele, kui ammuga võib lasta; sest ta ütles: ei ma või lapse surma näha. Ja ta istus tema kohal ja tõstis oma häält ning nuttis.

Ja jumal kuulis poisi häält, ja jumala ingel hüüdis Haagarit taevast ja ütles temale: Mis sul on Haagar? Ära karda, sest jumal on poisi häält kuulnud seal, kus ta on.

Tõuse üles, võta poiss üles ja hakka oma käega tast kinni; sest ma tahan ta suureks rahvaks teha.

Ja jumal tegi tema silmad lahti ja ta nägi ühe veekaevu; siis läks ta ja täitis nahklähkri veega ja jootis poissi.

Ja jumal oli poisiga, ja ta kasvas ning elas kõrves ja sai ammulaskjaks,

ja elas Paarani kõrves; ja tema ema võttis temale naise Egiptusemaalt» *(1. Moos. 21 : 3—21).*

See oma esiklapse ja tema ema Haagari tõeliselt ebainimlik ja julmunud äraajamine tüki leiva ja nahklähkri veega on eriti meelepaha tekitav niisuguse vägeva härra puhul, kes 318 sulasega võitis viis kuningat, kes sai mõõtmatult rikkaks oma naise õndsast tutvusest Egiptuse ja Kerari kuningatega. Näete nüüd, missuguseid headuse ja kõlbluse «igavesi» käske õpetab meile «pühakiri»!

Pärast seda teatab esimene Moosese raamat, et suur peavanem elas kaua vilistite maal.

Kuid Aabraham, kes oli nii õnnelik, et oli saanud poja oma palavalt armastatud Saaralt, ei oodanud seda paha tempu, mida nüüd kavatses mängida tema soosija — kõikvõimas ja kõiketeadev jumal.

«Ja see sündis pärast seda lugu, et jumal Aabrahami kiusas ja ütles tema vastu: Aabraham! Ja ta ütles: Siin ma olen.

Ja tema ütles: Et võta oma poeg, kes sinu ainus, keda sa armastad, Iisak, ja mine Moriamaale ja ohverda ta seal põletamisohvriks ühe nende mägede peal, mis ma sulle tahan ütelda.

Ja Aabraham tõusis hommiku vara üles ja pani oma eesli sadulasse, ja võttis kaks oma noort meest enesega ja oma poja Iisaki, ja lõhkus põletamisohvri puud ja võttis kätte ning läks sinna paika, mis jumal temale oli ütelnud.

Kolmandal päeval tõstis Aabraham oma silmad üles, ja nägi seda paika kaugelt.

Ja Aabraham ütles oma noorte meeste vastu: Jääge teie siia eesliga, ja meie läheme poisiga sinna ja tahame kummardada ja jälle tagasi teie juurde tulla.

Ja Aabraham võttis põletamisohvri puud ja pani need oma poja Iisaki selga, ja võttis enese kätte tule ning noa. Ja nad läksid mõlemad ühtlasi.

Ja Iisak rääkis oma isa Aabrahami vastu ning ütles: Mu isa! Ja ta ütles: Siin ma olen, mu poeg. Ja ta ütles: Vaata, siin on tuli ja puud, aga kus on tall põletamisohvriks?

Ja Aabraham ütles: Küllap jumal muretseb enesele talle põletamisohvriks, mu poeg. Ja nad läksid mõlemad ühtlasi.

Ja nad tulid sinna paika, mis jumal temale oli ütelnud, ja Aabraham tegi sinna altari ja seadis puud, ja sidus oma poja Iisaki kinni ja pani ta altari peale, puude peale.

Ja Aabraham pistis oma käe välja ja võttis noa, et ta pidi oma poja ära tapma.

Ja Jehoova ingel hüüdis tema vastu taevast: Aabraham! Aabraham! Ja ta ütles: Siin ma olen.

Ja ta ütles: Ära pista oma kätt poisi külge ja ära tee temale midagi; sest nüüd tean mina, et sa oma ainust poega ei ole mulle mitte keelanud.

Ja Aabraham tõstis oma silmad üles ja nägi, ja vaata, üks jäär oli tema taga oma sarvist kinni rägadikus, ja Aabraham läks ning võttis jäära ja ohverdas selle põletamisohvriks oma poja asemel.

Ja Aabraham pani sellele paigale nime: Küll Jehoova näeb. Seepärast öeldakse veel tänagi: Küll seda saab näha Jehoova mäe peal.

Ja Jehoova ingel hüüdis Aabrahami vastu teist korda taevast

ning ütles: Ma olen enese juures vandunud, ütleb Jehoova, seepärast et sa selle asja oled teinud ja ei ole oma ainust poegagi mulle mitte keelanud,

siis tahan ma sind õnnistada ja su soo väga paljuks teha, nõnda kui tähti taevas ja liiva mere ääres, ja su sugu peab oma vaenlaste väravad pärima.

Ja sinu seemne sees peab kõiki maailma rahvaid õnnistatama, seepärast et sa oled mu sõna kuulda võtnud.

Ja Aabraham läks jälle oma noorte meeste juurde, ja nad võtsid kätte ning läksid ühtlasi Peersebasse. Ja Aabraham elas Peersebas» (*1. Moos. 22 : 1—19*).

Kriitikud märgivad, et Aabraham, kes palus jumalat armu anda temale võõrastele Soodoma ja Komorra elanikele, ei lausunud palve- ja kaitsesõnu oma poja heaks. Nad süüdistavad peavanemat uues vales, kui ta ütles oma noortele meestele: «meie läheme poisiga sinna ja tahame kummardada ja jälle tagasi teie juurde tulla». Kui ta läks mäele selleks, et Iisakut surnuks torgata ja ära põletada, ei saanud tal kavatsust olla temaga tagasi tulla. See oli metslase vale, eelmistel kordadel aga nägime me ahne kupeldaja valet, kes oma naist raha eest müütab.

Teisalt näeme mitte ilma imestuseta, et saja-aastane vanamees raiub enne teeleasumist lõkke jaoks küllaldase hulga puid: et inimest ära põletada, ei jätku sületäiest

toorestest puudest, vaid on vaja vähemalt koormat kuivi puid. See aga tähendab, et vajalik hulk puid pandi alguses eeslile ja kahele sulasele, kes seda koormat kandsid üle kahe ööpäeva. Ja isegi kui puid oleks vedanud ainult eesel, tuleb küsida, kuidas kolmeteistkümneaastane poisike Iisak suutis hiljem need puud võtta oma turjale ja neid kanda? Räägitakse ka «tulest», mille endaga kaasa võttis Aabraham, et süüdata lõket — muidugi mingisugune söepann ei oleks suutnud mahutada niipalju süsi, et mitte selleks ajaks kustuda, kui nad jõudsid ohverdamispaigale: sel momendil, kui peavanem ja tema poeg lahkusid sulastest, paistis Moria mägi alles kaugelt. Lõpuks märgitakse veel seda, et kuulus Moria mägi, millele hiljem ehitati Jeruusalemma tempel, ei ole muud midagi kui paljas kalju, ilma igasuguse eluta; iialgi ei ole seal kasvanud ühtki põõsakest, ja kogu maastik Jeruusalemma ümber oli kaetud kividega, nii et tol ajal toodi puid sinna teistest kohtadest.

Kuid kõik need asjaolud ei takistanud jumalat Aabrahami usku proovile panemast, Aabrahamil aga oma kuulekusega jumala erilist poolehoidu teenimast.

Me näeme, et kui kohtumõistja Jehvta hiljem hakkab ohverdama oma tütart, ei sega end ükski ingel vahele. Tõsi küll, Jehvta ei tegelnud kupeldamisega ning ei saanud sellepärast selle erilise «pühaduse» osaliseks, millega on kristluses, juudi ja musulmani usus ära märgitud «jumala sõber» Aabraham.

Kahekümne kolmas peatükk jutustab, et Saara suri 127-aastasena Heebronis Kaananimaal. Et teda matta, ostis Aabraham kelleltki härra Evronilt Makpela koopa ja maksis selle eest kallist hinda. Evron ütles: «Maa maksab nelisada hõbeseeklit; mis see on minu ja sinu vahel? Mata aga oma surnu.

Ja Aabraham kuulis Evroni sõnu, ja Aabraham vaagis Evroni kätte raha, mis see oli ütelnud Heti laste kuuldes, nelisada hõbeseeklit, mis kaupmeeste seas käimas oli» (*1. Moos. 23 : 15—16*).

Äratab imestust, et Aabrahamil, keda piibel korduvalt nimetab väga rikkaks inimeseks, ei ole jalatäitki oma maad. Kriitikud nimetavad veel mingi mündítud raha mainimist, «mis kaupmeeste seas käimas oli». Piibli Aabrahami ajal ei olnud Kaananimaal käibel raha ja vanad juudid ei ole iialgi raha müntinud.

Kahekümne viiendast peatükist näeme, et ülivana peavanem otsustas end trööstida: ta võttis uue naise — Ketura. Peavanem oli siis vähemalt 140-aastane. Ei ole liigne meenutada, et Saara pidas Aabrahami liiga vanaks, et lapsi sünnitada, isegi siis kui see oli «veel alles» 100-aastane, ning oli vaja taeva vahelesegamist, et teda isaks teha. Ent Keturaga ilmus Aabrahamil igasuguste «imedeta» ilmale kuus poega: Simran, Joksan, Medan, Midjan, Isbak ja Suah.

Viimaks ühel kaunil õhtul oma 175. eluaastal (*1. Moos. 25 : 7*) peavanem suri, pärandades kogu vara Iisakule. Teistele lastele tehti ainult mõningaid kingitusi. «Püha» kupeldaja maeti Saara kõrvale Makpela koopasse.

KÜMNES PEATÜKK

VAGA ESIISA IISAK JA TEMALE JUMALA POOLT KINGITUD LAPSED

Kohe näeme jumala lubaduste täitmist Aabrahami suguvõsa «suure paljunemise» suhtes.

Pärast Saara surma ja enne abiellumist Keturaga hakkas peavanem tegelema oma armastatud poja asjade korraldamisega. Seda vagaks uurimiseks ja usulis-kõlbeliseks kasvatuseks tähtsat sündmust on kirjeldatud esimese Moosese raamatu 24. peatükis.

Aabrahami vend Naahor abiellus oma vennatütre Milkaga (*1. Moos. 11 : 29*). Sellele härra Naahorile ei meeldinud rändamine kõrbes nagu tema vennale ja ta asus elama viljarikkasse Mesopotaamiasse. Seal sünnitas Milka talle kaheksa poega. Kuid kuna talle sellest kaheksast poisist oli vähe, siis võttis ta endale liignaise nimega Rezema, kellelt ta veel neli poega sai (*1. Moos. 22 : 20—24*). Need lapsed siginesid omakorda. Üks neist — Peetuel — sünnitas Laabani ja Rebeka. Viimasest saigi jumala armust proua Iisak.

Ühel heal päeval kutsus vana Aabraham enda juurde vanima oma sulastest, kes oli ka kogu tema varanduse ülemvalitseja. Esimene Moosese raamat nimetab teda ainult ühe korra nime järgi — Elieser, edasi nimetab ta teda lihtsalt «sulaseks». Vaat mida Aabraham ütles oma «sulasele»: «Et pane oma käsi mu puusa alla,

ja ma tahan sind panna vanduma Jehoova, taeva jumala ja maa jumala juures, et sa mu pojale naist ei võta Kaanani rahva tütreist, kelle seas mina elan,

vaid sa pead minu maale ning mu suguseltsi juurde minema ja sealt mu pojale Iisakile naise võtma» (*1. Moos. 24 : 2—4*).

Kommenteerijad-skeptikud on rohkesti lõbu tundnud niisuguse vandeandmise viisi üle. Asi seisab selles, et nagu selgub piibli vanaheebrea tekstist, mõeldakse «puusa» all

hoopis suguelundeid. Õpetatud etnograafid seletavad seda sellega, et mehe suguelundid olid suure au sees mitte ainult ümberlõikamise tõttu, mis neid sidus jumalaga, vaid ka sellepärast, et nad kui inimsoo paljunemise allikas ja jumala õnnistuse pant olid jõu ja võimsuse tunnuseks. Kui imelik näibki niisugune vandekomme, tuleb selle ees austavalt kummardada, sest ei saa kuidagi kahelda, et kõige selle dikteeris «püha vaim».

Iga kord kui piibli kaasaegsetes väljaannetes esineb sõna «puus», tuleb seda mõista teisiti. Nii näiteks lugedes, et üks juhtidest tuli välja Juuda «puusast» ehk suguharust, konstateerime siin teksti moonutamist, sest lapsed ei sünni «puusast». Peale selle oleme korduvalt võinud täheldada, et «jumalik tuvi» ei tunne kunagi piinlikkust asju nende õigete, isegi kõige vängemate nimedega nimetades.

«Ja sulane pani oma käe oma isanda Aabrahami puusa alla ning vandus temale selle asja pärast» (*1. Moos. 24 : 9*).

Pärast seda, võtnud kümme kaamelit, läks ta Mesopotaamiasse. Küllalt kaugele![1]

Kui Elieser oli juba linna lähedal, kus ta arvas leidvat oma isanda sugulasi, oli ta kurnatud väsimusest ja janust. Õnneks kohtas ta kaunist tõmmut neiut, kes läks kaevule linna väravate taha. See armastusväärne noor olevus tuli Elieserile appi, jootis teda ja tema kaameleid. Siin on meie kord hardust tunda jumaliku juhtimise üle: tõmmu neiu oli Rebeka, Petueli tütar, Aabrahami vennapoja tütar. Elieser kinkis talle kuldse «ninarõnga» ja kaks käevõru ning päris, kellega tal «on au» rääkida. Oli see alles pilt! Rebeka viis Elieseri oma koju ja tutvustas isa ja vendadega. Aabrahami valitseja seletas neile, et ta pani pika reisi toime eesmärgil leida Mesopotaamias Iisakule naine. Muidugi hüüdsid Peetuel ja Laaban:

«Jehoovast on see asi välja tulnud. Mingu Rebeka otsekohe koos sinuga ja saagu temast su peremehe poja naine.»

Elieser, kes oli õnnelik kiire ja kerge edu üle, puistas Rebeka üle kuldsõrmustega ja toredate rõivastega, andis kingitusi ka tema vendadele ja emale. Neiu ema tahtis reisi kümneks päevaks edasi lükata, kuid Rebeka ütles, et tal ei ole aega ja et ta tahab kiiresti oma tundmatu peigmehe juurde jõuda. Raske on muidugi oletada, et Elieseril oleks kaasas olnud noore Iisaku foto. Sellest hoolimata armus Rebeka temasse kõrvuni. Omalt poolt Iisak, kuigi

ei teadnud, missuguse naise toob talle Elieser, või kas üldse toob, oli armunud, meeletult armunud: ta veetis oma päevad ja ööd suurel teel ja ootas karavani. Võib endale ette kujutada tema rõõmu, kui ühel kaunil päeval Elieser tagasi jõudis, ja mitte tühjade kätega. Valitseja andis aru oma tegevusest ja noored inimesed viskusid teineteise embusse.

«Ja Iisak viis ta oma ema Saara telki ja võttis Rebeka, ja ta sai temale naiseks, ja ta armastas teda, ja Iisak sai tröösti pärast oma ema surma» (*1. Moos. 24 : 67*).

Esialgu olid püha Iisaku kõik jõupingutused asjatud: tal ei läinud kuidagi korda saada isaks nii kiiresti, nagu ta seda soovis. Seda oli küllalt, et esimene Moosese raamat süüdistas Rebekat viljatuses. Alati on siin naised süüdi!

«Ja Iisak palus Jehoovat raskesti oma naise eest, sest ta oli soota; ja Jehoova võttis tema palvet kuulda ja tema naine Rebeka sai käima peale» (*1. Moos. 25 : 21*).

Omavahel öeldud, jumal nähtavasti ainult vigurdas, sest ta oli ju Aabrahamile lubanud loendamatult palju järglasi. Ja kas jumalik ettenägelikkus ise ei viinud Rebeka Aabrahami pojale naiseks? Siis ei võinud ju jumal oma sõna murdmata anda Iisakule viljatut naist. Selge, et kui ta selle õnnetu «lapsekoja kinni pani», siis ilmselt ainult selleks, et hiljem mõnu tunda selle avamisest, enne veidi piinates oma armastatud alfonsi — Aabrahami poega.

Kuid asi ei läinud siiski ilma tüsistusteta:

«Ja lapsed rõhusid teineteist tema ihus. Siis ütles ta: Kui see nõnda on, miks siis mina? Ja ta läks Jehoova käest küsima» (*1. Moos. 25 : 22*).

«Püha» autor unustas ütlemata, kuhu läks Rebeka jumalaga vestlema. «Kõige püham paik» — templi osa, mis vastab kristlike kirikute altarile, — ei olnud veel leiutatud. Senini oli nii, et jumal ilmus sinna kuhu tahtis ja millal tahtis. Tema taevasel kontoril ei olnud maa peal osakondi. Sellegipärast õnnestus Rebekal jumalalt nõu küsida ja jumal ruttas seletama: «Kaks rahvast on su ihus ja kaks rahvast peavad su sisikonnast lahkuma; ja teine rahvas peab vägevam olema teisest, ja suurem peab vähemat teenima» (*1. Moos. 25 : 23*).

Lõpuks saabus sünnitamine. Rebeka pidi muidugi karistuseks Eeva ahnuse eest valusid kannatama.

«Kui tema päevad täis said, et ta pidi maha saama, vaata, siis olid kaksikud tema ihus.

Ja esimene tuli välja, punakas üleni kui karune kuub, ja nad panid temale nime Eesav.

Ja pärast seda tuli tema vend välja, ja tema käsi hakkas Eesavi kannast kinni, ja ta pani temale nime Jaakob, ja Iisak oli kuuskümmend aastat vana, kui nad sündisid» *(1. Moos. 25 : 24—26)*.

Väga harva juhtub, et laps hoiab sündides teise kannast kinni. Nii harva, et see on ainus praegu teada olev juhus. Kuid kui niisuguseid asju kusagil mujal ei ole sündinud, siis ei tohi siit järeldada, et seda ei võinud ka siis sündida. Kuid need issand jumala kapriisid ei ole midagi võrreldes imedega, millest edaspidi kuuleme.

Eesav kuulutati vanemaks pojaks. Teatavasti on mõnedes keerulistes juriidilistes küsimustes küsimus esisünniõigusest otsustatud selle kaksiku kasuks, kes tuli ilmale teisena. Selle otsuse kasuks tuuakse ette põhjend: esimesena sigitatu pidi loomulikult asuma emakojas kaugemal. Järelikult tuli Jaakob tunnistada vanemaks. Kuid need lapsed kaklesid emakojas nii, et võisid korduvalt kohti vahetada! Kellelegi ei tulnud pähe lahendada esisünni küsimust loosiga. Leiti, et palju lihtsam on tunnistada vanemaks seda, kes esimesena nägi valgust. Muide, Jaakob lõi varsti esisünniõiguse Eesavilt üle.

«Ja poisid kasvasid üles. Ja Eesav oli tark mees linnuajamise peale ja jahimees, ja Jaakob oli vaga mees, kes telkides elas.

Ja Iisak armastas Eesavit, sest väljalinnud olid tema suu pärast, ja Rebeka armastas Jaakobit.

Ja Jaakob keetis leent; ja Eesav tuli väljalt ja oli väsinud.

Ja Eesav ütles Jaakobi vastu: Et anna mulle rüübata sest punasest, sest punasest leemest, sest ma olen ära väsinud. Seepärast pandi temale nimi Edom.

Ja Jaakob ütles: Müü mulle tänapäev oma esimese sündimise õigus.

Ja Eesav ütles: Vaata, ma hakkan surema, mis on siis mulle seda esimese sündimise õigust tarvis?

Ja Jaakob ütles: Vannu mulle tänapäev. Ja ta vandus temale ja müüs oma esimese sündimise õiguse Jaakobile.

Ja Jaakob andis Eesavile leiba ja läätseleent, ja tema sõi ning jõi, ja tõusis üles ja läks ära. Nõnda ei pannud Eesav mikski esimese sündimise õigust» *(1. Moos. 25 : 27—34)*.

Me ei peatu seda liiki vaidluse veidrustel ajajärgul, kui ei olnud esisünniõigust: alles palju hiljem «käskis jumal», et vanem poeg saaks päranduse kahekordse osa. Kuid tuleb märkida, kuivõrd vastik oli Jaakobi käitumine: «püha» teksti kohaselt hakkas Eesav näljast surema ja Jaakob lihtsalt tarvitas kurjasti oma venna olukorda. Sellele ei leia mingisugust õigustust. Muide, nimi Jaakob ise tähendab «see kes petab». Ta oli nähtavasti täielikult ära teeninud oma nime, sest nagu näeme, pettis ta tõepoolest Eesavit. Ta ei rahuldunud sellega, et oma läätseleent nii kallilt müüs: nagu kurjategija, kes oma ohvrilt väljaosturaha nõuab, mangub ta oma lihaselt vennalt vannet, et see loobuks oma õigustest; ta laostab venna kausitäie läätseleeme eest. Kuid see ei ole ainus kurjus, mida ta vennale teeb. Ja selle tehingu, mille tagajärjel on näljast inimest nii küüniliselt petetud, selle iseenesest tühise tehingu, selle õigustest loobumise, mille tühistaks iga kohtus kui väljapressimise, kinnitas issand jumal, õigluse jumal, nõrkade kaitsja ja rõhutute eest kättemaksja. Ta tunnistas Jaakobi kurikuulsate esisünniõiguste seaduslikuks omanikuks, kinnitas Eesavi laostamise.

Mõni aeg hiljem näitas Iisak end Aabrahami väärilise pojana, jumala poolt äravalitud «vaga mehe» «vagade» tegude jätkajana.

Maal puhkes nälg ja Iisak läks Kerarisse, kus, nii veider kui see ka on, jätkas valitsemist meie «vana tuttav» Abimelek, ainult et piibel nimetab teda äkki millegipärast vilistite kuningaks. Jumal arvatavasti oleks võinud anda Iisakule ja tema perele leiba, kuid ta eelistas talle anda ainult nägemuse, mille ajal ta Iisakut kostitas kõnega, mis sarnanes nendega, millega ta korduvalt kostitas Aabrahami: «suurendan sinu suguvõsa nagu taevatähti; annan sinu suguvõsale kõik need maad; õnnistan sinu seemnes kõiki rahvaid.» Ühesõnaga, vana laul!

«Iisak jäi Kerarisse elama.» Ja kui elanikud teda Rebeka kohta küsitlesid, vastas ta: «See on minu õde.»

«Ja see sündis, kui ta oli seal mitu päeva viibinud, siis vaatas Abimelek, vilistite kuningas, aknast; kui ta nägi, vaata, siis hullas Iisak oma naise Rebekaga.

Ja Abimelek kutsus Iisaki ja ütles: Vaata, ta on tõesti su naine, ja kuidas oled sa ütelnud: tema on mu õde? Siis ütles Iisak tema vastu: Seepärast, et ma mõtlesin, ehk ma saan surma tema pärast.

Ja Abimelek ütles: Mispärast oled sa seda meile teinud? Küll üks rahva seast oleks peagi võinud su naise juures magada, ja sa oleksid süüd meie peale saatnud.

Ja Abimelek andis käsu kõigele rahvale ning ütles: Kes selle mehe ja tema naise külge puudutab, see peab ilma armuta surma pandama» *(1. Moos. 26 : 8—11)*.

Me näeme, et Abimelek ei olnud unustanud imet «kinnipandud lapsekodadega», kuigi seiklusest Saaraga oli möödunud umbes kaheksakümmend aastat. Kuid on küllaltki veider, et piibel, märkides, et vilistid kummardavad oma jumalaid, mitte aga Aabrahami ja Iisaku jumalat, kinnitab siiski, et nende kuningas-pagan tunnistab juudi jumalat ja tema käskude jumalikkust. Mis segadus see siis on?[2]

«Ja Iisak külvas seal maal ja sai sel aastal saja võrra, sest Jehoova õnnistas teda» *(1. Moos. 26 : 12)*.

Juba seegi on üsna tugevasti öeldud, et Iisak võis külvata maal, kus tal ei olnud jalatäitki maad. Kuid kui veel meenutada, et Kerarimaa on kõrb, kus ei ole midagi peale liiva ja kivide, siis on «ime» veelgi suurem: saak «saja võrra» liival! Maailma kõige viljarikkamad maad annavad harva isegi kolmekümnekordse saagi, Iisakul vedas tõepoolest! Piibel ütleb, et ta läks ruttu rikkaks. Niisuguste saakide puhul pole see ime!

Vilistid olid «püha esiisa» peale kadedad ja viskasid kive täis kõik kaevud, mis oli omal ajal kaevanud Aabraham. Tekkisid tülid ja Abimelek palus tal lahkuda. Iisak läks ära ja asus orgu ning avas uuesti oma isa kaevud. Uued tülid, jumala uus ilmumine, kes julgustas Iisakut; uus rahuleping Abimelekiga; suur pidu. Lugeja mõistab, et me päästame ta igavate, kuigi muidugi ka «pühalike» üksikasjade käest.

Mis puutub Eesavisse, siis oli ta nelikümmend aastat vana, kui «võttis naiseks Jehuditi, Heti mehe Peeri tütre, ja Pasmati, Heti mehe Eeloni tütre» *(1. Moos. 26 : 34)*.[3]

PÜHA ESIISA JAAKOB JA TEMA PATUNE VEND EESAV

«Ja see sündis, kui Iisak sai vanaks ja tema silmad olid töntsiks läinud, nõnda et need ei seletanud, siis kutsus ta Eesavi, oma vanema poja, ja ütles tema vastu: Mu poeg! Ja see ütles tema vastu: Siin ma olen.

Ja ta ütles: Et vaata, ma olen vanaks saanud, ma ei tea mitte oma surmapäeva.

Ja nüüd, et võta oma riistad, oma nooletupp ja oma amb, ja mine väljale ja lase mulle lindu,

ja tee mulle magusat rooga, nõnda kui mu meele pärast on, ja too mulle, et ma sööksin, et minu hing sind õnnistaks, enne kui ma suren.

Ja Rebeka kuulis, kui Iisak seda oma poja Eesavi vastu rääkis. Ja Eesav läks väljale lindu laskma ning tooma.

Ja Rebeka rääkis oma poja Jaakobi vastu ning ütles: Vaata, ma kuulsin sinu isa su venna Eesavi vastu rääkivat ja ütlevat:

Too mulle lindu ja tee mulle magusat rooga, et ma sööksin ja sind Jehoova ees õnnistaksin, enne kui ma suren.

Ja nüüd, mu poeg, kuule mu sõna selles, mis mina sulle käsin.

Et mine pudulojuste juurde ja võta mulle sealt kaks head sikut-talle, et ma neid valmistaksin su isale magusaks roaks, nõnda kui tema meele pärast on.

Ja sina pead need oma isale viima söömaks, et ta sind õnnistaks, enne kui ta sureb.

Ja Jaakob ütles oma ema Rebeka vastu: Vaata, mu vend Eesav on karune mees, ja mina olen sile mees;

ehk mu isa katsub mind vahest käega, ja siis oleksin mina tema meelest kui petis ja saadaksin enese peale äravandumist ja ei mitte õnnistust.

Ja ta ema ütles temale: Tulgu see minu peale, mu poeg, kui sind ära vannutakse; kuule aga mu sõna ja mine, too mulle.

Ja ta läks ja võttis ja tõi oma ema kätte, ja tema ema tegi magusa roa, nõnda kui tema isa meele pärast oli.

Ja Rebeka võttis oma vanema poja Eesavi kallid riided, mis tema juures kodu olid, ja pani need oma noorema poja Jaakobi selga;

Ja sikut-tallede nahad pani ta tema käte ümber ja tema kaela ümber, kus ta sile oli,

- ja andis magusa roa ja leiva, mis ta oli teinud, oma poja Jaakobi kätte.

Ja ta tuli oma isa juurde ja ütles: Mu isa! Ja see ütles: Siin ma olen; kes sa oled, mu poeg?

Iisak õnnistab Jaakobit.

Ja Jaakob ütles oma isa vastu: Mina olen su esimene poeg Eesav, ma olen teinud nõnda, kuidas sa oled mu vastu rääkinud; võta nüüd kätte, istu ja söö mu linnust, et sinu hing mind võtaks õnnistada.

Ja Iisak ütles oma poja vastu: Mu poeg, kust oled sa nii usinasti leidnud? Ja ta ütles: Sest Jehoova, sinu jumal, on seda minu ette saatnud.

Ja Iisak ütles Jaakobi vastu: Et tule ligidale, et sind käega katsuda, mu poeg, kas sina seesama mu poeg Eesav oled või mitte.

Ja Jaakob tuli ligidale oma isa Iisaki juurde, ja ta katsus teda käega ja ütles: Hääl on Jaakobi hääl, aga käed on Eesavi käed.

Ja ta ei tundnud teda mitte, sest tema käed olid karused nõnda kui ta venna Eesavi käed. Ja ta õnnistas teda.

Ja ütles: Oled sina seesama mu poeg Eesav? Ja ta ütles: Mina olen.

Siis ütles tema: Too mulle siia süüa mu poja linnust, et minu hing sind õnnistaks. Ja ta tõi tema ette ja ta sõi; ja ta tõi temale viina ja tema jõi.

Ja Iisak, tema isa, ütles tema vastu: Et astu ligidale, mu poeg, ja anna mulle suud.

Ja ta astus ligidale ja andis temale suud, siis haistis ta tema riiete lõhna ja õnnistas teda ja ütles: Vaata, minu poja lõhn on kui välja lõhn, mis Jehoova on õnnistanud.

Ja jumal andku sulle taeva kastet ja maa rammu ja palju vilja ja värsket viina.

Rahvad peavad sind teenima ja palju rahvaid sinu ette kummardama; ole sa oma vendade isand, ja su ema lapsed peavad su ette kummardama; ära neetud olgu, kes sind ära neavad, ja õnnistatud olgu, kes sind õnnistavad» *(1. Moos. 27 : 1—29).*

Kõik see väärib mõningaid märkusi. Kuid vaadelgem enne õpetliku loo lõppu.

«Kui sündis, et Iisak sai Jaakobit õnnistanud, ja sündis, et Jaakob oma isa Iisaki juurest sai just välja läinud, siis tuli tema vend Eesav oma linnulaskmiselt.

Ja ka tema tegi magusa roa ja viis oma isa juurde ja ütles oma isale: Võtku mu isa kätte ja söögu oma poja linnust, et su hing mind võtaks õnnistada.

Ja tema isa Iisak ütles: Kes sa oled? Ja ta ütles: Mina olen su poeg, su esimene poeg, Eesav.

Ja Iisak värises üpris väga suure värisemisega ning

ütles: Kes on siis see, kes linnu oli lasknud ja tõi mulle, ja ma sõin kõigest, ennegu sina tulid, ja ma õnnistasin teda? Küll see jääb ka õnnistatuks.

Ja kui Eesav oma isa sõnu kuulis, siis kisendas ta üpris väga suure ning kibeda kisendamisega ja ütles oma isale: Õnnista mind, ka mind; mu isa!

Ja ta ütles: Su vend on kavalusega tulnud ja sinu õnnistuse ära võtnud.

Ja tema ütles: Eks tema nime hüüta õigusega Jaakobiks, sest ta on mind juba kaks korda kavalasti petnud: mu esimese sündimise õiguse võttis ta ära, ja vaata, nüüd on ta minu õnnistuse ära võtnud. Ja ta ütles: Eks sa ole minule õnnistust iseäranis hoidnud?

Ja Iisak vastas ning ütles Eesavile: Vaata, ma olen tema su isandaks pannud ja kõik tema vennad olen ma temale sulasteks andnud ja vilja ja värsket viina temale muretsenud; ja mis pean ma nüüd sinule tegema, mu poeg?

Ja Eesav ütles oma isa vastu: Mu isa, ons sul aga see ainus õnnistus? Õnnista mind, ka mind, mu isa! Ja Eesav tõstis oma hääle ja nuttis.

Ja tema isa Iisak vastas ning ütles temale: Vaata, su eluase peab rammus maa olema ja taeva kastest ülevalt peab ta märga saama.

Ja oma mõõgast pead sa elama ja oma venda teenima, ja peab sündima, et kui sa oled võimust saanud, küll sa kisud siis tema ikke oma kaela pealt ära» *(1. Moos. 27 : 30—40).*

Ja rohkem mitte midagi! Õnnistust Eesav nii ei saanudki.

Pöördun Rooma paavsti ja kõigi kristlike patriarhide poole: kas see lugu Iisaku, Rebeka, Eesavi ja Jaakobiga on naeruväärt vale ja «püha vaim», piibli inspireerija, müstifitseerib usklikke, andes eeskuju pahadeks naljadeks ja näidates, et usuküsimustes võib naiivsetele inimestele jutustada kõike, mida tahad; või on kogu see lugu õige, ja siis on jumal mitte rohkem kui tohman, sest mitte miski ei sundinud teda siduma oma õnnistusi selle lollaka Eesavi õnnistusega, keda Jaakob nii suurejooneliselt petti. Mõlemal juhul ei ole vabameelsetel tarvis end tagasi hoida — nad võivad kui palju tahes naerda teoloogide, piiskoppide, paavsti, patriarhide, pühakute, prohvetite ja isegi jumal-isa enda üle, kes kogu sellest kambast on lihtsalt ainult poolearuga vanatoi.

Tõepoolest, nagu ilmnes «pühast» tekstist, ei olnud Iisaku õnnistus mitte lihtne isalik õnnistus, s. o. õnnesoov, mille isa väljendab pojale; see oli vastupidi pidulik, formaalne akt, mis endaga kaasa toob täpsed ja kindlad tagajärjed, nagu iga usuline ja juriidiline akt, millel on notariaalne jõud. Kuigi õnnistus oli ainult suuline, oli tal siiski kirjaliku dokumendi jõud selle isiku kasuks, kellele see oli määratud. Ja selle juures sõltumatult sellest, kes oli see isik, sest usulise õnnistuse jõudu ei saa ei annulleerida ega ka tagasi võtta. «Pühakiri» näitab meile Iisakut sügavalt erutatuna, kui ta teada saab, et on pettuse ohver. Ta on kurb Jaakobi jultunud teo üle, kuid ta ei saa parandada tehtut. Jaakob varastas ära ja viis ära õnnistuse, mis oli määratud Eesavile, — seda halvem Eesavile.

Me näeme siin ilmset kriminaalkuritegu. Iga kohus oleks tunnistanud Jaakobi süüdi võltsimises. Ta oleks süüdi mõistetud, oleks süüdi mõistetud ka tema ema Rebeka, kes ei olnud mitte ainult kaasosaline, vaid ka kuriteole ässitaja varakult valmismõeldud kavatsusega.

Teiselt poolt, kui hukkamõistetav ja kriminaalselt karistatav oleks olnudki pettus, kui tal oli eesmärgiks ja tagajärjeks jätta Eesav ilma nii tähtsast hüvest nagu maiste hüvede poolest rikas õnnistus, vaatleme, kuidas ja mispärast Iisak nii kergesti sisse kukkus. Kuidas nii? Piiblis öeldakse, et vanamees tundis ära Jaakobi hääle: ta on tulvil kõhelust, ta kahtleb, ta on valvel, ja hoolimata kõigest lubab end siiski petta sest lihtsast butafooriast ja grimmist nagu viimane loll. Ta ootab linnuliha, ta armastab linnuliha, linnuliha on tema maiusroog, ja see on üks põhjusi, mispärast ta rohkem armastab kütti Eesavit; nüüd aga pakutakse talle kitseliha, ta ei suuda lambakintsu eraldada faasanitiivast? Pagan võtaks, küll pidi aga see Rebeka hea kokk olema! Ja mitte ainult maitsmistunne oli vanal Iisakul äkki puudulik, tal oli tuimunud ka haistmine ja kompimine. Rebeka kattis talle nahaga Jaakobi käsivarred ja kaela, kuid kui karvane Eesav ka oli, ta ei saanud olla nii karvane nagu loom. Iisak ei mõtlegi kompida ülejäänud keha: ta tunneb Eesavi riiete lõhna — ja rohkem midagi. Kuid sisuliselt oleks ta pidanud haistma ainult äsja tapetud looma naha lõhna.

Niipalju nõdraks jäänud Iisakust.

Kuid kuidas võis jumal siduda oma murdmatud õnnistused Iisaku juhuslike, ekslike õnnistustega, mis saadi

pettuse teel, millest aru ei oleks saanud ainult viimane närts? Jumal seisab siin meie ees tühja formaalsuse orjana. Sel formaalsusel ei ole mingit tähtsust, ja see muudab «kogu maailma kõikvõimsa valitseja» nõdraks jäänud närtsu. — vanamehe Iisaku vääriliseks partneriks.

Need kaalutlused on rakendatavad ainult siis, kui oletada kogu loo võimalikkust. Kuid kogu see lugu on paljas väljamõeldis, ja sellepärast ei tohi kirik meile oma «tuvi» pakkuda kummardamiseks kui tõsist ja soliidset autorit: see sulisloom kord haliseb nagu lapseikka langenud papagoi, või part, kelle koht ei ole raamatus, pealegi «pühas» raamatus, vaid «hästi informeeritud» kõmuajalehe veergudel. Meie isiklikult oleme viimasel arvamisel.

Eesav oli tulvil meelepaha (ja oli ka põhjust!), et uus ja värske õnnistus, mis temale oli lubatud, hiilgas petise pea kohal, ja tõotas Jaakobi tappa. Hirmunud ema Rebeka soovitas Jaakobil valvel olla ja jalga lasta. Jaakob, kes ilmselt ei kuulunud vaprate hulka, ei lasknud seda endale kaht korda ütelda. Rebeka soovitas tal põgeneda oma venna Laabani juurde, ja vana Iisak soovitas tal kasutada seda juhust ja abielluda ühega oma onutütardest *(1. Moos. 27 : 41—46 ja 28 : 1—5)*.

Sel ajal kui Jaakob läks Mesopotaamiasse, läks Eesav «Ismaeli maale» ja abiellus seal tema tütre Mahhalatiga, talle oli kahte või kolme esimest naist vähe.

Jaakob aga on teel Haaranisse.

«Ja sattus ühte paika ja jäi ööseks sinna, sest päev oli looja läinud; ja võttis kividest, mis seal olid, ühe ning pani oma pea alla ja heitis sinna paika magama.

Ja ta nägi unes ja vaata, üks redel seisis maa peal ja tema ots puutus taevasse, ja vaata, jumala inglid olid seal peal üles minemas ja maha tulemas.

Ja vaata, Jehoova seisis seal peal ja ütles: Mina olen Jehoova, su isa Aabrahami jumal ja Iisaki jumal; maa, mille peal sa magad, tahan ma sulle ja su soole anda.

Ja sinu sugu peab saama kui mullapõrm ja ennast laiali laotama õhtu poole ja hommiku poole ja põhja poole ja lõuna poole, ja sinu sees ja su seemne sees peab kõiki maailma suguvõsasid õnnistatama.

Ja vaata, mina olen sinuga ja tahan sind hoida igas paigas, kus sa käid, ja tahan sind siia maale tagasi saata; sest

ma ei taha sind mitte maha jätta, seni kui ma saan teinud, mis ma sulle olen rääkinud.

Kui Jaakob oma unest üles ärkas, siis ütles ta: Tõesti, Jehoova on siin paigas, ja mina ei teadnud seda mitte.

Ja ta kartis ja ütles: Oh mis kardetav on seesinane paik! Siin ei ole muud kui jumala koda ja siin on taeva värav.

Ja Jaakob tõusis hommiku vara üles ja võttis kivi, mis ta oli oma pea alla pannud, ja pani selle sambaks ning valas õli tema otsa peale.

Ja ta pani sellele paigale nime Peetel, ja ennemuiste oli selle linna nimi Luus.

Ja Jaakob tõotas ühe tõotuse ning ütles: Kui jumal minuga on ja hoiab mind siin tee peal, kus ma käin, ja annab mulle leiba süüa ja riideid selga panna,

ja kui ma saan rahuga jälle tagasi oma isa kotta, siis jääb Jehoova mulle jumalaks,

Ja see kivi, mis ma olen pannud sambaks, peab saama jumala kojaks, ja kõigest sellest, mis sa mulle iial annad, tahan ma tõesti sulle kümnist anda» (*1. Moos. 28 : 11—22*).

Ärgem hakakem vaidlema Luusi ehk Peeteli linna olemasolu vastu, ütelgem ainult möödaminnes, et mitte ükski geograaf ei ole kunagi kuulnud niisugusest linnast ega seda maininud. Kuid mille üle tuleb tõesti austavat imestust tunda, on selle tähelepanuväärse Jaakobi praktiline taip: ta pettis oma vanemat venda Eesavit, oma vana ja pimedat isa Iisakut, ja rikošetiga isegi jumalat ennast; kuid ta ei taha, et viimane kuidagi temast eemale jääks, ja sellepärast seab temale edasisteks vastastikusteks suheteks täpsed ja selged tingimused. Esivanemate jumal oli talle äsja näidanud jalustrabavat vaatepilti: ingleid, kes tegelevad kaelamurdvate akrobaatiliste harjutustega redelil, ja lubanud kaunis paljutõotavas kõnes talle kullamägesid ning õhulosse. Jaakobi esimeseks tundmuseks on austusega segatud hirm; kuid ta rahuneb kiiresti mõtte juures, et see kõik ei ole rohkem kui unenägu. Ja siis ütleb ta oma esivanemate jumalale: kui sa annad mulle toitu ja riiet, ja oled minu jumal, siis ma kummardan sind. Seda mõtet võib ilmselt väljendada ka nii: «kui sa mulle midagi ei anna, siis sa, vennas, ei saa ka ise trääsagi». Ta lubab jumalale kümnist; ta annab jumalale sarved, kuid tingimusel, et jumal temale härja annab. Suurepärane!

Kriitikud võrdlevad Jaakobi seda puhangut mõnede vanade rahvaste kommetega, kes oma väärjumalakujud

hooga jõkke viskasid, kui need neile vihma ei andnud või jahil ei aidanud. Ma tundsin isiklikult üht vana jumalakartlikku eite, kes «püha» Joosepit karistas, kui ta loteriil ei võitnud. Ta pööras pühakuju näoga vastu seina; see hea kristlane oli väga vaga, kuid kaval, ja põlvnes arvatavasti otsejoones Jaakobist.

Pärast seda seiklust jätkas Jaakob oma teed. Kord väljal kaevu juures, kus kari jõi, oli Jaakobil juhus tutvuda ühe nägusa karjuseplikaga. See osutus tema onutütreks Raaheliks. Piibel kordab end tihti, kui tema autoritel fantaasia kokku kuivab: ka Elieser kohtas jumaliku ettenägelikkuse tõttu kaevul Rebekat, keda ta ei tundnud, kuid keda ta otsis.

Laabani noorem tütar Raahel saatis armastusväärse tädipoja oma isa juurde. Toimus tutvumine kogu auväärse perekonnaga. Vanem tütar Lea, öeldakse piiblis, oli «loidude silmadega» ning ei liigutanud põrmugi Jaakobi südant. Raahel vastupidi aga avaldas Jaakobile otsekohe mõju; ta oli, nagu teda «elegantselt» kirjeldab «jumalast inspireeritud» raamat «ilusa jume ja ilusa näoga». Jaakob rääkis oma muljetest onu Laabanile, see aga heitis talle mõned julgustavad sõnad. Kuid see Laaban ei olnud vähem praktiline kui Jaakob. Ta ütles Jaakobile otse:

«Mu armas, sa tahad abielluda Raaheliga? Ma ei ole vastu, kuid teda tuleb ära teenida.»

«Kuidas, onu?»

«Ole mulle sulaseks seitse aastat, et ma võiksin näha, kas sa oled töökas poiss ja korralik inimene.»

Sobing toimus. Seitsme aasta jooksul katsetas onu õepojaga, pannes tema peale kõige raskemad kodused tööd. Tähtaeg jõudis lõpule. Saabus pulmapäev. Juudi kombe kohaselt oli pruut kaetud tiheda kattega. Jaakob värises nagu kala. Laaban, pidulik ja tähtis, täitis selles asjas kõiki perekonnaseisuameti kaastöölise ja ka rabi kohustusi. Ta kuulutas Jaakobi suureks rahulduseks abielu sõlmituks. Tseremoonia oli ülimal määral pidulik. Siin on kohane esitada tõeline tekst, mille dikteeris «püha vaim»:

«Ja Laaban kogus kõik selle paiga mehed ja tegi joodud.

Ja see sündis õhtul, et ta oma tütre Lea võttis ja viis selle tema juurde, ja ta heitis tema juurde.

Ja Laaban andis oma ümmardaja Silpa oma tütrele Leale ümmardajaks.

Ja see sündis hommikul, vaata, siis oli see Lea; ja ta ütles Laabani vastu: Mis sa seda mulle oled teinud? Eks ma ole Raaheli pärast su juures teeninud, ja mispärast oled sa mind petnud?

Siis ütles Laaban: Ei see sünni nõnda siin meie paigas, et meie noorema enne kui vanema mehele paneme.

Pea tema pulmanädal ära, küll siis anname sulle ka teise selle teenistuse eest, mis sa veel teist seitse aastat minu juures pead teenima.

Ja Jaakob tegi nõnda ja pidas selle nädala ära, ja ta andis oma tütre Raaheli temale naiseks.

Ja Laaban andis oma ümmardaja Pilha oma tütrele Raahelile ümmardajaks.

Ja ta heitis ka Raaheli juurde, ja armastas Raahelit veel enam kui Lead, ja teenis tema juures veel teist seitse aastat» *(1. Moos. 29 : 22—30)*.

Ja nii sai Jaakob, kes oli petnud isa ja venda, teenitult petta ka oma onu käest. Tõsi küll, pole täiesti arusaadav, kuidas võis Jaakob, kes oli seitsme eluaasta jooksul onu majas küllalt hästi võinud tundma õppida oma mõlemaid onutütreid, eriti armastatut, veeta terve öö Leaga, aimamata pettust ja mõeldes, et tema juures on Raahel. Kuid selles kahelda pole vaja; see on ju «pühakiri»!

«Ja kui Jehoova nägi, et Lead vihati, siis tegi ta tema lapsekoja lahti, aga Raahel oli sigimata» *(1. Moos. 29 : 31)*.

See on tore! Kuid kõige tähelepanuväärsemat näitab piibel neljas järgnevas salmis. Me juba teame, et Jaakob täitis oma abielumehe kohustusi Lea suhtes ainult esimese nädala jooksul pärast abiellumist; kuid sellegipärast sünnitas Lea temale üksteise järel neli poega: Ruubeni, Siimeoni, Leevi ja Juuda.

«Ja kui Raahel nägi, et ta Jaakobile lapsi ilmale ei toonud, siis kaetses Raahel oma õde ja ütles Jaakobi vastu: Anna mulle lapsi, aga kui mitte, siis suren ma ära.

Ja Jaakobi viha süttis Raaheli vastu põlema ja ta ütles: Olen mina jumala asemel, kes sulle ihuvilja keelab?

Ja Raahel ütles: Seal on mu ümmardaja Pilha, heida tema juurde, et ta mu põlvede peale lapsi saaks, et temast ka minule sugu tuleks.

Ja ta andis temale oma ümmardaja Pilha naiseks, ja Jaakob heitis tema juurde.

Ja Pilha sai käima peale ja tõi Jaakobile poja ilmale.

Ja Raahel ütles: Jumal on mulle kohut mõistnud ja on

ka minu häält kuulnud ja mulle poja andnud; seepärast pani ta temale nime Taan.

Ja Pilha, Raaheli ümmardaja, sai taas käima peale ja tõi Jaakobile teise poja ilmale.

Ja Raahel ütles: Ma olen oma õega jumala võitlemise võidelnud ja olen võitnud; ja ta pani temale nime Navtali.

Kui Lea nägi, et ta ei saanud enam lapsi, siis võttis ta oma ümmardaja Silpa ja andis selle Jaakobile naiseks.

Ja Silpa, Lea ümmardaja, tõi Jaakobile poja ilmale.

Ja Lea ütles: Õnn tuli, ja ta pani temale nime Kaad.

Ja Silpa, Lea ümmardaja, tõi Jaakobile teise poja ilmale.

Ja Lea ütles: Minu õnneks, sest tütred võtavad mind õndsaks kiita; ja ta pani temale nime Aaser» *(1. Moos. 30 : 1—13)*.

Missuguseid kommentaare vajab see suurepärane ja õpetlik tekst? Kõik on selge ka ilma nendeta!

Järg on aga veel õpetlikum. Selleks, et temast aru saada, tuleb teada, et vanade uskumuste kohaselt, mis on siin-seal levinud ka meie päevil, aitab mandragora rõikataoline juur sugujõuetuse vastu. See haruline juur laseb end võrrelda kõige sündsusetumate asjadega. Seda on kasutanud kõikide aegade petturid, et mandragora juurt soovitada talismanina, sellest valmistati ka leotist, mida kasutati armujoogina. Ja «püha vaim» ei lasknud mööda juhust, et end sel puhul lõbustada. Ta dikteeris esimese Moosese raamatu autorile uue väljamõeldise, mis kinnitab usku mandragora arvatavatesse erutavatesse omadustesse.

«Ja Ruuben läks nisulõikuse-päevil ja leidis väljalt tuudaimi-marju ja tõi neid oma ema Lea kätte; ja Raahel ütles Lea vastu: Et anna mulle oma poja tuudaimi-marjust.

Ja ta ütles temale: Ons see vähe, et sa mu mehe oled ära võtnud, sa tahad ka mu poja tuudaimi-marjad võtta? Ja Raahel ütles: Seepärast magagu tema sel ööl sinu juures, su poja tuudaimi-marjade eest.

Ja Jaakob tuli õhtul väljalt, ja Lea läks temale vastu ja ütles: Minu juurde pead sa heitma, sest ma olen sind palga pärast palganud oma poja tuudaimi-marjade eest. Ja ta magas sel ööl tema juures.

Ja jumal võttis Lead kuulda, ja ta sai käima peale ja tõi Jaakobile viienda poja ilmale.

Ja Lea ütles: Jumal on mulle mu palga andnud, seepärast, et ma olen oma ümmardaja oma mehele andnud; ja ta pani temale nime Isaskar» (*1. Moos. 30 : 14—18*).

Kui armas see kõik on, eks ju?!

Lea sai veel ühe lapse, kelle nimi oli Sebulon, ja tütre Tiina, kuigi piibel ei räägi, missugustel asjaoludel ja mille tõttu Jaakob ikka ja uuesti sai üle vastikustundest selle oma naise vastu. Mis puutub Raahelisse, siis peab arvama, et kas avaldas mandragora oma mõju, või otsustas jumal ise tema «lapsekoja lahti teha»: ka tema sünnitas poja — Joosepi.

Ei tule mõtelda, et Jaakob neelas nurisemata alla neliteistkümmend aastat nõudepesemist ja põrandate hõõrumist härra Laabani majas: piibel jutustab, et ta hoidis kannatlikult Laabani jaoks kivi põues ja lõpuks oma onule-äiale kätte maksis.

Kõigepealt laskis ta käiku ühe oma kõige äraproovitumatest imal-alatutest nõksudest — ta mangus Laabanilt endale kõik lamba- ja kitsetalled, kes sünnivad tähnilistena või vöödilistena. Laaban oli nõus, sest ta oli veendunud, et niisugust imet tuleb kaua oodata. Kuid ta ei arvestanud oma armastatud väimehe piibellikult püha kavalust. Viimane, nagu jutustab «pühakiri», võttis libnepuu, luusipuu ja armonipuu keppisid, kooris nende külge valged jooned ja pani kepid joogikünasse, «kuhu pudulojused pidid jooma tulema, pudulojuste ette; ja nad olid kiimal, kui nad tulid jooma» (*1. Moos. 30 : 37—38*). Tagajärjeks oli, et noored loomad sündisid Laabani karjades tähnilistena ja vöödilistena. Laaban ei lausunud imestusest sõnagi, kuid oli antud lubaduse tõttu sunnitud Jaakobile andma kõik need ebaharilikud noorloomad.

Peame end kohustatuks soovitama vöödiliste lammaste harrastajaile seda äärmiselt lihtsat ja eksimatut selektsiooniviisi. Imettegev retsept ja selle kasutamisviis on garanteeritud «püha tuvi» märgiga.

Rahule jäämata trikiga, mis Laabani ilma jättis üheksast kümnendikust tema karjadest, tõusis kaval Jaakob ühel heal hommikul üles ja kadus. Ta põgenes oma noore, kuid juba küllalt rohkearvulise perekonnaga. Jaakobi naised kiitsid tema plaani heaks ja Raahel vehkis kodunt lahkudes sisse kõik isa väärjumalad.

Laaban on meeleheitel. Ta hakkab väimeest ja tütreid taga ajama ja jõuab neile järele. Hoolimata oma ilukõnest

ei suuda ta Jaakobit tagasi pöörduma veenda. Ta nõuab tagasi vähemalt oma väärjumalaid, öeldes: «mispärast oled sa mu jumalad ära varastanud?» (*1. Moos. 31 : 30*). Jaakob ei saa aru, mida see tähendab. Ta käsib Laabanil oma kraami läbi otsida. Sel ajal kui isa sorib Lea kohvrites, paneb Raahel väärjumalad kaameli sadula alla, istub ise peale ja palub isalt vabandust, et ta ei saa püsti tõusta.

«Ärgu saagu mu isanda meel pahaks, et ma sinu ees ei või üles tõusta, sest mul on naiste asjad.»[1] (*1. Moos. 31 : 35*). Laaban otsis ja otsis, kuid oma väärjumalaid ei leidnud. Lõpuks, pärast üsna tormilist stseeni, äi ja väimees lahkusid, unustamata aga kokku panemast hunnikut kive, et need oleksid tõendiks vastastikuse soovi kohta mitte enam teineteisele kurja teha. Jaakobi põgenemise, tema jälitamise lugu Laabani poolt ja lõpuks toimunud rahuliku kokkuleppe kirjeldus täidab kogu kolmekümne esimese peatüki.

Kaks järgmist peatükki kirjeldavad Kaananimaale tagasi pöörduva Jaakobi rännakut. Ta kohtab Eesavit, ja vendade vahel toimub liigutav leppimine. Piibel kirjeldab kõigekõrgema uut trikki. Seda kohta tasub täpselt ära tuua; see on jutustus sellest, kuidas jumal, kes soovib Jaakobit peksta, saab ise hoolimata oma kõikvõimsusest vastu pead.

Lea, Raaheli, Silpa ja Pilha mees viis oma karavani Jaboki koolmest läbi. See juhtus öösel.

«Ja Jaakob jäi üksipäinis järele. Siis maadles üks mees temaga, seni kui hakkas koitma.

Kui see nägi, et ta ei saanud võimust tema üle, siis puudutas ta tema puusaliikme külge, nõnda et Jaakobi puusaliige asemelt ära läks, kui ta temaga maadles.

Ja ta ütles: Lase mind lahti, sest koit on juba väljas. Ja tema ütles: Ei ma lase sind mitte, kui sa mind ei õnnista.

Siis ütles ta tema vastu: Mis su nimi on? Ja tema ütles: Jaakob.

Siis ütles tema: Su nime ei pea enam Jaakobiks hüütama, vaid Iisraeliks; sest sa oled kui vürst võidelnud jumalaga ja inimestega ja oled võimust saanud.

Ja Jaakob küsis ning ütles: Et anna mulle oma nimi teada. Ja ta ütles: Mis sa küsid mu nime järele? Ja ta õnnistas teda seal. Ja Jaakob pani sellele paigale nime Peniel; sest ta ütles: Ma olen jumalat palgest palgesse näinud, ja mu hing pääses» (*1. Moos. 32 : 25—31*).

Kriitikud märgivad, et nimi Iisrael, mille jumal andis Jaakobile, oli ühe ingli nimi kaldea mütoloogias. Juudi legend räägib, et see tähendab «tugev jumala vastu». Haritud juudi kirjanik Filon (1. sajand m. a. j.) kinnitab, et see on kaldea nimi, mitte aga juudi oma, ja tähendab «jumalat näinu». Olgu kuidas tahes, kuid seda lugu ei saa lugeda muigeta. Raske on oletada, et mõnes mütoloogias, välja arvatud kõige metsikum, oleks inimest kujutatud küllalt tugevana selleks, et anda peapesu missugusele tahes jumalale. Ja meie Jaakob mitte ainult et pidas vastu, vaid ka võitis, hoolimata sellest, et jumal nikastas tema puusa.[2]

Mingem üle järgnevale vagalt-õpetlikule seiklusele.

Lugeja nägi, et Lea sünnitas kuus poega, seitsmendana tütre Tiina. Me teame ka täpset aega, mille Jaakob veetis Laabani majas. Tüli ajal Laabaniga, pärast põgenemist, ütles ta äiale: «Ma olen sedaviisi kakskümmend aastat su kojas olnud; ma olen sind teeninud neliteistkümmend aastat su kahe tütre pärast ja kuus aastat su pudulojuste pärast» *(1. Moos. 31 : 41)*. Lea esimene poeg Ruuben võis sündida alles kaheksandal aastal. Ja kui meenutada, et Lea ei sünnitanud vähemalt kaks aastat (selleks ajaks laenas ta Jaakobile oma ümmardaja Silpa), võib arvata, et Tiina sündis Jaakobi Laabani juures oleku kuueteistkümnendal aastal. Järelikult oli Tiina kõige rohkem nelja aastane, kui Jaakob oma äia juurest lahkus. Seda märkust on vaja selleks, et piibel meile kohe näitab, missuguse kiretormi Tiina välja kutsus ühe kuningapoja südames Kaananimaale jõudes, s. o. otsekohe pärast Jaakobi kuulsat võitlust jumalaga ja leppimist Eesaviga. «Ja Jaakob tuli hea tervisega Sekemi linna, mis on Kaananimaal; kui ta tuli Mesopotaamiamaalt, ja tegi leeri linna ette.

Ja ta ostis väljaosa, kus ta oma telgi üles oli löönud. Sekemi isa Hamori laste käest saja rahatüki eest» *(1. Moos. 33 : 18—19)*.

See Sekem armuski nelja-aastasesse Tiinasse.

«Ja Tiina, Lea tütar, kelle ta Jaakobile oli ilmale toonud, läks välja maa tütreid vaatama.

Ja Hivvi mehe Hamori, maa vürsti poeg Sekem nägi teda ja võttis ta ja magas tema juures ning naeris ta ära.

Ja tema süda hoidis Tiinat, Jaakobi tütart, taga, ja ta armastas tütarlast ja rääkis tütarlapse meele pärast.

Ja Sekem rääkis oma isa Hamori vastu ning ütles: Võta see tütarlaps mulle naiseks» *(1. Moos. 34 : 1—4)*.

Kuningas Hamor läks Jaakobi juurde kosima. Tõsi küll, Sekem oleks pidanud vabandama selle eest, et ta nii järsult asja juurde asus. Selle eest otsustas ta aga täita kõik nõudmised, mis Jaakob esitab. Piibel lubab järeldada, et Jaakob oli meelestatud rahulikult, kuid Tiina vennad ei tahtnud kuuldagi Sekemi ettepanekust katta patt abiellumisega.

«Ja Jaakobi pojad tulid väljalt; kui nad seda kuulsid, siis sai meeste meel haigeks ning nende viha süttis väga põlema, et ta oli Iisraelis naerutöö teinud ning Jaakobi tütre juures maganud; ja nõnda ei pea mitte tehtama.

Ja Hamor rääkis nendega ning ütles: Mu poja Sekemi hing armastab väga teie tütart, et andke ta temale naiseks.

Ja saage meiega langukseiks, andke meile omad tütred ja võtke enestele meie tütred.

Ja jääge meie juurde elama, ja maa on teie eest tühi; elage ja kaubelge seal sees ja asuge siia.

Ja Sekem ütles tema isa ja ta vendade vastu: Leian mina armu teie meelest, siis tahan ma anda, mis teie mulle ütlete.

Pange mu peale küll palju kaasaraha ja andisid, ja ma tahan anda, nõnda kui teie mulle ütlete; andke aga tütarlaps mulle naiseks.

Ja Jaakobi pojad kostsid Sekemile ja tema isale Hamorile kavalusega ning ütlesid, seepärast et ta nende õe Tiina oli ära teotanud,

ja nemad ütlesid nende vastu: Ei me või seda mitte teha, et me oma õe anname mehele, kel eesnahk on, sest see oleks meile teotuseks.

Aga sedaviisi tahame me teiega ühte nõusse heita, kui te saate nõnda kui meie, et te lasete kõik oma meesterahvad ümber lõigata.

Siis tahame meie oma tütred teile anda ja teie tütred enestele võtta, ja teiega elada ning üheks rahvaks saada.

Ja kui teie ei võta meid kuulda, et teie ei lase endid ümber lõigata, siis võtame meie oma tütarlapse ja läheme ära.

Ja nende kõned olid head Hamori meelest ja Hamori poja Sekemi meelest.

Ja noormees ei viibinud mitte seda tegemast, sest

temale meeldis Jaakobi tütar ja ta oli suurema au sees, kui kõik tema isa pere» *(1. Moos. 34 : 7—19).*

Pärast seda kogusid Hamor ja ta poeg oma rahva kokku ja esitasid talle neile tehtud ettepaneku. Liitu Jaakobi perekonnaga pooldati üksmeelselt. Selsamal päeval toimus kogu meessoo üldine ümberlõikamine.

«Ja see sündis kolmandal päeval, kui nad valu tundsid, et Jaakobi kaks poega, Siimeon ja Leevi, Tiina vennad, kumbki oma mõõga võtsid ja julgesti linna läksid ja kõik meesterahvad ära tapsid.

Ja nad tapsid Hamori ja tema poja Sekemi mõõgateraga ära ja võtsid Tiina Sekemi kojast ja läksid ära.

Siis tulid Jaakobi pojad nende peale, kes olid maha löödud ja riisusid linna ära, seepärast et nad nende õe olid ära teotanud.

Ja nad võtsid nende pudulojused ja nende veised ja nende eeslid, ja mis linnas ja mis väljal oli.

Ja kõik nende varanduse ja kõik nende väetid lapsed ja nende naised viisid nad ära vangi ja riisusid ära, ja kõik mis linna sees oli» *(1. Moos. 34 : 25—29).*

Kõik see on, rääkides mitte piibellikult, vaid inimlikult, hirmus alatu. Jaakobi pojad ja tema inimesed käitusid nagu kurjategijad ja kelmid neid vennalikult vastuvõtnud inimeste suhtes, kes olid sõprusest nõus isegi ümberlõikamisega, selle usukommetest kõige mõttetuma kombega. Mitte ükski mõrvar ei ole kunagi olnud suurem truudusemurdja ega ka alatum ja verejanulisem. Kuid kuriteo õudust pehmendab tema ebatõenäosus ja koletislikkus. Siin näevad skeptikud veel kord müstifikatsiooni õndsa «tuvi» poolt. Siimeon ja Leevi, kes selle vastiku tapatalgu toime panid, olid kaks poissi, kes vaevu olid tattnina-east välja jõudnud: Siimeon sündis Jaakobi Laabani juures elamise üheksandal aastal, Leevi — kümnendal; järelikult olid nad kümne- ja üheteistkümneaastased, kui nad piibli järgi mõõkadega tükkideks raiusid kuningas Hamori, vürst Sekemi ja kõik nende meessoost alamad. Muide, Siimeoni ja Leevi soontes voolas inimese veri, kes oli tuupi teinud kõigekõrgemale enesele! Need olid nähtavasti tugevad poisid. Niisuguse karastusega oleksid nad võinud teha veelgi rohkem.

Esimese Moosese raamatu kolmekümne viies peatükk jutustab sellest, et Jaakob tundis äkki muret selle üle, et

et see võib tuua talle õnnetust, sellepärast «ütles ta oma pere ja kõikide vastu, kes temaga olid: Saatke eneste juurest ära võõrad jumalad, mis teie seas on, ja puhastage endid ja võtke teised riided endi selga».

Öeldud — tehtud. Raahel, Lea, Silpa ja Pilha ning teised andsid oma väärjumalad Jaakobi kätte, kes nad äsja purustatud linna juures ühe tamme alla mattis. Jumal Jahve, kes oli sellest suurepärasest toimingust vaimustatud, segas maa elanike meeli, ja nad ei ajanud taga Jaakobi poegi.

Selles peatükis ilmub jumal veel kord ja vestleb, kuid see kõik on ikka vana igava mäletsemise ümbermäletsemine. Siis, juba kevadel, saabub Jaakob suurele teele, mis viib Evratti. Siin sünnitas Raahel ja suri sünnitusest. «Ja see sündis, kui tema hing oli seest välja minemas, sest ta suri ära, siis pani ta temale nime Penoni (minu kannatuse poeg. — *L. Taxil),* ja tema isa pani temale nimeks Penjamin (minu parema puusa poeg. — *L. Taxil).*»

Jaakob mattis maha oma kalli Raaheli ja pani tema hauale kivi, mida musulmanid veel praegu näitavad. Seni aga kui Jaakob Raahelit taga nuttis, kasutas noor Ruuben, Jaakobi ja Lea vanem poeg, parajat hetke ning puges peavanema ühe naise juurde — tal läks korda võrgutada Pilhat. Kui Jaakob sai teada, et tema lihane poeg tegi talle sarved, sulges ta silmad, ei vihastanud, või vähemalt ei näidanud seda («võttis selle vastu kurvastusega»). Lõpuks jõudis Jaakob Mamre orgu ja leidis sealt oma isa Iisaku. Viimane suri saja kaheksakümne aastasena. Eesav ja Jaakob matsid ta maha, nagu piibel lühidalt märgib.

Nii seisis Jaakob suure perekonna eesotsas ja Eesav samuti. Esimese Moosese raamatu kolmekümne kuues peatükk annab ülimal määral tähtsaid ja teoloogide poolt «sügavat uurimist» vajavaid andmeid Eesavi suguvõsa kohta. See on tohutu nimestik kõige ootamatumaid ja ennekuulmatuid nimesid.

Kriitikud märgivad selles peatükis nagu eelmiseski kaht salmi, mis veel kord tõendavad, et piibli esimest viit raamatut ei saa kuidagi omistada Moosesele kui autorile. Kolmekümne viienda peatüki 19. salm ütleb, et Raahel «maeti maha Evrati tee äärde, see on Petlemma». Kuid linna nimi, millest on jutt, ei saanud Moosese ajal olla Evrat: selle nime andis linnale keegi Kaaleb, kes väikesele, tema poolt rajatud linnakesele andis nime oma naise

Evrati auks. Kaaleb aga oli Moosese järglase Joosua kaasaegne. Järelikult ei tundnud Mooses Evrati linna. Seda vähem võis Moosesele tuttav olla Petlemma linn, sest Evrati linna see uus nimi tekkis alles mitu sajandit hiljem.

Esimese Moosese raamatu kolmekümne kuuenda peatüki 31. salm näitab täielikult teoloogide kinnituse valelikkust Moosese autorsuse kohta. See salm märgib Eesavi järglasi loetledes: «Ja need on kuningad, kes Edomimaal on valitsenud, enne kui veel kuningas Iisrael laste üle valitses.» On täiesti ilmne, et need read võisid olla kirjutatud alles pärast esimest juudi kuningat, s. o. pärast Sauli. Oletame, et mingisuguses dokumendis leitaks järgmine koht: «mainitud vürstid valitsesid ammu enne seda, kui Prantsusmaast sai vabariik.» Mitte keegi ei kahtleks, et see kirjutus on tehtud igal juhul pärast seda, kui Prantsusmaal kukutati kuningavõim.

KAHETEISTKÜMNES PEATÜKK

PÜHA JOOSEPI PEADPÖÖRITAV KARJÄÄR

Asume nüüd Joosepi loo juurde, mille alguse leiame esimese Moosese raamatu kolmekümne seitsmendas peatükis.

Jaakobi armastatuim laps oli Joosep, kellele ta kinkis väga ilusa kuue. Joosepil oli unenäoseletaja vaga kuulsus. Ta asus sellele teele väga vara: juba seitsmeteistkümneaastasena pani ta sellega oma omakseid imestama. Endale õnnetuseks oli tal harjumus seletada oma unenägusid kuuldavalt, nende järgi tuli aga alati välja, et saatus tõstab tema kõrgele, tema ühteistkümmend venda aga saatus alandab. Kord nägi ta unes, et kui nad väljal vihkusid sidusid, tõusis tema vihk ja jäi seisma, vendade vihud aga langesid tema vihu ette. Teisel korral tulid päike, kuu ja üksteistkümmend tähte temale oma alandlikku austust avaldama.

See Joosepi maania hakkas lõpuks vendi vihastama. Kui ühel heal hommikul Jaakob saatis Joosepi vendade juurde, kes Totani orus karja hoidsid, otsustasid tema üheksa venda kiidukukele lõpu teha. Ruuben aga oli tapmise vastu. Sellepärast võeti Joosep riidest lahti ja heideti kuivanud kaevu põhja. Sel ajal lähenes kaupmeeste karavan. «Püha» autor ajab, piibliharjumusele truuks jäädes, jällegi kõik segi, nimetades neid kord ismaelideks, kord midjaniteks, mis ei ole kaugeltki üks ja seesama, kuid sellel asjaolul me pikemalt ei peatu. Juuda tundis südametunnistuse piina mõtte juures, et nooruk võib kaevu põhjas nälga surra ja tegi vendadele ettepaneku panna toime väike kaubatehing, mille objektiks oleks Joosep: müüa talumatu lobiseja orjusesse. See oli võrdlemisi inimlik ja kasulik.

Läheb! Ismaelid või midjanid ostsid nooruki kahekümne hõbetüki eest. Joosep tõmmati kaevust välja ja kaupmehed läksid kaubaga minema.

Ruuben ja Penjamin ei võtnud sellest tehingust osa. Penjamin istus nooruse tõttu kodus, mis aga puutub Ruubenisse, siis eemaldus ta vendadest — autor ei ütle mispärast — otsekohe, kui Joosep oli kaevu lastud. Ruubenit ei olnud Joosepi müümise juures. Jutustus lubab oletada, et Ruubenil oli salajane kavatsus Joosep kaevust päästa ja isamajja tagasi saata. Ta oli väga kurb, kui leidis kaevu tühjana. Ta jooksis vendade juurde ja ütles neile: «Poissi pole seal mitte, ja mina, kuhu ma nüüd saan?» Kuid nemad, silmakirjalikud ja kavalad nagu usuteenrid ikka, olid juba venna kirju kuue jõudnud kasta värskesse kitseverre ja saatsid selle Jaakobi juurde sõnadega: «Selle oleme me leidnud, et tunne ära, kas see on su poja kuub või mitte.»

Jaakob hüüdis: «See on mu poja kuub. Kuri elajas on ta ära söönud, Joosep on tõesti ära murtud.» Vanamees oli meeleheitel. Ta käristas alguses oma riided lõhki ja «pani kotiriide oma niuete ümber ja leinas oma poja pärast mitu päeva». Pisarsilmi kordas ta: «Küll ma lähen leinates oma poja juurde hauda» *(1. Moos. 37 : 33—35)*.

Kaupmehed aga viisid Joosepi kaugele Egiptusesse ja müüsid seal kõrgelseisvale kuningakoja ametnikule. «Piiha» autor nimetab teda: «Potivar, vaarao ülemteener, kohimeeste ülem».[1] Ja edasi teatatakse esimese Moosese raamatu ühes järgmistest peatükkidest, et sel eunuhhil oli naine ja tütar.

Kuid ärgem rutakem ette. Kuni Joosep elas orjuses Potivari juures, toimus Jaakobi neljanda poja Juuda perekonnas terve rida väga tähtsaid, vagasid ja usulisõpetlikke sündmusi:

«Ja see sündis sel ajal, et Juuda oma vendade juurest alla läks ja käis ühe Adulami mehe juures, Hiira nimi.

Ja Juuda nägi seal ühe Kaanani mehe Suua tütre, ja ta võttis selle ja heitis tema juurde» *(1. Moos. 38 : 1—2)*.

Tähelepanu äratab see, et kui palju kõigekõrgem ka keelas peavanemal naist võtta ebajumalate kummardajate hulgast, eriti neetud kaananlasi, tegid seda peavanemad aga jonnakalt. See ei takistanud neid kuidagi olemast jumala lemmikud. Hiljem kristlased, kes võtsid omaks kõik piibli totrused ja jälkused, tegid Kristuse sugupuu jaoks kõige vapustavama valiku: nad täitsid tema esivanemate loetelu paganate ja liiderdajatega.[2]

«Ja see sai käima peale ja tõi poja ilmale, ja ta pani temale nime Eer.

Ja tema sai taas käima peale ja tõi poja ilmale, ja pani temale nime Oonan.

Ja ta sai veel poja, ja pani temale nime Seela; ja Juuda oli Kesibis, kui ta selle ilmale tõi.

Ja Juuda võttis Eerile, oma esimesele pojale, naise, Taamar nimi.

Ja Eer, Juuda esimene poeg, oli paha Jehoova silma ees ja Jehoova suretas ta ära» *(1. Moos. 38 : 3—7)*.

Teoloogid on kaua ja rafineeritult püüdnud läbi näha Eeri süütegusid, millest piibel nii vähe kõneleb; kuid võttes arvesse selle loo lõppu ja meenutades, et jumal tahtis Juudalt lasta tulla oma «messia» Kristuse, oletavad teoloogid vagalt, et Eeri elas oma naisega . . . Soodoma kombe järgi. Jumal tappis Eeri, ütlevad nad, sest ta tegi nii, et mitte saada lapsi. Selle tõestuseks on «pühakirja» enda tekst: «oli paha Jehoova silma ees». See on seesama väljend, mida jumal kasutas, kui ta oma viha soodomlaste peale välja valas.

Olgu kuidas on, kuid Taamaril ei vedanud meestega. «Ja Juuda ütles Oonani vastu: Heida oma venna naise juurde, ja võta ta oma venna asemel enesele, ja saada oma vennale sugu» *(1. Moos. 38 : 8)*.

Juudi kombe kohaselt peeti lapsi, kes sündisid niisugusest ühendusest, surnu pärijaiks, mitte aga tegeliku isa lasteks.

«Kui Oonan teadis, et see seeme ei pidanud mitte tema oma olema, siis sündis, kui ta oma venna naise juurde heitis, et ta maha pillates selle ära rikkus, et ta ei pidanud oma vennale sugu saatma. Ja see oli Jehoova silma ees paha, mis ta tegi, ja tema suretas ka tema ära» *(1. Moos. 38 : 9—10)*.

Vaat kust on pärit sõna «onanism». Selle sugulise ebanormaalsuse rajajaks on siis üks piibli kangelasi. Nii räägib jumal!

«Ja Juuda ütles Taamarile, oma miniale: Jää kui lesk elama oma isa kotta, seni kui mu poeg Seela saab suureks, sest ta mõtles, ehk vahest seesama sureb ka nõnda kui tema vennad; siis läks Taamar ära ja jäi oma isa kotta.

Ja mitme päeva pärast suri Suua tütar, Juuda naine. Kui Juuda sai tröösti leidnud, siis läks ta üles Timnatisse,

oma pudulojuste niitjate juurde, tema ja tema sõber Hiira, Adulami mees.

Ja Taamarile anti teada ning üteldi: Vaata, sinu äi läheb üles Timnatisse oma pudulojuseid niitma.

Ja Taamar pani oma lesepõlveriided enese seljast ära, ja kattis enese kinni silmakattega ja mässis enese kinni, ja istus Eenaimi väraval, mis Timnati teel on, sest ta oli näinud, et Seela oli suureks saanud, ja teda ei olnud temale mitte naiseks antud.

Ja Juuda nägi teda ja mõtles ta hoora olevat, sest ta oli oma silmad kinni katnud.

Ja ta kallas tema juurde sinna tee peale ja ütles: Et lase ma heidan su juurde; sest ta ei teadnud mitte, et see tema minia oli. Ja teine ütles: Mis sa mulle annad, et sa minu juurde heidad?

Ja ta ütles: Mina tahan sulle läkitada karjast ühe sikut-talle. Ja ta ütles: Kui sa pandi annad seniks, kuni sa selle läkitad.

Ja tema ütles: Mis pant see oleks, mis ma sulle pean andma? Siis ütles ta: Su pitser ja su kaelapael ja sinu kepp, mis sinu käes on. Ja ta andis temale ja heitis tema juurde, ja teine sai temast käima peale.

Ja ta tõusis üles ja läks ära ja pani oma silmakatte enese pealt ära ja pani lesepõlve-riided jälle selga.

Ja Juuda läkitas sikut-talle oma sõbra, Adulami mehe läbi, kes pidi pandi naise käest võtma, ja ta ei leidnud teda mitte.

Ja ta küsis meeste käest seal paigas ja ütles: Kus see pordunaine on, kes oli Eenaimis tee ääres? Ja nemad ütlesid: Ei siin pole pordunaist olnud.

Ja ta tuli Juuda juurde tagasi ja ütles: Ei ma ole seda mitte leidnud, ja mehed seal paigas ütlesid ka: Ei siin ole pordunaist olnud.

Ja Juuda ütles: Pidagu tema see enesele, et meid ei laidetaks; vaata, ma olen talle läkitanud, ja sina ei ole teda mitte leidnud.

Ja see sündis arvata kolme kuu pärast, et Juudale anti teada ning üteldi: Taamar, su minia, on hooratööd teinud; ja vaata, ta on hooratööst ka käima peale saanud. Ja Juuda ütles: Tooge ta siia ära põletada.

Kui ta ette toodi, siis läkitas tema oma äia juurde ning ütles: Sellest mehest, kelle päralt need riistad on, olen ma

käima peale saanud. Ja ta ütles: Et tunne, kelle see pitser ja see kaelapael ja see kepp on.

Kui Juuda seda sai tundnud, siis ütles ta: Ta on õigem kui mina, seepärast et ma teda pole Seelale, oma pojale, andnud; ja ta ei saanud pärast mitte enam temaga ühte.

Ja see sündis sel ajal, kui ta pidi maha saama, vaata, siis olid kaksikud ta ihus.

Ja see sündis, kui ta pidi lapse saama, siis andis üks käsi ennast välja; ja ämm võttis ja sidus tema käe ümber helepunase lõnga ning ütles: See tuleb esmalt välja.

Ja see sündis, kui ta oma käe tagasi võttis, vaata, siis tuli tema vend välja, ja tema ütles: Kuidas oled sa lõhki ajanud? Sinu pärast on see lõhkiajamine. Ja temale pandi nimi Perets.

Ja pärast tuli tema vend välja, kelle käe ümber helepunane lõng oli, ja temale pandi nimi Serah» *(1. Moos. 38 : 11—30).*

Meid ei saa süüdistada selles, et ettekääande all esitada mingi sündmuse olemust, me piirdusime lühikese ümberjutustusega, mis moonutab «püha» teksti. Vastupidi, leidub arvatavasti rohkesti lugejaid, kes ütlevad, et oleks parem episood lühidalt, tema olulistes joontes ümber jutustada, kuid see-eest laiemalt kriitikat arendada. Kuid võttes arvesse käesoleva arutluse objektiks oleva teose iseloomu, arvame, et lühikesel kokkuvõttel on mõtet ainult siis, kui jutt on episoodidest, mille üksikasjadel ei ole suurt tähtsust. Kui aga «pühakiri» toob ära juhud, mis sarnanevad Taamari seiklustega, siis on täiesti vajalik tsiteerida neid kärbeteta, «Püha vaim» on ju ise kõike seda dikteerinud. Ja on vaja rohkem valgust selleks, et välja otsida «püha» teksti kõik pärlid. Kriitika ei tohi anda teoloogidele võimalust lugejatele sisendada, et neid petetakse, moonutades «pühakirja».

Kõik jälkused loos Taamariga on «püha» raamatu lahutamatu osa, ja kirik ei heida neid kõrvale, hoolimata nende vastikust tekitavast ebatõepärasusest ja räpasusest.

On lõpuks väga veider, et Taamar, kellel ei vedanud kahe esimese mehega, tahtis kuuluda nende isale ainult selle tõttu, et ta oli unustanud teda anda oma kolmandale pojale, nagu lubas. «Ta paneb silmkatte ette selleks, et sarnaneda lõbunaisega,» ütleb Voltaire, «kuid just silmkate on alati olnud korralike naiste rüüks. On tõsi, et suurtes linnades, kus kõlvatus on väga levinud, ootavad avalikud

naised möödaminejaid tänaval, nagu seda tehakse Londonis, Pariisis, Veneetsias ja Roomas; kuid täiesti ebatõenäoline on, et viletsal ja vaesel Kaananimaal hoorad oleksid oodanud möödakäijaid ristteedel. Peale selle on väga veider, et peavanem läks armuseiklustesse hooraga päise päeva ajal, suure tee ääres, riskides, et kõik möödujad teda näevad. Ja lõpuks on täiesti võimatu, et Juuda, võõramaalane Kaananis, kel ei olnud seal vähimatki omandust, julges käskida miniat ära põletada selle eest, et too ootas last, ja et otsekohe tema käsu peale oleks püstitatud tuleriit, nagu oleks Juuda olnud selle maa kohtumõistja ja peremees.»

Pärast lugu Taamariga tuleb piibel Joosepi juurde tagasi. Me kohtume siin episoodiga, mis haruldaselt sarnaneb looga Theseusest, Phaidrast ja Hyppolitosest. «Püha» autor teatab, et Potivaril, rikkal eunuhhil ja vaarao ülemteenril, kes oli Joosepi ostnud, oli naine. Kuigi Potivar ei kummardanud Joosepi jumalat, pidi ta tunnistama, et see jumal aitas tema orja kõigis tema töödes: «Ja ta isand nägi, et Jehoova temaga oli ja et Jehoova kõik, mis ta tegi, tema käe all laskis korda minna» *(1. Moos. 39 : 3)*.

See tähelepanek ei sundinud veel vaarao ülemteenrit üle minema juudi usku, kuid ta «jättis kõik, mis tal oli, Joosepi kätte, ja ta ei teadnud ühestki muust asjast, mis Joosepi hooleks antud, kui aga leivast, mis ta sõi; ja Joosep oli ilusa kuju ning ilusa näoga.

Ja see sündis pärast seda lugu, et tema isanda naine oma silmad Joosepi peale heitis ja ütles: Maga minu juures.

Aga ta ei tahtnud mitte ja ütles oma isanda naise vastu: Vaata, mu isand ei tea ühestki asjast, mis mu hooleks siin kojas; sest kõik, mis tal on, on ta minu käe alla andnud;

ei ole ükski siin kojas suurem mind, ja ta pole mulle muud ühtigi ära keelanud kui sind, seepärast et sina ta naine oled; ja kuidas peaksin ma selle suure kurja tegema ja jumala vastu patustama?

Ja see sündis, kui ta Joosepi vastu igapäev rääkis ja see ta sõna kuulda ei võtnud, et ta pidi tema kõrval magama ja tema juures olema,

siis sündis ühel niisugusel päeval, et ta koju tuli oma tegemist tegema, ja polnud kedagi pererahva seast seal kodu.

Siis hakkas ta tema kuuest kinni ja ütles: Maga mu juures; ja ta jättis oma kuue tema kätte ja põgenes ning läks välja õue» *(1. Moos. 39 : 6—12)*.

Potivari kojutulekul jutustas naine talle kogu loo hoopis vastupidiselt: «Heebrea sulane, kelle sa oled meile toonud, tuli minu juurde mind ära naerma.

Ja see sündis, et kui ma häält tõstsin ning hüüdsin, siis jättis ta oma kuue minu juurde ja põgenes õue» *(1. Moos. 39 : 17—18)*.

Potivar, kes sai teada arvatavast kallalekippumisest, muutus nii vihaseks, et ei soovinud ära kuulata Joosepi seletust, ja käskis tema heita vangitorni, kus vaarao oma vange hoidis. Kuid — oh jumala püha tahe! — juhtus nii, et vanglaülemale meeldis juudist ori. Ta pehmendas varsti Joosepi saatust ja pani ta ülemaks teiste vangide üle, nii et vanglas ei tehtud midagi ilma Joosepi teadmata.

Mõni aeg hiljem, mille kestust «püha» autor täpselt ära ei määra, sattusid vaarao pagar ja keldriteener ebasoosingusse ja muutusid Joosepi vanglaseltsimeesteks. Ühel heal hommikul, nähes neid kurbadena, küsis Joosep, mis neid vaevab. Nad vastasid: «Meie oleme unenäo unes näinud, ja kedagi ei ole, kes selle ära seletaks. Ja Joosep ütles nende vastu: Eks seletused ole jumala käes? Kummatagi jutustage mulle.

Ja keldriteenrite ülevaataja jutustas oma unenäo Joosepile ning ütles temale: Mu unenäo sees oli nõnda: Vaata, seal oli viinapuu minu ees,

ja viinapuu küljes olid kolm oksa, ja need olid pakatamas, ta õied olid välja tulnud, ja tema kobarate küljes olid marjad valmis saanud.

Ja vaarao karikas oli mu käes, ja ma võtsin viinamarjad ning pigistasin neid vaarao karikasse ja andsin karika vaarao kätte.

Ja Joosep ütles temale: See on tema seletus: Kolm oksa on kolm päeva.

Enne kui kolm päeva mööda saab, tõstab vaarao su pea üles ja paneb sind jälle su ameti peale, ja sa annad vaarao karikat tema kätte endist viisi järgi, kui sa olid ta keldriteener.

Aga pea mind meeles, kui su käsi hästi käib, ja tee mulle, palun, see hea ja räägi minu pärast vaaraole ja saada mind siit hoonest välja.

Sest ma olen vargsel viisil heebrealaste maalt ära varas-

tatud, ja ma pole siingi midagi teinud, ja nemad on mind siia auku pannud.

Kui pagarite ülevaataja nägi, et ta hästi oli ära seletanud, siis ütles ta Joosepi vastu: Ka mina olen unes näinud. Ja vaata, kolm saiakorvi olid mu pea peal.

Ja ülema korvi sees oli kõiksugust vaaraole tehtud pagarirooga ja linnud sõid selle korvist mu pea pealt ära.

Ja Joosep vastas ning ütles:

See on tema seletus: Kolm korvi on kolm päeva.

Ennegu kolm päeva mööda saab, võtab vaarao su pea otsast ära ning poob su üles puusse, ja linnud söövad su liha sinu pealt ära» (*1. Moos. 40 : 8—19*).

Joosepi ennustused läksid täielikult täide, kuid õnnelik keldriteener unustas Joosepi ära.

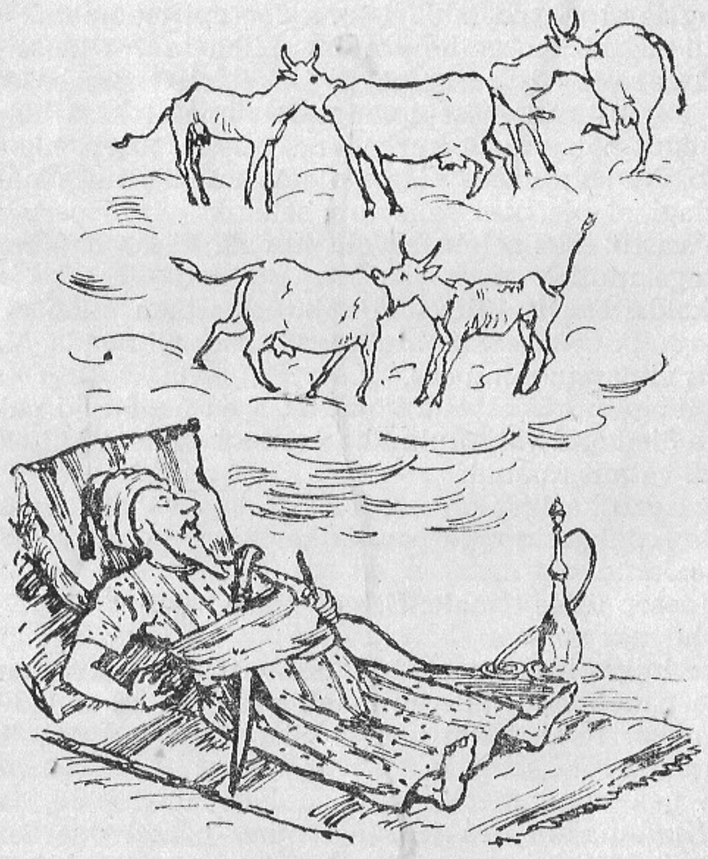

Vaarao unenägu.

Möödus kaks aastat; ka «Egiptuse kuningas» nägi und, mis teda väga huvitas. Ta nägi unes, et ta oli jõe kaldal, kust tuli välja seitse lihavat lehma, nende järel seitse lahjat lehma, ja lahjad lehmad sõid lihavad ära. Vaarao ärkas üles, uinus uuesti ja nägi, et seitse jämedat ja head viljapead tõusid ühest kõrrest ja seitse peenikest ja ärakõrvetatud viljapead nende järel, mis neelasid esimesed ära. Vaarao murdis pead selle kahekordse unenäo saladusliku tähenduse üle. Ta pidas nõu oma maa kõigi tarkade ja võluritega; üldine vastus oli, et kuninga unenägu on sama arusaamatu kui ebaharilik. Siis meenus keldriteenrile tema vanglakaaslane. Ta jutustas vaaraole Joosepist, kelle vaarao enda ette laskis kutsuda.

Joosep seletas unenäod lihtsalt ära. Ta ütles, et mõlemad unenäod tähendavad ühte ja sedasama. Seitse lihavat lehma ja seitse jämedat viljapead tähendavad seitset viljarikast aastat; seitse lahjat lehma ja seitse tühja viljapead tähendavad seitset ikaldusaastat. Vaarao peaks valima targa ja osava inimese, kes Egiptust valitseks ja ametnikud määraks, et need iga aasta kokku koguksid ühe viiendiku saagist. Nõuanne meeldis vaaraole ja tema ministritele.

Kuningas ütles: «Kas peaksime leidma ühe mehe, nagu seesinane, kelle sees jumala vaim on?» Pärast seda ütles ta Joosepi poole pöördudes: «Et jumal sinule selle kõik on teada andnud, siis ei ole ükski nii mõistlik ja tark kui sina.» Vaarao andis Joosepile oma sõrmuse, pani talle selga kallid linased riided ja kuldkee kaela, laskis teda sõita oma tõllas ja käskis hüüda tema eel: «Heitke põlvili maha!» «Ja ta pani tema kõige Egiptusemaa üle» (*1. Moos. 41 : 38, 39, 42, 43*).

See pole veel kõik: kuninga nõudel muutis Joosep nime ja teda hakati nimetama Saavnat Paneah. Siis andis vaarao Joosepile naise, ja te ei arva kunagi ära, kellega «tema kõrgus» Joosepi sugulaseks tegi. Piibel alles andis meile juhuse imestada selle üle, et Potivaril oli naine, kuigi, nagu ütleb vanaheebrea tekst, ta oli eunuhh. Kuid «tuvi» munes meile veel ühe üllatusliku muna: Joosepi pika vangisoleku ajal oli see eunuhh, kellel oli nii kuumavereline naine, karjääri teinud. Kolmekümne seitsmendas ja kolmekümne üheksandas peatükis nägime teda ihukaitsjate ülemana, neljakümne esimeses peatükis on ta juba Heliopolise preester ja tütre isa. Tähendab, proua Potivar sai

vahepeal emaks; see sunnib mõtlema, et ka Egiptuse jumalad oskasid teha «imesid». Kui on tegemist missuguse tahes mütoloogia «pühade» raamatutega, tuleb kõigeks valmis olla. Ärgem imestagem, kui jalustrabav piibel ei kvalifitseeri Potivari enam eunuhhina.

Nähtavasti andis püha Antoniuse nimel palvetamine talle võimaluse leida seda, mille ta kunagi oli kaotanud.[3] See aitaski Potivaril, kellest oli saanud preester egiptlaste eriti pühas linnas Heliopolises, mis on pühendatud päikesejumalale, saada vaimustava väikese tütre Aasnati isaks. Aastates ja ilus kasvades sai lapsuke küpseks just selleks ajaks, kui oli vaja naist võtta «Egiptuse kuningriigi» peaministrile Joosepile. Aasnatist sai proua Saavnat Paneah. Ei taipa, kuidas vaimustust tunda vaarao targa õigluse üle: vaga Joosep kannatas rängalt Potivari rumaluse ja tema kirgliku naise alatuse läbi. Raske on välja mõelda süütult kannatanud Joosepi tunnete õiglasemat rahuldamist kui Potivari tütre Joosepile naiseks andmist.

See osa Joosepi loost lubab väljendada mõningaid kaalutlusi, mis kinnitavad üht selle raamatu alguses väljendatud mõtet. Me tähendasime juba, et piibel tarvitab sõna «elohim» — «jumalad» — maailma loomise kirjeldamisel ja ka paljudel teistel juhtudel. Vanad juudid kummardasid ainult üht jumalat, keda nimetasid Jahveks, pidades teda kõigist jumalaist kõrgeimaks. Seda kõrgeimat jumalat ei jaga nad kolmeks osaks nagu kristlased. Sõna «jumalad» tarvitamine aga kõneleb sellest, et juudid tunnistasid kunagi ka teiste jumalate olemasolu peale Jahve. Teised rahvad uskusid omaenda suguharu jumalaisse. Juudid uskusid ka nende jumalate üleloomulikusse jõusse, ei näinud neis kaugeltki kuradeid või teisi «kurje» vaime. Kuid rahvuslik enesearmastus sundis neid kinnitama, et Jahve oli vägevam kui kõik teised jumalad. Sellepärast näitabki piibel Joosepi jumala ebaharilikku jõudu.

Potivaril, keldriteenril, vaaraol ja tema ministritel — ühesõnaga kõigil egiptlastel, kes asjast osa võtsid, oli usk, mis ei sarnanenud Joosepi usuga. Kuid nad ei jäta oma jumalaid maha ainult sellepärast, et Joosep, keda oli valgustanud jumal Jahve, oli taiplikum kui Egiptuse preestrid. Igaüks jääb oma usu juurde: ühtede usk ei ole vastuolus teiste usuga. Joosep jääb truuks Jahvele isegi abielludes paganausu preestri tütrega, elab üksmeeles Aasnatiga, kuigi viimane ei lähe juudi usku. Sellelt vaatekohalt on

käesolev episood ülimal määral paljutähendav. Joosep ei kasuta oma peaaegu täielikku ülemvõimu, et värvata oma usule uusi pooldajaid. Talle aitab teadmisest, et Jahvel on üleloomulik vägevus ja palju suurem võim kui temale alluva rahva kõigil jumalail.

Araablastel ja juutidel oli ühine legendide allikas, kust nad ammutasid oma uskude «pühad lood». Juba enne seda, kui oli kirjutatud piibel, oli Araabias ja Palestiinas tuntud Joosepi imepärane lugu. Aeg on muutnud ainult mõningaid detaile, kuid lugu ise on säilinud Araabiast pärinevate rahvaste hulgas. Nii, vastavalt koraanile, ei olnud Potivar eunuhh, Aasnat oli aga juba olemas, kuid oli rinnalaps, kui tema ema süüdistas Joosepit au kallale kippumises. See väike tüdruk näitas end juba varases lapsepõlves väga arukana. Kord jutustas tema isa sündmusest naise ja Joosepiga. Mälestus sellest piinas Potivari kaua; ta oli isegi säilitanud kuulsa kuue, mille tema naine oli Joosepilt maha kiskunud ja mis rüselemise ajal oli rebenenud. Üks sulastest soovitas Potivaril Aasnatilt küsida, mida ta sellest asjast mõtleb. Laps, kes oli vaevalt kõnelema hakanud, ütles: «Kuula, minu isa! Kui ema rebis Joosepi kuue katki eest, siis tõendab see, et Joosep tahtis teda jõuga võtta, kuid kui kuub on rebitud tagant, siis tähendab see, et minu ema jooksis Joosepi järel.»

Piibel ja koraan tunnistavad üksmeelselt, et Aasnat oli eeskujulik naine. Esimese seitsme aasta jooksul sünnitas ta Joosepile kaks poega — Manasse ja Evraimi. Siis saabus seitse nälja-aastat, kuid egiptlastel ei olnud vaja nende all kannatada, sest Joosep oli ettenägelikult maa mitmetes osades ehitanud aitasid ja need viljarikastel aastatel viljaga täitnud. Egiptus oli nälja-aastatel niivõrd rikas, et nälja all kannatavatest teistest maadest sinna vilja järele tuldi.

KOLMETEISTKÜMNES PEATÜKK

JOOSEPI VAGA KÄTTEMAKS

Isa nõuandel läksid kõik Jaakobi pojad peale Penjamini Egiptusesse leiva järele. Piibel annab võluva naiivsusega mõista, et Joosep — tohutu Egiptuse riigi valitseja — võttis isiklikult osa varude jagamisest maailma kõigist osadest saabunud võõramaalaste karavanide vahel. Kuidas peaminister võis aega leida niisuguste pisiasjadega tegelemiseks, sellest piibel ei räägi. Nii või teisiti, Joosep tundis oma vennad ära, kuid need teda ei tundnud. Ta käis nendega ümber üsna järsult. Kogu nende Egiptuses viibimise ajal ei leidunud ühtki egiptlast, kes neile oleks ütelnud, et Egiptuse valitseja ja heategija, kõige populaarsem mees Egiptuses, on nende kaasmaalane. Ka Joosep ise ei andnud end tunda.

Tundmatust säilitades süüdistas Joosep alguses oma vendi salakuulamises. Need muidugi eitasid.

«Meid oli kaksteist venda,» ütlesid nad, «üks on surnud ja üheteistkümnes, noorim, jäi isa juurde.»

«Hea küll, hea küll,» ütles Joosep, «te tulite siia salakuulajaina, et välja selgitada nõrku kohti, mille kaudu teie rahvas võiks siia tungida ja maa anastada.»

Ei ole päris arusaadav, kuidas juudi rahvas, kes tol ajal koosnes ainuüksi Jaakobi perekonnast, — sest Eesavist, kes oli ilma jäänud õnnistusest, sai idumealaste juht — oleks suutnud anastada Egiptuse, selle tohutu, tihedalt asustatud ja võimsa riigi, kes oma viljavarude tõttu, nagu fantaseerivad piibli autorid, oli kogu maailma viljaait. Kuid jälgigem Joosepi kõneluse jätku.

«Et teada saada, kas te kõnelete õigust,» ütles ta, «panen ma teid kõiki vangi, välja arvatud üks teist, kes läheb koju noorema venna järele.»

Ja ta pani kõik kümme vangi. Kolme päeva pärast toodi nad uuesti tema ette.

«Ma mõtlesin ümber,» ütles ta, «ainult üks teist jääb siia pantvangiks, teised aga lähevad koju. Võite ära viia ka ostetud leiva. Kuid tulge kohe tagasi oma noorema vennaga, sest muidu sureb teie pantvang vanglas.»

Pantvangiks valis ta Siimeoni. Ta laskis tema nende juuresolekul raudu panna, nemad aga saatis ära. Ühtlasi käskis Joosep oma abilistel vendadele märkamatult panna nende viljakottidesse raha, mille nad olid vilja eest maksnud.

Teel avas üks Joosepi vendadest koti, et eeslile süüa anda, ja leidis sealt imestuseks oma raha; teistega oli niisama, — ja nende imestus muutus hirmuks. Jõudnud tagasi Kaananisse, jutustasid nad sündmusest isale. Alguses keeldus Jaakob lahkumast noorest Penjaminist, kuid kui Egiptusest toodud leib otsa sai, andis ta Juuda pealekäimistele järele.

«Kui on vaja, et ma selle poja teele saadan, siis tehke, kuidas heaks arvate. Võtke puuvilja, balsamit, mett, nekoti vaiku ja loti vaiku, pistaatsiaid ja mandleid, võtke kahevõrra rohkem raha, kui te leidsite oma kottides, sest arvatavasti oli siin eksitus, ning andke see kõik kingituseks sellele mehele.»

Ja nad olid uuesti Egiptuses. Kui Joosep nägi, et Penjamin oli nendega, võttis ta nad hästi vastu, vabastas Siimeoni ja korraldas nende auks toreda peo. Nad tahtsid talle raha esimese ostu eest tagasi anda, kuid Joosep ei võtnud, kinnitades, et tema kassas puudujääki ei ole.

«See oli jumal,» kavaldas ta, «kes raha teie kottidesse pani.»

See mage muinasjutuke on ära toodud esimese Moosese raamatu neljakümne kolmandas peatükis. Kogu oma headuse ja suuremeelsuse juures kaldus Joosep kavaldama ja müstifitseerima. Sel ajal kui vennad pidutsesid ja suuremeelse ministri auks lauakõnesid pidasid, käskis ta oma ülemteenril panna salaja Penjamini kotti oma kauni hõbekarika. Siis lubati neil ära sõita. Kui karavan oli küllalt kaugel, saatis Joosep salga ratsasandarmeid oma ülemteenri juhtimisel neid taga ajama. See heitis üheteistkümnele juudile ette, et nad on maksnud head kurjaga.

«Teie varastasite,» ütles ta, «valitseja kõige väärtuslikuma karika, mille peal ta nõiub» (*1. Moos. 44 : 5*).

See laseb oletada, et «püha» Joosep oli kohvipaksu pealt nõidumise leiutaja.

Jaakobi pojad lükkavad süüdistuse tagasi ja juhivad tähelepanu sellele, et nad ei ole sugugi võimelised varastama karikat, kuna nad olid Kaananistki tagasi toonud raha, mille nad leidsid oma kottidest. Nad on nõus jääma Egiptusesse orjadeks, kui õnnetu karikas leitakse nende juurest, ning panevad isegi ette, et süüdlane saaks surma mõistetud. Toimub üldine läbiotsimine. Võib kujutleda meie reisijate imestust ja hirmu, kui karikas Penjamini asjade hulgast leitakse. Midagi pole parata: kuritegu on ilmne!

Joosepi vennad viidi lossi tagasi. Nad olid meeleheitel. Nende õnneks otsustas Joosep naljale lõpu teha. Ta andis end tunda ja teatas, et annab vendadele kõik andeks. Siis algas üldine enneolematu juubeldus. Ei ole eriti vaja pingutada ajusid, et kujutleda, missuguse peo minister nüüd vendadele korraldas kogu seikluse õnneliku lõpu puhul.

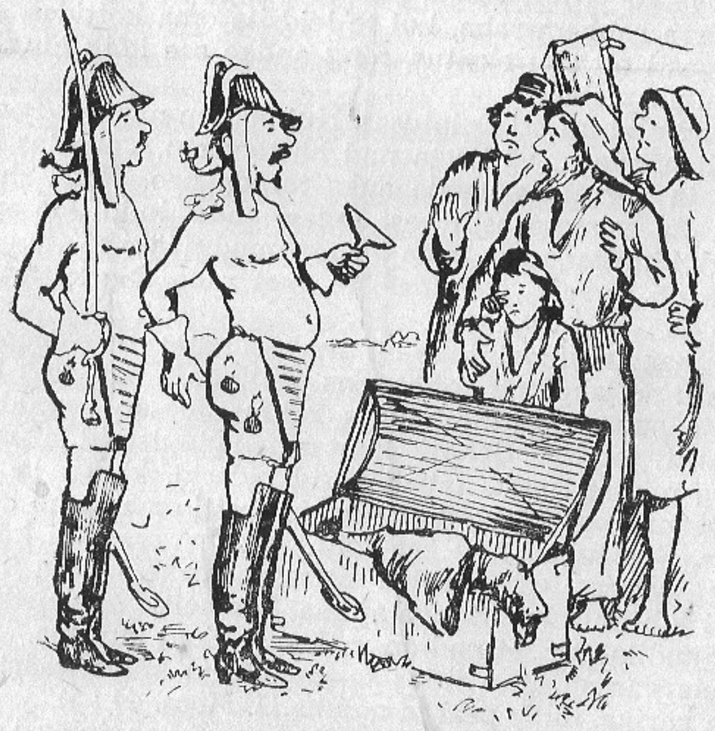

Penjamin ja tema vennad võetakse varguse pärast kinni.

Üks üksikasi on kogu loos väga huvitav. Piibel kujutab Penjamini kogu aeg väikese poisina — ta nagu ei olekski kasvanud või nagu ei olekski võetud arvesse tema aastaid. Kui siiski tulla tagasi tema sünniloo juurde, mis maksis Raaheli elu, siis saab selgeks, et Penjamin oli Joosepist ainult neli või viis aastat noorem. Kuid Joosep oli seitsmeteistkümnene, kui vennad ta orjusesse müüsid; episood Taamariga, kes oli Juuda kahe poja naiseks, kestis aastat kakskümmend viis. Järelikult oli Joosep viiekümnene, kui vennad ta Egiptusest leidsid.[1] Väike Penjamin ei olnud enam kaugeltki väike. Kuid piibel on harilikult aritmeetikas väga nõrk. See on tema kõige valusam koht.

Piibli vaarao oli väga rõõmus, kui sai teada peaministri kohtumisest vendadega. Joosep palus vendi kiiresti minna Jaakobi ja tema perekonna järele, kelle ta kavatses panna elama Koosenimaale vähemalt eelolevaks viieks nälja-aastaks. Vaarao kiitis selle mõtte heaks.

«Ja vaarao ütles Joosepi vastu: Ütle oma vendade vastu: tehke seda, pange koorem oma lojuste peale ja minge, et saaksite Kaananimaale;

ja võtke oma isa ja oma pered ja tulge minu juurde; siis tahan ma teile Egiptusemaa hüüt anda, ja sööge kõige paremast maa viljast.

Ja sul on käsk ka ütelda: Seda tehke; võtke enestele Egiptusemaalt vankrid oma väetitele lastele ja oma naistele, ja tooge oma isa ära ja tulge siia.

Ja teie silm ärgu hooligu teie majariistust; sest kõige Egiptusemaa hüüs peab teie päralt olema» (*1. Moos. 45 : 17—20*).

Vaevalt tasub rääkida, missugust rõõmu tundis Jaakob, saanud teada, et tema poeg on elus ja elab kuidas veel! Selle teate juures kaotas ta meelemärkuse. Toibudes hüüdis ta: «Lähen ja näen teda, enne kui suren.»

Tuleb pidada veidi veidraks seda vaaraod, kes võõramaalastele lubas anda kõik parima, mis Egiptuses oli. Kuid vähemalt ei heida talle keegi ette tänamatust Joosepi suhtes.

Ja nüüd läks vana Jaakob maale, kus ta armsaim poeg Joosep oli peaministriks. Joosep sõitis Jaakobile vastu oma kõige toredamas tõllas, nad embasid teineteist ja valasid rõõmupisaraid. Kogu see lugu on nii liigutav, et — eks ole? — raske on selle lugemisel pisaraid tagasi hoida!

Edasi loendatakse: «Kõik hinged, kes Jaakobiga tulid

Egiptusesse ja kes tema niudeist olid välja tulnud, ise Jaakobi poegade naised, neid oli kuuskümmend ja kuus» (*1. Moos. 46 : 26*).

Pidage meeles ka seda, et Joosep ütles vendadele ja kõigile omastele:

«Kui see nüüd sünnib, et vaarao teid kutsub ja ütleb: mis on teie amet?, siis ütelge: Su sulased on karjakasvatajad oma noorpõlvest saadik, nii meie kui meie vanemad, selleks et teie Koosenimaal elada saaksite, sest kõik karjased on Egiptuse rahva meelest jäledad» (*1. Moos. 46 : 33—34*).

Kuid vaarao ise ütles Joosepile: «Sinu isa ja su vennad on sinu juurde tulnud; Egiptusemaa on sinu ees, saada oma isa ja oma vennad kõige paremasse maakohta elama, elagu nad Koosenimaal; ja kui sa tead, et nende seas vahvaid mehi on, siis pane nad valvajaiks lojuste üle, kes minu päralt on» (*1. Moos. 47 : 5—6*).

Tähendab, vaaraol on kari? Ja edaspidi näeme, et ka tema rahval on rohkesti kariloomi. Kust siis piibel võttis, et egiptlased nii väga vihkasid karjakasvatajaid?

Jaakob, keda vaaraole esitleti, õnnistas kuningat; vanamees oli siis 130-aastane. Joosep andis oma isale ja vendadele parimad maatükid ja varustas neid toiduga, sest kogu maailm vajas vilja, kuid kõige rohkem oli nälg enda alla haaranud Egiptuse ja Kaanani.

JOOSEPI TARK VALITSEMINE EGIPTUSE ÜLE

Kas tahate näha, kuidas Joosep suurima tarkusega riiki valitses? See on väga vaga lugu.

«Ja Joosep kogus kõik raha kokku, mis Egiptusemaalt ja Kaananimaalt leiti vilja eest, mida nad ostsid; ja Joosep viis raha vaarao kotta.

Ja raha lõppes ära Egiptusemaal ja Kaananimaal, ja kõik Egiptuse rahvas tuli Joosepi juurde ja ütles: Anna meile leiba; ja mispärast peame sinu ette surema? Sest raha on otsas.

Ja Joosep ütles: Andke oma lojused ja ma annan teile teie lojuste eest, kui raha otsas on.

Ja nad tõid oma lojused Joosepi juurde; ja Joosep andis neile leiba hobuste eest ja pudulojuste karjade eest ja veiste karjade eest ja eeslite eest, ja pidas neid üleval leivaga kõigi nende lojuste eest sel aastal» (*1. Moos. 47 : 14—17*).

Pange tähele, et tegevus sünnib kolmandal nälja-aastal: põud on nii tugev, et vili ei kasva juba kolmandat aastat. Kui maa ei anna vilja, ei anna ta muidugi ka rohtu. Millega siis söödeti seda karja, mida piibli järgi egiptlastel, kes karjakasvatust vihkasid, ei tohtinudki olla?

Veel huvitavam on see, et «püha» autor ei räägi sõnagi Niiluse perioodilistest üleujutustest, millel põhines Egiptuse põllumajandus. Kuid sellest vahelejätmisest jätkub, et tunnistada kõige puhtamaks väljamõeldiseks lugu «seitsmest põua-aastast» — kõike seda tuleb kvalifitseerida kõige puhtamaks ilukirjanduseks. On võimatu, et Niiluse orus ei oleks seitsme aasta jooksul üleujutust olnud. See oleks kogu maa välimuse igaveseks ajaks muutnud. Oleks vaja olnud, et Niiluse ülemjooks, mis iga aasta täitub troopiliste paduvihmade veega, oleks tohutu tammiga olnud eraldatud. Kuid siis oleks Etioopia muutunud

suureks tühjaks sooks. Või kui vihmad, mis palavas vöön-dis iga aasta sajavad, oleksid seitsmeks aastaks lakanud, siis oleks Aafrika ekvatoriaal-troopiline vöönd muutunud mitteasustatavaks. On ilmne, et rahva seda liiki viletsus oleks omandanud ühe niisuguse katastroofi mõõtmed, mis oleksid muutnud meie planeedi paljusid kohti. Sellest oleksid jäänud mingisugusedki jäljed egiptlaste ajalukku — egiptuse rahvas on vanem juutidest ja tal on üksikasjalikud üleskirjutused oma ajaloo sündmustest.

«Kui see aasta sai lõppenud, siis tulid nad tema juurde teisel aastal ja ütlesid temale: Meie ei või oma isandale salata, et pärast seda, kui raha on lõppenud ja lojuste karjad meie isanda kätte on saanud, ei ole meil isanda ette muud midagi üle jäänud kui meie keha ja meie maa.

Mispärast peame su silma ette ära surema, nii hästi meie kui meie maa? Osta meid ja meie maa leiva eest, nii et meie oma maaga vaarao pärisorjadeks saame; ja anna seemet, et me elusse jääksime ja mitte ära ei sureks ega maa tühjaks ei jääks.

Ja Joosep ostis kõik Egiptusemaa vaaraole; sest Egiptuse rahvas müüs igaüks oma välja, sest nälg oli võimust võtnud nende üle; ja maa sai vaarao päralt.

Ja rahva viis ta ära linnadesse ühest Egiptusemaa raja otsast teise otsa.

Aga preestrite maad ei ostnud ta mitte; sest preestritel oli osa vaarao käest, ja nad sõid oma osa, mis vaarao neile oli andnud; seepärast ei müünud nad oma maad mitte ära.

Ja Joosep ütles rahva vastu: Vaata, ma olen tänapäev teid ja teie maa ostnud vaaraole; vaata, siin on teile seemet ja külvake maad.

Ja sellest, mis sest tuleb, peate teie viiendat osa vaaraole andma; ja neli osa peab teie kätte jääma põlluseemneks ja teie leivaks ja neile, kes teie peredes on, ja teie väetitele lastele leivaks.

Ja nad ütlesid: Sina oled meid elus pidanud; meie oleme armu leidnud oma isanda meelest ja tahame vaarao pärisorjadeks jääda» (*1. Moos. 47 : 18—25*).

Maa niisugune valitsemisviis oleks pidanud, õieti öelda, Joosepile kindlustama julma kurnaja, mitte aga heategija kuulsuse, millena kirjeldab teda piibel. Kui kogu see lugu on õige ja kui rahvas tõepoolest uskus Egiptuse valitseja heategudesse nälja esimestel aastatel, siis hiljem, kui

ekspluateerimine, mille ohvriks rahvas langes, jõudis äsjaesitatud võteteni, ei olnud rahva nürimeelsusele mingit õigustust.

Inimkonna ajaloos ei leidu näiteid riigimehe niisuguse tegevuse kohta. Minister, kes oleks missugusel maal tahes niimoodi talitanud, oleks esile kutsunud üldise meelepaha ega oleks pääsenud rahva õiglasest vihast.

Õnneks on see julm lugu ainult rumal muinasjutt. Liiga mõttetu on kogu karja kokku osta maal, kui maa ei kanna rohtu karja toitmiseks. Kui aga karjamaad oleksid midagi andnud, siis oleksid seda teinud ka põllud, üks on möödapääsmatult teisega seotud. Egiptuse pinnas on liivane, ja ainuüksi Niiluse üleujutused võivad soodustada taimkatte kasvu. Kui uskuda, et seitsme aasta jooksul üleujutusi ei toimunud, siis oleks kogu kari pidanud välja surema. Veel rohkem — tol ajal oli alles neljas nälja-aasta; mis kasu oleks olnud sellest, et anda rahvale seemet, mis ei oleks kolme aasta jooksul järjest midagi kandnud? Need seitse ikaldusaastat on üks kõige mõttetumaid muinasjutte, mida meile pakub kelm «tuvi» esimeses Moosese raamatus.

Märkimist väärib ka see, missugust austust tunneb «püha» autor Egiptuse preestrite vastu: neile üksi langeb Joosepi austus, nende maad on vabad. Kui kogu rahvas langes orjusse, siis üksi nemad toituvad nälgiva rahva arvel. Kuid piiblis sisalduvad religioossed dogmad, mida «jumala esindajad maa peal» tuubivad rahva teadvusse. Ka selles episoodis sisendab piibel rahvastele austust preestri isiku vastu, jutlustagu see missugust usku tahes. Preestrid ei tohi üksteist õgida. Käsi peseb kätt!

«Tuvi-part» jutustab edasi, et Jaakob veetis Egiptuses seitseteistkümmend aastat ja suri, ning et kokku elas ta sada nelikümmend seitse aastat. Tervelt kaks peatükki (*48.* ja *49. ptk.*) on pühendatud õnnistustele, mida peavanem puistas oma surivoodi kõrguselt. Ta õnnistas kõiki oma kahtteistkümmend poega, kes tema surivoodi juurde olid kogunenud. Märganud toas kaht tundmatut, küsis ta, kes need on. Joosep vastas, et tema pojad. Seitsmeteistkümne aasta jooksul, mis peavanem elas Egiptuses, ei esitanud Joosep Jaakobile oma perekonda!

Õnnistused, mis Jaakob oma poegadele andis, ei ole ilma mõnedest etteheidetest ja pikast vihast. Nii kaotas Ruuben, kes oli oma isale sarved teinud, sel päeval oma esisünni õiguse.

«Ruuben, sina oled mu esimene poeg, mu rammu ja mu esimene jõud, kõige ülem kõrguse poolest ja kõige ülem tugevuse poolest. Vahutav oled sina kui vesi! Sa ei pea mitte kõige ülemaks jääma, sest sa oled oma isa sängi peale üles läinud, siis oled sa selle ära teotanud. Ta on mu voodi peale üles läinud» (*1. Moos. 49 : 3—4*).

Sel päeval näitas vana Jaakob veel kord, et ta pooldas oma väikese Tiina abielu vürst Sekemiga ja et ta seesmiselt hukka mõistis Siimeoni ja Leevi poolt toime pandud tapatalgu, sellepärast ei andnud ta neile Ruubeni käest äravõetud vanema õigust, peale selle mõistis ta nende vägivalla rangelt hukka.

«Siimeon ja Leevi, vennaksed, nende nõupidamised on vägivalla riistad.

Mu hing ärgu tulgu mitte nende salanõusse, mu au ärgu saagu mitte nende seltsiga ühte; sest oma viha sees on nad mehi ära tapnud, ja oma meele pärast on nad härgade õndlasooned katki raiunud.

Ära neetud olgu nende viha, sest et ta tugev on, ja nende hirmus viha, sest et ta kange on! Ma tahan nad ära jagada Jaakobi sekka ja nad laiali pillata Iisraeli sekka» (*1. Moos. 49 : 5—7*).

Teoloogid peavad prohvetlikeks kõiki Jaakobi poolt surivoodil lausutud sõnu. Seda huvitavam on edaspidi näha, et niinimetatud Leevi järglased ei olnud põrmugi hädavaresed. Just neile anti üle Iisraeli pärand kõigi kasude ja eesõigustega.

Õieti öelda oleks eelistuse osaliseks pidanud saama Joosep, armastatud Raaheli esikpoeg ning Jaakobi vanaduse lohutus, tema rõõmu ja kogu tema maja heaolu allikas. Kuid selgus just vastupidine: valituks osutus Juuda. Juuda, kes oli ässitanud vendi Joosepit möödasõitvaile kaupmeestele müüma, Juuda-verepilastaja osutus isa südamele lähedasemaks kui heatahtlik Joosep. Just temale andis vana Jaakob üle peavanema tiitli, mis oli osa tema jumalikust pärandist.

«Juuda, sind, sind kiidavad su vennad! Sinu käsi on su vaenlaste kukla peal; sinu ette kummardavad su isa pojad.

Juuda on lõukoera-kutsikas; sa oled saagilt üles tulnud, mu poeg! Ta heidab röötsakile maha ja lamab maas kui lõukoer ja kui emane lõukoer; kes võib teda üles ajada?

Ei pea kuningakepp Juudast mitte ära lahkuma ega

valitsusekepp tema jalgade vahelt, seni kui Silo saab tulnud; ja selle sõna võtavad rahvad kuulda.

Tema seob oma noore eesli viinapuu külge ja oma emaeesli varsa kõige parema viinapuu külge; ta peseb oma riideid viinaga ja oma kuube viinamarjade verega.

Tema silmad on sätendavamad kui viin ja hambad valgemad kui piim» (*1. Moos. 49 : 8—12*).

Ülejäänud said üsna lihtsad õnnistused. Mis puutub Joosepisse, siis olgugi et ta ei pärinud Jaakobilt tema peavanema tiitlit, sai ta siiski mõned head sõnad:

«Sinu isa jumala läbi, kes sind aitab, ja kõigevägevama läbi, kes sind õnnistab mitme õnnistamisega ülevalt taevast, mitme õnnistamisega sügavusest, mis all lamab, nisade ja lapsekodade õnnistustega.

Sinu isa õnnistamised on vägevamad kui minu vanemate õnnistamised, igatsema igavesi mäekünkaid; need peavad saama Joosepi pea peale ja selle pealae peale, kes naasir on oma vendade seas» (*1. Moos. 49 : 25—26*).

Lõpuks võttis Jaakob oma poegadelt tõotuse, et nad tema põrmu Egiptusest välja viivad ja Makpela koopasse Kaananimaale matavad, kõrvuti Aabrahami, Saara, Iisaku, Rebeka ja Leaga.

«Kui Jaakob sai oma poegadele käsu andnud, siis pani ta oma jalad kokku voodisse ja heitis hinge; ja ta koristati tema rahva juurde» (*1. Moos. 49 : 33*).

Peavanemale — mitmenaisepidajale — osutati ebaharilikku austust: ta palsameeriti, viidi Kaananimaale ja maeti toredusega nagu tähtsat isikut ikka. Kui uskuda esimese Moosese raamatu viiekümnendat, viimast peatükki, siis leinasid egiptlased teda seitsekümmend päeva.

Joosep elas oma suuruse loojangu lõpuni, toetas oma vendi ja nende rohkearvulisi perekondi. Ta suri saja kümne aastasena, ümbritsetuna oma lapselastest ja lapselapselastest. Kristlased nimetavad teda «pühaks ja vagaks».

VIIETEISTKÜMNES PEATÜKK

ISSAND JUMALA UUS SOOSIK — «PÜHA JUMALANÄGIJA» MOOSES

Teine Moosese raamat jutustab juutide põgenemisest Egiptusest, nende pikast rännakust Siinai kõrbes; seda raamatut täiendavad kolmas, neljas ja viies Moosese raamat. Piibel räägib, et juutide rändamine kestis nelikümmend aastat. Heitke pilk Araabia ja Palestiina kaardile. Juudid lahkusid Egiptusest «Paalsevoni ette» (*2. Moos. 14 :2, 9*), mida praegu nimetatakse Suessiks. Sellel kohal olevat nad Punasest merest üle läinud. Edasi läksid nad piki Suessi lahe idakallast, ja ületanud Siinai mäemassiivi, laskusid Refidimini. Siinai poolsaare lõunaosas pöördusid nad kirdesse Asirofi poole (praegu Ain-el-Adra). Siit põhja poole liikudes möödusid nad Surnumerest ida poolt ja jõudsid lõpuks Jeeriku juurde.

Kogu see vahemaa ei ulatu tuhande kilomeetrini. Lombakale sandilé ei oleks selle tee läbimiseks vaja olnud kolme kuudki, isegi mitte siis, kui ta teeäärsetes kõrtsides oleks korralikult puhanud. Juudid aga kulutasid selleks reisiks nelikümmend aastat. Kummardugem ja naergem «jumaliku pardi» ebahariliku muinasjutu üle, mida vaimulikud pakuvad usklike kristlaste ja juutide lauale.

Usklikud ei mõtle ja neelavad kõhklemata kõik alla. Kui nad võtaksid teist Moosese raamatut lugedes vaevaks veidigi mõtelda, siis peaksid nad vähemalt imelikuks, et Mooses, keda nimetatakse selle raamatu autoriks, keda olevat Egiptuses kasvatatud ja kes olevat seal palju aastaid elanud, ei lausu selles raamatus sõnagi selle kaua aega tsivilisatsiooni tippudel seisnud kuulsa riigi mälestusmärkidest, kommetest, seadustest, usust, poliitikast ja ajaloost. Moosese kaasaegsed egiptlased seisavad vanaaja haritud rahvaste esireas. Tol epohhil õitsesid linnad Teeba ja Memfis, mille olemasolust teise Moosese raamatu autor

nähtavasti midagi ei tea. Ta ei räägi midagi neist toredatest ja rikastest linnadest, mis tol ajastul kõigile tuntud olid. Mis puutub tolleaegse Egiptuse valitsejaisse, siis nimetab «püha» autor neid kõiki ühtviisi vaaraodeks, nähtavasti mitte teades, et see ei ole kaugeltki pärisnimi. Sõnaga «vaarao» kutsusid egiptlased oma kuningaid, nagu jaapanlased oma valitsejaid nimetavad sõnaga «mikaado».

Rääkides mitmesugustest Egiptuse kuningatest ja omistades neile sündmusi, mis on üksteisest lahutatud tervete sajanditega, sarnaneb Mooses, kes neile ei leia teist nime peale «vaarao», ebaajaloolasele, kes näiteks Vene ajalugu puudutavates muinasjuttudes kõneleks Ivan Julma, Peeter I ja Nikolai I kohta lihtsalt «tema kõrgus tsaar», nimetamata neid nimepidi; niisugune ajaloolane oleks lihtsalt harimatu inimene, kes ajaks kõiki naerma. Kuidas saab tõsiselt suhtuda esimese või teise Moosese raamatu autorisse? Ta teab ja loetleb kõige väiksemaid ja mannetumaid valitsejaid, kui jutt on igavikku vajunud riikidest ja neid ei saa kontrollida, või loetleb väljamõeldud riikide, nagu Soodoma, Komorra ja Kerari valitsejaid. Kui asi puutub aga mõnesse tõeliselt eksisteerinud ja ajalooliselt tähtsasse riiki nagu Egiptus, siis muutuvad autori teadmised niivõrd tagasihoidlikeks, et ta ei julge öelda, kas oli vaarao nimi, kellest ta kõneleb, Tutmosis, Amenhotep või Ramses. Autor annab täpseid andmeid seal, kus teda ei saa kontrollida, kõneleb aga üldisi fraase, kui ta peab hoiduma täpsustest, mis võivad paljastada tema lamedat fantaasiat.

Teoloogid, kes on kuulutanud viis Moosese raamatut tõe kõige kõrgemaks ilmutuseks, ei näinud ette teadlaste-egüptoloogide avastusi ja määrasid rahulikult maailma eksisteerimise aja kindlaks piibli muinasjuttude alusel. Nii toimus rooma-katoliku arvestuse kohaselt «maailma loomine» 4004 aastat enne niinimetatud Kristuse sündimist, veeuputus aga 3296. aastal.[1] Kuid Mina, Egiptuse väepealik, kes moodustas esimese teadaoleva vaaraode dünastia, ühendas Egiptuse üheks võimsaks riigiks 3200 aastat enne kristliku ajaarvamise algust.

Egiptuse ajaloolised mälestusmärgid on seatud korda ja lahti šifreeritud, on läbi loetud sajandite kirjad, mis leiduvad templite ja obeliskide kividel, on teatavaks saanud suurte vaaraode, templite ja linnade ajalugu. Juutide lahkumine Egiptusest, mille teoloogid arvavad olnud olevat XV sajandil e.m.a., pidi toimuma vaarao Tutmosis III

või Amenhotep III valitsemise ajal. Kuid nende valitsemise ajalugu ei lähe mingil määral ühte teise Moosese raamatu jutustusega. Need võimsad valitsejad allutasid endale Etioopia, Araabia, Mesopotaamia, Kaanani, Ninive ja Küprose saare. Andamit maksid neile babüloonlased, foiniiklased ja armeenlased. On teada pikk nimestik kuningaid ja rahvaid, kelle tol ajal alistasid Egiptuse vaaraod. Ükski vaaraodest ei hukkunud nii kuulsusetult, nagu fantaseerib piibel.

Need eelnevad andmed aitavad meil teadlikumalt jälgida müüti Moosesest.

Niisiis, 66 juuti paljunesid Egiptuses nii, et «maa sai neid täis» (*2. Moos. 1 : 7*). Tollel piibli ajastul valitsenud vaarao unustas täielikult Joosepi teened Egiptuse ees. Ta oli väga julm, see vaarao. (Me nimetame teda ka edaspidi «nimega», mille talle andis «püha» autor.) Ta kutsus kaks juudi ämmaemandat — proua Siivra ja proua Puua, kes teenindasid oma kaasmaalannasid — enda juurde ja käskis neil sündivaid juudi poisslapsi vastu võttes need surmata. Ämmaemandad ei allunud vaarao käsule, ja kui ta neilt küsis mispärast, vastasid nad: «Seepärast, et heebrea naised ei ole niisugused kui Egiptuse naised; sest nad on tugevad: enne kui ämm nende juurde saab, on nad lapse juba saanud» (*2. Moos. 1 : 19*).

Siis andis vaarao käsu kõik vastsündinud juudi poisslapsed uputada.

Pole raske kujutleda, kui palju meeleheidet põhjustas see käsk juutide perekondades. Selle käsu täitmine oli seda kergemini teostatav, et Jaakobi õnnetud järglased olid orjapõlves ja ilma igasuguse kaitseta: vaarao ametnike julm käitumine võttis neilt harilikud inimõigused; nad pidid tegema kõige raskemaid töid (*2. Moos. 1 : 11—14*).

Ja üks Leevi soost juudi ema suutis oma vastsündinud poega varjata kolm kuud. Edasiseks varjamiseks ei olnud tal võimalusi, ja kartes reetmist, võttis ta pilliroost korvikese, tõrvas selle, pani lapse korvi ja paigutas korvi pilliroosse Niiluse kaldal. Ta käskis lapse vanemal õel eemalt korvi järele vaadata. Sel ajal tuli vaarao tütar oma sõbrataridega Niiluse äärde suplema.

«Püha» autor unustab kiitmast noore printsessi mehisust, mis on lausa meelepaha tekitav, sest suplemine krokodillidest kihavas Niiluses on noore neiu poolt kangelastegu, mis väärib lugeja imetlust. Peale selle asus vaarao

ou Memfises (Niiluse keskjooksul), Memfisest Kooseni-maale (kirde pool Memfist), kus elasid juudid, oli aga üle 80 kilomeetri. Olgu kuidas tahes, printsess aga saabus õigel ajal!

Kuna mitte midagi ei toimu vastu kõiketeadva jumala tahtmist, siis tähendab, et tema nõusolekul pistsid krokodillid kinni kõik Niilusesse uputatud väikesed juudid, selle lapse aga päästis ta oma edasiste plaanide jaoks. Muidugi saatis jumal ise vaarao tütre nii kaugele suplema, sisendades enne talle kuningliku põlguse krokodillide ja jõehobuste vastu. Ja juhtus nii, nagu seda tahtis «jumalik tarkus»: printsess leidis ujuva hälli, teda liigutas lapse nutt ja ta taipas otsekohe, et see on väike juut. Lähenes ema. Vaarao tütar käskis tal last sööta, lubades selle eest tasuda, ning lahkus õnnelikuna oma õilsuse üle. Kui laps oli suuremaks sirgunud, viis ema lapse printsessi juurde. See kiindus lapsesse, andis talle nimeks Mooses, mis tähendavat «veest välja võetud», ja kaitses teda vaarao ees nii palavalt, et viimane hoolimata oma julmusest nõustus lapse kasvatamisega õukonnas.

Kuningas, tema tütar ja õukondlased olid lapse üle vaimustuses. Teda ootas hiilgav tulevik. Kuid nähes kord, et egiptlane peksab juuti, tappis Mooses egiptlase. Olles teadlik selles, missuguseid tagajärgi võib tapmine välja kutsuda, otsustas Mooses põgeneda Midjanimaale. See maa asus Siinai poolsaare kaguosas. Seda ei tule ära vahetada kahe teise maakohaga, mis piiblis sedasama nime kannavad. Neist aga räägime edaspidi. Nende maakohtade asukoha määrab piibel Elati merest (praegu Akaba laht) põhja poole ja Surnumerest ida poole. Need Midjanimaad on piiblis andeksandmatult segi aetud. Võib arvata, et «püha vaim» kaotas geograafiakaardi ja lootis ainult oma ilmselt nõrgale mälule, peaasi aga — usklike naiivsele usaldusele.

Midjanimaal nr. 1 tutvus Mooses paganausu preestri Jitroga, kellel oli seitse tütart, kellest üks, kaunis Sipora, vangistas noore põgeniku südame. Abielu, pikk mesinädal — ja meie Mooses on väikese põnni Keersomi õnnelik isa.

Sel ajal aga tehti valitsenud vaaraost järjekordne muumia. Tema järglane jätkas juutide suhtes niisama julma poliitikat, nende orjuse raskusi isegi suurendades. Siis meenus jumalale, kes nagu Mooseski oli unustanud

mõtelda õnnetute juutide peale, äkki liit, mille ta oli sõlminud Aabrahami, Iisaku ja Jaakobiga.

Preester Jitrol oli kariloomi ja ta pani mõnikord neid karjatama oma väimehe. Kord läks Mooses oma karjadega Hoorebi mäele, mis asub Siinai kiltmaal, kuid üsna kaugel Siinai mäest. Äkki puhkes tema ees üleni leegist haaratuna põlema teeäärne põõsas. Kuid hoopis ära see siiski ei põlenud. Mooses seisis suu ammuli. Ja «siis hüüdis Jumal tema vastu sealt kibuvitsapõõsa seest» (*2. Moos. 3 : 4*) ja käskis jalanõud jalast ära võtta. Mooses tegi seda. Siis teatas jumal, et ta annab Moosesele kõrge kohustuse: minna vaarao juurde ja nõuda temalt, et ta juudid vabastaks ja Egiptusest ära laseks minna, millega vaarao muidugi ei nõustu enne, kui näeb imesid, mida Mooses teeb. Tal tuleb julgustada oma sookaaslasi. Mooses küsis häälelt, kuidas tema nimi on. «Ja jumal ütles Moosese vastu: Ma olen, kes ma olen. Ja ütles: Nõnda pead sa Iisraeli lastele ütlema: Ma olen, see on mind teie juurde läkitanud» (*2. Moos. 3 : 14*).

Nõuannete hulgas, mis käisid eeloleva Egiptusest lahkumise kohta, oli veel järgmine jumala nõuanne: «Sest iga naine peab oma üleaedse naise käest ja selle käest, kes kui võõras tema majas elab, küsima hõberiistu ja kuldriistu ja riideid; ja teie peate neid panema oma poegade ja oma tütarde selga, ja riisuma Egiptuse rahvast» (*2. Moos. 3 : 22*).

Siis aga, kui Mooses avaldas kartust, et juudid, seda rohkem aga vaarao, teda sõna pealt ei usu, andis jumal siinsamas Moosesele võime teha «imesid». Karjusekepp, mida Jitro väimees hoidis käes, muutus maoks ja siis jälle kepiks. Jumal ütles veel: «Pane käsi põue!» Mooses tegi seda, ja kui ta käe uuesti välja võttis, siis selgus, et käsi oli pidalitõvest valge nagu lumi. Jumala käsul pani ta käe uuesti põue ja võttis siis välja täiesti tervena. Jumal õpetas Moosesele veel sedagi, kuidas muuta vett vereks ja verd veeks.

Mooses kahtles veel: ta ütles jumalale, et tema kidakeelsus takistab tal olla heaks kõnemeheks ja rahvast vaimustada. Jumal sai vihaseks, kuid ei parandanud Moosese kidakeelsust, mis oleks olnud parem, vaid andis talle abiliseks Aaroni, tema venna. Märkigem möödaminnes, et Aaron elas Egiptuses end varjamata, ja pole teada, kuidas ema päästis selle lapse.

Pärast läbirääkimisi vaimuga lahkus Mooses oma äiast ja läks ära, võttes kaasa naise ja lapsed.

«Ja tee peal öömajas sündis, et Jehoova tuli tema vastu ja püüdis teda suretada.

Ja Sipora võttis terava kivinoa ja lõikas oma poja eesnaha ära ja puudutas tema jalgu ning ütles: Tõesti, sina oled mulle verepeigmeheks» (*2. Moos. 4 : 24—25*).

See võttis jumalalt relvad ja Mooses võis oma teekonda jätkata.

VAGA LUGU KÜMNEST EGIPTUSE NUHTLUSEST

Aaron, keda jumal oli nähtavasti hoiatanud, sõitis Moosesele vastu, sai sellelt teada nende peale pandud missiooni üksikasjadest ja siis läksid nad kahekesi vaarao juurde. Kuningas ei pööranud aga vendade kõnedele mingit tähelepanu — vastupidi, juutide tagakiusamine tugevnes veelgi.

Edasi jutustab teine Moosese raamat sellest, kuidas Aaron uuesti vaarao juurde tuli ja jumala nõuandel oma kepi maha viskas. Kepp muutus maoks. Kuid sel puhul kokku tulnud Egiptuse preestrid viskasid ka oma kepid maha ning need muutusid samuti madudeks. Kuid Aaroni madu neelas õuenõidade maod alla. See ime ei sundinud vaaraod põrmugi andma juutidele vabadust.

Järgmisel päeval muutis Aaron oma kepi löögiga Niiluse vee «vaarao nähes» vereks. Piibel lisab, et Egiptuse kunstimehed tegid sedasama. Kalad surid ja egiptlased hakkasid Niiluse ümbruses kaeve kaevama, et vett leida, kuid asjata. «Püha» autor unustas seletamast, kust said vett juudid.

Siis toimus konnade pealetung, kuid Egiptuse kunstimehed tegid nähtavasti auahnusest sedasama. Konnad katsid Egiptusemaa. Konnade järel tulid sääsed. Kogu Egiptus oli nendega kaetud. Siis kihas kogu maa parmudest. Õuekunstimehed ei suutnud enam korrata «imesid» sääskede ja parmudega. Kuid vaarao süda jäi ikka veel kõvaks nagu kivi ja ta ei lasknud juutidel minna (*2. Moos. 8*).

Viies nuhtlus seisis egiptlaste hobuste, eeslite, kaamelite, härgade ja lammaste täielikus kärvamises, kuid ka see ei mõjunud vaaraole. Kuues nuhtlus: Mooses ja Aaron puistasid vaarao ette veidi ahju tahma, ja otsekohe kattusid kõik egiptlased rõugepaisetega. Seitsmes nuhtlus: rahe ja tuletormid hävitasid kõik külvid ja kogu taimestiku

Konnade sadu.

Egiptuses, välja arvatud Koosenimaa, kus elasid juudid. Pärast iga nuhtlust nõustus vaarao juute ära laskma, kuid võttis hiljem oma sõna tagasi (*2. Moos. 9*).

Kaheksas nuhtlus: rohutirtsude parved sõid kõik, mis oli jäänud pärast rahet. (Raske on ette kujutada, mis oli siis jäänud.) Vaarao kahetseb — ja tuul viib rohutirtsud minema. Vaarao murrab jälle sõna ja ei lase juute minna. Üheksas nuhtlus: Egiptus on maetud nii pilkasse pimedusse, et seda saab käega katsuda. Vaarao lubab Moosesel ja juutidel minna, kuid tahab endale jätta nende karjad, mis sugugi ei kannatanud nende nuhtluste uputuse all (*2. Moos. 10*).

Et sellele jamale lõppu teha, saatis jumal hävitusinglid käsuga tappa kõik Egiptuse esikolevused. Et vältida võimalikke vigu (kava kohaselt pidi tapmine toimuma öösel), söödi igas juudi majas tallesid ja maja ustele tegid juudid talle verega märgid. Nii tekkis juudi paasapüha. Tuleb arvata, et inglitel, kes südaööl Egiptuse linnasid mööda käisid, pidid kaasas olema mõõgad esiklaste tapmiseks ja laternad uste uurimiseks. Ega seda üksi meie arva, piibel ise kirjeldab nii realistlikult ingleid. Kuidas pidi küll naerma kaunis «tuvi», kui ta neid lollusi dikteeris!

«Ja see sündis kesköö ajal, et Jehoova maha lõi kõik esimesed poeglapsed Egiptusemaal, nii vaarao esimese poja, kes tema aujärje peal istus, kui ka vangi esimese poja, kes vangihoones oli, ja kõik lojuste esimesed isased loomad.

Ja vaarao tõusis üles öösi, tema ja kõik ta sulased ja kõik Egiptuse rahvas; ja suur kisendamine oli Egiptuses, sest ei olnud ühte ainustki koda, kus ep olnud surnut sees» (*2. Moos. 12 : 29—30*).

Vaarao saatis Moosese ja Aaroni järele ja palus neid kogu oma rahvaga kiiremini Egiptusest lahkuda.

«Ja Iisraeli lapsed olid teinud Moosese sõna järgi ning Egiptuse rahva käest küsinud hõberiistu ja kuldriistu ja riideid.

Ja Jehoova oli rahvale armu saatnud Egiptuse rahva käest, et nemad tegid, mis teised küsisid, ja need riisusid seda Egiptuse rahva käest» (*2. Moos. 12 : 35—36*).

Edasi jutustab teine Moosese raamat, et juudi perekonnad, kes Jaakobi ajast peale elasid Koosenis, kogunesid enne lahkumist Ramsese linna. Siit läksid nad lõuna poole Sukotisse. Ainuüksi mehi oli umbes 600 000, «peale nende veel väetid lapsed». Nendega oli kaasas «palju halba rahvast». Neil oli ka palju mitmesuguseid kariloomi. Mooses ei unustanud kaasa võtmast ka Joosepi luid.

Siis jõudsid juudid Paalsevoni juurde (Suess), kus nad mere juures peatusid. Piiblis mainitud koht on Suessi lahe põhjapoolne ots. Kui juutidel tuli ületada mingisugust veekogu, siis võis see olla ainult vaarao kanali vesi. See kanal ühendas tol ajal Niilust «mõrude järvede maaga».

Kui Mooses ja tema sookaaslased teele asusid, siis vaarao, kel oli tõeliselt piibellik, väga kõikuv mõistus, kahetses veel kord, et jäi ilma niisugustest suurepärastest alamatest, kes talle nii palju muret olid valmistanud.

«Ja tema laskis hobused oma tõlla ette panna ja võttis oma rahva enesega,

ja võttis kuussada äravalitud sõjavankrit ja kõik Egiptuse vankrid ja sõjariistus mehed kõikide peale.

Ja Egiptuse rahvas ajas neid taga ja sai nad kätte, kui nad mere ääres leeris olid, kõik vaarao vankrihobused ja tema ratsanikud ja ta muu vägi, Pii Hahiroti juures Paalsevoni kohal» (*2. Moos. 14 : 6—7, 9*).

Tekib küsimus, kust tekkis see ratsavägi ja kõik need sõjavankrid pärast seda, kui viies nuhtlus oli hävitanud Egiptuses eranditult kõik hobused, eeslid, kaamelid ja härjad? Jätkates fantaseerimist teatab piibel, et Mooses viis juudid kuivalt merest läbi — oma kepi lihtsa liigutusega jagas ta vee kaheks.

Vaarao mõtles oma piibellikus lihtsameelsuses, et see tee kõlbab ka temale. Ta läks kogu oma sõjaväega mere põhja, kuid võta näpust! Mooses viipas veel kord oma kepiga ja just sel momendil, kui kõik egiptlased olid mere keskel: «Ja vesi tuli jälle tagasi ja kattis vankrid ja ratsanikud, kõik vaarao väe, kes meres nende järele tuli; neist ei jäänud üle mitte ühte ainustki» (*2. Moos. 14 : 28*).

Märkigem, et vaarao läks juute taga ajama mitte selleks, et neid hävitada, vaid kavatsusega neid tagasi tuua. Juute oli 600 000 tervet ja relvastatud meest, ja kokku, kui kaasa arvata vanainimesed, naised, õed, lapsed ja juutidega ühinenud teistest suguharudest inimesed, siis oli neid kokku arvatavasti vähemalt 3 000 000 inimest. Et nii suurt hulka rahvast vangi võtta, pidi olema veel suurem sõjavägi. Tuleb arvata, et vaarao juhtis tohutut armeed. Tõsi küll, jumal oli juba hävitanud kõik esiklapsed, kuid võisid ju nooremadki relva kanda. Piibel ütleb, et rahvahulgad järgnesid oma kuningale. Ärgem unustagem, et enne lahkumist riisusid juudid egiptlasi — vaevalt loobus keegi paljaksriisutuist vargaid taga ajamast. Tuleb arvata, et miljonid egiptlased uppusid koos oma vaaraoga.

Kuid mitte ükski Egiptuse autor ei maini kusagil sõnagi ei sellest hirmsast õnnetusest ega ka ühestki kümnest nuhtlusest, mis tabasid Egiptuse kuningriiki. Mõned teoloogid püüavad viidata rahvuslikule enesearmastusele. Olgu nii! Kuid maailma teised rahvad? Kuidas võis juhtuda, et nad ei ole neist hirmsatest sündmustest kunagi midagi kuulnud? See gigantne uputus aga vabastas orjusest 115 kuningat, kes vaarao Amenhotepile andamit mak-

sid! Isegi Herodotos, keda nimetatakse «ajaloo isaks» ja kes toob palju andmeid tema poolt hästi tundma õpitud Egiptuse elu kohta, ei maini poole sõnagagi Egiptuse tohutu armee hukkumisest.

Tundmata vähimatki piinlikkust Egiptusest «imepärase lahkumise» loo ilmse totruse üle, teatab piibel, et Jaakobi järglased oleksid naerdes ja juubeldades oma kõhtudele peaaegu liiga teinud. Moosese ja Aaroni õde Mirjam võttis trummi ja hakkas laulma. Tema järel hakkasid kõik naised rõõmust tantsima. Viieteistkümnes peatükk teatab veel, et Mooses lõi siinsamas, rännaku korras laulu jumala auks, mida laulis kogu Iisrael.

Ärgem unustagem, et Iisraeli lauljad ja tantsijad moodustasid 3 000 000 inimese suuruse rühma. Sõnad ja muusika õpiti selgeks silmapilkselt. Oleks tahtnud sel kontserdil viibida. Kurat võtaks! Küll see oleks alles tore olnud!

SEITSMETEISTKÜMNES PEATÜKK

JUUTIDE NELJAKÜMNEAASTANE RÄNDAMINE KÕRBES JUMALA SÕNA JÄRGI

Ja nüüd rändavad juudid Araabia selles osas, mis on kaetud kivide ja rahnudega. Reisi eesmärk on Kaananimaa, ikka seesama vana Kaanan, mis ligi tõmbas juba esimesi peavanemaid. Ja mispärast ka mitte asuda paikselt, kas või nüüdki, kui on kogunetud suure perena? Viidates jumalale, veenis Mooses juute, et see maa on ebaharilikult viljarikas.[1] Seda maad oli ainult raske leida, sest ei olnud teid, ka kompass oli veel leiutamata. Õnneks asus juudi rahva etteotsa taevane pilv ja juhtis teda päeval ja ööl: päeval oli see must suitsusammas, öösel aga tulesammas. «Pühakiri» ütleb, et neis «sammastes» peitus jumal ise. Sel mööda kõrbet juhtimise viisil oli muidugi palju eeliseid, kuid see tõi endaga kaasa ka ebamugavusi. Tõepoolest, juudid oleksid tahtnud võib-olla sagedamini puhata, kuid võta näpust — pilv läks eest ära. Mida teha? Kaotada niisugune väärtuslik teejuht? Kuid pilve ei hoia ju käega kinni. Olge siis lahked ja sammuge aga peatumatult edasi!

Jumal, see vana naljahammas, leidis veel ühe toreda lõbustuse. Vaat, mis ta välja mõtles. Et minna Suessist Jeerikuni, oleks vaja olnud minna põhja poole, Vahemere kallaste juurde. Kuid selle asemel, et põhja poole minna, viis jumal juute Siinai poolsaare lõunapoolset külge mööda, täpselt nii, et kui inimest on vaja saata Moskvast Arhangelskisse, pannakse ta Moskva—Harkovi rongi peale.

Kuid tuleb olla õiglane: kuigi jumal pikendas väga oma valitud rahva teed, pakkus ta talle sel teel ka mitmesuguseid lõbustusi. Paalsevonist viis ta juudid Suuri kõrbe, kus nad lonkisid kolm päeva vett leidmata. Ühes kohas nimega Maara olid nad meeldivalt üllatatud, kuuldes vee kohisemist. Kuid, oh häda, vesi oli mõru.

«Ja rahvas nurises Moosese vastu ning ütles: Mida peame jooma?

Ja ta kisendas Jehoova poole, ja Jehoova näitas talle üht puud, ja ta heitis selle sinna vette, ja vesi sai magedaks. Sealsamas tegi ta temale seadmise ja kohtuseaduse, ja sealsamas kiusas ta teda,

ja ütles: Kui sa võtad õigesti Jehoova, oma jumala sõna kuulda ja teha, mis õige on tema silma ees, ja tema käskude poole oma kõrva pöörata ja kõiki ta seadmisi pidada, siis ei taha ma sinu peale ühte ainustki neist tõbedest panna, mis ma olen Egiptuse rahva peale pannud, sest mina olen Jehoova, sinu arst.

Ja nad tulid Eelimisse. Ja seal olid kaksteistkümmend veeallikat ja seitsekümmend palmipuud, ja nad jäid sinna vee juurde leeri» *(2. Moos. 15 : 24—27).*

Et varju anda «väikesele» rahvahulgale, kelle hulgas oli ainuüksi 600 000 relvastatud täiskasvanud meest, pidid need seitsekümmend palmipuud üksteisest üsna kaugel seisma ja neil pidi olema mõõtmatult tihe lehestik. Nii paljastub mõnikord «pühade» autorite praalimine, kes ei tunne piinlikkust ühegi liialduse puhul.

Lahkunud Eelimist, jätkasid juudid teekonda lõuna poole, kuni jõudsid Siinai kõrbesse, mis asub Suessi lahe rannikuküngaste lõunanõlvadel. See liikumine lõunasse tõi nad Siinai mägimassiivi juurde. Loodus on seal väga ülev, kuid täiesti metsik.

Kaasavõetud toiduvarud olid ammu otsa saanud ja selles meelepaha tekitavas kõrbes ei olnud arvatavasti ei restorane ega ka õllesaale. Meie kolm miljonit emigranti hakkasid nurisema.

«Ja kõik Iisraeli laste kogudus nurises Moosese ja Aaroni vastu kõrves.

Ja Iisraeli lapsed ütlesid nende vastu: Oh et oleksime ära surnud Jehoova käe läbi Egiptusemaale, kui me lihapottide kallal istusime, kui me oma kõhu leiba täis sõime; sest teie olete meid välja toonud siia kõrvesse, et kõik see kogudus nälga suretada» *(2. Moos. 16 : 2—3).*

Juudid oleksid arvatavasti Moosesele lõpu teinud, kui jumal ei oleks talle võimalust andnud rahuldada nende õnnetute soove «imede» läbi, mida meie päevil ei suudaks korrata ükski mustkunstnik. Äkki ilmusid kõrbesse vutid, terved karjad vutte. Kuna juutidel ei olnud kaasas ahje, siis langesid vutid arvatavasti nende lauale küpsetatuna.

Kuid see ei ole veel kõik:

«Ja see sündis õhtul, et vutid üles tulid ja katsid leeri, ja hommikul oli ümber leeri kastekord maas.

Kui kastekord tõusis, vaata, siis oli kõrves maas midagi peenikest, soomusetaolist, peenikest kui härmatis maas.

Ja Iisraeli lapsed nägid seda ja ütlesid üksteise vastu: Kes see on? Sest nemad ei teadnud mitte, mis see pidi olema. Ja Mooses ütles nende vastu: See on see leib, mis teile Jehoova on süüa andnud.

Ja Iisraeli sugu pani temale nime manna, ja see oli kui koriandri seeme valge ja ta maik oli nõnda kui meekookide maik» *(2. Moos. 16 : 13—15, 31).*

Sellestsamast peatükist saame teada, et jumalast äravalitud rahvas hakkas igal hommikul saama päevase portsu mannat ja sai seda kõigi neljakümne rändamisaasta jooksul, et laku või näppe. Püha aukartus, mida me tunneme «püha vaimu» vastu, ei takista meid lisamast, et seda mannat leidub mitte ainult Siinai poolsaarel, vaid ka paljudes teistes maakera paikades, nagu Kalaabrias, Pärsias, Türgis jne. Seda tarvitatakse üsna hea lahtistina. Tuleb järeldada, et jumal suhtus juutide tervisesse ülimal määral hoolitsevalt: ta täitis nende kõhud ja hoolitses samal ajal ka selle eest, et ei tekiks kõhukinnisust. Kuid anda neljakümne aasta jooksul iga päev lahtistit, nagu sellest räägitakse kuueteistkümnenda peatüki 35. salmis, — seda on võimeline tegema ainult «taevase isa» armastav süda!

Juudid sattusid nüüd Hoorebi mäe juurde ning kannatasid uuesti janu. Mooses, keda tema kaasmaalased kiusasid, lõi kepiga vastu kaljut. Otsekohe hakkas sealt vett voolama ja kolm miljonit emigranti lõid pärast janu kustutamist telgid üles. Siin ootas neid ebameeldiv üllatus. Neis kohtades asus Amalek ja tema rahvas, kes ei sallinud Jaakobi järglasi. Siin on kohane ütelda, et Amalek oli Eesavi järglane: oma esimesest naisest Aadast oli Eesavil vanem poeg Eliva ja Elival oli oma liignaisest Timnast poeg Amalek.

Kuidas aga see Amalek siiamaani elus oli? «Tuvi» unustas «pühale» autorile ütlemata, ja viimane ei taibanud, et siin on, mille üle imestust tunda. Selle Amaleki eksisteerimise fakt on äärmiselt saladuslik. Selleks et Jaakobi kaheteistkümne poja järglased võisid saada rahvaks, kes võis välja panna 600 000 relvastatud meest, pidid paljud põlv-

konnad vahelduma. Jah, lõpuks ütleb piibel isegi, et Jaakobi tulekut poegadega Egiptusesse eraldab sündmustest, mida on kirjeldatud teises Moosese raamatus, nelisada kolmkümmend aastat.[2] Järelikult pidi Amalek olema umbes neljasaja aastane, kui ta Siinai kõrbes juutidele kallale tungis. Kuid «püha» autor ei ole nähtavasti üldse mõtelnud selle kõrge ea raskuste üle — kõige rahulikuma näoga, ilma igasuguse imestuseta vestleb ta Amaleki ja tema soo sõjalistest seiklustest.

Olgu kuidas on, kuid see Amalek oli nähtavasti hirmus inimene. Ta ajas meie juutidele koleda hirmu peale. Et vaenlase kallaletungi tagasi lüüa, käskis Mooses emigrantide relvastatud jõudude ülemjuhatajal Joosual oma parimad sõdurid kokku koguda, ise aga evakueerus koos Aaroni ja Huuriga naabermäe otsa. Lahingu ajal seisis Mooses ülestõstetud kätega. Niikaua kui ta selles poosis seisis, olid üle juudid, kui ta aga «oma käe maha laskis, siis sai Amalek võimust» *(2. Moos. 17 : 11)*. Lõppude lõpuks väsis ta käsi üleval hoidmast ja käskis Aaronil ja Huuril oma käsi toetada «seni kui päev looja läks» *(12. s.)*. Asi lõppes sellega, et Joosua andis Amalekile ja tema soole korraliku nahatäie.

«Ja Joosua tegi Amaleki ja tema rahva võimetuks mõõgateraga» *(2. Moos. 17 : 13)*.

Kaheksateistkümnendas peatükis näeme Midjani «preestrit» Jitrot külas oma väimehe Moosese juures. Mooses jutustas äiale «imedest» ja seiklustest, mis olid sündinud juutide Egiptusest põgenemisest peale, ja see meelitas «preestri» Moosese usku. «Nüüd tunnen mina, et Jehoova on suurem kui kõik jumalad ka neis asjus, mille pärast nad uhked on olnud» *(2. Moos. 18 : 11)*. Ja ta tõi ohvrit jumalale Jahvele. Enne kojuminekut andis Jitro oma väimehele nõu, soovitas muu hulgas panna osa asjaajamisi alluvate peale, kes valitseksid sadakondade, tuhatkondade jne. üle. Mooses leidis nõu hea olevat ja kehtestas otsekohe hierarhilise redeli. Just sel ajal asutas Mooses sarnanevalt egiptlastele ja teistele rahvastele vaimulikkude institutsiooni, andes neile rohkesti eesõigusi. Leevi soo, kuhu ta ka ise kuulus, muutis ta preestrite seisuseks, Aaronist, tema vanemast vennast, sai ülempreester. Nii organiseeriti piibli järgi juudi usu kultus.

Kõik see toimus jumala enda käsu järgi, kellega Mooses Siinai mäel vestles. Jitro väimees läks üksi tippu, ja

seal andis jumal talle kümme käsku, mis hiljem said juudi rahva usu aluseks. Noil hetkedel oli Siinai mägi ümbritsetud taevatulede kohutavast särast, kõikjal kostis ennekuulmatu müra ja kära — ilmsed tundemärgid, et toimusid tähtsad sündmused. Jumal dikteeris Moosesele ka tsiviilseadused.

Mooses Siinai mäel.

Läbirääkimised Moosese ja jumala vahel kestsid mitu päeva. «Ja kui Jehoova Moosesega sai Siinai mäe peal rääkinud, andis ta temale kaks tunnistuselauda: need olid kivilauad, jumala sõrmega kirjutatud» *(2. Moos. 31 : 18)*.

Seni aga kui kestis audients, mille jumal oli andnud Moosesele, tegid tänamatud juudid — unustanud täielikult suurepärase imede repertuaari, mis nende kasuks oli toime pandud, ja isegi jumala enda ilmumise — kuld-

vasika ning hakkasid seda kummardama. Kõige huvitavam on see, et kuldvasika valmistas nende jaoks Moosese vend — ülempreester Aaron ise. Aaron nõudis selleks naistelt ja neidudelt välja kõik kullast ehteasjad. Ütlemata on aga jäänud, missugused kujurid, valajad ja kullassepad kõrbes selle preestri-usutaganeja heaks töötasid. Tohutu suure ebajumala, mille valmistamiseks heal vabrikul oleks aega läinud mitu kuud, tegid meie kõrbeelanikud valmis ühe ööga. Võib endale ette kujutada Moosese püha viha, kui ta jumalike dokumentidega — käsulaudadega kaenla all — mäelt alla tulles nägi kuldvasikat ja juute, kes sellele tantsides ja lauldes ohvreid tõid, ja seda kõike tema püha paarimehe Aaroni juhtimisel. Siis «hakkas Moosese viha põlema ja ta viskas lauad enese käest maha ning murdis nad mäe all katki» *(2. Moos. 32 : 19)*.

Pühadust teotava vasika hävitamise protsess vajab täpset tsitaati: Mooses «võttis vasika, mis nad olid teinud, ja põletas selle tulega ja jahvatas selle ära, seni kui ta peeneks sai; ja ta puistas selle vee peale ja andis Iisraeli lastele juua» *(2. Moos. 32 : 20)*.

Peab tunnistama, et mitte igaühele ei ole antud võimet muuta kuld tulle visates põrmuks. Selle operatsiooni saladus oli tuntud nähtavasti ainult Moosesele ja mitte kellelegi muule. Peale selle selgitas piibel, et kullapulbrit võib veega segades juua — see ei ole enam nii lihtne. Üldse sulab kuld koos väävliga.[3] Võib kujutleda, kui vastik see jook on! Kuid kõige toredam on siin see, et Mooses ei hakanud süüdistama Aaronit, kes oli teinud väärjumala, vaid käskis Leevi poegadel, kes koos tema vennaga olid kõige rohkem süüdi toimunus: «Igaüks pangu oma mõõk vööle, minge sinna ja tänna ühest leeri väravast teise, ja tapke igaüks oma vend, ja igaüks oma sõber, ja igaüks oma sugulane.

Ja Leevi lapsed tegid Moosese sõna järgi, ja selsamal päeval langesid rahva seast ligi kolm tuhat meest» *(2. Moos. 32 : 27—28)*.

Rahunenud, käskis jumal Moosesel ehitada leeri taha telgi, et «prohvetil» ei oleks vaja iga kord mäele ronida, kui tal tuju tekib jumalaga lobiseda. See sündis nii:

«Ja see sündis, kui Mooses telgi sisse sai, siis tuli pilvesammas maha ja seisis telgi ukse peal ja ta rääkis Moosesega.

Kui kõik rahvas pilvesammast nägi, mis telgi ukse peal seisis, siis tõusis kõik rahvas üles ja kummardas, igaüks oma telgi ukse peal.

Ja Jehoova rääkis Moosese vastu palgest palgesse, nõnda kui mees oma sõbra vastu räägib» *(2. Moos. 33 : 9—11)*.

Saanud jumala enda lähedaseks sõbraks, otsustas Mooses sõbralikud suhted kogu maailma kõigevägevama loojaga ära kasutada. Ta kogus julgust ja palus, et jumal end temale kogu oma hiilguses näitaks. Kuidas võttis jumal selle palve vastu? «Piiblilugude» õpikud jätavad selle koha hoolega välja. Kasutagem veel kord pikka tsitaati.

«Ja ta ütles: Ma tahan lasta kõik oma headuse su silma eest mööda minna ja kuulutada Jehoova nime sinu ees; ja ma tahan armu heita, kelle peale ma armu heidan, ja halastada, kelle peale ma võtan halastada.

Veel ütles ta: Sina ei suuda mu palet mitte näha, sest ükski inimene ei suuda mind näha ja elusse jääda.

Veel ütles Jehoova: Vaata, siin on paik minu juures, ja seal pead sa kalju peal seisma.

Ja see peab sündima, et kui mu au mööda läheb, siis tahan ma sind kalju prao sisse panna ja oma käe su peale katta, seni kui ma saan mööda läinud.

Ja kui ma oma käe saan ära võtnud, siis pead sa mind takka nägema, aga mu palet ei nähta mitte» *(2. Moos. 33 : 19—23)*.

Seda kohta «pühakirjast» peaks eriti mõtlikult lugema igaüks, kes vagalt kuulab usujutlustajate pasundusi jumalast üldse ja piibli omast eriti.

Kuna Mooses oli käsulauad purustanud, siis tuli jumalisal need uuesti graveerida. Ei ole teada, mispärast teine väljaanne ei ilmunud koguduse telgis; nähtavasti sai seda tööd tehniliselt teha ainult Siinai tipus, kuhu Mooses oli sunnitud uuesti ronima. Ta viibis seal söögita ja joogita veel nelikümmend ööpäeva.

«Ja see sündis, kui Mooses Siinai mäe pealt alla tuli ning kaks tunnistuselauda Moosese käes olid, kui ta mäe pealt maha tuli, siis ei teadnud Mooses mitte, et ta palge nahk hiilgas, sest et Jehoova oli temaga rääkinud.

Ja Aaron ja kõik Iisraeli lapsed nägid Moosest, ja vaata, tema palge nahk hiilgas, ja nemad kartsid tema ligidale minna» *(2. Moos. 34 : 29—30)*.

Niisama oli tema väljumisel telgist: sellepärast kujuta-

taksegi Moosest harilikult kahe kiirtevihuga laubal, mis sarnanevad sarvedega.

Teine Moosese raamat lõpeb kuue peatükiga *(35—40)*, kus on ära toodud paljud juudi väikesed ja kõige pisemad seadused, mis Moosesele dikteeris jumal ise.

KOLMAS MOOSESE RAAMAT

Kahekümne seitsmest peatükist koosnev kolmas Moosese raamat ei paku mingisugust huvi. Episoodidest sisaldab ta ainult Aaroni ja tema poegade pühitsemise preestriteks *(8. ptk.)*, samuti ka Naadabi ja Abihu vaga loo, kes oma süütepommid jumala ees läitsid võõra tulega, mille eest jumal nad koguduse telgi ees elusalt ära põletas *(10. ptk.)*. Kolmas Moosese raamat on sisuliselt mitmesuguste ohvritoomiste, jumalateenistuste ja juutide kommete pikk ja igav loetelu. «Püha» autor esitab oma vaateid preestritest, «puhastest» ja «roojastest» loomadest, mitmesugustest roojaseks saamistest. Ta kõneleb muu hulgas palju pidalitõvest ja pidalitõbistest, kinnitab preestrite pühadust, käsib uuesti austada pühi, tuua ohvriks esimesi vilju, vaatleb üksikasjalikult mitmesuguseid puhastusi, muu hulgas naiste puhastust pärast sünnitamist *(12. ptk.)*, kõneleb jumalateotusest, nõudes selle eest surmanuhtlust jne. jne. Suur hulk ruumi on antud tsiviilelu reeglitele. See on terve kuhi ebajärjekindlaid ja veidraid ettekirjutusi, mida ei saa lugeda igavustundeta.

Just siin kuulutatakse jänes «roojaseks» loomaks, sest kuigi ta mäletseb, ei ole tal sõrgu *(11. ptk. 5.—6. s.)*: oma naiivsuses on «püha» autor pidanud jänese huulte ja nina sagedat liigutamist mäletsemiseks.

Kolmandas Moosese raamatus seletatakse usulisest vaatekohast ka haigusi. Selle küsimuse vaatlemisel on «püha» autor niisama ammendamatu kui vastik. Mõned tema ilmutustest on täiesti värdjalikud: «Ja kui see, kelle liha jookseb, sülitab selle peale, kes puhas on, siis peab puhas oma riided pesema ja end veega loputama, ja ta on roojane õhtuni» *(3. Moos. 15 : 8)*. Kuid härra, kes kannatab «liha jooksu» all, võib puhtaks saada . . . usuga. Võib-olla

te mõtlete, et piibel kirjutab talle ette mingisuguse ravi? Ei arvanud õigesti!

«Ja kui see, kelle liha jookseb, puhtaks saab oma jooksmisest, siis peab ta enesele lugema seitse päeva enese puhastamiseks, ja peab oma riided pesema ja oma ihu allika veega loputama; siis on ta puhas.

Ja kaheksandal päeval peab ta enesele võtma kaks turteltuvikest või kaks tuvipoega, ja minema Jehoova ette koguduse telgi ukse ette, ja andma need preestri kätte» *(3. Moos. 15 : 13—14).*

Piibel näitab haigele, mida teha pärast tervenemist, kuid on jõuetu teda millegagi abistama haiguse vastu.

Märkimisväärsed on mõned keelud. Õigupoolest tuleb tunnistada, et «püha» seaduseandja ei jäta mingisuguseid kahtlusi selles, kuivõrd meelepaha tekitavad olid Jaakobi järglaste tolleaegsed kombed. Mõistetakse hukka «lojusega ühte pidamine», mida «Iisraelis» nähtavasti sagedasti toimé pandi. Kahekümnendas peatükis loetletakse iga liiki ja kõikmõeldavaid kõlvatusi, igaühe eest — surmanuhtlus.

Selles peatükis ütleb jumal isegi: «Ja kui mees magab naise juures, kel oma haigus on, ja võtab ta häbeduse paljaks, mees on tema allika paljastanud ja naine on oma vere allika paljaks teinud, siis tuleb mõlemad nende rahva seast ära kaotada» *(18. s.).*

Lõpuks mõned juhtnöörid, mis võiksid olla «jumala vaimu» antud kolmanda Moosese raamatu stiilinäideteks. Seda kohta tuleb lugeda suurima vagadusega, sest neid sõnu räägib jumal ise:

«Keegi ei tohi oma ligema sugulase juurde ligi saada, et tema häbedust paljaks võtta; mina olen Jehoova.

Oma isa häbedust ja oma ema häbedust ei tohi sa paljaks võtta; see on su ema, ta häbedust ei tohi sa mitte paljaks võtta.

Oma isa naise häbedust ei tohi sa paljaks võtta; see on su isa häbedus.

Oma õe häbedust, kes su isa tütar või su ema tütar on, olgu seé peres sündinud või väljas sündinud, ta häbedust ei tohi sa paljaks võtta.

Oma poja tütre või oma tütre tütre häbedust, nende häbedust ei tohi sa paljaks võtta; sest need on sinu häbedus.

Oma isa naise tütrel, kes su isale on sündinud, ta on su õde, tema häbedust ei tohi sa paljaks võtta.

Oma isa õe häbedust ei tohi sa paljaks võtta; ta on su isa ligem sugulane.

Oma ema õe häbedust ei tohi sa paljaks võtta, sest ta on su ema ligem sugulane.

Oma lelle häbedust ei tohi sa paljaks võtta, ta naise juurde ei tohi sa minna; ta on su lellenaine.

Oma minia häbedust ei tohi sa paljaks võtta, ta on su poja naine; ta häbedust ei tohi sa paljaks võtta.

Oma venna naise häbedust ei tohi sa paljaks võtta; see on su venna häbedus.

Ühe naise ja tema tütre häbedust ei tohi sa paljaks võtta; tema poja tütart ega ta tütre tütart ei tohi sa võtta, et ta häbedust paljaks võtta; nad on ligemad sugulased, see on ilge töö.

Ja sa ei tohi naist tema õe kõrvale võtta teda ahastada, et sa tema häbeduse paljaks võtad teise kõrval ta eluajal» *(3. Moos. 18 : 6—18).*

Küll on see kõik aga vaga ja kõrgelt kõlbeline! Kuid piibel ise räägib korduvalt, et «pühad mehed» ja «jumala sõbrad» on ise neist käskudest korduvalt üle astunud.

ÜHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

NELJAS MOOSESE RAAMAT

Neljanda Moosese raamatu neli esimest peatükki sisaldavad juutide loenduse rändamise teise aasta teisel kuul. Kokku oli juute 603 550 relvastatud meest *(4. Moos. 1 : 46)*.

Selle raamatu ülejäänud kolmkümmend kaks peatükki kirjeldavad juutide edasisi rännakuid kõrbes. Kuid ka selles raamatus esinevad mitmesugused reeglid, niisama tähtsusetud kui üksluised; näiteks on pool kaheksandast peatükist pühendatud juhenditele, kuidas süüdata lampe. Neljandas Moosese raamatus võib muu hulgas leida ka juhendeid armukadedaile meestele, kes kahtlustavad oma naisi truudusetuses, kuid kes mingil põhjusel ei ole saanud seda fakti ennast kindlaks teha.

«Räägi Iisraeli laste vastu ning ütle neile: Kui kellegi mehe naine on kõrvale kallanud ning ta vastu vallatust teinud,

et keegi on teda magatanud oma seemnega, ja see on tema mehe silma ees teadmata ja salajasse jäänud, kuigi ta on roojaseks saanud, ja ep ole tunnismeest tema vastu, ja teda ep ole tabatud ... siis peab see mees oma naise preestri juurde viima ja peab ohvrianniks tema pärast viima ühe kannu odrajahu ... Ja preester peab püha vett võtma saviriista sisse, ja põrmust, mis püha maja põranda peal on, peab preester võtma ja vee sisse panema ... Ja preester peab ta ära vannutama ja naise vastu ütlema: Kui ep ole ükski mees su juures maganud, ja kui sa pole mitte oma mehe juurest kõrvale kallanud roojuseteele, siis ärgu olgu sulle mingit viga sest vihast veest, mis saadab äraneedmist.

Aga kui sa oma mehe juurest oled kõrvale kallanud ja kui sa oled roojaseks saanud, ja veel keegi teine mees on sind magatanud peale sinu oma mehe,

siis peab preester seda naist vannutama sajatamisvandega ning preester peab naisele ütlema: Jehoova pangu sind sajatamiseks ja vandeks su rahva sekka, nõnda et Jehoova laseb su niuded vinduda ja su kõhu põnni minna, nii et seesinane vesi, mis saadab äraneedmist, su sisikonna sisse läheb, et ta saadab su kõhu põnni minema ja laseb su niuded vinduda. Ja naine peab ütlema: Aamen, aamen. Ja preester ... peab viha vee, mis saadab äraneedmist, naisele juua andma, nii et vesi, mis saadab äraneedmist, läheb tema sisse vihaks veeks ... nii et ta kõht peab minema põnni ja ta niuded peavad vinduma ja naine peab oma rahva seas sajatamiseks saama» *(4. Moos. 5 : 12—13; 15; 17; 19—24; 27)*.

Seda jumalikku seadust kinnitab jumal «käsuks selle pärast, kel on kahtlane meel oma naise vastu».

Pöördugem nüüd tagasi juutide juurde, kes Moosese juhtimisel jätkavad oma teekonda kõrbes. Jumala käsul tellis Mooses kaks hõbepasunat, millega anti signaali rännakule asumiseks. Sel teekonnalõigul arvasid juudid põhjendatult, et ainuüksi mannast on vähe. Kord hakkasid nad nurisema ja nõudsid liha. Lubage! Kas ei öelnud meile «püha tuvi» kolmandas Moosese raamatus *(12 : 38)*, et meie emigrandid võtsid Egiptusest lahkudes endaga kaasa loendamatud kariloomad? Tõsi küll, esines mõnikord, et jumal nõudis lammaste esiktallede ohverdamist endale, — see oli siis, kui juudid umbes aasta tolknesid Siinai juures. Tõsi on ka see, et Aaron ja Leevi lapsed (preestrid) tapsid loomi ohverdamiseks kuldvasikale. Kas tõesti kogu kari oli tapetud?

Tuleb tunnistada, et kõik see on väga arusaamatu: kui «püha vaim» kirjeldab ohverdamisi kõrbes, siis on juutidel kogu Egiptusest kaasavõetud kari alles. Kui aga tema jutustus läheb millelegi muule, siis needsamad juudid nälgivad ja toituvad ainult lahtistavast mannast. Me ei luba endale öelda, et «püha tuvi» ise endale vastu räägib: see oleks vagadusest loobumine ja jumala teotamine! Me oleme suhnitud lihtsalt järeldama, et nähtavasti sõi need loendamatud karjad jumal ära ohverdamiste ajal ja et «püha vaim» selle lihtsalt unustas mainimata. Olgu kuidas tahes, kuid kui juudid Siinai ümbruskonnast lahkudes nõudsid suure kisaga liha, siis tähendab see, et neil ei olnud ühtki härga, ühtki lammast, ühtki oinast, ühtki talle.

Mooses raporteeris neist nõudmistest jumalale. «Ja tuul

tuli Jehoova käest ja kiskus vuttisid mere poolt, ja puistas neid maha leeri, ligi päeva teed siitpoolt ja ligi päeva teed sealtpoolt leeri ümber, ja neid oli maa peal ligi kaks küünart kõrguti» *(4. Moos. 11 : 31)*.

On endastmõistetav, et jumal-isa pidi oma rahvale selle järeleandmise tegema: söötsid ju juudid temale ohvrina oma loendamatud karjad. Võib kujutleda, kuidas juudid kavatsesid nüüd pummeldama hakata!

«Liha oli alles nende hammaste all, see ep olnud veel mitte ära lõppenud, siis süttis Jehoova viha põlema rahva vastu, ja Jehoova lõi rahvast väga suure nuhtlusega.

Siis pandi sellele paigale nimi Kibrot-Hattava, sest et nad sinna matsid rahva, kes oli himukas olnud» *(4. Moos. 11 : 33—34)*.

Himu seisis selles, et söödi liha! Selle eest karistatigi juute.

Pärast seda pöördusid rändajad põhja. Maakohta, kuhu emigrandid tulid, nimetatakse piiblis Paarani kõrbeks — see on Siinai poolsaare kirdeosas. «Püha» autor oli üsna hakkaja, kui ta sellesse maakohta mahutas veel ühe Midjanimaa. Mooses käskis peatuda ja saatis välja maakuulajad, ühe igast suguharust. Need maakuulajad jõudsid Heebronini, Surnumerest lääne poole, Kaanani südamesse, mis sel ajal oli asustatud Eemori rahva poolt. Maakuulajad tulid tagasi neljakümne päeva pärast raportiga ja tõid oma sõnade kinnituseks kaasa suurepäraseid puuvilju — granaatõunu, viigi- ja viinamarju. Viinamarjakobarad olid nii suured, et nende kandmiseks oli vaja mitut inimest. See tõestas vaieldamatult maa viljakust, mille anastamisest unistasid meie emigrandid (*13. ptk.*).

Kuid maakuulajate ettekande jätk mõjus juutidesse külma dušina — nende ihad jahtusid.

«Ja me oleme seal näinud hiiglasi, Anaki poegi, hiiglaste sugu, ja me olime eneste meelest kui rohutirtsud, ja nõnda olime meie küll ka nende meelest» *(4. Moos. 13 : 33)*.

Kümme maakuulajaist olid arvamisel, et parem mitte pista oma nina sellele kaunile maale. Rahvas kaldus nende poole. Ainult Joosua ja Kaaleb arvasid, et maa, mida nad nägid, oli liiga kaunis, et mitte katset teha seda anastada. Nad ütlesid, et mäng end tasub, et riskimine on õilis. Kuna aga rahvas ei tundnud nende entusiasmile kaasa, siis ütles jumal, et kõik juudid, välja arvatud Joosua ja Kaaleb, surevad eesmärgile jõudmata. Mõni päev hiljem ilmusid

Amaleki ja Kaanani rahvas, kes andsid juutidele ennekuulmatu nahatäie *(14. ptk.)*.

Neljandas Moosese raamatus kirjeldatud sündmustest väärib mainimist Korahi, Taatani ja Abirami vandenõu, kes koos 250 mõttekaaslasega otsustasid, et Mooses ja Aaron ei ole väärilised seisma Leevi laste eesotsas. Nende vandenõulaste all lõhkes äkki maa ja neelas nad ära: kadusid nemad ja nende perekonnad, nende mõttekaaslased aga — 250 juuti — põlesid ära tules, mis «läks välja Jehoova käest». Peale selle saatis jumal täiendava nuhtluse 14 700 emigrandile, kes vandenõust ei olnud osa võtnud — ka need õnnetud said surma *(17. ptk.)*.

Pärast seda palus Mooses jumala käsul igast vanemateperest tuua ühe kuivast puust kepi, nagu seda alati kandis Aaron; igale kepile olgu kirjutatud suguharu nimi. Kõik kepid tuleb koguda telki, nende juurde tuleb panna kaheteistkümnes, mille toob Leevi suguharu, kuhu peab olema kirjutatud ka Aaroni nimi. Teisel päeval hakkas üldiseks imestuseks Aaroni kepp õitsema, teised kepid aga ei muutunud üldse. Aaroni kepp oli üle külvatud õitest ja isegi küpsenud mandlitest!

See «ime» näitas, et jumal kinnitab just Aaroni tema preestriseisusesse. Ka rahvas oli nüüd veendunud ja lubas mitte kunagi enam leviitide peale kadedaks minna *(17. ptk.)*.

Küsimus: kui see ime oli nii veenev, siis milleks oli vaja hukkavate paisete ja surmaga nuhelda 14 700 inimest, kes ei olnud süüdi üheski vandenõus?

Neljanda Moosese raamatu 19. peatükk on tervenisti pühendatud väga «tähtsale» episoodile: jumal nõudis, et talle tapetaks «punane täiesti terve lehm, kelle küljes ei ole viga, kelle peale ei ole iket saanud». Lehm leiti ja toodi preester Elasari juurde. See riputas tapetud lehma verd «seitse korda koguduse telgi esikülje poole» *(4. s.)*.

Kahekümnendas peatükis räägitakse, et rändajad tulid uuesti Siinai kõrbe. Paikkonnas ei leidunud vett. Jälle nurisemine rahva hulgas, jälle löök kepiga vastu kaljut, jälle vesi — uus «ime»! «Ja Mooses tõstis oma käe üles ja lõi kaljut oma kepiga kaks korda, ja palju vett tuli välja, ja kogudus sai juua ja nende lojused» *(11. s.)*.

Väga lihtne! Emigrantidel ei ole liha, kuid neil on siiski karjad!

Edasi käskis jumal-isa Moosesel, Aaronil ja tema pojal

Elasaril ronida Ori mäe otsa. Sinna jõudnud, võttis Mooses varem saadud instruktsioonide kohaselt Aaronil riided seljast, pani need Elasari selga, Aaron aga suri otsekohe. Ta oli siis 123-aastane.

Selles kõrbes «valitses» keegi Arada. Saanud teada juutide lähenemisest, asus ta sõjakäigule, purustas nende suure armee ja võttis vange. Sügavalt kurvastatud juudi rahvas pöördus jumala poole palvega:

«Kui sa tõesti annad selle rahva minu kätte, siis tahan ma nende linnad sootuks ära kaotada.

Ja Jehoova võttis Iisraeli häält kuulda ning andis kaananid nende kätte» *(4. Moos. 21 : 2—3)*.

Teises lahingus võitsid meie emigrandid kaananlasi, hävitasid need ja purustasid nende linnad, nagu nad seda olid jumalale lubanud. Selle järel pöördusid nad lõuna poole ja jõudsid uuesti Paarani kõrbesse. Nüüd saatis hea jumalake neile nende uue nurisemise eest «seeravi maod», kes «hammustasid rahvast, ja palju rahvast suri Iisraelist ära». Siis tegi Mooses vasest maokuju ja pani selle kõrgele kohale. Ja igaüks, keda oli hammustatud, ja kes vaatas vaskmao peale, sai kohe terveks *(4. Moos. 21 : 6—9)*.

Lonkinud veel mõne aja kõrbes, jõudsid juudid uuesti põhja, Eemori rahva lähedusse, kes elas kuningas Siihoni valitsemise all. Juudid korraldasid neile vaga sauna. Kogu rahvas «löödi maha mõõga teraga». Ka Paasani kuningas Oog võideti ja tapeti, samuti ka kõik tema alamad. Jumala rahvas anastas veel ühe territooriumi *(21.—35. s.)*.

Egiptuse emigrandid jõudsid nüüd Surnumere lõunakallastele. Neil tuli üle minna väikesest mäeahelikust, mis on Moabi, peavanem Loti ja ta pärast üht kaunist ja joobnud ööd sündinud tütrepoja maa piiriks. Kuid Moabimaa piiriks oli idas Midjanimaa (kolmandat korda Midjan!), midjanid ja moabi rahvas aga elasid heade naabritena.

Moabimaa kuningas Paalak sai teada juutide lähenemisest pealinnale. Ta ruttas nõu pidama oma ministritega ja veel mõnede teiste tarkade inimestega. Võeti vastu otsus. Tol ajal elas Peetoris keegi Piileam, Peori poeg, kelle elukutseks oli tulevikku ette kuulutada ja saatust nõiduda. Paalak otsustas tema juurde saata delegatsiooni, et paluda talt õnnistust moabi rahvale ja nende liitlastele midjanitele, unustamata nõudmast ka mõnda tugevat needust juutide jaoks.

Alguses keeldus Piileam õnnistamast kuningas Paalakit,

tema rahvast ja tema liitlasi. Siiski näis talle, et jumal lubab tal rahuldada Paalaki palve. Ja nii asus ta oma emaeesli seljas teele koos saatkonnaga, kes tema järele oli tulnud. Äkki nägi eesel mõõgaga relvastatud inglit, kes seisis tema teel. Emaeesel põikas põllule, et vältida kohtumist ingliga.

«Siis lõi Piileam emaeeslit, et teda tee peale kallata.

Aga Jehoova ingel seisis viinamägede õõnestee peal, kus oli savist sein kummalgi pool.

Kui emaeesel Jehoova inglit nägi, siis pigistas ta enda vastu seina, ja pigistas Piileami jala vastu seina; ja see lõi teda veel enam.

Ja Jehoova ingel võttis veel eemale minna, ja jäi seisma kitsale kohale, kus teed ei olnud kallata paremat ega pahemat kätt.

Kui eesel Jehoova inglit nägi, siis heitis ta maha Piileami alla; ja Piileami viha süttis põlema ja ta lõi emaeeslit vitsaga.

Siis tegi Jehoova emaeesli suu lahti, ja ta ütles Piileamile: Mis olen ma sulle teinud, et sa mind nüüd kolm korda oled löönud?

Ja Piileam ütles emaeeslile: Sellepärast, et sa oled minuga tempe teinud; oh, oleks mul mõõk käes, tõesti, ma tapaksin su nüüd ära!

Ja emaeesel ütles Piileami vastu: Eks mina ole su emaeesel, kelle seljas sa oled sõitnud sellest ajast, kui sa sõitma hakkasid, tänase päevani? Kas ma iial olen püüdnud nõnda sulle teha? Ja tema ütles: Ei.

Kui Jehoova Piileami silmad lahti tegi, ja ta nägi Jehoova ingli tee peal seisvat, ja ta mõõk oli paljas tema käes, siis kummardas ta ja heitis silmili maha.

Ja Jehoova ingel ütles tema vastu: Mispärast oled sa oma emaeeslit nüüd kolm korda löönud? Vaata, mina olen välja tulnud sulle vastaseks; sest üle pea-kaela läksid sa mu eest teele.

Ja emaeesel nägi mind ja kallas minu eest ära need kolm korda; kui ta vahest ei oleks minu eest ära kallanud, siis oleksin ma nüüd juba ammu tapnud sinu ja jätnud tema elusse.

Siis ütles Piileam Jehoova ingli vastu: Ma olen pattu teinud, sest ma pole mitte teadnud, et sa oled mu vastu seisnud tee peal; ja kui see sinu meelest nüüd paha on, siis lähen ma tagasi.

Ja Jehoova ingel ütles Piileami vastu: Mine meestega; aga sa pead üksipäinis selle sõna rääkima, mis mina su vastu tahan rääkida» *(4. Moos. 22 : 23—35).*

Loo lõpp seisis selles, et juudi rahvas sai Piileami suust kolmekordse õnnistuse Moabi kuninga suureks vihaks, kes hüüdis: «Ma olen sind kutsunud, et sa pidid mu vaenlasi ära manama, ja vaata, sa oled neid pealegi õnnistanud juba kolm korda. Ja nüüd põgene ära oma paika; ma olin ütelnud: Ma tahan sulle rohkesti au üles näidata; aga vaata, Jehoova on sulle keelanud au» *(4. Moos. 24 : 10—11).*

Varsti me näeme, kuidas tasusid juudid Piileamile, kes neid õnnistas.

Kuningas Paalak asendas viha armuga: kahekümne viies peatükk teatab, et Jaakobi järglased asusid rahulikult elama moabi rahva ja midjanite hulka. See 600 000-meheline relvastatud sõjameeste armee, kes oli valmis hävitama kuningas Paalaki alamaid ja liitlasi, ei mõtle enam lahingutele. Ilma vaherahuta ja ilma läbirääkimisteta hakkab valitsema rahu: juudi rahvas sulab sõbralikult naabritega — moabide ja midjanitega ühte. «Ja Iisrael elas Sitimis. Ja rahvas hakkas hooratööd tegema Moabi tütardega.

Ja need kutsusid rahva oma jumalate ohvrite juurde; ja rahvas sõi, ja nad kummardasid nende jumalate ette» *(4. Moos. 25 : 1—2).*

See ei meeldinud muidugi leviitidele, kelle käest paganausu preestrid teenistuse ära võtsid. Ja kui Elasari poeg Piinehas nägi, kuidas keegi juut nimega Simri läks kauni midjanlanna Kosbi majja, läks ta neile «järele tagumisse tuppa, ja pistis mõlemad, iisraeli mehe ja naisterahva kõhust läbi» *(8. s.).* Veidi enne seda saatis jumal oma rahvale karistuseks järjekordse nuhtluse: kakskümmend neli tuhat inimest suri. Kuid Piinehase mõõgalöök rõõmustas jumalat nii, et ta nuhtluse katkestas. Nüüd andis jumal Moosesele otsese käsu hakata ette valmistama moabide ja midjanite täielikku hävitamist *(16.—18. s.).*

Enne kui asuda täitma seda jumalikku plaani, kasutas Mooses uuesti loendust, sest oli juba möödunud 38 aastat, kui juudid olid Egiptusest lahkunud. Selle 38 aasta jooksul oli juudi rahvas uuenenud, sest, nagu me juba märkisime, hoiatas jumal emigrante, et ükski Egiptusest lahkunu ei saabu «tõotatud maale», välja arvatud Joosua ja Kaaleb. Moosese statistika andis uuesti arvu 601 730 meest,

«kahekümneaastased ja peale, . . . kes võivad sõtta minna», välja arvatud leviidid, keda oli 23 000 *(26. ptk.).*

Täites «jumala käsku» hakkas «Iisrael» hävitama rahvaid, kes talle osutasid vennalikku külalislahkust. Selleks eesmärgiks valiti välja tuhat meest igast suguharust — kokku 12 000 «jumala kättemaksjat» *(31. ptk.).* Eriti said kannatada midjanid — kõik selle rahva mehed tapeti, kaasa arvatud ka «viis kuningat». Juudid «tapsid mõõgaga» ka Piileami, Peori poja, selle suurepärase prohveti, kes neid äsja oli õnnistanud.

«Ja Iisraeli lapsed viisid Midjanimaa naisterahvad ja nende väetid lapsed vangi, ja riisusid ära kõik nende lojused ja kõik nende veised ja kõik nende varanduse, ja põletasid tulega kõik nende linnad nende eluasemeil ja kõik nende kindlustatud tarad» *(4. Moos. 31 : 9—10).*

Kuid sellest tapatalgust oli Moosesele veel vähe ja ta sai vihaseks «väeülemate peale, kes olid pealikud iga tuhande üle ja pealikud iga saja üle, kes sõjast ja taplusest tulnud. Ja Mooses ütles nende vastu: Kas olete kõik naisterahvad jätnud elama? . . . Siis tapke nüüd ära kõik meesterahvad väetite laste seast; ja tapke ka kõik naisterahvad, kes mehega ühte säanud meesterahva juures magades. Ja kõik väetid lapsed naisterahvaste seast, kes ei ole tundnud meesterahva juures magamist, jätke enestele elusse» *(4. Moos. 31 : 14—15; 17—18).*

Saak loendati ja selgus: väikesi kariloomi oli 675 000, suuri kariloomi — 72 000, eesleid — 61 000 ja naisi, kes «ei ole tundnud meesterahva juures magamist» — 32 000 *(32.—35. s.).* Osa sellest saagist jäeti jumala jaoks, sealhulgas ka 32 midjani neidu *(40. s.).*

Neljanda Moosese raamatu teistes peatükkides ei ole midagi huvitavat: siin on pärandamise reeglid, ohverdamiste plaan pidupäevadeks, juhendid «tõotatud maa» tulevase jaotamise kohta. Kõike seda kordab Joosua raamat veel igavamate üksikasjadega.

KAHEKÜMNES PEATÜKK

VIIES MOOSESE RAAMAT

Viies Moosese raamat pakub veel vähem huvi kui kolmas ja neljas. Siin korratakse kõnede kujul, mida olevat pidanud Mooses, mitmesuguseid juba varem esitatud seadusi.[1] Esimeses kõnes, mis võtab enda alla neli peatükki, võetakse kokku kõik, mis sündis Egiptusest lahkumisest peale, ja meenutatakse juutidele, missuguse «heategude kuhjaga» neid jumal oli üle puistanud. Teises kõnes, mis koosneb 21 peatükist, korratakse uuesti seda, mida endast juudi rahvale kujutab tsiviil- ja usuliste seaduste kogu. Siis järgneb terve rida tingimusi, mis on seotud seaduste täitmisega — juudid on õnnistatud ja nende asjad lähevad korda, kui nad täidavad jumala käske; vastupidi, kõik needused langevad nende kaela ja kõige mitmekesisemad ja rohkearvulised nuhtlused langevad neile, kui nad mõnda käsku rikuvad.

Kuna «püha» autor hoiatas, et jumal ise rääkis Moosese suu läbi, siis tuleb esitada mõned selle jumaliku ilukõne näidised.

«Su riided ei kulunud su seljas, ja su jalad ei paistetanud mitte need nelikümmend aastat» *(5. Moos. 8 : 4)*. See on täiesti «ime», mis ei ole vähem imepärane kui kõik teised usulised «imed», kuid sel ei puudu ka lustakus.

Kooskõlas meie poolt mainitud kahe loendusega oli emigrantide hulgas ainuüksi 600 000 sõjameest Egiptusest lahkumise momendil ja Moabimaale saabumise momendil. Moabimaale jõudsid mitte need, kes Egiptusest lahkusid, vaid nende järglased. Vanemad põlvkonnad surid «issanda käsul» välja. Relvastatute arvu najal võib arvata, et Egiptusest lahkus kolm miljonit inimest, kaasa arvatud vanad, naised, tütarlapsed ja poisid.

Kui need kolm miljonit inimest leidsid nende 40 aasta jooksul kõrbes surma, siis tähendab see, et kolm miljonit

vahetust rõivaid, pesu ja jalatseid läks nende käest üle teistele. Kuid viimase loenduse järgi oli sõjamehi 601 730, välja arvatud 23 000 leviiti.

Kui oletada, et igal leviidil ja igal sõjamehel oli ainult üks naine ja igal oli ainult kolm last, et vähemalt pooltel abikaasadest oli isa ja ema, siis võib arvata, et Moabimaale tuli umbes neli ja pool miljonit inimest. Kõiki neid tuli rõivastada ja jalatsitega varustada. See muudab «ime» veelgi suurepärasemaks ja saladuslikumaks, sest see tähendab, et vanajumalal tuli kõrbes oma rahva jaoks kusagilt saada umbes poolteist miljonit paari valmis jalatseid, mitte arvesse võttes niisama suurt kogust meeste ja naiste rõivaid.

Muide, «püha» Justinus, vastates skeptikute neile kaalutlustele, kinnitab oma «kahekõnes juut Tryphoniga», et juutide rõivad nende nelikümmend aastat kestnud rännakute ajal üldse ei kulunud, laste rõivad kasvasid laste seljas imeväärsel kombel sedamööda, kuidas arenes nende keha. Ja «püha» Hieronymus ütleb XXXVIII läkituses isegi järgmist: «asjata õppisid habemeajajad oma käsitööd; nad ei kasutanud seda kõrbes veedetud neljakümne aasta jooksul, sest juutidel ei kasvanud ei juuksed ega küüned.» Võib-olla veenab see teid lõpuks ja sunnib uskuma «jumala imedesse»!

Märkigem nüüd ära jumala käsk, mis ei pane kedagi imestama: «Hoia kõik oma elupäevad omal maal, et sa mitte leeviteid maha ei jätaks» *(5. Moos. 12 : 19)*. Kui meenutada, et leviidid olid vaimulikud isikud, siis muutub kõik selgeks!

«Kui sa välja lähed sõtta oma vaenlaste vastu, ja Jehoova, su jumal, neid su kätte annab, ja sina viid need vangidena vangi,

ja näed vangide hulgas ilusa kujuga naise, ja sa armastad teda väga, nii et sa teda enesele naiseks tahad võtta,

siis pead sa ta oma kotta viima, ja ta peab oma pea paljaks ajama ja oma küüned korda seadma.

Ja ta peab oma vangipõlve kuue seljast ära panema ja sinu kotta jääma, ja oma isa ja oma ema nutma ühe kuu päevad; ja pärast seda pead sa tema juurde heitma ja olema tema omanikuks ja tema sulle naiseks.

Aga kui sünnib, et ta siis pole su meelepärast, siis lase ta minna, kuhu ta tahab; aga sa ei tohi teda koguni ära

müüa raha eest; sa ei tohi teda togida, seepärast et sa tema oled vägistanud» *(5. Moos. 21 : 10—14)*.

Väga vaga, eks ole?

«Ei tohi see, kelle munad on puruks taotud, ega see, kelle kusiti on ära lõigatud, Jehoova kogudusse tulla» *(5. Moos. 23 : 2)*.

Kommentaarid on liigsed!

«Kui (sõjakäigu ajal. — *L. Taxil*) su seas on keegi mees, kes ei ole puhas, et temale on öösi midagi juhtunud, siis peab ta välja minema leeri taha, ta ei tohi leeri sisse tulla. Nõnda peab see olema: Kui õhtu kätte jõuab, siis peab ta end veega loputama; ja kui päev on looja läinud, siis tulgu ta leeri» *(5. Moos. 23 : 11—12)*.[2]

See tähendab, teiste sõnadega, et ta ei võta osa lahingust. Voltaire pidas vajalikuks väljendada sel puhul mõned kaalutlused. Ta ütleb: «Paljud sõjaasjanduse tundjad kinnitavad, et erootilised unenäod esinevad peaasjalikult noorte tervete inimeste juures, ja käsk eemaldada nad terveks päevaks armeest oleks väga mõistmatu ja väga ohtlik, sest lahingud toimuvad harilikult just päeval. Niisugune käsk ergutaks argust. Lõpuks, palju lihtsam oleks end pesta kas telgis või leeris, kust saab vett, kui lahkuda leerist ja otsida vett jumal teab kust.»

Jumal kehtestab oma rahvale isegi loomulike tarvete õiendamise korra sõja ajal:

«Ja üks koht peab sul olema leeri taga, et sinna välja minna oma asjale.

Ja vai peab sul olema oma sõjariistade juures; ja see peab sündima, et kui sa võtad maha istuda oma asjale, siis pead sa sellega augukese üles kaevama ja oma rooja jälle kinni katma.

Sest Jehoova, su jumal, käib alati su leeri sees, et sind päästa ja su vaenlased su kätte anda; seepärast peab su leer püha olema, et ta su seas ei saaks midagi reotut näha ja ei taganeks sinust ära» *(5. Moos. 23 : 13—15)*.

See koht piiblist vajab eriti tähtsaid märkusi. Me juba teame, et jumalal on käed, millega ta loob, et tal on jalad meie planeedil käimiseks, kui ta seda heaks arvab; me saime hiljuti teada, et tal on selg, ja et ta seda Moosesele näitas; tal on nina, millega ta «haistab meeldivaid lõhnu». Nüüd saame teada, et jumala nina mitte üksnes kaunistab maailma «looja» nägu, et mitte naeru põhjustada selle loomuliku näodetaili puudumisega. Ei, see on tõeline nina!

Täpselt samuti, kuidas jumal armastab korralikult süüa (meenutage kuulsat lõunasööki Aabrahami juures), lõi ta endale ühel loomise päeval isiklikuks tarbeks nina, mis «haistab meeldivaid lõhnu» ja ei kannata halbu haise.

Teiselt poolt ei ole raske kujutleda, et kõikvõimsal jumalal oleks lihtne olnud kaitsta oma nina halbade haisude vastu. On ju juudi rahvas «jumala rahvas», jumala poolt ära valitud. Kuid jumalale ei tulnud ometi pähe päästa seda rahvast seedimise vastikutest tagajärgedest: kui juba ekskrementide hais on vastik tema kõikjalviibivale haistmisele, võinuks ta teha nii, et toit oleks täielikult imendunud juutide organismi, ära kaotada väljaheidete igasugune organismist evakueerimine — näib, see oleks olnud kõige lihtsam ja teravmeelsem väljapääs raskustest. Juudid oleksid vähemalt anatoomiliselt teisiti ehitatud, mis neid muust inimkonnast veel paremini oleks eraldanud kui ümberlõikamine. Või ei tahtnud kõikvõimas jumal oma rahvale anda nii tähelepandavat eesõigust nagu pärasoole puudumine, või pidas ta seda väga kalliks, et juudid nagu kõik inimesed saaksid istuda. Kuid oleks kergesti saanud teha nii, et viibides nende hulgas leeris ei oleks tunda halbu haise. Meie, kui meil oleks olnud kõigekõrgema eesõigused, oleksime teinud nii, et sõja ajal oleks juutide väljaheidetel olnud kannikese või mõne teise lille lõhn meie valiku järgi. Mitte midagi ei oleks lihtsam teha sel, kel on kõikvõimsus!

Öeldakse, et üks laitmatu sonett on väärt tervet poeemi. Tõepoolest näib, et viienda Moosese raamatu 23. peatüki 13., 14. ja 15. salm on rohkem väärt kui kõik Taaveti salmid kokku. Kui võrreldamatult avar on silmapiir, mille teoloogia ees avavad need kolm salmi. Selles jumala ninas, mis ei armasta halbu haise, on ammendamatud teoloogilised sügavused, kui vaid neisse mõttega sügavamini tungida ja neid hästi analüüsida!

Me kutsume kohtunikuks Rooma paavsti ja kõik kristlikud patriarhid ja palume neid austavalt panna pühade kirikukogude ette arutusele järgmine küsimus: kas kolme mainitud salmi eksisteerimine, millesse iga usklik on tingimusteta sunnitud uskuma, sest need kuuluvad «pühale vaimule», ei komplitseeri «armulaua sakramenti», mis juba niigi on küllalt keeruline. Lühidalt, kui jumalateenistuse ajal vaimulik, rääkides pühi sõnu, käitub juhuslikult

ebaviisakalt, kas jumal julgeb tulla templisse, ja kas toimub tema ümberkehastumine leivaks ja vereks?

Ärgem öelgem, et niisugused asjad ei ole võimalikud. Minu varases nooruses, kui ma õppisin Saint Louis' gümnaasiumis Pariisis, laulsin ma sageli kirikukooris ja mul tuli abistada üht püha meest — abt Jourdani, kel oli... kuidas küll väljenduda delikaatsemalt? — väga tuuline kõht. Võib-olla olid süüdi herned, millega gümnaasiumis toideti? Ma tahaksin tema õigustuseks nii arvata. Olgu kuidas tahes, mulle meenub, kuidas ühel hommikul, kui ma preestri taga põlvili seisin ja tema preestrikuube hoidsin, selle vanamehe sisikond vastu tema tahtmist nii mässama hakkas, et mul oli väga raske oma kohustusi täita.

Sel ajal hindasin ma vaimuliku kõhu korrast äraolekut halva haisu ebameeldivuse seisukohalt minu inimnina jaoks. Kuid praegu, kui ma lehitsen «pühakirja» ja süvenen vagalt tema kõrgelennulisse kaunidusse, siis need viienda Moosese raamatu kolm salmi, mida ma seni ei olnud tähele pannud, äratavad minus hoolsust ja sunnivad mõtlema, et minul lasub kõrge kohustus — tõstatada tähtis ja vajalik küsimus haisu tähtsusest, mida levitab vaimulik, lausudes sõnu: «see on mu ihu, see on mu veri.»

Kuna ei saa oletada, et uus testament räägiks vastu vanale, mille osaks on viies Moosese raamat, sest mõlemad testamendid on ühtviisi ühe ja sellesama «püha vaimu» looming, siis on ülimal määral loogiline järeldada, et jumal, kelle vastikustunne halbade haisude suhtes on tõestatud fakt, muutub väga vastumeelselt armulaualeivaks, et teda peab selleks peaaegu kõrvupidi tassima, kui jumalateenistust peab preester, kes kannatab gaaside kuhjumise all. Kas jumal muutub armulaualeivaks või ei muutu? Kas ta ootab nii kaua, kui halb hais haihtub, või läheb halvas tujus otse taevasse tagasi? See on üldinimliku tähtsusega küsimus, mille ma alandlikult ja vagalt esitan oma «emale» — «pühale kirikule».

Nagu näete, ei ole midagi tähtsamat, sest kui armulaud, mida jagab niisugune preester, ei ole midagi muud kui harilik leib, kuhu ei ole sattunud ainustki karvakest issand jumala habemest, siis petetakse armulauasaajaid kõige häbitumal kombel. Nüüd aga kujutlege usklikku inimest, kes arvestab seda armulauda ja sellega seotud pattude andeksandmist. Arvestage, palun teid, selle häda kogu suu-

rust! Pühad isad, kutsuge palun kiiremini kirikukogu kokku!

Ärgem sulgegem viiendat Moosese raamatut, peatumata veel järgmisel: «Kui mehed teineteisega riidlevad, ja teise naine tuleb juurde oma meest ära päästma selle käest, kes teda peksab, ja pistab oma käe välja ja hakkab selle häbedusest kinni, siis pead sa tema käe ära raiuma; su silm ei pea armu andma» (*5. Moos. 25 : 11—12*).

Vaat mida tähendab kõiketeadev jumal! Ta on kõik ette näinud, kõik, otsustavalt kõik!

Jumal teatas juba Moosesele, et tema kaasmaalased peavad, «tõotatud maale» jõudnud, pühendama kaks mäge küllaltki huvitavale kombele: ühel, nimega Garisim, õnnistatakse rahvast, teisel, mille nimi on Geval, lausutakse igasuguseid needusi.

Esitagem mõned näited jumala ähvardustest, mis on võetud 28. peatükist: «Jehoova võtab su peale läkitada äranedimise, möllu ja põhjamise kõiges, mille külge sa oma käe pistad, mida sa võtad teha, kuni sa ära kaod ja kuni sa äkisti hukka lähed oma tegude kurjuse pärast, et sa oled mu maha jätnud» (*20. s.*); «Jehoova võtab sind lüüa tiisikusega ja palavikuga ja külmtõvega ja põletikuga ja põuaga ja viljakõrvetusega ja roosteuduga; ja need ajavad sind taga, kuni sa hukka saad» (*22. s.*); «Jehoova lööb sind Egiptuse rõugetega ja pärasoole paisetega, ja kõõmaga ja kärnatõvega, mida ei saa parandada» (*27. s.*); «hullusega ja sõgedusega ja südame hämmeldusega» (*28. s.*); «Sa kihlad ennast naisterahvaga, ja teine mees magatab teda» (*30. s.*); «Põlvede peal ja reite peal võtab Jehoova sind lüüa kurja paisega, mida ei saa parandada, su jalatallast su pealaest saadik» (*35. s.*); «Ja sa pead ehmatuseks, tähendamiseks ja mõnituseks olema kõigi rahvaste seas, kuhu Jehoova sind viib» (*37. s.*); «Küll sa viid palju seemet välja põllule, aga pisut saad sa koguda, sest et rohutirtsud su puupaljaks teevad» (*38. s.*); «Küll sa sünnitad poegi ja tütreid, aga need ei jää sinule; sest nad peavad vangi minema» (*41. s.*); «Jehoova toob kaugelt maailma otsast su peale ühe rahva, kes lehvib otsekui kotkas, rahva, kelle keelt sa ei mõista, jultunud rahva, kes ei pea lugu vanast ja ei heida armu noore peale» (*49.—50. s.*); «Ja sina sööd oma ihu sugu, oma poegade ja oma tütarde liha» (*53. s.*); «Selle mehe silm, kes su juures õrn ja väga hellitatud oli, on kuri oma venna peale, ja naise peale,

kes ta süles on, ja oma ülejäänud laste peale, kes talle on järele jäänud; nii et ta ühelegi neist ei anna oma laste lihast, mida ta sööb» (*54.—55. s.*) ja nii edasi kuni peatüki lõpuni.

Kõigist karistustest, millega jumal oma rahvast ähvardab, ei ole ühtki hingelist karistust. Jumala rahvas ei tundnud ilmselt kristlikke kirikukaristusi. Seda tuleb mainida kõrvuti sellega, et vanas testamendis ei ole kusagil juttu ei põrgust ega ka puhastustulest. Me nägime juba, et jumal hoolitses juutide väljakäigukohtade eest, kuid me ei märganud kusagil, et ta oleks hoolitsenud nende hingede eest. Sel määral, et sõnad «hinge surematus» ei esine üheski «pühadest» raamatutest, kust kristlased on ammutanud oma usu.

Ähvardustele järgneb ajalooline katkend: Mooses, kes on saanud 120-aastaseks, paneb ülempreester Elasari suureks meelepahaks oma volitused Joosuale ning käsib sel Joosual juudid Kaananimaale viia. Me päästame lugeja laulust, mida Mooses laulab jumalagajätul oma sookaaslastega. Jätame vahele ka õnnistused Iisraeli igale suguharule. Piibli kangelane, alludes kõrgemalt poolt saadud käsule, läheb lõpuks Nebo mäele, kus teda ootab surm, kuid kust ta võib enne «õndsat lõppu» näha «tõotatud maad».

Kristlik kirik ja juudi sünagoog kinnitavad üksmeelselt, et viis Moosese raamatut on Moosese looming. Ärge kavatsege öelda, et meie poolt kommenteeritud viis raamatut on kirjutanud keegi teine, mitte aga Jitro väimees. Kui teile tuleb pähe niisuguseid asju kõnelda, siis heidetakse teid kirikust välja. Need viis raamatut, kinnitavad teoloogid jonnakalt, on esimesest reast kuni viimaseni kirjutanud Mooses «jumaliku tuvi» dikteerimise järgi.

Harilik raamat, lihtsalt inimlik raamat oleks siis lõppenud Moosese minekuga Nebo mäele. Äärmisel korral oleks harilik inimene kirjutanud järgmised read: «tunnen, et lahkun; panen sule käest, sest läheneb surm!» Kuid Mooses on «püha» kirjanik. Ta ei saanud seda teha. Sellepärast jäädvustas ta oma viiendas raamatus ise oma surma, oma matmise, rahva kurbuse ja ütles isegi armastusväärselt mõned sõnad surmajärgset kiitust enda aadressil.

«Ja Jehoova sulane Mooses suri sinna Moabimaale, Jehoova suusõna järgi. Ja ta mattis ta sinna orgu, Moabimaale, Peet-Peori vastu; ja keegi ei tea tema hauda tänapäevani. Ja Iisraeli lapsed nutsid Moosest Moabi lagendikol kolmkümmend päeva; ja nõnda said Moosese pärast nutmise ja leinamise päevad otsa. Ja Joosua, Nuuni poeg, oli täis tarkuse vaimu; sest Mooses oli oma käed ta peale pannud; ja Iisraeli lapsed kuulsid tema sõna, ja tegid nõnda, kuidas Jehoova Moosest oli käskinud. Aga Iisraelis ei tõusnud enam niisugust prohvetit kui Mooses, keda Jehoova oleks tundnud palgest palgesse» (*5. Moos. 34 : 5—6; 8—10*).

Mõni lugeja vangutab neid ridu lugedes pead — talle näib, et Mooses ei saanud neid ridu kirjutada. Eksitus, mu sõber! Teoloogid ütlevad teile, et see on Moosese enda stiil, et Mooses ka eelmistes peatükkides kõneldes iseendast ei rääkinud kunagi esimeses isikus, vaid alati kolmandas.

Kui kirik on kord juba nii öelnud, siis pole vastu vaielda midagi! Kiriku täpse arvamuse on aga väljendanud õpetatud teoloog Paul Guerin järgmistes sõnades: «Moosese viis raamatut on piibli esimesed viis raamatut. Tolle viie raamatu autor on Mooses. Moosese viis raamatut on tõelised, ja nende tõelisus on niisama kaheldamatu nagu kõige tõelisemate raamatute tõelisus. See on niisama kaheldamatu, nagu on kaheldamatu Moosese olemasolu. Ei saa keelduda tunnistamast tõeliseks raamatut, mida peab tõeliseks rahva üldine põline usk, kelle ajalugu see raamat on kirjeldanud, kelle seadusandlust ja usukultust see raamat on kirjeldanud, eriti kui see raamat kannab temale omistatava vanaaja iseloomu. Ei ole võimalik, et see oleks välja mõeldud või et selle oleks kirjutanud keegi teine peale autori, kelle nime ta kannab. Niisugused on viis Moosese raamatut. Juutide põline rahvausk, vanaaja vaim, mis on omane sellele raamatule, asendamise võimatus — kõik see tõendab tema tõelisust. Mooses kirjutas oma raamatud innustatuna pühast vaimust» (Katoliiklik entsüklopeedia, prantsuse väljaanne, V kd., lk. 690).[3]

Kummardugem, vennad, ja ärgem imestagem enam millegi üle!

VAGA JOOSUA, IISRAELI RAHVA JUHI «PÜHAD» KANGELASTEOD

Pärast Moosese surma sai juudi rahva juhiks Joosua. Juutide julgustamiseks tuli jumal otsekohe Joosuale külla ja andis talle mõned piiblile nii tüüpilised lubadused.

«Mooses, mu sulane, on surnud; ja nüüd võta kätte, mine siit üle Jordani jõe, sina ja kõik see rahvas, sinna maale, mis ma Iisraeli lastele annan.

Kõik kohad, mille peale teie jalatallad astuvad, need olen ma teile andnud, nõnda kui ma Moosese vastu olen rääkinud.

Kõrvest ja siit Liibanonist Suurest jõest, see on Perati jõest saadik, kõik Hitimaa Suurest merest saadik päeva loojaminemise poole, peab teie raja olema.

Kõik su eluaeg otsa ei suuda ükski mees su vastu seisma jääda; nõnda kui ma olen Moosesega olnud, tahan ma sinuga olla; ei taha ma sinust maha jääda ega sind maha jätta.

Ole julge ja vahva; sest sina pead sellele rahvale pärisosaks jagama maa, mis ma nende vanemaile olen tõotanud neile anda» (*Joos. 1 : 2—6*).

Mitte esimest korda Egiptusest lahkumise ajast kordab jumal lubadust, mille ta kunagi andis Aabrahamile, Iisakule ja Jaakobile. Missuguse tohutu kuningriigi tõotas ta vandega anda oma rahvale! Kõik maad, mida piiravad Siinai poolsaar, Vahemeri ja Eufrat! See kuningriik pidi olema suurem isegi Assüüriast.[1] Kuid kui suurt pankrotti, kui alatut sõnamurdmist näitas jumal! Juudid anastasid pärast pikki piinu ainult tähtsusetu territooriumi. Neile lubatud Eufrati kallastel elasid nad aga mitte kui peremehed, vaid kui viletsad orjad — raskes orjuses babüloonlaste juures. Nende suureks jõeks aga oli ainult kleenuke Jordan.[2]

Mida tegi Moosese järeltulija vastuseks jumala käsule?

«Ja Joosua, Nuuni poeg, läkitas Sitimist kaks meest salaja kuulama ja ütles: Minge, vaadake maad ja Jeeriku linna. Ja nad läksid ja tulid hooranaise kotta, kelle nimi oli Raahab, ja jäid sinna» (*Joos. 2 : 1*).

Mõned piiblitõlked nimetavad proua Raahabit kõrtsipidajaks. Kuid algupärane piibli tekst ütleb, et Raahab elas oma naiselike võlude müügist. Mispärast esineb mõnedes tõlgetes see ebatäpsus? Kas mitte sellepärast, et mainitud Raahab esineb evangeeliumis Jeesus Kristuse esivanemate hulgas?[3]

«Ja Jeeriku kuningas läkitas Raahabi juurde ja käskis ütelda: Too mehed välja, kes su juurde on tulnud, kes su kotta on tulnud; sest nad on tulnud kõike maad läbi katsuma.

Ja naine oli need kaks meest võtnud ja nad eest ära peitnud, ja ütles nõnda: Mehed on mu juurde tulnud ja mina ei teadnud, kust nad olid.

Ja kui värav pidi pimedikul kinni pandama, siis läksid mehed välja; ei ma tea, kuhu mehed on läinud; ajage neid usinasti taga, sest te saate nad küll kätte» (*Joos. 2 : 3—5*).

Kuninga politsei äramineku järel sõlmis Raahab mõlema salakuulajaga tehingu. Ta teatas neile, et nende maal teatakse juba juutide «Egiptusest lahkumise» imedest ja kardetakse väga juudi armeed. Nemad aga andsid talle eraldusmärgi, mis pidi päästma tema ja ta maja Jeeriku eelseisva vallutamise ja hävitamise ajal. Selle järel laskusid salakuulajad nööri mööda aknast alla, sest Raahabi maja oli «müüri peal» *(9.—24. s.)*.

«Mis sundis teda (Joosuat),» märgib Voltaire, «kasutama selle õnnetu teeneid, kui jumal ise omaenda suuga temale kaastööd ja abi lubas, kui ta võis olla kindel, et jumal sõdib tema eest? Ta seisis 600 000-mehelise sõjaväe eesotsas ja saatis Jeerikut vallutama 40 000 meest, kuigi linna ei olnud kunagi kindlustatud ja see kuulus sõjaasjanduses nii vilumatule rahvale, kes isegi oma pealinna rajas orgu ja võttis endalt sellega võimaluse seda tõsiselt kaitsta. Jeerikust on tänapäeval järele jäänud mõned viletsad onnid, kus elab umbes 300 inimest.»

Raahabi puhul küsis teoloog Calmet omal ajal, kas ta oli süüdi vales või mitte, kui ta ütles, et juudi maakuulajad on juba ära läinud, kuna nad aga sel ajal tema juures viibisid? Ta leidis, et Raahab toimis hästi.

«Olles teadlik,» kirjutab see teoloog, «jumala kavatsustes hävitada kaananlased ja anda nende maa juutidele, ei võinud ta sellele vastu panna, tegemata pattu jumala vastu; peale selle oli ta veendunud jumala heades kavatsustes ja tundis kaananlaste õiglusetust. Nii ei saanud ta toimida ei õiglasemalt ega ka arukamalt.»

Teadlane Fréret[4] märgib: «Kui see tähendab, et ka lõbunaine nagu Joosuagi oli innustatud jumala enda poolt, siis on see üsna veider. Pigem peab tunnistama, et see Raahab, reetes oma kodumaa võõrale barbaarsele rahvale, oli lihtsalt kuritegelik tõbras, kes vääriks kõige rangemat karistust.»

Mingem edasi. Joosua andis käsu asuda Jeeriku vastu sõjakäigule — selleks tuli kõigepealt Jordanist üle minna. Preestrid, kes kandsid «seaduselaegast», käisid rahva ees. Nad astusid julgelt vette kui inimesed, kes on kindlalt veendunud, et peab sündima ime. Kohe kui nende jalad olid märjaks saanud, jäid jõe veed seisma nagu nähtamatust tammist läbi lõigatuna. Preestrid jäid keset jõge nii kauaks, kui kogu rahvas oli üle läinud. Selle ime mälestuseks seati Jordani kaldale üles kaksteist suurt kivi. Ja otsekohe, kui «seaduselaegas» oli viidud paremale kaldale, hakkas vesi uuesti voolama *(3. ja 4. ptk.)*. Saanud teada neist imedest, sattusid kõik kuningad kuni Vahemere kallasteni meeleheitesse.

Siin muide juhtis jumal Joosua tähelepanu sellele, et ümberlõikamise kommet, mille jumal oli kehtestanud «igaveseks», enam ei kasutatud. Piibel ei seleta selle imeliku nähtuse põhjust, ta seab meid vaid sündinud fakti ette. Mitte ühegi kõrbes sündinud lapse juures ei olnud seda operatsiooni toime pandud. Tol ajal oli juute umbes 4 000 000 inimest, mehi seega umbes 2 000 000. Võib kujutleda seda fantastilist naha hulka, mis Joosua käsul juutidelt maha lõigati! Piibel nimetab seda kohta, kus see operatsioon toime pandi, Araloti kinguks *(Joos. 5 : 3)*.

Neliteistkümmend päeva hiljem oli päsapüha, ja juutidel oli küllalt vilja, et valmistada matsat; sellest päevast peale «mannat ei olnud enam» (*Joos. 5 : 12*).

Jumala korralduste kohaselt piiras juutide armee Jeeriku ümber ja sõdurid marssisid kuus päeva hirmuäratavalt linna müüride ümber, preestrid puhusid aga pasunaid. Piiratud imestasid niisuguse sõjapidamisviisi üle väga, kuid alla ei andnud. Seitsmendal päeval marsiti ikka

korralduste kohaselt veel täielikus lahingukorras seitse korda ümber linna müüride, sel korral veel tugevama muusika ja kogu rahva kisa saatel. Siis purunesid linna kindlused, varisesid Jeeriku müürid.

Joosua käskis hävitada kõik: mehed ja naised, vanad ja lapsed, isegi «härjad, lambad ja eeslid». Armu leidsid ainult lõbunaine Raahab ja tema omaksed, keda ta oli enda juurde kogunud. «Ja põletasid linna ära tulega ja kõik, mis seal sees oli; üksipäinis hõbeda ja kulla, ja vask- ja raudriistad panid nad Jehoova koja varanduse sekka» (*Joos. 6 : 24*).

«Kas on võimalik,» kirjutas lord Bolingbroke[5], «et jumal, kõikide inimeste isa, ise juhiks ja saadaks barbarit, kellega ei tahaks sarnaneda kõige verejanulisem inimsööja? Suur jumal? Tulla tundmatust kõrbest selleks, et hävitada võõras linn, hävitada kõik tema elanikud, kaasa arvatud naised ja lapsed, tappa kõik loomad, põletada maha majad ja majariistad, sel ajal kui võitjail endil ei ole midagi, ja anda armu ainult alatule lõbunaisele, reetjale, kes väärib piinu. Kui see jutustus ei oleks nii mõttetu, oleks ta kõige vastikum. Ainult täisjoonud kelm võis seda kirjutada ja ainult loll võib seda uskuda.»

Ärgem unustagem, et nende sõnade autor oli Inglismaa üks väljapaistvamaid ja austusväärsemaid inimesi. Välisministrina oli ta kuulsa Utrechti rahu tõeline innustaja ja looja. See rahu tegi lõpu Louis XIV pikkadele veristele sõdadele. Võib öelda, et see oli suur sündmus, tema elu uhkus. Ta andis Euroopale tagasi rahu, luues seejuures kõikidele riikidele võimalikult õiglased tingimused. On kasulik meenutada selle auväärse inimese teeneid, sest ta kaunistas inimkonda ja kasutas oma geeniust selleks, et peatada rahvaste vastastikust hävitamist; seda on vaja selleks, et panna vaikima fanaatikud, kes tahaksid selle jumalat teotava tsitaadi autorina näha mõnd harimatut patust. Lord Bolingbroke ütles piibli kohta: «Oleks laituseks jumalale ja solvanguks inimestele vaadata tõsiselt sellele haledale olematuste põimingule, kus iga sõna on kas naeruväärsuse või õuduse tipp.»

«Püha» autori sõnade järgi põhjustas Jeeriku purustamine vandenõude sõlmimise Iisraeli vastu. Nähes, mida mõistab juudi rahvas vallutamise all ja kuidas ta toimib vallutatud linnadega, otsustasid selle paikkonna kuningad, et parem on enne hävitada vallutajad, kui need nemad

hävitavad, — nad sõlmisid liidu ja võtsid vastu väga tähtsad otsused (*9. ptk.*).

Kuid nad ei mõelnud ühele asjaolule, millel oli oma «püha» tähtsus — Joosuaga oli jumal. Jumal külvas segaduse nende sõjavägedesse ja Iisrael «lõi neid maha suure taplusega Kiboni juures, ja ajas neid taga mööda Peet-Horoni mäeteed, ja lõi neid maha Asekast saadik ja Makedast saadik» (*Joos. 10 : 10*). Veel enam, armuline jumal, keda nähtavasti kihutas tagant auahnus, võttis ise lahingust osa: «Ja see sündis, kui nad Iisraeli eest põgenesid ja olid Peet-Horoni järsaku peal, et Jehoova viskas suured raheterad taevast nende peale Asekast saadik ja nad surid ära. Enam oli neid, kes raheteradest surid, kui neid, keda Iisraeli lapsed mõõgaga ära tapsid» (*Joos. 10 : 11*).

Kuid Joosua ei pidanud oma võitu täielikuks.

«Siis rääkis Joosua Jehoovale sel päeval, kui Jehoova Emori rahva Iisraeli laste kätte andis, ja ütles Iisraeli nähes: Päike, seisa paigal Kibonis, ja kuu, Aijaloni orus!

Ja päike jäi vakka ja kuu jäi seisma, kuni rahvas oma vaenlastele kätte oli maksnud; eks see ole kirjutatud Õiglase raamatusse: Ja päike seisis keset taevast ja ei tõtanud mitte looja minema peaaegu terve päeva otsa.

Ja ei olnud selle päeva sarnast enne seda ega pärast seda, et Jehoova ühe mehe sõna oleks kuulda võtnud; sest Jehoova sõdis Iisraeli eest» (*Joos. 10 : 12—24*).

Seda jutustust lugedes imestad, et pärast kivide rahet, mis langes vaenlaste peale, oli Joosual vaja kasutada uut imet ja peatada Päike ja Kuu. Jutustuses on öeldud, et päevane valgusallikas oli veel üsna kõrgel. Näib, et oleks ajast jätkunud, et kõiki põgenikke enne öö saabumist Peet-Horoni teel maha lüüa, isegi kui oletada, et mõni neist taevaste kivide käest pääses. Tõsi küll, teoloogid vaidlevad meile arvatavasti vastu, et mõned neist põgenikest plagasid nii ruttu, et oli vaja rohkem kui seitset tundi, et neile järele jõuda. Kuid teadus ei ole suutnud veel seletada, kuidas Päike, mis üldse ei tiirle Maa ümber, peatas oma käigu. Samuti ei või aru saada, kuidas päev, mis oli kaks korda pikem kõigist teistest päevadest, ei kutsunud välja mitte mingisuguseid häireid planeetide liikumises ja varjutuste korrapärasuses.

See Joosua suurepärane «ime» on haritud inimestes välja kutsunud palju naeru.

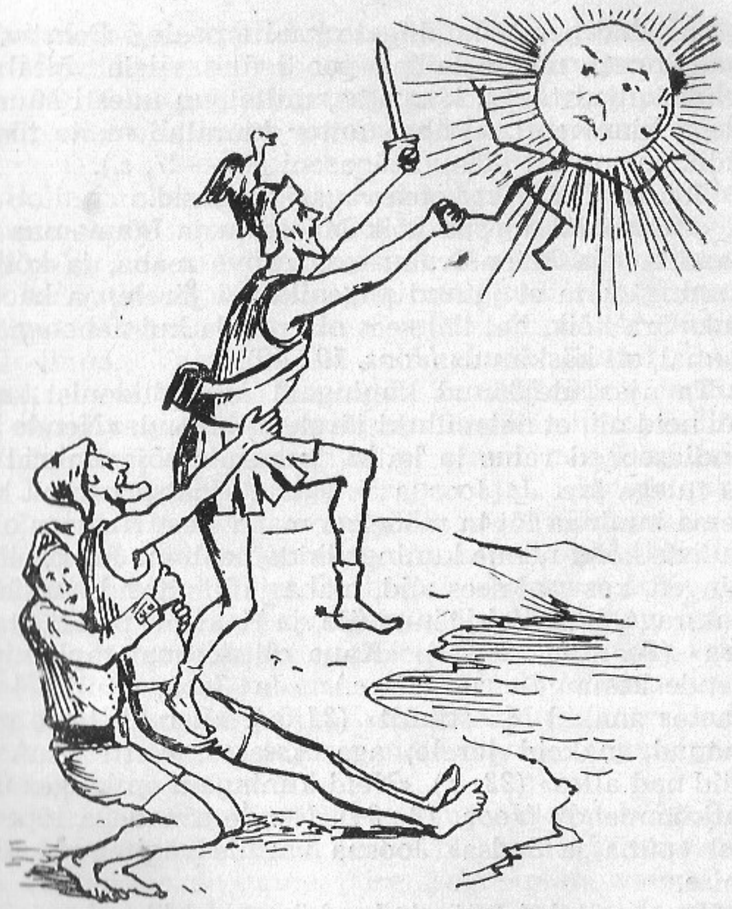

Joosua peatab Päikese.

Jutustatakse, et üks teadlane, keda süüdistati Kopernikuõpetuse toetamises, et Maa liigub ümber Päikese, vastas inkvisiitoritele leidlikult: «Nähtavasti pärast Joosua imet ei liigugi Päike enam ümber Maa.»

Eemorlaste armee eesotsas, mis hävitati piibli nuhtluse ajal, seisis viis kuningat. Nad pääsesid kivide rahe ja juutide mõõkade käest. Kuningad peitsid end ühes koopas (*16. s.*). Saanud sellest teada, käskis Joosua koopa suu ette suured kivid veeretada (*18. s.*). Viis kuningat sattusid nagu hiirelõksu. Siis käskis Joosua kivid ära veeretada ja kuningad välja tuua. Oma väepealikutele käskis Joosua: «pange

oma jalad nende kuningate kaelte peale». Pekstud kuningad tapeti, nende laibad poodi üles viiele võllale. Õhtul viidi laibad tagasi koopasse, mille suu uuesti suurte kividega kinni aeti. «Püha» autor kinnitab meile tõsiselt, et kõik see on nii jäänud tänaseni (*22.—27. s.*).

Joosua aga jätkas oma vagasid tegusid.

«Nõnda lõi Joosua kõik Mäestiku ja Lõunamaa ja Lausandiku- ja Mäenõlvaku-maa rahva maha, ja kõik nende kuningad; ta ei jätnud põgenikkugi järele, ja kaotas sootuks ära kõik, kel leil sees oli, nõnda kui Jehoova, Iisraeli jumal, oli käskinud» (*Joos. 10 : 40*).

Ta ajas ülejäänud kuningaid taga Siidonist saadik ja lõi neid nii, et neist ühtki järele ei jäänud. «Nende hobuste õndlasooned raius ta katki, ja nende sõjavankrid põletas ta tulega ära. Ja Joosua ... sai ... Haatsori linna kätte, ja tema kuninga lõi ta mõõgaga maha, sest Haatsor oli ennemuiste kõigi nende kuningriikide pealinn. Ja nad lõid kõik hinged, kes seal sees olid, maha ja hävitasid nad ära mõõgateraga, leiligi ei jäänud üle, ja Haatsori põletas ta tulega ära» (*Joos. 11 : 9—11*). «Kaua oli Joosual taplemist kõigi nende kuningatega» (*18. s.*). «Ja Joosua tuli sel ajal, ja kaotas anakid Mäestikult» (*21. s.*). «Iisraeli laste maale ei jäänud anakeid järele; aga Assasse, Katti ja Asdodisse jäid nad alles» (*22. s.*). «Neid kuningaid on kõiges üks neljatkümmend» (*Joos. 12 : 24*). Nende sõnadega lõpetab piibel «püha ja õndsa» Joosua vagade vägitegude kirjeldamise.

Kurat võtaks! Lüüa kolmekümmend ühte kuningat! See on küllalt palju maa kohta, mille pikkus on mõnikümmend kilomeetrit.

Kui siis lõpuks «rahvad», kes asusid «tõotatud maal», olid täielikult hävitatud, jäid juudid maa ainsaks peremeheks. Jäi vaid üle maa jaotada. Seda tehtigi. Joosua raamatu peatükid, 13. kuni 21. kaasa arvatud, näitavadki viimse peensuseni, missugune maatükk missugusele suguharule sai. Neis peatükkides loetletakse tohutul hulgal «linnu». Nende «hulgast» saab selge kujutluse kas või ainult selle järgi, et Juuda suguharu sai üle saja linna, jättes arvesse võtmata külad. Kõigi linnade nimed on ära toodud (*Joos. 15 : 20—63*). Leviidid said 48 linna, neist 6 niinimetatud «pelgulinnad». Jumal ise määras selle arvu nende jaoks: kunagi, ütles ta, asuvad leviidid 48 linna, mis on laiali kaheteistkümne suguharu maadel; neis linnades nad elavad, eeslinnad on neil aga karja jaoks. Peale selle on leviitide eeslinnad tuhat küünart ümbermõõdus (*4. Moos. 35*). Kuus pelgulinna olid määratud varjupaigaks mõrvareile, kes olid toime pannud ettekavatsemata kuriteo.

Lord Bolingbroke arvab, et need kohad piiblis võis kirjutada mitte keegi muu kui mõni ahne ja harimatu leviit ja ainult palju hiljem pärast Joosuat. See mõtleja vormistab oma kaalutlused nii: «Ialgi ei ole juudi rahval isegi oma kõige kõrgema võimsuse ajal olnud 48 kindlustatud linna. Vaevalt olid niisugused linnad isegi Herodesel, ainsal võimsal kuningal. Taaveti-aegne Jeruusalemm oli ainus juutide asukoht, mida võis nimetada linnaks. Väikesel juudi rändrahval ei olnud mingisuguseid linnu ei Joosua ega ka kohtumõistjate ajal. Linnade pikk loetelu Joosua raamatus on ainult naeruväärt vale ... Leviit, kes pani toime võltsimise, kui ta neid uhkeldavaid lollusi kirjutas, kinnitab, et leviitide korraldusse anti veel 6 linna, mis olid mõrvarite varjupaigaks. Missugune ootamatu, kaunis ergutus kurjategijaile! Ei tea, mille üle rohkem meelepaha tunda, kas mõttetuse üle 48 linna andmisest preestritele kõrbes või siis mõttetuse üle korraldada 6 linna, mis sellessamas kõrbes pidid olema varjupaigaks igasugustele kurjategijatele.»

Arvatakse, et selles kuulsas jaotamises olevat kõigi Iisraeli suguharude jaoks olnud umbes 600 linna. Tõepoolest, usulises fantaasias ei tunne piire isegi «püha vaim» — piibli innustaja! Märkigem seejuures, et kogu selle maakoha suurus on kõige laiemas kohas kaks pikkuskraadi ja kõige pikemas kohas kaks ja pool laiuskraadi, sedagi ajastul, kui juutide võimsus ulatus kõige suurema tasemeni, s. o. kaugeltki mitte Joosua ajal.

Kui jaotamine oli lõpetatud, luges Joosua oma ülesande täidetuks ja suri «sada ja kümme aastat vana» (*Joos. 24 : 29*). Viimse minutini hävitas ta kõike — tema raamatu peatükid kordavad vahetpidamata, et kõigi oma «hiilgavate võitude» ajal ei jätnud ta ellu ühtki võidetud rahvastest.

Kuid veel huvitavam on see, et pärast Joosua surma kohtame piiblis kõiki neid viimse inimeseni hävitatud vaenlasi veel võimsamatena kui kunagi varem, ja veel rohkem — just need rahvad hoiavad juute kõige karmimas orjuses kuni kuningate Sauli ja Taaveti ajastuni.

KAHEKÜMNE TEINE PEATÜKK

IISRAELI KOHTUMÕISTJATE VAGA TOOMINE «PÜHASSE» AJALOOSSE

Joosua raamatule järgnev Kohtumõistjate raamat (selles on 21 peatükki) hakkab esimesest peatükist peale kirjeldama Juuda ja Siimeoni suguharu sõda 10 000 kaananlase vastu, keda valitses kuningas Adonibesek. On endastmõistetav, et kõik need väehulgad, kes siia tulid ei tea kust, lõi puruks Iisraeli mõõk. Kuid Adonibesekit piinati enne surma — tal raiuti ära pöidlad ja suured varbad. Siis ütles Adonibesek: «Seitsekümmend kuningat, kelle pöidlad olid kätelt ja suured varbad jalgadelt ära raiutud, olid minu laua all raasukesi koristamas; kuidas mina olen teinud, nõnda on jumal mulle kätte tasunud. Ja nemad viisid ta Jeruusalemma, ja ta suri sinna ära» *(Kohtum. 1 : 7)*.

See Adonibesek oli nähtavasti erandlikult võimas valitseja, kui ta oli vangi võtnud ja orjastanud seitsekümmend kuningat. Tema pealinna nimi, nagu jutustab piibel, oli Besek. Ja jällegi, ei seda linna, ei seda hirmsat valitsejat ega ka tema kuningriiki ei tunne ajalugu sugugi. See on väga imestamisväärne, sest tohutu laud, mille all seitsekümmend vigastatud kuningat koristasid raasukesi, pidi Adonibesekile looma igavese mälestuse ja üldise kuulsuse.

Olgu kuidas tahes, kui neile seitsmekümnele lisada kolmkümmend üks Joosua poolt hävitatud kuningat, siis saame Kaananimaal kokku sada kaks kuningat, kaasa arvatud Adonibesek ja järelikult ka sada kaks kuningriiki. Kui heita pilk geograafiakaardile ja jagada see väike territoorium sajaks osaks, siis tuleb iga kuningriigi kohta mitte üle paarisaja ruutkilomeetri. Vähevõitu kuningriigi jaoks. Kuna aga «pühakiri» räägib ainult tõtt, siis tuleb arvata, et need 102 kuningat pidid elama väga suures kitsikuses omal territooriumil ja juutidel tuli siin kord luua ja kaananlaste asemel «tõotatud maale» asuda.

Kuid veel hämmastab mitte küllaldaselt usklikke see, kuidas jumal oma kõikvõimsuse juures ei suutnud toime tulla mõnede kaananlastega. Pärast nende täielikku hävitamist Joosua poolt kasvasid nad sellel ebaharilikul maal uuesti nagu maa alt välja.

«Ja Jehoova oli Juudaga, nii et ta Mäestiku rahva ära ajas; sest ta ei jõudnud neid, kes Orus elasid, ära ajada, seepärast et neil raudvankrid olid» *(Kohtum. 1 : 19)*.

Arvatavasti olid kivide varud, mis jumalal taevas olid, selleks ajaks juba otsa lõppenud. Kui seda kohta piiblis sügavamalt uurida, peab mõtlema, kuidas kaananlased, kes pääsesid sõjavankrite abil, võisid neid kasutada, sest vankrite liikumine oli sel üleni mägede ja kaljudega kaetud maal täiesti võimatu. Ajaloost on teada, et sõjavanker leiutati tasandikel. Esimestena kasutasid seda leiutist babüloonlased ja pärslased, kuid hiljem, mitte vähem kui kolm sajandit pärast Joosuat.

Kohtumõistjate raamatu teine ja kolmas peatükk näitab, et juutidele oli nüüdki võõras tänutunne jumala suhtes. Varsti karistas ta neid selle eest purustamise ja orjusesse andmisega. Pärast Joosua surma valisid juudid endale kohtunikud, kes nende üle pidid valitsema. See periood nende ajaloost ei olnud eriti hiilgav. Iisraeli lapsed «jätsid maha Jehoova, oma vanemate jumala, kes oli nad Egiptusemaalt välja toonud, ja käisid teiste jumalate järel, kes olid nende ümberkaudsete rahvaste jumalate seast, ja kummardasid nende ette ja ärritasid Jehoovat.

Kui nad Jehoova maha jätsid, siis teenisid nad Paale ja Astartesid» *(Kohtum. 2 : 12—13)*.

«Ja Iisraeli lapsed elasid Kaanani, Hiti ja Emori ja Perisi ja Hivvi ja Jebuse rahva seas,

ja võtsid nende tütreid enestele naisiks ja andsid oma tütreid nende poegadele, ja teenisid nende jumalaid» *(Kohtum. 3 : 5—6)*.

Et paremini hinnata neid veidraid abielusid, tuletame veel kord meelde, et kuuesajatuhandeline juudi armee oli Joosua juhtimisel halastamatult hävitanud kõik selle maa elanikud. Kui Mooses omal ajal oli mingil moel säilitanud kolmekümne kahe tuhande neitsi elu, siis tema järglane ei jätnud ellu ühtki elusat olevust — «ei inimest ega looma».

«Ja Jehoova viha süttis põlema Iisraeli vastu ja ta andis

nad ära Mesopotaamia kuninga Kuusan-Risataimi kätte; ja Iisraeli lapsed teenisid Kuusan-Risataimi kaheksa aastat» *(Kohtum. 3 : 8)*.

Inglise kriitik Wolston[1] märkis selle koha puhul, et tuleb valida Kohtumõistjate ajaloo ja Joosua ajaloo vahel — üks neist möödapääsmatult valetab, sest kummagi «püha» raamatu vahel valitsevad rabavad ja teineteist väljalülitavad vasturääkivused. «Ei ole võimalik,» kirjutas ta, «et juudid oleksid sattunud orjusse vahetult pärast kõigi kaananlaste hävitamist nende kuuesajatuhandelise armee poolt. Mis Mesopotaamia kuningas see Kuusan-Risataim on, kes äkki ahelatesse paneb Iisraeli pojad? Kuidas tuli ta siia oma kaugelt maalt? Mispärast tema sõjakäigust ei ole midagi teada? Tõsi küll, «pühas» tekstis on öeldud, et see oli jumala karistus juutidele selle eest, et nad abiellusid kaananlastega ja andsid neile oma tütreid naiseks. Kuid ei ole küllaldane öelda, et võitjad võitsid ainuüksi truuduse tõttu, ja et võidetud võideti ainult oma pattude tõttu. Isegi igale metsrahvale peaks see olema päevselge. Ja on võimatu mõista, kuidas rahvast, keda on neli miljonit inimest ja kel on 600 000 sõjameest, võib muuta orjadeks sel maal, mille ta äsja on vallutanud. Samavõrdselt pole võimalik, et need aukartust äratavad sõjameeste hulgad oleksid jäljetult hävitanud endised elanikud ja et seejärel oleks sõlmitud abielusidemed võitjate poolt hävitatud rahvastega. Niisugust kuhja vasturääkivusi ei saa kaitsta.»

Nüüd aga räägitakse Kohtumõistjate raamatus, et kaheksa aastat hiljem vabastas kohtumõistja Otniel juudid orjusest ja et nad tapsid ära Mesopotaamia kuninga Kuusan-Risataimi (*Kohtum. 3 : 9—10*). Kuid piibel ei anna mingisuguseid andmeid selle võitluse kohta, mis pidi olema väga äge ja millest muide ükski ajaloolane ei ole iialgi midagi kuulnud.

Nelikümmend aastat hiljem sattusid juudid orjusse Moabi kuninga Egloni juurde (*Kohtum. 3 : 11—14*), kuigi Moabi kuningriik, ikka sellesama piibli järgi, lakkas ammugi olemast, midjanid ja moabid aga korduvalt juutide poolt täielikult hävitati.

Moabi orjus kestis 18 aastat. Sellele tegi lõpu Eehud. See juut, kellest piibel mainib ainult, et ta oli vasakukäeline, tõi Eglonile andisid ja palus kuningat, et see teda oma «kabinetis» üksikult vastu võtaks ettekäändel, et ta tahab

talle mingi saladuse avaldada. Eglon sulgus Eehudiga kahekesi tuppa, see aga ajas mõõga talle kõhtu ning läks märkamatult minema (*Kohtum. 3 : 21—22*). Terroristlik akt innustas juute; nad tõstsid mässu «ja nad lõid sel ajal moabe maha ligi kümme tuhat meest». Saabus rahu kaheksakümneks aastaks.

«Ja tema *(Eehudi. — V. Š.)* järel oli Anati poeg Samgar; ja see lõi vilistitest kuussada meest maha härja-astla varrega, ja ka tema päästis Iisraeli» (*Kohtum. 3 : 31*).

Pärast seda olid juudid Kaanani kuninga Jaabini orjadeks. Õnneks keegi proua Tebora, auväärne prohvet, kutsus enda poole kellegi Paaraki, õhutas temas mehisust, samuti ka sangarlust 10 000 sõjaväelases Sebuloni ja Naftali suguharust ning saatis nad lahingusse. Jaabini sõjaväed, keda juhtis «kindral» Siisera, raiuti väikesteks tükkideks esimesel kohtumisel Paaraki ja Tebora sõjavägedega.

Väejuhataja Siisera põgenes ja varjas ennast Hehori naise Jaeli telgis, keda «püha» autor nimetab keni rahva inimeseks. Armastusväärne Jael, kellele jumal oli sosistanud paar sooja sõna, pakkus ise Siiserale varjupaika. Ta tuli Siiserale vastu ja ütles: «Kalla, mu isand, kalla mu juurde sisse, ära karda» (*Kohtum. 4 : 18*). Ta kattis Siisera vaibaga ja andis talle piima. Siisera jäi magama. Siis võttis Jael telgivaia ja vasara, läks tasakesi Siisera juurde, torkas vaia tema meelekohta ja lõi tema maa külge kinni. «Ja vaata, kui Paarak Siiserat taga ajas, siis läks Jael välja ta vastu ja ütles talle: Tule siia, siis tahan ma sulle näidata meest, keda sa otsid» (*Kohtum. 4 : 22*).

Mis puutub kuningas Jaabinisse, siis tapsid juudid tema üldisel eeskujul, mille jumal on korduvalt vagaks tunnistanud. Prohvet proua Tebora laulis sel puhul ühe oma kauneimaist lauludest (*5. ptk.*). Päästame lugeja selleast tüütavalt vagast ja sõjakast tärinast.

Juutide kurvad seiklused ei lõppenud sellega. Ilmusid tagedale midjanid (veel ühed viirastused!)[2], kes seadsid endale ülesandeks mürgitada Jaakobi õnnetute järglaste olemasolu. Kuigi need viimased, õieti öelda, ei olnud midjanite juures orjuses, kannatasid nad siiski nende poolt igasuguseid solvanguid ja mõnitusi. Kui nad külvasid ja tõttasid usinasti lootuses rikkalikule saagile, sõitsid midjanid nende põldudele loendamatu hulga kaamelitega ja külvid hävisid. Midjanid viisid ära härjad, eeslid ja

pudulojused, hävitasid aiad. Õnnetud juudid olevat olnud sunnitud asuma mäekoobastesse, et kaitsta oma elu hullunud jälitajate eest (*Kohtum. 6 : 1—6*).

Kõik need ebameeldivused kestsid seitse aastat, kuni lõpuks hea jumalakene oma rahva peale halastas ja otsustas kutsuda uue kangelase. Aga et näide oleks rabavam, jäi ta oma valikul peatuma kõhnukesel noorukil Kiideonil, kes oli niivõrd nõrk ja kõhn, et vaevaga oma isa juures töötas. Ühel kaunil hommikul ilmus «jumala ingel» Kiideonile «ja ütles ta vastu: Jehoova on sinuga, sa sõjaks kõlvuline mees!» (*Kohtum. 6 : 12*).

Kiideon ei uskunud inglit sõna pealt, eriti kui sai teada, et tal tuleb Iisrael vabastada midjanite ikkest.

«Kui ma nüüd olen armu su silmade ees leidnud, siis tee mulle mingi imetäht, et sina see oled, kes minuga räägib.

Ma palun, ära lahku siit, kuni ma su juurde tulen ja toon oma roaohvri välja ja panen su ette. Ja ta ütles: Ma tahan jääda, seni kui sa tagasi tuled.

Ja Kiideon tuli ja valmistas ühe sikut-talle ja poolest vakast jahust hapnemata kookisid; liha pani ta korvi sisse ja leeme pani ta häilu sisse, ja tõi selle tema juurde välja, sinna tamme alla ja viis ta lähedale.

Ja jumala ingel ütles ta vastu: Võta liha ja hapnemata koogid, ja pane seesinase kalju peale ja vala leem välja. Ja ta tegi nõnda.

Ja Jehoova ingel pistis saua välja, mis ta käes oli, ja puudutas otsaga liha ja hapnemata kookide külge, ja tuluke tuli kaljust välja ja põletas ära liha ja hapnemata koogid. Ja Jehoova ingel läks ta silma eest ära» (*Kohtum. 6 : 17—21*).

Siis kutsus Kiideon kümme meest oma isa parimate sulaste seast ja läks öösel purustama Baali altarit ja maha raiuma puid hiiest, mis olid pühendatud midjani jumalatele; neist puudest süütas ta lõkke ja ohverdas jumalale terve härja. Linna elanike viha oli suur, kui nad nägid, et Baali altar oli purustatud ja püha hiis maha raiutud. Kuna aga Kiideoni isa Joas ei tahtnud neile poega välja anda, siis haaras kõiki Iisraeli vaenlasi suur viha, ja «kõik Midjani ja Amaleki ja Hommikumaa rahvas» ühinesid, läksid üle Jordani ja jäid leeri Isreli orgu. «Ja Jehoova vaim pani enesele kuueks Kiideoni» (*Kohtum. 6 : 34*).

Kuid Kiideon kahtles ikka veel, kas jumal tõepoolest

valis tema, et tema läbi Iisraeli vaenlastele säru teha. Ta kutsus kokku Manasse, Aaseri, Sebuloni ja Navtali suguharud, kelle peale ta kõige rohkem lootis, ja pöördus jumala poole palvega temale ime kaudu lõplikult tõestada, et ta teda tõepoolest soovib.

«Ja Kiideon ütles jumala vastu: Kui sa tahad Iisraeli minu käe läbi päästa, nõnda kui sa oled rääkinud,

vaata, siis tahan ma pöetud villu rehealuse peale panna; kui kaste tuleb üksnes sinna villade peale, ja kõik maa on kuiv, siis tunnen ma, et sa Iisraeli minu käe läbi tahad päästa, nõnda kui sa oled rääkinud.

Ja see sündis nõnda. Ja kui ta teisel päeval vara üles tõusis, siis pigistas ta villad välja ja väänas villadest kaste välja, ühe liuatäie vett.

Ja Kiideon ütles jumala vastu: Ärgu süttigu su viha mu vastu põlema, et ma ka see kord räägin. See kord aga tahan ma nüüd villadega katsuda; et olgu nüüd üksnes villad kuivad, ja kõige maa peal olgu kaste.

Ja jumal tegi nõnda sel ööl; ja villad olid kuivad ja kõige maa peal oli kaste» (*Kohtum. 6 : 36—40*).

Vaat, need olid tõesti ülijumalikud imed! Arvan, et te olete nende üle hinge põhjani vaimustatud.

Kuuldused neist suurtest imedest levisid Iisraelis ja kogu rahvas soovis minna Kiideoni kõrval sõdima. Kuid vaimustus ei püsinud kaua. Kuna kangelane oli ühes oma üleskutses ütelnud: «kes kardab ja väriseb, see mingu tagasi», siis jäi temaga kümme tuhat inimest, kõik ülejäänud kasutasid luba ja läksid laiali.

Kuid jumal otsustas, et ka seda kümmet tuhat on liiga palju, ja tema nõuandel valis Kiideon peotäie vapraid, kes teda sõjakäigul pidid saatma. Ta käskis kõigil kümnel tuhandel sõduril minna jõe äärde ja juua vett otse jõest. Kui nad jõid, jälgis ta neid pingsa tähelepanuga. Asi seisis selles, et

«iga mees, kes oma keelega vett lakub, nõnda kui koer lakub, see pane isepäinis; ja iga mees, kes oma põlvede peale maha heidab jooma.

Ja nende aru, kes enese käest enese suhu olid lakkunud, oli kolmsada meest; ja kõik muu rahvas oli oma põlvede peale maha heitnud vett jooma.

Ja Jehoova ütles Kiideoni vastu: Ma tahan teid päästa nende kolmesaja mehe läbi, kes on lakkunud, ja tahan

midjanid sinu kätte anda; ja kõik muu rahvas mingu iga mees oma paika» (*Kohtum. 7 : 5—7*).

Niisiis jättis Kiideon enda juurde need kolmsada, kes «lakkusid nõnda kui koer», arvestades nähtavasti seda, et neile tekivad vajalikul momendil ka koera kihvad. Nüüd aga — tähelepanu! Ärge kaotage ühtki rida jutustusest piibli uutest kangelastegudest: te näete, et Makedoonia Aleksander, Julius Caesar ja Napoleon olid kõik poisikesed ja kutsikad Kiideoni, tema kõrguse «taevase kuninga» armee juhataja kõrval.

Midjanite leer oli all orus. Kangelane jagas oma 300 lakkujat kolme salka. Ta andis igaühele pasuna, savikruusi ja tõrvased kruuside sisse «ja ütles nende vastu: Vaadake minust ja tehke nõnda; ja vaata, kui mina saan leeri otsa tulnud, siis peab see sündima, et teie nõnda teete, kuidas mina teen: Kui mina pasunat puhun, mina ja kõik, kes minuga on, siis peate ka teie pasunat puhuma kõige leeri ümber ja ütlema: Jehoova eest ja Kiideoni eest» (*Kohtum. 7 : 17—18*).

Oodati ööni. Siis laskus ta kolmesaja lakkujaga midjani leeri juurde. Tasakesi hiilisid nad valvajate juurde. Siis süütas igaüks oma tõrviku, Kiideon ja tema sõdurid hakkasid äkki oma pasunaid puhuma ja purustasid lärmiga oma nõud, saates seda hüüetega, millest ikka kõvemini välja kostis «püha» loosung. Lärmist äratatud midjanid olid hirmul ja ei saanud midagi aru ning hakkasid üksteist vähehaaval hävitama.

Edasi loetleb piibel selle tapatalgu ohvreid: kaks midjani «kindralit» — Oorebi ja Seebi — tapsid evraimid, kaks «kuningat» — «Sebah ja Salmuna olid Karkoris ja nende leer nendega, ligi viisteistkümmend tuhat, —.need olid kõik, kes olid üle jäänud kõigest Hommikumaa väest; aga neid, kes olid langenud, oli sada ja kakskümmend tuhat meest, kes mõõka välja tõmbasid» (*Kohtum. 8 : 10*).

Tuleb välja, et midjaneid, amalekke ja teisi ida rahvaid, kes asusid leeris Isreli orus, oli 135 000 meest. Küllalt suur leer! Leer saja tuhande mehe jaoks nõuab rohkem kui 15 ruutkilomeetri suurust maa-ala. Kiideoni sõdurid jäid «igaüks oma kohale». Järelikult, et ümber piirata leeri, pidid kolmsada «lakkujat» asuma ahelikus 50—70 meetri kaugusel üksteisest. Asi sündis öösel. Kuidas võisid nad niisugusel kaugusel siis üksteist näha ning koos korraga härra Kiideoni žeste, kes purustas savinõusid? Lõppude

lõpuks, missugust haledat muljet pidi avaldama kolmesaja savinõu purustamine 15—20 kilomeetri pikkusel joonel! Kolmsada meest, kui nad oleksid leeri läinud ka koondrivis, ei oleks 15-ruutkilomeetrisel maa-alal kuigi suurt efekti avaldanud. Kuid nad olid ju laiali pillatud ja jäid kindlustuse välisele joonele. Ei saanud muidugi mingisugust efekti olla. Kiideoni kavaltark kavatsus ei etendanud selles loos mingit osa. Kui ta oleks tõesti võinud midagi teha, siis oleks see üks «suuri usulisi imesid», ja mitte midagi rohkem. Arvatavasti tõstis jumal kolmesaja pasunaga niisama suurt lärmi nagu kolmesaja tuhandega; ta tugevdas purustatavate pottide lärmi tuhandeid kordi; ta kordas lakkujate hüüdeid ebahariliku müristamise sarnase kajaga. Muide, piibel sellest ei räägi. On selge, et jumaliku «tuvi» jutustus — niisugusena nagu ta on — on ebatõenäoline, võimatu ja tühine väljamõeldis.

Abimeleki surm.

Olgu asi kuidas tahes, kuid pärast seda kangelastegu sai Kiideon Iisraelis väga populaarseks. Kaasmaalased pakkusid talle kuningriiki. Kuid meie kangelane oli niisama tagasihoidlik kui praktiline. Ta loobus kuninglikust aust, kuid palus tagasihoidlikult: «et andke mulle iga mees oma saagist kõrvarõngad». Ja need kõrvarõngad, mida talle ei keelatud, vaagisid tuhat ja seitsesada kuldseeklit (*Kohtum. 8 : 22—26*).

Edasi kuuleme, et Kiideonil oli palju naisi ja 70 last *(30. s.)*. Ühelt liignaiselt, kes elas Seekemis, oli tal poeg Abimelek. Piibel teatab, et see Abimelek tappis ühel heal päeval «ühe kivi peal» oma vennad, ainult noorim — Jootam — pääses, kel läks korda peitu minna. Seekemi elanikud, kes olid väga uhked oma kaasmaalase Kiideoni poja üle, kuulutasid tema kuningaks. Kuid kolme aasta pärast kaotas Abimelek populaarsuse. Pealinnas algas «revolutsiooniline käärimine», mida õhutas keegi Kaal. Abimelek vallutas mässama hakanud linna ja lõi elanikud maha. Mässu juhid olid peitu pugenud Seekemi torni. Abimelek piiras torni ümber ja pani põlema.

Mõni aeg hiljem piiras Abimelek ümber Teebetsi linna, kuid seal sai ta pähe veskikiviga, mille keegi naine oli tema peale visanud kindluse müürilt. See suur kivi, nagu igaüks võib taibata, purustas «kuninga» pea. Kuid Abimelek jõudis kutsuda oma relvakandja ja ütles temale: «Surma mind, et nemad minust ei ütleks: naine on ta ära tapnud» *(Kohtum. 9 : 54)*. Et «kuningale» meeltmööda olla, torkas nooruk tema mõõgaga läbi. Abimelekil ei puudunud enesearmastus, ta ilmutas seda isegi purustatud peaga.

Nii lõpetas oma päevad Kiideoni kuulus poeg. Pärast teda märgib piibel härraseid Toolat ja Jairi, kes olid Iisraeli kohtumõistjaiks: üks — 23 ja teine — 22 aastat. Piibel ütleb, et viimasel oli 30 poega, kes sõitsid 30 noorel eeslil. Peale selle «püha» üksikasja ei ole neist midagi muud öeldud.

PÜHAD KOHTUMÕISTJAD JEHVTA JA SIMSON

Loendamatud õppetunnid ei olnud kasuks tolle aja juutidele — neil ilmnesid kogu aeg paganlikud kalduvused ja nad loobusid sageli oma jumala Jahve kultusest ning asendasid selle teiste jumalate kummardamisega, kuigi näib, et neil ei ole võimatu kunagi unustada, mida läks neile maksma Baali, Astarte, vasika ja teiste puuslike kummardamine, kelle vastu sõjakas piibli jumal on äärmiselt armukade. Asunud uuesti ebajumalaid kummardama, karistati neid jälle orjusega, seekord anti nad ammonite kätte. Järelikult sattusid juudid juba kuuendat korda orjusesse maal, mille nad olid võitnud oma kuuesaja tuhande mehelise armee relvadega, maal, mille elanikud oli Joosua omal ajal täielikult hävitanud.

Pärast 18-aastast orjust leidsid juudid jumala silmis uuesti «armu», ja jumal otsis neile uuesti vabastaja. «Ja Jehvta, Kileadi mees, oli sõjaks kõlvuline mees, ja ta oli ühe hooranaise poeg; ja Kilead oli Jehvta sünnitanud.

Ja Kileadi naine tõi talle veel poegi ilmale. Kui naise pojad üles kasvasid, siis kihutasid nad Jehvta välja ja ütlesid talle: Sina ei pea mitte pärisosa saama meie isa kojas, sest sina oled teise naise poeg.

Ja Jehvta põgenes oma vendade eest ära ja elas Toobimaal; ja tühilased kogunesid Jehvta juurde ja läksid temaga välja» (*Kohtum. 11 : 1—3*).

Lihtsamalt öeldes oli Jehvta röövlijõugu pealik. Jumal jäi oma valikus temale peatuma.

Õiglus nõuab tunnistamist, et Jehvtal oli üks hea omadus — ta oli suurepärane isa. Tal oli ainus tütar, ja tasus vaadata, kuidas ta teda hellitas, kuidas ta teda armastas, kuidas jumaldas, kuidas ta teda iga päev väärtuslike kingitustega üle külvas. Muide, temale kui bandiidile ei läinud need eriti kalliks maksma.

Nüüd aga panid tema kaasmaalased talle ette võtta enda kätte Ammoni ikkest vabastamise üritus. Ta võttis ettepaneku vastu ja asus sõjakäigule. Teatavasti ei lülita röövimine välja vagadust — Jehvta palus jumalat ja andis talle tõotuse tuua võidu kinkimise eest ohvriks esimene inimene, keda ta kohtab tagasitulekul kodulinna.

Jumalale ei ole muidugi midagi kergem kui korraldada oma hoolealusele võit. Ja kuna vana Seebaott ühelt poolt armastas Jehvtat, teiselt poolt oli aga meelitatud temale lubatud ohvrist, siis kümnekordistas ta juudi sõjapealiku jõu, ja see purustas ammonid peenikesteks tükkideks. Kakskümmend linna purustati!

Jehvta ohverdab oma tütre Kõigekõrgemale.

Kui suur oli aga võiduka kangelase ehmatus, kui talle kodulinna Mispasse tulekul neidude eesotsas vastu tuli tema armastatud tütar, kes muidugi isa tõotusest midagi ei teadnud.

Röövlil ei ole midagi peale ausõna. Neiu saatus oli otsustatud. Muide, ta oli ohverdamisega ka meeleldi nõus; ta palus ainult kaheks kuuks pikendust, et «oma neitsipõlve nutta», sai need kaks kuud, sest selle rahva tütardele oli suurimaks õnnetuseks surra, andumata korrakski mehele. Võib-olla ei ole just sellepärast juutidel kunagi olnud nunni.

Ohverdamine toimus Jehvta enda eesistumisel. Õnnetut isa rebis mure, ta valas rohkeid pisaraid. Samal ajal aga rappus keegi naerust ja lakkus mõnus näppe. See oli jumal. Teoloogid räägivad, et ta võttis neiu oma rüppe. Vana naljahammas!

Kuid kuidas võivad kirikumehed pärast seda lugu kinnitada, et jumala rahvas ei tundnud inimohvrit? Mitte halvemini kui foiniiklaste ja kartaagolaste Moolok võttis juutide jumal, s. o. praegune kristlaste ametlik jumal mõnuga ja rahuloluga vastu ohvreid inimese verest ja lihast ilma vastikustundeta ja loomuliku õuduseta, mida oleksid pidanud tekitama niisugused annid.

Jehvta ei piirdunud ammonitega. Ta tegi jumalale meelehead veel sellega, et hävitas 42 000 sookaaslast, kel oli halb väljarääkimine. Evraimid, öeldakse piiblis, hääldasid šа, še ja ši asemel sa, se, si. Jehvta kogus oma sõdurid Jordani ülekäigu juurde ja seal . . . Muide, tuleb ära tuua tõeline tekst — see koht on ülikaunis.

«Ja Kileadi mehed võtsid endi kätte Jordani koolmed, kust minnakse Evraimi poole; ja see sündis, et kui need, kes Evraimist olid ära pääsenud, ütlesid: Lase, ma lähen üle, siis ütlesid Kileadi mehed temale: Kas sa oled Evraimi mees? Ja kui ta ütles: Ei ole, siis ütlesid nemad temale: Et ütle: Shibolet, siis ütles tema: Sibolet; sest ta ei suutnud mitte õigesti nõnda ütelda. Siis võtsid nemad ta kätte ja tapsid ära Jordani koolmete juures; ja selsamal ajal langesid Evraimi seast kaks tuhat viietkümmend» *(Kohtum. 12 : 5—6)*. Kui õilis ja vaga!

Jehvta jäi kohtumõistjaks kuueks aastaks ja suri. Pärast teda olid kohtumõistjaiks Ibsan, Eelon ja Abdon. Neist teatatakse ainult, kui palju lapsi neist «jumala maailma»

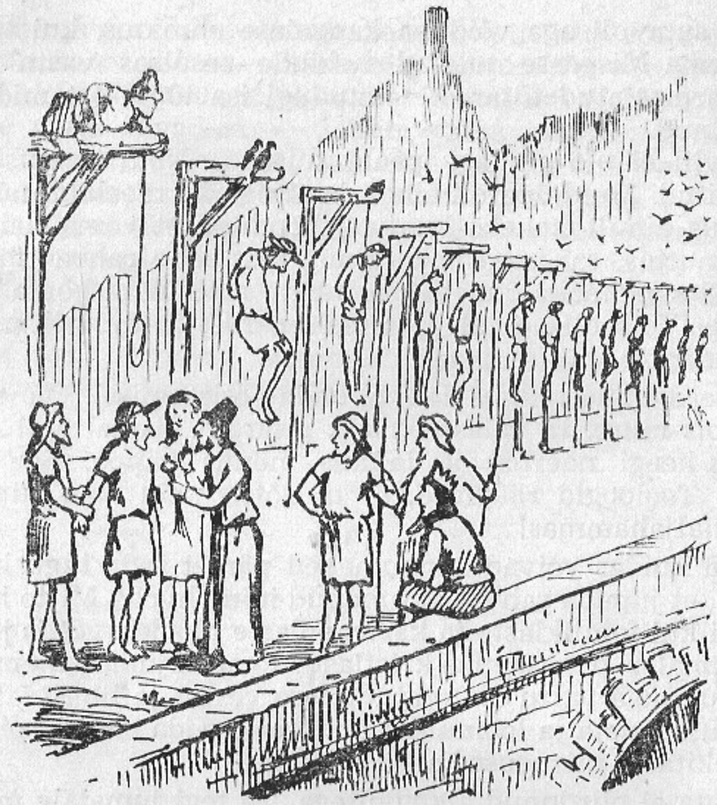

Shibolet-tapatalgud.

võrsus: Ibsanil näiteks oli kolmkümmend poega ja kolmkümmend tütart!

Nüüd jõudsime kuulsa Simsoni, piibli Heraklese loo juurde. Vilistid, kellest siiani peaaegu midagi pole räägitud, astuvad ootamatult lavale ja hakkavad jumala äravalitud rahval tõsiselt verd rikkuma. Need «paganad» panevad juudid kõigepealt neljakümneks aastaks orjusse ja põhjustavad neile palju kannatusi. Kui jumal otsusele tuli, et on uuesti tulnud aeg hakata tegelema iisraellaste vabastamisega, asus ta asja juurde, alustades seda vanal tavalisel viisil: saatis ingli kellegi härra Maanoahi juurde Taani suguharust, kelle naisel ei olnud last. Pärast ingli külaskäiku tundis proua Maanoah, et ta on teatud

seisukorras.[1] Ingel sundis tulevast ema vandega tõotama, et tema poeg ei püga iialgi oma juukseid. Proua Maanoah sünnitas. Me ei ole võimelised kirjeldama proua Maanoahi rõõmu. Oma pojale pani ta nimeks Simson (*13. ptk.*)

Poiss ilmutas juba noorest east peale üleloomulikku jõudu. Kord tappis ta oma lõbuks lõvi, kes kogu paikkonnas õudust külvas. Täiskasvanuks saanud, kavatses ta — kui imelik see jumala väljavalitu kohta ka polnud — abielluda vilistlannaga. Kuigi vanemad talle meenutasid, et Moosese seadus keelab abielud ebajumala kummardajatega, ütles Simson, et igast seadusest võib olla erandeid, ja abiellus lõppude lõpuks oma armastatuga.

Pulmapeo ajal, mis kestis mitu päeva, andis ta noortele meestele oma naise perekonnast mõistatuse. Panus oli 30 särki ja niisama palju piduülikondi, mida pidi maksma kaotaja. Noor naine, kes väga tahtis, et tema sugulased võidaksid nii suure hulga asju, meelitas öösel voodis Simsonilt saladuse välja ja teatas sellest noortele vilistitele.

Simsonile ei jäänud muud üle kui maksta. Selleks läks ta Askelani, noris seal kolmekümne vilistiga riidu, tappis nad, mis temale kui jumala äravalitule ei valmistanud mingisugust raskust, võttis nende rõivad ja tasus ausalt oma kaotuse. Mis aga puutub tema naisesse, kes teda juba ninapidi hakkas vedama, siis juhtus temaga järgmine ootamatus. Oli alles pulmapeo seitsmes päev. Äi andis Simsonit hoiatamata oma tütre noorele mehele, keda Simson pidas oma parimaks sõbraks *(14. ptk.)*.

Niisugust reetmist aimamata tuli Simson, kes mitu päeva oli ringi lonkinud, oma naise juurde kavatsusega kinkida talle kitsetall. Toa lävel kohtus ta äiaga, kes teda läbi laskmast keeldus: «Ma tõesti mõtlesin, et sa teda väga vihkad; ma andsin ta siis su seltsimehele. Eks ta noorem õde ole ilusam teda? Olgu see sinu päralt tema asemel. Ja Simson ütles neile: Mina olen seekord ilma süüta vilistite ees, kui ma neile paha teen» (*Kohtum. 15 : 2—3*).

Simson hakkas vagalt kätte maksma kogu vilisti rahvale. Tema esimene kättemaks oli järgmine: ta võttis 300 rebast (just kolmsada!) «ja võttis tõrvased ja pani saba saba vastu, ja pani ühe tõrvase iga kahe saba vahekohale. Ja süütas tõrvased tulega põlema, ja laskis nad lahti vilistite lõikamata vilja sisse, ja süütas põlema nii nabrad kui

lõikamata vilja, ja viinamäed ja õlipuud» (*Kohtum. 15 : 4—5*).

Murest murtud vilistid, saanud teada selle kättemaksu tõelistest põhjustest, läksid Simsoni äia juurde ja põletasid vanamehe elusalt koos tütrega, arvates, et see leevendab Simsoni viha. Kuid nad eksisid. Simson ütles, et tema kättemaks on suunatud kõigi vilistite vastu valikuta ja et see alles algas.

«Ja ta lõi nad maha, reied puusast suure löömisega» (*8. s.*). Piibel ei räägi, kus, millal ja missugustel asjaoludel see toimus, kas tegi ta seda üksi või koos teiste juutidega. Olgu kuidas tahes, kuid olukord läks keerukaks: nüüd kavatsesid vilistid, ilmselt need, kel jalad terveks jäid, juutidele verise sauna korraldada.

Simson aga istus sel ajal kaljul. Kolm tuhat meest Juuda suguharust tulid tema juurde ja külvasid ta üle etteheidetega, öeldes, et ta on juudi rahva peale tõmma-

Eesli lõualuu.

nud uued hädad ja et tema tõttu on vilistid nad ümber piiranud, kellega nad ei suuda võidelda.

«Noh, olgu!» ütles Simson. «Siduge mind kõvasti kinni ja andke mind meie vaenlaste kätte. Siis jätavad nad teid rahule.»

Nii tehtigi. Vilistid rõõmustasid väga, kui nende kätte anti poiss, kes neile nii palju rahutust oli tekitanud. Kuid vaevalt olid võidutsevad vaenlased Simsonist kinni haaranud, kui ta oma kütked purustas, maast eesli lõualuu haaras ja sellega teda valvanud tuhat vilistit tappis.

Pärast seda jõuharjutust tundis Simson mõningat väsimust ja janu. Kuid asi juhtus lagedal väljal ja silmapiiril polnud näha ühtki kaevu.

«Ja tal oli väga suur janu, ja ta hüüdis Jehoova poole ning ütles: Sa oled oma sulase käe läbi selle suure võidu saatnud; ja nüüd pean ma janusse surema ja langema ümberlõikamatute kätte. Ja Jehoova lõhkus kaljuhäilu Lehhis, ja vesi tuli sealt välja ja ta jõi; ja tema vaim sai jälle ta juurde» (*Kohtum. 15 : 18—19*).

Need kangelasteod tõid Simsonile Iisraeli ülema kohtumõistja koha, ja ta täitis oma kohustusi 20 aastat.

Väärib märkimist, et oma kohtumõistjaametis ei ilmutanud Simson vähimatki kommete rangust — see jumalast äravalitu külastas kõigi nähes lõbumaju. Kord juhtus temaga lugu, mis oleks võinud väga kurvalt lõppeda, kui jumal ei oleks teda soosinud ... isegi tema tempudes. Vaat mis juhtus. Simsonile meeldisid ikka vilistlannad. Kord läks ta Assarse kindlustatud linna, mis kuulus Iisraeli vaenlastele, «nägi seal ühe hooranaise ja heitis ta juurde. Siis üteldi Assa rahvale: Simson on siia tulnud; ja nad tulid linna ümber ja varitsesid teda kõige öö linna väravas, ja seisid vait kõige öö ja ütlesid: Kui hommikul valge saab, siis tahame ta ära tappa. Ja Simson magas kesköönі, ja tõusis kesköösl üles ja hakkas kahe poolega linnaväravast ning mõlemast piidast kinni, ja tõstis nad välja riiviga tükkis, ja pani nad oma õlgadele, ja viis nad üles mäe otsa, mis on Hebroni kohal» (*Kohtum. 16 : 1—3*).

Parandamatu naistekütina armus Simson ühel heal päeval uuesti, seekord jälle vilistlannasse, kellessegi Telilasse, kellega ta tutvus, jalutades Sooreki jõe ääres. Kui tema vaenlased said teada, et ta on armunud sellesse kaunitarisse, siis pakkusid nad naisele suure summa selle

eest, et ta annaks oma armsama nende kätte võimalikult nõrgendatud olekus. Telila lähenes eesmärgile otserünnakuga — ta küsis Simsonilt otsekoheselt, milles seisab tema jõu saladus. Juudi Herakles sattus lõksu nii lollisti, et on täiesti vajalik veel kord täpselt edasi anda «püha» teksti.

«Ja Telila ütles Simsoni vastu: Et anna mulle teada, kus sul see suur ramm on, ja miska sind võib kinni siduda, et sind sundida.

Ja Simson ütles ta vastu: Kui mind seotakse seitsme toore köiega, mis ei ole ära kuivanud, siis saan ma nõdraks ja olen kui muu inimene.

Ja vilistite vürstid tõid talle üles seitse toorest köit, mis ei olnud ära kuivanud; ja tema sidus ta nendega kinni.

Ja varitsejad jäid tema juurde ühte tuppa, ja Telila ütles Simsoni vastu: Simson, vilistid tulevad su peale! Ja ta kiskus köied katki, nõnda kui katkeb takune lõng, kui see tule haisu tunneb. Ja ei saadud tema rammu mitte teada.

Ja Telila ütles Simsoni vastu: Vaata, sa oled minuga nalja heitnud ja valet mu vastu rääkinud; et anna nüüd mulle teada, miska sind võib kinni siduda.

Ja ta ütles naise vastu: Kui mind tublisti kinni seotakse uute köitega, miska ep ole tööd tehtud, siis saan ma nõdraks ja olen kui muu inimene.

Ja Telila võttis uued köied ja sidus ta nendega kinni ja ütles ta vastu: Vilistid tulevad su peale, Simson! (Ja varitsejad jäid kambrisse.) Ja tema kiskus need oma käsivarte pealt katki kui niidid.

Ja Telila ütles Simsoni vastu: Siitsaadik oled sa minuga nalja heitnud ja valet mu vastu rääkinud; anna mulle teada, miska sind võib kinni siduda. Ja ta ütles naise vastu: Kui sa mu seitse käharat juuksetukka kood kanga sisse.

Ja ta lõi need vaiaga kinni ja ütles ta vastu: Vilistid tulevad su peale, Simson! Ja ta ärkas üles oma unest ja tõmbas vaia koe ja lõimega tükkis välja.

Ja Telila ütles ta vastu: Kuidas võid sa ütelda: Ma armastan sind, ja su süda ep ole minuga? Need kolm korda oled sa minuga nalja heitnud ja ei ole mulle teada andnud, kus sul see suur ramm on.

Ja see sündis, kui ta temale igapäev oma sõnadega kitsast kätte tegi ja väga ta peale tükkis, siis tüdis tema hing ära surmani.

Ja ta andis temale teada kõik, mis ta südames oli, ning ütles temale: Habemenuga ei ole saanud mu pea peale, sest ma olen naasir jumalale oma ema ihust; kui mu pea peaks paljaks aetama, siis mu ramm lahkuks minust ära, ja ma saaksin nõdraks ja oleksin kui kõik muud inimesed.

Kui Telila nägi, et ta temale oli teada andnud kõik, mis ta südames oli, siis läkitas ta ning kutsus vilistite vürstid ja ütles: Tulge nüüd üles, sest ta on mulle kõik teada andnud, mis tema südames on. Ja vilistite vürstid tulid üles ta juurde ja tõid eneste käes raha.

Ja Telila uinutas ta magama oma põlvede peale, ja kutsus ühe mehe, ja laskis tema seitse käharat juuksetukka ära ajada, ja hakkas teda nõdraks tegema; ja ta ramm lahkus tast.

Ja ta ütles: Vilistid tulevad su peale, Simson! Ja ta ärkas oma unest üles ja mõtles: Ma tahan välja minna ja ennast lahti raputada, nagu enne seda; aga ta ei teadnud, et Jehoova oli tast ära kallanud.

Ja vilistid võtsid ta kinni ja pistsid ta silmad peast, ja viisid ta alla Assasse, ja sidusid ta kinni kahe vaskahelaga, ja ta pidi vangikojas jahvatama» (*Kohtum. 16 : 6—21*).

Raske oleks välja mõelda rumalamat muinasjuttu! Esimesest reast kuni viimaseni on selles episoodis kõik arulage. Siin ei ole midagi, millega võiks lõbustada isegi kõige vähenõudlikumaid lapsi.

Lord Bolingbroke märkis, et eesli lõualuu, mis figureerib jutustuses Simsonist, on arvatavasti võetud «püha» autori suust. See on Heraklese paganliku pärimuse toores matkimine, ebaõnnestunud ja närune plagiaat. Sellega sarnanevalt on Ifigeneia[2] ohverdamise lugu innustanud autorit, kes kirjutas loo oma tütart ohverdavast Jehvtast. Tõsi küll, teoloogid eeldavad, et pigem on Kreeka mütoloogia kopeerinud ja moonutanud piiblit. Kuid selle professionaalsete valetajate jultunud moonutuse lükkavad ümber täpsed tähtajad, millest mõned on nende endi antud.

Nad ise räägivad, et Kohtumõistjate raamatu kirjutas Saamuel kuningas Sauli ajal. Kuid kreeklastel oli müüt Heraklesest ammu enne Trooja sõda, Trooja sõja ja Sauli kuningaks valimise aja vahel on üle kahesaja aasta.

Peale selle on paganlik pärimus mõeldud ja esitatud palju targemalt kui juudi oma: Heraklese lõpp on vähem mõttetu kui Simsoni lõpp. Kreeka mütoloogias on pooljumal niivõrd võlutud Omfale ilust, et unustab oma sõjalised kangelasteod ja rännuharjumuse. Ta asub elama oma armastatu juurde, keš omandab tema üle suure mõju. Sel ajal kui Lüüdia kuninganna lõbutseb, pannes endale selga Nemea lõvi võitja rõivad ja relvastades end kangelase nuiaga, istub see viimane kaunitari jalgade juures naisterõivais, proovib kududa villa, murrab vardaid ja võtab naerdes vastu plakse, mida temale jagab tema lõbus armuke. See episood iseloomustab küllaldaselt mõju, mille osaliseks on saanud armastatud naine mehe üle, isegi kangelase üle. Kuid siin ei lähe allegooria üle võimalikkuse piiridest ja jääb lõpuni tõenäoliseks.

Kui Herakles unustabki oma väärikuse, siis tuleb tunnistada, et see toimub kahe armastaja lustakates suhetes. Nad rändavad ümberrõivastatuna — ka Omfale ise unustab, kus on tema kuningriik, ja viib Heraklese öösel paleest kaugel asuvasse koopasse. Ühel heal päeval murrab Herakles Omfalele truudust ja armub ühesse selle lähedastest. Järgnevad müütilise kangelase uued armuseiklused. Lõpuks Deinareia, Heraklese naine, keda on meeleheitele viinud tema mehe lõpmatud truudusemurdmised, saadab temale kentaur Nessose tuunika, mida peab talismaniks, mis on võimeline tuulispäist meest sundima oma abielumehe kohuseid täitma. Ja Herakles, piinatuna kannatustest, mida põhjustab ihu külge kleepunud tuunika, mida ta ei saa maha tõmmata, otsustab end tappa, et teha lõppu piinadele. Ta süütab hiiglasuure lõkke ja viskub leekidesse.

Et episood Simsoni ja Telilaga on Heraklese ja Omfale seikluste matkimine, see on väljaspool kahtlust. Siiski mõtleme, et «püha vaim» oleks võinud palju paremini kujutada oma kangelasi, kui ta seda tegi. Simson nähtavasti ei usalda oma armukest ja petab teda kolm korda oma jõu tõeliste allikate suhtes. Näinud kolm korda, et tema usaldus võib viia tegeliku kokkupõrkeni vaenlastega, avaldab ta selle truudusetu ja salakavala naise neljanda nõudmise järel oma kõige varjatuma saladuse. Selles peitubki mõttetus, mis torkab silma, kui see Iisraeli kohtumõistja ei olnud just kõige viimasem lollike. Hoopis kõnelemata sellest, et on arusaamatu, kuidas jõu kaotanud Simsonit sunniti vangis olles keerutama raskeid veskikive. Vastupidi — siin oleks juhus olnud teda alandada, sundides tegema mõnd naiste tööd, nagu Herakles, kes pandi voki taha.

Kuid mida sügavamale metsa, seda rohkem puid. Mida kaugemale loed seda lugu, seda rohkem märkad seal totruste kokkukuhjumist. Kui vilistid said teada, et vangi jõud peitub tema lakas, siis oleksid nad pidanud vähimagi ettenägelikkuse korral temal vähemalt kord nädalas juukseid pügama. Kuid mitte midagi säärast ei tehtud. Nad annavad talle võimaluse juukseid kasvatada ning ei tunne rahutust millegi üle. «Ja tema juuksed hakkasid jälle tärkama pärast seda, kui nad olid ära aetud» (*Kohtum. 16 : 22*).

Varsti korraldavad vilistid suure peo oma jumala Taagoni auks. Simson tuuakse vanglast tohutusse paleesse, «ja seal olid kõik vilistite vürstid, ja katuse peal oli ligi kolm tuhat meeste- ja naisterahvast vaatamas, kui Simson veiderdas». Vang pandi kahe samba vahele, mis hoonet hoidsid (!).

«Ja Simson hakkas kahe keskmise samba ümbert kinni, mille peale hoone oli asutatud, ja toetas nende vastu teisele oma parema ja teisele oma pahema käega;

ja Simson ütles: Mu hing surgu ära vilistitega! Ja ta laskis enda kõigest väest nende najale, ja hoone langes vürstide peale ja kõige rahva peale, kes seal sees oli, nii et surnuid, keda ta oma surmas surmas, enam oli kui neid, keda ta oma eluajal oli surmanud» (*Kohtum. 16 : 29—30*).

Ei ole vaja tunda mingisugust sümpaatiat paganlike uskumuste vastu, et tunnistada Heraklese surma poeetilisemaks ja huvitavamaks Simsoni surmast. Kui aga võrrelda mõlema kangelase elu, siis kui viletsana näib Simsoni oma. Ja kuidas võivad tema napid kangelasteod rõõmustada uskliku südant, kui neile vaadata usulisest vaatekohast? Sest kui kooskõlas piibliga Simson laostab vilisteid ja süütab nende põllud, siis kaugeltki mitte sellepärast, et temas märatseb rahvuslik vihavaen rahva vastu, kes rõhub tema vendi, ja mitte ka sellepärast, et kätte maksta piibli jumala eest, kes on kõrvale jäänud vilistite jumala Taagoni kõrval. Simson rahuldab isiklikku kättemaksutunnet ning teeb seda pärast seda, kui ta on kaua kõige sõbralikumais suhetes elanud oma vendade rõhujatega. Puudutatuna sellest, et vilistlanna, kellesse ta oli

armunud, oli tema naine olnud ainult kuus päeva, siis aga äia tuju tõttu sai tema parima sõbra naiseks, rahuldab ta kättemaksujanu sellega, et valab vilistite peale isikliku viha mürki, millel ei ole midagi ühist rahvusliku kättemaksu tundega. Veel rohkem, ta vihkab Iisraeli neidusid ja otsib naisi ainult vilistlannade hulgast. Kus on siin jumal? Simson mõtleb temale mitte rohkem kui möödunudaastasele lumele.

Herakles on aga tõeline Kreeka rahvuskangelane. Kuigi me ei tunnista tema kangelastegude tõelisust, tuleb arvestada seda, et jutustused neist on dikteeritud kõige õilsamatest tunnetest. Heraklese kangelasteod pole kaugeltki mitte ainuüksi toore jõu avalduseks — Herakles kasutab jõudu alati nõrkade kaitseks ja teeb seda enda poole võitva suuremeelsusega. Nooruses kohtas Herakles oma teel Pahet ja Voorust, kes kahe kauni naise kujul tõmbavad teda kumbki enda poole. Missuguse valiku teeb Herakles? Üks neist hiilgab tema silme ees tuhandete kiusatustega, mis on võimelised kaasa tõmbama noort inimest; ta juhib tema pilgu laiale, mõnusale ja lilledega ülekülvatud teele. Teine aga meelitab teda kitsale, looklevale ja ohtlikule rajale. Alkmene poeg eelistab tema eale ebatavalise arukusega Vooruse rada, hoolimata seal esinevatest raskustest. Ta saab aru, et just see on tee õnnele, meelitava laia tee lõpus on aga seesmised kannatused.

Karjugu kõik pattudeta paavstid ja patriarhid oma hääled kähedaks, et paganlus on saatana kätetöö — nad ei saa siiski eitada, et see paganlik allegooria on läbi imbunud kõige üllamast moraalist.

Siis veel. Herakles veedab oma elu võitluses türannide ja koletistega ning tegutseb alati inimeste hüveks. Ta võitleb igasuguste inimsoo nuhtluste vastu ja hävitab kõige julmemaid kurjategijaid. See paralleel on piibli kangelasele kõige tapvam. Peab viibima usuliste eelarvamuste või vaga kretinismi kammitsais, et eelistada Simsonit Heraklesele. Ülistades viimast oma altaritel, kummardasid paganad sümpaatset kangelast. Sundides aga austama Telila armukest kui pühakut, kui jumala äravalitut, petab kirik meid kõige vastikumal ja alatumal kombel, sest lõppude lõpuks kroonib ta pühaduse aupaistega küllaltki ebameeldivat ja ebaausat isikut.

KAHEKÜMNE NELJAS PEATÜKK

ÜHE LEVIIDI VAGALT ÕPETLIK LUGU

Kohtumõistjate raamat lõpeb ühe vaga looga, mis muide, nagu paljud teisedki piibli jutustused, võib vaevalt tõsta jumala äravalitud rahva prestiiži. Ühel leviidil (vaimulikul) oli liignaine. Viibides reisil, peatus see auväärt paar Penjamini suguharu linnas Kibas ühe vanamehe juures, kes neile külalislahkelt süüa pakkus.

Kuid lugegem nüüd «püha» teksti.

«Kui nad enestele head olemist tegid, vaata, siis piirasid koja ümber linna mehed, kes pahareti sugu, ja koputasid ukse peale, ja rääkisid vana mehe, koja isanda vastu ning ütlesid: Too välja see mees, kes su kotta on tulnud, et meie temaga ühte saaksime.

Ja mees, koja isand, läks välja nende juurde ja ütles nende vastu: Ei mitte, mu vennad, et ärge tehke mitte kurja; seepärast et seesinane mees on mu kotta tulnud, ärge tehke seda jõledust.

Vaata, seal on mu neitsist tütar ja külalise liignaine; küll ma tahan nad välja tuua, ja neid vägistage ja tehke nendega, mis teie silma ees hea on; aga selle mehega ei tohi te teha seda jõledust.

Aga mehed ei tahtnud tema sõna kuulda. Siis hakkas mees oma liignaisest kinni ja viis ta välja nende kätte õue; ja nemad said temaga ühte ja tegid imet temaga kõige öö hommikuni, ja lasksid ta minna, kui hakkas koitma.

Ja naine tuli koidu ajal ja langes mehe koja ukse ette maha, kus tema isand sees oli, kuni valge sai.

Ja tema isand tõusis hommikul üles, ja tegi koja uksed lahti ja läks välja, et minna oma teed; ja vaata, naine, ta liignaine, oli kukkunud koja uksele, ja tema käed olid läve peal.

Ja mees ütles temale: Tõuse üles ja lähme ära; aga ta

ei vastanud mitte. Siis võttis ta tema eesli selga. Ja mees võttis kätte ja läks oma kodu poole.

Ja kui ta oma koju sai, siis võttis ta noa ja hakkas oma liignaisest kinni ja lõikas ta tema luuliikmeid mööda katki kaheteistkümneks tükiks, ja läkitas ta kõigisse Iisraeli rajadesse» (*Kohtum. 19 : 22—29*).

Lord Bolingbroke, kes seda episoodi kommenteeris, nimetas seda soodomlaste jutustuse koopiaks, kus taheti vägistada kaht inglit.

On peaaegu andeksantav, ütleb Bolingbroke, kui meelelised kreeklased, lõhnastatud ja salvitud noored inimesed, andsid ohjeldamatute orgiate ajal voli pahadele tunnetele, mis täiskasvanud inimestes vastikustunde esile kutsuvad. Kuid mida ütelda Kiba elanike kohta, kes olid vastikumad kui koerad jooksu ajal? Tuleb küsida, kas võib kusagil mujal kui raamatus, mis on omistatud «pühale vaimule», leida midagi eemaletõukavamat kui lugu selle preestriga, kel oli arvatavasti ida preestrite eeskujul suur lainetav habe, mis oli kaetud pika tee tolmuga, kuid kes siiski sisendas ebaterveid kirgi linna kogu meessoost elanikkonnale?

«Kõigis kõige rohkem meelepaha tekitavais vanaaja lugudes,» hüüab Bolingbroke, «ei leidu midagi, mis kuigivõrd lähedane oleks sellele ebatõenäolisele häbitusele. Soodoma inglid olid vähemalt õitsvad noored inimesed; nad võisid olla pimestavalt ilusad, nagu inglid peavadki olema, see võis aga võrgutada õnnetuid soodomlasi; kuid Kiba elanikud olid nähtavasti jõudnud liiderlikkuse äärmise piirini.»

Mis aga puutub otsusesse saata surnud naise keha tükk igale kaheteistkümnest juudi suguharust, siis on ka see pretsedenditu ja kutsub välja ainult vastikuse. See tähendab, et oli vaja teele saata kaksteistkümmend saadikut nende õudsete andidega. Kuid kus asusid kaksteist suguharu? Kelle kätte igas suguharus tuli anda kaheteistkümnes osa laibast, kui suguharud elasid ametlike juhtideta orjuses vilistite ikke all?

«Siis läksid kõik Iisraeli lapsed välja; ja kogudus Taani poolt Peersebani ja Kileadimaa tulid kokku kui üks mees Mispasse, Jehoova juurde; ja kõige rahva nurgakivid, kõik Iisraeli suguharud, seisid jumala rahva koguduses, nelisada tuhat jalameest, kes mõõka välja tõmbasid» (*Kohtum. 20 : 1—2*).

Te ei ole muidugi unustanud, et kõik see sündis vahetult pärast Simsoni surma, kui vilistid pidasid juute veel kõige julmemas orjuses. Kuidas kogunes kokku kaksteistkümmend suguharu? Kuidas kannatasid orjastajad nii rohkearvulist relvastatud kokkutulekut? Piibel ei räägi sellest — näib, et «püha tuvi» on täiesti unustanud äravalitud rahva haletsemisväärse olukorra. Kuid just vilistite, maa omanike poole oleks tulnud pöörduda, et välja kaubelda nuhtlust kuriteo eest, mis oli toime pandud nende hulgas — niisugune on valitsejate õigus, mida nad on alati hoolikalt säilitanud.

Veidi edasi räägib piibel, et 26 700 meest Penjamini laste hulgast, «kes mõõka välja tõmbasid», asus süüdlaste kallale *(15. s.)*, ülejäänud üksteistkümmend sugupõlve panid välja nelisada tuhat võitlusvõimelist meest *(17. s.)*.

«Kui,» ütleb Voltaire, «lisada sellele sõjameeste arvule vanad, naised ja lapsed, siis tuleb arvata, et juutide arv ulatus ühe miljoni seitsmesaja tuhandele inimesele, kaasa arvamata preestreid.» Kuid et hoida orjuses nii suurt hulka inimesi, kelle hulgas oli 426 000 relvastatut, pidi olema vähemalt kaheksasaja tuhande meheline armee. Ja kuidas omanikud jätsid oma orjadele relvad, kui esimeses Kuningate raamatus (*13. ja 19. s.*) on öeldud, et vilistid ei lubanud juutidel omada ühtki seppa kartuses, et nad võiksid teha endale mõõku ja odasid, ja et kõik Iisraeli lapsed olid sunnitud pöörduma oma isandate-vilistite poole iga kord, kui neil oli vaja teritada oma majapidamisriistu.

Missuguses neist kahest teineteisele vasturääkivast piibli kohast «jumalik tuvi» siis teravamini nalja tegi? Missuguses neist salmidest «püha vaim» rohkem irvitab usklike usalduslikkuse ja totruse üle?

Näeme kohe, missuguse seeria tapatalguid välja kutsus leviidi liignaise vägistamine. Neljasaja tuhande relvastatu koosolekul jutustas juudi preester toimunust. Märkigem möödaminnes, et niisugusel rohkearvulisel koosolekul esinemiseks oli vaja küllaltki tugevat kõri.

Piibel toob ära tema kõne. Meenutades möödaminnes ja varjatud väljendustes Kiba elanike erutuse seda vormi, mille ohvriks ta peaaegu ise oleks langenud, nõudis leviit kättemaksu oma liignaise eest. «Ja mu liignaise vägistasid nad, nõnda et ta ära suri,» hüüdis ta.

Ei ole kasutu märkida, et esimeses jutustuses on öeldud, et linna kõik mehed vägistasid õnnetut, kannatada

saanud armukese kõnes aga teatab tuvi, et «kõigest rahvast oli seitsesada väljavalitud meest, kes oma parema käega ei suutnud midagi teha; kõik need viskasid linguga kive karvapealt ja ei eksinud mitte» (*20. ptk., 16. s.*). See on suurepärane! Eks ole?

Häbistav vägistamine, mille toime panid Kiba kõik mehed, kestis kogu öö — ja ainult ühe öö! Kui pidada süüdlaseks ainult neid seitsetsada tervet sõjameest ja pidada silmas, et öö kestab Palestiinas mitte üle kümne tunni, siis peab tunnistama, et need hullunud inimesed tulid oma ülesandega kuidagi liiga kiiresti toime! On täiesti loomulik, et õnnetu ohver ei suutnud end kaitsta nii suure hulga vastu ning muutus tundetuks tombuks, mille üle võis takistamatult irvitada. Kuid siiski on imeväärne, et leviidi liignaine suutis välja kannatada tunnis 70 mehe vägivalla! Kas võite pärast seda eitada, et piibel on tõesti kõige imepärasemate ja ainulaadsemate «imede» raamat maailmas.

Tapatalgute seeria, mis järgnes sellele õudsele kuriteole, on mitte vähem imepärane.

«Ja Iisraeli lapsed tõusid hommikul üles, ja jäid leeri Kiba alla.

Ja Iisraeli mehed läksid välja sõdima Penjamini vastu, ja Iisraeli mehed seadsid endid nende vastu taplusele Kiba juures.

Ja Penjamini lapsed läksid Kibast välja ja hukkasid selsamal päeval Iisraeli seast kaks kolmatkümmend tuhat meest» (*Kohtum. 20 : 19—21*).

Kas tasub imestada, et jumal soosis just Penjamini suguharu, kes asus süüdlaste poolele ülejäänud Iisraeli laste vastu, kes astusid välja kannatadasaanu eest?

«Siis tulid Penjamini lapsed välja nende vastu Kibast teisel päeval ja hukkasid Iisraeli laste seast veel kahekssateistkümmend tuhat meest, kes kõik mõõka välja tõmbasid» (*Kohtum. 20 : 25*).

Nii on nüüd siis juba hävitatud 40 000 õige asja eest seisjat. See on õudne! Kuid oodake lõppu. Iisraeli pojad võidavad, ja see tröostib meid. Ainus, mis meile muret võib valmistada, on fantastiline arv juute, kelle tapsid nende lihased vennad.

Juudi armee saavutas lõpliku võidu, kuid mitte sellepärast, et ta võitles õige asja eest, vaid ainult tänu Aaroni poja Elasari pojale Piinehasele. See pöördus sel puhul

jumala poole palava palvega. Piinehas?! Tähendab ta ei ole veel surnud, see vana semu Piinehas. Ja kui palju aega ei olnud temast kuulda ei kihku ega kahku!

«Ja kümme tuhat väljavalitud meest kõige Iisraeli seast tulid Kiba ette, ja taplus läks kangeks; ja Penjamini lapsed ei teadnud mitte, et kuri lugu neid pidi tabama.

Ja Jehoova virutas Penjamini lapsed Iisraeli ette maha, ja Iisraeli lapsed hukkasid Penjamini seast sel päeval viis kolmatkümmend tuhat ja sada meest, kes kõik mõõka välja tõmbasid.

Ja Penjamini lapsed nägid, et nad olid maha virutatud; ja Iisraeli mehed andsid Penjamini lastele maad, sest nad lootsid varitsejate peale, kelle nad olid pannud Kiba ligidale» (*Kohtum. 20 : 34—36*).

Siis pöörasid nad Iisraeli sõjaväele selja ja ruttasid kõrbe poole. Kuid Iisraeli sõjavägi ajas neid taga. Juudid piirasid «Penjamini pojad» ümber ja ajasid neid taga Menuhini ja «tallasid neid maha hõlbuga seni kui Kiba kohta päeva tõusu pool». Ja «Penjamini pojad» olid oma vaenlaste poolt ümber piiratud ja kaotasid tapetuna 18 000 meest (*Kohtum. 20 : 42—44*). Ellujäänud põgenesid Rimmoni kalju poole, seal tapeti neid veel 5000, keda teel kätte saadi, siis jätkati tagaajamist Kidomist saadik «ja lõid neid maha kaks tuhat meest» (*45. s.*). Kuussada meest pääses varju Rimmoni kalju juurde ja jäi sinna neljaks kuuks. Iisraeli lapsed, tulnud tagasi lahinguväljalt, hävitasid kõik, kes Kibasse olid jäänud — nii inimesed kui loomad. Nad põletasid maha ka Penjamini sugupõlve kõik linnad ja külad (*47.—48. s.*).

Selles jutustuses on «püha vaim», kes inimeludega nii pillavalt ümber käib, veidi segi läinud. Alles äsja jutustas ta meile, et Penjamini sõdureid oli 26 700, kaasa arvatud Kiba valikvõitlejad. Kuid kui me vaid arvestuses ei eksi, siis tapeti Penjamini lapsi lahingutes, mis peadpööritava kiirusega üksteisele järgnesid, juba 50 000 meest. Järelikult, kas paljunesid Penjamini pojad lahingute ajal nii kiiresti, et nende hulk kahekordistus, mis oleks eriti huvitav «ime», või unustas «püha vaim» neid väljamõeldisi dikteerides liitmise reeglid, ja siis oleks «ime» veelgi imesteldavam!

Selles loos huvitab meid veel meie kuulsa Piinehase lavale ilmumine. Ta astus äkki tegevusse sel minutil, kui

keegi teda ei oodanud, kui kõik, ja mitte ilma aluseta, pidasid teda elusate nimekirjast kustutatuks. Me jõudsime end ammu-ammu lohutada, eeldades, et ta on maetud kui mitte oma vanaisa Aaroni kõrvale, siis vähemalt kõrvuti oma isa Eląsariga. Mitte midagi niisugust! Me kurvastasime täiesti asjatult. Kohtumõistjate raamatu 20. peatüki 28. salm lülitab välja igasuguse eksituse võimaluse — jutt on mitte nimekaimust, sest Piinehas, kes palus jumalat kinkida võit Iisraeli lastele «Penjamini poegade» vastu, on nimelt «Aaroni poja Elasari poeg Piinehas».

Te ei taipa veel, milles seisab asi? Siis loendage näppudel, ja te imestate.

See on seesama Piinehas, kellest me lugesime, et ta Moosese elu ajal tappis juudi Simri ja kauni midjani naisterahva Kosbi oma karistava mõõgaga hetkel, kui see paar armuvalus ohkas. Neljas Moosese raamat, mis oma 25. peatükis annab meile ametliku aruande selle leviidi kangelasteost, tituleerib Piinehast — «Elasari poeg, Aaroni pojapoeg» (*7. ja 11. s.*). See juhtus, nagu lugeja mäletab, Moabimaal, enne kui juudid jõudsid tõotatud maale, ammu enne Jordanist üleminekut. Järelikult on sellest saadik palju vett merre voolanud — Simri surmast kuni Penjamini sugupõlvele korraldatud tapatalguteni. Need tapatalgud toimusid pärast Simsoni surma. Selle sündmusega lõpeb Kohtumõistjate raamat.

Muidugi ei ole te veel unustanud, et juutide hulgas, kes olid Egiptusest lahkumise momendiks kahekümne aastaseks saanud, olid kindral Joosua ja härra Kaaleb ainukesed, kellele jumal lubas astuda Kaananimaale. Teiselt poolt räägib piibel, et Joosua elas 110 aastat. Kui tema 40 kõrbes rändamise aastat liita tema eluea 20 aastaga ülemineku momendil Punasest merest, siis selgub, et ta oli 60-aastane, kui ta Moosese välja vahetas. Järelikult juhtis ta juute aastat viiskümmend.

Palju aega möödus siis juutide Jordanist üleminekust Joosua juhtimisel kuni «Penjamini poegade» hävitamiseni?

Joosua valitsemine — 50 aastat. Kohtumõistjate raamatu 2. peatüki 10. salm ütleb, et oli terve põlvkond, «kes ei tundnud Jehoovat ega neid tegusid, mis ta Iisraelile oli teinud». Paneme selle põlvkonna peale 20 aastat. Esimene orjus Mesopotaamia kuninga juures — 8 aastat.

Vabanemine ja kohtumõistja Otnieli valitsemine — 40 aastat. Teine orjus kuningas Egloni ajal — 18 aastat. Tänu kohtumõistjale Eehudile heideti see ike maha ja äravalitud rahvas sai pika puhkuse — 80 aastat. Saabub kolmas orjus kuningas Jaabini ajal — 20 aastat. Tebora ja Paarani võit ja uus puhkus — 40 aastat. Midjanite uus ilmumine, neljas orjus — 7 aastat. Kiideoni kangelasteod ja vabanemine midjanitest — 40 aastat rahu. Juudid satuvad uuesti ikke alla, seekord omaenda türanni Abimeleki ikke alla — 3 aastat. Kohtumõistja Toola valitsemine — 23 aastat. Kohtumõistja Jairi valitsemine — 22 aastat. Kuues, ammonite orjus — 18 aastat. Vabanemine tänu Jehvtale ja selle kohtumõistja valitsemine — 6 aastat. Kolme kohtumõistja rahulik valitsemine: Ibsan — 7 aastat, Eelon — 10 aastat ja Abdom — 8 aastat. Seitsmes, vilistite orjus — 40 aastat. Simsoni kangelasteod ja valitsemine — 20 aastat. Kokku 480 aastat! Nii palju aega oli möödunud Simsoni surmani sellest ajast, kui juudid — nende hulgas ka Elasari poeg Piinehas, kes oma isa saatis — läksid üle Jordani.

Kokkuvõttes: preester Piinehas pidi olema vähemalt *viiesaja* aastane, kui ta pöördus jumala poole palvega Iisraeli laste eest «Penjamini poegade» vastu, paludes jumalalt kättemaksu leviidi liignaise eest.

Kuid mispärast piibli tekst ei nimeta suure preestri Piinehase täpset vanust? Veidi täpsust oleks siin asjale kasuks. Võivad ju skeptikud ütelda, et «püha tuvi», kes oli tülli läinud aritmeetikaga, on unustanud ka kronoloogia, ametliku ja püha kronoloogia! Eks ole nali?!

Üksteistkümmend Iisraeli suguharu, kes olid purustanud Penjamini suguharu, kahetsesid varsti oma purustavat tegevust. Juudid oigasid: «Häda meile! Mispärast on kadunud üks meie suguharudest?»

Siis meenusid neile kuussada Penjamini poega, kes vaevlesid Rimmoni kaljul. Mispärast ei võiks nad saada seemneks, millest uuesti hakkab kasvama Penjamini sugupuu? Jah, kuid . . . vaenuliku tegevuse algusest peale Mispas andsid juudid ägeduses vande, et nad ei anna Iisraeli tütreid iialgi naiseks inimestele Penjamini suguharust (*Kohtum. 21 : 1*). Sellest raskest olukorrast hakati väljapääsu otsima. Ja üks tark inimene soovitas: tuleb järele pärida ja otsida ning arvatavasti leidub perekondi, kes vande andmise ajal ei olnud Mispas.

Algas uurimine. Selgus, et Jaabesi linna elanikud, juudid, ei võtnud osa miitingust, kus võeti vastu otsus hävitada «Penjamini pojad». Siis algas heade juutide hävitamine, kes elasid Jaabesi linnas, ja inimesed, kes olid sinna saadetud vaga missiooniga, jäid rahule alles siis, kui linna kogu elanikkonnast jäi järele nelisada neitsit, kes siis saadetigi Rimmoni kaljule.

Kuid selle kalju elanikud märkasid, et saadud naistehulgast on vähe, ja et kakssada «Penjamini poega» on jagamisel naistest ilma jäänud. Asi läks uuesti keeruliseks. Siis tuli vanameestel meelde suur pidu jumala auks, mis pidi toimuma Silo linnas, ning nad tegid järgmise targa otsuse: «Penjamini pojad», kes olid naistest ilma jäänud, võisid naisi röövida usuliste tseremooniate ja rahvapühade ajal Silos. Nad röövisidki oma lõbuks kakssada Silo tantsijatari. Papadel ja mammadel ei olnud õigust protesteerida, ja kõik, välja arvatud need, olid rahul. Penjamini järeltulijad taastasid kohe pärast seda oma põletatud linnad.

See terve suguharu taastamise viis on kõigile kriitikuile paistnud küllaltki veidrana. Kuna aga kriitikud on patused, siis ei ole nende märkused midagi väärt. «Seaduselaegas» asus pidustuste ajal Silos, tähendab jumal ise viibis siin. Ja kui tema ei hakanud tuld ja tõrva välja ajama, mis oleks karistanud kurjategijaid, siis ei ole enam vaja mingit tõendit tema heatahtlikust suhtumisest noorte kaunitaride röövijaisse!

Vaikige, kriitikud! Kummarduge jumaliku «ettenägelikkuse» tundmatute teede ees!

JEESUS KRISTUSE PÜHA ESIEMA RUTI LIIGUTAV IDÜLL

Me jõudsime nüüd loo juurde piiblis, mis kutsub esile vaimustuspisarad. See on Ruti ja Noomi lugu. Heldimusega südames asume seda lugu ümber jutustama.[1] Noomi jäi leseks ja kaotas oma kaks poega, kes olid abielus moabitaridega. Üks tema miniatest andis järele ämma keelitlustele ja «läks tagasi oma rahva juurde». Teine aga — Rutt — ütles: «Ära kipu mu peale, et ma sind pean maha jätma ja su juurest tagasi pöörama; sest kuhupoole sina lähed, sinna lähen ka mina; ja kuhu sina ööseks jääd, sinna tahan ka mina ööseks jääda; sinu rahvas on minu rahvas ja sinu jumal on minu jumal» (*Ruti 1 : 16*).

Noomi ja Rutt olid nii vaesed, et pidasid seda päeva õnnelikuks, kui neil läks korda kellegi koristatud põllult mõned mahajäänud odrapead korjata. Juhtus nii (jälle «õndsalik ettenägelikkus»!), et Rutt hakkas viljapäid noppima kellegi Poase põllult, keda piibel ülistab «sõjaks kõlvulikuks meheks» (*Ruti 2 : 1*). Ta ei ajanud Rutti ära, nagu seadus talle seda lubas, vaid ütles talle isegi: «Ma olen käskinud poisse, et nemad ei pea sinu külge puutuma; ja kui sul janu on, siis mine sinna lähkrite juurde ja joo sellest, mis poisid ammutavad. Ja Rutt heitis silmili maha ning kummardas maani ja ütles ta vastu: ... Lase mind armu leida oma silma ees, mu isand; sest sa oled mu meelt lahutanud ja oled rääkinud oma ümmardaja meele pärast, ehk ma küll mitte ei ole kui su ümmardajaid» (*Ruti 2 : 9; 10; 13*).

Rikas Poas läks nii lahkeks, et kutsus Ruti isegi sööma tema sulastega: «Sööma-ajal tule siia ja söö sest leivast ja kasta oma paluke sinna äädikasse ... ja tema sõi, ja ta kõht sai täis, ja ta jättis muist üle» (*Ruti 2 : 14*).

Pühkige ära heldimuspisarad! Edasi järgnevad veel liigutavamad usulise «headuse» musternäited.

Saanud teada, missugusel põllul minia viljapäid korjas ja lõunatas, lõi Noomi käsi kokku: «See mees on meie lähem sugulane» (*20. s.*). Ja ämma peas tärkas vaga plaan — sokutada minia sellele rikkale «sugulasele».

«Ja ta ämm Noomi ütles talle: Mu tütar, eks ma pea sulle hingamist otsima, et su käsi võiks hästi käia?

Ja nüüd, eks ole Poas meie sugulane, kelle tüdrukutega sa oled olnud? Vaata, ta tuulab täna öösi oma rehealusel otri.

Siis loputa ennast ja määri ennast õliga ja pane oma riided selga, ja mine alla tema rehealusele, aga ära anna enesest mehele teada, enne kui ta lõpetab söömise ja joomise.

Nõnda peab see olema: kui ta maha heidab, siis pead sa tähele panema paika, kuhu ta on maha heitnud; siis mine ja võta tema jalgade kate üles ja heida maha; küll ta siis sulle teada annab, mida sa pead tegema.

Ja Rutt ütles: Kõik, mis sa mulle ütled, tahan ma teha.

Ja ta läks alla rehealusele ja tegi kõike seda mööda, kui tema ämm oli käskinud.

Ja kui Poas sai söönud ja joonud, ja ta meel hea oli, siis läks ta ja heitis maha virna äärde; ja Rutt tuli hiljukesi ja võttis tema jalgade katte üles ning heitis maha.

Ja see sündis kesköö ajal, et mees hakkas värisema ja kargas istukile; ja vaata, tema jalutsis magas naisterahvas.

Ja ta ütles: Kes sa oled? Ja tema ütles: Ma olen Rutt, su ümmardaja; laota nüüd oma hõlm oma ümmardaja peale, sest sina oled lunastaja.

Ja ta ütles: Õnnistatud olgu sa Jehoova ees, mu tütar! Sa oled oma viimse hea tööga paremini teinud kui esimesega, et sa ei ole mitte noorte meeste järele läinud, olgu kehva või rikka järele.

Ja nüüd, mu tütar, ära karda; kõik, mis sa mulle ütled, tahan ma sulle teha; sest kõik mu linna rahvas teab, et sa vahva naine oled» (*Ruti 3 : 1—11*).

Kuid Poas pidas siiski täpselt kinni piibli reeglitest, mis käivad endale uue naise võtmise kohta leseks jäänud sugulaste hulgast, ja viitas sellele, et on veel üks mees, kes on Noomi ja Ruti veel lähem sugulane. Kuid see loobus millegipärast kaunist moabitarist. Siis kutsus Poas rahva kokku ja teatas, et ta võtab Ruti endale.

«Ja Poas võttis Ruti ja ta sai temale naiseks ja Poas heitis ta juurde; ja Jehoova andis temale, et ta sai käima peale ja tõi poja ilmale. Ja naised ütlesid Noomi vastu: Olgu õnnistatud Jehoova, kes sind täna pole jätnud lunastajata, ja tema nimi saagu kuulsaks Iisraelis! Ja ta saagu sulle hinge jahutajaks ja toitjaks su vanas eas; sest su minia, kes sind armastab, on ta ilmale toonud . . . ja panid talle nime Oobed, see on Iisai isa, kes on Taaveti isa» (*Ruti 4 : 13—17*).

Niisugune on piibli eeskujuliku minia — Ruti, ja kõigi ämmade ilu — Noomi usulis-õpetlik lugu. Tuleb koos nendega imetleda ka Poase suuremeelsust, kes otsekohe, kui ta Rutti nägi, lubas tal süüa koos oma viljalõikajatega, kasta palukest äädikasse, et see ei jääks talle kurku kinni.

Kriitikud aga leiavad, et veider on see, kuidas rikas Poas, selle asemel, et ööbida kodus, heitis maha rehealusel, nagu seda teevad lihtsad töölised pärast viljalõikust. Kuid veel veidramana näib neile, et Rutt heitis salaja Poase juurde, nagu jutustab selle «püha loo» autor. Nad näevad üsna veidra maitse tunnuseid selles, mis piibli autorile näib loomulikuna, selles, et ta sunnib noort naist läbi tegema sündsusetusi ilma loomuliku häbita. Kui see Poas, ütlevad nad, pidi sugulasena Ruti naiseks võtma, siis oleks Noomi kohuseks, kes Rutile ema asemel oli, viimane õigel kombel mehele panna. Ta ei oleks pidanud miniale sisendama tegusid, mis ei ole korraliku naisterahva väärilised. Peale selle oleks Noomi ise pidanud teadma, et on Poasest veel lähem sugulane, kelle poole oleks tulnud pöörduda.

Nüüd veel. Teatavasti tõendab kristlik kirik, et Jeesus Kristus pärineb Taavetist, järelikult ka Poasest ja Rutist. Nii esineb verepilastust ja prostitutsiooni veel kord selle suguvõsas, kelle jumal olevat valinud oma maapealseks kehastuseks. Poas pärineb otseliinis Peretsist, kes sündis verepilastusest Taamariga, kes teeskles hooranaist, et ära võrgutada oma äia Juudat. Peale selle on Poas ise Salmoni ja Jeeriku hooranaise Raahabi poeg. Mis puutub Rutisse, siis pärineb ta moabide hulgast, kuulub järelikult suguharusse, mis tekkis Loti verepilastusest oma vanema tütrega. Need on siis Jeesus Kristuse auväärt esivanemad! See on siis inimeseks saanud jumala «puhas» veri.

Kuid kõige huvitavam on siin uurijale see, et diktee-

rides Ruti raamatut ei märganud tuvi jälle, kuidas tema toores vale igast praost läbi paistab.

Raahabi mehe Salmoni ja Taaveti isa Iisai vahel on ainult Poas ja Oobed. Kuid Raahab ja Salmon on Joosua kaasaegsed: Raahab läks Salmonile mehele pärast Jeeriku äravõtmist. Teiselt poolt elas Oobed suure preestri Eeli ajal, Eeli järglane Saamuel aga oli Iisai kaasaegne; kohtumõistjate valitsemine lõpeb Saamueliga, kes õnnistas esimest juudi kuningat Sauli, siis selle kukutas ja «kuningaks võidis» Taaveti.

Ruti raamatu kronoloogia on täielikus vastuolus Joosua raamatu ja Kohtumõistjate raamatu kronoloogiaga, sest juba füüsiliseltki pole võimalik, et leiaksid aset neis raamatuis kirjeldatud pikk rida juudi rahva mitmesuguseid kannatusi, tema võidukad sõjad ja tema kestvad ja rohkearvulised orjuses viibimised ning rahuliku sõltumatuse aastad, periood, mis kestis Simsoni surmani, s. o. 480 aastat, ja et Salmon ja Poas, kes elasid selle perioodi alguses, oleksid olnud ka selle lõpu kaasaegsed.

KAHEKÜMNE KUUES PEATÜKK

PÜHA PROHVET SAAMUEL

Kord elas piibli aegadel üks mees nimega Elkana, kel oli kaks kõigiti seaduslikku naist — Hanna ja Penina. Neist esimesel ei olnud lapsi. Iga päev toimusid tema ja ta auväärt mehe vahel kõige skandaalsemad stseenid, sest sigiv Penina, kes oli vastik nagu patt ja hapu nagu äädikas, irvitas tema sigimatuse üle. Et teha sellele lõppu, otsustas Hanna minna palveränakule. Kuid kuhu minna? Piibel ütleb, et «seaduselaegas» oli siis Silos, ülempreester Eeli, tema kahe poja Hovni ja Piinehase valve all. (Viimast ei tohi ära segada Elasari poja Piinehasega). Elkana läkski perega Silosse.

Jõudnud Silosse, Hanna «läks Jehoova kotta ... nuttis ja ei söönud ... Ja tema mees Elkana ütles talle: Hanna, miks sa nutad ja miks sa ei söö? Ja mispärast on su meel nii paha? Eks mina ole sulle parem kui kümme poega?

Siis tõusis Hanna üles, pärast kui ta Silos sai söönud ja pärast kui ta sai joonud; ja preester Eeli istus istme peal Jehoova templi läve juures.

Ja Hanna hing oli väga kibe, ja ta palus Jehoovat ja nuttis väga,

ja tõotas tõotuse ning ütles: Oh vägede Jehoova, kui sa tõesti võtad oma ümmardaja viletsuse peale vaadata ja minu peale mõtelda, ja ei unusta oma ümmardajat mitte ära, ja annad oma ümmardajale meestesugu, siis tahan ma ta Jehoovale anda kõigeks ta eluajaks, ja habemenuga ei pea ta pea peale tulema.

Ja see sündis, kui ta kaua Jehoova ees palus, et Eeli tema suud tähele pani.

Sest Hanna rääkis oma südames, aga ta huuled ainult liikusid, aga ta häält ei olnud kuulda; seepärast arvas Eeli ta joobnud olevat.

Ja Eeli ütles tema vastu: Kui kaua tahad sa joobnud olla? Lase oma viin enesest lahkuda» *(1. Saam. 1 : 7—14).*

Hanna ei kaotanud pead. Ta seletas julgelt, et ta ei ole joonud «viina ega õlut». Ülempreester, kes sai aru oma veast, hakkas tema vastu huvi tundma. On teada, kuidas lähevad täide niisugused imed, mida palus Hanna. Seda äraproovitud viisi praktiseeritakse veel meie päevilgi. Ei ole raske mõista, mis sündis. Vaga nutja mehe Elkana loal kutsus Eeli viljatu naise teda pühas paigas külastama. Hanna, tõsi küll, kõhkles, kuid mees ise rahustas teda: mine, ütles ta, selle härraga, ta annab sulle käes hoida püha talismani, ja see aitab sind. Nii lasti Hanna «pühasse paika».

Hanna viibimine jumala kojas venis veidi ja sellepärast istus Elkana templi välise sammastiku alla puhkama. Lõpuks saabus kallis abikaasa, keda saatsid preestri pojad Hovni ja Piinehas, kelle näod miskipärast särasid. Nad kinnitasid heale Elkanale, et ei ole kahtlust, et jumal seekord kastab Hannat oma kõikvõimsa õnnistusega. Ja tõesti, üheksa kuu pärast ilmus Elkana perekonda terve poisipõnn, kellele anti nimeks Saamuel. Hanna kordas võidutsedes oma tõotust mitte lõigata selle oodatud lapse peast iialgi ühtki juuksetutti.

Kui Saamuel oli suuremaks kasvanud, tõi Hanna tema ülempreester Eeli juurde. Poiss pühendati jumalale. Ta pandi kirikukooris laulma ja altarit valvama. Eeli kinnitas emale «prohveti» sõnaga, et noorukit ootab ebaharilik karjäär. Hea Hanna oli niivõrd rahul, et siinsamas koha peal luuletas pika laulu, mis on tervelt ära toodud teises peatükis. Lugeja peab meid tänama selle eest, et me selle vahele jätame.

Kuid ei saa vaikides mööda minna salmidest, mis on tulvil meelepaha ja millega «püha vaim» laidab härrasid Hovnit ja Piinehast, kaht «kelmi», kes jumalale tegid suurt kahju.

«Ja Eeli pojad olid pahareti sugu; nemad ei tundnud Jehoovat. Ja nendesinaste preestrite komme rahva vastu oli see: kui keegi iial ohvrit ohverdas, siis tuli preestri poiss, kui liha keedeti, ja kolmeharuline ahing oli ta käes;

ja selle pistis ta potti või patta või katlasse või häilu; kõik, mis ta ahinguga üles tõmbas, selle võttis preester; nõndasamuti tegid nad kõigile Iisraeli lastele, kes sinna Silosse tulid.

Isegi juba enne, kui nad rasva põlema süütasid, tuli preestri poiss ja ütles mehele, kes ohverdas: Anna liha preestrile küpsetada; ta ei võta sult mitte keedetud liha, ei muud kui toorest.

Kui mees tema vastu ütles: Süüdaku nad ometi praegu rasv põlema, ja võta siis enesele, nõnda kui su hing himustab, siis ütles ta temale: Nüüd vaid pead sa andma; ja kui mitte, siis võtan vägisi. Seepärast oli nende noorte meeste patt Jehoova ees väga suur; sest need mehed tegid halvasti Jehoova roaohvriga» *(1. Saam. 2 : 12—17).*

See ei ole veel kõik! Eeli pojad «magatasid naisi, kes koguduse telgi ukse ees talitasid» (*22. s.*).

Ülempreester teadis kõigist neist oma poegade meelepaha tekitavaist tempudest, kuid usuteenri professionaalne rahulikkus, et usklikud kannatavad kõik ära, sun-

Ülempreestri kahe poja patutöö.

dis teda vaikides vaatama neile, vaimulikele nii tavalistele tegudele.

Koos selle kiiduväärse meelepahaga jutustab piibel sellessamas peatükis, et Saamueli ema käis poega Silos korrapäraselt külastamas. «Ja Eeli õnnistas Elkanat ning ta naist ja ütles: Jehoova andku sulle sest naisest sugu, palvega saadud poja asemele, kelle ta oli palunud Jehoovale. Ja nad läksid ära oma paika. Kui Jehoova tuli Hannat katsuma, siis sai ta käima peale, ja tõi kolm poega ja kaks tütart ilmale. Aga poiss Saamuel kasvas üles Jehoova juures» *(1. Saam. 2 : 20—21)*.

Skeptikud arvavad võib-olla, et Elkana perekonna suurenemine toimus jälle mitte ilma Hovni ja Piinehase osavõtuta. Kuid usklikud vaidlevad vastu, et nüüd hakkas armastusväärse Hanna järeltuleva soo eest hoolitsema ainult papake Seebaott üksi ja et see oligi see õnnistus, kuna aga Eeli pojad, kes magatasid teisi usklikke, olid kõige harilikumad kelmid. Oleks olnud suureks pühaduseteotuseks haarata endale kõik jumala väljavalitud kaunid naised, igatahes mitte väiksem, kui toppida oma kahvlid pühasse kastrulisse, kus kees liha jumala enda jaoks.

«Kui poiss Saamuel Jehoovat teenis Eeli ees, siis oli Jehoova sõna neil päevil kallis; prohvetinägemised ei olnud sagedad.

Ja see sündis sel päeval, et Eeli lamas oma asemel ja ta silmad hakkasid töntsiks saama, ta ei seletanud enam.

Ja jumala lamp ei olnud veel ära kustunud, aga Saamuel magas juba Jehoova templis, kus jumala laegas oli.

Siis hüüdis Jehoova Saamueli. Ja tema ütles: Siin ma olen.

Ja ta jooksis Eeli juurde ja ütles: Siin ma olen, sest sa oled mind hüüdnud. Aga see ütles: Ei ma ole hüüdnud; heida jälle maha. Siis läks ta ära ja heitis maha.

Ja Jehoova võttis jälle hüüda: Saamuel! Siis tõusis Saamuel üles ja läks Eeli juurde ja ütles: Siin ma olen, sest sa oled mind hüüdnud. Aga see ütles: Ei ma ole hüüdnud, mu poeg; heida jälle maha.

Ja Saamuel ei tundnud veel mitte Jehoovat, ja Jehoova sõna polnud temale veel mitte ilmutatud.

Ja Jehoova võttis jälle Saamueli hüüda kolmat korda. Ja ta tõusis üles ja läks Eeli juurde ja ütles: Siin ma olen, sest sa oled mind hüüdnud. Siis mõistis Eeli, et Jehoova oli poissi hüüdnud.

Ja Eeli ütles Saamuelile: Mine ära, heida maha; ja kui see sünnib, et keegi sind hüüab, siis ütle: Jehoova, räägi, sest su sulane kuuleb. Ja Saamuel läks ära ja heitis maha oma paigale.

Ja Jehoova tuli ja jäi sinna seisma, ja hüüdis, nagu esimesel ja teisel korral: Saamuel, Saamuel! Ja Saamuel ütles: Räägi, sest su sulane kuuleb.

Ja Jehoova ütles Saamueli vastu: Vaata, mina teen ühe asja Iisraelis; igaüks, kes seda kuuleb, selle mõlemad kõrvad peavad huugama.

Selsamal päeval tahan ma Eeli peale kõik saata, mis ma tema soo vastu olen rääkinud; alustan ja lõpetan.

Sest ma olen talle kuulutanud, et ma tahan kohut mõista ta soo peale igavesti selle ülekohtu pärast, et ta küll teadis, et ta pojad sajatamist enda peale saatsid, ja ei manitsenud neid.

Ja seepärast olen ma Eeli pere vastu vandunud: Eeli pere nuhtlust ei saa ära lepitada, ei tapa- ega roaohvriga eladeski» *(1. Saam. 3 : 1—14)*.

Hommikul tahtis ülempreester teada saada öise loo lõppu; võib endale kujutleda kõiki raskusi, mida tundis noor leviit — tema õpilane. Eeli hakkas peale käima, kogu tõde nõudma, ja lõppude lõpuks rääkis Saamuel kõik avameelselt ära.

«Siis andis Saamuel talle teada kõik sõnad, ja ei varjanud tema eest midagi; ja Eeli ütles: Tema on Jehoova; ta tehku, mis hea on tema silma ees. Ja Saamuel sirgus kangemaks, ja Jehoova oli temaga, ja ta ei lasknud maha langeda ainustki kõigist oma sõnadest. Ja kõik Iisrael, Taanist Peersebast saadik, sai teada, et Saamuel oli ustavaks prohvetiks saanud Jehoovale» *(1. Saam. 3 : 18—20)*.

See esimene osa kuulsa prohveti loost, kes koos sellega oli ka Iisraeli viimane kohtumõistja, on äratanud mõningaid kriitilisi märkmeid. Raamatu enda suhtes, mis omistatakse Saamuelile, esitas Fréret järgmised üldised kaalutlused. Ta märgib ära vea, mida ei oleks teinud ükski tõsine ajaloolane, ja mis seisab selles, et lugejale on jäetud täielikult selgitamata rahva üldine olukord, milles see viibis. Tõepoolest, väga raske on otsustada, missugusel maa-alal asusid juudid ülempreester Eeli ajal, kus kohal nad nimelt elasid, kas olid nad veel foiniiklaste või, nagu neid jonnakalt nimetavad harimatud juudi kirjanikud, vilistite orjad või ainult andamimaksjad. Autor oli näh-

tavasti preester, keda eranditult huvitasid ainult tema elukutse küsimused, kõike muud aga pidas ta tühiseks.

Autor osutab Silo linnale kui ülempreester Eeli residentsile. Sel puhul märgib Voltaire, et küla, mida nimetati Siloks, kuulus foiniiklastele ja et on vähe usutav, et nad kannatasid enda juures võõra usu ülempreestri viibimist. Kui «seaduselaegas» oli selles külas, siis võidi seda seal hoida ainult salaja, sest nagu edaspidi näeme, omandasid vilistid selle alles palju aega hiljem üsna ägeda lahingu tagajärjel. Kuid kuidas siis seletada juutide palveränakuid Silosse?

Saamueli sündmuste kirjelduses annab autor mõista, et jumal ei pidanud juute enam nii sagedaste vestluste väärilisekс kui varem. Siin paistab veel kord läbi kõigi ürgrahvaste ideoloogia, kes uskusid, et kui rahvas on võidetud, siis on võidetud ka tema jumal, ja et kui rahvas uuesti tõuseb, siis tõuseb ka tema jumal.

Paljud arvavad, et kui juutide jumal on tõepoolest maailma looja, siis sunnitakse teda lõppude lõpuks mängima kõige lollimat osa: ta istub kohvris, kust ta kolm korda kesköö hüüab asjatult poissi, enne kui ütleb, mida ta tahab. Wolston väljendab imestust selle üle, et väike Saamuel ei olevat suutnud «kõigekõrgema» häält ära tunda sellepärast, et jumal ei olevat temaga varem rääkinud. Muidugi, raske on tunda häält, kui sa seda kunagi varem ei ole kuulnud. Kuid väljendudes nii, kujutab «püha» autor oma jumalat inimhäälega, ja sealjuures teatava kindla häälega, nagu iga inimese häälel on oma individuaalsed iseärasused.

Siit võib järeldada veel ühe tõestuse selle kohta, et juudid kujutlesid jumalat endale kehalikuna ja nägid temas ainult kõrgemat inimest, kes elab harilikult pilvedes, vahel aga maa peale laskub, et külastada oma soosikuid, neid mõnikord abistab, mõnikord maha jätab, kord võidetut, kord võitjat. Ühesõnaga, täpselt niisugusena, nagu olid vanaaja Kreeka ja kõik teised «paganlikud» jumalad.

Noor Saamuel on juba üles kasvanud, kuid «püha tuvi» ei tee ikka veel lõppu Hovni ja Piinehase käitumisele. Kas nad jätkasid oma kahvlite toppimist issand jumala katlasse? Me teame ainult, et Saamuel jutustas kõik Iisraeli lastele; järelikult ei olnud Eeli ja tema perekonna hukkamõistmine enam kellelegi saladuseks. Kuid see ei

takistanud usklikel jätkata hukkamõistetud preestri ja tema poegade ülalpidamist. Võib-olla olid need viimased nüüd karistuse kartusel loobunud oma pühadustteotavaist harjumustest? Kuid me teame ka, et piibli jumal on väga pika vihaga. Ja vaat mis juhtus edasi. Siin tuleb «jumalasõna» edasi anda sõna-sõnalt.

«Ja Iisrael läks välja vilistite vastu sõtta, ja nad jäid leeri Eben-Eseri juurde ja vilistid jäid leeri Avekisse.

Ja vilistid seadsid endid taplusele Iisraeli vastu; ja algas sõda, ja Iisrael virutati vilistite ette maha; ja need lõid lahingureas väljal maha ligi neli tuhat meest.

Ja rahvas tuli leeri, ja Iisraeli vanemad ütlesid: Mispärast on Jehoova meid täna vilistite ette maha virutanud? Võtkem eneste juurde Jehoova seaduse laegas Silost, ja käigu tema meie keskel, et ta meid meie vaenlaste pihust päästaks.

Ja rahvas läkitas Silosse, ja nad tõid sealt ära keerubite peal istuva vägede Jehoova seaduse laeka; ja seal olid kaks Eeli poega jumala seaduselaekaga, Hovni ja Piinehas.

Ja see sündis, kui Jehoova seaduselaegas leeri sai, siis hõiskas kõik Iisrael suure hõiskamisega, nii et maa müdises.

Ja kui vilistid hõiskamishäält kuulsid, siis ütlesid nad: Mis suur hõiskamishääl see on heebrea rahva leeris? Ja nad said teada, et Jehoova laegas on leeri tulnud.

Ja vilistid kartsid, sest nad ütlesid: Jumal on nende leeri tulnud. Ja nad ütlesid: Häda meile, sest seesugust ei ole eile ega tunaeile sündinud.

Häda meile! Kes peab meid nendesinaste vägevate jumalate käest päästma? Need on needsinased jumalad, kes lõid Egiptust kõrves kõiksuguste nuhtlustega.

Olge vahvad ja saage meesteks, teie vilistid, et te ei saaks heebrea rahva orjadeks, nõnda kui nemad teid orjasid; seepärast saage meesteks ja sõdige.

Ja vilistid sõdisid, ja Iisrael virutati maha, nii et nad põgenesid igaüks oma telki, ja mahalöömine oli väga suur; sest Iisraelist langes kolmkümmend tuhat jalameest.

Ja jumala laegas võeti ära, ja Hovni ja Piinehas, kaks Eeli poega, surid ära.

Ja üks Penjamini mees jooksis lahingureast ära ja tuli selsamal päeval Silosse; ja ta riided olid lõhki käristatud ja mulda ta pea peal.

Kui ta tuli, vaata, siis istus Eeli istme peal tee ääres ja

vahtis pikisilmi; sest ta süda värises jumala laeka pärast. Ja kui mees tuli seda linnas teada andma, siis kisendas kõik linn.

Ja Eeli kuulis karjumishäält ja ütles: Mis mölluhääl see on? Siis ruttas mees ja tuli ning andis Eelile teada.

Ja Eeli oli üheksakümmend ja kaheksa aastat vana, ja ta silmad ei liikunud enam ning ta ei suutnud näha.

Ja mees ütles Eeli vastu: Mina olen, kes lahingureast tuleb, sest ma olen täna lahingureast ära põgenenud. Ja tema ütles: Kuidas oli lugu, mu poeg?

Siis kostis see, kes sõnumid tõi, ning ütles: Iisrael on vilistite eest ära põgenenud, ja pealegi on suur mahavirutamine olnud rahva seas, ja su mõlemad pojad, Hovni ja Piinehas, on surnud ja jumala laegas ära võetud.

Ja see sündis, kui ta jumala laegast mainis, siis kukkus Eeli istme pealt tagurpidi maha värava kõrvale, ja murdis oma kuklaluu ja suri, sest ta oli vana ja raske. Ja Iisraelile oli ta nelikümmend aastat kohut mõistnud.

Ja tema minia, Piinehase naine, oli käima peal, nii et ta peagi pidi sünnitama; ja kui ta seda juttu kuulis, et jumala laegas oli ära võetud, ja et ta äi on ära surnud ja tema mees, siis vajus ta põlvili ja sai lapse, sest ta vaevad tulid ta peale.

Ja otse ta suremise ajal ütlesid tema vastu naised, kes ta kohal seisid: Ära karda, sest sa oled poja sünnitanud. Aga tema ei kostnud midagi ega pannud tähelegi.

Ja ta pani poisile nime Ikabod, ja ütles: Au on Iisraeli pealt kistud; et jumala laegas oli ära võetud, ja oma äia ja oma mehe pärast.

Ja ta ütles: Au on Iisraeli pealt kistud; sest jumala laegas on ära võetud» (*1. Saam. 4 : 1—22*).

«Püha» autor ei jutusta ei seda, kuidas juudid oma orjastajate, vilistite peale vihaseks said, ei seda, milles seisis sõja põhjus, ega ka seda, missugusel territooriumil asusid juudid. «Püha» autor kõneleb ainult, et hävitati 30 000 juuti, hoolimata «seaduselaeka» kohalviibimisest.

«Kuidas uskuda,» ütleb Voltaire, «et rahvas, kes oli orjuses ja kes oli saanud nii suurte kaotuste osaliseks, võis nii kiiresti tõusta?»

Kriitikud on alati «püha» autorit kahtlustanud kalduvuses liialdada nii edu kui ka ebaõnnestumiste kirjeldamisel. Piibli selles kohas tegeleb ta palju rohkem Saamueli ülistamisega kui selguse toomisega juudi ajaloosse.

Asjata ootate juutide maa õiget kirjeldamist; asjaolude kirjeldamist, mille puhul toimus ülestõus, kindluste või vähemalt koobaste kirjeldamist, kus juudid asusid, kaitsevahendite loetelu, mis nad ette võtsid; sõjaväe juhtide nimetamist, kes juhtisid lahinguid — mitte midagi neist tähtsatest ja olulistest asjadest te piiblis ei leia! Just siit järeldab Bolingbroke, et leviit, selle raamatu autor, kirjutas üksikud sündmused üles oma vaadete vaimus, nagu seda tegid keskaegsed mungad. Ja Voltaire lisab oma lõikava irooniaga: «Kahtlemata oli Saamuel, kellega jumal juba lapsepõlvest peale rääkis, prohvetiks saanuna palju tähtsam kui 30 000 tapetut, kes olid jumalasõnast ilma jäänud. Arvatavasti sellepärast kirjeldabki pühakiri juudi prohveteid palju hoolikamalt kui juudi rahvast.»

Nüüd, lugeja, tähelepanu! Olgem tõsised! Me läheneme niisugusele kohale piiblis, mis äratab lõbusust sama vähe kui invaliidi kunstjalgki. Jutt on kuldsetest pärasoolepaisetest.

Ärge ometi naerge! Lugu on väga tõsine ja muidugi ka täiesti härdust tekitav, sest selle on jutustanud «püha vaim».

Et karistada Hovnit ja Piinehast, kes pikema aja jooksul olid toppinud oma kahvleid jumala kastrulitesse, otsustas jumal-isa sattuda oma kuulsas «seaduselaekas» vilistite kätte. Hovni ja Piinehas kaitsesid laegast, s. o. kaitsesid jumalat ennast, kuid ta soovis (niisugune on kord juba jumala tahte mõistmatus!), et mõlemad leviidid tapetaks tema eest koos 30 000 muu juudiga, kes muide ei olnud kastrulist midagi söönud. See oli sensatsiooniline karistus!

Lõppude lõpuks, andes end paganate-vilistite kätte, pani jumal ise toime pühaduseteotamise iseenda vastu. Võib-olla näib see kõik teile ebaloogilisena? Selle eest on see aga jumalik, mida kinnitab teile iga teoloog.

Märkigem alguses, et need vilistid, kes oma truuduses jumalate vastu olid sisuliselt head inimesed, suhtusid kõige suurema austusega ka Iisraeli vangistatud jumalasse. Me alles nägime, et nad kartsid tema vägevust. Kaugel fanaatilisest sallimatusest, mis lubab rüvetada võõraste uskude pühadusi, ümbritsesid nad juudi jumala kohvrit suurima austusega.

Kui mõni Jupiter või Buddha oleks sattunud kristlike inkvisiitorite kätte, siis oleks ta solgiauku visatud. Vilis-

tid aga, teades, et «laekas» istub juudi jumal, toimisid vastupidi — viisid püha kasti pidulikult Asdodi linna, kus asus üks toredamaid vilistite templeid — jumal Taagoni tempel. Seal panid nad «seaduselaeka» püha paiga kõige tähtsamasse kohta, kõrvuti Taagoni endaga.

Vilistid arutlesid ilmselt nii: Iisraeli jumal on esimese klassi jumal. Me ju teame, missuguseid imesid ta tegi, kui tal oli vaja juute Egiptusest välja tuua; ja kui meil juba õnnestus teda kinni püüda, siis püüdkem olla tema vastu tähelepanelikud, et teda meie poole tõmmata; austame teda võrdselt Taagoniga; liigne soosija-jumal ei tee iialgi paha.

Kuid need lihtsameelsed vilistid eksisid rängalt: üsna pea said nad tunda piibli jumala santi iseloomu. Õhtul, kui «laegas» oli pandud Asdodi templisse, läksid Taagoni preestrid koju, jättes ööseks oma jumala juudi jumalaga silm silma vastu. Kui juudi jumala Jahve asemel foiniiklastel oleks korda läinud kinni püüda kas Egiptuse Anubist, Pärsia Ormuzdi või Kreeka Apollot, siis oleks kõik hästi olnud sel ja ka järgnevail öödel. Mõlemad jumalad oleksid sõbralikult lobisenud, oleksid teineteisele jutustanud lõbusaid lugusid oma usklike usuhullustustest ja oleksid heitnud magama. Nad oleksid saanud headeks sõpradeks ja Asdodi elanikud oleksid õnnelikud olnud.

Mitte midagi säärast! Vana toriseja Seebaott kasutas jumal Taagoni preestrite puudumist ja käitus temaga nagu leppimatu vaenlasega; pealegi tahtis ta väga näidata, et ta on vägevam kui vilistite ametlik puuslik. Taagon polnud oma olemuselt sugugi tige jumal; ta ei nõudnud inimohvreid ja oli üldse hea semu. Järelikult pidi ta üpris imestama, kui Jahve äkki südaööl oma karbist välja ronis, nagu hullunu tema kallale tungis ja ta ümber lükkas.

Piibel ei kirjelda selle öise sündmuse üksikasju, kuid tekstist on näha, et nii see just oli. «Siis vilistid võtsid jumala laeka ja tõid selle Ebeneserist Asdodi linna. Ja vilistid võtsid jumala laeka, ja tõid selle Taagoni kotta ja panid selle Taagoni kõrvale seisma. Kui Asdodi rahvas teisel päeval vara üles tõusis, vaata, siis oli Taagon Jehoova laeka ees silmili maas; ja nad võtsid Taagoni ja panid jälle tema paika» (*1. Saam. 5 : 1—3*).

Teine öö oli veel hirmsam. Jahvel oli süda täis, et ta pidi asdodlaste austust jagama Taagoniga. Võib-olla tundis ta isegi, et tema armukadedus on naeruväärt ja tema

käitumine toores. Terve päeva lebas ta rahulikult laeka sügavuses.

Oh, kui tolle aja jumalakartlikud inimesed oleksid äkki näinud, kuidas jumal karbist nina välja pistab, oleks ta neid ometi kas või vähegi agiteerinud. Asdodlased oleksid siis loobunud oma ebajumala kultusest. Kuid ei! Jumal Seebaott lebas vaikselt ja ei näidanud nägugi. Ta vihastas vaikides. Ta soovis jääda pimedusse, et siis, päästes valla meelepahatormi, oma viha kustutada.

Sel korral sai Taagon julmalt pähe: «Kui nad teisel päeval varahommikul üles tõusid, vaata, siis oli Taagon Jehoova laeka ees silmili maas; ja Taagoni pea ja ta mõlemad käed olid läve peal ära raiutud; üksnes Taagoni keha oli tast alles jäänud» *(1. Saam. 5 : 4)*.

Kõik see pahandas muidugi linna elanikke. Kuid nad ei saanud millestki aru ja olid oma südamepuhtuses kaugel mõttest, et öise purustamise süüdlaseks on püha kasti asukas. Kuid varsti tabas kõiki hirmus nuhtlus. Siin on jälle vaja teksti ennast: «Ja Jehoova käsi lasus raskena Asdodi rahva peal ja laastas neid, ja ta lõi neid pärasoolepaisetega, Asdodit ja ta rajasid» (*6. s.*).[1] Nüüd alles said asdodlased aru, et neid võis nuhelda ainult Iisraeli jumala sõrm.

Vanemad käskisid viia «seaduselaeka» teise linna. Selleks eesmärgiks valiti Kati linn. «Laeka» saabumist siia tähistas paisete tekkimine ka selle linna elanikele. Katist viidi «laegas» Ekronisse, kus nuhtlus kordus. Nähtavasti ägas kogu õnnetu maa «jumala nuhtluse» all. «Ja neid inimesi, kes ei surnud, löödi pärasoolepaisetega; ja linnarahva appikisendamine tõusis üles taeva poole» *(12. s.)*.

Seitsme kuu jooksul tassisid vilistid kurjaennustavat «jumala laegast» linnast linna, ja kõikjal saatis seda jumala pesa ilmumist raske ja kurnava haiguse levik. Lõppude lõpuks otsustati nõu pidada preestrite ja arbujatega. Need olid «vale» usu preestrid, muidugi kristluse vaatekohalt. Kuid nad olid siiski suurepärased prohvetid. Vilistid otsustasid «laeka» tagasi anda.

«Ja nemad ütlesid: Kui te tahate Iisraeli jumala laeka ära läkitada, siis ärge läkitage seda tühjalt, sest te peate temale tõesti ühe süüohvri tasuma; siis saate teie terveks ja te saate teada, mispärast tema käsi teist ära ei kalla.

Ja nemad ütlesid: Mis süüohvri peame meie temale maksma? Siis ütlesid teised: Vilistite vürstide aru järgi

makske talle viis kuld-veripaiset ja viis kuldhiirt; sest üks nuhtlus on neil kõigil ja teie vürstidel olnud.

Ja tehke oma veripaisete kujud ja oma maadrikkuvate hiirte kujud, ja andke Iisraeli jumalale au; ehk ta vahest võtab teie eneste pealt ja teie jumalate pealt ja teie maa pealt oma käe kergendada.

Ja mispärast tahate teie oma südamed kalgiks teha, nõnda kui Egiptuse rahvas ja vaarao oma südame kalgiks tegid? Eks ole nõnda? Kui ta sai nendega imet teinud, siis lasksid nad Iisraeli lapsed minna, nii et nad ära said» *(1. Saam. 6 : 3—9)*.

Lugedes seda lugu, meenutad tahtmatult üheksakümneaastast Saarat, keda ilu pärast võttis Kerari kuningas, kes teda Aabrahami õeks pidas. Teil on meeles, et niikaua kui kuningas peavanema naist ära ei lasknud, olid jumala käsul kõigi Kerari naiste «emakojad kinni». Siin puudutas jumala sõrm vilistitest meeste teist kohta. Õnnetud emakojad! Nende süütus kõigis toimunud nõudmistes on väljaspool kahtlust, aga nad kannatasid nii rängalt. Mispärast see kentsakas piibli jumal andestas Aabrahami kupeldamise, kes oli Kerari sündmuste ainus süüdlane? Tema üksi spekuleeris ju oma naise võludega, esitades teda oma õena. Ja mispärast karistas jumal vilisteid selle eest, et nad tema koos laekaga vangi võtsid? Ta ju ise sundis neid seda tegema. Püha saladus ja jumalik segadus!

Vilistid aga kuulasid oma arbujate nõuannet. Nad valmistasid viis kuldhiirt ja viis kullast pärasoole paiset ohverduseks viie pealinna — Asdodi, Asta, Askeloni, Kati ja Ekroni poolt. Nad tirisid laeka ja need ohvrid vankrile, rakendasid ette kaks noort lehma, kellelt olid vasikad ära võetud, ja lasksid lehmadel ilma ajajata minna üle põldude.

«Ja lehmad käisid tee peal otsejoones Peet-Semese poole; nad käisid ühte maanteed ikka peale ja ammusid, ja ei kallanud paremale ega pahemale poole; ja vilistite vürstid käisid nende järel Peet-Semese rajani» (*1. Saam. 6 : 12*).

Kui kaunis see kõik on ja kui õigus on usklikel uhke olla nii suurepärase usu sisu üle! Piiblis ei tule tõesti puudu prohvetitest. Isegi vilistite arbujaid, selle neetud rahva poegi, kujutatakse tõeliste prohvetitena. Igal maal on oma prohvetid, ja piibli autorid, kes on ise prohvetid, austavad oma elukutset isegi võõramaistes ebajumala-

kummardajais, kel on seesama elukutse. Oma ebaharilikus võimsuses teeb jumal üleloomulikku, innustades isegi «vale» uskude arbujaid ja prohveteid, mille näiteks on Piileam. Jumal ei keela imet tegemast isegi temale vaenulike uskude loitsijail ja maatarkadel, nagu me nägime Egiptuse loitsijate näitest, kes suutsid matkida Moosese mõnesid imesid. Ja lehmad, kes kohale viivad «seaduselaeka», — kas pole see hiilgav ime? Nad lähevad juutide juurde Peet-Semesesse omapead, ilma ajajata, juhituna jumala nähtamatust sõrmest! Ega nad ometi prohvetiteks muutunud? Jumalale on kõik võimalik! Meenutagem muide Piileami eeslit, kes inimese häälega rääkis.

«Ja Peet-Semese elanikud olid orus nisu lõikamas, ja tõstsid oma silmad üles ning nägid laegast, ja olid rõõmsad, et said seda näha.

Ja vanker tuli Peet-Semese mehe Joosua välja peale ja jäi sinna seisma; ja seal oli suur kivi; ja nad lõhkusid vankri puudeks, ja ohverdasid lehmad Jehoovale põletamisohvriks.

Ja leevitid tõstsid Jehoova laeka maha ja karbi, mis ta kõrval, kus kuldasjad sees, ja panid suure kivi peale; ja Peet-Semese mehed ohverdasid sel päeval põletamisohvreid ja tapsid tapaohvreid Jehoovale» (*1. Saam. 6 : 13—15*).

See aga pole veel kõik! Juba küllalt kaua ei olnud jumal kedagi oma armastatud rahvast terveks teinud ega kedagi hävitanud. Mille muu kui vastava tapatalguga oleks ta paremini võinud tähistada oma tagasipöördumist «Iisraeli rüppe»? Ja olge lahked! Las rõõmustavad usklike südamed! «Ja muist Peet-Semese mehi lõödi maha, seepärast et nad vaatasid Jehoova laeka peale; ja rahva seast lõödi viiskümmend tuhat ja seitsekümmend meest maha. Ja rahvas leinas, et Jehoova suure löömisega oli rahva maha löönud» (*1. Saam. 6 : 19*).

Issand jumal ei armasta üldse nalja ja ei kannata tühja uudishimu oma isiku suhtes. Eks ole ta ju korduvalt teatanud, et välja arvatud harvad erandid, sureb igaüks, kes teda palgest palgesse näeb? Nii et need Peet-Semese logardid olid lõppude lõpuks küllaldaselt hoiatatud. Missugune totter mõte toppida oma nina «laekasse»? Nähtavasti olid vilistid aupaklikumad ja hoidusid soovist tõsta «püha» kasti kaant. Sellepärast piirduski jumal sellega, et saatis nende peale ainult . . . hemorroidid.

Möödaminnes veel üks märkus: kuigi Peet-Semes on geograafias absoluutselt tundmatu, pidi see arvatavasti olema väga tähtis linn, kui juba üksnes uudishimulikke leidus seal 50 070 inimest, kes kohapeal hävitati. See mitmekümne tuhande peetsemeslase äkiline surm näitab meile veel kord täpselt, mida endast kujutab «püha vaim». Arutlegem nii.

Praktiliselt on täiesti võimatu, et 50 070 inimest ümbritseksid koos ühel ajal «laegast». Eks ole? Oletagem, et kümme, kakskümmend või, kui soovite, ka kolmkümmend inimest võivad ühel ja samal ajal, korraga, kõik koos üles tõsta kaane ja oma pilgu kasti suunata. Need esimesed kolmkümmend uudishimulikku oleksid kohe pidanud tasuma oma julguse eest ja surnult maha langema. Mööngem, et veel kolmkümmend inimest ei saanud aru õppetunnist ja kordasid jultunult eelmiste tegevust niisama julma tagajärjega. Mööngem, et võis leiduda veel kolmas järjekord kartmatuid. Kuid lõppude lõpuks oleks peetsemeslastel üha raskemaks läinud «laeka» juurde pääseda — neil oleks tulnud sammuda laipu mööda, et «püha» karbi juurde pääseda. Tõepoolest, on vaja väga suurt jonni, et visalt soovida saada hävitatud kohapeal, kui nähakse, milleni viib uudishimu. Kui jonnakad need peetsemeslased olnuksidki, pidid nad siiski lõpuks peatuma, sest laipade kuhjumine oleks muutnud «laeka» lihtsalt kättesaamatuks. Pigem võib oletada vastupidist — otsekohe kui langesid mõnikümmend esimest, pidi loomulik hirm teised sundima paaniliselt laiali jooksma.

Muidugi on «pühas» tekstis mainitud arv tugevasti liialdatud, selles ei ole kahtlust. Võimalikule 70 ohvrile kudrutas «püha tuvi» juurde veel 50 000.

Püüame mitte kedagi imestama panna, meenutades, et peetsemeslased, kes tapatalgust ellu jäid, ruttasid «laegast» kaugemale sõidutama. Tekst ütleb, et Kirjat-Jearimi. Surmatoov kohver jäi sinna 20 aastaks.

Alles selle aja möödumisel otsustas jumal oma valitud rahvale kinkida võidu vilistite üle Mispa ja Peet-Kaari vahel (*1. Saam. 7 : 11*).

Saamuel aga jätkas kohtumõistmist Iisraeli üle. Oma ema tõotust täites ei püganud ta juukseid. Piibel lisab, et ta suutis igasuguste heategudega saavutada juutide armastuse ja et tema populaarsus oli väga suur. Hiljem, kui Hanna poeg vanaks jäi, määras ta oma mõlemad pojad — Joeli ja Abija — oma abilisteks. Kuid need poisid polnud arvatavasti kuigipalju Hovnist ja Piinehasest paremad. «Ja ta pojad ei käinud mitte tema teede peal, vaid nad nõudsid kasu taga, ja võtsid meelehead, ja väänasid õigust (*1. Saam. 8 : 3*).

Huvitav fakt. Jumal, kes oli surmanud Eeli pojad, ei saatnud seekord oma välke seaduserikkujate pihta, olgugi et Saamueli poegade käitumine oli skandaalne ja meelepaha tekitav: need kohtumõistjad — meelehea võtjad ei puudutanud issand jumala isiklikke huve, sellepärast olid nende kuriteod tema silmis tühised Hovni ja Piinehase pühadustteotavate katsete kõrval, kes julgesid oma kahvlid pista issand jumala enda lõunakastrulisse.

SAULI, JUMALAST VÕITUD KUNINGA TROONILETULEK JA PÜHA KROONIMINE

Oleks ekslik arvata, et Saamueli lugu lõpeb momendil, kui ta vanadusest vaevatuna on sunnitud oma kohustused panema poegadele — oma surmani mängis Saamuel esimest viiulit. Me veel näeme, kuidas ta esineb isiklikult oma elu ajal ja isegi pärast surma.

Ühel heal päeval kogunesid Iisraeli vanemad Saamueli juurde, et paluda temalt kuningat:

«Naaberrahvastel on kuningad; mispärast ei võiks ka meil kuningas olla?»

Prohvet pidas jumalaga nõu ja kirjeldas vastuseks neile pilti, mis ei kujutanud kuigi soodsalt kuningavõimu.

«Teie tahate kuningat?» ütles ta vanemaile. «Hea küll! Kuid teadke siis, missugused on kuninga kombed ja harjumused: «Teie pojad võtab ta ja paneb oma sõjavankrite juurde, ja oma hobuste juurde, ja nemad peavad tema tõlla ees jooksma. Ja ta seab enesele vürstid iga tuhande üle ja vürstid iga viiekümne üle, ja nad peavad ta kündmist kündma ja ta lõikust lõikama, ja ta sõjariistad ja ta vankririistad tegema. Ja teie tütred võtab ta salvivalmistajaiks ja kokkadeks ja pagariteks. Ja teie paremad väljad ja teie viinamäed ja teie õlipuuaiad võtab ta ära ja annab oma ülemteenritele ja oma sulastele. Ja teie sulased ning teie ümmardajad, ja teie paremad noored mehed, ja teie eeslid võtab ta ära ja paneb oma töö kallale. Teie pudulojustest võtab ta kümnist, ja teie ise peate tema sulased olema. Ja kui te sel päeval kisendate oma kuninga pärast, kelle te enestele valite, siis ei võta Jehoova teid sel päeval kuulda»» *(1. Saam. 8 : 11—18)*.

Heast kõneannist hoolimata ei läinud Saamuelil korda kuulajaid veenda. Tuleb tunnistada, et tema üldiselt täiesti õige kõne kuningavõimu vastu lõhnab tugevasti

meelepahast juutide soovi vastu piirata preestrite võimu. Asi kujunes niisuguseks, et naiivsed juudid, keda nii osavalt pügasid nende preestrid, palusid pügaja vahetamist.

Lõppes sellega, et jumal ütles prohvetile: «Kuule nende sõna ja pane kuningas nende üle valitsema» *(22. s.)*.

Kellele andis siis jumal Iisraeli esimese krooni?

«Elas üks mees, Penjaminist, Kiis nimi, Abieli poeg, kes Serori poeg, kes Pekorati poeg, kes Aviahi poeg, kes Penjamini mees. Ta oli sõjaks kõlvuline. Ja temal oli poeg, Saul nimi, noor ja ilus mees, ja ei olnud ükski Iisraeli laste seast ilusam teda; oma õlast ülespidi oli ta pikem kui kõik muu rahvas» *(1. Saam. 9 : 1—2)*.

Saul oli väga lihtsameelne poiss, ta karjatas oma isa emaeesleid.

Kiis saatis tema sulase saatel kadunud emaeesleid otsima. Tulemusteta otsisid nad kogu ümbruskonna läbi. Sulane andis nõu küsida «nägija» käest, kuhu kadusid emaeeslid. Saul ütles, et «nägijale» on tarvis maksta, neil ei ole aga midagi.

«Ärgu see sind rahutuks tehku,» ütles sulane, «mul on veel neljandik hõbeseeklit, selle tahan ma jumala mehele anda.»

Edasi jutustab piibel, et Saul ja tema sulane tulid linnakesse ja pärisid, kus elab «nägija». Kohalikud neiud näitasid neile maja, kus elas see «nägija». Saul ja tema teekaaslane läksid sinna sisse.

«Ja Jehoova oli Saamuelile ilmutanud päeval enne seda, kui Saul tuli, ning ütelnud: Homme sel ajal tahan ma ühe mehe Penjaminimaalt sinu juurde läkitada, ja sa pead võidma ta pealikuks mu rahva Iisraeli üle, ja ta peab mu rahva vilistite käest ära päästma; sest ma olen oma rahva peale vaadanud, sest nende karjumine on minu juurde saanud. Ja kui Saamuel Sauli nägi, siis kostis Jehoova temale: Vaata, see on see mees, kellest ma sinu vastu olen rääkinud; see peab mu rahva seas keelata võima» *(1. Saam. 9 : 15—17)*.

Saul küsis Saamuelilt, kus elab «nägija». Saamuel ütles, et tema ongi «nägija», ja kutsus Sauli enda juurde sööma. «Nägijal» oli sel päeval 30 inimest külas. Laua taga andis ta Saulile kõige auväärsema koha, ja kokk tõi talle eriliselt valmistatud roa. Et Sauli kaotuse suhtes rahustada, ütles Saamuel talle, et emaeeslid on leitud, ja et koju jõudes näeb ta neid oma isa juures. Teisel hommikul enne

lahkumist võidis Saamuel õliga Sauli pead ja teatas temale, et tast on saanud kuningas ja et temasse on läinud «jumala vaim».

Tõepoolest, nii see oligi — Kiisi pojas toimus täielik muutus. Ta lakkas olemast see, kes ta oli. Naasnud isamajja, nägi ta väravatè juures oma armsaid emaeesleid. See mõjus temasse nii, et ta hakkas otsekohe «prohveti kombel rääkima», ja sealjuures niisuguse kindlusega, nagu oleks see alati tema elukutse olnud, nagu poleks ta kogu eluajal muud teinudki *(1. Saam. 10 : 1—16)*.

Sel ajal oli «seaduselaegas» Mispas. Siia kogus Saamuel Iisraeli rahva; «püha tuvi» ei räägi midagi selle koosoleku aja kohta ega ka selle kohta, kuidas miljonilised rahvahulgad võisid koguneda ühte linnakesse.

Saamuel «ütles Iisraeli laste vastu: Nõnda ütleb Jehoova, Iisraeli jumal. Mina olen Iisraeli Egiptusest üles toonud ja olen teid ära päästnud Egiptuse rahva käest ja kõigi riikide käest, kes teid pigistasid.

Aga te olete täna oma jumala ära põlanud, kes päästab teid kõigist teie õnnetustest ja teie ahastustest, ja olete temale ütelnud: Sa pead nüüd ühe kuninga meie üle panema. Ja nüüd tulge Jehoova ette seisma oma suguharusid mööda ja oma tuhandeid mööda.

Ja Saamuel käskis kõik Iisraeli suguharud ligi tulla, ja Penjamini suguharu saadi kätte liisu läbi.

Ja ta käskis Penjamini suguharu nende suguvõsasid mööda ligi tulla, ja Matri suguvõsa saadi kätte, ja Kiisi poeg Saul saadi kätte; ja nad otsisid teda, aga teda ei leitud» *(1. Saam. 10 : 18—21)*.

Saamuel ei ütelnud rahvale: «Saulile osutas mulle jumal mõni aeg tagasi, ja ma hõõrusin teda juba õliga. Tema peab teie kuningas olema.» Valimiste protseduur hoidis ära liigse kadeduse ja rahulolematuse. Saatuse määrajaks oli jumal, ja vana prohvet võis olla täiesti rahul, sest ta teadis, et valituks osutub Saul. Ei võinud ju issand, jättes valiku juhuse hooleks, seda sõltuvaks teha mistahes võltsist mängust, mistahes kuritarvitusest, tühja lasta minna «püha võidmist», mis oli toime pandud tema äravalitu kallal.

Nüüd aga meenutagem Jaakobi «ennustust» — tema ju lubas kuningriigi Juuda suguharule *(1. Moos. 49 : 8 jj.)*. Tähendab, jumal oli täiesti unustanud selle ennustuse juudi kuningriigi rajamise momendiks. Kuid rahustuge

— talle meenub see hiljem. Varsti näeme, kuidas kroon Sauli peast rändab ühe Juuda järglase pähe. Sel kombel parandatakse jumala unustamine ja peavanema «ennustus» läheb täide.

Seni aga juubeldas rahvas valimiste tulemuse üle. Kuid kohal ei olnud valitut ennast.

«Kus on Saul? Mis on lahti Sauliga?»

Need küsimused lendasid suust suhu. Päriti järele jumalalt endalt, et teada saada, kus on Saul.

«Ja nad küsisid veel Jehoovalt: Kas mees veel siia tuleb? Ja Jehoova ütles: Vaata, tema on enese peitnud tarbeasjade sekka. Ja nad jooksid sinna ja tõid ta sealt ära; ja ta seisis rahva seas, ja ta oli oma õlast ülespidi pikem kui kõik rahvas. Ja Saamuel ütles rahva vastu: Kas te näete, kelle on Jehoova välja valinud? sest tema sarnast ei ole kõige rahva seas. Siis hõiskas kõik rahvas ning ütles: Elagu kuningas!» *(1. Saam. 10 : 22—24)*.

Järgnevatest salmidest on näha, et Saamuel oli alguses uue valitseja peaminister. Ta koostas juudi riigi põhilised seadused ja just tema väärtuslik käsikiri pandi hoiule «seaduselaekasse». Varsti aga tekkisid Saamueli ja Sauli vahel lahkhelid. Möödus umbes kuu. Heasüdamlik ja kõrkuseta kuningas Saul ei kehastanud endas mingil määral seda halastamatut hirmuvalitsejat, kelle despotismiga ähvardas juute Saamuel, et hajutada nende monarhistlikke meeleolusid. Selle asemel et luua endale tore õukond, ehitada kallis palee, ümbritseda end kullatud õukondlastega, tuli Kiisi poeg tagasi oma tallu ning jätkas külaelu. Sel ajal kavatses ammonite kuningas Naahas vallutada juudi linna Jaabest.

«Aga Naahas, Ammoni mees, läks üles ja jäi leeri Kileadi Jaabese linna alla; ja kõik Jaabese mehed ütlesid Naahase vastu: Tee seadus meiega, siis tahame sind teenida.

Ja Naahas, Ammoni mees, ütles nende vastu: Ainult siis tahan ma teiega seaduse teha, kui ma pistan teil peast iga parema silma, ja panen selle kõige Iisraeli peale teotuseks.

Ja Jaabese vanemad ütlesid tema vastu: Seisa meist rahu seitse päeva, et me saaksime läkitada käsud läbi kõigi Iisraeli rajade; ja kui ep ole kedagi, kes meid avitab, siis tahame sinu juurde välja tulla.

Ja käsud tulid Sauli linna Kibasse ja rääkisid need

sõnad rahva kuuldes; ja kõik rahvas tõstis oma häält ning nuttis» *(1. Saam. 11 : 1—4)*.

Sel ajal tuli kuningas Saul oma härgadega kündmast. «Ja jumala vaim kargas Sauli peale, kui ta neidsinaseid sõnu kuulis, ja ta viha süttis väga põlema.

Ja ta võttis paari härgi ja raius need tükkideks katki, ja läkitas need käskudega läbi kõigi Iisraeli rajade, ja ütles: Kes iial ei taha Sauli ja Saamueli kannul välja minna, selle härgadele peab niisamuti tehtama. Ja Jehoova hirm langes rahva peale, nii et nad välja läksid otsegu üks mees.

Ja Saul luges nad Pesekis üles; ja Iisraeli lapsi oli kolmsada tuhat, ja Juuda mehi oli kolmkümmend tuhat.

Ja nad ütlesid käskudele, kes olid tulnud: Nõnda peate teie Kileadi Jaabese meestele ütlema: homme peab teile abi saama, kui päev palavasti paistab. Ja käsud tulid ja andsid Jaabese meestele teada, ja nemad said rõõmsaks.

ja Jaabese mehed ütlesid: Meie tahame homme teie juurde välja tulla, ja tehke meile kõike seda mööda, kui teie silma ees hea on.

Ja teisel hommikul sündis, et Saul pani rahva kolme hulka, ja need tulid hommikuse valvekorra ajal keset leeri ja lõid Ammoni maha, kuni päev palavaks läks; ja see sündis, et need, kes järele jäid, pillati laiali, ja nende seast ei jäänud mitte kahte ühtekokku» *(1. Saam. 11 : 6—11)*.

See «kuningas-kündja» «püha» kangelastegu kütkestas rahvast. Juudid tähistasid oma «gigantse armee» hiilgavat võitu ja «olid seal üpris väga rõõmsad», nagu öeldakse piiblis *(12.—15. s.)*.

Kriitikud ei imesta põrmugi, et kuningas Saul, kes valitses väikest rahvakest, tegeles põllundusega ja hoolitses isa karjade eest. Kuid nad keelduvad eeldamast, et niisugune «kuningas» suutis viie päevaga koguda 330 000-mehelise armee ajal, kui juudid olid vilistite ikke all; ajal, kui piibli sõnade järgi äravalitud rahval ei olnud mõõku ega odasid ja kui orjastajad ei lubanud neile ühtki rauast riista, ei lubanud ilma eriloata parandada isegi ühtki metallist riista *(1. Saam. 13 : 19—22)*.

«Ka Gulliver,» kirjutab lord Bolingbroke, «tunneb niisuguseid lugusid, kuid tal ei ole niisuguseid vasturääkivusi.»

12. peatükis tuuakse ära Saamueli torisev kõne, kes põh-

jendusega vanadusele palus end erru lasta. Kohtumõistjate valitsemine oli lõppenud, algas kuningate ajastu. Kuid Saamuel ei lahkunud võimu juurest oma vabal tahtel — oma kõnes teatas ta, et nõudnud endale kuningat, lisasid juudid oma teiste pattude hulgale veel ühe uue patu. Kuid lõpuks ütles Saamuel, et kui teil on kuningas, siis hoidke teda, sest ta on jumala võitud. Ja mis peamine — rahvas peab kahekordistama usulist agarust. Et juutidele uuesti näidata oma lähedust jumalale, tegi Saamuel enne kohalt lahkumist veel ühe neist imedest, mis esinevad ainult piiblis.

Saamuel ütles kogu Iisraelile: «Jääge nüüd ka siia seisma ja vaadake sedasinast suurt asja, mis Jehoova võtab teie silma ees teha. Eks ole nüüd ju nisulõikuse aeg? Ma tahan Jehoova poole hüüda, ja ta võtab piksemüristamist ja vihma anda; ja õppige tundma ja vaadake, et teie kurjus suur on, mis te Jehoova silma ees olete teinud, et te olete enestele kuningat küsinud. Ja Saamuel hüüdis Jehoova poole, ja Jehoova andis selsamal päeval piksemüristamist ja vihma; ja kõik rahvas kartis väga Jehoovat ja Saamueli» *(1. Saam. 12 : 16—18)*.

Pärast seda eemaldus vana prohvet, lubades siiski oma kaasmaalastele, et ta neid oma palvetes kunagi ei unusta.

Kuid Saamueli erruminek sarnanes ülimal määral diplomaatilise nõksuga.

Saanud teada «kuningliku valitsuse» koosseisus toimunud muutustest, hakkasid vilistid valmistuma uueks kallaletungiks. See ei kutsunud Sauli alamates välja meeleolu tõusu. Tema 330 000 sõjameest, kes teda hiljuti ümbritsesid, sulasid kokku nagu sool vees. «Ja vilistid kogunesid kokku Iisraeli vastu sõdima: kolmkümmend tuhat sõjavankrit ja kuus tuhat ratsanikku, ja rahvast oli paljuse poolest kui liiva mere rannal; ja nad läksid ja jäid leeri Mikmasesse, Peet-Aavenist päeva tõusu poole. Ja kui Iisraeli mehed nägid, et neil kitsas käes on, et rahvas oli kimpus, siis puges rahvas ära koobastesse ja ohakaisse ja kaljude ja kantside ja aukude sisse. Ja heebrea rahvas läks üle Jordani Kaadi- ja Kileadimaale; ja Saul oli alles Kilgalis, ja kõik rahvas tuli värisedes ta järele» *(1. Saam. 13 : 5—7)*.

Saul arvas, et on kasulik jumalale ohvrit pakkuda. Saamuel teatas, et ta tuleb isiklikult jumalat teenima.

«Ja Saul ootas seitse päeva selle ajani, mis Saamuel oli

seadnud; ja Saamuel ei tulnud Kilgalisse, ja rahvas läks ta juurest ära laiali.

Ja Saul ütles: Tooge minu juurde põletamis- ja tänuohvreid. Ja ta ohverdas ühe põletamisohvri.

Ja see sündis, kui ta sai põletamisohvri ohverdanud, vaata, siis tuli Saamuel; ja Saul läks temale vastu teda õnnistama.

Ja Saamuel ütles: Mis sa oled teinud? Ja Saul ütles: Kui ma nägin, et rahvas minu juurest laiali läks, ja sina ei tulnud mitte seatud päeval, ja vilistid kogunesid Mikmasesse,

ja ma mõtlesin: nüüd tulevad vilistid alla minu vastu Kilgalisse, ja ma pole mitte Jehoova palet mahedaks teinud, siis ma söandasin ning ohverdasin põletamisohvri.

Ja Saamuel ütles Sauli vastu: Sa oled rumalasti teinud, et sa pole Jehoova, oma jumala käsku pidanud, mis ta sulle on käskinud; sest nüüd oleks Jehoova su kuningriigi Iisraeli üle kinnitanud igaveseks;

aga nüüd ei pea su kuningriik mitte seisma jääma: Jehoova on enesele otsinud ühe mehe oma südame järgi, ja Jehoova on teda käskinud pealikuks jääda oma rahva üle; sest sina ei pidanud, mis Jehoova sulle oli käskinud.

Ja Saamuel võttis kätte ning läks Kilgalist üles Penjamini Kibasse; ja Saul luges rahva üles, kes tema juures oli, ja neid oli ligi kuussada meest *(1. Saam. 13 : 8—15)*.

Kuninga jaoks, kes enne seda juhatas kolmesaja tuhande mehelist armeed, oli see salgake naeruväärt väike. Omavahel öeldult tuleb tunnistada, et Saamuel ilmutas ainult isiklikku kurja tahet. Piibel ei kujuta teda kusagil ülempreestrina; ülempreestriks oli «Eeli poja, Piinehase poja, Iikabodi venna Ahhitubi poeg Ahhija» *(1. Saam. 14 : 3)*.

Saamuel oli lihtsalt preester ja prohvet. Saulil olid needsamad väärtused, sest ka tema hakkas «ennustama» sellest ajast peale, kui teda võiti. Järelikult ei teinud Saul mingit viga, arvates, et tal on õigus ohverdada. Peale selle, kas ei näi teile, et Saamuel, kes nähtavasti ei suutnud ära seedida oma allajäämist kuninga ees, hilines ettekavatsetult, et leida ettekäänet süüdistada Sauli ja muuta ta rahva hulgas vihatavaks? Kui Iisraelis leidus keegi, kes ei pannud toime mingeid intriige, et Iisraeli kuningaks saada, siis oli see muidugi Kiisi poeg, eesliajaja, tagasihoidlik Saul. Olgu kuidas tahes, olukord oli tröostitu. «Ja

seppa ei olnud leida kõigel Iisraelimaal; sest vilistid olid ütelnud: Et heebrea rahvas ei saaks mõõka ega piiki teha!

Ja kõik iisraelid pidid alla vilistite juurde minema, igaüks oma saharauda ja oma kiini ja oma kirvest ja oma raudlabidat teritama.

Neil oli aga viil raudlabidate ja kiinide ja kolmeharuliste harkide ja kirveste tarvis ja astlaid teravaks teha.

Ja see sündis sõja ajal, et kõige rahva käes, kes oli Sauli ja Joonataniga, ei olnud mõõka ega piiki leida; aga Saulil ja Joonatanil, ta pojal, oli» *(1. Saam. 13 : 19—22)*.

On selge, et jõud ei olnud võrdsed — 330 000 sõjamehel, kes aasta tagasi purustasid ammonid Jaabese ümbruses, ei olnud arvatavasti samuti mitte mingisuguseid relvi. Kuid siis otsustas võidu nähtavasti nende arv. Kuid kuuesaja relvadeta sõduriga oli asi hoopis teine, ja on kerge aru saada, et Saul pidi üsna kahvatama, kui ta Mikmase all vilistitega kohtus.

Õnneks oli kuninga poeg Joonatan esmaklassiline jõumees ja peale selle väga julge iseloomuga. Lausumata isale sõnagi, võttis ta ühel hommikul oma relvakandja ning läks koos temaga vilistite sõjaväe eelpostide juurde. Seal nägid nad vaenlase sõdureid, kes asusid kõrgendikul, mis valitses kaljude üle.

Ka vilistid märkasid neid ja ütlesid: «Ennäe, heebrea rahvas tuleb aukude seest välja, kuhu ta oli pugenud.

Ja hulga mehed hüüdsid Joonatani ja ta sõjariistade kandja vastu ning ütlesid: Tulge üles meie juurde, me tahame teile midagi rääkida. Siis ütles Joonatan oma sõjariistade kandja vastu: Tule üles mu järele, sest Jehoova on nad Iisraeli kätte andnud.

Ja Joonatan ronis üles oma käte ja oma jalgade peal, ja tema sõjariistade kandja ta järele. Ja vilistid langesid Joonatani ette maha, ja tema sõjariistade kandja tappis nad tema taga.

Ja see oli esimene taplus, kus Joonatan ja ta sõjariistade kandja maha lõi ligi kakskümmend meest umbes ühe adramaa poole vao peale» (*1. Saam. 14 : 11—14*).

Sel ajal kutsus Saul ülempreester Ahhija ja kavatses ohverdamise juures viibida. Äkki kostis vilistite sõjaväe asupaiga poolt mingi lärm.

«Ja vaata, ühe mõõk oli teise vastu, möll oli väga suur.

Ja mõned heebrea rahva seast olid vilistite vastu nagu

eile ja tunaeile, need, kes nendega olid sealt ümbrusest leeri tulnud; ja ka need heitsid Iisraeli hulka, kes olid Sauli ja Joonataniga.

Ja kui kõik Iisraeli mehed, kes Evraimi mäestikule olid ära pugenud, kuulsid, et vilistid on ära põgenenud, siis said ka nemad nad kinni tapluses.

Ja Jehoova avitas Iisraeli sel päeval, ja taplus läks Peet-Aavenist mööda» (*1. Saam. 14 : 20—23*).

Mõelda ainult: isegi «Peet-Aavenist mööda»! See oli alles võit!

«Ja Iisraeli mehed olid sel päeval kimpus. Ja Saul võttis kätte ja ütles: Ära neetud olgu see mees, kes enne õhtut leiba sööb, kuni ma oma vaenlastele pole kätte maksnud. Ja mitte keegi rahva seast ei maitsenud leiba.

Ja kõik maa rahvas tuli metsa; ja seal oli mett välja peal.

Ja rahvas tuli metsa, ja vaata, seal jooksis mett, aga kedagi ei olnud, kes oma kätt oma suu ligi pistis; sest rahvas kartis vande pärast.

Aga Joonatan ei kuulnud mitte, kui tema isa rahvale vande peale pani, seepärast pistis ta otsapidi kepi, mis ta käes oli, ja kastis selle kärjemee sisse; ja kui ta oma käe oma suu lähedale saatis, siis selgisid ta silmad.

Ja üks rahva seast sõnas ning ütles: Su isa on rahva peale suure vande pannud ning ütelnud: Ära neetud olgu see mees, kes täna leiba sööb. Ja rahvas oli väsinud.

Ja Joonatan ütles: Mu isa on meie maa langetanud; et vaadake, kuidas mu silmad on selginud, et ma pisut seda mett maitsesin.

Kui palju enam, kui rahvas oleks täna oma vaenlaste saagist, mis ta leidnud, hästi söönud; sest nüüd ep ole mahalöömine vilistite seas mitte suuremaks saanud» (*1. Saam. 14 : 24—30*).

«Püha» autor jutustab edasi, et vaevatud rahvas «söös-tis saagi kallale, ja võttis pudulojuseid ja veiseid ja vasikaid, ja tappis maas ära, ja rahvas sõi seda koos verega.

Ja Saulile anti teada ning üteldi: Vaata, rahvas teeb pattu Jehoova vastu, liha koos verega süües. Ja tema ütles: Teie olete ustavuseta teinud; veeretage nüüd mu juurde üks suur kivi.

Ja Saul ütles: Tooge mu juurde igaüks oma härg ja igaüks oma lammas, ja tapke siin ja sööge, et te Jehoova

vastu pattu ei teeks, seda süües koos verega. Ja kõik rahvas tõi igaüks oma härja oma käega sel ööl ja nad tapsid need seal ära» (*1. Saam. 14 : 32—34*).

Kujutlege, missugune tapatalg see oli!

«Ja Saul ehitas altari Jehoovale; see oli esimene altar, mis ta Jehoovale ehitas.

Ja Saul ütles: Lähme alla vilisteid taga ajama öösi, ja riisugem neid hommiku valgeni, nii et me neist üht ainustki järele ei jäta. Ja nemad ütlesid: Tee kõik, mis su silma ees hea on. Ja preester ütles: Lähme siia jumala lähedale.

Siis küsis Saul jumalalt: Kas ma pean alla minema vilisteid taga ajama? Kas sa tahad neid Iisraeli kätte anda? Aga jumal ei kostnud temale sel päeval mitte» (*1. Saam. 14 : 35—37*).

Asjatult pani Saul kõrva «seaduselaeka» juurde, mille ülempreester Ahhija oli käskinud siia kohta tuua; asjata lootis ta sealt jumala häält kuulda. Jumal jonnis ega pillanud sõnagi. Siis sai Saul aru, et vanamees on millegi üle pahane.

Mis võis Seebaotti vihastada? Ülempreester Ahhija, Piinehase pojapoeg, ei söönud arvatavasti «pühast» kastrulist, sest ta pidi teadma, et seesugune patune liigsöömine maksis tema vanaisale elu. Ka Saul tundis, et ta ei ole süüdi üheski patus. Ta ei olnud toime pannud mitte midagi hukkamõistetavat, vähemalt piibel ei kõnele sellest midagi. Ka Joonatan, kes isa vandest midagi ei teadnud ja mett sõi, oli nähtavasti süütu. Peale selle ei olnud teada, kas jumal tõesti kinnitas Sauli mõttetu vande. Oli ju sõjaväele antud keeld lahingupäeval mitte süüa andetu totrus.

Järelikult, kui jumal millegagi rahul ei olnud, siis võis selle põhjuseks olla rahvas, kes kogu vilistite karja kinni pistis, laskmata välja loomade verd, sest seadus ei lubanud liha koos verega süüa. See täitmatu rahvas sõi sel ööl ära ka õmaenda kariloomad, kuid nüüd juba kooskõlas usuliste eeskirjadega. Muide, piibel ei räägi midagi sellest, et juutidel oleksid kõhud korrast ära olnud. Arvatavasti oli neil raudne organism ja nende maod olid piibellike mõõtmetega.

Nii või teisiti, kuid jumal keeldus vastamast. Tähendab, süüdlane tuli leida.

«Ja Saul ütles kõige Iisraeli vastu: Olge teie teisel pool,

ja mina ja mu poeg Joonatan tahame teisel pool olla. Ja rahvas ütles Sauli vastu: Tee, mis su silma ees hea on.

Ja Saul ütles Jehoova, Iisraeli jumala vastu: Saada ette, kes on täielik! Siis saadi Joonatan ja Saul liisu läbi kätte; aga rahvas sai lahti.

Ja Saul ütles: Heitke minu ja mu poja Joonatani vahel liisku. Siis saadi Joonatan kätte.

Ja Saul ütles Joonatani vastu: Anna mulle teada, mis sa oled teinud. Ja Joonatan andis talle teada ning ütles: Tõesti, ma olen otsapidi kepiga, mis minu käes, pisut mett maitsenud; siin ma olen valmis surema.

Ja Saul ütles: Jumal tehku mulle nõnda ja veel pealegi, sest sa pead surma surema, Joonatan.

Aga rahvas ütles Sauli vastu: Kas Joonatan peaks surema, kes selle suure võidu Iisraelis on saatnud? See jäägu kaugele! Nii tõesti kui Jehoova elab, ei pea tema peast juuksekarvagi maha langema; sest tema on jumalaga selsinasel päeval seda teinud. Nõnda päästis rahvas Joonatani ära, et ta surma ei saanud» *(1. Saam. 14 : 40—45).*

Selle erakordselt vaga ja tähtsa loo järjest saame teada, et vilistid saabusid õnnelikult koju ja et nad veel korduvalt sõdisid juutidega «kõige Sauli eluaja» *(52. s.).*

Mõne aja jooksul, mille kestust «püha» autor ei maini, oli Kiisi poja valitsemine kaetud kuulsusega. 14. peatükk teatab lõpuks, kes olid Sauli perekonna tähtsamad liikmed. Märkigem siinkohal ainult, et peale Joonatani oli Saulil veel kaks poega ja kaks tütart — Meerab ja Miikal. Viimastega me veel kohtume.

KUNINGAS SAULI KURJUS JA TEMA KARISTAMINE KÕIGEARMULISEMA JUMALA POOLT

Viieteistkümnendas peatükis tuleb jälle lavale vana Saamuel — ta ässitab kuulutama sõda amalekkidele, kuigi need käituvad täiesti rahulikult.

«Ja Saamuel ütles Sauli vastu: Jehoova läkitas mind, sind tema rahva Iisraeli üle kuningaks võidma; siis kuule nüüd Jehoova sõna, mis ta räägib.

Nõnda ütleb vägede Jehoova: Ma olen ette võtnud kätte maksta, mis Amalek Iisraelile on teinud, kuidas ta tee peal tema vastu astus, kui ta Egiptusest üles tuli.

Mine nüüd ja löö Amalek maha ja kaota sootuks ära kõik, mis tal on, ja ära anna talle armu; ja surma ära nii mehed kui naised, nii mängivad kui imevad lapsed, nii veised kui pudulojused, nii kaamelid kui eeslid» *(1. Saam. 15 : 1—3).*

Isegi kõige mõõdukamad kriitikud räägivad piibli sellest lõigust ainult õuduse ja jälestusega.

«Kuidas?» hüüab usklik lord Bolingbroke. «Sundida maailma loojat laskuma õnnetu maakera kuhugi tundmatusse nurka ainuüksi selleks, et juutidele ütelda:

«Muide, mulle meenus äsja, et umbes 500 aastat tagasi mingi pisike rahvake ei tahtnud teid lasta läbi oma valdustest. Te tahate kuulutada halastamatut sõda oma orjastajaile — vilistitele, kelle vastu te pahased olete. Jätke parem see raske võitlus ja minge sõjakäigule selle väikese rahva vastu, kes kunagi teie esivanematele vastu pani, kes tahtis tema valdusi purustada. Hävitage mehed, naised, lapsed ja vanad. Hävitage veised ja pudulojused, kaamelid ja eeslid; sest teie eelseisva võitluse tõttu võimsa vilistite kuningriigiga on kasulik, kui teil ei ole loomi söömiseks, eesleid ega kaameleid moonavankrite jaoks . . . »»

Piibel aga jutustab rahulikult edasi.

«Ja Saul hüüdis rahva kokku ja luges nad ära Telaimis, kakssada tuhat jalameest ja kümme tuhat juuda mehi» *(4. s.)*.

Säh sulle lops! Nüüd on siis Saulil veidi rohkem sõjaväge kui Kilgali kõhnas leeris, kus oli ainult 600 meest. Muide, me ei teagi, mis sai 120 000 sõdurist, kelle eesotsas Saul sõdis oma valitsemise esimestel aastatel. Alles hiljuti oli juudi armees 330 000 kangelast, kes läksid ammonite vastu sõdima ilma igasuguse relvata. Neist oli nüüd järele jäänud 210 000 meest. Kuhu jäid siis ülejäänud 120 000? Kas lahinguväljale? Oh, armas «tuvike», kui nõrk on sinu mälu!

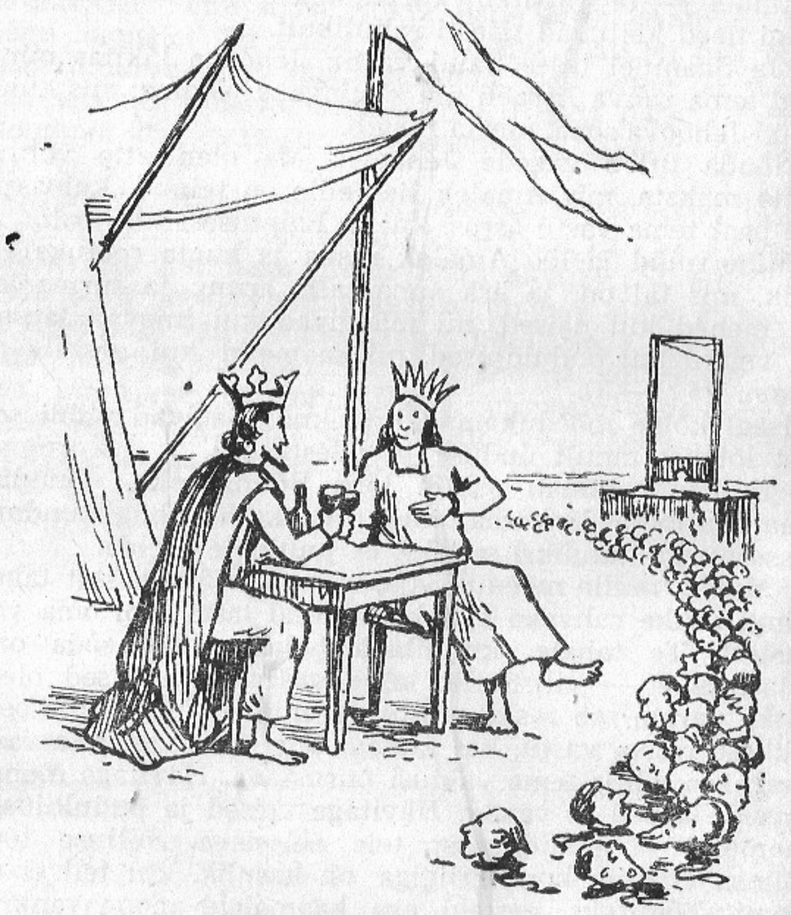

Kuningas Agagile heidetakse armu.

Juudi sõjaväe võit oli täielik ja hiilgav, amalekid purustati täielikult «Havilast, seni kui tullakse Suuri». Saul võttis tohutu hulga vange ja juudid hävitasid need ilma vähimagi armuta. Kuid Saul andis armu Amaleki kuningale Agagile, arvates nähtavasti, et tuleb mõnevõrra eelistada inimest, kes on temaga ühel auastmel.

See armuandmine ei meeldinud jumalale. Seebaott tuli Saamueli juurde ja ütles talle: «Ma kahetsen, et ma olen Sauli kuningaks tõstnud, sest ta on minu järelt ära kallanud, ja mu sõna ei ole ta mitte pidanud. Ja Saamueli meel sai pahaks, ja ta kisendas kõige öö Jehoova poole» *(1. Saam. 15 : 11)*.

Missugune oli aga jumaliku nägemuse ja Saamueli «kõige öö» kestnud hingelõhestava kisendamise tagajärg? Seda peatükki piiblist kujutab Voltaire oma draamas «Saul». Tegevus sünnib Kilgalis ja algab vestlusega juuda kuninga ja tema lähedase Baza vahel.

«B a z a. Oo, suur Saul! Oo, võimsaim kuningatest! Sa valitsed kolme järve üle, maa-ala üle, mille suurus on 500 staadioni!

Sina oled suure Agagi, amalekkide kuninga võitja, kelle sõjaülemad saduldasid maailma kõige tugevamad eeslid! Sina allutad kahtlemata oma seadustele kogu maailma, nagu seda jumal on juutidele mitu korda tõotanud! Missugune mure rõhub sinu õilsat võitu ja sinu suuri lootusi?

S a u l. Oo, kallis Baza! Tuhat korda on õnnis see, kes rahus karjatab Penjamini karju ja surub magusat viinamarja Engadi orus! Ma otsisin oma isa emaeesleid ja leidsin kuningriigi; sellest päevast peale tunnen ma ainult hädasid . . . Oleks parem olnud, kui ma, vastupidi, oleksin otsinud kuningriiki ja leidnud emaeeslid. Sa tead, Saamuel võidis mind jumala tahtel. Ta tegi kõik, et takistada rahval valimast teist kuningat, ja kohe, kui ma olin valitud, muutus ta minu kõige õelamaks vaenlaseks.

B a z a. Sul tuli seda oodata: tema oli preester, sina aga sõjamees. Ta valitses enne sind. Inimesed vihkavad alati oma järeltulijaid.

S a u l. Kas ta võis loota kauem valitseda? Ta andis võimu oma väärituile poegadele, liiderlikele ja äraostetavaile, kes avalikult kaubitsesid õigusemõistmisega. Rahvas hakkas lõpuks vastu niisugusele preestrivõimule. Kuningas valiti — pühad märgid kuulutasid taeva tahet,

rahvas kinnitas selle, ja Saamuel hakkas värisema. Vähe sellest, et ta vihkab minus võimukandjat, kelle on valinud taevas; ta vihkab mind ka kui prohvetit. Sest ta teab, et nagu temal nii on ka minul ettenägemise anne ja et ma ennustasin nagu tema. Uus kõnekäänd, mis Iisraelis on levinud — «Ka Saul on prohvetite hulgas» — haavab rängalt tema kuulmist. Ja minu õnnetuseks austatakse teda veel; ta on preester, ja sellepärast ohtlik.

B a z a. Sinu kuningavõim on küllaldaselt kindlustatud sinu võitudega, ja kuningas Agag, sinu hiilgav vang, võib olla sulle siin oma rahva truuduse pandiks, kes on samavõrra vaimustatud sinu võidust kui sinu armulikkusest . . . Vaata, ta tuuakse sinu palge ette. (*Tuleb Agag valvurite saatel.)*

A g a g. Armuline ja võimas võitja, suurim vürstide hulgast, kes oskavad võita ja andestada! Langen sinu pühade jalgade ette: võta käskida, mida pean ma andma oma väljaostuks. Edaspidi tahan olla sinu naaber, truu liitlane ja alandlik alam. Ma näen sinus ainult heategijat ja isandat. Saan sind kummardama ja sinus armastama sinu karistava ja armu andva jumala kuju.

S a u l. Suur valitseja, keda on veel rohkem suuremaks teinud mure! Ma täitsin ainult oma kohust sinu elupäevi säästes — kuningad peavad omataolisi austama. See, kes pärast võitu kätte maksab, ei vääri olla võitja. Ma ei määra väljaostu sinu isiku eest, sest see on kõrgem igast hinnast. Ole vaba! Andam, mida sinu rahvas hakkab maksma Iisraelile, on sõpruse, mitte orjastamise märgiks. Nii peavad kuningad leppima.

A g a g. Oo, voorus! Oo, suur mehisus! Kui võimas on sinu mõju mu südamele! Ma elan ja suren suure Sauli alamana. Kogu mu kuningriik kuulub temale. (*Ilmub Saamuel koos preestritega.*)

S a u l. Saamuel, mis teateid sa tood? Kas tuled sa jumala, rahva või omaenda nimel?

S a a m u e l. Jumala nimel!

S a u l. Missugune on tema tahe?

S a a m u e l. Ta käskis mul sulle teada anda, et ta kahetseb, et sind kuningaks tõstis.

S a u l. Jumal? Kahetseb? Kahetseda võivad ainult need, kes võivad eksida. Jumal aga ei või vigu teha!

S a a m u e l. Kuid ta võib kahetseda, et tõstis troonile inimese, kes teeb vigu.

S a u l. Jah, kuid missugune inimene ei tee vigu? Ütle, milles ma süüdi olen?

S a a m u e l. Selles, et ühele kuningale armu andsid.

A g a g. Kuidas? Kauneimat voorustest vaatlete teie kui kuritegu?

S a a m u e l (*Agagile*). Vaiki, ära teota jumalat! (*Saulile.*) Saul, juuda endine kuningas, kas jumal ei käskinud sul minu suu läbi hävitada kõik amalekid, armu andmata naistele, neidudele ja rinnalastele?

A g a g. Sinu jumal käskis sul seda? Sa eksid. Sa tahad öelda: sinu saatan!

S a a m u e l *(preestritele)*. Olge valmis mu käske täitma. Sina aga, Saul, kas sa täitsid jumala käsku?

S a u l. Ma ei pidanud niisugust käsku kindlaks: ma arvasin, et armulikkus on kõrgeima olendi esimene omadus, et süda, mis on täidetud halastusega, ei või olla temale ebameeldiv.

S a a m u e l. Sa eksisid, truuduseta inimene: jumal mõistab su hukka. Sinu valitsuskepp läheb teise kätte.

B a z a (*Saulile*). Missugune jultumus! Valitseja, luba mul karistada seda ebainimlikku preestrit!

S a u l. Ära tee seda. Kas sa ei näe, et tema taga on kogu rahvas ja et meid hävitatakse, kui ma hakkan vastu, sest ma tõepoolest tõotasin . . .

B a z a. Kas sa tõesti lubasid niisugust õudset asja?

S a u l. Pole tähtis. Juudid on veel õudsemad. Nad hoiavad Saamueli poole minu vastu.

B a z a (*kõrvale*). Oo, õnnetu valitseja!

S a u l. Noh, härrad preestrid? Mida ma pean tegema?

S a a m u e l. Ma näitan sulle, kuidas tuleb jumala sõna kuulata. (*Preestritele.*) Oo, pühad preestrid, Leevi pojad! Näidake siin oma agarust: toodagu laud, pandagu laua peale see kuningas, kelle eesnahk on kuritegu issanda vastu. (*Preestrid haaravad Agagi, seovad ta kinni ja panevad lauale.*)

A g a g. Mida te minust tahate, te halastamatud koletised?

S a u l. Püha Saamuel, issanda nimel! . . .

S a a m u e l. Ära hüüa teda. Sa oled vääritu. Jää siia, jumal käsib sind. Ole tunnistajaks sellele ohverdusele, mis võib-olla lunastab sinu süü.

A g a g *(Saamuelile)*. Niisiis, sa surmad mind? Oo, surm, kui kibe sa oled!

Saamuel. Jah, sa oled rasvane. Seda meeldivam on ohver jumalale.

Agag. Kahju, Saul! Kuidas ma haletsen, et sa allud niisugustele koletistele.

Saamuel (*Agagile*). Kuula, pagan. Kas sa tahad saada juudiks? Kas sa tahad saada ümber lõigatud?

Agag. Ja kui ma osutun küllalt nõrgaks, et astuda sinu usku, kas sa säästad siis mu elu?

Saamuel. Ei! Me jätame sulle lõbu surra juudina, ja seda on sulle küllalt.

Agag. Lööge, timukad!

Saamuel. Andke mulle see kirves, jumala nimel: niikaua kui ma lõikan kätt, raiuge teie jalga ja nii edasi, tükk tüki järel. (*Preestrid raiuvad koos Saamueliga jumala nimel.*)

Agag. Oo, surm! Oo, piinad! Oo, piinajad!

Saul. Mispärast pean ma olema niisuguste kuritegude tunnistaja?

Baza. Jumal karistab sind selle eest, et sa seda oled kannatanud.

Saamuel (*preestritele*). Viige ära ta keha ja see laud. Põletatagu selle uskmatu jäänused ja irvitagu tema keha üle meie sulased! (*Saulile.*) Sina aga, valitseja, tea alati, et käsutäitmine on kõrgem ohverdamisest.

Saul (*langeb istmele*). Ma suren! Ma ei ela üle niisugust õudust ja niisugust häbi!»

Oleks asjatu mõtelda, et selles kirjanduslikus esituses oleks mingit liialdust. Esimese Saamueli raamatu 15. peatükk kirjeldab pretsedenditu julmusega Agagi tapmist preestri poolt, kes ise juhib piinavat hukkamist. Peale selle teatab Saamuel Saulile, et sellest momendist peale on ta troonilt kukutatud, et jumal on ta endast ära tõuganud. «Ja Saamuel pööras tagasi ära minema, aga Saul hakkas ta kuue hõlmast kinni, nii et see lõhki kärises. Ja Saamuel ütles tema vastu: Jehoova on täna sinu pealt Iisraeli kuningriigi lõhki käristanud ja andnud selle su sõbrale, kes on parem sinust» (*1. Saam. 15 : 27—28*).

Aega kaotamata ruttas Saamuel Petlemma. Seal ta kutsus enda juurde kellegi Iisai, Poase ja Ruti järeltulija, ja kogu tema perekonna. Pärast üldist pühitsemist, millega käis kaasas ohverdamine, ütles Saamuel Iisaile: «Kas poisid on kõik siin? Ja ta ütles: Noorem on veel järel, ja vaata, ta hoiab pudulojuseid. Ja Saamuel ütles Iisai vastu:

Läkita ja too ta siia, sest me ei istu mitte lauda, enne kui ta siia tuleb. Ja ta läkitas ja laskis ta tulla; ja ta oli punakas, ilusate silmadega ja kauni välimusega. Ja Jehoova ütles: Võta kätte, võia teda, sest tema on seesama. Ja Saamuel võttis õlisarve ja võidis teda ta vendade seas; ja Jehoova vaim kargas Taaveti peale sestsamast päevast ja edaspidi. Ja Saamuel tõusis üles ja läks Raamasse. Ja Jehoova vaim kallas Saulist ära, ja kurj vaim Jehoova käest kohutas teda» (*1. Saam. 16 : 11—14*).

Kriitikud peavad imelikuks, et jumal hakkas Saamueliga vestlema Taaveti isa kojas, võõraste juuresolekul, kusjuures on täpselt teadmata, kas oli «nägemust» või mitte. Teoloogid kalduvad arvama, et jumal vestles oma prohvetiga seesmisel häälel. Kuid kuidas võisid siis juuresolijad taibata, et Saamuel täitis jumalalt saadud ülesannet?

Voltaire märgib: «Saul valitses, sest Saamuel valas ta pea peale õli. Järelikult, kui ta hakkas sedasama tegema Taavetiga, pidid tema isa, ema, vennad ja kõik juuresolijad märkama, et siin fabritseeritakse uut kuningat, ja et terve perekond võib sellega endale tõmmata Sauli kättemaksu. Siin on midagi korrast ära!»

Itaalia rahvateatris ei ole olnud koomilisemat stseeni kui see: talumajja ilmub vagalt preester, õlipudel taskus, tulles õlitama heledapäist poissi eesmärgil panna toime riigipööre. Ei see riik ega see poiss ei vääri parimat kohta primitiivse komöödia lavastamiseks.

«Ja Sauli sulased ütlesid tema vastu: Et vaatä, kuri jumala vaim kohutab sind;

ütelgu nüüd meie isand, et su sulased, kes on sinu ees, otsiksid mehe, kes oskab kannelt lüüa; ja kui see sünnib, et kuri jumala vaim on su peal, siis ta mängib oma käega ja sul hakkab hea.

Ja Saul ütles oma sulastele: Et vaadake mulle siis üks mees, kes hästi oskab mängida, ja tooge minu juurde.

Ja üks poiste seast kostis ning ütles: Vaata, ma olen üht Petlemma mehe Iisai poega näinud, kes oskab mängida; ja ta on sõjaks kõlvuline ja sõjamees ja oskab asju ja nägus mees, ja Jehoova on temaga.

Ja Saul läkitas käsud Iisai juurde ja ütles: Läkita minu juurde oma poeg Taavet, kes on pudulojuste juures.

Ja Iisai võttis ühe eesli leivaga ja nahklähkri viina ja

ühe sikut-talle, ja läkitas need oma poja Taavetiga Sauli kätte.

Ja Taavet tuli Sauli juurde ja seisis tema ees, ja Saul armastas teda väga, ja ta sai tema sõjariistade kandjaks.

Ja Saul läkitas Iisai juurde ja käskis ütelda: Et lase Taavet minu ees seista, sest ta on mu silma ees armu leidnud.

Ja see sündis, kui jumala vaim oli Sauli peal, siis võttis Taavet kandle ja mängis oma käega; ja Saul sai hingata ja tal hakkas hea, ja kuri vaim kallas ta pealt ära» *(1. Saam. 16 : 15—23)*.

Mis lollus see on? Taavet, keda autor kujutab lihtsa karjusena, on samal ajal andekas ja kogu maal tuntud muusikamees. Meile kujutatakse Taavetit hoopis nooremana, peaaegu noorukina — kuidas võib siis teda nimetada «sõjaks kõlvuline ja sõjamees»? Siis veel, kas Sauli teener, kes nii hästi tunneb Taavetit, et tea, et Saamuel võidis teda ja et ta järelikult on ohtlik oma õuemuusiku osas? Ja need Iisai kingitused riigi juhile — eks nad näi naljakatena: kott leiba, lähker veini ja kitsetall? Mida öelda lõpuks jumalast, kes saadab Sauli peale korduvaid närvihooge ja ravib neid tema võistleja muusikaga? Kõik see on mõttetu ja totter!

KAHEKÜMNE ÜHEKSAS PEATÜKK

PÜHA JUTUSTUS TAAVETI KUULSAST VÕIDUST USKMATU KOLJATI ÜLE

Esimese Saamueli raamatu 17. peatükk kirjeldab üksikasjalikult Taaveti võitlust Koljatiga.

«Ja vilistid kogusid oma leerid sõtta ja kogunesid Sookosse, mis on Juuda päralt, ja jäid leeri Sooko ja Aseka vahele Eves-Tammimisse.

Ja Saul ja Iisraeli mehed tulid kokku ja jäid leeri Eela orgu, ja seadsid endid vilistite vastu taplusele.

Ja vilistid seisid ühe mäe peal siinpool, ja Iisraeli lapsed seisid ühe mäe peal sealpool, ja org oli nende vahel.

Ja vilistite leeridest tuli vahendaja välja, Koljat nimi, Kati linnast; ta oli kuus küünart ja üks vaks pikk.

Ja vaskkiiver oli ta peas, ja soomustest raudriie ta seljas, ja see raudriie kaalus viis tuhat seeklit vaske;

ja ta jalas olid vasksäärised, ja vaskoda ta piha peal;

ja ta piigi vars oli kui lõngapoom, ja tema piigi tera vaagis kuussada seeklit rauda; ja ta kilbikandja käis tema ees.

Ja ta seisis ja hüüdis Iisraeli sõjaväe ridade vastu ning ütles neile: Mispärast olete teie välja läinud endid taplusele seadma? Eks mina ole vilisti mees, ja teie Sauli sulased? Valige eneste hulgast üks mees välja, ja see tulgu alla minu juurde.

Kui tema võib minu vastu tapelda, ja lööb minu maha, siis tahame meie teile sulaseiks jääda; aga kui mina tema üle võimust saan ja löön tema maha, siis peate teie meile sulaseiks jääma ja meid teenima.

Ja vilisti mees ütles: Mina olen tänapäev Iisraeli sõjaväe ridasid laimanud; andke mulle üks mees välja, et me teineteisega tapleksime.

Ja Saul ja kõik Iisrael kuulsid neid vilisti mehe sõnu, ja nad ehmatasid ja kartsid väga» (*1. Saam. 17 : 1—11*).

Toogem mõnevõrra selgust Koljati kirjeldusse. Tema soomusrüü kaalus, nagu öeldud, 5000 seeklit vaske — üle 80 kilogrammi, piik kaalus 600 seeklit rauda — umbes 10 kilogrammi. Kokku kandis ta endal seega peaaegu 90 kilogrammi, ja see ei olnud veel kogu tema relvastus.

See hiiglane, kes peale selle oli üle kolme meetri pikk, ei tohi meile näida ebaharilikuna pärast seda, kui me juba kohtasime hiiglasi esimeses Moosese raamatus. Tõsi küll, meie päevil ei ole enam niisuguse kehaehitusega inimesi, inimkeha ehitus on niisugune, et ülemäärane kasv kajastub kõige hukatuslikumalt organismi kõigil funktsioonidel ja see muudaks hiiglase lihtsalt nõrgaks ning peaaegu võimetuks end kaitsma. Voltaire ütleb irooniliselt, et Koljatit tuleb vaadelda kui koletist, kelle jumal lõi spetsiaalselt selleks, et aidata väljapaistmatul Taavetil esile tõusta.

«Ja Iisai kolm vanemat poega olid ära läinud, need käisid Sauli järel sõjas... ja Taavet oli noorem, ja kolm vanemat olid Sauli järele läinud. Aga Taavet läks ühtelugu Sauli juurest koju oma isa lambaid hoidma Petlemma» (*1. Saam. 17 : 13—15*). Üsna veider, et see Taavet, kelle kuningas oli teinud oma relvakandjaks, lakkab sõja haripunktil täitmast oma kohustusi selleks, et minna karjatama mingisuguseid lambaid.

«Ja vilisti mees tuli hommikul ja õhtul nende lähedale, ja nõnda tuli ta sinna seisma nelikümmend päeva.

Ja Iisai ütles oma pojale Taavetile: Et võta ja vii oma vendadele see pool vakka kõrvetatud teri ja need kümme leiba, ja vii need joostes leeri oma vendadele,

ja need kümme piimajuustu pead sa viima vürstile, kes on tuhande üle; ja kuula, kas su vendade käsi hästi käib, ja võta neilt üks täht.

Ja Saul ja nemad ja kõik Iisraeli mehed olid Eela orus sõdimas vilistite vastu.

Ja Taavet tõusis varahommikul üles, ja jättis pudulojused hoidja kätte, ja võttis kõik selle ning läks ära, nõnda kui Iisai teda oli käskinud; ja ta tuli vankrite leeri juurde, ja vägi läks välja ennast taplusele seadma ja hõiskas taplusele.

Ja Iisrael ja vilistid olid endid taplusele seadnud, väeread väeridade vastu.

Ja Taavet paiskas riistad enese pealt selle kätte, kes

riistu hoidis, ja jooksis väeritta, ja tuli ja küsis oma vendade käest, kas nende käsi pidi hästi käima.

Ja kui ta nendega alles rääkis, vaata, siis tuli vahendaja, vilisti mees Katist, Koljat nimi, vilistite väeridadest ja rääkis needsamad sõnad; ja Taavet kuulis neid.

Ja kui kõik Iisraeli mehed meest nägid, siis põgenesid nad ta eest ära ja kartsid väga.

Ja üks Iisraeli seast ütles: Kas olete seda meest näinud, kes üles tuleb? Ta tuleb üles ju Iisraeli laimama. Ja sünnib, et kuningas tahab suure rikkusega rikkaks teha selle mehe, kes ta maha lööb, ja tahab oma tütre temale anda ja ta isapere maksust ilma jätta Iisraelis.

Ja Taavet rääkis meeste vastu, kes ta juures seisid, ning ütles: Mis tehakse mehele, kes vilisti mehe maha lööb ja selle laimamise Iisraeli pealt ära kallab? Sest mis on see vilisti mees, seesinane ümberlõikamatu, et ta elava jumala väeridu laimab?

Ja rahvas kostis talle needsamad sõnad ning ütles: Nõnda peab sellele mehele sündima, kes ta maha lööb» (*1. Saam. 17 : 16—27*).

Piibli sellest kohast pole põrmugi näha, et Taavet oleks tunginud lahingusse aetuna armastusest kodumaa vastu. Ta juhindus rohkem saamahimust.

«Ja Taavet ütles Sauli vastu: Ärgu langegu ühegi inimese süda tema pärast ära; su sulane tahab minna ja vilisti mehega võidelda.

Ja Saul ütles Taaveti vastu: Ei sa suuda vilisti mehe vastu minna temaga võitlema; sest sina oled noor mees, aga tema on sõjamees oma noorest east peale.

Ja Taavet ütles Sauli vastu: Su sulane oli karjasena oma isa juures pudulojuseid hoidmas, ja lõukoer tuli karuga ja viis karjast lamba ära,

ja ma läksin välja ta järele ja lõin ta maha ja kiskusin selle ta suust välja; ja kui ta minu kallale kippus, siis hakkasin ma ta habemest kinni, ja lõin ta maha ning surmasin ta.

Su sulane on nii lõukoera kui karu maha löönud, ja vilisti mees, seesinane ümberlõikamatu, on kui üks neist, sest ta on elava jumala väeridu laimanud.

Ja Taavet ütles: Jehoova, kes mind lõukoera käest ja karu käest on päästnud, küll seesama päästab mu ka selle vilisti mehe käest. Ja Saul ütles Taaveti vastu: Mine, ja Jehoova olgu sinuga» (*1. Saam. 17 : 32—37*).

Kuningas Saul oli rabatud, ja nii oleks see olnud igaühega tema asemel, sel määral näis selle nooruki jutustus võimatuna. Kujutlege end hetkeks selle seikluse tunnistajana: lõvi ja karu haaravad vana Iisai karjast lamba ja eemalduvad saagiga. Samal ajal ruttab karjapoisike röövijaile järele ja võtab neilt lamba ära, andes neile hoope käte ja jalgadega kuhu juhtub ja haarates neil otse lõugadest kinni. Tore pilt! Kas olete kusagil peale piibli leidnud niisuguseid kangelastegusid? Oo, Tartarin, oo, parun Münchausen ja teised klassikalised luiskajad, teid on nähtavasti kasvatanud piibel!

Juba Simsoni eluloo kirjeldusest saime teada, et Palestiinas asus lõvi. See oli juba siis üllatuseks lugejale. Kuid koos Taavetiga kohtame me Palestiinas ka karu. Loodusteadlased kinnitavad, et seal, kus elab karu, ei ole lõvi, ja vastupidi. Vilistagem loodusteadlaste peale! Tähendab nende teadus valetab. Oo, «jumalik tuvi»! Sul jääb üle vaid jutustada meile karudest, kes elavad ekvaatoril, ja lõvidest, kes asuvad põhjanabal.

«Ja Saul pani oma riided Taaveti selga, ja andis vaskkiivri ta pähe ja pani raudriide ta selga. Ja Taavet pani oma mõõga vööle oma riiete peale ja katsus käia, sest ta ei olnud nendega harjunud; ja Taavet ütles Sauli vastu: Ei ma suuda nendega käia, sest ma pole nendega harjunud. Ja Taavet võttis nad enese pealt ära» (*1. Saam. 17 : 38—39*). Ei olnud harjunud relvade kandmisega? Olgu pealegi! Kuid milleks siis eelmise peatüki 18. salm ülistab Taavetit kui «vaprat» ja «sõjakat» inimest?

«Ja võttis oma kepi enese kätte, ja valis enesele viis siledat kivi jõest, ja pani need karjasepauna, mis tal oli, ehk kotti; ja tema ling oli tema käes, ja lähenes vilisti mehele. Ja vilisti mees tuli aina ligemale Taaveti juurde, ja mees, kes ta kilpi kandis, käis ta ees» *(1. Saam. 17 : 40—41)*.

Koljati relvakandja? Teda mainivad ainult piibli täielikud tekstid. Piiblilugudes on see relvakandja kaotatud ja Koljatit kujutatakse seal lihtsa jalamehena. Mispärast siis kaasaegne kirik «püha» teksti niiviisi kärbib? Vilisti hiiglase relvakandja ei vääri seda, et teda omavoliliselt kaotataks. Möödunud aegade sõjavägedes oli olemas sõdur, kes saatis ratsaohvitseri ja hoidis tema relvi; meie päevil nimetataks teda käskjalaks. Järelikult, kui Koljatil oli relvakandja, siis tähendab see, et ta oli vilistite sõjaväes ratsaohvitser. Piibel räägib mitmes kohas, et vilistitel oli küllalt suur ratsavägi. Kuid «tuvi-part» unustas meile ütlemata, missugused olid Koljati hobuse mõõtmed. Ka hobune pidi olema hiiglane. Kuid «pühakiri» ei räägi, missugune maa kasvatas fenomenaalseid täkke, kes oleksid suutnud kanda kolme meetri pikkust ratsanikku. Pahandav vahelejätmine!

Pöördugem tagasi piibli teksti juurde.

«Ja vilisti mees vaatas ning nägi Taavetit, ja ei pannud teda mikski; sest see oli noor mees ja punakas, ilusa välimusega.

Ja vilisti mees ütles Taaveti vastu: Kas mina olen koer, et sa varbadega mu juurde tuled? Ja vilisti mees sajatas Taavetit oma jumalate abiga.

Ja vilisti mees ütles Taaveti vastu: Tule mu juurde, et ma annaksin su liha taevalindudele ja väljaelajatele.

Ja Taavet ütles vilisti mehe vastu: Sina tuled mu juurde mõõgaga ja piigiga ja odaga; aga mina tulen su juurde vägede Jehoova, Iisraeli väeridade jumala nimel, keda sina oled laimanud.

Täna annab Jehoova su minu kätte kinni; nii et ma su maha löön ja su pea otsast ära võtan, ja annan vilistite leeri kehad selsinasel päeval taevalindudele ja maametsalistele, ja kõik maailm saab teada, et Iisraelil on jumal;

ja kõik seesinane kogudus peab teada saama, et Jehoova ei avita mõõga läbi ega piigi läbi; sest Jehoova käes on taplus, ja ta annab teid meie kätte.

Ja see sündis, et vilisti mees hakkas minema ja liginema Taaveti vastu, ja Taavet jooksis rutusti väerea poole vilisti mehe vastu.

Ja Taavet pistis oma käe pauna ja võttis sealt kivi välja, ja viskas linguga ja oskas vilisti mehe otsaette; ja kivi läks tal otsaesise sisse, nii et mees silmili maha langes.

Ja Taavet sai lingu ning kiviga võimust vilisti mehe üle, ja ta lõi vilisti mehe maha ning surmas ta; aga mõõka polnud mitte Taaveti käes.

Ja Taavet jooksis lähedale ning astus vilisti mehe juurde ja võttis tema mõõga ja tõmbas selle tupest välja, ja surmas ta ja raius sellega ta pea otsast ära. Kui vilistid nägid, et nende kangelane oli surnud, siis põgenesid nad.

Ja Iisraeli ja Juuda mehed tõusid üles ning hõiskasid ja ajasid vilisteid taga sinnamaale, kust saab orgu, ja Ekroni väravaist saadik; ja need, kes vilistite seast olid

Koljati surm.

läbi torgatud, langesid Saaraimi tee peale maha Katist saadik ja Ekronist saadik.

Ja Iisraeli lapsed läksid tagasi vilisteid taga ajamast ja riisusid nende leerid.

Ja Taavet võttis vilisti mehe pea ja viis selle Jeruusalemma, ja ta sõjariistad pani ta oma telki» (*1. Saam. 17 : 42—54*).

Stopp! Tähendab sel noorel Taavetil oli kà telk? Ja vilisti hiiglase pea viis ta pidulikult Jeruusalemma? See on veel veidram, sest tol ajal ei kuulunud Jeruusalemm veel juutidele. Me näeme edaspidi, kuidas see linn vallutati, ja just Taaveti poolt, kes valitses pärast Sauli. Muide, hakkame juba harjuma vastuoludega «pühakirjas»!

Ja nüüd «kui Saul nägi Taaveti vilisti mehe vastu välja minevat, ütles ta väevürst Abneri vastu: Kelle poeg on see noor mees, Abner? Ja Abner ütles: Nii tõesti kui su hing elab, oh kuningas, ma ei tea mitte. Ja kuningas ütles: Küsi, kelle poeg see noor mees on. Ja kui Taavet

tagasi tuli vilisti meest maha löömast, siis võttis Abner tema ja viis ta Sauli ette; ja vilisti mehe pea oli ta käes. Ja Saul ütles ta vastu: Kelle poeg sa oled, noor mees? Ja Taavet ütles: Ma olen su sulase Iisai, Petlemma mehe poeg» (*1. Saam. 17 : 55—58*).

Mis mõttetu jama see jälle on? Kus on tema ajud, sel piibli «jumalikul sisendajal»? Eelmises peatükis jutustati meile kõige väiksemate üksikasjadeni, et Saul soovis närvide rahustamiseks inimest, kes talle kannelt mängiks. Üks tema sulastest tõi talle niisuguse inimese — see oli Taavet, ja kuningas tundis tema perekonda. Veel rohkem, Saul saatis Iisai juurde saadiku, kes palus vanameest poega tema juurde lasta, kes talle väga meeldis. «Tuvi» ütles meile samuti, et Taavet tuli Sauli juurest sageli Petlemma, et ta kuningapalee ja isa karjade vahel edasi-tagasi käis. Ja äkki ei tea ei Saul ega Abner, keegi kuninga sulastest ei tea, kes on Taavet, kes võitles Koljatiga? Kuninga muusikamees, tema kuulmise paitaja, tema relvakandja oli äkki muutunud kõigile tundmatuks. Mida mõtelda niisugusest mõttetusest? Kas oli ta kaine mõistuse juures, see «püha tuvi», kui ta dikteeris seda peatükki? Selles võib kahelda!

Tehkem jutustusest need järeldused ja jätkakem õpetlikku lugemist.

Oma vasturääkimiste pärast põrmugi piinlikkust tundmata jutustab «püha» autor, et seekord ei lubanud Saul enam Taavetit isamajja tagasi minna. Teiselt poolt tekkis Joonatanis äkki suur sõprus noore kandlemängija vastu, kelle olemasolust ka tema ei olnud nähtavasti seni midagi teadnud. «Ja Joonatan tegi Taavetiga seaduse; sest ta armastas teda kui oma hinge. Ja Joonatan võttis enesel seljast ülikuue, mida ta kandis, ja andis selle Taavetile, ja oma muud riided, koguni oma mõõga, ja oma ammu ja oma vöö» (*1. Saam. 18 : 3—4*).

See on alles sõprus! Mida pidid mõtlema «kindral» Abner, kogu tema staap, õukondlased ja saatkond, nähes, kuidas troonipärija võtab riided maha kuni särgini ja annab oma riided ja relvad Koljati võitjale? Kahjuks ei esita piibel nende kaalutlusi, kes seda märkimisväärset vaatepilti nägid.

KOLMEKÜMNES PEATÜKK

VÕITLUS KUNINGATROONI EEST JA ISSAND JUMALA SUUNAV KÄSI

Algas uus elu noormehel, kelle Saamuel oli võidnud kuningaks ja kes, soovimata Sauliga võistelda, leppis mõneks ajaks tema relvakandja ja kandlemängija osaga. Kuid hoolimata tagasihoidlikkusest kurvastas Taavet varsti «tema kõrguse» kuningas Sauli meelt.

«Ja see sündis, et kui nad olid kodu poole tulemas, kui Taavet tagasi pööras vilisti meest maha löömast, siis läksid naised kõigist Iisraeli linnadest välja laulma ja pillerkaaritama kuningas Sauli vastu trummidega, rõõmuga ja kolmekandiliste kanneldega. Ja naised, kes hullasid nõnda, need laulsid vastastikku ja ütlesid: Saul on löönud oma tuhanded, aga Taavet oma kümned tuhanded» (*1. Saam. 18 : 6—7*).

Raske on muidugi eeldada, et kadunud Koljat, kui suur ta ka oli, oleks üksi väärt olnud kümneid tuhandeid inimesi. Saul, kes sõjas oli palju kangelastegusid toime pannud, leidis, et juubeldus, mis oli korraldatud tema relvakandjale-kandlemängijale, läks liiale ja omandas tema suhtes lugupidamatuse iseloomu.

«Ja Sauli viha süttis väga põlema, ja seesinane kõne oli ta meelest paha, ja ta ütles: Nemad on Taaveti peale kümned tuhanded arvanud, aga minu peale on nad tuhanded arvanud; tal puudub ainult veel kuningavõim.

Ja Saul vahtis Taavetit sest päevast ja pärastpoole.

Ja see sündis teisel päeval, et kuri vaim jumala käest Sauli peale kargas, ja ta rääkis prohveti kombel kojas; ja Taavet mängis oma käega, kuidas tema viis igapäev oli, ja Sauli käes oli piik.

Ja Saul viskas piigi ja mõtles: Ma tahan Taavetist läbi ja seina sisse ajada; aga Taavet pööras enese kaks korda tema eest kõrvale» (*1. Saam. 18 : 8—11*).

Mõni aeg hiljem, et noormeest enda juurest eemaldada, määras kuningas tema «vürstiks tuhande üle» (*13. s.*). Ja Taavet, kellel kõik korda läks, hakkas Iisraeli laste hulgas võitma üha suuremat kuulsust. Tema nimi levis suust suhu. Varsti näeme, et ka jumal ise suurendas oma armu Taaveti vastu.

Kord kutsus Saul Taaveti enda juurde ja ütles talle: «Vaata, oma vanema tütre Meerabi tahan ma sulle naiseks anda; aga ole mulle vahva mees ja sõdi Jehoova sõdimist» *(17. s.)*. Südame salajasemas sopis lootis Saul, et vilistid lõpuks Taaveti tapavad. Kuid Taavet ütles Saulile: «Mis olen mina ja mis on mu elu, mu isa suguvõsa Iisraelis, et ma peaksin kuningale väimeheks saama» (*18. s.*). Ta varjas ikka veel, et Saamuel oli teda võidnud.

«Ja see sündis, et kui aeg kätte sai, et Meerab, Sauli tütar, pidi Taavetile naiseks pandama, siis anti ta Adrielile, Mehhola mehele, naiseks» *(19. s.)*. Autor ei räägi mispärast. «Ja Miikal, Sauli tütar, armastas Taavetit ja sellest anti Saulile teada, ja see oli tema meelest õige asi . . . Ja Saul ütles Taaveti vastu: «Teist korda võid sa täna mu väimeheks saada» (*20.—21. s.*).

Järgnevast võib tõenäoliselt järeldada, et Koljati võitja oleks otsekohe rõõmuga kauni Miikali endale naiseks võtnud. Kuid Saul arvatavasti kahetses, et ta nii ruttu oma nõusoleku andis. Kohe kui ta sai teada noormehe soovist abielluda, hakkas ta esitama täiesti võimatuid nõudmisi. Asjata oleks kellelgi püüda aru saada raskustest, mida Saul välja mõtles. «Ja Saul ütles: Te peate Taavetile nõnda ütlema: Kuningal pole head meelt muust mõrsjaannist, kui aga sajast vilistite eesnahast» (*25. s.*).

Teiste sõnadega, kuningas ei kavatsenud tütrele mingit kaasavara anda. Tema arvates pidi kaasavara tooma Taavet. Ja missuguse kaasavara? Sada eesnahka! Täiesti arusaamatu milleks seda pidi vaja olema noorpaari majapidamises.

«Siis võttis Taavet kätte ja läks ära, tema ja ta mehed, ja lõi kakssada meest vilisteid maha; ja Taavet tõi nende eesnahad, ja nende täis aru sai kuningale, et ta saaks kuninga väimeheks. Ja Saul pani talle Miikali, oma tütre, naiseks» (*1. Saam. 18 : 27*).

Võib endale ette kujutada kokkutulekut, kus abielulepingule alla kirjutati, ja pilti, kus «kuninga notaarius» pidulikult välja luges kakssada eesnahka üksteise järel,

armunud Miikal aga kudrutas Taaveti õlal, võlutuna nii kaunist pulmakingist! Kuid vilistid pidasid äärmiselt ebamugavaks, et juudid tulid nende juurde nagu kuhugi kaubalattu, et seal endile eesnahku varuda. Sõda algas uuesti.

«Ja vilistite vürstid tulid välja, ja see sündis, et nii mitu korda kui nad välja tulid, ajas Taavet oma asju targemini kui kõik Sauli sulased, ja tema nimi sai väga kalliks» (*1. Saam. 18 : 30*).

Just sel ajal hakkasid kuningal sagenema vaimuhaiguse hood. Kuid on täiesti arusaamatu, mispärast «püha» autor püüab õnnetut kuningat kujutada kõige mustemate värvidega. Kooskõlas sellesama piibli sõnadega saatis jumal ise õnnetu Sauli peale kurja vaimu, teiste sõnadega, muutis ise Sauli hulluks. Ükski hullumeelne ei ole süüdi oma tegudes, seda vähem Saul.

«Siis Saul rääkis oma poja Joonatani ja kõigi oma sulaste vastu, et nad pidid Taaveti surmama. Ja Taavet oli väga armas Sauli poja Joonatani meelest. Ja Joonatan andis Taavetile teada ning ütles: Mu isa Saul püüab sind surmata; ja nüüd hoia homme vara eest kõrvale, ja ole varjul ja peida ennast ära» *(1. Saam. 19 : 1—2)*.

Peale selle püüdis Joonatan vaenlasi lepitada.

«Ja Joonatan rääkis head Taavetist oma isa Sauli vastu ning ütles ta vastu: Kuningas ärgu patustagu oma sulase Taaveti vastu; sest ta pole sinu vastu patustanud, ja pealegi on tema tegemised sulle väga head;

ja ta on oma hinge pannud oma peosse ja löönud vilisti mehe maha, ja Jehoova on tema läbi suure võidu kõigele Iisraelile saatnud; sa oled seda ise näinud ja rõõmus olnud, ja mispärast tahad sa süütu vere vastu patustada, et sa võtaksid Taaveti ilma põhjuseta surmata?

Ja Saul võttis Joonatani sõna kuulda, ja Saul vandus: Nii tõesti kui Jehoova elab, teda ei pea mitte surmatama.

Ja Joonatan kutsus Taaveti, ja Joonatan andis talle teada kõik need sõnad; ja Joonatan viis Taaveti Sauli juurde, ja ta oli tema ees nõnda kui eile ja tunaeile» (*1. Saam. 19 : 4—7*).

On selge, et viha lahkus valitsejast otsekohe, kui ta muutus normaalseks, ainult vaimuhaiguse hoo ajal, «kui issand saatis tema peale kurja vaimu», haudus Saul edasi väimehe tapmise mõtet.

Sel ajal oli sõda vilistitega täies hoos ja noor muusikamees lõi aeg-ajalt, kahe serenaadi vahel, vaenlasele küllalt tõsiseid hoope. «Ja kuri Jehoova vaim sai Sauli peale, ja ta istus oma kojas ja ta piik oli ta käes; ja Taavet mängis käega» (*9. s.*). Lugeja taipab juba, mis peab sündima.

«Ja Saul püüdis piiki Taavetist läbi ja seina sisse ajada, aga Taavet lipsas Sauli eest ära; siis ajas ta piigi seina sisse. Ja Taavet põgenes ja pääses sel ööl ära» *(10. s.)*.

Noor kandlemängija-väeülem põgenes oma õrna naise juurde ja see püüdis teda trööstida.

«Ja Saul läkitas käsud Taaveti koja juurde teda hoidma ja teda hommikul surmama. Ja Taavetile andis Miikal, ta naine, teada ning ütles: Kui sa oma hinge sel ööl ei päästa, siis surmatakse sind homme.

Ja Miikal laskis Taaveti akna kaudu alla, ja ta läks, ja põgenes ning pääses ära.

Ja Miikal võttis ühe taaravi kuju ja pani selle voodisse, ja pani kitsekarvust võrgu ta peatsisse ja kattis selle riidega.

Ja Saul läkitas käsud Taavetit ära tooma; aga Miikal ütles: Ta on haige.

Ja Saul läkitas käsud Taavetit vaatama ja ütles: Tooge ta üles minu juurde voodiga, et ma ta ära surmaksin.

Ja käsud tulid, ja vaata, taaravi kuju oli voodis, ja kitsekarvust võrk oli ta peatsis.

Ja Saul ütles Miikali vastu: Mispärast oled sa nõnda mind petnud ja lasknud mu vaenlase ära minna, et ta ära pääseks? Ja Miikal ütles Sauli vastu: Ta ütles mu vastu: Lase mind minna, muidu tapan ma su ära» (*1. Saam. 19 : 11—17*).

Ei tohi silmast lasta, et me anname edasi kõige pühamat raamatut, jumalikku teost, usu aluste alust, mis püüab oma seaduste alla panna kõiki inimesi. Kuid kas võib kusagil mujal leida totramat lugu kui see? See anekdoot ümberrõivastamisega ei kõlba isegi kõige räpasema jandi jaoks. Ta on madalamal tasemel igasugustest odavatest etendustest laadaputkades. Kuid hirmu all muutuda praeks põrgu igavesel tulel peame siiski uskuma, et Miikal aitas oma mehel, jumalast võitud Taavetil, põgeneda läbi akna ja pani tema asemel voodisse kuju, millel olid kitsenahast riided seljas. See kitsenahk pidi sarnanema Taaveti hariliku öömütsiga.

Sõna «kuju» asemel kasutatakse heebrea tekstis sõna «theraphim». Seda sõna tõlgitakse piibli kaasaegsetes

väljaannetes sõnaga «kuju». Kuid «theraphim» tähendab sõna-sõnalt «puuslik». Järelikult oli Miikalil ka puuslik? Kas ta mõtles, et isa saadetud mõrvarid peavad puuslikku kergemeelselt tema meheks? Ja kas ta lootis, et kitsenahk, millega ta kattis oma puusliku pea, võib näida tema mehe juuksekahludena? See on suurepärane aine härradele pühitsetud teoloogidele tõsise eksami jaoks.

Edasi hakkab piibli jutustus otseselt sarnanema sonimisega:

«Ja Saul läkitas käsud Taavetit ära tooma. Aga kui nad nägid salka prohveteid, kes prohveti kombel rääkisid, ja Saamuel oli nende juhatajaks, siis tuli jumala vaim Sauli käskude peale, nii et nemadki prohveti kombel rääkisid.

Ja seda teatati Saulile, ja ta läkitas teised käsud, ja ka need hakkasid rääkima prohveti kombel. Siis läkitas Saul veel kolmandad käsud, ja ka need hakkasid rääkima prohveti kombel.

Ja ta läks ka ise Raamasse, ja ta tuli suure kaevu juurde, mis Seekus on, ja küsis ning ütles: Kus on Saamuel ja Taavet? Siis üteldi: Vaata, Naajotis Raamas.

Ja ta läks Naajotisse Raamas, ja jumala vaim tuli ka tema peale, ja ta käis ikka peale ja rääkis prohveti kombel, seni kui ta tuli Naajotisse Raamas.

Ja temagi võttis oma riided seljast ja rääkis prohveti kombel Saamueli ees, ja oli alasti maas kõige selle päeva ja kõige selle öö. Sellepärast üteldakse: Kas ka Saul on prohvetite seas?» (*1. Saam. 19 : 20—24*).

Me tõime nimme selle veidra loo sõna-sõnalt ära. Prohvetiks nimetatakse inimest, kes hakkab tulevikku ennustama. Järelikult peab saama jumalalt õnnistust, et rääkida, missugused sündmused toimuvad tulevikus. Niiviisi saavadki usklikud aru sõnast «prohvet». Harilikult ennustab prohvet ainult selleks, et ette kuulutada mingisugust üht asja: ennustajalt küsitakse ja ennustaja vastab. Või siis «jumala mees» läheb mingisugusesse linna või kuninga õukonda ning kuulutab seal ette mingisugust õnnetust või mingisugust õnnelikku sündmust. Nii tegutsevad prohvetid, s. o. need, kes end näitavad õnnistatuna ja kõige salajasemate asjade teadjana. Kuid kellelegi ei tule pähe endale kujutleda tervet karja prohveteid, nende koosolekut, kust purskub välja ennustusi vahetpidamata nagu purskkaevust. Võib-olla ainult hullumajas?!

Isegi politseinikud muutuvad prohvetiteks ja ühinevad

Saamueli, Taaveti ja teistega, ning ennustavad koos nendega. Lõpuks isegi Saul, kes on läinud väimeest otsima, et teda ära tappa, hakkab teel ennustama, võttes end hulgi tegutsevate prohvetite või pühakute koosolekul peaaegu alasti. See on väga sarnane hullumeelsuse kliinilise pildiga.

XVIII sajandi teadlane Boulanger märkis, et see totter muinasjutt sarnaneb looga ühest külakohtunikust Alam-Bretagne'is. Ta saatis kohtupristavi tunnistaja järele. Tunnistaja aga jõi kõrtsis ja pristav ühines temaga. Kohtunik saatis teise pristavi, kes samuti jäi pudeli taha. Lõpuks läks kohtunik ise, kuid ühines kambaga ja jõi end täis. Asi tuli edasi lükata.

Kahekümnendas peatükis jutustatakse, et Taavet põgenes Naajatist ja varjas end Joonatani juures. Joonatan püüdis teda uuesti halastamatu Sauli ees kaitsta, kui viimane oli ennustamise lõpetanud. Kaitsmine võeti ette pidusöögi ajal, mille kuningas oli korraldanud «noore kuu» päeval. Saul märkas, et Taaveti koht laua taga oli tühi, ja siis algas Joonatan oma kõnet. Kuid kuningas ei tahtnud midagi kuulda ning läks vihast punaseks.

«Ja Joonatan kostis oma isale Saulile ning ütles ta vastu: Mispärast peab teda surmatama? Mis ta on teinud?

Ja Saul viskas piigi ta järele, et teda läbi ajada. Siis tundis Joonatan, et ta isal oli nõu lõpuni valmis Taavetit surmata.

Ja tulise vihaga tõusis Joonatan lauast üles ja ei võtnud leiba teisel noore kuu päeval; sest tema meel vaevles Taaveti pärast ja sellepärast, et ta isa oli teda sõimanud» (*1. Saam. 20 : 32—34*).

Joonatan läks õemeest hoiatama, et tal ei lähe nähtavasti korda murda kuninga jonni. Ja Taavet kuulas teda, ja «Taavet tõusis üles lõuna poolt ja heitis silmili maha ja kummardas kolm korda; ja nad andsid teineteisele suud ja nutsid teineteisega, seni kui Taavet üpris väga nuttis» (*41. s.*).

Taavet läks Nobisse preester Ahhimeleki juurde varjupaika paluma. Preester võttis ta vastu, söötis teda püha leivaga, kuid andis mõista, et ei suuda talle julgeolekut tagada. Ja noor kanneldaja palus enne lahkumist Ahhimelekilt mõnda relva, et vajaduse korral end kaitsta. Preester vastas temale: «Vilisti mehe Koljati mõõk, kelle sa Eela orgu maha lõid, vaata, see on siin ühe riide sisse

mässitud eevodi taga; kui sa seda enesele tahad võtta, siis võta; sest muud ep ole siin kui see. Ja Taavet ütles: Tema sarnast ei ole, anna see mulle» (*1. Saam. 21 : 10*).

Taavet läks Koljati mõõgaga vilistite linna Katisse, kus valitses kuningas Aakis. Ta lootis, et Iisraeli vaenlane annab talle varjupaika. Kui ta Katile lähenes, tundsid ta ära mõned Aakise sulased. Seda oli küllalt, et Taavetit hirmule ajada. Kas vilisti kuningas halastab tema viletsa seisukorra peale? See näis talle väga kahtlasena. «Ja Taavet . . . kartis väga Kati kuningat Aakist. Ja ta tegi ennast ülapiks nende silma ees, ja tegi ennast pööraseks nende käes, ja tegi riste väravapoolte peale, ja laskis oma ila oma habeme sisse joosta» (*1. Saam. 21 : 13—14*).

«Siis Taavet läks sealt ära ja pääses Adulami koopasse; ja tema vennad ja kõik ta isa sugu kuulsid seda ja läksid sinna alla ta juurde. Ja tema juurde kogunesid kokku kõik need, kel kitsas käes, ja kõik need, kel oli võlausaldaja, ja kõik need, kes olid hingelt kibedad, ja ta sai vürstiks nende üle; ja ligi nelisada meest oli temaga» (*1. Saam. 22 : 1—2*). Pärast seda, andnud oma elatanud vanemad Moabi kuninga hoole alla, asus Taavet sõjakäigule. Taaveti ja tema äia Sauli vahel algas avalik sõda.

Saul sai teada vastuvõtust, mille preester Ahhimelek oli osutanud Taavetile. Saul kutsus Ahhimeleki ja kõik preestrid oma kohtu ette. «Ja Saul ütles ta vastu: Mispärast olete tele mässunõu mu vastu pidanud, sina ja Iisai poeg, et sa temale leiba ja mõõga oled andnud, ja jumalalt küsinud tema pärast, et ta mu peale kui varitseja pidi kippuma, nõnda kui tänapäev on?

Ja Ahhimelek kostis kuningale ning ütles: Kes siis on kõigi su sulaste seast nii ustav kui Taavet? Tema on kuninga väimees, sinu ihukaitseväe ülem ja su kojas auline.

Kas ma vast täna olen hakanud ta eest jumalalt küsima? Ei, seda pole! Ärgu pangu kuningas seda asja oma sulasele mitte süüks kõiges mu isaperes, sest su sulane ep ole kõigest sellest midagi teadnud, ei vähe ega palju.

Ja kuningas ütles: Sa pead surma surema, Ahhimelek, sina ja kõik su isapere» (*1. Saam. 22 : 13—16*).

Ihukaitsjad keeldusid aga seda surmaotsust täitmast, julgemata kätt pühade meeste vastu tõsta. «Ja kuningas ütles Toegile: Pööra sina ja mine preestrite kallale. Ja Edomi mees Toeg pööras sinna ja läks ise preestrite kallale, ja tappis selsinasel päeval viis üheksatkümmend meest, kes linast käisteta kuuekest kandsid. Ja ta lõi preestrite linna Nobi mõõgateraga maha, nii mehed kui naised, nii mängivad kui imevad lapsed, ka veised ja eeslid ja pudulojused mõõgateraga» (*1. Saam. 22 : 18—19*). Uus püha tapatalg! Üks Ahhimeleki poegadest nimega Ebjatar pääses tapmisest ja ühines Taavetiga, kes talle ütles: «Jää mu juurde, ära karda, sest kes minu hinge püüab, see püüab ka sinu hinge; sina oled minu juures hoiul» (*23. s.*).

Me lühendame seda kirjeldust nii palju kui võimalik. Kuid usklikele koostatud «piiblilood» on niivõrd ebatäielikud, et algupäraste piibliväljavõtete abil on vaja taastada mitmed sündmused, millest meie kirikutegelased piinlikult vaikides mööda lähevad. «Pühakirja» veidrad üksikasjad pakuvad puhuti kõditavat huvi. Me oleksime teinud veelgi lühemalt, kui asi oleks puutunud mõnesse harilikusse raamatusse. Kuid see on ju jumala enda teos, ja me ei julge vahele jätta jumalikke pärle, mida on nii palju vana testamendi imepärastel lehekülgedel.

Iisai poeg rändas Liivi kõrbes. Teda saatva mitmepalgelise jõugu hulk ulatus 200 meheni. Saul jälitas jõuku, kuid ei suutnud järele jõuda. Siiski kohtus Taavet metsas Joonataniga. Mõlemad tõotasid uuesti igavest armastust ja sõprust.

Saanud teada, et vilistid on uuesti sõjakäigule asunud, katkestas Saul väimehe tagaajamise, et astuda võitlusse rahvusliku vaenlase vastu. Vilistid löödi tagasi ja kuningas asus uuesti Taaveti kallale, kes oli rajanud Een-Kedi kõrbesse oma «peakorteri», kust ta kogu paikkonna ulatuses levitas oma viljakat tegevust. Jah, just viljakat, sest Iisai poeg oli piibli enda kohaselt muutunud röövlijõugu pealikuks — ta oli kokku kogunud 600 kõrilõikajat, kihutas nendega ringi mööda mägesid ja orgusid, armu andmata ei sõpradele ega vaenlastele, riisudes ja paljaks koorides kõiki vastutulijaid.

Juba kaks korda oli Saul, kel oli 3000 väljavalitud sõdurit, lähenenud Taavetile. Mõlemal korral oli väimees ilmutanud liigutavat suuremeelsust. Mõlemad lood on nii lõbusad, et neid ei saa tsiteerimata jätta. Seda jutustust dikteerides oli «jumalik tuvi» tõepoolest ülevas meeleolus. Jumal juhtis kõike seda. Talle poleks teinud mingit raskust anda Taavetile võimalust oma suuremeelsust väl-

jendada vähem naeruväärsete asjaolude juures. Ja kui need seiklused on värdjalikud, siis sellepärast, et «püha kolmainus» tahtis oma tüütut etteütlust veidi mitmekesistada ja veidi nalja teha. Me muidugi ei taha neilt seiklustelt võtta nende jumalikkust: see ongi hea, et nad on võetud tõelisest «pühast ajaloost».

Niisiis edasi — täpne tsitaat!

«Ja Saul võttis kolm tuhat meest, kes kõigest Iisraelist olid välja valitud, ja läks kaljukitste kaljude peale Taavetit ja ta mehi taga otsima.

Ja ta tuli pudulojuste tarade juurde, mis olid tee ääres, ja seal oli üks koobas, ja Saul läks sinna sisse oma asjale; ja Taavet ja ta mehed istusid selle koopa sopis.

Ja Taaveti mehed ütlesid ta vastu: Vaata, see on päev, mis Jehoova su vastu on ütelnud: vaata, ma annan su vaenlase su kätte, ja tee temale, nõnda kui su silma ees hea on. Ja Taavet võttis kätte ja lõikas salaja Sauli ülikuue hõlma ära.

Ja pärast seda sündis, et Taaveti süda teda hammustas, seepärast et ta Sauli kuue hõlma oli ära lõiganud,

ja ta ütles oma meestele: See oleks mulle teotuseks Jehoova ees, kui ma seda oma isandale teeksin, kes Jehoova võitud mees on, et ma oma käe ta külge pistaksin; sest ta on Jehoova võitud mees.

Ja Taavet lahutas oma mehed sõnadega üksteisest ja ei lasknud neid Sauli kallale kippuda. Ja Saul tõusis koopast üles ja läks tee peale.

Ja pärast seda võttis Taavet kätte ja läks koopast välja, ja hüüdis Saulile järele ning ütles: Oh kuningas, mu isand! Siis vaatas Saul enese taha; ja Taavet heitis silmili maha ja kummardas.

Ja Taavet ütles Saulile: Mispärast võtad sa inimeste juttusid kuulda, kes ütlevad: Vaata, Taavet püüab sulle õnnetust?

Vaata, tänapäev näevad su silmad, et Jehoova on su täna minu kätte andnud siin koopas ja ütelnud, et ma pidin su tapma, aga sulle on armu antud, ja ma ütlesin: Ei ma pista oma kätt oma isanda külge, sest ta on Jehoova võitud mees.

Ja mu isa, vaata, et vaata oma ülikuue hõlma, mis minu käes. Sest kui ma su kuue hõlma ära lõikasin ja ep ole sind mitte tapnud, siis tunne ja vaata, et mu käes ei ole mingit kurja ega üleastumist; ja ma pole su vastu

patustanud, ja sina ometi hiilid mu hinge, et teda ära võtta.

Küll Jehoova mõistab minu ja sinu vahel kohut, ja Jehoova maksab minu pärast sulle kätte; aga minu käsi ei pea mitte su külge saama,

nõnda kui käib vanarahva vanasõna: Õela käest tuleb õel töö. Aga minu käsi ei pea mitte su külge saama.

Kelle järele on Iisraeli kuningas välja läinud, keda ajad sa taga? Surnud koera, ühte kirpu ajad sa taga.

Ja Jehoova peab kohtumõistja olema ja minu ja sinu vahel kohut mõistma; küll ta näeb ja seletab mu riiuasja ja mõistab mulle kohut sinu käest.

Ja see sündis, kui Taavet need sõnad sai rääkinud Sauli vastu, siis ütles Saul: Kas see on sinu hääl, mu poeg Taavet? Ja Saul tõstis oma häält ja nuttis

ja ütles Taaveti vastu: Sina oled õigem mind; sest sa oled mulle head osatanud, ja mina olen sulle kurja osatanud.

Ja sina oled täna teada andnud, mis head sa mulle oled teinud: ehk küll Jehoova mu sinu kätte oli andnud, siiski ei tapnud sa mind.

Ja kui keegi oma vaenlase leiaks, kas ta laseks teda head teed minna? Seepärast võtku Jehoova sulle head tasuda sellesinase päeva eest, et sa oled mulle head teinud.

Ja nüüd, vaata, ma tean, et sa tõesti kuningaks saad ja Iisraeli kuningriik jääb sinu käes seisma.

Ja nüüd vannu mulle Jehoova juures, et sa minu sugu ei taha kaotada pärast mind, et sa mu nime mu isaperest ei taha ära kaotada.

Ja Taavet vandus Saulile. Ja Saul läks oma kotta, ja Taavet ja ta mehed läksid üles linnusesse» (*1. Saam. 24 : 3—23*).

See lugu on üsna üllas, kuigi on raske aru saada, mispärast Taavet oma enesealanduses võrdleb end surnud koera ja kirbuga. Lugu oleks olnud tõepoolest kaunis, kui sellega oleksid kaasas käinud teised asjaolud kui Saul, kellele Taavet koopas armu andis, kuhu see tuli oma loomulikke vajadusi õiendama?! «Püha vaim» oleks võinud Taaveti suuremeelsuse avaldusele leida parema koha. Kuid kui jumal tahtis, et asjaolud kujunesid just niisugusteks, siis tuleb tunnistada, et siin avaldub tema poolt üsna kahtlase maitsega loominguline innustus. Kirikutegelased tõstavad lärmi Emil Zola mõnede raamatute

vastu, kus see kuulus romaanikirjanik-naturalist kirjeldab talumeeste poolt levitatavat paha haisu. Kuid Emil Zola teosed ei ole ju pühad raamatud, ja mitte kellelegi ei tule kunagi pähe nende najal usku luua. Kuna see «tuvi-part» oli löögijõus, siis oleks ta julgelt võinud lisada, et rutates koopast välja, sattus Taavet jalaga Sauli koopas viibimise jälgedesse ja et see tõi talle õnne. Usklikud oleksid ka selle pisiasja vastu võtnud õndsusega.

Kuid ärgem eeltoodusse takerdugem.

Teisel korral ilmutas Iisai poeg suuremeelsust mõnevõrra teistsugustel asjaoludel. Sel ajal kui Saul asus oma leeriga Hakilas, hiilis Taavet koos kellegi Abisaiga öösel kuninga telki. Sel korral oli jumal oma armastatud Taaveti otseseks kaaslaseks.

«Ja vaata, Saul oli maas magamas vankrite leeris, ja ta piik oli ta peatsis maa sisse löödud; ja Abner ja rahvas olid tema ümber magamas.

Ja Abisai ütles Taaveti vastu: Jumal on täna su vaenlase sinu kätte andnud; seepärast, et lase, ma ajan ühe hoobiga piigi tast läbi ja maa sisse, nii et mul pole teist korda tarvis talle seda teha.

Ja Taavet ütles Abisai vastu: Ära hukka teda; sest kes on oma käe Jehoova võitud mehe külge pistnud, ja ilma süüta jäänud?

Ja Taavet ütles: Nii tõesti kui Jehoova elab, kui Jehoova teda ei nuhtle, või kui ta päev ei tule, et ta sureb, või kui ta sõtta ei lähe, et ta otsa saab,

siis oleks see mulle teotuseks Jehoova ees, kui ma oma käe Jehoova võitud mehe külge pistaksin; et võta nüüd ära piik, mis ta peatsis on, ja veekarikas, ja lähme oma teed.

Ja Taavet võttis piigi ja veekarika Sauli peatsist ära, ja nad läksid oma teed; ja ükski ei näinud, ei teadnud ega ärganud üles, sest nad magasid kõik, seepärast et Jehoova raske uni oli nende peale langenud.

Ja Taavet läks üles teisele poole ja jäi eemal mäe otsa seisma; palju maad oli nende vahel.

Ja Taavet hüüdis rahva vastu ja Neeri poja Abneri vastu ning ütles: Eks sa kosta, Abner! Ja Abner kostis ning ütles: Kes sa oled, et sa kuninga vastu hüüad?

Ja Taavet ütles Abneri vastu: Eks sina ole mees? Ja kes on sinu sarnane Iisraelis? Ja mispärast ei ole sa

kuninga, oma isanda juurde valvajat pannud? Sest keegi rahva seast läks kuningat, su isandat, ära hukkama.

See asi, mis sa oled teinud pole mitte hea; nii tõesti kui Jehoova elab, teie olete tõesti surma väärt, et te ei ole oma isanda, Jehoova võitud mehe juurde valvajat pannud. Ja nüüd vaata, kus on kuninga piik ja veekarikas, mis ta peatsis olid.

Ja Saul tundis Taaveti hääle ära ja ütles: Kas see on sinu hääl, mu poeg Taavet? Ja Taavet ütles: Jah, on minu hääl, mu isand kuningas» (*1. Saam. 26 : 7—17*).

See sündmus lõpeb samuti kui eelminegi, ainult selle väikese vahega, et Iisai poeg ei võrdle end enam lõpnud koeraga, vaid ainult kirbuga; peale selle annab ta tagasi piigi, jättes endale ainult kuninga veekarika.

Tuleb küsida, mispärast on piibli kangelaste hulgas Saul arvatud neetute hulka. Kui kinni pidada puhtinimlikest mõistetest, siis jätab kuningas üldiselt üsnagi korraliku inimese mulje: tema vihahood Taaveti vastu on «kurja vaimu» sünnitis, peale selle on ka Iisai poeg ise küllalt hale isik. Kui Saul on «kurja vaimu» mõju alt vaba, kui ta on oma loomulikus ja normaalses olekus, on julmus talle vastik; peale selle on ta patrioot, kuna aga Taavet, nagu me edaspidi näeme, astub kogu oma jõuguga vilistite teenistusse. Kuid... kuid kirikutegelased räägivad meile, et siin ei saa kasutada harilikku mõistust, vaid on vaja tingimata jumalast innustatud vaimu, ja et kõike, mis puutub ususse, tuleb võtta usu peale.

JUMALAVALLATU SAULI KURB LÕPP

Jumal ei lasknud kunagi mööda juhust näidata, et ta soosib just Taavetit, sest see viimane vastas kõiges tema soovidele. Imetlege näiteks Naabali ja Abigaili lugu. Püüame kokku võtta piibli jutustuse, pidades kinni «pühast» tekstist ja heites kõrvale vaid kordused ja venitused.

Maonis elas keegi väga rikas mees. Ta viibis oma lammaste pügamise juures Karmelis. Selle mehe nimi oli Naabal, tema naise nimi Abigail... Taavet saatis kümme noormeest Naabali juurde nõudmisega anda «mis kätte puutub». Naabal vastas: «Kes on Taavet? Nüüd on palju sulaseid, kes ära kargavad, igamees oma isanda juurest. Ja ma peaksin oma leiva ja oma vee ja oma lojused, kelle ma oma pügajaile olen tapnud, ära võtma ja inimestele andma, kellest ma ei tea, kust nad on?»... Siis Taavet ütles oma meestele: «Pange igaüks oma mõõk vööle... Ja ka Taavet pani oma mõõga vööle. Ja nad läksid üles Taaveti järele, ligi nelisada meest; ja kakssada jäid riistade juurde... Siis ruttas Abigail ja võttis kakssada leiba ja kaks lähkrit viina ja viis valmistatud lammast ja viis mõõtu tangu ja sada rosinakooki ja kakssada viigimarjakakku, ja pani kõik eeslite selga».

Midagi mehele ütlemata läks ta Taavetile vastu. «Ja kui Abigail Taavetit nägi, siis astus ta usinasti eesli seljast maha ja heitis Taaveti ette silmili maha ning kummardas maani.»... Taavet ütles Abigailile: «Õnnistatud olgu Jehoova, Iisraeli jumal, kes sind selsinasel päeval on minu vastu läkitanud; ja õnnistatud olgu su oid ja õnnistatud sina ise, kes sa mind sel päeval oled takistanud tulemast verd valama ja ennast oma käega avitamast... kui sa mitte ei oleks jõudnud mu vastu tulema, siis ei oleks

Naabalile hommiku valgeni tõesti mitte kedagi järele jäänud, kes vastu seina kuseb»...

Kümne päeva pärast Naabal suri. «Ja kui Taavet kuulis, et Naabal oli ära surnud, siis ütles ta: Õnnistatud olgu Jehoova, kes on seletanud mu teotuse riiuasja, mis tuli Naabali käest... aga Naabali kurjuse on Jehoova ta pea peale toonud. Ja Taavet läkitas välja ja käskis Abigailiga rääkida, et teda enesele naiseks võtta... Ja Abigail tõusis üles ja kummardas silmili maani ja ütles: Vaata, su ümmardaja saagu orjaks, kes oma isanda sulaste jalgu peseb. Ja Abigail tõttas, ja tõusis üles ja ratsutas eesli seljas, ja tema viis tüdrukut, kes ta järel käisid, ja ta läks Taaveti käskude järele ja sai temale naiseks. Ja Taavet oli võtnud Ahhinoami Isrelist; ja nemad olid mõlemad talle naisiks. Ja Saul oli oma tütre Miikali, Taaveti naise, ära andnud Paltile, Laisi pojale, kes oli pärit Kallimist» (*1. Saam. 25 : 2—44*).

Kui oleks vaja kirjutada lugu teeröövlist, siis vaevalt tuleks kirjutada teisiti, kui on kirjutatud see lugu. Olles vaimustuses Taaveti üle, kujutab piibel Naabalit toore ja julma inimesena. Kuid Taaveti käitumine ei ole põrmugi parem. Ometi võttis jumal ise osa mehe tapmisest, keda tema naine vihkas. Selle kuritegeliku vahelesegamisega jumal samal ajal õnnistab ka oma püha «võitud» mehe liiderlikkust. Üsna veider kõlblus!

Sel ajal suri Saamuel. «Ja Saamuel suri ära; ja kõik Iisraeli lapsed kogunesid kokku ja tegid kaebtust ta pärast ja matsid ta maha ta koja juurde Raamasse» (*1. Saam. 25 : 1*). Surm aga ei takistanud temal nagu Mooseselgi kirjeldamast oma raamatus sündmusi, mis juhtusid pärast tema surma. Tuleb tunnistada, et sel alal ületab Saamuel Moosese rekordi. Viimane piirdus ainult oma matmise ja rahva kurbuse kirjeldamisega. Saamueli surmajärgne teos aga haarab Sauli kuningriigi lõpu ja kogu Taaveti valitsemise aja. Tervelt 38 peatükki on täidetud sündmuste kirjeldamisega, mida autor nägi pärast oma surma! Imede ime! Kuidas võis Saamuel, kes kõike seda nägi taeva kõrgustelt oma vaimusilmadega, seda raamatusse kirja panna oma surnud ja kõduneva, auga maha maetud keha kätega? See on jumalik saladus.

Ärgem püüdkem seda saladust lahendada, vaid piirdugem sellega, et kadunud prohvet oli vabatahtlikult nõus olema kahe tema võitud kuninga valitsemise ajaloolaseks.

Saamuel teatab vähimagi hukkamõistuta, et «Taavet võttis kätte ja läks ära ja kuussada meest, kes temaga olid, Maoki poja Aakise, Kati kuninga juurde» (*1. Saam. 27 : 2*). Aakis andis temale elukohaks Siklagi linna, ja püha jumalast võitud mees elas oma rahva vaenlaste keskel aasta ja neli kuud.

«Ja Taavet läks üles oma meestega, ja nad kippusid Kesuri ja Kirsi ja Amaleki rahva kallale, sest nemad on need, kes igavesti sellel maal on elanud, kuni sinna, kust minnakse Suuri ja Egiptusemaast saadik.

Ja Taavet lõi selle maa rahva maha ja ei jätnud meeste- ega naisterahvast elusse, ja võttis ära pudulojused ja veised ja eeslid ja kaamelid ja riided, ja läks tagasi ja tuli Aakise juurde.

Ja Aakis ütles: Eks te ole täna olnud kallale kippumas? Ja Taavet ütles: Jah, oleme Juuda lõunamaal ja Jerahmeli lõunamaal ja Kaini lõunamaal käinud.

Ja Taavet ei jätnud meeste- ega naisterahvast elusse, et ta oleks neid Katti toonud, sest ta mõtles: Ehk nad kaebavad meie peale ning ütlevad: Nõnda on Taavet teinud, ja nõnda on ta viis kõik see aeg otsa, mis ta vilistite väljal elab.

Ja Aakis usaldas Taavetit ja mõtles: Ta on ennast oma rahva seas Iisraelis väga haisema saatnud, seepärast jääb tà mulle sulaseks igaveseks ajaks» (*1. Saam. 27 : 8—12*).

Kuidas teile meeldib see püha võitud mees, suurim Jeesus Kristuse esivanemaist, jumala pailaps?

Kriitikud meenutavad, et alguses teeskles ta vilistite kuninga ees lollikest; see ei ole muidugi eriti hea viis sisendada usaldust kuningale, keda kavatsed võitlustandril teenida, nagu ta seda hiljem tegigi. Kuid kriitikud lisavad, et viis, kuidas Taavet teenis kuningat — oma heategijat —, on veelgi ebaharilikum: ta sunnib kuningat uskuma, et röövib juute, samal ajal aga röövib ja tapab ta tema liitlasi. Ta hävitab kõik. Ta tapab kõik, säästmata lapsigi, kartuses, et tema peale kaevatakse.

Kuid kuidas ei märka Aakis 16 kuu jooksul kõigest sellest midagi? Ta pidi siis olema veel suurem lollike, kui seda kunagi oli teeselnud Taavet. Teoloogid muide ei ole põrmugi häiritud oma «võitud» kangelase käitumisest; nad räägivad, et ei ole sugugi tähtis, et ta hävitas oma liitlasi, sest need olid paganad. Nad näevad Taavetis jumala

viha väljendajat, annavad temale andeks tema patud ja ülistavad tema «pühadust».

Järgmises peatükis kogunevad vilistid sõjakäigule juutide vastu, ja Taavetist, juudi kuninga Sauli väimehest ja relvakandjast, saab vilistite kuninga kaardiväe komandör. Siin me jõuame tuntud loo juurde Een-Toori nõiast.

«Ja vilistid kogunesid kokku, ja tulid ja jäid leeri Suunemisse; ja Saul kogus kõik Iisraeli lapsed ja nad jäid leeri Kilboasse.

Ja Saul nägi vilistite leeri, ja kartis ja ta süda värises väga.

Ja Saul küsis Jehoovalt; aga Jehoova ei vastanud talle mitte ei unenägude ega uurimi[1] ega prohvetite läbi.

Ja Saul ütles oma sulastele: Otsige mulle üles üks naisterahvas, kel on võim tondi üle, et ma tema juurde läheksin ja tema käest nõu päriksin. Ja ta sulased ütlesid ta vastu: Vaata, Een-Tooris on üks naine, kel on võim tondi üle.

Ja Saul moondas enese ja pani teised riided selga, ja läks ise ja kaks meest temaga; ja nad tulid öösi naise juurde, ja ta ütles: Et arbuta mulle tondi läbi, ja too minu ette üles see, kellest ma su vastu räägin.

Ja naine ütles ta vastu: Vaata, sa tead, mis Saul on teinud, et ta tondikutsujad ja vaimuhüüdjad siit maalt on ära kaotanud; mispärast tahad sina siis mu hinge püünisesse saata, et mind surmata?

Ja Saul vandus talle Jehoova juures ja ütles: Nii tõesti kui Jehoova elab, selle asja pärast ei pea sulle karistust juhtuma.

Ja naine ütles: Kelle pean ma sulle üles tooma? Ja ta ütles: Saada mulle Saamuel üles.

Ja naine nägi Saamueli ja kisendas suure häälega; ja naine rääkis Saulile ning ütles: Miks oled sa mind petnud? Sa oled ju Saul.

Ja kuningas ütles talle: Ära karda, ütle aga, mida sa näed. Ja naine ütles Sauli vastu: Ma näen jumalat maast üles tulevat.

Ja Saul ütles temale: Mis kuju ta on? Ja tema ütles: Üks vana mees tuleb üles ja ta on enese mässinud ülikuube. Siis mõistis Saul, et see oli Saamuel; ja ta heitis silmili maha ja kummardas.

Ja Saamuel ütles Sauli vastu: Miks oled sa mind tülitanud ja mu üles toonud? Ja Saul ütles: Mul on väga

kitsas käes, sest vilistid sõdivad mu vastu, ja jumal on minust ära kallanud ja ei vasta mulle enam prohvetite läbi ega unenägude läbi; seepärast olen ma sind hüüdnud, et sa mulle teada annaksid, mida ma pean tegema.

Ja Saamuel ütles: Ja mispärast küsid sa minult, kui Jehoova on sinust ära kallanud ja on su vaenlane?

Küll Jehoova teeb nõnda, kuidas ta minu läbi on rääkinud, ja Jehoova kisub kuningriigi sinu käest ära ja annab selle su sõbrale Taavetile.

Otsekui sina ep ole mitte kuulnud Jehoova sõna ja pole mitte ta tulist viha mööda Amaleki vastu teinud, seepärast on Jehoova selle asja sulle selsinasel päeval teinud.

Ja Jehoova tahab ka Iisraeli ühes sinuga vilistite kätte anda, ja homme peate sina ja su pojad minu juures olema; ja pealegi annab Jehoova Iisraeli leeri vilistite kätte.

Siis ruttas Saul ning langes, nii pikk kui ta oli, maa peale, ja kartis väga Saamueli sõnade pärast; ka rammu ep olnud ta sees, sest ta ep olnud leiba söönud kõik see päev ja kõik see öö otsa.

Ja naine tuli Sauli juurde ja nägi, et ta oli väga ehmatanud, ja ta ütles tema vastu: Vaata, su ümmardaja on su sõna kuulnud, ja ma olen oma hinge oma peosse pannud ning su sõna kuulnud, mis sa mu vastu rääkisid.

Ja nüüd, et kuule ka sina omä ümmardaja sõna: ma panen su ette palukese leiba, söö, et sa rammu saaksid, sest sa lähed teele.

Ja ta ajas vastu ning ütles: Ei ma söö mitte. Siis käisid ta sulased ja ka naine ta peale, ja ta võttis nende sõna kuulda; ja ta tõusis maast üles ja istus voodi peale.

Ja naisel oli nuumvasikas kodu; ja ta tappis selle rutusti, ja võttis jahu ja sõtkus ja küpsetas hapnemata leibu;

ja ta tõi Sauli ette ja tema sulaste ette; ja nad söid, ja tõusid üles ja läksid ära selsamal ööl» *(1. Saam. 28 : 4—25).*

See lugu on teoloogide hulgas rohkeid vaidlusi esile kutsunud. Mis puutub kommentaatoreisse-kahtlejaisse, siis on nad selle loo puhul palju lõbu tundnud. Ja tõsi, on, mille üle naerda.

Alati ja kõikjal on petised ja soperdajad naiivsete inimeste usaldust kurjasti tarvitanud, sundides neid kallilt

maksma mitmesuguste saladuslike, muidugi väljamõeldud vastuste eest. Siin aga Saul mitte ainult ei maksa nõiale, vaid see ise kostitab teda õhtusöögiga, tapab isegi tema auks nuumvasika.

Ennustajad, nõiad ja posijad näitavad harilikult midagi segast, mis on võimeline liikuma varjatud ja mitte alati küllalt kavala triki abil. Een-Toori nõid aga ei vaevu sedagi tegema: ta lihtsalt ütleb, et näeb varju, Saul aga usub teda sõna pealt.

«Igas teises raamatus peale pühakirja,» ütleb Voltaire, «oleks seda lugu võetud hariliku ja isegi halvasti koostatud muinasjutuna. Kuid kui autoriks on ikka seesama «püha vaim», on muinasjutt vaieldamatu ja väärib niisama palju austust nagu kõik muugi.»

Mis puutub teoloogidesse, siis, kuigi nad ei kahtle loo õigsuses, ei tea nad ometi täpselt, kelle nõid välja kutsus. Püha Justinus oma «Dialoogis juut Tryphoniga» oletab, et vanasti võisid nõiad jumala tahtel välja kutsuda prohvetite ja pühade meeste hingesid, kes kõik, hoolimata nende pühast elust, olid põrgus ja jäid sinna niikauaks, kuni sinna tuli Jeesus Kristus, et neid sealt välja tuua, nagu sellest räägivad kristlikud teoloogid. Järelikult võis kooskõlas püha Justinusega Een-Toori nägemus olla Saamueli enda hing.

Teine kirikuisa Origenes läheb veel kaugemale: ta räägib, et nõid kutsus välja mitte ainult Saamueli hinge, vaid ka keha. Reaalsuse tunnusena mainib ta tema rõivaid. See lubab uudishimulikel küsida, kas põrgus üldse rõivaid kantakse ja eriti — kas on seal tulekindlaid rõivaid.

Kaasaegsed teoloogid on juba eemaldunud kristluse esimese sajandi naiivsetest kinnitustest; nad saavad hästi aru Origenese ja Justinuse seletuste naeruväärsusest, mille kohaselt ennustajad ja nõiad, need kuradi tööriistad, võisid välja kutsuda isegi «pühakuid». Nad ütlevad, et nõid kutsus välja hoopis kuradi, kes endast kujutas Saamueli.

Piibli tekst räägib selgelt nende keerutavate tõlgenduste vastu. Piibel ütleb korduvalt: «ja Saamuel ütles Saulile», «Saul kartis väga Saamueli sõnade pärast», ja lõpuks küsib Saamuel: «miks oled sa mind tülitanud?»

Teiselt poolt tekib veel üks küsimus, mida ei olegi nii kerge lahendada. Sauli on kujutatud inimesena, kellel lasub needuse pitser sellest ajast peale, kui ta andis armu

oma vangile kuningas Agagile. Sellepärast näevad usklikud temas hukkamõistetut. Iisraeli esimese kuninga nimi oli preestrite poolt nii ära neetud, et sisendas paljudele õudust.

Kui «püha» teksti tähelepanelikult lugeda, siis hakkab näima, et jumal lükkas iseend viimasel minutil ümber, ja Saul oli päästetud. Saamuel ütleb talle: «ja homme peate sina ja su pojad minu juures olema.» Saamuel oli aga õiglaste põrgus. Kristliku teoloogia kohaselt oli enne Jeesus Kristuse ülestõusmist kaks põrgut: hukkamõistetute põrgu, mis neelas Korahhi, Datani ja Abirami, ja õiglaste põrgu, kus kõik vana testamendi peavanemad, prohvetid ja pühakud ootasid, kuni «Kristuse ülestõusmine» avab neile «taeva väravad». Järelikult kui Saul pidi Saamueli juures olema, siis ainult õiglaste põrgus. Tähendab — hoolimata needusest kuulus Saul siiski äravalitute hulka.

Lõpuks võiks üks asi tunduvalt lihtsustada kõiki neid kahtlusi. Kas on üldse olemas kuigivõrd kindlat veendumust selle kohta, et Saul ja Saamuel on kunagi tegelikult olemas olnud? Kas ei ole kogu nende lugu piibli vastavate koostajate järjekordne väljamõeldis? Vabameelsed märgivad, et ainult juudi raamatud meenutavad seda kuningat ja seda prohvetit ja et Tüürose linna ajalookirjad, mis kõnelevad Saalomonist, ei lausu sõnagi Taavetist.

Mis parata! On rohkesti inimesi, kes imestavad kaasaegsete vaikimise üle paljude «püha ajaloolase» poolt lavale toodud tegelaste suhtes. On rohkesti inimesi, kellel on raske ära seedida mitmeid piibli jutustusi, nagu näiteks noore Taaveti võitlust rohkem kui kolme meetri pikkuse Koljatiga, nagu kaasavara vilistite kahestsajast eesnahast, mis Taavet maha lõikas ja Saulile kätte loendas tema tütre kaasavarana jpm. jpm. Kui sellele lisandub veel Een-Toori nõid, siis muutub kogu selle totruse seedimine veelgi raskemaks.

Löö üks kord, löö teine, kuid ei või lüüa meelemärkuse kaotuseni!

Tol ajal jätkas Taavet teenimist vilistite armees, kuid tagalas. 29. peatükk teatab, et Aveki leeri ülemad ei olnud eriti rahul tema viibimisega sõjaväe ridades ja nõudsid kuningas Aakiselt tema eemaldamist. Nende läbirääkimiste ajal põletasid amalekid maha Siklagi, kus elas püha jumalast võitu. Pärast vilistite leerist naasmist ei leidnud

Taavet ja tema kuussada kõrilõikajat eest oma naisi ja lapsi; amalekid olid nad vangi viinud *(1. Saam. 30 : 1—3)*. See näitab vähemalt seda, et piibli juutide vaenlased polnud nii halastamatud kui juudid ise: nad ei hävitanud võidetuid. Taaveti mõlemad naised Abigail ja Ahhinoam olid vangide hulgas. Taavet ruttas amalekke taga ajama, jõudis neile järele, tappis kõik, vabastas vangid ja viis nad koju.

Esimene Saamueli raamat lõpeb Sauli surma kirjeldusega. Saul andis vilistitele lahingu Kilboa juures. Iisraeli sõjavägi sai lüüa.

«Ja vilistid olid Sauli ja ta poegade kannul; ja vilistid lõid maha Joonatani ja Abinadabi ja Malkisua, Sauli pojad.

Ja kui taplus oli Sauli vastu raske ning noolelaskjad ammumehed tabasid teda, siis ta lõdises väga noolelaskjate ees.

Ja Saul ütles oma sõjariistade kandjale: Tõmba oma mõõk välja ja pista mu sellega läbi, et needsinased ümberlõikamatud ei tuleks ja ei pistaks mind läbi ja ei teeks minuga imet. Aga tema sõjariistade kandja ei tahtnud seda, sest ta kartis väga. Siis võttis Saul mõõga ja langes ise selle sisse.

Ja kui ta sõjariistade kandja nägi, et Saul oli surnud, siis langes ka tema ise oma mõõga sisse ja suri ühes temaga.

Nõnda surid Saul ja ta kolm poega ja ta sõjariistade kandja ja kõik ta mehed sel päeval ühtlasi.

Kui Iisraeli mehed, kes teisel pool Orgu ja kes teisel pool Jordanit elasid, nägid, et Iisraeli mehed ära põgenesid ja et Saul ja ta pojad olid surnud, siis jätsid nad oma linnad maha ja põgenesid ära, ja vilistid tulid ja elasid nendes.

Ja see sündis teisel päeval, et vilistid tulid mahalööduid paljaks nabima; ja nad leidsid Sauli ja ta kolm poega Kilboa mäe pealt maast, ja raiusid ta pea otsast ja nabisid ta sõjariistad ära ja läkitasid vilistite maale ümberkaudu, et oma ebajumalate kodades ja rahvale rõõmsaid sõnumeid kuulutada;

ja panid ta sõjariistad Astarte kotta, ja ta keha poosid nad üles Peet-Seani müüri külge.

Ja kui Kileadi Jaabese rahvas sai sellest kuulda, mis vilistid Saulile olid teinud,

siis võtsid kõik sõjaks kõlvulised mehed kätte ja läksid kõige öö, ja võtsid Sauli keha ja ta poegade kehad Peet-Seani müüri küljest maha, ja tulid Jaabesesse ja põletasid need seal ära;

ja võtsid nende luud ja matsid tamariski alla Jaabeses; ja paastusid seitse päeva» *(1. Saam. 31 : 2—13)*.

Teine Saamueli raamat algab jutustusega Sauli surmast, kuid seda sündmust kirjeldatakse hoopis teisiti. Vasturääkivus on kisendav. See paljastab uuesti ja uuesti häbitust, millega «püha tuvi» ja tema esindajad irvitavad usklike üle.

«Ja pärast Sauli surma sündis, kui Taavet oli tagasi tulnud Amaleki rahvast maha löömast, ja Taavet oli kaks päeva Siklagis viibinud» ... («jumaliku inspiratsiooniga» autor oli juba jõudnud unustada, et see linn oli mõni päev tagasi maani maha põletatud.) *(2. Saam. 1 : 1)*.

«Siis sündis kolmandal päeval, vaata, siis tuli üks mees leerist Sauli juurest, ja tema riided olid lõhki käristatud ja muld ta pea peal. Ja see sündis, kui ta Taaveti ligidale sai, siis langes ta maa peale maha ja kummardas.

Ja Taavet ütles temale: Kustpoolt sa tuled? Ja see ütles tema vastu: Ma olen Iisraeli leerist ära pääsenud.

Ja Taavet ütles ta vastu: Mis lugu seal on olnud? Et anna mulle teada! Ja ta ütles, et rahvas oli sõjast ära põgenenud, et ka rahva seast langenud palju ja surnud ära, et ka Saul ja tema poeg Joonatan olid surnud.

Ja Taavet ütles noore mehe vastu, kes temale seda teada andis: Kuidas tead sa, et Saul on surnud ja ta poeg Joonatan?

Ja noor mees, kes temale seda teada andis, ütles: Ma juhtusin päris kogemata Kilboa mäele, ja vaata, Saul toetas end oma piigi peale, ja vaata, sõjavankrid ja ratsanikkude isandad said ta kinni.

Ja ta käänas enese taha ja nägi mind, ja hüüdis mind. Ja ma ütlesin: Siin ma olen. Ja ta ütles mulle: Kes sa oled? Ja ma ütlesin ta vastu: Ma olen Amaleki mees.

Ja ta ütles mu vastu: Et seisa mu vastu ja surma mind; sest kangestus tuli mu peale, aga mu hing on alles terve mu sees.

Seepärast seisin ma tema vastu ja surmasin ta; sest ma teadsin, et ta ei võinud elusse jääda pärast seda, kui ta oli maha langenud; ja ma võtsin kuldpaela, mis ta peas, ja käsivarre ehte, mis ta käevarre ümber, ja olen need siia oma isanda juurde toonud.

Ja Taavet hakkas oma riideist kinni ja käristas need lõhki, ja niisamuti tegid kõik mehed, kes tema juures olid,

ja tegid kaebtust ja nutsid, ja paastusid õhtuni Sauli pärast ja ta poja Joonatani pärast, ja Jehoova rahva pärast ja Iisraeli koja pärast, et nad mõõga läbi olid langenud.

Ja Taavet ütles noore mehe vastu, kes talle seda oli teada andnud: Kustpoolt sa oled? Ja ta ütles: Ma olen ühe võõrsil elava Amaleki mehe poeg.

Ja Taavet ütles ta vastu: Kuidas ei ole sa mitte kartnud oma kätt välja pista, et Jehoova võitud meest hukata?

Ja Taavet kutsus ühe noorist mehist ja ütles talle: Tule tänna, mine ta kallale! Ja see lõi ta maha, nii et ta suri.

Sest Taavet oli talle ütelnud: Su veri olgu su pea peal; sest su suu on su vastu tunnistanud ning ütelnud: Mina olen Jehoova võitud mehe surmanud» *(2. Saam. 1 : 1—16)*.

Pärast seda luuletas Taavet nutulaulu (piibel toob selle ära) Saulī ja Joonatani julma saatuse puhul. Toome sellest ära ainult ühe väikese katke: «Oh mu vend Joonatan, mul on kitsas käes sinu pärast; sa olid mulle väga hell; sinu armastamine on mulle imelisem olnud kui naiste armastamine» *(26. s.)*.

PÜHA JA VAGA KUNINGA TAAVETI TROONILETULEK JA KUULSUSRIKAS VALITSEMINE

Me lähenesime nüüd ajajärgule, kus tõeliselt algab enam-vähem usaldatav juudi rahva ajalugu. Just Sauli ajast peale hakkaks nagu kõik kahtlane ja ebaselge selles ajaloos vähehaaval kaduma. Tõsi küll, me kohtame ka edaspidi rohkesti ebaharilikke ja imesteldavaid «imesid». Kuid need «imed» justnagu kaunistaksid ainult omapäraselt isikute elulugusid, kelle olemasolu vastu siiski ei saa alati vaielda.

Raamatud, millest koosneb piibel, kutsuvad välja ägedaid vaidlusi. Teoloogid kinnitavad, et need raamatud on kirjutanud need ja need isikud, kes jutustavad neile kaasaegsetest sündmustest: Moosese viis raamatut omistatakse Moosesele, Joosuat peetakse Joosua raamatu autoriks, Saamueli kahe Saamueli raamatu autoriks. Sisendades seda seisukohta, püüavad teoloogid piiblile anda usaldatavat ilmet. Nad satuvad raevu, kui neile öeldakse, et kõik see on kirjutatud palju hiljem piiblis kirjeldatud sündmustest, peamiselt pärast Baabüloni vangipõlve.

Et kinnitada piiblit kritiseerinud teadlaste vaateid, tuleb siinkohal möödaminnes ära märkida üht lauset teises Saamueli raamatus, mis lubab veel kord näidata teoloogide seisukohtade valelikkust: «Vaata, see on kirja pandud Õiglase raamatusse» *(1: 18)*. Sedasama Õiglase raamatut mainib ka Joosua Päikese ja Kuu peatamise ime puhul: «... eks see ole kirjutatud Õiglase raamatusse: Ja päike seisis keset taevast ja ei tõtanud mitte looja minema peaaegu terve päeva otsa» *(Joosua 10 : 13)*.

Kui Joosua ise ei ole mitte muinasjutuline isik, siis toimus tema ime 500 aastat enne Taaveti valitsemist. Järelikult ei ole kuidagi võimalik, et Joosua võis raamatus, mille ta kirjutas, tsiteerida teist raamatut, kus 500

aastat hiljem tuuakse ära Taaveti nutulaul Saulist ja Joonatanist.

Selle Õiglase raamatu, mida piibel mitu korda mainib, hävitasid juudi preestrid ise, kuid nad ütlevad, et see «õnnetuseks kadus». Selle raamatu olemasolu oli ebamugav, sest see tõestas ilmekalt, et vana testamenti ei kirjutanud Mooses, Saamuel, Taavet jt., kes olevat üles kirjutanud kaasaegseid sündmusi.

Kaks piibli salmi, mida me äsja vastandasime, tõestavad kaheldamatult «pühi» võltsimisi ja lubavad taibata, kellele kuuluvad siin pikad ripnevad kõrvad.

Taavet, kelle Saamuel oli ammu trooni jaoks võidnud, hakkas ise end kuningaks pidama alles pärast Sauli surma; alles siis hakkas ta ilmutama kuninglikku suurust. Kõigepealt pidas ta jumalaga nõu, missugune linn kuningriigi pealinnaks valida. Jumal vastas talle otse: «Heebron» *(2 : 1)*. Siis pöördus Taavet rahva poole, kuid ainult Juuda suguharu pealikud tunnustasid Taavetit, «ja võidsid Taaveti seal kuningaks Juuda koja üle» *(4. s.)*. See oli tema teistkordne võidmine.

Pärast seda asus Taavet Heebronisse koos Abigaili ja Ahhinoamiga. Arvatavasti selleks, et unustada oma esimest naist Miikalit, Sauli tütart, võttis ta endale veel neli uut naist — Hagiti, Abitali ja Egla ning Maaka, tema kõrguse Kesuri kuninga Talmai tütre *(2. Saam. 3 : 2—5)*. Tuleb oletada, et kõik need kuus kuninglikku abikaasat elasid rahulikult koos.

Taavet vajas ülemjuhatajat. Me ei ole veel unustanud Abisaid, kes Taavetit öösi saatis Hakila leeri, kus nad kahekesi Saulilt varastasid tema piigi ja veekarika. Abisail oli kaks venda — Joab ja Asael. Joabi panigi Taavet oma sõjaväe etteotsa. Me näeme veel, missugust suurt osa ta hakkab etendama Taaveti valitsemise ajal.

«Ja aja aru, mis Taavet Juuda koja üle Hebroni kuningaks oli, on seitse aastat ja kuus kuud» *(2. Saam. 2 : 11)*.

Kuid teiselt poolt ei tunnistanud Abner, Sauli endine «ülemjuhataja», Juuda suguharu valitut. Ta pakkus rahvale Iisbosetti, Sauli nooremat poega. Tunnustatuna üheteistkümne ülejäänud Iisraeli suguharu poolt, võttis ka Iisboset endale kuninga aunimetuse ja rajas oma pealinna Mahhanaimi, kus valitses ainult kaks aastat.

Niisiis kodusõda! Kohtuti Kiboni tiigi juures. Abner pani Joabile ette korraldada kahevõitlus kaheteistkümne

Penjamini suguharust noormehe ja niisama paljude Taaveti pooldajate vahel. Joab nõustus.

«Ja nad hakkasid teineteise peast kinni ja pistsid oma mõõga teineteise külje sisse, ja langesid üheskoos surnult maha» *(16. s.)*. Pärast seda algas üldine lööming. Taaveti pooldajad ajasid oma vaenlased põgenema. Nähes oma kaotust, põgenes ka Abner. Teda ajas taga Joabi vend Asael, kel olid «kerged jalad otsegu põderkitsel, kes väljal» *(18. s.)*.

«Ja Asael ajas Abnerit taga, ja ei kaldunud mitte Abneri takka ära ei paremat ega pahemat kätt.

Ja Abner käänas tagasi ja ütles: Kas sa oled Asael? Ja ta ütles: Olen.

Ja Abner ütles talle: Kaldu sina oma paremat või pahemat kätt, ja hakka ühest noorist mehist kinni ja võta tema sõjariistad enesele. Aga Asael ei tahtnud tema takka ära kallata.

Ja Abner võttis veel Asaeli vastu ütelda: Kalla mu takka ära; mispärast pean ma su maha lööma? Ja kuidas võiksin ma oma silmad üles tõsta su venna Joabi vastu?

Aga teine ei tahtnud kallata. Siis ajas Abner piigi tagumise otsaga tema maost läbi ja piik tuli tal tagant välja; ja ta langes sinna maha ja suri sinna paika. Ja see sündis, et kõik, kes sinna paika tulid, kus Asael oli maha langenud ja surnud, jäid seisma.

Ja Taaveti sulased olid Penjamini ja Abneri mehi maha löönud; suri kolmsada ja kuuskümmend meest.

Ja nad tõstsid Asaeli üles ja matsid ta isa hauda, mis on Petlemmas. Ja Joab ja ta mehed käisid terve öö otsa, ja kui valge tuli, jõudsid nad Hebronisse» *(2. Saam. 2 : 19—23, 31—32)*.

Oleks olnud solvav vahele jätta selle kuulsa lahingu kirjeldust, sest kõik see on ju «pühakirjast», mille jumal ise on dikteerinud, ja järelikult on äsja kuuldud «jumalasõnal» eriline tähendus ja see väärib märkimist. Me ei tohi kunagi silmist lasta, et nende mõttetuste ja totruste nimel, mis on kuulutatud pühadeks, peetakse usuteenreid paljudes maades riigi ametnikeks, neil on eesõigused, elanikelt sissenõutav raha läheb nende ülalpidamiseks, nagu oleksid nad kõige austusväärsemate teaduste õpetlased või kõige ülevamate ja üldiselt kasulike tõdede õpetajad.

Sel ajal kui üksteistkümmend suguharu keeldusid Taavetit kuningaks tunnistamast, kindlustas ta oma maja ja

laiendas perekonda. Jumala püha «võitud» mees ei kaotanud kaugeltki aega. «Ja Taavetile sündisid pojad Hebronis» *(2. Saam. 3 : 2)*.

Naise pärast tuli ka Abner Taaveti poolele. Tsiteerime seda «püha» anekdooti.

«Ja Saulil oli liignaine olnud, Rispa nimi, Aija tütar. Ja Iisboset ütles Abneri vastu: Mispärast heidad sa mu isa liignaise juurde?

Ja Abneri viha süttis põlema Iisboseti kõne pärast ja ta ütles: Kas ma siis olen koera pea Juudast? Veel tänapäev teen ma head su isa Sauli perele, ta vendadele ja ta sõpradele, ka pole ma lasknud sind Taaveti kätte sattuda; ja sa arvad täna naise pärast minu peale ülekohtu süüd?

Jumal tehku Abnerile nõnda ja nõnda veel pealegi, kui ma tõesti ei võta teha, nõnda kui Jehoova Taavetile on vandunud:

et ma kuningriigi Sauli pere käest ära saadan, ja Taaveti aujärje kinnitan Iisraeli üle ja Juuda üle Taanist Peersebast saadik.

Ja Iisboset ei võinud Abnerile enam sõnagi kosta, sest et ta teda kartis.

Ja Abner läkitas käsud enese poolt Taaveti juurde ütlema: Kelle päralt on maa? Et ütelda: Tee oma seadus minuga, vaata, siis peab mu käsi sinuga olema, et ma kõik Iisraeli sinu poole pööraksin.

Ja Taavet ütles: See on hea, ma tahan sinuga seaduse teha; aga ühte asja palun ma sult ning ütlen: Sa ei saa mu palet enne näha, kui sa ei too Sauli tütart Miikalit, kui sa tuled mu palet vaatama.

Taavet läkitas Sauli poja Iisboseti juurde ka käsud, kes pidid ütlema: Anna mulle mu naine Miikal, kelle ma saja vilisti eesnahaga enesele olen kihlanud.

Ja Iisboset läkitas ja võttis ta mehe käest, Laisi poja Paltieli käest ära.

Ja ta mees läks temaga ja käis ühtepuhku nuttes ta järel Pahhurimist saadik. Siis ütles Abner ta vastu: Pööra tagasi! Ja ta pööras tagasi» (*2. Saam. 3 : 7—16*).

Nii sai Taavet endale tagasi naise number üks, keda ta nähtavasti kalliks pidas. See muidugi ei sundinud teda loobuma kuuest ülejäänust.

Mis puutub Abnerisse, siis ei toonud tema truudusemurdmine Iisboseti vastu talle õnne. Kui ta läks Heebronisse Iisai poja juurde, siis saatis teda 20 sulast. Taavet

korraldas tema auks peo, laskis tal siis rahuga minna ning saatis ta juute agiteerima, et Taavet üksi on seaduslik kuningas. Saanud sellest teada, kutsus Joab oma poisid, kes Abneri kinni püüdsid ja Heebronisse tõid ettekäändel, et Taavetil olevat talle midagi teatada. Seal «viis Joab ta kõrvale keskpaika väravasse, et temaga salaja kõnelda; ja pistis seal oma venna Asaeli vere pärast ta maost läbi, nii et ta suri» *(27. s.)*. Asaeli eest oli kätte makstud.

Saanud tapmisest teada, ütles Taavet, et temal ei ole selle asjaga pistmist.

«Langegu Abneri veri,» ütles ta, «Joabi pea peale.»

Ta korraldas oma vaenlase sõjaväe endisele ülemjuhatajale isegi toredad matused *(20.—29. s.)*.

Iisboseti olukord ei olnud lõbus; suurem osa tema pooldajaid lahkus temast. Kaks tema väeülemat Paana ja Reekab pugesid ühel palaval päeval Iisboseti tuppa, kui ta pärast lõunat puhkas, ja kägistasid ta surnuks. Uhkena oma tegelikult nii asjatu kuritöö üle ning kuningalt tasu lootes, tõid nad Iisboseti pea Taavetile. Taavet käskis vaevatasuks neil alguses maha raiuda käed ja jalad, siis poodi mõlemad ühel võllapuul Heebroni tiigi kaldal. Iisboseti pea aga maeti Heebronis, Abneri hauakambris *(4. ptk.)*.

Valitsenud seitse ja pool aastat Heebronis, valitses Taavet veel 33 aastat Jeruusalemmas, mis kuulus jebusi rahvale ja mille ta vallutas pärast seda, kui Iisraeli kõik kaksteistkümmend suguharu olid ühinenud tema valitsuskepi alla. Taavet elas linnuses, mida ta nimetas Taaveti linnaks, ja ehitas selle ümberringi ja sissepoole. Tüürose kuningas Hiiram saatis talle puuseppi ja müürseppi «ja nad ehitasid Taavetile koja» *(2. Saam. 5 : 9—11)*.

Märkigem, et Tüürose ajaraamatud ei räägi midagi sellest saatkonnast ega maini Taaveti nimegi. Olgu kuidas tahes, kuid paikse juudi rahva ajalugu algab õieti Jeruusalemma vallutamisega. Seni kuulusid juudid rändhordidesse. Nad elasid röövimisest ja rändasid ühe kalju juurest teise juurde, koopast koopasse, ei osanud end sisse seada inimese moodi ega jäänud ühele kohale paigale. Jeruusalemm asus foiniiklastega kauplevate karavanide teel. Linna asukoht oli väga soodne. Pinnas oli, tõsi küll, kivine ja viljatu, kuid kolm küngast, millel asus Jeruusalemm, olid soodsad sõjalises suhtes. Nähtavasti ei olnud Taavetil endal midagi, millest ehitada enam-vähem kindlaid maju, kui Tüürose kuningas talle metsa, müürseppi ja puuseppi saatis. Kuid on arusaamatu, millega võis Taavet Hiiramile maksta ja missugused olid üldse nende vastastikused suhted.

«Taavet oli,» räägib Voltaire, «rahva eesotsas, kes pärast pikaajalist orjapõlve pidi olema väga vaene. Saak, mille ta võis koguda oma röövretkede ajal, pidi olema väga kesine ja ei võinud teda rikastada, sest ta ise ei meenuta ühtki tema poolt paljaks riisutud rikast linna. Lõppude lõpuks ei anna juudi ajalugu mingisuguseid üksikasju Juuda tolleaegse olukorra kohta, ja me üldse ei tea, kuidas Taavet hakkas maad valitsema.»

Otsekohe kui Taavet nägi end Jeruusalemma ja selle ümbruskonna peremehena 25—30 kilomeetri ulatuses, võttis ta «veel enam liignaisi ja naisi Jeruusalemmast... Ja Taavetile sündis veel enam poegi ja tütreid» *(2. Saam. 5 : 13—14)*.

Lõpetanud oma isiklike asjade korraldamise, hakkas Taavet mõtlema korralikule korterile jumala jaoks, õigemini «käsulaeka» jaoks.

«Ja Taavet kogus taas kõik väljavalitud mehed Iisraelist kokku, kolmkümmend tuhat.

Ja Taavet võttis kätte ja läks kõige rahvaga, kes tema juures oli, Juuda Paalist, et sealt üles tuua jumala laegast, kelle juures nime hüütakse, vägede Jehoova nime, kes istub keerubite kohal.

Ja nad asetasid jumala laeka uuele vankrile ja tõid selle Abinadabi kojast ära, mis oli Kibas; ja Ussa ja Ahjo, Abinadabi pojad, ajasid uut vankrit» *(2. Saam. 6 : 1—3)*.

Kuid kui pidulik rongkäik jõudis Naakoni rehealuse juurde, siis oleksid härjad laeka peaaegu ümber lükanud. Ussa aga pistis «oma käe jumala laeka külge ja pidas selle kinni... Ja Jehoova viha süttis põlema Ussa vastu, ja jumal lõi ta sinna maha eksituse pärast, nii et ta sinna jumala laeka juurde ära suri» *(6.—7. s.)*. «Ja Taavet kartis Jehoovat sel päeval ja ütles: Kuidas võib Jehoova laegas minu juurde tulla? Ja Taavet ei tahtnud mitte lasta Jehoova laegast enese juurde tuua, Taaveti linna, vaid Taavet viis selle kõrvale Kati mehe Obededomi kotta» (2. *Saam. 6 : 9—10*).

Kui piibli selle osa autor polegi Saamuel, siis on ta ikkagi preester, sest tema jutustusest ilmneb selgesti hool selle eest, et pühitsemata maailmalapsed ei puudutaks lae-

gast. Me oleme juba näinud 50 070 Peet-Semese uudishimuliku elaniku õudset hävitamist, kes surid silmapilkselt, kui vaatasid «pühasse» kasti. Et sisendada rohkem hirmu, ei tundnud autor piinlikkust oma anekdoodi ebatõenäolisuse pärast. Lõppude lõpuks ei huvita usuteenreid põrmugi, et jumalale omistatakse kisendavat ebaõiglust. Peaasi, teda tuleb karta!

Võtame kas või näiteks «laeka», mis hoolimata oma jumalikkusest ei võinud enda alla võtta kuigi suurt ruumi, sest see paigutati ju lihtsale vankrile. See vanker aga pidi olema väga kitsas, kui see võis pääseda läbi mäelõhestikest teel Paalist Jeruusalemma. Kuid preestrid ei saada «püha» kohvrit, mis on täiesti arusaamatu. Kui võtta arvesse, et ei võetud tarvitusele mingeid ettevaatusabinõusid, et kandamit kaitsta teekonna juhuslikkuste vastu, siis see hea Ussa, kes «laegast» kukkumise silmapilgul kinni hoidis, tegi hästi. Kuid temale tasuti ta usulise agaruse eest äkilise surmaga. See on siiski julm.

Skeptikud lord Bolingbroke'iga eesotsas rõhutavad, et see jutustus on teotav «armuliku» jumala suhtes. Kui keegi süüdi oligi, siis olid seda leviidid, kes «laeka» saatuse hooleks jätsid, mitte aga maailmalaps, kes seda toetas. Kuid asi seisab selles, et just seda liiki jama abil toetatakse harimata rahva hulgas usku «pühadesse» eesõigustesse, mis jumal olevat preestriseisusele andnud.

Veel üks märkus. See Taaveti valitsemise julm algus näitab veel kord, et juudi rahvas oli tol ajal niisama toores kui vaene, ja et tal tegelikult ei olnud isegi ühtki küllalt viisakat maja, kuhu ta oleks võinud paigutada oma usureliikviad.

Härra Obededom, kes oli määratud «laeka» hoidjaks, hoidus igati sellesse puutumast, «ja Jehoova õnnistas Obededomit ja kõike ta koda» (*11. s.*). Kolme kuu pärast hakkas Taavet Obededomilt «laegast» nõudma. «Laegas» viidi Jeruusalemma. Üleviimise talitus oli väga pidulik ja kuningas väljendas sel puhul suurt rõõmu. «Ja Taavet hüples kõigest jõust Jehoova ees, ja Taavetil oli linane käisteta kuueke seljas» (*14. s.*). Oma rõõmutuhinas lubas ta arvatavasti endale tõsta jalga veidi kõrgemale kui olnuks sünnis ja paljastas ... selle, mida ei oleks tulnud paljastada. Miikal, tema naine number üks, ei varjanud sel puhul oma mõtteid pärast seda, kui «püha» kast oli lõpuks pandud tema jaoks valmistatud kohta.

«Kui Taavet pööras tagasi oma peret õnnistama, siis läks Miikal, Sauli tütar, Taaveti vastu ning ütles: Mis auline on täna Iisraeli kuningas olnud, et ta täna oma sulaste ümmardajate silma ees enese paljaks võttis, otsegu keegi tühilasist enese koguni paljaks võtab» (*2. Saam. 6 : 20*).

Mis aga puutub jumalasse, siis oli tema vastupidi väga rahul Taaveti agaruse üle. Ta isegi karistas Miikalit selle eest, et too oli sel päeval tähelepanematu oma mehe vastu. Karistuseks «Miikalil, Sauli tütrel, ei olnud last ta surma päevani» (*23. s.*).

Taavet tahtis Jahve auks ehitada templi, kuid juutide jumal oli selle vastu, sest ta hoidis selle au Saalomoni jaoks (*7. ptk.*).

Kaheksas peatükk on pühendatud Taaveti võitudele. «Ja pärast seda sündis, et Taavet vilisteid maha lõi ning neid alandas; ja Taavet võttis pealinna vilistite käest ära. Ta lõi ka moabid maha ja mõõtis nad köiega ära, kui ta nad pikali maha oli pannud; aga ta mõõtis kaks köietäit, mis pidi surmatama, ja ühe köietäie, mis pidi elusse jäetama. Ja moabid said Taaveti sulaseiks, kes pidid talle andisid tooma» (*1.—2. s.*).

«Ja Taavet lõi maha Rehhobi poja Hadadeseri, Sooba kuninga, kui ta oli minemas oma kätt Perati jõele tagasi panema.

Ja Taavet sai talt kätte tuhat ja seitsesada ratsanikku ja kakskümmend tuhat meest jalaväge; ja Taavet raius katki kõik sõjavankrihobuste õndlasooned, ja jättis neist aga sada vankritäit üle.

Ja Tamaskuse Aram tuli Hadadeserile, Sooba kuningale, appi; aga Taavet lõi Aramist maha kaks kolmatkümmend tuhat meest.

Ja Taavet pani maavalitsejad Tamaskuse Aramisse; ja Aram sai Taavetile sulaseiks, kes pidid talle andisid tooma; sest Jehoova saatis Taavetile võidu kõigis paigus, kuhu ta läks.

Ja kuldkilbid, mis Hadadeseri sulaste päralt olid olnud, võttis Taavet ja tõi nad Jeruusalemma» (*2. Saam. 8 : 3—7*).

Taavet sõlmis hiljem liidu kellegi Toiga, Hamati kuningaga, kes ajaloos on niisama tundmatu nagu seegi kuningas, kelle sõjaväe Taavet oli purustanud. Taavet vallutas süürialased, moabid, ammonid, vilistid ja amalekid ... Hadadeseri, Rehhobi poja, Sooba kuninga. Ja Taavet tegi

endale nime, naasnud kaheksateistkümne tuhande süüria-lase tapmiselt Soolaorus *(12.—13. s.)*.

Mitte ükski ajaloolane ei ole kusagil maininud Taaveti niisugustest võitudest Süüriast kuni Eufratini. Keegi ei tea midagi ka kuningas Hadadeserist. Kui Taavet oleks laiendanud oma valdused Eufratini, oleks ta olnud tolle aja võimsamaid valitsejaid. Need väikese rahvakese juhi, ainult ühe väljaehitamata linna «kuninga» arvatavad võidud on praaliv, tagasihoidmatu vale.

Taavet sõdis ka Ammoni lastega *(10. ptk.)*. Sõda puhkes Ammoni kuninga Haanuni halva nalja tõttu. Mõned juudid rändasid tema maal. «Ja Haanum võttis Taaveti sulased ja ajas nende habeme poolest saadik ära, ja lõikas nende riided nende reitevaheni ära pooleks, ja läkitas nad minema» *(4. s.)*. Igale on selge, et ammonid said selle eest korralikult karistada.

KOLMEKÜMNE KOLMAS PEATÜKK

JUUDA PROHVETI JA KUNINGA PÜHA TAAVETI ROMANTILISED SEIKLUSED

«Pühakirjas» olid äsja loetletud Taaveti Jeruusalemmas sündinud pojad *(2. Saam. 5 : 15—16)*. Nende hulgas on mainitud ka Saalomoni. Selle Taaveti poja sündimise asjaolusid kirjeldatakse 11. peatükis. Kord märkas kuningas jalutuskäigu ajal eemal kaunist suplejat. Hoolimata oma pühadusest tundis ta otsekohe vajadust teda lähemalt vaadata.

«Ja Taavet läkitas ja päris naise järele. Siis üteldi: Eks see ole Patseba, Eliami tütar, Hiti mehe Uurija naine.

Ja Taavet läkitas käsud ja võttis tema; ja naine tuli ta juurde ning Taavet magas temaga; ja naine oli ennast vast pühitsenud oma roojusest; pärast pööras ta tagasi oma kotta.

Ja naine sai käima peale, ja läkitas ja andis Taavetile teada ning ütles: Ma olen käima peale saanud.

Ja Taavet läkitas Joabi juurde ja ütles: Läkita mu juurde Hiti mees Uurija! Ja Joab läkitas Uurija Taaveti juurde.

Kui Uurija tema juurde sai, siis küsis Taavet, kas Joabi käsi ja kas rahva käsi pidi hästi käima, ja kas sõjaga pidi hea lugu olema.

Ja Taavet ütles Uurija vastu: Mine alla oma kotta ja pese oma jalgu! Ja kui Uurija kuninga kojast sai välja läinud, siis tuli ta järele kuninga and.

Ja Uurija heitis kuninga koja ukse ette magama kõigi oma isanda sulaste juurde, ja ei läinud mitte alla oma kotta.

Ja nemad andsid Taavetile teada ning ütlesid: Uurija pole mitte alla läinud oma kotta. Ja Taavet ütles Uurija vastu: Eks sa ole tee pealt tulnud? Miks sa pole siis alla oma kotta läinud?

Ja Uurija ütles Taaveti vastu: Laegas ja Iisrael ja Juuda on lehtmajades, ja mu isand Joab ja mu isanda sulased on väljal leeris, ja mina peaksin oma kotta minema sööma ja jooma ja oma naisega magama? Nii tõesti kui sina elad ja su hing elab, ei tee ma seda mitte.

Ja Taavet ütles Uurija vastu: Jää ka täna siia, ja homme saadan ma su ära. Ja Uurija jäi Jeruusalemma seks päevaks ja teiseks päevaks.

Ja Taavet kutsus teda, et ta pidi tema ees sööma ja jooma, ja ta tegi ta joobnuks. Ja õhtul läks Uurija välja oma asemele magama oma isanda sulaste juurde, ja ei läinud mitte oma kotta.

Ja see sündis hommikul, et Taavet raamatu kirjutas Joabile ja läkitas selle Uurijaga ära.

Ja ta oli raamatusse kirjutanud ning ütelnud: Pange Uurija kõige kangema tapluse kohta ja pöörake tema takka ära, et ta maha löödaks ja sureks.

Ja see sündis, kui Joab linna juurde valvajad pani, et ta Uurija sinna paika pani, kus ta teadis vahvaid mehi olevat.

Ja linnamehed tulid välja ja taplesid Joabi vastu; ja mõned rahva seast, Taaveti sulaseist, langesid, ja ka Hiti mees Uurija suri.

Ja Joab läkitas ja andis Taavetile kõik sõja loo teada.

Ja käskis seda, kes käsk oli, ning ütles: Kui sa saad kõik sõja loo kuningale rääkinud,

ja kui see sünnib, et kuninga viha tõuseb ja ta ütleb sulle: Mispärast olete nii ligidale läinud, linna juurde taplema? Eks te teadnud, et nad lasevad müüri pealt?

Kes lõi Abimeleki, Jerub-Peseti poja, maha? Eks üks naine visanud pealmise veskikivi müürilt ta peale, nii et ta Teebetsis suri? Mispärast olete teie müüri ligidale läinud? — siis ütle: Ka su sulane, Hiti mees Uurija on surnud» *(2. Saam. 11 : 3—21)*.

Saadik täitis kohustuse.

«Ja Taavet ütles käsu vastu: Nõnda pead sa Joabi vastu ütlema: Ärgu olgu see asi mitte paha su silma ees, sest mõõk lööb nii üht kui teist; sõdi sina aga vahvasti linna vastu ja kisu see maha. Nõnda julgusta teda.

Kui Uurija naine kuulda sai, et tema mees Uurija oli surnud, siis tegi ta kaebtust oma omaniku pärast.

Ja kui leinamisaeg oli mööda läinud, siis läkitas Taavet ja koristas ta oma kotta, ja ta sai temale naiseks ja tõi

talle poja ilmale. Aga see asi, mis Taavet tegi, oli paha Jehoova silma eest» *(2. Saam. 11 : 25—27)*.

Jumal saatis kuninga juurde prohvet Naatani, kes talle jutustas järgmise loo: keegi rikas mees, kel oli palju loomi, andis kord peavarju rändajale, ja et teda rõõmustada, andis ta talle süüa lamba liha, mille ta oli varastanud vaeselt mehelt, selle asemel, et lammast võtta oma suurest karjast. Taavet tundis rikka mehe alatu teo puhul meelepaha, kuid Naatan ütles: «Sina oled see mees! Nõnda ütleb Jehoova, Iisraeli jumal: Mina olen su Iisraeli üle kuningaks võidnud ja su Sauli käest ära päästnud; ma olen sulle ka su isanda pere andnud ja su isanda naised su sülle, ja olen sulle Iisraeli ja Juuda koja andnud; ja kui seda vähe on, siis oleksin ma sulle võinud nii seesugust kui veel muud juurde anda. Mispärast ei ole sa Jehoova sõna mikski pannud, ja tegid, mis ta meelest paha on? . . .

Ja Taavet ütles Naatani vastu: Ma olen patustanud Jehoova vastu. Ja Naatan ütles Taaveti vastu: Jehoova on lasknud su patu ka mööda minna, sa ei sure mitte. Et sa aga selle asja läbi oled pannud Jehoova vaenlased kurjasti laimama, siis peab ka poeg, kes sulle on sündinud, surma surema» *(2. Saam. 12 : 7—9, 13—14)*.

Seejärel lahkus prohvet suursuguselt. Järgneb Taaveti palvetamine ja paastumine; seitsme päeva pärast aga vastsündinu sureb.

«Ja Taavet otsis jumalat poisi pärast; ja Taavet paastus kõvasti, ja kui ta tuli koju, siis ta magas öösi maa peal.

Ja ta pere vanemad mehed astusid tema juurde teda maast üles tõstma, aga ta ei tahtnud mitte ega võtnud nendega leiba.

Ja seitsmendal päeval sündis, et laps ära suri.

Ja Taavet trööstis oma naist Patsebat, ja läks tema juurde ja magas temaga; ja tema sai poja, ja Taavet pani talle nime Saalomon, ja Jehoova armastas teda.

Ja ta läkitas ta prohvet Naatani käe alla; ja andis talle nimeks ka Jedidja, Jehoova pärast» *(2. Saam. 12 : 16—18, 24—25)*.

See on kahtlemata üks õpetlikematest lugudest piiblis. Voltaire märkis, et naine, kes liiderdas, ei oleks võinud abielluda oma armukese — seadusliku mehe tapjaga, kui mitte ilmeksimatu Rooma paavst poleks andnud temale oma erilist õnnistust. Paavstidel on niisugune võim. Kuid

on täiesti kaheldamatu, et ükski tsiviliseeritud rahvas ei lubaks mõrvaril abielluda oma ohvri lesega.[1]

Siin peitub aga veel üks raskus: kui pidada Taaveti ja Patseba abielu seadusevastaseks, siis ei saa ka kinnitada, et Jeesus Kristus on Taaveti seaduslik järglane, nagu tema sugupuud kirjeldab evangeelium. Kui aga pidada teda seaduslikuks järglaseks, siis tähendab see tallata jalge alla üldinimlikud ja koos sellega ka usulised seadused. Kui Taaveti ja Patseba abielu on kuritegu, siis tähendab see, et Kristus põlvneb kõige mustemast allikast, sest uus testament laseb tal põlvneda Saalomonist.[2]

Selle nii raske küsimuse lahendamiseks osutavad teoloogid Taaveti kahetsusele, millega ta lunastas oma «patu». Kuid tema «kahetsus» oli väga lühiajaline, sest ta jättis enda juurde oma ohvri naise. Järelikult raskendas ta oma süüd veelgi. See on uus raskus, millest teoloogid ei saa ometi mööda minna. Ent ka siin, nagu rasketel juhtudel ikka, usuvad nad pimesi «jumala äramõistmatusse tahtesse».

Vaadeldaval juhul on tõepoolest «jumala tahtest» väga raske aru saada. Jumal, kes tappis vana Naabali, et kergendada Taaveti esimest liiderlikkust, vihastus äkki, kui tema armastatud «võitud mees» tappis Uurija. Näib, et Taavet oleks pidanud paluma jumalat ise Uurija tappa ja anda temale Patseba niisama kergelt ja ilma vaevata, nagu ta temale kunagi oli andnud Abigaili. Siis ei oleks jumal põrmugi vihastanud.

Ja veel, jumal väljendab siin üsnagi veidrat viha. Nähtavasti ta vihastas, kui saatis prohvet Naatani puistama Taaveti pea peale ränkade karistuste ähvardusi. Kuid see ei sega tal heatahtlikult vaatamast Taaveti abielule tema ohvri naisega, sest kohe väljendab ta oma poolehoidu Saalomoni vastu, kes Taavetile sündis sellest lesest. Ta kannab karistuse tapmise eest lihtsalt üle vastsündinule, surmates selle.

Niiviisi tuleb Taavet tänu sellele veidrale, kuid kahtlemata jumalikule kombinatsioonile kuivalt veest välja. Muide, see ei ole siiski päris nii. Talle on andeks antud, sest laps on surnud; kuid talle ei ole ka andeks antud, sest ähvardus, et tema naised ja liignaised hakkavad magama teistega kogu Iisraeli silmade all, see ähvardus jääb, ja nagu me edaspidi näeme, läheb ka osaliselt täide.

Sel ajal sõdis Joab Rabas Ammoni vastu ja vallutas

selle pealinna. Taavet sõitis sinna, et «linna» oma valdusse võtta. «Ta võttis nende kuninga peast ta krooni, mis ühe talendi kulda vaagis ühes kalliskividega, ja see sai Taaveti pähe. Ta tõi ka sealt linnast väga palju saaki välja» (*2. Saam. 12 : 30*). Talent on 36 kilogrammi kulda. On võimatu oletada, et inimene oleks niisugust krooni kandnud, see oleks ka piibli Koljati lömaks litsunud.

Võitnud ammonid, laskis Iisraeli ja Juuda kuningas neid kõige mõttetumal viisil piinata. Need olid ju needsamad Raaba elanikud, kes Taaveti vabastasid soovimatust Uurijast. Taavetile oli jumal pooleldi andeks andnud, kuid jumal valis Taaveti, et temast teha jumalikku kättemaksjat omaenda juhuslikele abilistele, kes olid täiesti süütud, sest nad kaitsesid endid seaduslikult. Kui keegi oleks pidanud millegi eest tasuma, siis oli see Joab, kelle osa selles asjas polnud kuigi austusväärne.

«Ja rahva, kes seal sees oli, viis ta välja ja pani selle saagide ja raudkirkade ja kivisaagide alla ja laskis neid minna läbi telliskiviahjudest. Ja nõnda tegi ta kõigile Ammoni laste linnadele. Ja Taavet pööras tagasi ja kõik rahvas Jeruusalemma» (*2. Saam. 12 : 31*).

Oleks väga soovitav, et kõik need mõistmatud metsikused oleksid niisama totrad väljamõeldised nagu 36 kilogrammi raskune kroongi. Ajalugu ei tunne nii tohutu ja nii läbimõeldud julmuse näiteid — neist jutustab ja neid ülistab ainult «püha» raamat piibel!

Katoliiklik üliõpetatud teoloog benediktlane Calmet ütleb: «Tuleb arvata, et Taavet talitas tol ajal tavaliste sõjaseaduste kohaselt, sest pühakiri ei heida kõike seda Taavetile ette, ta peab kogu tema käitumist, välja arvatud juhtum Uurijaga, õigeks ja laitmatuks.»

«Need vabandused oleksid head tiigrite ja pantrite ajaloos,» vastab temale Huet.[3] «Missugune inimene võib leida sobivaid vabandusi niisugusele julmusele? See inimene on aga jumala pailaps. Kas see lugu on õige või kujutab endast väljamõeldist, kuid seda liiki usulist õpetust tuleb ainult hukka mõista. Ja mida mõelda neist, kes on võtnud endale ülesandeks sisendada rahvale, et seda liiki barbarlik metsikus on kuulus ja vääriline tegu?»

Taaveti «ajaloos» järgneb üks õudus teisele.

«Ja pärast seda sündis, kui Absalomil, Taaveti pojal, oli ilus õde, Taamar nimi, et Amnon, Taaveti poeg, teda armastas.

Ja Amnonil oli kitsas käes, et ta hakkas põdema Taamari, oma õe pärast. Sest ta oli neitsit ja oli Amnoni silma ees nagu imeasi, et ta temale midagi saaks teha.

Ja Amnonil oli üks sõber Joonadab nimi, kes oli Taaveti venna Sima poeg; ja Joonadab oli väga tark mees.

Ja see ütles temale: Kuninga poeg, miks sa igal hommikul nii kõhn oled? Kas sa ei taha seda mulle teada anda? Ja Amnon ütles temale: Ma armastan Taamarit, oma venna Absalomi õde.

Ja Joonadab ütles talle: Heida oma asemele maha ja tee end haigeks, ja kui su isa tuleb sind vaatama, siis ütle ta vastu: Et tulgu mu õde Taamar, et ta mind söödaks leivaga ja mu silma ees roa valmis teeks, et ma näeksin ja tema käest sööksin» (*2. Saam. 13 :1—5*).

Ajalugu tunneb mitmeid verepilastusi, mis sarnanevad Amnoni omaga. Igal juhul ei saa oletada, et need oleksid üksteiselt maha kopeeritud — need nähtused olid kõigi vanaaja rahvaste juures küllaltki levinud. Kuid kõige imelikum on, et Amnon rääkis oma kuritegelikust kirest oma lellepojale Joonadabile. Tuleb arvata, et Taaveti perekond oli üsna liiderlik, kui üks poegadest, kel võis olla kui palju tahes liignaisi, soovis omandada omaenda õde ja kui tema lellepoeg temale selles kaasa aitas.

Amnon tegi Joonadabi nõu järgi, ja kõik sündis nii, nagu viimane oli ette kuulutanud. Kuningas tuli poja juurde, kuulas tema palvet ja pidas seda haige süütuks tujuks, mida täitmast ei saa keelduda, saatis tütre valmistama temale armastatud rooga.

«Ja Taamar läks oma venna Amnoni kotta, ja see oli pikali. Ja ta võttis taignat ja sõtkus seda ja tegi ta silma ees lebibakoogid ja küpsetas need;

ja ta võttis panni ja valas need venna nähes välja; aga see ei tahtnud mitte süüa. Ja Amnon ütles: Saatke kõik rahvas kaela pealt välja. Ja kõik rahvas läks ta kaela pealt välja.

Ja Amnon ütles Taamari vastu: Too roog kambrisse, et ma sinu käest sööksin. Ja Taamar võttis lebibakoogid, mis ta oli teinud, ja viis need kambrisse oma venna Amnoni kätte.

Kui ta need tema juurde viis, et ta pidi sööma, siis hakkas ta temast kinni ja ütles talle: Tule, maga minuga, mu õde!

Ja õde ütles talle: Ei mitte, mu vend; ära vägista mind, sest nõnda ei tehta Iisraelis; ära tee seda jõledust.

Ja mina, kuhu peaksin ma oma laimu ära saatma? Ja sina oled siis kui üks jõledaid Iisraelis. Ja nüüd, et räägi kuningaga, sest tema ei keela mind sulle.

Ja Amnon ei tahtnud ta sõna kuulda, vaid sai võimust tema üle ja vägistas ta ja magatas teda.

Ja Amnon vihkas teda siis üpris suure vihaga; sest viha, miska ta teda vihkas, oli suurem kui armastus, miska ta teda oli armastanud. Ja Amnon ütles temale: Tõuse üles, mine ära!

Ja Taamar ütles temale: Ära püüa enese peale võtta kurja süüd, mis suurem on kui teine, mis sa mulle oled teinud, et sa mind tahad välja ajada. Ja Amnon ei tahtnud teda kuulda,

ja hüüdis oma poisi, oma teenri ja ütles: Et saatke see mu juurest välja õue ja pange uks tema taga lukku» (*2. Saam. 13 : 8—17*).

Kuidas arvate, lugeja? Eks ole, see on väga sobiv anekdoot «püha» raamatu jaoks, mille on dikteerinud jumal ise?

«Ja Taamar võttis tuhka oma pea peale ja käristas kirju kuue, mis ta seljas oli, lõhki, ja pani oma käe enese pea peale ja käis ühtepuhku ja kisendas» (*19. s.*).

Absalom, kes nagu Taamargi, oli sündinud Taaveti neljandalt naiselt Maakalt, jättis endast järele «pikajuukselise» kuulsuse. See on veel üks piibli tegelasi, kes on kuulus oma laka tõttu, juuste pikkuselt oli ta üle Simsonist ja Saamuelist. Saanud teada Taamari vägistamisest, püüdis Absalom teda trööstida. Tsiteerigem:

«Kas su vend Amnon su juures on olnud? Ja nüüd, mu õde, ole vait, tema on su vend, ärgu seisku su süda selle asja peal» (*20. s.*).

Hoolimata neist headest sõnadest jäi Taamar tröötimatuks. Mis puutub Taavetisse, siis kui ta teada sai, mida Amnon mõtles Taamari maitsva roa all, sai ta väga vihaseks, kuid ta viha jahtus ruttu — oli ju tal endalgi niisuguseid patukesi.

«Ja Absalom ei rääkinud midagi Amnoniga, ei kurja ega head, sest Absalom vihkas Amnonit selle asja pärast» (*22. s.*). Absalom varjas oma vihkamist tervelt kaks aastat (*23. s.*). Selle aja möödumisel olid tal Paal-Haatsoris lambapügajad. Sel puhul korraldas ta suure peo, kutsus

peole ka oma vennad, nende hulgas ka Amnoni. Vägistaja-verepilastaja jõi end joobnuks ja tapeti joobnuna *(24.—29. s.)*.

«Magada oma õega on hirmus autu tegu,» ütleb Voltaire. «Hirmus toores on teda pärast niisugust teotamist välja ajada. Kuid reetlikult tappa oma vend, kelle oled kutsunud oma peole, on kahtlemata mitte väiksem kuritegu.»

Kõik Absalomi vennad, selle vennatapmise tunnistajad, tõusid kiiresti lauast ja põgenesid oma muuladel, nagu oleksid nad kartnud, et saavad sellesama saatuse osaliseks.

Siin kohtame esmakordselt juudi ajaloos muula. Üks teoloog, kes kannatab kalduvuse all omistada ebaharilikkust isegi neile sündmustele, millel see täielikult puudub, ikka seesama meie vana tuttav, väsimatu Calmet, ütleb oma piibliseletustes, et «Palestiinas ei ole muulad eeslite ja märade ristumise tulemus, vaid sünnivad isas- ja emasmuuladest» (!).

See ootamatu uudis tekitas Voltaire'is naeru, kes benediktlasele vastab: «Calmet toob siin uuesti esile Aristotelese arvamuse; kuid ta oleks teinud palju paremini, kui ta oleks nõu pidanud mõne loomakasvatajaga. Me teame mitut reisijat, kes kinnitavad, et Aristoteles eksis, koos temaga ka auväärt isa Calmet. Meie päevil ei leidu enam ühtki loodusteadlast, kes usuks muulade iseseisva tõu olemasolusse. Eesel võib ristamisest märaga anda hea muula. Kuid loodus jääb siin seisma, sest muulal endal ei ole võimet sugu edasi anda. Küsitakse, milleks siis kõigekõrgem andis talle sugu edasiandmise organid? Öeldakse, et loodus ei tee midagi asjata. Siiski on muula suguorganid kõige kasutum asi maailmas. Ta vajab neid mitte rohkem kui meesterahvas nisasid, mis eksisteerivad ka ainult näiliselt.»

Taavet nuttis Amnonit kaua taga ega varjanud, et ta Absalomi tapmise pärast hukka mõistab. Sellepärast põgenes Absalom. Ta leidis varjupaiga oma vanaisa Kesuri kuninga juures ja elas seal kolm aastat. Joab kasutas kavalust, et teda tagasi kutsuda. See läks tal korda ja ta tõi Absalomi Jeruusalemma. Kuid Taavet ei tahtnud oma poega näha.

«Ja kõiges Iisraelis ei olnud ilusamat meest, keda oleks nii väga kiidetud kui Absalomi: ta jalatallast ta pealaeni ei olnud tal viga.

Ja kui ta oma juuksed ära lõikas (aga see sündis iga aasta lõpetusel, et ta need ära lõikas, sest need olid talle väga rasked, seepärast lõikas ta nad ära), siis vaagisid ta juuksed kakssada seeklit[4] kuninga vae järgi.

Ja Absalomile sündisid kolm poega ja üks tütar, Taamar nimi; see oli ilusa ilmega naine.

Kui Absalom kaks tervet aastat Jeruusalemmas oli elanud, ja ei saanud mitte kuninga palet näha,

siis läkitas Absalom Joabi juurde, et teda kuninga juurde läkitada; aga see ei tahtnud ta juurde tulla. Ja ta läkitas veel teist korda, aga ta ei tahtnud tulla.

Siis ütles ta oma sulaste vastu: Vaadake, Joabi põlluosa on minu põllu kõrval, ja tal on seal odrad peal; minge ja süüdake see tulega põlema. Ja Absalomi sulased süütasid põlluosa tulega põlema.

Siis võttis Joab kätte ja tuli Absalomi juurde kotta ja ütles ta vastu: Mispärast on su sulased põlluosa, mis minu päralt, tulega põlema süüdanud?

Ja Absalom ütles Joabi vastu: Vaata, ma läkitasin su juurde ja käskisin ütelda: Tule siia, et ma sind läkitaksin kuninga juurde ütlema: Mispärast olen ma Kesurist ära tulnud? See oleks mulle hea, kui ma alles seal oleksin. Ja nüüd tahaksin ma kuninga palet näha saada. Aga kui mu sees on ülekohut, siis surma mu ära.

Siis läks Joab kuninga juurde ja andis temale seda teada, ja hüüdis Absalomi, ja ta tuli kuninga juurde sisse ja kummardas silmili maha kuninga ette, ja kuningas andis Absalomile suud» (*2. Saam. 14 : 25—33*).

Absalomi käitumine Joabi suhtes on vähem hirmus kui kõik muu, kuid see on äärmiselt veider. Mitte kusagil peale piibli ei ole keegi süüdanud väejuhi ja peaministri põlde ainult selleks, et teda vestlusele kutsuda. Missugune veider viis taotleda vastuvõttu!

«Aga pärast seda sündis, et Absalom muretses enesele tõlla ja hobused ja viiskümmend meest, kes tema ees jooksid» (*2. Saam. 15 : 1*). Siis hakkas ta otsima populaarsust, lubades rahvale õigusemõistmist ning «nõnda varastas Absalom Iisraeli meeste südamed ära» (*6. s.*).

Neljakümne aasta pärast ütles Absalom Taavetile: «Et lase mind minna ja ära tasuda mu tõotus, mis ma Jehoovale olen tõotanud Hebronis... Ja kuningas ütles temale: Mine rahuga... Ja Absalom läkitas salakuulajad kõigi Iisraeli suguharude juurde ja käskis ütelda: ... «Absalom

on Hebronis kuningaks saanud. Ja Absalomiga läksid Jeruusalemmast kakssada meest, kes olid kutsutud; need läksid oma täielisuses, ja ei teadnud sest asjast midagi» *(7.—11. s.)*.

Siis ütles Taavet oma sulastele, kes olid temaga Jeruusalemmas: «Võtkem kätte ja mingem pakku, sest muidu ei pääse me Absalomi eest kuhugi; mingem rutusti, et tema ei jõuaks ja meid kätte ei saaks, ja meie peale kurja ei lükkaks, ja linna mõõgateraga maha ei lööks.

Ja kuninga sulased ütlesid kuninga vastu: Vaata, su sulased on valmis kõiges, mis meie isand kuningas heaks arvab teha.

Ja kuningas läks jala välja ja kõik tema pere; ja kümme liignaist jättis ta koda hoidma.

Ja kui kuningas sai jala välja läinud kõige rahvaga, siis jäid nad teeliste koja juurde seisma.

Ja kõik ta sulased läksid ta kõrvalt mööda; ja kõik kereti ja kõik peleti vägi ja kõik Kati mehed, kuussada meest, kes tema järel olid Katist tulnud, läksid kuninga palge eest mööda» (*2. Saam. 15 : 14—18*).

Lord Bolingbroke jutustab, et kui ühe Inglise kindrali pihiisa temale luges seda kohta piiblist, haaras kindral tema käest raamatu, viskas maha ja hüüdis:

«Kurat ja põrgu! Missugune hale argpüks oli teie õnnetu Taavet, kui ta terve polgu sõduritega põgenes. Ei, mina oleksin tagasi pöördunud; ma oleksin seda Absalomi taga ajanud ning ta nagu koera esimese haava otsa üles poonud!»

«Ja kui kuningas Taavet Pahhurimi jõudis, vaata, siis tuli sealt üks mees välja, kes oli Sauli pere suguvõsast, ja ta nimi oli Simi, Keera poeg; see tuli välja ja sajatas ühtepuhku, ja viskas Taavetit ja kõiki kuningas Taaveti sulaseid kividega; ja kõik rahvas ja kõik kangelased olid kuninga paremal ja pahemal pool. Ja Simi ütles nõnda, kui ta sajatas: Kasi, kasi, sa verimees ja paharetimees! . . .

Nõnda käisid Taavet ja ta mehed tee peal; ja Simi käis ikka mäekallakut mööda tema kohal ja sajatas ühtepuhku, ja viskas kividega tema poole, ja loopis mullakampadega» (*2. Saam. 16 : 5—7, 13*).

Kriitikud märgivad, et kui autor oleks olnud harilik kirjanik, siis oleks ta esitanud üksikasju Absalomi mässust; ta oleks ütelnud, missugused jõud tal olid, mispärast Taavet, see kuulus sõjamees, nii häbiväärselt Jeruu-

salemmast põgenes veel enne seda, kui tema mässuline poeg ilmus linna väravate juurde. Me oleksime siis teadnud, kas Jeruusalemm oli kindlustatud või mitte, oleksime teadnud, mispärast rahvas ei osutanud Absalomile mingit vastupanu. Kas on võimalik, et niisugune julm hirmuvalitseja nagu halastamatu Taavet, kes saagis pooleks oma võidetud vaenlasi, jahvatas neid veskikivide vahel, põletas ahjudes, oleks põgenenud oma pealinnast nagu nuutsuv laps, tegemata vähimatki katset maha suruda oma sõnakuulmatu poja mässu? Ja juhtum Simiga, kes karistamatult kuningat kivide ja mullakamakatega üle puistab sel ajal, kui kuningas on ümbritsetud nii paljudest relvastatud meestest ja kogu Jeruusalemma elanikest. Kas see kõik ei ole üks kõige ebaloomulikumatest «jumaliku pardi» väljamõeldistest? Küsid endalt mõnikord, kas see kõik ei ole unenägu, kui loed niisugust jama usulisest raamatust, mille iga sõna pead needuse ähvardusel uskuma?

«Ja Absalom ja kõik rahvas, Iisraeli mehed, olid tulnud Jeruusalemma, ja Ahhitovel temaga . . .

Ja Ahhitovel ütles Absalomi vastu: Mine oma isa liignaiste juurde, kelle ta on jätnud koda hoidma, nii et kõik Iisrael saab kuulda, et sa oled oma isa meelest haisema läinud; siis saavad kõikide nende käed, kes sinuga on, tugevaks.

Siis tõmbasid nad Absalomile telgi katuse peale laiali, ja Absalom heitis oma isa liignaiste juurde kõige Iisraeli nähes» (*2. Saam. 16 : 15, 21—22*).

Kriitikud ei leia, et avalikud suhted kuninga liignaistega oleksid olnud õige samm rahva hulgas populaarsuse otsimiseks. Nad keelduvad samuti uskumast, et Absalom, olgugi et ta noor oli, oleks võinud üksteise järel korrata kogu Jeruusalemma elanike ees katseid leida rahva armastust sel teel, et heitis järjekorras isa kümne liignaise juurde. Kuid kõige selgem on see, et «püha» autor, kes koostas kristluse peamise raamatu, armastab tuhnida räpastes ja roppudes lugudes. Pärast Amnoni verepilastust pakutakse meile veel Absalomi kümmet verepilastust. Asi läheb järjest hullemaks! Selle «püha» piibliga jõuame alles ühest jälkusest välja, kui juba satume teise.

Ahhitovel andis Absalomile veel nõu kokku koguda 12 000 meest ja asuda kohe Taavetit taga ajama. Kuid keegi Huusai soovitas Absalomil kõigepealt pöörduda

kogu Iisraeli poole üleskutsega Taanist Peersebani. See nõu meeldis Absalomile rohkem. Ahhitovel, pahane selle üle, et tema nõu kuulda ei võetud, tegi endale otsa.

Lõppude lõpuks said mässajad Evraimi metsas lüüa. Kuninga väed Joabi juhtimisel tapsid 20 000 Absalomi sõdurit. Põgenemise ajal Taaveti poeg, kes sõitis ratsa muulal, jäi juukseidpidi tamme okste külge rippuma, muul aga jooksis ära. Joab pistis Absalomi kolme mõõgaga läbi. See lugu näib juukseidpidi välja tassituna, eks ole? Mis puutub Taavetisse, siis, saanud teada kauni noormehe surmast, valas ta rohkeid pisaraid ja kordas: «Absalom, mu poeg! Mu poeg Absalom!» Muid hauakõnesid sel korral ei järgnenud.

Taavet tuli tagasi oma pealinna. Rõõmuhoos andis ta andeks ka Simile,[5] kes teda kividega oli loopinud. Siis oli veel üks rahutus, mille kutsus välja Seeba. See suruti maha ja inimesed, kelle juures Seeba end varjas, raiusid tal pea maha. Siis oli veel keegi «kapten» Amasa, kellele Absalom oli andnud «kindrali» auastme. Joab lähenes temale, teeskles heatahtlikku, haaras aga vestluse ajal Amasa habemest, et teda suudelda. Joab torkas Amasale mõõga kõhtu, nii et viimasel sisikonna «välja ajas maa peale, ja ta ei pistnud teda mitte teist korda, ja ta suri ära» (*2. Saam. 20 : 9—10*).

Kõik see tuletab veel ja veel kord meelde juudi-kristliku «pühakirja» kõige suuremat kõlbelis-kasvatuslikku sisu ja tähtsust, millest jumalasalgajad ei suutvat aru saada!

KOLMEKÜMNE NELJAS PEATÜKK

PÜHA KUNINGA TAAVETI VIIMSED PÄEVAD JA ÕNNIS LÕPP

«Ja Taaveti ajal oli nälg kolm aastat, aasta aasta järel. Ja Taavet otsis Jehoova palet. Ja Jehoova ütles: See on Sauli pärast ja ta verejanulise koja pärast, et ta on Kiboni rahva ära surmanud.

Ja kuningas kutsus Kiboni rahva ja kõneles temaga. (Ja Kiboni rahvas ei olnud mitte Iisraeli laste seast, vaid neist, kes emoritest olid üle jäänud; ja Iisraeli lapsed olid neile vandunud, ja Saul püüdis neid maha lüüa, kui ta Iisraeli ja Juuda laste pärast oma püha viha üles näitas.)

Ja Taavet ütles Kiboni rahva vastu: Mis ma pean teile tegema ja miska pean ma äralepitust tegema, et teie Jehoova pärisosa võtaksite õnnistada?

Ja Kiboni rahvas ütles temale: Meile pole hõbedat ega kulda tarvis Sauli ega tema pere käest, meil pole ka tarvis kedagi Iisraelis ära surmata. Ja ta ütles: Mis te siis räägite, et ma teile teeksin?

Ja nemad ütlesid kuninga vastu: Selle mehe käest, kes meid on lõpetanud ja kes meie vastu on kavatsenud, et meid pidi ära kaotatama, et meie ei pidanud paigale jääma ühegi Iisraeli raja peale,

selle poegi antagu meile seitse meest, et me need Jehoovale üles pooksime Jehoova poolt väljavalitud Sauli Kibas. Ja kuningas ütles: Ma tahan anda.

Ja kuningas andis armu Mepibosetile, Sauli poja Joonatani pojale, Jehoova vande pärast, mis nende vahel oli, Taaveti ja Sauli poja Joonatani vahel.

Ja kuningas võttis kaks Aija tütre Rispa poega, kelle ta Saulile oli ilmale toonud, Armoni ja Mepiboseti, ja viis Sauli tütre Miikali poega, kelle ta Adrielile, Mehhola mehe Parsilai pojale, oli ilmale toonud.

Ja ta andis need Kiboni rahva kätte; ja nemad poosid

need mäe peal Jehoova ees üles, nii et nad langesid seitsmekesi üheskoos; ja nad surmati lõikuseaja esimesil päevil, odralõikuse hakatuses» (*2. Saam. 21 : 1—9*).

See koht piiblis on teoloogidele alati raskuseks olnud. Asi seisab selles, et mitte kusagil Sauli loos ei ole öeldud, et Saul oleks kibonitele kõige vähematki kahju sünnitanud. Just vastupidi, Saamuel puistas teda alati üle eteheidetega suuremeelsuse ja armulikkuse eest, mida ta osutas ümbritsevaile rahvastele. Me ei ole veel unustanud, et «prohvet» kuulutas Sauli troonilt tõugatuks just selle pärast, et ta ei hävitanud viimseni sel maal elavaid suguharusid: amalekke, amorrealasi, idumealasi jt. Peale selle oli Saul ise pärit Kibast ja on täiesti loomulik, et ta oma kaasmaalastele armu andis; kui ta oleks hävitanud kibonid, kes polnud juudi usku, siis oleks piibel kahtlemata seda märkinud vaga teona raamatutes, mis olid pühendatud Saulile.

See arveteõiendamine, mis pandi toime nii ootamatult, jätab mulje, et Taavet otsis mingisugust väljamõeldud ettekäänet selleks, et lahti saada oma eelkäija viimastest järglastest. Kuid see lugu on niivõrd ebatõenäoline, et ka autor ise segi läks: Saul andis Adrielile Mehholast naiseks oma vanema tütre Meerabi, mitte Miikali (*1. Saam. 18 : 19*). Mis puutub Miikalisse, siis kui Taavet talle truudust murdis ja võttis naiseks Abigaili ja Ahhinoami, andis Saul Miikali Paltile, Laisi pojale *(1. Saam. 25 : 44)*. Hiljem võttis Taavet Miikali Paltilt tagasi (*2. Saam. 3: 14—16*). Võimalik, et «püha» autor pidas siin silmas Meerabit ja poegi, keda ta võis sünnitada mitte Taavetist, vaid teisest mehest. Kuid on raske oletada, et kirjanik, keda on innustanud jumal, kaotab mälu ja segab Palti ära Adrieliga Mehholast, Meerabi mehega.

Mis puutub näljasse, mis kurnas Taaveti ajal maad kolm aastat, siis tuleb kohe ütelda, et selles paikkonnas ei olnud harilikumat nähtust kui ikaldus. «Pühad» raamatud kirjutavad väga sageli näljast Palestiinas. Me näeme veel korduvalt näljaaegu sel kurval maal, kus on alati olnud rohkem viljatut kivi kui töitvaid taimi.

Veel suurema imestusega saame teada, et jumal ise ütles Taavetile, et ta olevat nälja saatnud sellepärast, et palju aega tagasi olid Saulil kurjad kavatsused rahva vastu, kes ei olnud «jumala rahvas». Koos kõigi kriitikutega

tuleb tunnistada, et Taaveti rohkearvulistest kuritegudest on see kuritegu lihtsalt vastik. Selle õigustamiseks ei saa esitada vähimatki kiresööstu ega isegi eksitust. See on lihtsalt alatu käskida puua vähimagi põhjuseta kaks Sauli ebaseaduslikku poega, kes ei saanud taotleda midagi ega teinudki seda. Ja kui ta ise tagasi tuli tema poolt maha jäetud Miikali juurde, siis oli eemaletõukavaks julmuseks lasta kibonitel tappa tema lapsed.

Selle kuriteo jälkusele lisandub mõttetus: Taavet annab seitse süütut inimest välja väikesele rahvakesele, keda tal ei olnud põrmugi vaja karta — temal, kõigi vaenlaste julmal võitjal.

Selles teos, ütlevad kriitikud (lord Bolingbroke, Huet, Fréret, Voltaire), ilmneb mitte ainult barbaarsus, mis pahandaks isegi metslast, vaid ka alatus, milleks ei oleks võimeline isegi kõige nurjatum inimene. Kuid Taaveti alatuse ja julmusega ühineb veel vande rikkumine, sest ta tõotas Saulile mitte kunagi võtta elu üheltki tema järglaselt (*1. Saam. 24 : 22—23*). Õigustades seda vande rikkumist, märgivad teoloogid, et Taavet ei poonud isiklikult üles Rispa ja Miikali poegi, vaid andis nad kibonite kätte. Kuid see õigustamine on niisama alatu nagu Taaveti käitumine, ja ainult süvendab teoloogide — piibli kaitsjate julmust ja alatut silmakirjalikkust. Kuhu ka ei pöörduks, kogu selles «püha ja võitud jumalamehe» vagas loos ei leia midagi muud kui kuritegude, truudusetuste ja alatuste kuhjumist.

Kahekümne teises peatükis leiame ühe Taaveti lauludest. Samuti on laule järgnevas peatükis. Siin leiame kuninga sõprade mõnesid õilsaid jooni: «Ja ka Penaja, Joojada poeg, pärit Kabselist, ühe sõjaks kõlvulise mehe poeg, oli suur tegudelt: tema lõi kaks Moabi Arieli maha, ja tema läks alla ja lõi ühe lõukoera veekaevandus lume ajal maha. Ja ta lõi ühe Egiptuse mehe maha, kes oli silmaimeks; ja Egiptuse mehe käes oli piik; ja tema läks kepiga ta juurde alla, ja kiskus piigi Egiptuse mehe käest väägisi ära, ja tappis ta ära ta oma piigiga. Seda tegi Penaja, Joojada poeg; seepärast oli ta kuulus nende kolme kangelase seast» (*2. Saam. 23 : 20—22*).

Väga kahju, et autor unustas ütlemast, kus kohal sündis see märkimisväärne seiklus lõukoeraga, kes tapeti lumel; lumi esineb nii harva maades, kus elavad lõvid, et Penaja tegi hästi, tappes looma kärmesti, aega viitmata:

ta oleks hätta jäänud sellega, et lumi kiiresti sulab... kriitika kiirte all.

Soovides teada saada oma alamate arvu, kavatses Taavet jumala sisendusel korraldada Iisraeli ja Juuda loenduse. See tegevus, mis oli niisama pikk kui igav, lõpetati üheksa kuuga ja kahekümne päevaga (*2. Saam. 24: 1—8*).

«Ja Joab andis äraloetud rahva aru kuninga kätte; ja Iisraelis oli kaheksasada tuhat sõjaks kõlvulist meest, kes mõõka välja tõmbasid; ja Juuda mehi oli viissada tuhat» (*9. s.*). Kuid otsekohe, kui loendus oli lõpetatud, sai Taavet aru, et see oli tema suur patt. Piibel ei ütle, mispärast pidi see loendus kuninga peale tõmbama jumala viha, kuid siiski näitab ta, et vanamees oli väga ärritatud.

«Ja Taavet tõusis hommikul üles, ja Jehoova sõna sai prohvet Kaadi, Taaveti nägija kätte ja ütles:

Minna! Ja räägi Taaveti vastu: Nõnda ütleb Jehoova: kolm asja panen ma su ette; vali enesele üks neist välja, ja ma teen ta sulle.

Ja Kaad tuli Taaveti juurde ja andis talle teada ning ütles talle: Kas peab seitse aastat nälg su maale tulema? Või kas tahad sa kolm kuud oma ahistajate eest põgeneda ja nemad sind taga ajavad? Või kas peab katk kolm päeva su maal olema? Ja nüüd, mõista ja vaata, mis vastuse pean ma sellele tagasi viima, kes minu on läkitanud» (*2. Saam. 24 : 11—13*).

Siinkohal tekib mitu tähtsat küsimust. Esiteks räägib tekst ise selgelt, et «Jehoova viha süttis taas põlema Iisraeli vastu, ja ta ahvatles Taavetit nende vastu ning ütles: Mine, loe Iisrael ja Juuda ära!» (*2. Saam. 24 : 1*). Kuid hiljem ärritub jumal veel rohkem ja leiab, et rahva peale tuleb panna mingisugune nuhtlus selle eest, et täideti see, mida ta ise oli sundinud Taavetit tegema. Järelikult kujutab «pühakiri» jumalat veel kord inimsoo vaenlasena, kes tegeleb sellega, et seab inimestele üles lõkse ja püüniseid.

Teiseks, viiendas Moosese raamatus käskis jumal ise kolm korda loenduse läbi viia.

Kolmandaks, ei ole mitte midagi kasulikumat ja arukamat, kuigi pole ka raskemat, kui korraldada elanike kohta täpne arvestus. See Taaveti korraldus oli mitte ainult ettenägelik ja mõistlik, vaid ka püha, sest see oli sisendatud kõrgemalt poolt.

Neljandaks märgivad kõik kriitikud kinnituse naeruväärsust, et Taavetil oli tema väikesel maal 1 300 000 sõdurit. Kui lugeda sõduriteks isegi üht viiendikku elanikest, siis oleks pidanud Palestiinas elama kuus ja pool miljonit inimest. Kuid peale juutide elasid seal veel kaananlased ja vilistid.

Viiendaks, esimene Ajaraamat, mis moodustab piibli mitte vähem kanoonilise osa kui kõik teised raamatud, ja mis väga sageli vastu räägib «jumaliku ilmutuse» teistele raamatutele, leiab, et Iisraelis oli 1 570 000 sõdurit, mis tõstab juudi elanikkonna arvu veel suurema ebatõenäosuseni (*Ajar. 21 : 5*).

Kuuendaks arvavad kriitikud, et saata «prohvet» Kaad «prohvet» Taaveti juurde ainult eesmärgil anda talle valimiseks mõned nuhtlused, on lapsik ja mõttetu tegu, mis ei ole põrmugi jumala suuruse vääriline. Kriitikud näevad selles jumalikus julmuses irvitamist ja araabia muinasjutu kõrvalmaiku, millel ei ole kohta raamatus, kus igal leheküljel esineb nii auväärt «innustaja» nagu seda on jumal.[1]

Vaadelgem nüüd, missugune oli kuninga valik.

«Siis ütles Taavet Kaadi vastu: Mul on väga kitsas käes, langegem ometi Jehoova kätte, sest tema halastus on suur; aga inimeste kätte ei taha ma mitte langeda.

Ja Jehoova saatis katku Iisraeli sekka hommikust seatud ajani, nii et rahva seast, Taanist Peersebast saadik, surid seitsekümmend tuhat meest.

Kui ingel oma käe pidi Jeruusalemma külge pistma, et seda ära rikkuda, siis kahetses Jehoova seda kurja ja ütles inglile, kes rahva seas hukkas: Küllalt! võta nüüd oma käsi tagasi! Ja Jehoova ingel oli Jebuse mehe Arauna rehealuse juures.

Ja Taavet ütles Jehoova vastu, kui ta nägi inglit, kes rahvast oli löönud, ning ütles: Vaata, mina olen patustanud ja mina olen ülekohut teinud; aga mis on need pudulojused teinud? Et olgu su käsi minu vastu ja mu isapere vastu.

Ja Kaad tuli Taaveti juurde sel päeval ja ütles temale: Mine üles, tee Jehoovale altar Jebuse mehe Arauna rehealusele» (*2. Saam. 24 : 14—18*).

Taavet kuulas sõna. Arauna andis talle kõik vajaliku ohverdamiseks. «Ja Taavet ehitas sinna Jehoovale altari ja ohverdas põletamis- ja tänuohvreid. Ja Jehoova võttis

palve maa eest kuulda, ja nuhtlus tõkendati Iisraeli pealt» *(25. s.)*.

Pöördugem tagasi kommenteerijate-skeptikute juurde. Katku, mis kolme päeva jooksul hävitab 70 000 inimest, peetakse täiesti mõistmatuks jumala karistuseks armastatud rahva suhtes, kellega jumal iga päev sõbralikult läbi käib. See karistus näib seda õigustamatumana, kui meenutada, et see langes rahva peale ainult Taaveti teo tõttu, see tegu ise aga seisis arukas riiklikus ürituses, mis pealegi oli sisendatud kõigekõrgema poolt.

Selle katkuga lõpeb teine Saamueli raamat.

Esimene Kuningate raamat algab Taaveti viimaste päevade kirjeldusega ja lõpeb juutide vangipõlvega Paabelis. Talmudi pärimus omistab selle raamatu koostamise prohvet Jeremiale. Seda arvamust, mille on omaks võtnud suurem osa rabisid ja vanakristlikke teolooge, kaitsti ka hilisematel aegadel. Teised teoloogid peavad selle raamatu autoriks Jeremia õpilast Paarukit. Kuid juutide, samuti ka kristlaste jaoks on raamatu autoriks endist viisi muidugi jumal. Sellele seisukohale jääme ka meie. Me püüame katki pigistada selles raamatus pakutavad jumalikud pähklid ja korjame kokku viljakandvad tuumad, mis pähklitest välja langevad kaine mõistuse hoopide all.

«Kui kuningas Taavet vanaks sai ja elatanud oli, siis kaeti teda riietega kinni, aga tema ei saanud sooja.

Siis ütlesid tema sulased talle: Otsitagu mu isandale, kuningale neitsist tütarlaps, see seisku kuninga ees ja hoolitsegu tema eest, ja magagu su süles, et meie isand kuningas sooja saaks.

Ja otsiti ilusat tütarlast kõigist Iisraeli rajadest, ja leiti Abisag Suunemist, ja toodi see kuninga juurde.

Ja tütarlaps oli üliväga ilus, ja oli kuningale hoolitsejaks ja teenis teda; aga kuningas ei saanud temaga ühte» *(1. Kun. 1 : 1—4)*.

See neitsilik sulepadi on tõepoolest leidus, mis teeb au «tuvi-pardi» kujutlusvõimele. Benediktlane Calmet, kes pimesi uskus kõiki piibli muinasjutte-pettusi, märkis, et ilus noor neiu on üsna võimeline innustama seitsmekümneaastast meest (nii vana oli siis Taavet). Püha jutustuse kinnituseks räägib õpetatud munk, et üks juudi arst soovitas keiser Friedrich Barbarossal magada noorte poistega ja panna neid oma rinnale. Kuid öö otsa ei hoia ju poissi

rinnal. Sellepärast, lisab Calmet, kasutati selsamal eesmärgil edukalt väikseid koerakesi.

Piibli kinnitust, et Taavet kauni Suunemi neiu juures end ainult soojendas, ei jaganud isegi tema poeg Saalomon — me näeme hiljem, et ta käskis tappa oma vanema venna Adonija, kes oli süüdi selles, et palus Abisagi kätt. Sellele vaatas Saalomon kui soovile abielluda oma isa lese või liignaisega.

Adonija oli Hagiti poeg, kelle Taavet oli naiseks võtnud enne Patsebat, Saalomoni ema. Pikajuukselise Absalomi surmast peale oli Adonija kuninga lastest vanim ja arvas, et kroon peab õigupoolest temale kuuluma. Kuid õukonnaintriigide abil tõusis troonile Saalomon. Ootamata isa surma, võitlesid mõlemad printsid millestki hoolimata avalikult trooni pärast.

«Ja Hagiti poeg Adonija tõstis ennast suureks ning ütles: Ma saan kuningaks! Ja muretses enesele vankrid ja hobused ja viiskümmend meest, kes tema ees jooksid.

Ja ta isa ei nukrustanud teda oma eluajal, et ta oleks ütelnud: Mispärast teed sa nõnda? Ja ta oli väga ilus kuju poolest, ja ta ema oli ta ilmale toonud pärast Absalomi.

Ja ta ajas oma asju Seruja poja Joabiga ja preester Ebjatariga, ja need aitasid Adonijat, tema poole hoides.

Aga preester Saadok, ja Joojada poeg Penaja, ja prohvet Naatan, ja Simi ja Rei, kangelased, kes Taavetil olid, ei olnud mitte Adonijaga.

Ja kui Adonija pudulojuseid ja veiseid ja nuumveiseid tappis Soheleti kivi juures, mis on Rogeli allika kõrval, siis kutsus ta enese juurde kõik oma vennad, kuninga pojad, ja kõik Juuda mehed, kes kuninga sulased;

aga ta ei kutsunud prohvet Naatanit ega Penajat, ei kangelasi ega oma venda Saalomoni.

Ja Naatan rääkis Saalomoni ema Patseba vastu ning ütles: Kas sa oled kuulnud, et Hagiti poeg Adonija on kuningaks saanud? Ja meie isand Taavet ei tea sest ühtigi.

Seepärast tule, ma tahan sulle ometi nõu anda: Päästa oma hing ja oma poja Saalomoni hing ära.

Mine ja tule kuningas Taaveti juurde ja ütle ta vastu: Eks *sina*, mu isand kuningas, ole vandunud oma ümmardajale ning ütelnud: Sinu poeg Saalomon peab pärast mind kuningas olema, ja tema peab mu aujärje peal istuma? Mispärast on siis Adonija kuningaks saanud?

Vaata, kui sa alles seal oled rääkimas kuningaga, siis

tahan mina su järele sisse tulla ja kinnitan su sõnu» *(1. Kun. 1 : 5—14)*.

Kui meenutada, et Adonija ei olnud end veel kuningaks kuulutanud, vaid ainult taotles seda tulevikus, ja et tal olid pooldajad, nagu Saalomonil olid omad, siis võib öelda, et prohvet Naatan oli häbitu valetaja ja intrigeerija — ta organiseerib koos tapetud Uurija häbitu lese Patsebaga mingisuguseid kavalaid riukaid, mille eesmärgiks on kroon otseselt pärijalt ära võtta, ning kasutab laimu — tema, püha inimene! — selleks, et oma eesmärgile jõuda.

Võib-olla ei olnud troonipärimise kord juutide juures veel päris kindlaks määratud. Kuid on täiesti loomulik, et Adonija kui vanem pidi oma isale järgnema, seda enam, et ta ei sündinud liignaisest ja võõrast naisest nagu Saalomon. Tema õigust tunnistasid kaks esimest isikut kuningriigis — vägede ülemjuhataja ja ülempreester. Järelikult, kui vana kuningas tõepoolest kavatseski trooni anda Saalomonile, siis arvatavasti ainult soovist teha head meelt oma naisele.

Taavet uskus Patseba ja Naatani laimujutte.

«Ja kuningas Taavet ütles: Kutsuge mulle preester Saadok ja prohvet Naatan ja Joojada poeg Penaja! Ja need tulid kuninga ette.

Ja kuningas ütles neile: Võtke enestega oma isanda sulased ja pange mu poeg Saalomon mu oma emase hobueesli selga, ja viige ta alla Kiihoni allika juurde.

Ja preester Saadok ja prohvet Naatan peavad ta seal kuningaks võidma Iisraeli üle, ja teie peate pasunat puhuma ja ütlema: Elagu kuningas Saalomon!» *(1. Kun. 1 : 32—34)*.

Lõpuks saabus Taaveti surmatund. See kuningas rääkis enne surma Patseba pojale, keda ta oli veel enne oma surma käskinud pidulikult võida:

«Ja ka sina tead seda, mis Seruja poeg Joab mulle on teinud, mis ta on teinud kahele Iisraeli sõjaväe vürstile, Neeri pojale Abnerile ja Jeteri pojale Amasale, et ta nad on tapnud ja rahu ajal sõjaverd ära valanud, ja pannud sõjaverd oma vöö külge, mis ta puusadel on, ja oma kingade külge, mis ta jalas on.

Seepärast tee oma tarkust mööda, ja ära lase tema halli pead mitte rahuga allmaailma minna» *(1. Kun. 2 : 5—6)*.

«Ja vaata, su juures on Penjamini mees Keera poeg Simi, Pahhurimist, kes mind kibeda sajatamisega sajatas

sel päeval, kui ma Mahhanaimi läksin. Ja ta tuli alla mulle vastu Jordani juurde, ja ma vandusin talle Jehoova juures ning ütlesin: Ei ma taha sind mõõgaga surmata.

Aga nüüd ära lase teda mitte süüta olla, sest sa oled tark mees ja tead küll, mis sa temale pead tegema, et sa ta halli pea verega allmaailma saadad.

Ja Taavet läks magama oma vanematega, ja ta maeti maha Taaveti linna.

Ja seda aega, mis Taavet on kuningas olnud Iisraeli üle, on nelikümmend aastat; seitse aastat valitses ta Hebronis, ja Jeruusalemmas valitses ta kolm aastat neljatkümmend *(1. Kun. 2 : 8—11)*.

Taavet suri nagu elas. Ta ilmutas hämmastavat tänamatust, käskides tappa oma väeülema Joabi, kõige truuma tema sulastest, kellele ta oli tänu võlgu krooni eest. Surivoodil pani ta toime vanderikkumise, ja tegi seda eemaletõukava küünilisusega, mis oli segatud silmakirjalikkusega. Ta tegi seda Simi suhtes, kellele ta varem oli andeks andnud, et võita suuremeelse kuninga kuulsust, kelle elu kallale ta oli lubanud mitte kunagi kippuda.

Lühidalt, ta jäi hauani truudusetuks röövliks.

Kuid kirik muidugi õigustab sellesama Calmeti suu läbi Taavetit. Ta teeb seda väljendites, mida tasub ära tuua.

«Taavet kasutas Joabi suuri teeneid, ja karistamatus, mis ta talle kinkis nii pika aja jooksul, oli tasuks tema vankumatu truuduse eest; kuid see kaalutlus ei vabastanud Taavetit vajaduse eest karistada kuritegu ja mõista kohut Joabi suhtes.»

Teatavasti pani Joab toime ränga kuriteo, kui ta viis täide Taaveti käsu Uurija suhtes ja jättis ta lahingu kõige ohtlikumasse paika. Ometi mõistab kirik Taaveti õigeks, ei õigusta aga Joabit.

«Teiselt poolt,» lisab benediktlane, «Saalomoni jaoks ei olnud olemas tänulikkuse ajet — sel kuningal olid oma isiklikud ja eramotiivid selleks, et tappa Joab, sest viimane kuulus Adonija pooldajate hulka.»

Asi lõpeb sellega, et Taavet on püha, Saalomon aga — tark. Kõige üle issanda püha tahe! On imesteldav, et kristlik kirik laskis Jeesus Kristuse põlvneda just Taavetist ja Saalomonist. Me oleme «messia» sugupuus juba kohanud mitut veidrat isikut. Kuid need kaks kuningat on palju jälestamisväärsemad kui kõik eelmised, eks ole?

Kui kirik leiaks vähemalt mingisuguseid pehmendavaid asjaolusidki! Mitte midagi säärast. Ta puhastab käsnaga kõik Taaveti kuriteod ning teeb temast kadestus- ja auväärse esivanema. Ta on kuningate musternäidis ja teda kummardavad kõik teoloogid üksmeelselt. Ta on kuulutatud pühakuks kõigi pühakute hulgas. Tema mõttetuid salme lauldakse jumalateenistuse ajal. Veel rohkem, kirik — ta on kuulutanud seda oma rohketel kirikukogudel — näeb Taavetis Jeesuse, s. o. jumalapoja, «püha kolmainsuse» teise liikme inimlikku kehastust[2].

TEMA KUNINGLIKU KÕRGUSE SAALOMONI JUMALIKULT TARK VALITSEMINE

«Ja Saalomon istus oma isa Taaveti aujärje peal, ja ta kuningavõim sai väga kindlaks» (*1. Kun. 2 : 12*). Tundes piibli kombeid, on liigne lisada, et uue kuninga esimeseks ülesandeks oli vabaneda Adonijast ja Iisraeli rahva mõlemast esimesest isikust, kes eelistasid näha krooni Hagiti poja peas. Adonija ei unistanud enam kuningriigist; ta oli ammu aru saanud, et tema laul on lauldud: kõik, mida ta vajas Taaveti pärandusest, oli noor neiu, kes oli soojendanud tema väheauväärse isa konte. Ta oli armunud kaunisse Abisagisse. Ainsa tasuna kahjude eest, mille osaliseks ta oli saanud koos krooni kaotamisega, palus tema, vanem, vahetu pärija, endale ainult oma isa ilusat ümmardajat. See armastus, mis iseenesest mitte midagi ei tähendanud, oli Saalomoni ühe esimese «targa» otsuse ettekäändeks: ta andis käsu Adonija tappa, hoolimata sellest, et see kõiges temale kuulekas oli ja oli leppinud trooni kaotamisega. Lihtsameelne ja naiivne Adonija pöördus oma armuplaanidele abi saamiseks Patseba enda poole.

«Ja Hagiti poeg Adonija tuli Saalomoni ema Patseba juurde. Ja Patseba ütles: Kas on rahu, et sa tuled? Ja ta ütles: On rahu.

Ta ütles: Mul on sulle midagi rääkida. Ja Patseba ütles: Räägi.

Ja ta ütles: Sa tead, et kuningavõim minu käes oli, ja minu peale oli kõik Iisraeli rahvas oma silmad heitnud, et ma pidin kuningaks saama; aga kuningavõim on teisiti läinud ja mu venna kätte saanud, sest see on Jehoova käest temale saanud.

Ja nüüd on üks ainus palumine, mis ma su käest palun; ära saada mind mitte ilma tagasi. Ja Patseba ütles ta vastu: Räägi.

Ja tema ütles: Et ütle kuningas Saalomonile (sest ta ei saada sind ilma tagasi), et ta Abisagi Suunemist mulle naiseks annaks.

Ja Patseba ütles: See on hea; ma tahan su pärast kuningaga rääkida.

Ja Patseba läks kuningas Saalomoni juurde Adonija pärast temaga rääkima. Ja kuningas tõusis üles tema vastu ja kummardas tema ette ja istus maha oma aujärje peale. Ja üks aujärg pandi kuninga emale, ja Patseba istus maha tema paremat kätt

ja ütles: Mul on üks ainus väike palumine, mida ma su käest palun; ära saada mind ilma tagasi. Ja kuningas ütles temale: Palu, mu ema, sest ma ei taha sind mitte ilma tagasi saata.

Ja Patseba ütles: Anna Abisag Suunemist oma vennale Adonijale naiseks.

Ja kuningas Saalomon vastas ning ütles oma emale: Aga mispärast palud sa Abisagi Suunemist Adonijale? Palu temale ka kuningriik, sest ta on mu vend, kes vanem mind; palu ka temale ja preester Ebjatarile ja Seruja pojale Joabile.

Ja kuningas Saalomon vandus Jehoova juures ning ütles: Nõnda tehku mulle jumal ja nõnda pealegi, sest Adonija on rääkinud selle sõna oma hinge kahjuks.

Ja nüüd, nii tõesti kui Jehoova elab, kes mind on kinnitanud ja mu isa Taaveti aujärje peale pannud, ja kes mulle on koja teinud, nõnda kui ta rääkinud, Adonija peab tõesti täna surmatama.

Ja kuningas Saalomon läkitas Joojada poja Penaja, ja see kippus ta kallale, ja ta suri» (*1. Kun. 2 : 13—25*).

Nüüd oli järjekord preester Ebjatari käes; kuid teda ei tapetud. Saalomon ei tahtnud valada preestri verd. Oleks raske olnud ütelda, et tapmise sisendas jumal ise. «Ja kuningas ütles preester Ebjatarile: Mine Anatotti oma põllu juurde, sest sa oled mees, kes surma väärt. Aga ma ei taha sind tänapäev mitte surmata, sest sa oled mu isa Taaveti ees issanda Jehoova laegast kandnud, ja sa oled kannatanud kõike, mis mu isa on kannatanud.

Nõnda kihutas Saalomon Ebjatari ära, et ta ei pidanud Jehoova preester olema, et jehoova sõna pidi tõeks saama, mis ta Silos oli rääkinud Eeli pere pärast» (*1. Kun. 2 : 26—27*).

Kuid Joabi jaoks ei olnud muidugi mingit armuandmist!

«Ja see jutt tuli Joabi ette (sest Joab oli kaldunud Adonija poole, aga Absalomi poole ei kaldunud ta mitte); siis põgenes Joab Jehoova telgi juurde ja hakkas altari sarvedest kinni.

Ja kuningas Saalomonile anti teada, et Joab oli põgenenud Jehoova telgi juurde, ja vaata, ta on altari kõrval. Siis läkitas Saalomon Joojada poja Penaja ja ütles: Mine, kipu ta kallale.»

«Ja kui Penaja Jehoova telgi juurde sai, siis ütles ta tema vastu: Nõnda ütleb kuningas: Tule välja. Ja teine ütles: Ei mitte, sest ma tahan siia ära surra. Ja Penaja viis kuningale vastuse ning ütles: Nõnda on Joab rääkinud ja nõnda on ta mulle vastanud.

Ja kuningas ütles talle: Tee nõnda, kuidas ta on rääkinud, ja kipu ta kallale ja mata ta maha, ja saada minu pealt ja mu isa koja pealt ära süüta veri, mis Joab on ära valanud;

saatku Jehoova tema veri jälle tagasi tema pea peale, et ta on kippunud kahe mehe kallale, kes on õigemad ja paremad teda, ja on need mõõgaga ära tapnud (ja mu isa Taavet ei teadnud sest mitte), Neeri poja Abneri, Iisraeli sõjaväe vürsti, ja Jeteri poja Amasa, Juuda sõjaväe vürsti;

ja nende veri saagu Joabi pea peale ja ta soo pea peale igavesti; aga Taavetile ja tema soole, ja ta kojale ja ta aujärjele tulgu Jehoova käest rahu igavesti.

Siis läks Joojada poeg Penaja üles ja kippus ta kallale ja surmas ta; ja ta maeti maha ta kotta rohulaande» (*1. Kun. 2 : 28—34*).

Voltaire räägib sel puhul, et vaevalt on vaja lisada veel mõnd kuritegu juba toime panduile: Saalomon alustab oma valitsemist pühaduse teotamisest. Kuid pärast nii paljusid õudusi näib veidrana, et jumal, kes tappis 50 070 inimest, kes olid vaadanud tema «laekasse», ei maksa kätte pühimuse reostamise eest, kui sellest tehakse tapapakk väejuhataja jaoks, kes oli andnud Taavetile krooni.

Mingem edasi.

«Ja kuningas pani Joojada poja Penaja tema asemele sõjaväe üle, ja preester Saadoki pani kuningas Ebjatari asemele.

Ja kuningas läkitas ning kutsus Simi ja ütles talle:

Ehita enesele koda Jeruusalemma ja ela seal; ja sa ei tohi sealt välja minna ei sinna ega tänna.

Ja see peab sündima sel päeval, kui sa väljas käid ja lähed üle Kidroni nõva, siis olgu sulle õigesti teada, et sa surma pead surema; sinu veri saagu su pea peale.

Ja Simi ütles kuningale: See sõna on hea; nõnda kui mu isand kuningas on rääkinud, nõnda tahab su sulane teha. Ja Simi elas mitu päeva Jeruusalemmas.

Ja see sündis kolme aasta pärast, et kaks orja Simi juurest ära kargasid Kati kuninga, Maaka poja Aakise juurde. Ja Simile anti teada ning üteldi: Vaata, su orjad on Katis.

Siis võttis Simi kätte ja saduldas oma eesli ja läks Katti, Aakise juurde, oma orje otsima. Nõnda läks Simi ja tõi oma orjad Katist ära» (*1. Kun. 2 : 35—40*).

Aga kui Saalomon sellest teada sai, siis käskis ta oma truul Penajal Simi ära tappa (*46. s.*).

Edasi saame teada, et kuningas Saalomon sõlmis liidu Egiptuse kuningaga ja abiellus isegi tema tütrega. Piibel ei teata ka siin selle Egiptuse kuninga nime, nimetades teda lihtsalt vaaraoks: see tõendab selgesti selle abielu muinasjutulisust. Sel ajal ehitas Saalomon endale palee ja hakkas ehitama templit ning kindlustama linna. Templi ehitamise lõppu oodates sõitis kuningas palvetama Kibonisse, kus oli kuningriigi kõige tähtsam püha paik. Seal andiski jumal temale tarkuse. See lugu on üsna huvitav.

«Kibonis ilmus Jehoova Saalomonile öösi unes, ja jumal ütles: Palu, mis ma sulle pean andma.

Ja Saalomon ütles: Sa oled oma sulasele, mu isale Taavetile, suure heategemise teinud, nõnda kui ta on käinud su ees tões ja õiguses ja otsekohese südamega sinuga, ja sa oled pidanud talle sedasinast suurt heategemist ja oled talle poja andnud, kes ta aujärje peal istub, nõnda kui tänapäev on.

Ja nüüd, Jehoova, mu jumal, sa oled oma sulase kuningaks tõstnud mu isa Taaveti asemele; ja ma olen üks väike poiss, ei ma mõista välja minna ega sisse tulla.

Ja su sulane on su rahva seas, kelle sa oled välja valinud; see on üks suur rahvas, keda ei suuda üles arvata ega üles lugeda paljuse pärast.

Anna nüüd oma sulasele süda, mis sõna kuuleb, et ta su rahvale võiks kohut mõista ja aru saada, mis hea, mis

kuri on; sest kes suudab sellesinasele su paksule rahvale kohut mõista?

Ja see sõna oli hea issanda silma ees, et Saalomon sedasinast asja palus.

Ja jumal ütles ta vastu: Seepärast et sa oled sedasinast asja palunud, ja ep ole enesele palunud pikka iga, ega enesele palunud rikkust, ega palunud oma vaenlaste hinge, vaid oled enesele palunud, et sa oskaksid õigust kuulata, —

vaata, ma olen su sõna järgi teinud; vaata, ma olen sulle andnud targa ning aruka südame, nii et enne sind ep ole sinu sarnast olnud, ja pärast sind ei pea sinu sarnast tulema;

ja sedagi, mida sa mitte ei palunud, olen ma sulle andnud, nii rikkust kui au, nii et ükski kuningate seast ei pea su sarnane olema kõik su päevad otsa;

ja kui sa võtad käia minu teede peal, et sa pead mu kombeid ja mu käskusid, nõnda kui su isa Taavet on käinud, siis tahan ma su elupäevi pikendada.

Kui Saalomon ärkas, vaata, siis oli see unenägu. Ja ta tuli Jeruusalemma, ja seisis issanda seaduse laeka ees, ja ohverdas põletamisohvreid ja valmistas tänuohvreid, ja tegi joodud kõigile oma sulastele» (*1. Kun. 3 : 5—15*).

Niisiis on jutt siin unenäost. Jumal, kes ei oodanud nii kaua, kui Aabraham, Jaakob ja teised magama jäävad, et neile ilmuda, hakkab Saalomoni ajal oma harjumusi muutma ja ootab, kuni see hakkab und nägema. Olgu pealegi. Kuid kuidas see kõik siis teatavaks sai? Tähendab Saalomon ise jutustas kellelegi oma unenäo. Ja niiviisi ühelt teisele, suust suhu levides, jõudis see jutustus esimese Kuningate raamatu autorini, kes elas Paabeli vangipõlve ajal? Küllaltki veider, eks ole?

Teoloogid ütlevad — see on nende ratsu! —, et jumala ilmumine unes ei vähenda nägemuse jumalikkust — kirik tunnistab jumalikke ja saatanlikke unenägusid. Inimese unenägu, kinnitavad kirikutegelased, võib olla «üleloomuliku» mõju tulemus ja ei ole juhuslik. Tunnustagem hetkeks seda seisukohta. Oletagem, et jumal tõesti ilmus Saalomonile. Kuid Saalomon ju ikkagi magas ja polnud järelikult küllaldase teadvuse juures, selleks et rääkida ja vastata. Kui Rooma paavst ise näeks end unes jumalateotajana, kes sülitab õnnistatud leivale, siis ei hakkaks ükski kardinalidest teda selles süüdistama. Kui Saalomon

oleks unes valinud endale au ja rikkuse, siis ei oleks sellel olnud mingisugust tähtsust. Oleks parem olnud, kui jumal küsimusi esitades oleks lasknud Saalomonil ärgata, siis oleks ta paremini aru saanud, mida jumalale vastata. Ärkvel oleva inimese vastus, kes valib tarkuse ja hülgab kõik muu, võinuks olla teeneks. Kuid kui ta magas, ei tähenda vastus midagi. Sellest hoolimata oli võrreldamatu jumal võlutud.

Niisiis, varustatuna tarkusega, mida ta palus ja mille sai unes, ruttas Saalomon Iisraeli lapsi üllatama oma suurepärase õigusemõistmisega ja mõistuse kõrgusega. Tema ebahariliku tarkuse tõenduseks toob piibel üheainsa anekdoodi kahe naise vaidlusest, kes kolmepäevase vaheajaga sünnitasid ühes ja sellessamas majas kumbki ühe lapse. Üks neist suri. Üks naine süüdistas teist selles, et see varastas öösi temalt elava lapse ja pani asemele surnud lapse, kelle ta magades oli ära lämmatanud.

Tüli anti lahendada kuningale. Ema, keda süüdistati vahetamises, vandus kohtus, et laps on tema oma, teine vandus niisama palavalt, et laps on tema oma, ja nõudis teda tagasi.

Siis käskis Saalomon mõõga tuua, lapse pooleks raiuda ja kummalegi emale ühe poole anda. Siin kostab õige ema hirmukarje, kes nõuab, et laps jäetaks sellele, kes ta varastas, ainult et mitte ei tapetaks. Teine aga reedab end taipamatult sõnadega: «See ei pea minule ega sinule saama, raiuge ta pooleks.»

Kuid Saalomoni käsk oli ainult katseks. Ta käskis lapse anda õigele emale (*1. Kun. 3 : 16—28*).

Usklikud satuvad vaimustusse, kui jutlustajad kantslist seda anekdooti jutustavad. Kuid Saalomon võinuks üldse loobuda õudsest katsest, tal oleks vaid tulnud pöörduda mõne ämmamoori poole, see oleks raskusteta ütelnud, kelle laps sündis äsja ja kelle oma oli nelja päevane.

Kuid ärgem norigem, vaid kummardagem Saalomoni «ebahariliku tarkuse» ees. Märkigem vaid, et seda liiki anekdoote on musttuhat. Kõigil rahvastel on alati olnud kohtunikke, kelles läbinägelikkus oli ühendatud lihtsusega. Piirdugem ainult kahe juhtumiga. Kohtunikud, kellest on jutt, ei saanud aga tarkust jumalalt unes.

Keegi ronis kellatorni tippu, et seal midagi parandada. Õnnetuseks kukkus ta alla, kuid ei saanud õnneks viga. Kuid kukkumine oli hukatuslik inimesele, kelle peale ta

kukkus — see inimene sai surma. Tapetu sugulased kaebasid kukkunu kohtusse. Nad süüdistasid teda tapmises ja nõudsid surmanuhtlust või kahjude katmist. Kuidas lahendada niisugust tüliasja? Surmasaanu sugulasi tuli kuidagi rahuldada. Kohtunik aga ei pidanud õigeks süüdistada kukkunut tapmises, isegi mittetahtlikus, inimest, kes ise oli õnnetusjuhtumi ohver. Kohtunik käskis sellel tapetu sugulasel, kes oli kõige jonnakam ja kõige kõvemini karistamist nõudis, endal ronida kellatorni ja sealt end kohtualuse peale libistada, kellel ta käskis kellatorni all seal kohal seista, kus kahjusaanu oli surma saanud. Muidugi loobus jonnakas õigusenõudja oma mõttetust kaebusest.

Teine huvitav juhtum sündis ühe Kreeka kohtunikuga. Üks noor kreeklane kogus raha, et maksta lõbunaisele Teonidale tema omandamise eest. Kord öösel nägi ta unes, et maitses Teonida kaunidusi. Ärgates otsustas ta, et oleks mõttetu raisata raha ühe hetke eest. Omal ajal oli ta sõpradele rääkinud oma armukavatsustest, nüüd aga jutustas neile oma unenäost ja otsusest loobuda kavatsusest saada Teonida armukeseks. Lõbunaine, kellele ei meeldinud asja niisugune käik ja kes oli vihane selle üle, et jäi rahast ilma, kaebas noormehe kohtusse, nõudes tasu. Ta kinnitas, et tal on õigus saada raha, mida noormees kavatses talle pakkuda, sest just tema rahuldas, olgugi unes, noormehe soovid. Kohtunik, kes kaugeltki ei olnud mingisugune Saalomon, tegi otsuse, mille ees meie preestrid peavad kummardama — see pagan, keda jumal ei olnud õnnistanud tõelise vagadusega, käskis noormehel tuua lubatud raha ja visata see basseini, et lõbunaine võiks nautida kuldraha kõlinat ja seda näha, täpselt niisama, nagu noormees oli nautinud tema viirastuslikku lähedust.

Vedagem kihla, et kui «pühale vaimule», kes armastab lõbusaid lugusid, oleks tulnud pähe see lugu, siis oleks ta selle ära toonud piiblis ja oleks selle omistanud Saalomoni tarkusele. Kuid kahjuks on tema kujutlusvõime, nagu see ilmneb piiblist, üsna kleenuke.

Pärast anekdooti kohtuga loetleb esimene Kuningate raamat Saalomoni tähtsamaid sulaseid. Lugeja on arvatavasti nõus, kui me need igavad read vahele jätame. Selle eest leiame me üht-teist huvitavat Taaveti poja kuulsuse ja rikkuse kohta.

«Juuda ja Iisraeli rahvast oli palju kui liiva, mis mere

ääres, paljuse poolest; nad sõid ja jõid ja olid rõõmsad» (*1. Kun. 4 : 20*). «Ja Saalomon oli valitseja kõigi kuningriikide üle Perati jõest vilistite maast Egiptuse rajast saadik. Nemad tõid andisid ja olid Saalomoni alamad kõik ta elupäevad otsa» (*1. Kun. 5 : 1*).

Siin on «püha vaim» juba väga labast nalja teinud, kui võtta arvesse, et asi käib nende kaugete aegade kohta, mille üle ajaloolastel ei ole mingisuguseid andmeid: kes oleks kunagi kuulnud, et juudid valitsesid Eufratist kuni Vahemereni? Tõsi küll, röövimisega olid nad omandanud väikese maa-ala Palestiina kaljudes ja koobastes Peersebast kuni Taanini; kuid kusagilt ei ole teada, et Saalomon oleks võitnud või mõnel muul teel omandanud kas või ühe ruutkilomeetri väljaspool Palestiinat. Vastupidi, «Egiptuse kuninga» käes oli osa Palestiinast, mõned Kaanani piirkonnad aga lihtsalt ei alistunud Saalomonile. Kus on siis tema kiidetud võimsus?

«Ja Saalomoni ühe päeva moon oli viiskümmend tündrit peent jahu ja sada tündrit jämedat jahu, kümme nuumveist, ja kakskümmend karjaveist ja sada lammast, ise veel põderkitsed, ja metskitsed ja hirved, ja kõiksuguseid nuumatud lindusid» (*1. Kun. 5 : 2—3*). Kurat võtaks! Missugune kiitlemine. Lähedased, keda Saalomon kutsus lauda, ei oleks nälga surnud.

Mõned teoloogid, kes on hämmastatud selle ilmse liialduse üle, on seletanud, et Saalomon, kes matkis Paabeli kuningaid, söötis oma sulaseid, ja et nii tuleb ka «pühakirja» mõista. Häda seisab ainult selles, et juudi kuningake ei sarnanenud Paabeli kuningaga mitte rohkem kui väikemõisnik Vene keisriga.

«Ja Saalomonil oli nelikümmend tuhat latrit ta tõllahobustele ja kaksteistkümmend tuhat ratsahobust» (*6. s.*). Need 40 000 latrit on veel toredamad kui 30 härga ja 100 lammast igapäevast moona tema kõrguse Iisraeli ja Juuda kuninga lauale.

«Ja Saalomoni tarkust oli palju enam kui kõige Hommikumaa laste tarkust ja kui kõike Egiptuse tarkust. Ja ta oli targem kui kõik inimesed, kui Eetan, Serahi mees, ja Heeman ja Kalkol ja Tarda, Maaholi pojad, ja ta oli kuulus kõigi rahvaste seas ümberkaudu. Ja ta rääkis üles kolm tuhat õpetusesõna, ja tema laulusid oli tuhat ja viis» *(1. Kun. 5 : 10—12)*.

Muidugi ei tea keegi, kes olid need Eetan, Heeman,

Kalkol ja Tarda, keda siin kindlakäeliselt võrreldakse Saalomoniga ja keda «püha» autor ülistab kõikumatu hooga, nagu oleks juttu tarkadest, kes on tuntud kogu maailmale. Aeg-ajalt «pühakirja» libisev komme viidata kuulsustele, keda keegi ei tunne, ongi üks iseloomustavaid tunnuseid selle kuritahtliku petmisvaimu kohta, mis erapooletule uurijale näib ainsa «vaimuna», kes innustab selle raamatu autoreid.

Mis puutub 3000 õpetussõnasse ja 1005 laulusse, siis on neist säilinud mõned, ja needki ainult *omistatakse Saalomonile*. Voltaire märkis, et oleks olnud siiski parem, kui see kuningas oleks kogu oma elu jooksul tegelnud ainult vanajuudi kiidulaulude kirjutamisega, selle asemel et valada oma venna verd.

Nüüd läheneme kuulsa Jeruusalemma templi ehitamisele, milleks Saalomon raiskas seitse aastat, peale selle veel kolmkümmend aastat palee ehitamiseks. Sellele teemale on pühendatud esimese Kuningate raamatu neli peatükki. Vaadelgem möödaminnes kõige olulisemat.

«Ja Tiiruse kuningas Hiiram läkitas oma sulased Saalomoni juurde, sest ta oli kuulnud, et tema oli kuningaks võitud ta isa asemele; sest Hiiram armastas Taavetit kõik päevad.

Ja Saalomon läkitas Hiirami juurde ja ütles:

Sina tead mu isast Taavetist, et ta ei võinud Jehoova, oma jumala nimele mitte koda üles ehitada sõja pärast, miska nad kõigilt poolt ta peale tulid, kuni Jehoova nad tema jalgade taldade alla andis.

Ja nüüd on Jehoova, mu jumal, mulle hingamist andnud siin ümberkaudu: ei ole tüütist ega kurja kallalekippujat.

Ja vaata, mu meeles on Jehoova, oma jumala nimele koda üles ehitada, nõnda kui Jehoova mu isa Taaveti vastu oli rääkinud ning ütelnud: Su poeg, kelle ma su asemele panen su aujärje peale, seesama peab mu nimele koja üles ehitama.

Ja nüüd, käsi mulle seedripuid raiuda Liibanonilt, ja minu sulased peavad sinu sulastega olema; ja palga tahan ma sulle anda su sulaste eest kõike seda mööda, kuidas sa ütled, sest sina tead, et meie seas ei ole seda meest, kes mõistab puid raiuda, nõnda kui Siidoni mehed . . .

Ja Hiiram andis Saalomonile seedripuid ja küpressipuid kõige ta soovi järgi.

Ja Saalomon andis Hiiramile tuhat kolmsada ja üheksa

säilitist üheksatkümmend nisujahu, söögiks ta perele, ja kaheksa kolmatkümmend vaati ja kaheksa kannu tõugatud õli . . .

Ja kuningas Saalomon pani kõige Iisraeli peale teo, ja sinna teo tarvis läks kolmkümmend tuhat meest.

Ja ta läkitas neid Liibanonile kümme tuhat iga kuu kordamisi: ühe kuu olid nad Liibanonil ja kaks kuud oma kodu. Ja Adoniram oli teo üle.

Ja Saalomonil olid seitsekümmend tuhat, kes koormat kandsid, ja kaheksakümmend tuhat, kes raiusid mäe peal;

ise veel Saalomoni ülevaatajate vürstid, kes töö üle . . .» *(1. Kun. 5 : 15—20, 24—25, 27—31).*

«Ja koda, mis kuningas Saalomon Jehoovale ehitas, oli kuuskümmend küünart pikk, ja kakskümmend küünart lai ja kolmkümmend küünart kõrge» *(1. Kun. 6 : 2).* Vanaheebrea küünar võrdub 52 sentimeetriga nagu Egiptuse omagi. Järelikult oli ehitus 31 meetrit pikk, 10,5 lai ja 15,5 kõrge.

«Ja ta tegi aknad kojale, mis sissepoole laienesid.

Ja ta ehitas koja seina külge madala hoone ümberringi, koja seinte külge ümberringi, templi ja tagumise toa külge; ja tegi küljekambrid ümberringi.

Selle hoone alumise korra laius oli viis küünart, ja keskmise korra laius kuus küünart, ja kolmanda laius oli seitse küünart, sest ta tegi koja seina väljastpoolt astmeliseks, et mitte ära võtta koja seinast» (*1. Kun. 6 : 4—6*).

«Ja oma koja kallal ehitas Saalomon kolmteistkümmend aastat» (*1. Kun. 7 : 1*). «Siis kogus Saalomon Iisraeli vanemad ja kõik suguharude peamehed, kes olid vanemateperede ülemad Iisraeli laste seas . . . Jeruusalemma, et Jehoova seaduse laegast üles tuua . . . Ja kõik Iisraeli mehed tulid . . . ja preestrid kandsid laegast . . . Ja preestrid tõid Jehoova seaduse laeka ta paika . . . kõige pühamasse paika, keerubite tiibade alla . . . Ja kuningas ja kõik Iisrael temaga ohverdasid tapaohvreid Jehoova ees. Ja Saalomon ohverdas tänuohvri . . . kaks kolmatkümmend tuhat veist ja sada ja kakskümmend tuhat pudulojust. Nõnda pühitsesid kuningas ja kõik Iisraeli lapsed Jehoova koda» (*1. Kun. 8 : 1, 3, 6, 62—63*).

Üksikasjad, mis on ära toodud kõigis neis neljas peatükis, on tohutult liialdatud. Kõik need jumalikud kirjeldused sulavad nagu lumi päikese käes, kui neid vähegi

tõsiselt analüüsida. 183 300 inimest, välja arvatud müürsepad ja teised töölised, kes tulevad hiljem, tegelevad ainult ettevalmistustöödega templi ehitamisel, mille pikkuseks on kavatsetud 31,5 ja laiuseks 10,5 meetrit. Need ehitajad panevad seitse aastat nahka hoone ehitamiseks, mille kõrgus on tagasihoidlikult kolm korrust ja pindala 325 ruutmeetrit. Need arvud sunnivad püsti hüppama igaühe, kel on pealiskaudseltki aimu ehitamisest. Saalomoni loendamatud ehitajad olid arvatavasti suured laiskvorstid. Või ei makstud neile palka ja nad lonkisid niisama ringi.

Hoone mõõtmed, mis on ära toodud esimeses Kuningate raamatus, ei lähe kokku andmetega kolmandas Ajaraamatus *(3 : 4)*. Ainuüksi neist lahkuminekutest «pühade» autorite tekstides oleks küllalt, et sisendada kahtlusi, kui põhitekst ise ei kujutaks endast ilmset mõttetust.

Peale selle võib end lõhki naerda, kui loed nende korruste ja juurdeehituste kirjeldusi, mis püstitati ehituse sees ja mis üksteisest küünra võrra välja ulatusid, kusjuures alumine korrus oli meetri võrra kitsam ülemisest. See on tõesti rabav! Ja need külgaknad, mis olid seest laiad ja väljast kitsad — ka see on tore arhitektuuriline nõks.

Templi pühitsemise pidustus lõpetab vääriliselt tema ehitamise kirjelduse. Niisuguseid ohverdamisi ei tohiks ette võtta sagedasti. Nii võib varsti nälga jääda. Arvake iga härja kaaluks 100 kilogrammi — saate 2 200 000 kilogrammi loomaliha; lisage ligi 200 000 kilogrammi lambaliha. Kõik see liha praeti ära jumalamuidu ainult selleks, et kõditada issand jumala haistmist. Ja need 250 000 puuda liha on ainuüksi Saalomoni ohver! Piibel rõhutab eriti, et Iisraeli kogudus tõi ohvreid veistest ja pudulojustest, «keda oli ilma arvamatu ning keda ei võidud ära lugeda paljuse pärast» *(1. Kun. 8 : 5).*

Kui jumal ka pärast kõike seda poleks rahule jäänud, siis oleks ta tõepoolest välja näidanud oma väljakannatamatult rasket iseloomu. Sellepärast «ilmus Jehoova Saalomonile teist korda, nõnda kui ta temale oli Kibonis ilmunud» (*1. Kun. 9 : 2*). See väljend lubab oletada, et jumala teine ilmumine oli samuti seiklus unes. Kuid Taaveti poeg oli rahul ja ei nõudnud tajutavamaid ilmumisi. Ärgem meiegi jumalale etteheiteid tehkem. Olgu nii — kui unes siis unes. Kõige üle valitseb ju «jumala tahe»!

Jumala tänutäheks oli tervituskõne, mille ta pidas

magava kuninga kõrva juures. Seda kõnet võib kokku võtta järgmiste sõnadega: kui sina ja sinu rahvas mind edaspidigi austate, siis on kõik hästi; kuid kui sina ja sinu alamad hakkate kummardama teisi jumalaid, siis hoidke end! Ühesõnaga, vana laul.

«Tiiruse kuningas Hiiram oli Saalomonile lubanud seedripuid ja küpressipuid ja kulda kõike tema soovi mööda, siis andis kuningas Saalomon Hiiramile kakskümmend linna Kalileamaal. Ja Hiiram läks Tiirusest välja neid linnu vaatama, mis Saalomon temale oli andnud, aga need ei olnud ta meelest õiged, ja ta ütles: Mis linnad need on, mu vend, mis sa mulle oled andnud?» (*1. Kun. 9 : 11—13*).

On täiesti arusaamatu, kust võttis Saalomon kakskümmend linna, et teha kingitust oma sõbrale Hiiramile: Samaariat ei olnud veel ja Jeeriku oli vilets külake, Sekem ja Petlemm olid veel pärast purustamist taastamata, neid taastati alles Jorobami ajal. Need ongi kõik Kalilea tolleaegsed «linnad».

«Ja kuningas Saalomon laskis ka laevu teha Esjon-Keberis, mis Eeloti juures, Kõrkjatemere kaldal, Edomimaal. Ja Hiiram läkitas laevadega oma sulased, kes olid laevamehed ja tundsid seda merd, Saalomoni sulastega; ja nad tulid Ooviri ja tõid sealt kulda nelisada ja kakskümmend talenti, ja tõid selle kuningas Saalomoni juurde» *(1. Kun. 9 : 26—28)*.

Et sundida usklikke alla neelama niisugust olematut asja nagu tema kõrguse Saalomoni laevastik, oli vaja muidugi nimetada mõnd meresadamat temale kuuluval rannikul. Autor ei julgenud seda sadamat paigutada Vahemere kallastele, sest selle ranniku kõik sadamad kuulusid foiniiklastele ja olid liiga tuntud. Mõelnud välja mingi sadama Esjon-Keberi Punase mere lahe Elati viimases sopis, ei kartnud «püha» luiskaja, et keegi selle sadama väljamõeldise paljastab. Geograafias on piibli Esjon-Keber niisama palju väärt kui ajaloos piibli targad Eetan, Heeman, Kalkol ja Tarda.

Mis puutub Saalomoni laevastiku sõidu tulemustesse Oovirimaale, mis hoolimata kõige targemate ajaloolaste ja geograafide töökatest otsingutest on jäänudki üles leidmata — siis olid need mannetud, võrreldes selle hiilguse ja toredusega, mida kirjeldati eelmistes peatükkides. Taglastada laev selleks, et see tagasi tulles kaasa tooks

ainult mingisugused 420 talenti kulda, see on tühine! Isandale, kellel on 40 000 latrit hobuste jaoks ja kes lubas endale lõbu põletada 250 000 puuda liha ühe ohverduse ajal, on see kuld pisiasi. Võtke arvesse kaks aastat kestnud sõidu kulud. Puhastulu on tühine. Tõsi, ei oleks maksnud seda lollust märkida kuningas Saalomoni targa riikliku teona ja tema koja hiilgusena.

Vaene «püha vaim»! Omavahel öeldult on sul hetki, kus sa oma suurepäraste anekdootide kõrguselt, mille julge fantaasia on mõnikord tõesti hiilgav, langed alla nii otsatult madalale.

Et usklikke rahustada, ruttame ütlema, et «tuvi» äkki taipas ja parandas oma vea. Teise Ajaraamatu 9. peatükis, vana testamendi tähtsaimas osas, niisama «tõelises» ja «pühas» nagu kõik muu piiblis, leiame, et «kulla kaal, mis Saalomoni kätte tuli ühe aasta sees, oli kuussada ja kuus seitsmetkümmend talenti kulda» *(13. s.)*. Ja edasi: «Ja kuningas tegi suure aujärje elevandiluust, ja karratas selle selge kullaga. Ja kuus astet oli aujärjel ja jalajärg kullast, aujärje külge kinnitatud, ja käetoed kummalgi pool istumisaset, ja kaks lõukoera olid käetugede kõrval seismas, ja kaksteistkümmend lõukoera olid seal seismas kuue astme peal kummalgi pool. Seesugust pole tehtud üheski kuningriigis. Ja kõik kuningas Saalomoni joomariistad olid kullast . . . hõbedat ei arvatud mikski Saalomoni ajal» (*2. Ajar. 9 : 17—20*). «. . . kuninga laevad käisid Tarsises Huurami sulastega; üks kord kolme aasta sees tulid Tarsise laevad, ja tõid kulda ja hõbedat, elevandiluud ja pärdikuid ja vaulindusid. Ja kuningas Saalomon sai suuremaks kui kõik maailma kuningad rikkuselt ja tarkuselt. Ja kõik maailma kuningad püüdsid Saalomoni palet näha saada, et kuulda tema tarkust, mis jumal ta südamesse oli andnud» (*2. Ajar. 9 : 21—23*). «Ja kuningas saatis hõbedat Jeruusalemma nii palju kui kive» (*2. Ajar. 9 : 27*).

Lõpuks ometi! Ole terve, armas kiidukukk «püha vaimu» näol. Kuid kõike seda on veel vähe — esimene Ajaraamat kinnitab, et Saalomon sai isalt korraliku päranduse, mis oli väärt tuhandeid talente kulda, hõbedat ja vaske (*29. ptk.*).

Voltaire arvas oma lõbuks kõik selle kokku temaaegses rahas. «See, mis Taavet jättis piibli kohaselt Saalomonile, on täpselt kaheksateistkümmend miljardit prantsuse liiri. See, mis Saalomon ise kogus, on umbes niisama suur

summa. On küllaltki naeruväärt pidada viletsat kuningakest 36 miljardi liiri ehk umbes poolteise miljoni naelsterlingi omanikuks.»

Piibel teatas, nagu äsja nägime, et maailma kõik kuningad külastasid Jeruusalemma, et Saalomoni ees kummardada ja temale andisid anda. Võib-olla öeldakse, et «püha» autor oleks võinud nimetada mõnda neist kuningatest nimepidi, see oleks avaldanud head muljet. Kuid autor ei harrasta täpseid andmeid — olgu ta kui suur valetaja tahes, tunneb «püha tuvi» vajadust jääda mittetäpseks, et tema pettust ei oleks liiga kerge paljastada.

Siiski, kuna oli vaja nimetada kas või ühtki nime nende kuningate-palveränduríte hulgast, serveerib piibel meile ühe «võimsa valitseja», kellegi «Seeba kuninganna» külaskäigu. Esimese Kuningate raamatu 10. peatükk on peaaegu tervenisti pühendatud sellele sündmusele, samuti nagu teise Ajaraamatu 9. peatükk. Mis puutub maasse, mille valitseja oli see daam, siis on see küsimus teoloogide hulgas välja kutsunud rohkeid vaidlusi. Õnnetuseks ei ole ükski «teadlane» võinud täpselt ütelda, kus kohal maakeral asub see ainult piiblis mainitud riik.

Niisiis, «Ja kui Seba kuningaemand kuulis juttu Saalomonist Jehoova nime pärast, siis tuli ta teda kiusama mõistatustega.

Ja ta tuli Jeruusalemma väga suure väega, kaamelitega, kes kandsid palsameid ja väga palju kulda ja kalliskive; ja kui ta Saalomoni juurde tuli, siis rääkis ta tema vastu kõigest, mis ta südamel oli.

Ja Saalomon andis temale kõik ta asjad teada; ei olnud kuningal midagi teadmata, mida ta temale ei oleks teada andnud.

Kui Seba kuningaemand nägi kõike Saalomoni tarkust ja koda, mis ta oli üles ehitanud, ja sööki, mis ta laua peal, ja ta sulaste hooneid ja ta teenrite ametit ja nende riideid ja ta keldrisulaseid ja ta ülesminemispaika, kust ta üles läks Jehoova kotta, siis ei olnud temas teps vaimu,

ja ta ütles kuninga vastu: Kõne on tõsi olnud, mis ma omal maal olen kuulnud sinu asjust ja su tarkusest;

aga ma ei uskunud seda kõnet enne, kui tulin ja mu silmad ise nägid; ja vaata, mulle ei ole pooltki räägitud; su tarkust ja headust on enam kui jutt, mis ma olen kuulnud» *(1. Kun. 10 : 1—7).*

Soltes ära, kinkis «kuningaemand» Saalomonile haruldasi kallihinnalisi asju ja lisas veel 120 talenti kulda. Omalt poolt puistas galantne Saalomon kuninganna kingitustega üle. Ta andis temale «kõik, mis sellele meelepärast, mida ta palus; ise veel see, mis andis talle kuningas Saalomon oma jõudu mööda» *(13. s.).*

Niisugune laialdane kuulsus pidi kahjustama Saalomoni hingerahu. Jumal andis talle tarkuse ja ei võtnud seda ära; kuid piibel märgib languse algusena neid sõbralikke sidemeid, mis Taaveti poeg sõlmis egiptlastega, ammonitega, Siidoni elanikega ja teistega — need olid muidugi pahad tutvused.

«Aga kuningas Saalomon armastas palju võõra maa naisi, ja neid vaarao tütre kõrval: Moabi, Ammoni, Edomi, Siidoni, Hiti naisi,

rahvaist, kellest Jehoova Iisraeli laste vastu oli ütelnud: Teie ei tohi nende sekka tulla, ja nemad ei tohi teie sekka tulla, sest nad võtavad tõesti teie südame oma jumalate järele käänata! Nende poole hoidis Saalomon armastamisega.

Ja tal oli seitsesada vürstisugu emandat ja kolmsada liignaist; ja ta naised käänasid ta südame eneste poole» *(1. Kun. 11 : 1—3).*

Teatavasti vaatas jumal väga heatahtlikult paljude peavanemate ja prohvetite paljunaisepidamisele. Et mitte minna kaugele, võib meenutada, et Taavet kasutas väga laialt seda issand jumala leebust. Kuid avameelselt öeldes, kuritarvitas Saalomon siiski seda leebust. Tuhat naist, keda ta kõiki armastas, järelikult niisuguseid, kes elasid tema juures mitte ainult näiliselt! Tuhandet naist riietas ta lahti ja pani riidesse! Kuidas tal küll käed ei väsinud!

Ja juhtus see, mis pidi juhtuma, see, mida jumal, muide, olendina, kes tunneb tulevikku paremini kui ükski teine, pidi juba varem ette teadma. Et oma seitsmesajale välismaa vürstitarile meele järele olla, hakkas Saalomon ohvreid tooma nende jumalaile. Ühele künkale Jeruusalemma lähedal ehitas ta templi «Kemosele, Moabi läilusele . . . ja Molekile, Ammoni laste läilusele». Ka Astarte ja Milkom said oma auavaldused. *(4.—8. s.)*

Jumal-isa, kes maailma loomise esimestel aegadel oli süüdistanud Aadamat ja Eevat nende soovis tunda head ja kurja, oli vastupidi vaimustuses Saalomoni üle, kes sedasama teadust soovis tundma õppida. Jumal andis talle

tarkuse, saates oma andi tuhandete õnnistustega. Kõiges selles võib näha ajaloolist osutust sellele, et tol ajastul ei olnud juutidel veel kindlat, täpselt äramääratud usukultust. See on kõige tõenäolisem. Kui neil see oleks olnud, siis ei oleks «püha» autor jutustanud, et Jaakob ja Eesav abiellusid paganatega; Simson ei oleks abiellunud vilistiga jne.

Kriitikud toetuvad neile mõttetustele selleks, et rõhutada, et mitte ükski juutide raamatutest ei olnud sel kujul, nagu nad on jõudnud meieni, kirjutatud kirjeldatavate sündmuste kaasaegsete poolt. Nad ütlevad, et Saalomoni valitsemise ajal olid juudid alles hakanud koonduma riiki. Sellele rahvale oli ükskõik, kas nende kuningas kummardas Kemost, Molekit, Adonaid või Jahvet...

Olgu kuidas tahes, kuid piibel kirjeldab jumalat väga erutatuna. Selle erutuse tulemuseks oli tema kolmas ilmumine Saalomonile. Sel korral ei mainita enam, et jumal ilmus unes. Stseeni on kujutatud väga elavalt: jumal teeb targale Saalomonile ränki etteheiteid sellepärast, et ta on lakanud olemast tark, kuigi tarkust ei ole talt ära võetud. Taaveti poeg saab korraliku, muide sõnalise peapesu. «Seepärast et see sinuga on sündinud, et sa ei ole pidanud mu seadust ega mu kombeid, mis ma sulle olen käskinud, siis tahan ma kuningriigi sinu käest tõesti ära käristada ja selle su sulasele anda» *(1. Kun. 11 : 11)*. Vanaätt on niivõrd vihane, et tal hakkab keel pudrutama, sest ta lisab kohe *(12. s.)*: «Aga ma ei taha seda mitte sinu päevil teha su isa Taaveti pärast; su poja käest tahan ma selle ära käristada.»

Märkigem, et sel ajal poeg Rehhabam, kellest on jutt, ei olnud veel jõudnud mingit pattu teha. Siis tekib küsimus, kui ta jääb jumalale truuks ja pattu teeb ainult Saalomon, siis mispärast peab tema, Rehhabam, maksma katkilöödud pottide eest? Kui ta troonile tõustes paneb toime neidsamu kuritegusid mis isagi, siis peaks teda karistatama, kuid muidugi omaenda pattude eest. Mispärast siis ütleb jumal, et poeg maksab tema eest? Võib arvata, et andes Taaveti pojale oma jumalikku tarkust, andis jumal talle seda nii palju, et enda tarbeks jäi üle hoopis tähtsusetu hulk.

Niisiis, jumal teatas Saalomonile formaalselt, et ta ei võta temalt kuningriiki tema elu ajal. Piibel lisab kohe: «Ja Jehoova tõstis ühe vastase Saalomonile, Hadadi,

Edomi mehe, see oli kuninga soost Edomimaal» *(14. s.)*. Selle Hadadi lühike lugu on iseenesest kisendavas vastuolus kogu eelnevaga. Raske on mõista, missuguse ajupehmenemiseni on läinud «püha» autor, et kirja panna kõik, mida see «petis-tuvi» temale dikteeris. Hadad, nagu meile teatatakse, oli väike laps Edomimaal, kui Joab, kuningas Taaveti «generalissimus», hävitas kõik selle maa meessoost elanikud. Tal läks korda pääseda tapatalgust ja end isa mõnede sulaste saatel Egiptuses varjata. Vaarao andis talle varjupaiga, sõbrunes temaga, kinkis talle maja ja kaunis suure mõisa, andis isegi oma naise õe talle naiseks. «Pühakiri» ei ole siiamaani ühtki vaaraod nimepidi nimetanud. Kuid siin teatab ta meile Egiptuse printsessi nime: Tahpenese — kuninganna õde. Vaevalt on vaja lisada, et kunagi ei ole ükski ajaloolane tema olemasolust ühtki sõna lausunud.

Niisiis on Hadad vaarao kälimees. Pidage silmas, et kõik see sünnib Taaveti valitsemise ajal. Piibel jutustab edasi, et kui Hadad sai teada Joabi surmast, jättis ta Egiptuse kuningaga jumalaga ja tuli tagasi Edomisse, kus tast sai üks neid vaenlasi, keda jumal otsustas ära kasutada, et Saalomoni tema paganlike kalduvuste pärast karistada. Hadad tegi Saalomonile väga palju kurja.

Kuid esimese Kuningate raamatu 11. peatükk ütleb *(4. s.)*: «vanas eas» lubas Saalomon end tõmmata mitmesuguste jumalate kummardamisele, Jahve usust ta aga eemaldus, ja veel edasi saame teada *(42. s.)*, et ta valitses nelikümmend aastat. Oletagem, et Saalomoni truudus Jahvele kestis kolmkümmend aastat ja et viimased tema valitsemise kümme aastat olid patuaastad. Ja siis, kas Hadad, see jumala piits, vaarao kälimees, ei olnud midagi kuulnud Taaveti surmast, see aga on seda võimatum, et otsekohe pärast aujärjele tõusmist abiellus Saalomon Egiptuse kuninga tütrega, Hadadi lähedase sugulasega; või Hadad ei kaotanud aega ja käis mõõgaga Iisraeli kuningriigis varsti pärast Saalomoni kuningaks saamist. Kuid siis oleks ebaharilikkuse tipuks see, et Saalomon sai oma pattude eest karistada kolmkümmend aastat enne nende toimepanekut.

Kuid veel midagi täpsemat: «Ja jumal tõstis Saalomonile veel ühe tüütise, Eljada poja Resoni, kes oma isanda, Sooba kuninga Hadadeseri juurest oli ära karanud... Ja ta oli Iisraeli tüütiseks kõik Saalomoni päevad otsa. Ja see

tuli lisaks sellele kurjale, mida sünnitas Hadad. Ja Iisrael oli tülgas ta meelest, kui ta Arami üle oli kuningaks saanud» *(1. Kun. 11 : 23, 25)*.

See Reson, Arami kuningas, kes Saalomonile kogu ta valitsemise ajal niipalju muret valmistas, näitab kogu selgusega, nagu kaks korda kaks on neli, et kuningas, kes oli nii tark ja alguses Jahvele nii truu, sai nooruses karistada pattude eest, mida ta tegi vanaduse päevil, ja et «püha» autor räägib endale vastu, kui ta eespool kõneleb *(4. ptk., 20.—21. s.)*, et Saalomon valitses Eufratist Vahemereni.

Egiptuse kuninga ja kuuesaja üheksakümne üheksa muu kuninga võimetel oli küllalt tegemist ka omaenda alamatega.

«Ja Jorobam, Nebati poeg,... oli Saalomoni sulane, ja tõstis oma käe kuninga vastu üles.

Ja see oli asi, mispärast ta oma käe kuninga vastu üles tõstis: Kui Saalomon Millot ehitas, siis sulges ta oma isa Taaveti linna müüri prao.

Ja see Jorobam oli sõjaks kõlvuline; ja et Saalomon nägi noore mehe usina olevat tööd tegema, siis pani ta tema kõige Joosepi koja teorühmamise üle.

Ja sel ajal sündis, et Jorobam Jeruusalemmast välja läks, ja prohvet Ahhija, Silo mees, juhtus seal tee peal temale vastu tulema, ja temal oli uus kuub seljas, ja nad olid üksi väljal.

Ja Ahhija hakkas uuest kuuest kinni, mis tal seljas oli, ja käristas selle lõhki kaheteistkümneks lapiks,

ja ta ütles Jorobamile: Võta enesele kümme lappi; sest nõnda ütleb Jehoova, Iisraeli jumal: Vaata, ma tahan kuningriigi Saalomoni käest ära käristada ja sinule kümme suguharu anda.

Ja üks suguharu peab tema päralt jääma mu sulase Taaveti pärast ja Jeruusalemma linna pärast, mis ma olen välja valinud kõigi Iisraeli suguharude seast» *(1. Kun. 11 : 26—32)*.

Me juba nägime, kuidas üks leviit lõikas kaheteistkümneks tükiks oma liignaise, kui see suri Kibas, vägistatuna ühel ööl seitsmesaja lurjuse poolt. Ja nüüd rebib prohvet oma rõiva (hea, et veel rõiva) kaheteistkümneks tükiks, et Jorobami veenda, et jumal lubab tal tõsta mässu, ja et Iisraeli kaheteistkümnest suguharust langeb temale mitte vähem kui kümme. See prohvet Ahhija, märgib

Voltaire, oleks võinud vandenõusid Saalomoni vastu korraldada vähemate kuludega, ohverdamata oma uut kuube, seda enam, et jumal ei hellitanud oma prohveteid eriti sagedasti uute kuubedega. Võib-olla arvestas Ahhija, et Jorobam troonile tõustes katab tema kulud?

Veel üks märkus, mida ei saa tegemata jätta: kolmest vaenlasest, keda jumal seadis Saalomoni vastu, astus ainult Jorobam tegelikult tema vastu ususust lahkumise ja paganlusse ülemineku eest, ja seoses sellega sai tema ainsana kaotuse osaliseks. Ülejäänud kaks vaenlast jälitasid julmalt ja edukalt Saalomoni ja põhjustasid talle palju muret, ärevust ja alandusi. Jorobami mäss lõppes täieliku ebaõnnega. Saalomon tahtis Jorobami tappa, kuid see põgenes Egiptusse, kus elas Saalomoni surmani *(40. s.)*.

11. peatüki 43. salmis kirjeldatakse seitsmesaja naise ja kolmesaja liignaise käskija surma. Kuid ei öelda midagi selle kohta, kas ta tuli tagasi «õigele» teele või surigi paganana. Seepärast vaidlevad teoloogid, kas Saalomon «tark» on neetud või ei ole ta seda mitte. Nende arvamused on lahkuminevad.

Teine pahandav puudujääk on see, et piibel vaikib kuulsa kuninga suurearvuliste abielude osas. On väga kerge teatada, et Saalomon pidas ülal seaduslike naistena seitsetsada välismaist printsessi ja hertsoginnat, kes pärinesid mitmesugustest valitsejate perekondadest üle kogu maailma ja kuulusid «pahade» uskude kummardajate hulka. Kuid oleks olnud huvitav teada saada kas või mõningaidki kirjeldusi pulmakommetest ja pidustustest, mis neid abiellumisi saatsid. Oletagem, et Saalomoni usulised eksimused, mis viisid teda paganlusse, kestsid kümme aastat, mis oli üsna pikk aeg. Siis pidid need seitsesada printsessi ja hertsoginnat — seaduslikku naist — Saalomoni õue tulema keskmiselt seitsekümmend hinge aastas, see aga tähendas ühte kuninglikku pulma iga viie päeva kohta. Kuidas teile meeldib maa, kus kümne aasta jooksul kestavad vahetpidamata avalikud pidustused, kõrgete isikute vastuvõtud, diplomaatiliste viisakuste vahetused jne. jne. Kui paha lugu, et tol ajal ei olnud Gotha almanahhi[1]: siis me tunneksime kõigi tol ajal valitsenud seitsmesaja kuningasoo nimesid.

PIIBLITARKUSE KÕRGEIM VÄLJENDUS

Ei saa lõpetada Saalomoni lugu, peatumata neljal raamatul, mis temale omistatakse ja mis samuti kuuluvad piibli koosseisu: «Saalomoni õpetuse- ehk vanasõnad», «Saalomoni Koguja raamat», «Saalomoni ülemlaul ehk laulude laul» ja «Saalomoni Tarkuseraamat» — need mõtete ja kõnekäändude kogud, mis meile näivad labastena, mõttetutena, maitsetutena ja mis rangelt öelduna mitte midagi väärt ei ole. Raske on uskuda, et haritud kuningas võis jätta maha kõnekäändude kogu, kus ei leidu ühtki niisugust, mis oleks puutunud näiteks valitsemisse, poliitikasse, õuekommetesse ja -harjumustesse. Meie aja mõtlejad imestavad, et terved peatükid on pühendatud langenud naistele, kes kutsuvad enda juurde möödujaid tänavalt; nad ei tunne vaimustust sellesarnaste mõtteterade puhul: «Kaanil on kaks tütart: Anna, anna! Need kolm ei saa küllaliselt; neli ei ütle: Küllalt! Allmaailm ja kinnipandud lapsekoda, maa, mis ei saa vett täis, ja tuli ei ütle: Küllalt!» *(Õpet. 30 : 15—16).* «Need kolm asja on mulle liiga imelikud, ja neli on mida ma ei tea: Kotka tee taeva all, mao tee kalju peal, laeva tee keset merd ja mehe tee neiu juurde» *(18.—19. s.).* «Need neli on väiksemad maa peal, aga nad on targasti õpetatud targad: Sipelgad on rammutu rahvas, siiski valmistavad nad oma leiba suvel; kaljumägrad on jõuetu rahvas, siiski teevad nad oma pesa kalju sisse; rohutirtsudel ei ole kuningat, siiski lähevad nad kõik jaoti välja; ämblik hakkab kinni jalgadega ja on kuninglikkude kodade sees» *(24.—28. s.).*

«Kas võib,» küsib Voltaire, «omistada sääraseid ülitotrusi suurele kuningale, kõige targemale surelikest?»

Saalomoni Tarkuseraamat on välja peetud tõsises stiilis. Kriitikud leiavad muide, et kogu see raamat jätab

igava ja mittemidagiütlevate üldiste sõnade ängistava kogu mulje. Voltaire märgib, et «seda liiki töid ei kirjutata ilukõne reeglite kohaselt ja need ei saa hiilata hea sisuga. Need on kirjutatud selleks, et õpetada, mitte aga selleks, et meeldida. Tuleb vagalt võidelda loomuliku vastikustundega, mida nende lugemine esile kutsub.»

Koguja raamat on hoopis teist laadi. Seda, kelle nimel selles teoses jutustus toimub, kujutatakse pettununa suuruse ahvatlustes, väsinuna naudingutest ja küllastatuna teadmistest. Teda peetakse epikuurlaseks. Igal leheküljel kordab ta, et õiglane ja kuri alluvad ühtedele ja samadele juhuslikkustele, et inimene ei erine millegi poolest loomast, et parem mitte sündida kui eksisteerida, et üldse ei ole mingisugust teist elu ja et ei ole mitte midagi paremat ja arukamat, kui oma töö viljade ja armastatud naise nautimine.

«Võimalik,» märgib Voltaire, «et Saalomon pidas niisuguseid kõnesid mõnele oma naistest. Kinnitatakse, et need on kibedad märkmed, mida ta ise olevat endale teinud. Kuid need mõtteterad, millest hoovab vabaduse hõngu, ei sarnane põrmugi etteheidetega enesele, otsida autori teostes aga vastupidist sellele, mida ta tegelikult räägib, kas ei tähenda see irvitamist tema üle?»

Mis puutub Ülemlaulusse, siis tuleb tema kaheksast laulust midagi tervenisti ära tuua.

«Tema andku mulle suud oma suuandmistega; sest sinu armatsemised on paremad viinast. Sinu õlid on lõhnalt head; ümbervalatud õli on su nimi; sellepärast armastavad sind neiud. Tõmba mind enese järele, jookseme. Kuningas on mind oma kambritesse toonud; me tahame ilutseda ja rõõmustada sinu pärast; me tahame su armatsemisi mainida enam kui viina; on õige, et sind armastatakse . . . Märaks vaarao tõldade ees kujutan ma sind, mu sõbruke. Su palged on kenad helmestega ja su kael korallkeedega. Me teeme sulle kuldhelmed hõbekuppudega . ... Vaata, sa oled ilus, mu sõbruke; vaata, ilus oled sa, su silmad on tuvid. Vaata, sa oled ilus, mu armuke, ja kaunis; ka me säng haljendab. Meie kodade palgid on seedripuud, meie sarikad küpressid» *(Ülemlaul 1 : 2—4, 9—11, 15—17).*

«Mina olen Saaroni sügislill, orgude liilia. Kui liilia orjavitste seas, nõnda on mu sõbruke tütarlaste seas. Kui õunapuu metspuude seas, nõnda on mu armuke poiste

seas; tema varjus ma ihaldasin istuda, ja tema vili on mu suulaele magus. Tema on mu viinud viinakotta, ja armastus on tema lipp mu kohal. Toetage mind viinamarjakookidega, kosutage mind õuntega, sest ma olen haige armastusest.* Ta pahem käsi on mu pea all, ja ta parem käsi kaelustab mind. Ma vannutan teid, Jeruusalemma tütred, põderkitste ja välja metskitstega, et te ei virgutaks ega ärataks armastust, enne kui ta soovib... Mu armuke sõnab ning ütleb mulle: Tõuse üles, mu sõbruke, minu iluke, ja tule ära!... Mu tuvike kaljupragude sees peidus astmestikul, näita mulle oma nägu! Lase ma kuulen su häält, sest su hääl on simane ja su nägu on kena» *(Üleml. 2 : 1—7, 10, 14).*

«Oma asemel otsisin ma öösiti seda, keda mu hing armastab; otsisin teda, aga ei leidnud teda. Ma tahan otse üles tõusta ja linna mööda käia, uulitsate ja turgude peal, et otsida seda, keda mu hing armastab. Otsisin teda, aga ei leidnud teda. Valvajad, kes käivad linna mööda, leidsid mu: Kas olete näinud, keda mu hing armastab? Otse siis, kui ma neist sain mööda läinud, leidsin viimaks selle, keda mu hing armastab; ma pidasin ta kinni, ja ei lase teda lahti, kuni ma saan ta oma ema kotta toonud ja selle kambrisse, kes mind on ihus kandnud. Ma vannutan teid, Jeruusalemma tütred, põderkitste ja välja metskitstega, et te ei virgutaks ega ärataks armastust, enne kui ta soovib» *(Üleml. 3 : 1—5).*

«Vaata, sa oled ilus, mu sõbruke, vaata, sa oled ilus; su silmad on tuvid su juuksetukkade vahel; su juuksed on kui kitste kari, kes alla voogavad Kileadi mäelt. Su hambad on kui niidetud lammaste kari, kes tulevad pesemiselt, kes kõik kannavad kaksikuid, ja talletut ei ole nende seas. Su huuled on kui helepunane lõng, ja su suuke on kena; su meelekohad on kui kranati-õuna pooled su juuksetukkade vahel. Su kael on kui Taaveti torn, mis on ehitatud kindlustusiks; tuhat kilpi on temas rippumas, need kõik on kangelaste kilbid. Su rinnad on kui kaks vasikat, põderkitse kaksikud, kes näsivad liiliate seas... Kui ilusad on su armatsemised, mu õde, kullake! Kui palju paremad viinast on su armatsemised ja su õlide lõhn kõigist palsameist. Su huuled tilguvad kärjemett, kullake; mett ja piima on su keele all, ja su riiete lõhn on kui Liibanoni lõhn» *(Üleml. 4 : 1—5, 10—11).*

«Ma uinusin, aga mu süda oli ärkvel; kuule, mu armuke koputab: Ava mulle, mu õde, mu sõbruke, mu tuvike, mu täieline!... Mu armuke pistis oma käe august läbi, ja mu sisikond möllas tema pärast. Ma tõusin avama oma armukesele ja mu käed tilkusid aina mürri ja valgunud mürri mu sõrmed taba pidemele. Ma avasin oma armukesele; aga mu armuke oli teisale pööranud ning ära läinud...» *(Üleml. 5 : 2, 4—6).*

«Kuhu on su armuke läinud, ilusam naiste seast? Kuhu on su armuke käänanud, et me otsiksime teda ühes sinuga? Mu armuke läks alla oma rohuaeda palsamipeenarde juurde, karjatama rohuaedades ja liiliaid korjama. Mina olen oma armukese oma ja minu oma on tema, kes karjatab liiliate seas...» *(Üleml. 6 : 1—3).*

«Kui ilusad on su jalatallad kingis, sa ülema tütar! Sinu puusade ümmarused on otsekui kaelakeed, meistri kätetöö; su häbedus on suletud liud, millel ei puudu tembitud viina; su kõht on kui nisukuhilas, millel ümber on liiliad; ja kaks rinda on kui kaks vasikat, põderkitse kaksikud, su kael on kui elevandiluust torn... See su kasv on palmipuu taoline ja su rinnad viinakobarate taolised. Ütleksin: Ma tahan palmipuu peale astuda ja ta pööristest kinni hakata; et olgu su rinnad kui viinapuu kobarad ja su nina lõhn kui õunte lõhn, ja su suulagi kui hea viin, mis läheb otsekohe mu armukese sisse ja mida voolavad uinuvad huuled. Ma olen oma armukese päralt, ja minu järele on tema himu. Läki, mu armuke, lähme väljale ja jääme ööseks küladesse; tõuseme vara üles viinamägedele, vaatame, kas viinapuu on pakatanud, kas ta õied on avanenud, kas kranati-õunapuu on õitsemas; seal ma tahan oma armatsemised sulle anda» *(Üleml. 7 : 2—5, 8—13).*

«Oh, kes annab su mulle vennaks, kes minu ema rinda imeks! Leiaksin su uulitsalt, annaksin sulle suud, ei mulle pandaks seda pahaks. Ma juhataksin su ja tooksin su oma ema kotta. Seal õpetaksid sa mind; ma joodaksin sind kalli rohu viinaga, oma kranati-õunapuude mahlaga. Ta pahem käsi on mu pea all, ja ta parem käsi kaelustab mind. Ma vannutan teid, Jeruusalemma tütred, et te ei virgutaks ega ärataks armastust, enne kui ta soovib...

* Kõigis vanemates eestikeelsetes piiblitõlgetes on Ülemlaulu 2. peatüki 5. salm tõlgitud järgmiselt: «Toetage mind viinaplaskudega, tehke mulle ase õunte juurde, sest mina olen haige armastusest».

Meil on väike õde, ja rindu ei ole tal, mis me teeme oma õega sel päeval, kui teda kositakse? . . . » *(Üleml. 8 : 1—4, 8).*

Niisugune on oma kauniduse poolest kuulus Ülemlaul, mis on esile kutsunud nii palju vaidlusi. Eelarvamustest ja usulistest eksitustest vabad inimesed ei näe selles erootilises teoses mitte midagi muud kui harilikku romanssi tolle ajastu vaimus. Kuid teoloogid, nii juudi usu kui kristluse omad, kinnitavad muud. Esimesed kinnitavad vahutava suuga, et poeedi poolt kirjeldatud armastaja on mitte vähem ega rohkem kui . . . jumal, pruut aga, armastatu, orgude liilia on . . . Iisraeli rahvas. Ülemlaulu tõlgendatakse kui juudi rahva allegoorilist ajalugu Egiptusest lahkumisest peale kuni «messia» tulekuni, kui püstitatakse Jeruusalemma kolmas tempel. Selle tõlgenduse tõestamiseks kasutati ära kõik talmudi keerukused, kogu segadus ja kogu kasuistika, lühendused ja ühesuguselt kõlavate sõnade asendamine.

Mis puutub kristlikesse, eriti katoliiklikesse teoloogidesse, siis muudavad nad kõik juudi teadlaste seletused täielikult ümber ja kinnitavad kõige tõsisema näoga, et see erootiline poeem on kõige pühama innustuse vili, prohvetlik raamat, milles kirjeldatakse Kristuse armastust kiriku ja kiriku armastust tema jumaliku asutaja vastu, keda vaadeldakse kui abielumeest, kuigi kujutatakse julgetes vormides, kuid see julgus on puhastatud müstilise mõtte abil ja võib häirida ainult vabamõtlejate patust mõistust.

Esimene niisugune selles mõttes tõlgendus kuulub ühele kirikuisadest — Origenesele, kes on sel puhul kirjutanud mahukad kommentaarid. On küllalt lõbus konstateerida, et selle suure avastuse au kuulub sellele kirikuisadest, kes sai maailmas kuulsaks mitte ainult oma sügava mõistusega ja truudusega kirikule, vaid ka enda kallal toime pandud kohitsemisega. Kohitsetud Origenese kannul tunglevad kõik kristlikud teoloogid, kõik pühakud, kes on õnnelikud juhuse üle sundida naiivseid usklikke alla neelama üht kõige kuulsamat piibli pilli.

Ja tänu sellele leidlikule trikile serveeritakse nunnakloostrites üksikuile nunnadele Ülemlaulu kui ainet mõtlemiseks ja pulbitseva veretormi kustutamiseks. Ei ole raske mõista, missugune on selle poeemi mõju õnnetuile, kloostris kinni peetavaile naistele, kelle enam-vähem hüsteeriline müstitsism neile ette ütleb, et igaüks neist on Kristuse pruut. Oma vaiksete kloostrikambrite üksinduses samastavad vaesed nunnad end kirikuga — armastaja pruudiga — ja anduvad unistustele, mille sisu ei ole raske ära arvata.

Et usklikes paremini kinnitada seda absurdset tõlgendust, on kiriklased andnud Ülemlaulu igale kaheksast peatükist erilise nimetuse. Neist pealkirjadest hõngub teoloogilist kavalust ja valevagadust. Siin nad on:

I peatükk. Armastatu avaldab oma armastust abikaasale, abikaasa — oma armastust naisele.

II peatükk. Kiriku kõne Jeesusest Kristusest.

III peatükk. Kuidas kirik otsib Jeesust Kristust ja kuidas ta teda leides rõõmustab.

IV peatükk. Abikaasa kaunidus, mida on müstiliselt kirjeldatud täiesti kujukates väljendustes.

V peatükk. Abikaasa kahetsus, et ta ei vastanud mehe otsimistele; ta kirjeldab mehe iludust.

VI peatükk. Kahekõne Jeesuse Kristuse ja kiriku vahel.

VII peatükk. Veel üks abielunaise iluduse müstiline kirjeldus; kiriku truu armastus Jeesuse Kristuse vastu.

VIII peatükk. Kiriku ja Jeesuse Kristuse vastastikune armastus.*

Lõpetame oma uurimuse selle osa Voltaire'i sõnadega: «Kuna kirik vaatleb Ülemlaulu allegooriana igavesest ablelusidemest Kristuse ja kiriku vahel, siis vagas püüdes selgitada kõike, mis selles teoses leidub, tahaksime väga teada, mida mõeldakse sõnade all: «meil on väike õde, ja rindu ei ole tal».»

* Ülemlaulu peatükkide pealkirjad tõlkes pärinevad venekeelsest sinodaalsest väljaandest.

sinnapoolegi! Ta tellis kohe kaks kuldvasikat, seadis ühe neist üles Peetelisse, teise Taani ja ütles Iisraelile: teil oleks väga raske ja kauge trügida palvetamiseks ja ohverdamiseks Jeruusalemma. Võite kummardada neid kuldvasikaid, sest need tõid teid Egiptusest välja. Iisraeli rahvas oli ülimal määral rahul, Jorobam aga ehitas veel teised templid mitmete väärjumalate jaoks; ta määras uued preestrid, kel ei olnud midagi ühist Leevi suguharuga, hakkas koguni ise tegelema preestritööga *(26.—33. s.)*.

Kui see teade on õige, siis tõendab see uuesti, et sel ajajärgul ei olnud juudi usk kaugeltki veel välja kujunenud. See pisirahvake, nagu me näeme, vahetab tihti oma

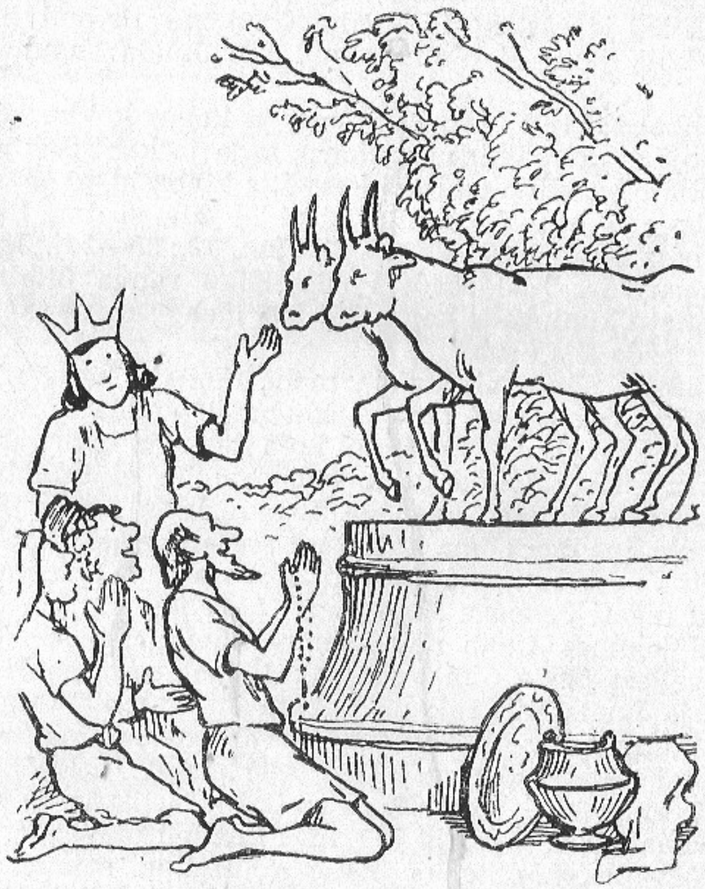

Rahvas kummardab kuldvasikaid.

usku ja on seda teinud juba mitu korda legendaarsest Egiptusest lahkumisest peale kuni Esra ajajärguni. Pöörake ühtlasi tähelepanu ka selle rahva arusaamatule poolehoiule vasikate kui jumala kehastuse vastu! Te ei ole ju unustanud, et jumal tappis Aaroni kuldvasika eest 23 000 inimest, kahe Jorobami vasika eest oleks jumal pidanud maha toksima vähemalt 46 000 juuti. Sel korral näeme aga hoopiski muud.

«Ja vaata, üks jumala mees (Josephus Flavius nimetab teda prohvet Addaks. — *L. Taxil)* tuli Juudast Peetelisse Jehoova sõna peale, ja Jorobam seisis altari juures, et suitsutada.

Ja jumala mees hüüdis Jehoova sõna peale altari vastu ning ütles: Altar, altar, nõnda ütleb Jehoova: Vaata, Taaveti perele peab poeg sündima, Joosija nimi, ja tema peab su peale tapma kõrgete paikade preestrid, kes su peal suitsutavad, ja inimeste luid peab su peal ära põletatama.

Ja ta tegi sel päeval ühe imeasja ja ütles: See on see imeasi, mis Jehoova on rääkinud: Vaata, altar peab lõhkema ja tuhk, mis seal peal on, peab laiali varisema.

Ja see sündis, et kui kuningas kuulis jumala mehe sõna, mis ta hüüdis altari vastu Peetelis, siis sirutas Jorobam oma käe välja altari poolt ja ütles: Võtke ta kinni! Aga ta käsi, mille ta tema vastu välja sirutas, kuivas ära, ja ta ei saanud seda mitte enese poole tagasi pöörata.

Ja altar lõhkes ja tuhk varises altari pealt ära, imeasja järgi, mis jumala mees tegi Jehoova sõna varal.

Ja kuningas sõnas jumala mehe vastu: Et mahenda Jehoova, oma jumala palet ja palu minu eest, et mu käsi saaks mulle tagasi. Ja jumala mees mahendas Jehoova palet, ja kuninga käsi sai talle tagasi ja oli kui enne seda.

Ja kuningas rääkis jumala mehe vastu: Tule minuga koju ja kosuta ennast, et ma võiksin sulle anni anda» *(1. Kun. 13 : 1—7)*.

Kuid prohvetil olid jumalalt väga täpsed juhtnöörid, kes talle käskis: «Sa ei tohi leiba süüa ega vett juua, ega tagasi pöörata seda teed, mida sa oled läinud» *(9. s.)*. Sellepärast loobus ta lõunasöögist ja andidest ning läks tagasi Juuda kuningriiki, sealjuures «läks teist teed, ja ei pööranud tagasi seda teed, mida ta oli Peetelisse tulnud» *(10. s.)*. Ime kangestunud käega on muidugi pisiasi võrreldes imedega, millest seni nii palju on jutustatud.

Õnneks kohtume me varsti prohvet Eelijaga ja siis näeme palju puhtamaid imesid! Mis puutub käsusse inimesele, et ta ei tohi võtta toitu Jorobami valdustes, siis meenutab see ainult liigne kord, et selle kuninga valdused ei olnud eriti suured. Jalakäija võis, Samarias hommikut süües, jõuda õhtusöögiks Jeruusalemma. Seda enam, et prohvet oli arvatavasti harjunud lihtsa eluviisiga ja võis kergelt loobuda einest Peetelis, mis oli Jeruusalemmale veel lähemal kui Samariale.

«Ja üks vana prohvet elas Peetelis. Ja ta poeg tuli ja jutustas talle kõik, mis jumala mees täna Peetelis oli teinud, ja sõnad, mis ta kuninga vastu oli rääkinud. Ja nad jutustasid selle kõik oma isale.

Ja nende isa rääkis nende vastu: Mis teed ta läks? Ja ta pojad olid näinud teed, mida mööda oli jumala mees läinud, kes Juudast oli tulnud.

Ja ta ütles oma poegade vastu: Saduldage mulle eesel! Ja nad saduldasid talle eesli, ja ta istus selle selga,

ja läks jumala mehe järele ja leidis ta istuvat ühe tamme all, ja ütles ta vastu: Kas sa oled see jumala mees, kes Juudast on tulnud? Ja ta ütles: Olen.

Ja tema ütles ta vastu: Tule minuga koju ja söö mu leiba!

Ja ta ütles: Ei ma või sinuga tagasi pöörata ega sinuga minna, ei ma söö leiba ega joo vett sinuga siin paigas.

Sest mu kätte on sõna saanud Jehoova sõna läbi: Sa ei tohi leiba süüa ega seal vett juua, ei sa tohi tagasi pöörata seda teed, mida mööda sa oled läinud.

Ja teine ütles talle: Ka mina olen prohvet nagu sina, ja ingel on mu vastu Jehoova sõna läbi rääkinud ning ütelnud: Vii ta enesega tagasi oma kotta; lase ta sööb leiba ja joob vett. Aga ta valetas tema ette.

Ja jumala mees pööras temaga tagasi, ja sõi ta kojas leiba ja jõi vett» *(1. Kun. 13 : 11—19).*

Tähelepanu äratab, et pruukis inimesel end vaid nimetada prohvetiks, siis usuti teda meeleldi sõna pealt. Meil on meeles, et Sauli ajal oli prohveteid karjade kaupa. Otsekohe kui vanamees Peetelist ütles, et ta on tema ametivend, läks rändur tema juurde sööma.

«Ja see sündis, et kui nad lauas istusid, siis sai Jehoova sõna prohveti kätte, kes oli ta tagasi toonud;

ja ta hüüdis jumala mehe vastu, kes Juudast tulnud,

ning ütles: Nõnda ütleb Jehoova: Et sa oled Jehoova suusõna vastu tõrkunud ja ei ole käsku mitte pidanud, mis Jehoova, su jumal, sulle oli käskinud,

ja oled tagasi pööranud, ja leiba söönud ja vett joonud seal paigas, mille kohta ta su vastu oli rääkinud: Ära söö leiba, ära joo vett, seepärast ei pea su surnukeha mitte saama su vanemate hauda.

Ja see sündis pärast seda, kui ta sai leiba söönud, ja pärast seda, kui ta sai joonud, et ta saduldas eesli prohvetile, kelle ta oli tagasi toonud.

Ja ta läks ära, ja lõukoer leidis ta teelt ja surmas ta, ja ta surnukeha oli siruli tee peal, ja eesel seisis tema kõrval, ja lõukoer seisis surnukeha kõrval.

Ja vaata, mehed läksid mööda ja nägid keha tee peal siruli olevat ja lõukoera selle keha kõrval seisvat, ja tulid ja rääkisid seda linnas, kus vana prohvet elas.

Ja kui prohvet, kes oli ta tee pealt tagasi toonud, seda kuulis, siis ütles ta: See on see jumala mees, kes tõrkus Jehoova suusõna vastu, ja Jehoova on andnud ta lõukoera kätte . . .

Ja ta rääkis oma poegade vastu ning ütles: Saduldage mulle eesel! . . .

Ja ta läks ja leidis ta surnukeha tee peal siruli olevat, ja eesel ja lõukoer seisid keha kõrval. Lõukoer ei olnud kehast söönud ja eeslit maha murdnud.

Ja prohvet tõstis jumala mehe keha üles, ja asetas ta eesli selga ja viis ta tagasi. Ja vana prohvet tuli linna, kaebtust tegema ja teda maha matma.

Ja ta asetas tema surnukeha oma hauda; ja nad tegid kaebtust tema üle: Oh mu vend!

Ja see sündis, kui ta tema sai maha matnud, siis ütles ta oma poegade vastu nõnda: Kui ma suren, siis matke mind maha sinna hauda, kuhu jumala mees on maha maetud; asetage minu luud tema luude kõrvale» *(1. Kun. 13 : 20—31).*

Niisugune on õnnetu ränduri kurb lugu, keda ei saa lõppude lõpuks tõsiselt süüdistada selles, et ta näljasena nii ebasobivalt kasutas inimese valelikku kutsumist, kes end tema ametivennaks nimetas ja kes põrmugi kannatada ei saanud, kuigi sõi koos «prohvetiga». See vaene «jumala mees» ei etendanud nähtavasti erilist osa jumalikus loos. Kui ei oleks seiklust lõviga ja kui ei oleks seda tähelepanuväärset eeslit, kes seisis ennastsalgavalt val-

vel tema laiba juures, ei oleks järeltulev põlv sellest midagi kuulda saanud.

Jah, aga Jorobam? Lugu käega, mis äkki kangestus ja niisama äkki loomulikuks sai, oleks pidanud tema terveks ravima tema kuritegelikust härdusest kuldvasikate ees; peale selle, mis pidi veel hirmsam olema jumala mehe surmast, millest talle muidugi ette kanti? Ja — kuidas seda uskuda — Jorobam ei pöördunud «mitte oma kurja tee pealt, sest ta pani uuesti kõrgete paikade preestriteks kelle tahes rahva seast; kes soovis, selle käe ta täitis, nii et need said kõrgete paikade preestriteks» *(33. s.)*.

On selge, et niisugune paadunud kuritegevus pidi eeskujuliku karistuse saama. Keda siis tabas jumala karistus? Jorobami? Ei! See langes tema noorele pojale Abijale. Laps jäi äkki haigeks. Jorobamil tärkas mõte: tuleb nõu pidada prohvet Ahhijaga, sellega, kes kinkis talle kümme tükki oma kuuest hiilgava tuleviku märgiks. Siin omandab Iisraeli kuninga loogikapuudus fantastilise ulatuse. Ta juba teab, mida endast kujutab jumala kõikvõimsus ja kõiketeadmine. Kuid pöördudes Ahhija poole, et tema vahendusel paluda jumalalt lapse tervenemist, mõtleb ta petta «püha» meest. Jorobam saadab oma kõrge abikaasa Silosse, pannes talle selga rõivad, mis muudavad ta tundmatuks Ahhijale. Ta kujutleb, et naine võib piirduda jutustusega haigest lapsest, avamata oma isikut.

Ja tema kõrgus jõuab Silosse. Piibel teatab koos sellega lisapalana, et «Ahhija ei võinud näha, sest ta silmad ei liikunud vanuse pärast» *(1. Kun. 14 : 4)*. Tähendab, ümberrõivastumine ei oleks vajalik olnud. «Ja Jehoova oli Ahhija vastu ütelnud: Vaata, Jorobami naine tuleb sinu käest midagi pärima oma poja pärast, sest see on haige; nõnda ja nõnda pead sa ta vastu rääkima; aga see sünnib, et kui ta tuleb, siis on ta enese moondanud. Ja see sündis, kui Ahhija ta jalgade klihkamist kuulis, kui ta uksest sisse tuli, siis ütles ta: Tule sisse, Jorobami naine! Miks sa moondad ennast? Aga mind on sinu juurde läkitatud valju sõnaga» *(5.—6. s.)*.

Järgneb pikk kõne, tulvil kibedaid etteheiteid Jorobami ja mõlema vasika aadressil, õuduste ja viletsuste ettekuulutamine valitsevale kojale; ei unustata ka haiget last, konsultatsiooni objekti. «Ja sina, võta kätte, mine oma kotta; niipea kui su jalad linna saavad, sureb poiss ära»

(12. s.). Õnnetu kuninganna tuleb murest muljutuna tagasi Tirsasse, kus asus «kuningakoda». «Ja kui ta tuli koja läve juurde, siis suri poiss ära» *(17. s.)*. Mõeldagu, väikesegi taibu puhul oleks tema kõrgus võinud vältida õnnetust: ta oleks läbi linna pidanud käima karkudel. Sel puhul ei oleks ta linna tänavaile jalaga astunud. Kuid emaarmastus takistas tal selle peale tulemast.

Siin juhatab meid esimene Kuningate raamat teise Ajaraamatu juurde. Sellest saame teada *(13. ptk.)*, et Juuda kuningas Abija, Jorobami poeg, sõdis Rehhabamiga. Abijal oli 400 000 väljavalitud sõdurit, Rehhabamil 800 000 niisamasugust sõdurit. «Ja Abija ja ta rahvas lõid neid maha suure mahalöömisega; ja läbitorgatuid langes Iisraelist viissada tuhat väljavalitud meest» *(17. s.)*. Ühesõnaga, pühad tapatalgud!

Lõpuks läks Jorobam pärast kahekümne kahe aastast valitsemist «magama oma vanematega» *(1. Kun. 14 : 20)*. Jumal-isa, hävitanud ühe Jorobami poegadest, väikese Abija, jättis temale omase piibelliku unustamise tõttu elama teise poja nimega Naadab, kes päriski isa trooni.

Mis puutub Rehhabamisse, siis ei suhtunud ta jumalasse paremini kui Jorobam. «Ja Juuda tegi kurja Jehoova silma ees ja vihastas teda enam kui kõik see, mis nende vanemad olid teinud oma pattudega, mis nad tegid. Ja nad ehitasid enestele kõrgeid paiku, ja kivisambaid ja puusambaid iga kõrge mäekingu peale ja iga halja puu alla. Ja pordumehi oli ka siin maal; nad tegid nende paganate kõikide jäleduste järgi, keda Jehoova Iisraeli laste eest oli ära ajanud» *(1. Kun. 14 : 22—24)*.

«Ja see sündis kuningas Rehhabami viiendal aastal, et Egiptuse kuningas Siisak (siin nimetab piibel vaaraod esimest korda nimepidi. — *L. Taxil*) üles tuli Jeruusalemma vastu, ja võttis Jehoova koja varad ja kuninga koja varad ja võttis kõik hoopis ära; ta võttis ka kõik kuldkilbid, mis Saalomon oli teinud» *(25.—26. s.)*.

Voltaire ütleb sel puhul: «Mõned teadlased räägivad, et see Siisak oli suur vaarao Sesostris; teised teadlased tõendavad, et Sesostris sündis 1000 aastat pärast piibli Siisakit; kõige väljapaistvamad aga tõendavad, et Sesostrist ei ole kunagi maailmas elanud. Üks kaalutlus kõneleb selle kasuks, et see polnud Sesostris, kes Jeruusalemma paljaks riisus: nimelt see, et ta ei röövinud piibli järgi paljaks ei Sekemit, ei Jeerikut, ei Samariat ega

viinud ära ka kuldvasikaid, kuna aga Herodotos räägib, et suur Sesostris riisus paljaks kogu maa.»

Rehhabamile järgnes tema poeg Abija, kes valitses ainult kolm aastat, kes aga sedagi lühikest aega asjata ei raisanud: teise Ajaraamatu järgi tappis ta ühes lahingus viissada tuhat meest Iisraeli kuninga sõjaväest. «Ja Jorobam ei saanud teps jõudu Abija ajal, ja Jehoova nuhtles teda, nii et ta suri. Ja kui Abija sai oma võimu näidanud, siis võttis ta enesele neliteistkümmend naist ja sünnitas kaks kolmatkümmend poega ja kuusteistkümmend tütart» *(2. Ajar. 13 : 20—21).*

Arvutagem veidi. Abija valitses kolm aastat, ütleb esimene Kuningate raamat *(15. ptk. 2. s.).* Esimese aasta jooksul oli sõda Jorobamiga. Mida ütlete teie, sõber lugeja, neist Abija 22 pojast ja 16 tütrest, s. o. 38 lapsest, keda talle 14 naist sünnitasid kahe aastaga?! Oo, õnnelikud ajad! Oo, jumalik sigivus! Kuhu, kuhu oled sa kadunud?

Esimeses Kuningate raamatus leiame kaks huvitavat teadet: «Kolm aastat oli ta (Abija) kuningas Jeruusalemmas; ja ta ema nimi oli Maaka Abisalomi tütar» *(15 : 2).* Abija 22 pojast sai trooni Aasa. Ta valitses Jeruusalemmas nelikümmend üks aastat. Tema ema nimi oli Anaa, Abisalomi tütar. Tähendab isa ja poeg olid abielus õdedega.

Olgu kuidas on, kuid aujärg läks Aasale ja tema nooruse tõttu valitses Juuda riiki mõnda aega tema ema. «Ja Aasa tegi, mis Jehoova silma ees õige... Ja ta saatis pordumehed sealt maalt ära ja saatis kõrvale kõik muidujumalad, mis ta vanemad olid teinud. Ja ta võttis ka oma ema Maaka käest kuningaemavalitsuse ära, sest see oli häbitusekuju teinud puusamba juurde. Ja Aasa raius ta häbitusekuju maha ja põletas selle Kidroni jõenõvas ära; aga kõrgeid paiku ei saadud mitte ära; ometi oli Aasa süda jaotamatult Jehoovaga kõik ta päevad otsa» *(1. Kun. 15 : 11—14).*

Kas Aasale selle eest tasuti? Kohe näete. Eeskätt tuli tal võidelda vaenlase kallaletungi vastu, kui uskuda teist Ajaraamatut *(14. ptk.),* ja veel missuguse kallaletungiga! «Ja Aasal oli vägi, kes kandis kilpe ja piike, Juudast kolmsada tuhat ja Penjaminist, kes kilpi kandsid ja ambu võisid vinna tõmmata, kakssada ja kaheksakümmend tuhat; kõik need olid sõjaks kõlvulised mehed. Ja nende vastu läks Kuusi mees Serah väega, keda oli tuhat korda tuhat, ja kolmesaja sõjavankriga, ja tuli Maaresani. Ja Aasa läks

tema vastu; ja nad seadsid endid taplusele Sepata orus Maaresa juures... Ja Jehoova lõi Kuusi mehed maha Aasa ees ja Juuda ees, ja Kuusi mehed põgenesid ära. Ja Aasa ajas neid taga ja rahvas, kes temaga, Kerarist saadik, ja Kuusi mehist langesid nii palju, et neist keegi ellu ei jäänud... Ja nemad viisid sealt väga palju saaki ära» *(2. Ajar. 14 : 7—9, 11—13).*

See lugu on seda märkimisväärsem, et Etioopiast (Kuusist) on Jeruusalemma tohutu vahemaa. Kahe juudi suguharu 580 000-meheline sõjavägi ei ole vähem imepärane kui etiooplaste miljoniline sõjavägi. Tekib küsimus, kuidas Egiptuse kuningas Siisak ehk Sesostris oma territooriumilt läbi laskis niisugused barbarite sõjaväehulgad? Muide, etiooplased võib-olla läksid Aafrikast Aasiasse... õhuteed kaudu.

Veel ühe kingituse tegi jumal-isa oma armastatud sõbrale Aasale. «Aga oma vana ea sees põdes ta jalgu» *(1. Kun. 15 : 23).* «Püha» autor juhib sellele tähelepanu väga lühidalt; nähtavasti oli see Aasa haigus temale saadetud tema maiste teenete suurendamiseks. Valitsenud nelikümmend üks aastat, läks ta magama oma isade juurde, loovutades koha oma pojale Joosapatile. Vaadelgem siiski, mis toimub sel ajal Iisraeli teises kuningriigis.

Jorobami poeg Naadab «käis oma isa tee peal ja tema patu sees, miska ta saatis Iisraeli patustama» *(26. s.).* Ta valitses ainult ühe aasta *(25. ja 28. s.).* Isaskari soost mehe, kellegi Pasa vandenõu maksis talle elu ja trooni. Muidugi kuulutas Pasa end kuningaks; ta valitses kakskümmend neli aastat, mille juures käitus jumal Seebaoti suhtes niisama halvasti kui Jorobam ja Naadab *(33.—34. s.).* Lõpuks tüdines sellest kõigekõrgem vanaätt. Jumal astus läbirääkimistesse kellegi Jeehuga ja teatas talle, et ta on otsustanud Pasa suguvõsa hävitada. Pasa, nagu arvatakse, suri rahulikult oma voodis, tema poja Eela aga, kes valitses kaks aastat, tappis keegi Simri. Saanud selle kangelasteoga hakkama, pani Simri toime riigipöörde, asus troonile ja hävitas kogu Pasa perekonna, «ei ta jätnud talle üle seda, kes vastu seina kuseb... kaotas kõik Pasa koja ära Jehoova sõna mööda» *(1. Kun. 16 : 11—12).*

Kuid Simri valitsemine kestis ainult seitse päeva: keegi Omri tõstis mässu Simri vastu. Viimane, saanud aru, et tema jumala vitsa osa on täidetud, võttis endalt ise elu. Omri aga istus troonil kaksteistkümmend aastat. «Ja

ta ostis Semeri käest Samaria mäe kahe hõbetalendi eest, ja ehitas linna sinna mäe peale ja nimetas linna, mis ta ehitas, Samariaks, mäe isanda Semeri nime järgi» *(24. s.)*. Umbkaudu selsamal ajal ehitas Peeteli mees Hiiel Jeeriku *(34. s.)*. Iisraeli «suurtel kuningatel», kel olid paljude sadade tuhandete suurused sõjaväed, ei olnud, otsustades piibli järgi, mõnevõrragi korraldatud linnu enne, kui olid ehitatud Samaria, Jeeriku ja Sekem. Meil on siin veel kord võimalus veenduda, et needus, mis oli kord langenud Jeerikule, ei olnud krossigi väärt, sest siis ennustati, et see linn ei tõuse iialgi varemeist.[1]

PROHVET-MÜRISTAJA EELIJA SÕJAKAD KANGELASTEOD

Nüüd me jõudsime Ahhabi, patuse Ahhabi, Omri poja juurde. Piiblilugude õpetajad sunnivad väikesi lapsi needma tema nime. Meie aga peame tunnistama, et koos selle kuningaga muutub piibel jälle huvitavaks. Me kohtume kohe ka võrreldamatu prohveti Eelijaga, ainsa inimesega, kes läks taeva tulisel vankril, mille ette olid rakendatud hobused, mis olid samuti tehtud tulest. «Ja Omri poeg Ahhab sai kuningaks Iisraeli üle... ja oli kuningas Samarias kaks aastat kolmatkümmend. Ja... Ahhab tegi kurja Jehoova silma ees enam kui kõik, kes enne teda olid olnud... Kas seda pisut oli, et ta... Jorobami pattude sees käis,... et ta siidonite kuninga Etbaali tütre Iisebeli naiseks võttis; ja läks ja teenis Paali ning kummardas tema ette» *(1. Kun. 16 : 29—31)*.

Jumal andis Taavetile andeks tema abielu Patsebaga, kelle mehe ta tappis; ta vaatas heatahtlikult Saalomoni abielule Egiptuse kuninga tütrega; kuid kui Ahhab julges abielluda Iisebeliga, Sidoni kuninga tütrega, siis pidas jumal seda hirmsaks kuriteoks.

Patune kuningas ei rahuldunud oma kummarduste jaoks harilike kuldvasikatega: ta «tegi altari üles Paalile Paali kotta, mis ta ehitas Samariasse» *(32. s.)*. Kuid see ei ole veel kõik! Tundke õudust, usklikud: «ja Ahhab tegi puusamba; ja Ahhab tegi Jehoova, Iisraeli jumala ärritamiseks veelgi enam kui kõik Iisraeli kuningad, kes enne teda olid olnud» *(33. s.)*.

Lühidalt, Iisebeli kuninglik abikaasa tegi kõik jumalale vastumeelt ja lõbustas end sellega, et ärritas vanameest ja ei andnud talle rahu. Loomulik, et oli vaja esmaklassilist prohvetit. Ja jumal otsustas ülipatusele Ahhabile vastandada ülipüha Eelija, Tisbe mehe. «Ja Eelija, Tisbe mees, Kileadimaa majaliste seast, ütles Ahhabi vastu: Nii

tõesti kui Jehoova, Iisraeli jumal, elab, kelle ees ma seisan, ei pea neil aastail kastet ega vihma olema, kui aga mu suusõna peale» *(1. Kun. 17 : 1)*. Nõnda öelnud, pöördus Eelija uhkelt kandadel ringi.

Kuid piibel ei ütle, kuidas suhtus sellesse teatesse Ahhab ise.

«Ja Jehoova sõna sai tema kätte ning ütles: Mine siit ära ja kääna hommiku poole, ja ole varjul Keriti jõenõva ääres, mis on Jordani ees; ja peab sündima, et sa jõest jood, ja kaarnaid olen ma käskinud sind seal toita. Ja ta läks ja tegi Jehoova sõna järgi ... Ja kaarnad tõid talle leiba ja liha hommikul ja leiba ja liha õhtul, ja ta jõi jõenõvast» *(2.—6. s.)*.

Mõte sööta pühakuid kaarnate abil innustas hiljem paljusid pühade erakute elulugude koostajaid. Kõrbeerak Paulus näiteks sai Teeba koopas oma toiduportsu poole leiva ulatuses kuuekümne aasta jooksul kaarnalt. Kui Paulus oli alles saja kolmekümne aastane, külastas teda koopas erak Antonius, alles üheksakümneaastane noormees. Siis tõi kaaren mõlemale erakule eineks juba terve leiva. Kõik see on absoluutselt õige! Hieronymus kinnitab oma ausõnaga, et kõik see oli just nii!

Pöördugem tagasi Eelija juurde.

«Ja see sündis aasta pärast, et jõenõva ära kuivas, sest seal maal ei olnud vihma.

Ja Jehoova sõna sai tema kätte ning ütles:

Võta kätte, mine Saarpatti, mis on Siidoni päralt, ja viibi seal; vaata, ma olen seal üht lesknaist käskinud sind toita.

Ja ta võttis kätte ja läks Saarpatti ja tuli linna värava ette, ja vaata, seal oli üks lesknaine puid korjamas. Ja ta hüüdis naist ning ütles: Et võta ja too mulle pisut vett juua.

Ja ta läks võtma; siis hüüdis Eelija talle järele ning ütles: Et võta enda kätte minu jaoks ka paluke leiba.

Ja naine ütles: Nii tõesti kui Jehoova, su jumal, elab, ep ole mul kakukestki, kui aga peotäis jämedat jahu vakas ja pisut õli kruusis; ja vaata, ma olen korjanud kaks puud ja lähen ja teen sest leiba enesele ja oma pojale; me sööme siis selle ja sureme.

Ja Eelija ütles ta vastu: Ära karda; mine, tee oma sõna järgi; aga esmalt tee mulle sellest pisuke kook ja too minu kätte; ja pärast tee enesele ja oma pojale.

Sest nõnda ütleb Jehoova, Iisraeli jumal: Jäme jahu ei lõpe vakast ega vähene õli kruusist selle päevani, kui Jehoova vihma annab maa peale.

Ja ta läks ja tegi Eelija sõna järgi; ja Eelija sõi, ja naine ja ta pere ühe aasta.

Jäme jahu ei lõppenud vakast ega vähenenud õli kruusist Jehoova sõna järgi, mis ta Eelija läbi oli rääkinud.

Ja kui need asjad said sündinud, siis jäi naise, koja emanda poeg haigeks, ja ta haigus võttis väga võimust, seni kui leili ei jäänud ta sisse.

Ja ta ütles Eelija vastu: Mis on mul sinuga tegemist, sa jumala mees? Sa oled mu juurde tulnud mu ülekohut mainima ja mu poega surmama.

Ja Eelija ütles ta vastu: Anna oma poeg minu kätte! Ja ta võttis selle tema sülest ja viis katusepealsesse tuppa, kus ta elas, ja pani ta maha oma voodi peale,

ja hüüdis Jehoova poole ning ütles: Jehoova, mu jumal, kas sa ka lesknaisele, kelle juures ma ikka kui võõras aset olen, paha teed, et ta poega surmata?

Ja ta sirutas end poisi peale kolm korda, ja hüüdis Jehoova poole ning ütles: Jehoova, mu jumal, et pööraku selle poisi hing ta sisse tagasi!

Ja Jehoova kuulis Eelija sõna; ja poisi hing pööras ta sisse tagasi, ja ta sai elavaks.

Ja Eelija võttis poisi, ja viis katusepealsest toast maha kotta, ja andis ta tema emale. Ja Eelija ütles: Vaata, su poeg on elus.

Ja naine ütles Eelija vastu: Nüüd tunnen ma, et sa oled jumala mees ja et Jehoova sõna su suus on tõde» *(1. Kun. 17 : 7—24)*.

See prohvet on taiplikkuse musternäidis, sest ta taipab esimesest pilgust, et naine, kes korjas puid, on lesknaine. Võib-olla näib mõnele imestustäratavana, et ta nõudis sellelt vaeselt naiselt kogu leiva endale üksinda? Võib arvata, et lesknaine, kes kuulus küll paganausuliste hulka, usaldas võõra sõnu rohkem, kes kõneles Iisraeli jumala nimel, kui prohvet ise uskus oma jumala lubadustesse. Kuid teoloogid ütlevad, et see ainult näib nii: Eelija pani selle naise ainult proovile, ja ime sündis sellepärast, et naine ei kõhelnud ja otsekohe uskus. Kui ta oleks keeldunud Eelijale andmast oma viimast leivatükki, ei oleks imet sündinud. Kuid selle ime kuulutas ette ju jumal! Kuidas pidi siis ime sündimata jääma? Siin on nõiutud

ring ja on kasutu püüda mõista seda piibli väljamõeldist. See on juba üleloomuliku ja arusaamatu valdkond ning kuulub seega pühade isade erialasse.

Muide, rohkem väärivad uurimist imed, mida jumal mõnikord toime pani, arvatavasti reklaamiks, rahvaste hulgas, kes ei olnud tema usku. Uskmatuile aga need ei mõjunud, nad ei pöördunud «tõelisse» usku isegi pärast neid imesid.

Piibel ei kõnele näiteks, et Sarepta lesk oleks läinud juudi usku. Kõik vanaaja rahvad tunnistasid mitmesuguste jumalate olemasolu, oletasid, et need jumalad annavad osa oma võimsusest väljavalituile — Egiptuse, Pärsia, Paabeli tarkadele, mõnikord isegi harilikele paganaile, nagu Piileamile. Igaüks neist nõidadest pidas kinni oma kommetest, oma usust. Sellega ongi seletatavad piibli jutustused sellest, et vaarao, nähes Moosese imetegusid, tunnistas tema jumala võimsust, kuid ei vahetanud usku. Sarepta lesk tunnistas juudi jumalat, kuid ei näinud vajadust minna teise usku.

«Ja mitme päeva pärast sai Jehoova sõna Eelija kätte kolmandal aastal ja ütles: Mine, näita end Ahhabile, et ma annaksin vihma maa peale» *(1. Kun. 18 : 1)*. Tähendab, vihma ei olnud kolm aastat. «Ja Eelija läks end näitama Ahhabile. Ja kange nälg oli Samarias» *(2. s.)*. Arusaadav, et pärast kolme aastat põuda oli nälg. Kuid mispärast määratses jumal Samarias rohkem kui kuskil mujal?

«Ja Ahhab hüüdis Obadja, kes ta koja üle oli. Ja Obadja kartis väga Jehoovat.

Ja see sündis, et kui Iisebel võttis Jehoova prohvetid ära kaotada, siis võttis Obadja sada prohvetit ja peitis nad eest ära, viiskümmend meest kumbagi koopasse, ja toitis neid leiva ning veega.

Ja Ahhab ütles Obadja vastu: Käi maa läbi kõigi veeallikate ja kõigi jõenõvade juurde; ehk leiame rohtu, et saaksime oma hobuseid ja hobueesleid elus pidada, nii et me ühtegi lojust ei hukka.

Ja nad jagasid isekeskis maa, mis nad pidid läbi käima; Ahhab läks teist teed isepäinis, ja Obadja läks teist teed isepäinis» *(1. Kun. 18 : 3—6)*.

Raske on kujutleda kuningat, kes lahkub paleest ja läheb otsima toitu hobustele. Näib, et ta oleks võinud saata kellegi oma sulastest. Kas tõesti raske viletsuse tõttu, mis oli kätte jõudnud kolme põua-aasta jooksul, saatis kuningas Ahhab laiali kogu oma koja ja kõik teenrid, jättes alles ainult ülemteenri? Kõige ebaharilikum seisab selles, et leidus veel allikaid, ojasid ja jõgesid. Heinamaad olid viljatud vihma puudumise tõttu — see on selge; kuid seesama põud pidi mõju avaldama ka allikatele ja ojadele, millest Ahhab kõneles Obadjaga. Tekitab lõbu, et ükski usklikest ei esita piiblit lugedes endale ühtki neist küsimustest.

Mingem edasi. Rohumaid otsides kohtas Obadja Eelijat ja heitis silmili maha. Prohvet käskis tal kuningale teatada oma peatsest külaskäigust. See kohustus erutas imelikul kombel Obadjat, kes arutles nii: «Ja see sünnib: ma lähen su juurest ära, ja Jehoova vaim tõstab su, ei ma tea, kuhupoole; ja ma tulen Ahhabile teada andma, ja ta ei leia sind mitte; siis ta tapab mu ära» *(12. s.)*. Nähtavasti kartis see lihtsameelne Obadja niivõrd jumalat, et nägi isegi prohveti sõnades altvedamist. Õnneks rahustas ja ergutas teda Eelija, lubades Ahhabi juurde minna veel selsamal päeval.

«Ja Obadja läks Ahhabile vastu ja andis seda talle teada. Ja Ahhab tuli Eelija vastu.

Ja see sündis, et kui Ahhab Eelijat nägi, siis ütles Ahhab ta vastu: Sinaks see oled, kes Iisraeli langetab?

Ja tema ütles: Ei mina langeta Iisraeli, küll aga sina ja su isakoda, et te Jehoova käsud maha jätate ja sina käid Paalide järel.

Ja nüüd läkita, kogu mu juurde kõik Iisrael kokku Karmeli mäe juurde, ja need nelisada ja viiskümmend Paali prohvetit, ja need nelisada Asera prohvetit, kes Iisebeli laua pealt söövad.

Ja Ahhab läkitas kõigi Iisraeli laste sekka, ja kogus prohvetid Karmeli mäe juurde kokku.

Ja Eelija lähenes rahvale ja ütles: Kui kaua olete te lonkamas kahe karguga? Kui Jehoova on jumal, siis käige tema järel. Ja rahvas ei vastanud talle sõnagi.

... Mina üksi olen Jehoovale üle jäänud prohvetiks; ja Paali prohveteid on nelisada ja viiskümmend meest.

Ja nemad andku meile kaks härikmullikat, ja nemad valigu enestele välja üks härikmullikas ja raiugu see tükkideks ja pangu puude peale, aga tuld ärgu pangu nad mitte sinna ligi; ja mina tahan teise härikmullika valmis teha ja puude peale panna, minagi ei taha tuld sinna ligi panna.

Ja teie võtke oma jumala nime hüüda, ja mina tahan Jehoova nime hüüda; ja see jumal, kes tulega vastab, seesama on jumal. Ja kõik rahvas kostis ning ütles: See asi on hea.

Ja Eelija ütles Paali prohvetitele: Valige enestele üks härikmullikas, ja tehke see esmalt valmis, sest teid on rohkem; ja hüüdke oma jumala nime, ja ärge pange tuld ligi.

Ja nemad võtsid härikmullika, mis neile anti, ja tegid selle valmis, ja hüüdsid Paali nime hommikust lõunast saadik ning ütlesid: Paal, vasta meile! Aga häält ei olnud ega seda, kes vastas. Ja nad tantsisid lonkamisi altari ümber, mille nad olid teinud.

Ja see sündis lõuna ajal, et Eelija neid hullutas ning ütles: Hüüdke suure häälega, ta on ju jumal; sest

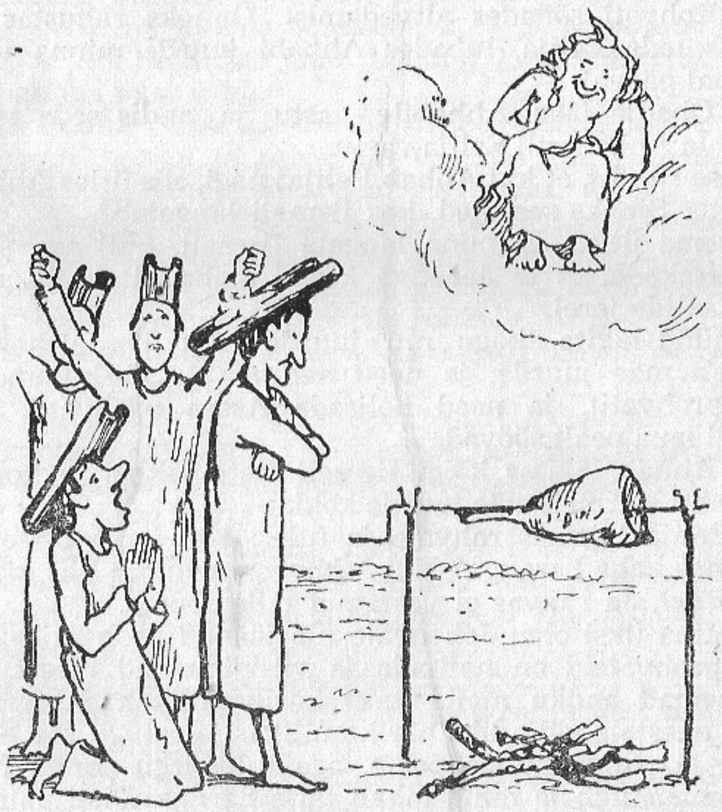

Baali preestrid ei suuda imet teha.

ehk ta mõlgutab mõtteid, ja ehk ta on kõrvale läinud, ja ehk tal on teekond, vahest on ta magamas, — et ta üles ärkaks.

Ja nad hüüdsid suure häälega ja tärkisid endid mõõkadega ja piikidega oma korra järgi, kuni veri neist üle valgus» *(1. Kun. 18 : 16—28).*

Kriitikud märgivad, et Karmeli mägi asus sidoni rahva territooriumil, Sidoni kuningriiki ei tohi aga ära segada Iisraeli kuningriigiga. Kas võisid Ahhabi alamad selleks, et vastata prohvet Eelija väljakutsele, koguneda maakohta, mis kuulub teisele kuningriigile? Karmeli mägi figureerib selles jutustuses ainult seetõttu, et «jumaliku tuvi» teadmised geograafias on nõrgad. Kriitikud märgivad veel, et kui uskuda selle loo tõepärasust ja võtta seda niisugusena, nagu see on jutustatud, siis ilmneb temast täie selgusega, et rahvas oli väga heasüdamlik ja aus, kui ta Eelija ettepaneku üksmeelselt vastu võttis. Niisama ilmne on, et tema preestrid, keda piibel nii hukka mõistab, uskusid oma Baalisse nagu Eelija oma jumalasse, kui nad endale lõid hullunult noahoope ja valasid oma verd, et saada taevast tuld.

Kuid seda liiki naeruväärsetest ja fantastilistest jutustustest tuleb siiski tuletada õiged järeldused juudi rahva ajaloo kohta. Materjali selleks, kuigi vähe, leidub, kui piibli anekdoodid vabanevad «imedest» ja teistest fantastilistest kaunistustest. Esitatust ilmneb näiteks, et Iisraeli ja Juuda rahvas kummardasid lõppude lõpuks üht ja sedasama jumalat, ainult olid andnud talle erinevad nimed. Iisraelil olid kuldvasikad, Juudal aga kuldhärjad, mis Saalomon pani kõige pühamasse paika ja mis seisid seal Jeruusalemma ja templi purustamiseni «vaarao Siisaki» poolt. Tekstist ilmneb, et Iisrael ei kummardanud tegelikult oma vasikaid, sest on öeldud, et ta kummardas Baali. Kuid sõnad «Bal», «Bel» ja «Baal» tähendasid sedasama mis «issand», nagu ka sõnad «Adonai», «Elohim», «Seebaott» ja «Jahve». Ohverdamise kombed olid ühesugused. Vahe seisis ainult vaimulike omakasupüüdlikes huvides. Iisraeli valeõpetus seisis selles, et Iisraeli lapsed ei tahtnud palvusi pidada ja ohverdusi toime panna Jeruusalemmas, kus valitses Juuda suguharu, vaid tegid seda enda juures kodus.

«Ja see sündis, kui lõuna-aeg sai mööda läinud, et nad prohvetite kombel rääkisid, kuni roaohver pidi ohverda-

tama; aga ei olnud häält ega seda, kes vastas, ega seda, kes tähele pani.

Ja Eelija ütles kõige rahva vastu: Lähenege mulle. Ja kõik rahvas lähenes talle. Ja ta parandas Jehoova altari, mis oli maha kistud.

Ja Eelija võttis kaksteistkümmend kivi Jaakobi laste suguharude aru järgi, kellele oli Jehoova ütelnud: Iisrael peab su nimi olema.

Ja ehitas kividest altari Jehoova nimel, ja tegi altari ümber vao, mis külimitu seemet mahutas,

ja seadis puud, ja raius härikmullika tükkideks ja pani selle puude peale,

ja ütles: Täitke neli kruusi veega, ja valage see põletamisohvri peale ja puude peale. Ja ta ütles: Tehke seda teist korda; ja nad tegid teist korda. Ja ta ütles: Tehke kolmat korda; ja nad tegid kolmat korda.

Ja vesi jooksis altari ümber, ja ka vagu sai täis vett.

Ja see sündis, kui roaohver pidi ohverdatama, et prohvet Eelija lähenes ja ütles: Jehoova! Aabrahami, Iisaki ja Iisraeli jumal! Saadagu täna teada, et sina oled jumal Iisraelis ja et mina olen su sulane, ja et ma su sõna peale kõik need asjad olen teinud.

Vasta mulle, Jehoova, vasta mulle, et rahvas saaks teada, et sina oled Jehoova jumal, et sina pöörad nende südame tagaspidi.

Ja Jehoova tuluke langes maha ja sõi ära põletamisohvri ja puud, ja kivid ja põrmu, ja lakkus ära vee, mis vaos oli.

Ja kõik rahvas nägi ja heitis silmili maha ja ütles: Jehoova on jumal! Jehoova on jumal!

Ja Eelija ütles neile: Võtke Paali prohvetid kinni, ärgu pääsegu neist ükski! Ja nad võtsid need kinni, ja Eelija viis nad alla Kiisoni jõenõva äärde ja tappis nad seal ära» *(1. Kun. 18 : 29—40).*

Mõned teadlased kinnitavad, et Eelija on allegooriline isik ja et tegelikult ei ole kunagi mingisugust prohvetit Eelijat olnud. Kuid kui Eelija olekski elanud, siis, ütlevad kriitikud, ei oleks ükski inimene vähem inimlik olnud, sest kooskõlas piibli tekstiga uskusid Baali prohvetid niisama palavalt oma jumalasse, nagu tema uskus omasse, ja nende usk oli niisama kindel nagu temagi usk. Nad olid truud oma jumalale ja oma kuningale. Oli julmim ebaõiglus neilt elu võtta. Ja kuidas kannatas Iisraeli kunin-

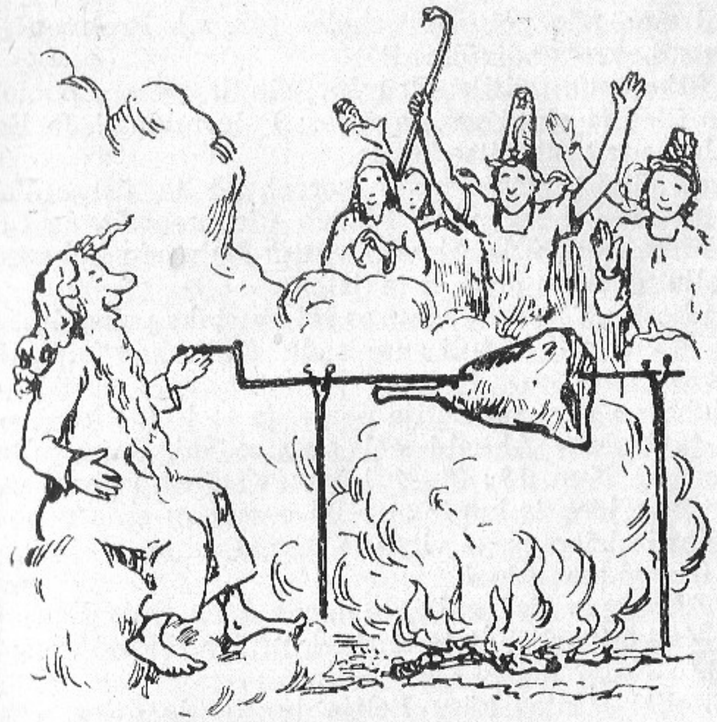

Jehoova paneb Eelija jaoks toime ime, mis Baalil ei õnnestunud.

gas niisugust massilist hävitamist? Sest see oli ju hukkamõistmine temale endale. Lõpuks pidi Eelija arvestama, et ennekuulmatu ime — äikese tekkimine selge ilma puhul, mis härja, puud, kivid ja veevoolu silmapilkselt põlema pani — oleks pidanud muidugi paganausu preestrid mõtlema panema ja nad kahtlemata õigele teele saatma. Ta oleks ju pidanud hoolitsema patuste kahetsemise eest, mitte aga neid surmama.

Uputanud Baali prohvetid Kiisoni vette, ütles Eelija Ahhabile: «Mine üles, söö ja joo, sest suure saju kohisemine tuleb» *(41. s.).* Te ei ole unustanud, et maa kõik rahvad ootasid kolme aasta jooksul kannatamatult karastavat vihma. Järelikult teatas Eelija Ahhabile õnneliku uudise. Kuid ta valetas, et kuuleb saju kohisemist, sest kuulda ei olnud veel midagi, nagu ilmneb järgnevatest ridadest: «Ja Ahhab läks üles sööma ja jooma; ja Eelija läks üles Karmeli mäe otsa ja laskis enese kummuli maha

ja pani oma näo põlvede vahele» *(42. s.)*. Prohvetil olid nähtavasti akrobaadivõimed!

«Ja ütles oma poisile: Et mine, silmitse mere poole! Ja ta läks üles ja silmitses, ja ütles: Pole midagi! Ja Eelija ütles: Mine tagasi! seitse korda.

Ja see sündis seitsmendal korral, et ta ütles: Vaata, väike pilv kui mehe pihk tõuseb üles merelt. Ja Eelija ütles: Mine üles, ütle Ahhabi vastu: Rakenda hobused ja mine alla, et sadu sind ei takistaks.

Ja ei kestnud kaua, et taevas lõi mustaks paksudest pilvedest ja tuulest, ja tuli suur sadu. Ja Ahhab istus tõlda ja läks ära Isrelisse.

Ja Jehoova käsi sai Eelija peale, ja ta köitis kuue puusadele ja jooksis Ahhabi eel sinnamaani, kust tullakse Isrelisse» *(1. Kun. 18 : 43—46)*. Vaade sellele pühale vanamehele, kes jooksis kuninga tõlla ees kogu oma prohvetlike koibade kärmusega vihma all ilma vihmavarjuta, pidi olema üsnagi maaliline!

«Ja Ahhab andis Iisebelile teada kõik, mis Eelija oli teinud, ja kõik selle, et ta oli kõik prohvetid mõõgaga ära tapnud.

Ja Iisebel läkitas käsu Eelija juurde ja ütles: Nõnda tehku jumalad ja nõnda veel pealegi, kui ma tõesti homme sel ajal sinu hingega ei tee nõnda kui igaühe hingega nende seast!

Kui ta seda nägi, siis võttis ta kätte ja läks ära oma hinge pärast, ja tuli Peersebasse, mis on Juuda päralt, ja jättis oma poisi sinna.

Ja ise käis ta kõrves ühe päeva teed ja tuli ja istus maha ühe leetpõõsa alla, ja palus oma hinge surema ja ütles: Küllalt! Võta nüüd, Jehoova, mu hing, sest ma pole parem kui mu vanemad» *(1. Kun. 19 : 1—4)*.

Siin panevad imestama kaks asja: esiteks, et kuninganna Iisebel oli niivõrd rumal, et ta Eelijat hoiatas oma käsust ta järgmisel päeval tappa. See andis prohvetile 24 tundi aega suuskade vahatamiseks. Teiseks paneb imestama selle härra argus. Omades võimet äratada üles surnuid ja kutsuda oma soovi järgi välja vihma ja äikest, tundis ta madalat hirmu paganast kuninganna ähvarduste ees.

«Ja ta heitis maha ja uinus ühe leetpõõsa alla magama. Ja vaata, ingel puudutas tema külge ja ütles talle: Tõuse üles, söö!

Ja ta silmitses, ja vaata, tema peatsis oli üks tulisel kivil

küpsetatud kook ja kruus vett. Ja ta sõi ja jõi, ja heitis jälle magama.

Ja Jehoova ingel tuli teist korda ja puudutas tema külge ja ütles: Tõuse üles, söö; sest teed on enam kui sa suudaksid käia!

Ja ta tõusis üles, sõi ja jõi, ja käis selle söömise rammuga nelikümmend päeva ja nelikümmend ööd jumala mäest Horebist saadik» *(1. Kun. 19 : 5—8)*.

Piibli autorile seda «püha» lugu dikteerides oli «jumalik tuvi» nähtavasti täiesti unustanud, et ta omal ajal ise jutustas juutidest, kes Horebi mäelt läksid Peerseba ümbruskonda kolmkümmend kaheksa aastat. Me kujutleme vaga usklikku, kes, rabatuna sellest vastuolust ja julgemata selles siiski kahelda, küsib oma pihiisalt, mispärast siin on niisugune vastuolu. Te võib-olla arvate, et pihiisa satub raskesse olukorda. Sugugi mitte. «Pühad isad» teavad alati, mida ja kuidas nad peavad usklikele rääkima.

«Horebi mäest Peersebani,» ütleks ta tähtsalt, «on vahemaa kolmsada nelikümmend seitse korda suurem kui Peersebast Horebi mäeni; sellepärast käiski Mooses kolmkümmend kaheksa aastat, prohvet Eelija aga nelikümmend päeva jumala sõna järgi, mis ei või eksida ega meidki eksiteele viia.»

Ja usklik kummardab seda rohkem piibli ees, mida vähem ta temast aru saab. Tuleb kurvastusega kahetseda, et piibel ei ole ära toonud retsepti leiva valmistamiseks, mis ränduri kõhu neljakümneks päevaks täis paneb.

Rännakus, mis algas nii ebaharilikul viisil, peitus prohvetile teisigi ootamatusi. Saabunud Horebi mäele, «tuli ta sinna ühte koopasse ja jäi sinna ööseks. Ja vaata, Jehoova sõna sai ta kätte ning ütles temale: Mis on sul siin tegemist Eelija?» *(9. s.)*. Eelija ei saanud inglilt mingeid juhendeid — ta teadis ainult, et ta peab minema Horebi mäele, mitte midagi muud. Missugune on selle rännaku eesmärk, seda ta üldse ei teadnud. Sellepärast näibki jumala küsimus veidrana. Siiski ütles Eelija vabandades: «Ma olen püha vihaga vihane olnud Jehoova, väegede jumala pärast; sest Iisraeli lapsed on su seaduse maha jätnud, su altarid maha kiskunud ja su prohvetid mõõgaga ära tapnud; mina olen üksi üle jäänud, ja nad püüavad mu hinge seest ära võtta» *(10. s.)*

Märkigem möödaminnes, et Eelija valetab oma jumalale — ta kardab mitte Iisraeli lapsi, vaid proua Iisebeli, kellest ta aga vaikib. Iisraeli lapsed viskasid tema meeleheaks kõik Baali prohvetid jõkke, neid ei olnud vaja enam karta. Väärjumalate kummardamine, millest ta räägib, on juba minevik. Rahvas, kes nägi tema imet Karmeli mäel, hüüdis: «Elagu Adonai!» Jumal teab niisama hästi nagu Eelijagi, et ühiskondlik arvamus on tema kasuks pöördunud. Tõepoolest arusaamatu, mispärast Eelija niisugust totrust lobises.

«Ja jumal ütles: Tule välja ja seisa mäe peal Jehoova palge ees! Ja vaata, Jehoova läks mööda, ja suur ning kange tuul, mis mäed lõhki kisub ja kaljud katki murrab, oli Jehoova palge ees.

Jehoova ei olnud mitte tuule sees. Ja tuule järel oli maa värisemine. Jehoova ei olnud mitte maa värisemises» *(11. s.)*. Kujutlege endale Eelijat sellel tantsival mäel. Selle vaatepildi eest oleks võinud maksta! Kuid see ei ole veel kõik. «Ja maa värisemise järel oli tuluke. Jehoova ei olnud mitte tule sees. Ja tule järel oli mallis tasane hääl» *(12. s.)*.

Ärgem naergem! Tasases hääles oligi jumal! «Ja see sündis, kui Eelija seda kuulis, et ta oma silmnäo oma pika kuuega kinni mähkis, ja läks välja ja seisis koopa suus. Ja vaata, üks hääl sai ta kätte ja ütles: Mis on sul siin tegemist, Eelija?» *(13. s.)*. Prohvet kordas sõna-sõnalt oma eelmist vastust. «Ja Jehoova ütles ta vastu: Mine, pööra tagasi oma teed kõrbe, Tamaskuse poole, ja tule võia Hasael kuningaks Arami üle; ja võia Nimsi poeg Jeehu kuningaks Iisraeli üle; ja Saapati poeg Elisa, kes on pärit Abel-Mehholast, võia prohvetiks enese asemele. Ja see peab sündima, kes Hasaeli mõõga eest ära pääseb, selle peab Jeehu ära surmama, ja kes Jeehu mõõga eest ära pääseb, selle peab Elisa surmama» *(15.—17. s.)*. Mitte keegi ei ole kunagi suutnud seletada seda kohta piiblis, sest mitte kusagil ei ole öeldud, et Elisat oleks võitud ja et ta oleks tapnud need õnnetud, kes pääsesid Jeehu mõõgast.

«Ja ta läks sealt ära, ja leidis Saapati poja Elisa, ja ta oli kündmas, kaksteistkümmend adramaad oli ta ees ja kaheteistkümnes oli tal käsil. Ja Eelija läks tema juurde ja viskas oma pika kuue ta peale. Ja ta jättis veised maha ja jooksis Eelija järele ja ütles: Ma tahaksin ometi oma isale ja oma emale suud anda ja siis su järel käia. Ja Eelija ütles temale: Mine, pööra tagasi; sest mis olen ma

sulle teinud!» *(19.—20. s.)*. Nii sai Elisast lihtsalt Eelija teenija, kes ei saanud tilka õligi oma pealae peale.

Esimese Kuningate raamatu 20. peatükk jutustab sõjast, mille Aromi kuningas Penhadad (veel üks tundmatu!) kuulutas Iisraeli kuningale küllaltki ebahariliku juhtumi puhul. See Penhadad saatis ühel heal päeval Ahhabile ütlema: «Sa pead oma hõbeda ja oma kulla, ja oma naised ja oma pojad mulle andma» *(5. s.)*.

Ahhab kutsus vanemad kokku ja ütles neile:

«Mulle näib, et ta irvitab minu üle.»

Vanemad aga ütlesid:

«Ära kuula Penhadadi, ja ära täida ta nõudmisi.»

Nähes, et nõudmine on tagasi lükatud, vihastas Penhadad väga ja vandus, et ta hõõrub Samaria pulbriks. Kuulutatakse sõda. Julm lahing. Ahhab võidab, sest teda aitab äkki ja teadmata mispärast jumal. Penhadad varjab end Apekis ja peidab end seal, joostes ühest toast teise. Lõppude lõpuks satub Penhadad Ahhabi kätte, kes kingib talle elu. «Muutmatu» jumal kahetseb, et ta Ahhabile võidu oli andnud!

Edasi järgneb kuulus lugu Naabotiga, kel oli Iisraelis viinamägi Ahhabi kuningliku koja kõrval. Kuningas tegi sellele viinamäe omanikule ettepaneku, mis oleks keda tahes meelitanud — ta tahtis viinamäge ära osta, et seal endale aeda rajada. Ta pakkus Naabotile kauplemata nii palju, kui see soovib, või kui Naabot tahab, annab kuningas temale teise, veel parema viinamäe. Naabot lükkab ettepaneku tagasi. Viinamägi on päritud, ta ei anna seda ära mingi hinna eest. Ahhab on seda jonni nähes niivõrd kurb, et lakkab söömast ja joomast. Iisebel saadab Naaboti juurde palgatud mõrvarid, soovitab siis Ahhabil võtta endale ihaldatud viinamägi. Need sündmused kutsuvad välja jumala vahelesegamise Eelija läbi. Ahhab kuuleb tema aadressil tehtud ähvardusi, rebib oma riided puruks ja jalutab mõne aja linna tänavail kotiriideis *(27. s.)*.

Ahhabi surmale eelnenud asjaolud väärivad seda, et neist jutustada täielikult «püha teksti» järgi. Õnneks võib esimese Kuningate raamatu 22. peatükki, milles jutustatakse, mis sel puhul toimus mitte ainult maa peal, vaid ka taevas, lugeda ilma igavuseta. Me kohtame siin kedagi Miikat, ameti poolest prohvetit, kes viibis jumala enda suurel nõupidamisel taevariigis ja jutustas kõik, mis ta

seal nägi oma silmadega ja kuulis oma kõrvadega. Te veendute, et ei saa olla täpsem.

«Ja nad elasid kolm aastat, ei olnud sõda Arami ja Iisraeli vahel. Ja see sündis kolmandal aastal, et Joosapat, Juuda kuningas, läks alla Iisraeli kuninga juurde» *(1. Kun. 22 : 1—2)*. On kasulik teada, et Joosapat, voorusliku Aasa poeg, oli ise eeskujulikult vaga — Juuda kuningriigi olemasolust peale märgib kirik ainult teda ja kuningas Hiskijat, kellest tuleb veel juttu, kui eeskujulikke valitsejaid. Vaga Joosapat pidas aga kõige tihedamat sõprust patuse Ahhabiga; Ahhabi ja Iisebeli väärjumalate kummardamisest hoolis ta niivõrd vähe, et palus nende tütre Atalja oma poja Joorami jaoks, mida talle ei keelatud. Märkigem möödaminnes, et kuninganna Iisebel oli väga sigiv, suurt perekonda aga peeti üheks paremaks jumala õnnistuseks, nagu kinnitab piibel. Ahhabit ja Iisebeli, kes olid paganad, õnnistas jumal küllaldaselt, sest nagu me näeme hiljem, oli neil vähemalt seitsekümmend kaks poega, arvesse võtmata tütreid, kellest Atalja oli vanim.

Ja nüüd on vaga Joosapat külas oma äia Ahhabi juures.

«Ja Iisraeli kuningas ütles oma sulaste vastu: Eks te tea, et Kileadi Raamot on meie päralt; ja meie seisame vait ja ei võta seda Arami kuninga käest» *(3. s.)*. Tõepoolest, kolm aastat tagasi, sõja ajal Penhadadiga, hävitas Ahhab oma vaenlased, kuid ei taibanud pärast hävitamist vallutada juudi linna Raamotit. Missugune hajameelsus! «Ja ta ütles Joosapati vastu: Kas sa tahad minuga tulla Kileadi Raamotisse? Ja Joosapat ütles Iisraeli kuninga vastu: Otsekui sina, nõnda olen mina, kui sinu rahvas, nõnda minu rahvas, kui sinu hobused, nõnda minu hobused» *(4. s.)*.

Tuleb märkida, et see oli tema poolt ülimal määral armas ja oli öeldud tema poolt püha elegantsiga! Olles vaga inimene, soovitas Joosapat asja üle järele pärida jumala käest, kas ta vaatab kavandatud ettevõttele heatahtlikult. «Ja Joosapat ütles Iisraeli kuninga vastu: Et päri tänapäev Jehoova sõna. Ja Iisraeli kuningas kogus kokku prohveteid ligi nelisada meest, ja ütles nende vastu: Kas ma pean sõtta minema Kileadi Raamoti vastu või kas pean katki jätma? Ja nemad ütlesid: Mine üles, sest issand annab selle kuninga kätte» *(5.—6. s.)*. Nähtavasti ei olnud juutidel prohvetitest puudu: kaheksasada viiskümmend Baali prohvetit toksiti surnuks Kiisoni kal-

dal; kolme aasta pärast asendas neid juba nelisada Jahve prohvetit.

Joosapat arvas, et seda ei ole küllalt. Ta soovis, et ükski preester ei jääks sellest konsultatsioonist kõrvale. Sellepärast ütles Joosapat: «Kas siin pole veel mõnd Jehoova prohvetit? Ja Iisraeli kuningas ütles Joosapati vastu: Siin on veel üks mees, Imla poeg Miika, kelle käest võiks Jehoova nõu pärida; aga ma vihkan teda, sest ta ei kuuluta mulle head, vaid kurja. Ja Joosapat ütles: Ärgu rääkigu kuningas nõnda! Ja Iisraeli kuningas kutsus ühe ülema teenri ja ütles: Saada rutusti siia Imla poeg Miika!» *(1. Kun. 22 : 7—9)*.

Ilmunud kuningate ette, hakkas ka Miika nagu teisedki prohvetid neile ennustama võitu Raamoti üle *(13 : 15)*. See meeldiv ennustus Miika suust pani Ahhabi väga imestama. «Ja kuningas ütles ta vastu: Kui mitu korda pean ma sind vannutama, et sa mu vastu ei tohi muud rääkida kui tõtt Jehoova nimel? Ja tema ütles: Ma nägin kõik Iisraeli laiali pillatud olevat mägesid mööda kui pudulojused, kel ep ole karjast. Ja Jehoova ütles: Ei neil ole isandat. Igaüks mingu rahuga tagasi oma koju. Ja Iisraeli kuningas ütles Joosapati vastu: Eks ma su vastu ütelnud, tema ei kuuluta mulle head, vaid kurja?» *(16 : 18)*.

Jääb üle selgitada, mispärast teised prohvetid andsid soodsad ennustused ja kes on lõppude lõpuks tugevam ja õigem? Keda uskuda? Mida teha? Miika hakkas uuesti rääkima, ja siin muutub tema jutustus eriti märkimisväärseks.

«Ja Miika ütles: Hea küll, kuule Jehoova sõna. Ma nägin Jehoova istuvat ta aujärje peal ja kõik taeva sõjaväe ta kohal seisvat ta paremal ja pahemal pool.

Ja Jehoova ütles: Kes tahab Ahhabit võrgutada, nii et ta üles läheb ja langeb Kileadi Raamotis? Ja üks ütles nõnda ja teine ütles teisiti.

Ja üks vaim tuli välja, ja seisis Jehoova ees ja ütles: Mina võrgutan teda. Ja Jehoova ütles ta vastu: Miska?

Ja ta ütles: Ma tahan välja minna ja vale vaim olla kõigi ta prohvetite suus. Ja Jehoova ütles: Sina võrgutad ja saad ka võimuse; mine välja ja tee nõnda.

Ja nüüd, vaata, Jehoova on vale vaimu andnud kõigi nendesinaste su prohvetite suhu; aga Jehoova on su peale kurja rääkinud» *(1. Kun. 22 : 19—23)*.

Missuguse te leiate olevat selle püha anekdoodi? Ja

missuguse te leiate olevat selle kõikvõimsa, kõiketeadva jumala, kes peab nõu inglitega ja mõtleb välja, kuidas petta inimesi ja neid hävitada. Lord Bolingbroke räägib seda kohta piiblist kommenteerides, et see anekdoot on Iliase ühe loo halb matkimine. Selles loos Jupiter, püüdes tõsta Ahhilleuse kuulsust Agamemnoni arvel, petab viimast unenäoga.

«On võimalik,» kirjutab inglise filosoof, «et preester, kes koostas vanajuudi legende, matkis Homerose legende, sest juutide raamatud kirjutati palju hiljem. Kogu piiblis on juutide jumal palju madalamal kreeka jumalast — ta saab peaaegu alati kaotuse osaliseks. Ta unistab ainult ohverdustest, tema rahvas aga sureb nälga. Ilmugu ta isiklikult nii palju kui tahes, kõnelgu ta nii palju kui tahes oma huultega, ei ole tal oma rahva peale erilist mõju, ja see ei täida ühtki tema nõudmistest. Temale ehitatakse tempel, kuid ilmub keegi Siisak, Egiptuse kuningas, kes ei jäta templist kivi kivi peale. Ta annab Saalomonile tarkuse, kuid Saalomon naerab ta üle, murrab truudust ja kummardab teisi jumalaid. Ta annab oma rahvale tõotatud maa, kuid see rahvas elab seal orjuses Joosua surmast peale kuni Sauli valitsemise alguseni. Tõepoolest ei ole õnnetumat jumalat ega õnnetumat rahvast.

Seletagu vanajuudi muinasjuttude koostajad, et juudid kannatasid õnnetusi oma pattude ja truudusetuse tõttu jumala vastu. Meie anglikaani preestrid võiksid sedasama öelda iirlaste ja meie šoti mägilaste kohta, kes on väga õnnetud, kuigi väga usklikud ja jumalakartlikud. Ei ole midagi kergemat kui öelda: kui sa oled saanud lüüa ja sind on purustatud, siis sellepärast, et sa ei ole küllalt usklik; kui sa oleksid andnud rohkem raha kirikule, siis oleks sul hästi läinud ja sa oleksid võitnud. See häbitu eelarvamine on saanud oma alguse sügavast vanast ajast: see on levinud kogu maailmas, on olnud kõikide uskude kõigi pappide loosung ning on olnud kõikide rahvaste juures rikastumise vahendiks inimtotruse arvel.»

Kuid Miika poolt tagasitõugatud prohvetid haavusid, ja üks neist andis Miikale kõrvakiilu *(24. s.)*; peale selle pandi viimane vangikotta *(27. s.)*. Selle järel asus Ahhab sõjakäigule, et vallutada süürlastelt Raamotit, ja Juuda kuningas ühines temaga *(29. s.)*. Tähendab vaga Joosapat usaldas rohkem oma neljasada prohvetit kui veidrikku Miikat.

Iisraeli kuningas ei olnud nähtavasti kuigi rahulik. «Ja

Iisraeli kuningas ütles Joosapati vastu: Ma tahan ennast moondada ja nõnda sõtta minna, aga sina pane omad riided selga. Ja Iisraeli kuningas moondas ennast ja läks sõtta» *(30. s.)*. Ahhabi eesmärki ei ole raske mõista, tuleb vaid imestada Joosapati naiivsuse üle.

«Ja Arami kuningas oli käsu andnud sõjavankrite vürstidele — neid oli tal kaks neljatkümmend — ja ütelnud: Teie ei tohi sõdida vähema ega suurema vastu, muud kui üksnes Iisraeli kuninga vastu.

Ja see sündis, kui sõjavankrite pealikud nägid Joosapatti, siis nad ütlesid: See on vist Iisraeli kuningas; ja kallasid ta vastu sõdima. Ja Joosapat kisendas.

Ja see sündis, kui sõjavankrite vürstid nägid, et tema ei olnud Iisraeli kuningas, siis läksid nad ta juurest ära tagasi.

Ja üks mees laskis ammuga oma täielisest meelest ja oskas Iisraeli kuningat raudriide jootmiskohtade vahele. Ja tema ütles oma sõidutajale: Kalla ümber ja vii mind leerist välja, sest ma olen väsinud ... ja ta suri õhtul ära. Ja haava veri oli joosnud tõlla põhjale» *(31 : 35)*.

Nii suri Iisebeli mees! «Püha» autor teatab kiitlevalt, et Ahhabi ehitatud oli «elevandiluust koda» *(39. s.)* ja selle fanstastilise märkusega ta piirdubki.

Ahhabile järgnes ta vanem poeg Ahhasja, kelle lühikest lugu on jutustatud teise Kuningate raamatu 1. peatükis. Ta alustas oma valitsemist õnnetu juhtumiga. «Ahhasja kukkus Samarias oma katusepealse toa treppidest alla, ja jäi põdema» *(2. s.)*. Kuna selle sündmuse kohta puudub igasugune seletus, oleme sunnitud järeldama, et Ahhasja elas oma palee ülemisel korrusel. Arvatavasti oli ta saatuslikul õhtul liiga lõbusas tujus ja kukkus aknast alla, arvates, et see on kapp viinadega. Jumal ei lubanud Ahhasjal surnuks kukkuda. Kuid kuningas oli erutatud ja tahtis teada, kas ta saab terveks. Selleks pöördus ta Ekroni jumala Baal-Sebubi poole.

Prohvet Eèlija oli sellest ülimalt nördinud. «Ja Jehoova ingel rääkis Tisbe mehe Eelija vastu: Võta kätte, mine üles Samaria kuninga käskude vastu ja räägi neile: Kas te lähete seepärast, otsekui ei oleks jumalat Iisraelis, Paal-Sebubilt, Ekroni jumalalt pärima? Ja seepärast ütleb Jehoova nõnda: Sealt voodi pealt, kuhu sa oled läinud, ei saa sa maha, vaid pead surma surema. Ja Eelija läks» *(2. Kun. 1 : 3—4)*.

Sulased kordasid Ahhasjale Eelija juttu, kuigi ei võinud anda kuningale täpseid andmeid selle kurjakuulutava isiku kohta. Ahhasja rääkis nende vastu: «Mis tegumood oli sel mehel, kes teile vastu tuli ja need sõnad teile rääkis? Ja nemad ütlesid ta vastu: See oli üks karvane mees ja tal oli puusade ümber nahkvöö vööl. Siis ütles tema: See on Tisbe mees Eelija. Ja ta läkitas selle juurde vürsti viiekümne üle ja ta viiskümmend meest. Ja see läks üles ta juurde, ja vaata, ta istus mäe otsas. Ja teine ütles tema vastu: Jumala mees, kuningas ütleb: Tule maha! Ja Eelija vastas ning rääkis vürsti vastu viiekümne üle: Ja kui ma olen jumala mees, siis tulgu tuli taevast maha ja söögu su ära ja su viiskümmend meest. Ja tuluke tuli taevast maha ja sõi ta ära ja ta viiskümmend meest» *(7 : 10)*.

Siis saadeti veel üks ohvitser viiekümne sõduriga: need said sellesama saatuse osaliseks *(11 : 12)*. Kuningas saatis kolmanda delegatsiooni.

«Ja kolmas vürst viiekümne üle läks üles, ja tuli ja nõtkutas põlvi Eelija ette, ja palus teda härdalt ja ütles ta vastu: Oh jumala mees, et olgu mu hing ja su sulaste, nende viiekümne hing kallis su silma ees.

Vaata, tuli on taevast maha tulnud, ja kaks esimest vürsti kahe esimese viiekümne üle ja nende viiskümmend ära söönud; olgu nüüd mu hing kallis su silma ees.

Ja Jehoova ingel rääkis Eelija vastu: Mine alla temaga, ära karda teda. Ja ta tõusis üles ja läks temaga alla kuninga juurde.

Ja rääkis tema vastu: Nõnda ütleb Jehoova: Et sa oled käsud läkitanud Paal-Sebubilt, Ekroni jumalalt pärima, otsekui ei oleks jumalat Iisraelis, kelle sõna võiks pärida, seepärast ei saa sa mitte maha sealt voodi pealt, kuhu sa oled läinud, sest sa pead surma surema.

Ja ta suri ära Jehoova sõna järgi, mis Eelija rääkis. Ja Jooram sai kuningaks ta asemele Juuda kuninga Joosapati poja Joorami teisel aastal; sest tal ei olnud poega» *(2. Kun. 1 : 13—17)*.

Lord Bolingbroke kommenteerib seda lugu nii: «Eelija, kes oli kaks korda jõudnud kutsuda taevased välgud kahe väeülema ja sõdurite peale, keda kuningas oli saatnud, on väljamõeldud isik, sest kui ta võis niiviisi puistata välku, siis oleks ta kahtlemata võitnud kogu maailma lihtsalt oma teenriga ringi jalutades.

Just seda on arukad inimesed alati rääkinud võluritele

ja nõidadele: kui te olete kindel, et saatan, kellega te olete liidus, teeb kõik, mida te tal käsite, siis mispärast ei nõua te temalt, et ta teile annaks maailma kõik kuningriigid, kõik rikkused ja kõik naised näiteks? Sedasama oleks võinud ütelda Eelijale:

«Sa tapsid kaks väeülemat ja kaks roodu sõdureid pikselöökidega, aga sa panid arglikult plehku otsekohe, kui aga kuninganna Iisebel sind ähvardas vangi panna. Kas sa ei võinud piksega hävitada Iisebeli, nagu sa hävitasid need õnnetud sõdurid? Missugune meeltpahandav vastuolu muudab sind kord jumala, kord argpüksi sarnaseks? Missugune arukas inimene võib välja kannatada neid vastikuid muinasjutte, mis kutsuvad välja kaastundenaeratuse ja õudusohke?!»»

Tuleb lisada, et süütute, tahtetute kuninga teenrite piksega hävitamise põhjus on täiesti arusaamatu. Mitte kusagil ei ole piibli tekstis öeldud, et Ahhasja oleks Eelija vastu midagi paha kavatsenud; isegi kui see saadik tuleb kuninga juurde ja teatab temale kõigist halbadest ennetest, ei tee keegi talle vähimatki paha, ta lahkub tervena ja kahjutult. Peale selle, kui Ahhasja oleks Eelijat kavatsenud sundida jagama Miika saatust, ei oleks olnud vajadust hävitada taevase tule abil täiesti süütuid sõjamehi, kes täitsid ülemuse korraldust. Oleks olnud näiteks küllaldane muuta nad äkilise rabanduse abil abituks. Ime ei oleks olnud väiksem, kuid ta poleks olnud nii alatu ja julm.

Ahhasja, Joosapati ja mõlema Joorami puhul langeb jumalik raamat niivõrd kisendavaisse vasturääkivustesse, et sellele tuleb tähelepanu juhtida. Esimese Kuningate raamatu 22. peatükis öeldakse: «Ja Joosapat, Aasa poeg, sai kuningaks Juuda üle neljandal Ahhabi, Iisraeli kuninga aastal. Joosapat oli viis aastat neljatkümmend vana, kui ta sai kuningaks, ja oli kuningas Jeruusalemmas viis kolmatkümmend aastat» *(41 : 42)*. Veidi edasi loeme sellessamas peatükis: «Ja Joosapat läks magama oma vanematega ... Siis sai ta poeg Jooram kuningaks ta asemele» *(51. s.)*. See Jooram, Juuda kuningas ei ole keegi muu kui Ahhabi tütre Atalja mees. «Ahhabi poeg Ahhasja sai kuningaks Iisraeli üle Samarias Juuda kuninga Joosapati seitsmeteistkümnendal aastal, ja oli kuningas Iisraeli üle kaks aastat» *(52. s.)*.

Rääkides edasi, et Ahhasjal ei olnud poegi ja et temale järgnes ta vend Jooram, teatab piibel, et see Jooram, Iisraeli kuningas, sai troonile Joosapati valitsemise üheksa-

teistkümnendal aastal, kui Joosapatil jäi veel elada kuus aastat, teisiti öeldes, kuus aastat enne Juuda kuninga Joorami, Joosapati poja ja Atalja mehe troonileasumist. Niisugusel juhul on raske lepitada esimese Kuningate raamatu 22. peatükki teise Kuningate raamatu 1. peatükiga, sest 17. salmis öeldakse: Jooram (Ahhasja vend ja pärija. — *L. Taxil)* hakkas valitsema Juuda kuninga Joosapati poja Joorami teisel aastal.

Kui Juuda kuningas Jooram järgnes oma isale Joosapatile kaheksa aastat pärast Ahhabi surma *(22 : 42, 51 ja 52)*, kuidas sai ta siis valitseda juba kaks aastat enne seda, kui tema naisevend Iisraeli Jooram järgnes Ahhasjale, samuti tema naisevennale, kes valitses kaks aastat pärast Ahhabit?

See on juba küllalt imestusväärne vastuolu. Kuid pidage! Veidi edasi algab teise Kuningate raamatu 3. peatükk nii: «Ja Ahhabi poeg Jooram sai kuningaks Iisraeli üle Samarias Juuda kuninga Joosapati kaheksateistkümnendal aastal ja oli kuningas kaksteistkümmend aastat» *(1. s.)*. Sel korral esineb kolmekordne vasturääkivus. See salm viib Ahhasja valitsemise ühele aastale, kuigi esimese Kuningate raamatu 22. peatüki 52. salm räägib kahest aastast; esimene vasturääkivus aga *(2. Kun. 1 : 17)* pikendas vastupidi selle valitseja (kes oli juudi rahva ajaloos kuulus ainult selle poolest, et . . . kukkus aknast alla) valitsemise kaheksale aastale.

Ärgu heidetagu meile ette, et me raiskame aega selleks, et rõhutada «püha» autori niisuguseid jämedaid möödalaskmisi. Need näitavad lohakust ja hoolimatust oma ülesande vastu nende usutegelaste poolt, kes soperdasid kokku selle totra ja hirmsa raamatu ega võtnud isegi vaevaks seda korralikult redigeerida.

Sel ajal aga lehvis juba õhus suur ime.

«Ja see sündis, kui Jehoova Eelija marus taevasse viis, siis läksid Eelija ja Elisa Kilgalist ära.

. . . Ja prohvetite õpilased, kes Peetelis olid, tulid välja Elisa juurde ja ütlesid ta vastu: Kas sa tead, et Jehoova täna su isanda su pea pealt ära võtab? Ja tema ütles: Küll tean ka mina; olge vait.

Ja Eelija ütles temale: Elisa, et jää siia, sest Jehoova läkitab mu Jeerikusse. Ja tema ütles: Nii tõesti kui Jehoova elab ja su hing elab, ei ma jäta sind mitte maha. Ja nad tulid Jeerikusse.

Ja prohvetite õpilased, kes Jeerikus olid, lähenesid Elisale ja ütlesid ta vastu: Kas sa tead, et Jehoova täna su isanda su pea pealt ära võtab? Ja tema ütles: Küll tean ka mina; olge vait.

Ja Eelija ütles temale: Et jää siia, sest Jehoova läkitab mu Jordani juurde. Ja tema ütles: Nii tõesti kui Jehoova elab ja su hing elab, ei ma jäta sind mitte maha. Ja nad läksid mõlemad.

Ja viiskümmend meest prohvetite õpilasi läksid ja seisid kaugel nendega vastamisi; ja nemad seisid Jordani ääres.

Ja Eelija võttis oma pika kuue ja mässis selle kokku ja lõi vett; ja see lahkus ühest ära, muist sinna, muist tänna, ja nad mõlemad läksid kuivalt läbi.

Ja see sündis, kui nad läbi läksid, siis ütles Eelija Elisa vastu: Palu, mis ma sulle pean tegema, enne kui mind su juurest ära võetakse. Ja Elisa ütles: Et saagu mulle sinu vaimust kaks osa.

Ja tema ütles: Sa oled rasket asja palunud; kui sa mind näed enese juurest ära võetavat, siis sünnib sulle nõnda; aga kui mitte, siis ei sünni seda.

Ja see sündis, kui nad ühtejärge käisid ja rääkisid, vaata, siis olid seal tuline vanker ja tulised hobused, ja need lahutasid mõlemad ühest ära; ja Eelija läks marus taevasse.

Ja Elisa nägi seda ja karjus: Mu isa! mu isa! Iisraeli sõjavankrid ja ta ratsanikud! Ja ta ei näinud teda teps. Ja ta hakkas enese riideist kinni ja käristas need lõhki kaheks tükiks.

Ja ta võttis Eelija pika kuue üles, mis ta seljast oli maha langenud, ja pööras tagasi ja seisis Jordani kaldal,

ja võttis Eelija pika kuue, mis ta seljast oli maha langenud ja lõi vett ja ütles: Kus on Jehoova, Eelija jumal? Nõnda lõi ka tema vett, ja see lahkus ühest ära, muist sinna, muist tänna, ja Elisa läks läbi» *(2. Kun. 2 : 1, 3—14)*.

Tekivad mõned loomulikud küsimused. Kui jumal otsustas Eelija elusalt taeva võtta koos naha ja kontidega, nagu ta seda kord oli Eenokiga teinud, siis mispärast sundis ta teda tegema seda asjatut ja sisutut jalutuskäiku Kilgalist Peetelisse, Peetelist Jeerikusse ja Jeerikust Jordani juurde? Mispärast oli teda vaja sundida Jordanist üle minema? Kas tulist vankrit, millel Eelija taevasse tõusis, ei saanud sama hästi ette anda vasakule kaldale nagu paremalegi? Ja mis oli see kahekordne portsjon Eelija

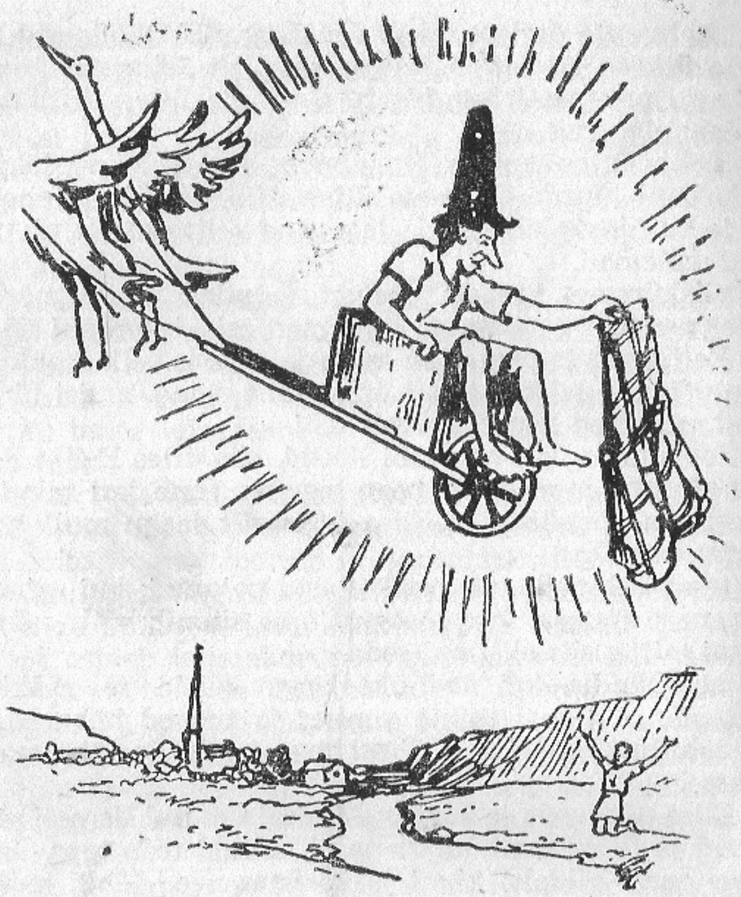

Taevasse minev Eelija viskab oma kuue Elisale.

vaimu, mida nurus Elisa? Ja kas ta sai lõppude lõpuks selle, mida palus? Piibel räägib vaid, et Elisa, vaadanud Eelija ärasõitu, ei näinud teda enam pärast oma veidraid karjeid.

Teoloogid kinnitavad, et «taevariik» koosneb kehata hingedest. Kas ei räägi sellele vastu kahekordne juhtum Eelija ja Eenoki taevaminekuga? Milleks pidid sellele peavanemale ja sellele prohvetile üleloomulikus ja kehatus riigis vaja olema nende maiseid kesti? Kuivõrd suurem on Eenoki ja Eelija kuulsus nende jumalast äravalitute kuulsusest, kes elavad taevastes paleedes ilma maise kestata? Ja kui näiteks Eelija ja Mooses vestlevad taevas, siis mis vestlus see on kehata hinge vahel, mis avaldab ainult helita

mõtteid, ja hingega keha vahel, mis räägib suu abil ja teeb häält?

Lõpuks see tuline vanker ja need tulised ratsud, see torm ja nimi «Eelija» ise (Eli, Helios — päike) lubasid Bolingbroke'il ja Boulanger'l näha Eelija seikluses järeleahvimist vana-kreeka mütoloogilisele kangelasele Faetonile, kes samuti istus tulisesse vankrisse. Kuid legend Faetonist on Egiptuse päritoluga ja see täiesti õpetlik lugu näitab kõrkuse ohtu. Kuid mis mõte on Eelija taevasõidul?

PÜHA PROHVETI ELISA ÜLIIMEPÄRANE ELU JA IISRAELI KUNINGRIIGI LÕPP

Ja nüüd oli Elisa Eelija kuue, samuti ka teatava osa, kui mitte topelt portsjoni tema hinge pärija. «Ja prohvetite õpilased . . . kummardasid tema ette maha» *(2. Kun. 2 : 15)*. Kõigepealt tervendas ta Jeerikus linna vee, visates sellesse peotäie soola. Sealt läks ta Peetelisse. «Ja kui ta oli seda teed üles minemas, siis tulid väikesed poisid linnast välja ja pilasid teda ning ütlesid talle: Tule üles, kiilaspea! Tule üles, kiilaspea! Ja kui ta käänas ja neid nägi, siis sajatas ta neid Jehoova nimel. Ja kaks karu tulid metsast välja ja kiskusid neist lõhki kaks poissi viietkümmend» *(23 : 24)*.

Lord Bolingbroke märgib: «Elisa sarnaneb rikkaks läinud teenriga, kes karistab kõiki, kes tema üle naeravad. Kuidas?! Prohveti vastik sabarakk! Sa sunnid karusid lapsi lõhki kiskuma selle eest, et nad pilkasid sinu kiilaspäisust? Õnneks ei ole Peeteli ümbruskonnas metsi, ja Palestiinas ei ole karusid. Selle muinasjutu mõttetus pehmendab tema õudust!» Võib lisada, et kaks karu, kes nii kergesti nelikümmend poisikest kinni pistsid, tulid mitte tihedast metsast, vaid arvatavasti mõnest õllepoest, milles «püha» jutustuse autor oli end nähtavasti korralikult täis võtnud, enne kui haaras sule, et neid ridu kirja panna.

Pärast seda kui teise Kuningate raamatu 3. peatükk oli kujutanud kuningas Joosapatti õnnelikult elavana, vastuoksa 1. peatüki kirjeldusega, jutustab piibel, et Moabi kuningas Meesa maksis Iisraeli kuningale kuni Ahhabi surmani iga aasta andamit sada tuhat talle ja sada tuhat villajäära. Pärast Ahhasja aujärjele tulekut, kes varsti aknast välja kukkus, otsustas Meesa, et on parem andamit mitte enam maksta. Kuid Jooram, saanud vennalt aujärje, nõudis uuesti lambaid ja jääri. Meesa keeldus ja Jooram alustas sõjategevust, toetudes oma kahele liitlasele, Juuda kuningale ja Edomi kuningale.

«Siis läksid Iisraeli kuningas ja Juuda kuningas ja Edomi kuningas, ja kui nad seitsme päeva tee said ära käinud, siis ei olnud vett leeril ega lojustel, kes nende järel käisid.

Ja Iisraeli kuningas ütles: On! vist on Jehoova needsinased kolm kuningat kutsunud, et neid moabide kätte anda.

Ja Joosapat ütles: Kas siin ei ole Jehoova prohvetit, et me temalt võiksime Jehoovat pärida? Ja üks Iisraeli kuninga sulaseid vastas ning ütles: Siin on Saapati poeg Elisa, kes Eelija käte peale vett valas.

Ja Joosapat ütles: Temal on Jehoova sõna. Ja Iisraeli kuningas ja Joosapat ja Edomi kuningas läksid alla ta juurde» *(2. Kun. 3 : 9—12)*.

Märkigem, et ei Ahhabi poeg ega ka Edomi kuningas ei olnud juudi usku. See sunnib Bolingbroke'i märkima järgmist: «Kui keegi ütleks, et kolm kuningat, kellest üks on katoliiklane ja kaks protestanti, läheksid katoliku preestri juurde ühise palvega paluda vihma, siis mida öeldaks sellest lollusest? Aga kui katoliku munk kirjutaks niisuguse totruse, kas ta ei tõendaks, et õigus on kõnekäänul: «Valetate nagu preester»?»

«Ja Elisa ütles Iisraeli kuninga vastu: Mis on mul sinuga tegemist? Mine oma isa prohvetite juurde ja oma ema prohvetite juurde. Ja Iisraeli kuningas ütles talle: Lase olla; sest Jehoova on needsinased kolm kuningat kutsunud, et neid moabide kätte anda.

Ja Elisa ütles: Nii tõesti kui vägede Jehoova elab, kelle ees ma seisan, tõesti, kui ma juuda kuningast Joosapatist ei peaks lugu, ei ma silmitseks sind ega vaataks su peale.

Siis tooge mulle nüüd üks mängumees. Ja see sündis, et kui mängumees pilli lõi, siis sai Jehoova käsi ta peale» *(2. Kun. 3 : 13—15)*.

Paha, et «püha» autor ei märgi, missugust viisi mängis see tore muusikamees, saates Eelija järglast. «Ja ta ütles: Nõnda ütleb Jehoova: Tehke siia nõvasse kaevanduid sinna ja tänna; sest nõnda ütleb Jehoova: Te ei saa tuult näha ega vihma näha; siiski peab see nõva vett täis saama, nii et te saate juua ja te veised ja te lojused. Seegi on kerge asi Jehoova silma ees; tema tahab ka moabid teie kätte anda. Ja te peate kõik kindlustatud linnad ja kõik paremad linnad maha lööma, ja kõik head puud ära

raiuma, ja kõik veeallikad kinni toppima, ja kõik head põllud kividega ära sodima» *(3 : 16—19)*.

Kui juba isakese jumala poolt üles seatud tingimused niisugused olid, siis jääb arusaamatuks, milleks oli võitu vaja. Kuulutasid ju iisraellased moabidele sõja ainult selleks, et neid sundida maksma endist viisi iga aasta sada tuhat jäära ja niisama palju lambaid. Võit, kui sellega pidi kaasas käima maa täielik laastamine, oleks võtnud neilt võimaluse saada igatsetud andamit. «Ja see sündis hommikul, roaohvri ajal, vaata, siis tuli vesi Edomi teed mööda, ja maa sai täis vett» *(20. s.)*.

Ennustuse teine osa läks täide mitte halvemini kui esimene: moabid, kes tungisid kallale Iisraeli vägedele, purustati.

«Ja nad tulid Iisraeli leeri, ja Iisraeli mehed võtsid kätte ja lõid moabid maha, ja need põgenesid nende eest ära; ja nad hävitasid maa ära ja lõid moabid maha.

Ja linnad kiskusid nad maha, ja iga mees viskas oma kivi iga hea põlluosa peale ja täitsid need, ja kõik veeallikad toppisid nad kinni ja kõik head puud raiusid nad ära, seni kui nad aga Hareseti linna müüri kivid üksipäinis üle jätsid; ja linguviskajad tulid tema ümber, ja loopisid seda.

Ja kui Moabi kuningas nägi, et taplus oli tugevam teda, siis võttis ta enesega seitsesada meest, kes mõõka välja tõmbasid, et ta pidi Edomi kuninga väe juurde läbi tungima; aga nad ei suutnud.

Ja ta võttis oma esimese poja, ja ohverdas ta põletamisohvriks müüri peal. Ja suur, kange viha tuli Iisraeli peale, ja nad lahkusid ta kallalt ära ja tulid tagasi omale maale» *(2. Kun. 3 : 24—27)*.

Idiootlike muinasjuttude võistlusel võiks praegu esitatu saada esimese auhinna — see ei vaja mingeid kommentaare!

Edasi me näeme Elisat, kes kordab teises väljaandes, paranduste ja täiendustega, Eelija imetegusid. Nii ta kohtab (piibel ei räägi kus) lesknaist, kes on rõhutud sellest, et kadunud mees jättis talle võlad ja et võlausaldajad tahavad tema lapsi orjusesse müüa *(4 : 1)*. Elisa palub leske ütelda, mis tal viga on. Lesk vastab: «Su ümmardajal pole kojas midagi peale õli, millega ma ennast määrin» *(2. s.)*. Elisal pole rohkem vaja. Ta käsib lesel naabrite juurde minna ja tühje nõusid laenata. Siis käsib ta lesel lastega

luku taha minna ja õli oma potist kõigisse astjatesse valada. Ei ole raske arvata, missugune ime sündis: lese nõu osutus ammendamatuks. Jahmunud lesk jooksis Elisat tänama ja jumalamees ütles: «Mine, müü õli ära ja tasu oma võlg ära; aga sina ja su pojad elagu sellest, mis üle jääb» *(7. s.)*. Kõige toredam on selles imes mitte see, et see sarnaneb Eelija imega, mille see toime pani Sarepta lesega, vaid see, et Elisa tuli siin toime . . . ilma muusikata.

«Ja see sündis ühel päeval, et Elisa läks Suunemisse. Ja seal oli üks rikas naine; ja see oli ta kallal, et ta pidi leiba sööma. Ja see sündis: nii mitu korda kui ta sealt läbi käis, siis kallas ta sinna leiba sööma.

Ja naine ütles oma mehe vastu: Et vaata, ma tean, et jumala mees, kes alati meist mööda läheb, on püha.

Et tehkem pisuke katusepealne tuba seintega, ja pangem talle sinna voodi ja laud ja iste ja lambijalg; siis sünnib, et ta sinna võib kallata, kui ta meie juurde tuleb.

Ja see sündis ühel päeval, et ta sinna tuli, siis kallas ta sinna katusepealsesse tuppa ja heitis sinna magama.

Ja ta ütles oma poisi Keehasi vastu: Hüüa siia see Suunemi naine! Ja ta hüüdis selle, ja naine tuli ja seisis ta ees.

Ja Elisa ütles Keehasile: Et ütle ta vastu: vaata, sa oled meie pärast kõike seda tüli näinud; mida sulle teha? Kas sinu pärast on mingit rääkimist kuninga vastu või sõjaväe vürsti vastu? Ja ta ütles: Ma elan oma rahva seas.

Ja Elisa ütles: Mida siis temale teha? Ja Keehasi ütles: Ennäe, tal ei ole poega ja ta mees on vana.

Ja ta ütles: Hüüa ta siia! Ja poiss hüüdis selle, ja naine tuli ja seisis uksel.

Siis ütles Elisa: Selsamal seatud ajal aasta pärast pead sa pojal ümber kaela hakkama. Ja naine ütles: Ei mitte, mu isand, sa jumala mees, ära valeta oma ümmardaja vastu.

Ja naine sai ennast vastu, ja tõi poja ilmale selsamal seatud ajal aasta pärast, nagu Elisa ta vastu oli rääkinud» *(2. Kun. 4 : 8—17)*.

Selles jutustuses üllatab üks asi: Elisa, sellest peale kui ta asus täiel kostil elama selle hea naise juurde, ei näi enam olevat vaenujalal kuningaga (Suunem kuulus ju Iisraeli kuningale). Oma püüus olla viisakas ja armastusväärne pakkus Elisa naisele oma teeneid Joorami ees, nagu oleks ta selle lemmik ja käiks temaga hästi läbi! Kuningas aga on seesama Jooram, kellele Elisa alles hiljuti oli kõige

tooremal kombel ütelnud, et ta ei soovi teda näha ega temaga juttu ajada.

Piibli tekst ei ütle otse välja, et Elisa ise muretses sellele heale naisele lapse, kuid lubab seda siiski aimata. Seoses sellega nimetab jutustuse autor jumala meest isaks. Ei ole teada, kas ta sai isaks püha Joosepi — jumala poja Jeesuse isa kombel, või harilikus mõttes.

«Ja laps kasvas üles. Ja see sündis ühel päeval, et ta välja läks oma isa juurde, lõikajate juurde. Ja ta ütles oma isa vastu: Oh mu pead, mu pead! Ja see ütles ühe poisi vastu: Vii ta tema ema juurde ... Ja poisike istus ema põlvedel lõunani, siis suri ta ära. Ja ta ema läks üles ja pani ta jumala mehe voodi peale ja lukustas ukse tema taga ja läks välja ... Ja naine läks ja tuli jumala mehe juurde Karmeli mäe peale ... Ja naine tuli jumala mehe juurde mäe peale ja hakkas ta jalust kinni ... Ja naine ütles: Kas ma olen oma isanda käest poega palunud? Eks ma ütelnud: Ära hulluta mind? ... Siis võttis jumala mees kätte ja läks naisele järele ... Ja Elisa tuli sinna kotta ja vaata, poisike oli surnud ja pikali tema voodi peal. Ja ta tuli ja lukustas ukse eneste taga ja palus Jehoovat; ja läks üles ja heitis lapse peale, ja pani oma suu tema suu peale, ja oma silmad tema silmade peale, ja oma pihud tema pihkude peale, ja heitis kummuli ta peale, nii et lapse ihu soojaks sai. Ja ta tuli jälle ja käis kojas üks kord sinna ja üks kord tänna, ja läks üles ja heitis kummuli tema peale; siis aevastas poisike seitse korda, pärast tegi poisike oma silmad lahti. Ja ta hüüdis Keehasi ning ütles: Hüüa see Suunemi naine siia! Ja ta hüüdis selle. Ja naine tuli tema juurde; ja Elisa ütles: Võta oma poeg! Ja naine tuli ja heitis tema jalgadele, ja kummardas maani, ja võttis oma poja ja läks välja» *(2. Kun. 4 : 18—37)*.

Kriitikud naeravad Elisa selle ime üle, mis erineb Eelija imest ainult kehaliigutuste hulga poolest. Kuid teoloogid näevad neis liigutustes müstilist mõtet: on ju vaja vigurdada, enne kui imet teha.

Prohvet naasis Suunemist Kilgalisse. Siin valitses nälg. Veel kord nälg ja jälle nälg! Veel üks tõend, et see kaunis Kaananimaa oma paljaste mägedega, koobaste ja kuristikkudega, oma Soodoma järvega ning kivise ja liivase kõrbega, ei olnudki nii viljakas, nagu vanajumal seda kirjeldas oma äravalitud rahvale Moosese suu läbi.

«Ja Elisa pööras tagasi Kilgalisse. Ja nälg oli seal maal, ja prohvetite õpilased istusid tema ees. Ja ta ütles oma poisile: Aseta suur pott tulele ja keeda leent prohvetite õpilastele!

Ja üks neist läks väljale rohtu noppima, ja leidis eeslikurgi ja noppis selle vilju oma kuue täis; ja tuli ja lõikas need lõhki leemepoti sisse, sest nad ei tundnud neid.

Ja nad valasid välja meestele süüa. Ja see sündis, kui nad leemest sõid, siis karjusid nad ja ütlesid: Surm potis, oh jumala mees! Ja nad ei suutnud süüa.

Ja tema ütles: Tooge jämedat jahu! Ja ta viskas seda potti ja ütles: Vala välja rahva ette, ja nad söögu. Siis ei olnud midagi kurja potis.

Ja üks mees tuli Paal-Saalisast ja tõi jumala mehele uudsest viljast kakskümmend odraleiba ja tooreist ketega teradest taignat. Ja Elisa ütles: Anna rahva kätte, ja nad söögu.

Ja ta teener ütles: Mis ma seda pean andma sajale mehele? Aga tema ütles: Anna rahva kätte, ja nad söögu; sest nõnda ütleb Jehoova: Sellest saab süüa, ja jääb veel ülegi.

Ja ta pani nende ette, ja nad sõid; ja Jehoova sõna järgi jäi ülegi» *(2. Kun. 4 : 38—44)*.

Kõige märkimisväärsem selles imes on see, et palju aega hiljem kordas Jeesus Kristus seda. Kuid Elisa oli ammu surnud ja ei saanud Maria poega süüdistada plagiaadis.[1]

Viies peatükk on pühendatud Naamani loole. Piibli järgi otsustades oleks võinud teda pidada eriti kuulsaks, kuid teda ei tunne, nagu harilikult, ükski ajaloolane.

«Ja Arami kuninga sõjaväe vürst Naaman oli suur mees oma isanda ees ja austatud, sest tema läbi oli Jehoova Aramile võidu saatnud; ja ta oli sõjaks kõlvuline, aga pidalitõbine. Ja Aram oli välja läinud sissisalgus ja Iisraelimaalt ühe pisukese tütarlapse vangi toonud; see oli Naamani naist teenimas. Ja see ütles oma emanda vastu: Oh et mu isand oleks prohveti ees, kes elab Samarias! Küll see siis võtaks talt ta pidalitõve ära» *(1 : 3)*.

Kui need sõnad tema kõrgeaususele kindral Naamanile edasi anti, palus ta kuningalt puhkust, mida talle lubati. Süüria kuningas kirjutas peale selle sõbraliku kirjakese Iisraeli kuningale, et Naamanile osutataks hea vastuvõtt; ja Naaman sõitis, võtnud kaasa kümme talenti hõbedat,

kuus tuhat seeklit kulda ja kümme vahetust rõivaid. Kui Iisraeli Jooram avas kirja, siis luges ta: «Ja nüüd, kui seesinane raamat su kätte tuleb, vaata, ma olen oma sulase Naamani su juurde läkitanud, et sa pead talt ta pidalitõve ära võtma» *(6. s.)*. Võib kujutleda Joorami imestust selle kirja lugemisel, kuid raske on otsustada, mida ta tegi. Piibli sõnade järgi Iisraeli kuningas «käristas oma riided lõhki ja ütles: Kas mina olen jumal, et võin surmata ja elavaks teha, et seesinane mu juurde läkitab, et ma pean mehelt ta pidalitõve ära võtma? Sellest mõistke aga nüüd ja vaadake, et ta mu vastu käänapeid otsib» *(7. s.)*.

Õnneks teadis Elisa kõike, mis sünnib, ja saatis Jooramile ütlema, et ta saadaks Naamani tema juurde. Seitse suplust Jordanis Elisa retsepti järgi parandasid vapra sõjamehe täielikult tõvest: «ja ta liha sai jälle terveks kui väikese poisi liha, ja ta sai puhtaks» *(14. s.)*. Tõsi küll, Naaman alguses imestas prohveti retsepti üle: talle näis veidrana, et ta pidi tegema selle pika reisi ainult selleks, et end puhtas vees pesta. Ka meil kodus on jõgesid, kus võib supelda, ütles ta. Kuid talle seletati, et neil jõgedel ei ole Jordani omadusi, mis see jõgi omandas Elisa õndsa vahelesegamise tõttu.

Tervenenuna läks ta prohvetit tänama: «Et vaata, ma tean, et ep ole kõiges maailmas muud jumalat kui Iisraelis; et võta nüüd see and oma sulase käest» *(15. s.)*. Hoolimata Naamani pealekäimisest jäi Elisa omakasupüüdmatus murdmatuks.

Elisa tegi veel terve seeria imesid. Üks isikuid, keda «püha» autor uduselt nimetab prohvetite poegadeks, viibis kord Jordani kaldal, kus raius puid, ja pillas kirve vette. «Ja ta kisendas ning ütles: Oh mu isand, seegi on laenuks võetud . . .» Elisa ütles: «Kuhu ta kukkus? Ja raiuja näitas talle paika. Ja tema lõikas ühe puutüki valmis, ja viskas sinna ja pani raua ujuma» *(2. Kun. 6 : 5—6)*. Prohvetile jäi üle ainult käsi välja sirutada ja kirves veest välja võtta.

Teine ime näitab veel kord, kuivõrd jumal Elisat soosis. «Ja Arami kuningas oli sõdimas Iisraeli vastu . . . Ja nad tulid öösi ja tegid tiiru ümber linna. Ja jumala mehe teener tõusis vara üles ja läks välja; ja vaata, vägi piiras linna ümber ja hobused ja vankrid. Ja ta poiss ütles tema vastu: Oh mu isand, mis peame nüüd tegema? Ja tema ütles: Ära karda; sest enam on neid, kes meie juures, kui

neid, kes nende juures. Ja Elisa palvetas ning ütles: Jehoova, et tee ta silmad lahti, et ta näeks! Ja Jehoova tegi poisi silmad lahti, ja ta nägi, ja vaata, mägi oli täis tuliseid hobuseid ja vankreid Elisa ümber. Ja kui aramid ta juurde alla tulid, siis palus Elisa Jehoovat ning ütles: Et löö sedasinast rahvast suure pimedusega! Ja Jehoova lõi neid suure pimedusega Elisa sõna järgi» *(6 : 8—18)*.

Siin omandab seiklus lihtsalt narrikomöödia iseloomu. Kujutlege endale neid õnnetuid ohvitsere ja sõdureid, keda äkki tabas pimedus, eriti kui jutt on suurearvulisest sõjaväest. Sest linn, kus asus prohvet, oli piiratud jalaväest, ratsaväest ja sõjavankritest. Kui niisugune ime võis sündida, siis oleksid need tuhanded õnnetud pidanud loobuma piiramisest, paluma Iisraeli lastelt armu ja anuma, et neid koju viidaks, kuni nad veel elus on. Kuid mitte midagi säärast! Piibli järgi ei jätnud need pimedad sõjaväed oma kavatsust Elisa elavana või surnuna kätte saada. Ja siin sunnib «püha» autor usklikke alla neelama ühe kõige monumentaalsemaist lollustest, mis kunagi on kirjutanud preestrid, kes enesega rahul olles irvitavad lihtsameelsete usalduse üle. Elisa pakkus ise oma teeneid Arami ohvitseridele ja sõduritele, et neid viia Elisa otsingule. Need pimedad idioodid võtsid ettepaneku vastu, ja prohvet talutas nad riigi pealinna juurde, kus nad vangi langesid. See muinasjutt on niivõrd mõttetu, et peame vajalikuks veel kord jumaliku teksti poole pöörduda: «Ja Elisa ütles nende vastu: See pole tee ega siin pole linn; tulge mu järele, siis tahan ma teid saata mehe juurde, keda otsite. Ja ta saatis nad Samaria linna» *(2. Kun. 6 : 19)*.

Kujutlege neid sõjamehi, kes reas kõnnivad prohveti järel, kujutlege neid pimedaid, kes sammuvad Totanist Samariasse, hoides üksteisel sinelihõlmast kinni, kusjuures esimene hoiab saatja hõlmast, kes ongi Elisa. Kujutlege kõike seda, ja öelge, kas võib mõni muu usk rohkem tagasihoidmatult naerda oma kergeusklike poolehoidjate lihtsameelsuse üle? «Ja see sündis, et kui nad Samariasse said, siis ütles Elisa: Jehoova, tee nende silmad lahti, et nad näeksid. Ja Jehoova tegi nende silmad lahti, ja nad nägid, ja vaata, nad olid keset Samariat» *(20. s.)*.

Kuid kõik on hea, mis hästi lõpeb, ja me näeme kohe, et Elisa oli sel päeval suuremeelne ja ei tarvitanud oma võitu kurjasti. «Ja Iisraeli kuningas ütles Elisa vastu: Mu

isa, kas pean ma nad maha lööma, kas pean lööma? Ja ta ütles: Ei sa tohi maha lüüa. Kas sa need maha lööd, kelle sa oma mõõga abil ja oma ammu abil vangiks saad? Pane leiba ja vett nende ette; lase nad söövad ning joovad ja lähevad ära oma isanda juurde. Ja ta valmistas neile suure sööma-aja, ja nad sõid. Siis laskis ta nad minna, ja nad läksid oma isanda juurde. Ja Arami sissisalgad ei suutnud teps Iisraelimaale tulla» *(21 : 23)*.

Selle, mida me praegu lugesime, lükkab aga ümber selle loo jätk. Niisugune on juba kord «pühakiri». 23. salm kinnitab, et tänu Elisa suuremeelsusele oli Iisraeli kuningriik edaspidi päästetud Arami sissetungide eest. Kuid lugege 24. salmi: «Aga pärast seda sündis, et Arami kuningas Penhadad kogus kokku kõik oma leeri ja läks üles, ja ahistas Samariat.» Et vältida vajadust seletada neid mõtetuid ja liiga totraid vasturääkivusi, räägivad piiblilood ainult aramlaste pimedaksjäämise imest.

Niisiis on Penhadad jälle laval. See on seesama Penhadad, kellele, nagu te mäletate, kuningas Ahhab andis võimaluse kaduda.

«Ja suur nälg oli Samarias; ja vaata, nad ahistasid teda, kuni üks eesli pea maksis kaheksakümmend hõbeseeklit ja üks kortel tuvirooja viis hõbeseeklit». See on öeldud 25. salmis.

«Ja see sündis, et kui Iisraeli kuningas müüri peal mööda läks, siis karjus üks naine ta vastu ning ütles: Avita, mu isand kuningas!

Ja ta ütles: Kui Jehoova sind ei avita, kust pean mina sind avitama? Kas rehealuselt või surutõrrest?

Ja kuningas ütles: Mis sul on? Ja ta ütles: See naine ütles mu vastu: Anna oma poeg, me sööme ta täna ära, ja minu poja sööme homme.

Ja me keetsime minu poja ja sõime ta ära. Ja ma ütlesin teisel päeval tema vastu: Anna oma poeg, me sööme ta ära; aga tema on oma poja eest ära peitnud.

Ja see sündis, et kui kuningas naise sõnu kuulis, siis käristas ta oma riided lõhki, ehk ta küll müüri peal käis; ja rahvas nägi, ja vaata, kotiriie oli selle all ta ihul.

Ja ta ütles: Nõnda tehku mulle jumal ja nõnda veel pealegi, kui Saapati poja Elisa pea täna ta otsa seisma jääb.

Ja Elisa istus oma kojas, ja vanemad istusid ta juures. Ja üks mees läkitati kuninga juurest. Ennegu käsk ta

juurde tuli, ütles ta vanemate vastu: kas olete näinud, et see mõrtsuka poeg on läkitanud mu pead otsast ära kääname? Vaadake, kui käsk tuleb, siis pange uks lukku ja pigistage teda uksega: eks ta isanda jalgade klihkamine ole ta taga.

Ta oli alles nendega rääkimas, vaata, siis tuli käsk alla ta juurde ja ütles: Vaata, see õnnetus tuleb Jehoova käest; mida ma Jehoovalt veel ootan? *(2. Kun. 6 : 26—33)*.

Õnneks, kuna Elisa oligi nälja põhjuseks, parandas ta varsti olukorra. Olge lahked: «Siis Elisa ütles: Kuulge Jehoova sõna! Nõnda ütleb Jehoova: Homme sel ajal peab pool külimittu peent jahu ühe seekli ja külimitt otri ühe seekli maksma Samaria värava suus» *(7. ptk., 1. s.)*.

«Ja issand oli Arami leeri lasknud kuulda vankrite mürinat ja hobuste plaginat ja suure väe kärinat, ja nad ütlesid üksteise vastu: Vaata, Iisraeli kuningas on meie vastu palganud hittide kuningad ja Egiptuse kuningad, et nemad meie peale tuleksid.

Ja nad võtsid kätte ja põgenesid videvikutuule puhudes ära, ja jätsid oma telgid ja hobused ja eeslid maha leeri, nõnda kui see oli, ja põgenesid oma hinge eest» *(6 : 7)*.

«Ja rahvas läks välja ja röövis Arami leeri, ja pool külimittu peent jahu maksis ühe seekli ja üks külimitt otri ühe seekli Jehoova sõna järgi» *(16. s.)*.

Kaheksas peatükk, jutustanud, et Suunemi naine, kelle lapse oli Elisa ellu äratanud, varjas end nälja eest seitse aastat vilistite maal, jutustab ka «kapten» Hasaeli loo. Et sellest aru saada, tuleb meelde tuletada, et kui Eelija (mitte Elisa, ei!) oli Horebi mäel, ütles jumal talle pärast maavärisemist ja tuld: «Mine, pööra tagasi oma teed kõrbe, Tamaskuse poole (nelikümmend ööpäeva käimist. — *L. Taxil*) ja tule võia Hasael kuningaks Arami üle; ja võia Nimsi poeg Jeehu kuningaks Iisraeli üle» jne. *(1. Kun. 19 : 15—16)*.

Piibel ei selgita, mispärast Eelija ise ei võidnud ei Hasaeli ega ka Jeehut; jumal-isa ütles need sõnad, ja see on kõik. Nüüd on meil tegemist Elisaga. «Pühale» kirjanikule meenusid äkki Hasael ja Jeehu ja ta püüab nüüd tagantjärele parandada oma unustust, kui tal just käe all juhtub olema Elisa. Hea, et nüüdki saame teada, kes on Hasael.

«Ja Elisa tuli Tamaskusesse; ja Arami kuningas Penha-

dad oli haige, ja temale anti teada ning üteldi: Jumala mees on siia tulnud.

Ja kuningas ütles Hasaeli vastu: Võta üks and enese kätte ja mine jumala mehe vastu, ja päri ta käest Jehoovat ning ütle: Kas ma sest haigusest peaksin terveks saama?

Ja Hasael läks temale vastu, ja võttis anni enese kätte ja kõiksugust Tamaskuse hüüt, niipalju kui nelikümmend kaamelit suutsid kanda, ja tuli ja seisis tema ees ja ütles: Su poeg Penhadad, Arami kuningas, on mind su juurde läkitanud ja ütleb: kas ma peaksin sest haigusest terveks saama?

Ja Elisa ütles ta vastu: Mine, ütle talle: Sa saad tõesti terveks. Aga Jehoova on mulle näidanud, et ta surma sureb» *(2. Kun. 8 : 7—10)*.

Lugedes niisuguseid totrusi, tunned mõnikord, et oled nagu unes. Mispärast Elisa, teades jumalalt, et Penhadad sureb, käsib Hasaelil lubada haigele paranemist? Ja mispärast tema. «jumala prohvet», Hasaelile teadlikult valetab? Piibel ei seleta seda. Niisugune rumaluse küllus aeg-ajalt isegi väsitab.

«Ja ta vaatas üksisilmi Hasaeli peale, kuni see hakkas häbenema; ja jumala mees hakkas nutma.

Ja Hasael ütles: Mispärast nutab mu isand? Ja ta ütles: Et ma tean, mis sa kurja võtad Iisraeli lastele teha: nende kindlused pistad sa põlema, ja nende noored mehed tapad sa ära mõõgaga, ja võtad nende noored lapsed vastu kivi paisata, ja lõhki lõhkuda need, kes käima peal on» *(2. Kun. 8 : 11—12)*.

Ma arvan, et kui keegi teie poole pöörduks niisuguste ennustustega, teie aga usuksite prohvetite õigsusse, siis põrkaksite te hirmus tagasi. Kuid kuidas meeldib teile Hasaeli vastus?

«Ja Hasael ütles: Mis on siis su sulane, see koer, et ta nii suure asja peaks tegema? Ja Elisa ütles: Jehoova on mulle näidanud, et sa kuningaks saad Arami üle.

Ja ta läks Elisa juurest ära ja tuli oma isanda juurde. Ja see ütles temale: Mida ütles sulle Elisa? Ja ta ütles: Tema ütles mulle, sa saavat tõesti terveks.

Ja see sündis teisel päeval, et Hasael vaiba võttis ja kastis selle vette ja laotas Penhadadi silmade peale, ja ta suri ära. Ja Hasael sai kuningaks tema asemele» *(13 : 15)*.

Niisugune viis krooni võita on äärmiselt lihtne. Mitte

keegi Penhadadi järglastest ei protesteerinud ja arusaadavalt mispärast: see oli «jumala tahe».

Kaheksanda peatüki lõpus räägitakse, et oma vanas eas jagas Joosapat trooni oma poja Jooramiga, Atalja mehega. See on vastuolus sellega, mida me lugesime varem. Esimese Kuningate raamatu 22. peatüki 50. salmis oli juba öeldud, et see Jooram, Joosapati poeg, sai aujärjele pärast isa surma. Kuid kui me piibli igal vastuoksusel peatuksime, ei jõuaks me kunagi lõpule.

Juuda kuningas Jooram asus halvale teele. Nagu tema naisevend Iisraeli Jooram tegi ta ainult paha, mille eest sai ka karistada: Edomis tekkisid rahutused ja seal keelduti andamit maksmast. Juuda Jooram oli kolmekümne kahe aastane, kui ta troonile sai, ja ta valitses, nagu öeldud, kaheksa aastat. Kui ta suri, valitses Iisraeli Jooram kaheteistkümnendat aastat.

Juuda Jooramile järgnes Ahhasja, tema poeg Ataljalt. Ahhasja sai isa krooni kahekümne kahe aastaselt. Ta ei kummardanud Juuda jumalat ja püsis troonil ainult aasta. Ahhasja sõlmis liidu oma onu Iisraeli Jooramiga, et sõdida Arami kuninga Hasaeliga. Kuid Hasael võitis liitlased. «Ja kuningas Jooram pööras tagasi, et end Isrelis parandada lasta haavust, mis aramid temale olid löönud Raamas, kui ta sõdis Arami kuninga Hasaeli vastu. Ja Joorami poeg Ahhasja, Juuda kuningas, tuli alla Isreli, Ahhabi poega Jooramit vaatama, sest see oli haige» *(2. Kun. 8 : 29)*.

Lugeja, olge valmis! Te hakkate varsti värisema, sest valmistatakse ette hirmsat tapatalgut!

«Ja prohvet Elisa hüüdis ühe prohvetite õpilasi ja ütles sellele: Pane vöö oma vööle, ja võta see õlikruus enese kätte ja mine Kileadi Raamotisse; ja kui sinna jõuad, siis vaata seal Nimsi poja Joosapati poega Jeehut, ja mine sisse ja käsi ta üles tõusta ta vendade seast, ja vii ta mitmest kambrist läbi; ja võta õlikruus, ja vala ta pea peale ja ütle: Nõnda ütleb Jehoova: Ma olen su kuningaks võidnud Iisraeli üle. Siis tee uks lahti ja põgene, ja oodata sa ei tohi» *(2. Kun. 9 : 1—3)*.

Noor «prohvetite õpilane» täitis käsu ning Jeehu imestus oli suur. Saanud oma portsjoni õli, jutustas Jeehu garnisoni ohvitseridele, mis temaga oli juhtunud. «Ja nemad võtsid rutusti iga mees oma kuue ja panid ta alla ülesminekuastmeile, ja puhusid pasunat ja ütlesid: Jeehu on kuningaks saanud! Ja Nimsi poja Joosapati poeg Jeehu

pidas mässunõu Joorami vastu; ja Jooram oli valvel Kileadi Raamotis, tema ja kõik Iisrael, Arami kuninga Hasaeli eest» *(13 : 14)*.

Nüüd satume lõpmatute mõrvade õudsesse labürinti. Hasael sai jumalalt julma ülesande, alustades seda Penhadadi tapmisest. See ülesanne on tulvil ebaharilikke õudusi: Süüria uus kuningas peab purustama väikeste laste päid ja lahti lõikama rasedate naiste kõhtusid. Jeehu saab samuti ülesande supelda veres. Tuletagem meelde, et Jooramite, Ahhasjade ja teiste «kuningate» kuritegu seisis selles, et nad kummardasid Adonai asemel Baali. Ja niisugust usukannatlikkust õpetabki siis piibel!

Pärast kuningaks kuulutamist istus Jeehu ratsule ja sõitis Isreli, kus viibis Jooram ja kuhu oli tulnud Juuda kuningas Ahhasja, et külastada seal ravil viibivat Jooramit. «Ja piiluja seisis torni peal Isrelis, ja nägi Jeehu karja tulevat ja ütles: Ma näen üht hulka. Ja Jooram ütles: Võta üks ratsanik ja läkita neile vastu, ja see ütelgu: Ons rahu?» *(17. s.)*.

Kuna aga saadetu tagasi ei tulnud, saatis Jooram teise, kedagi ta samuti enam ei näinud. «Ja Jooram ütles: Rakendada! Ja nemad rakendasid tõlla ette. Ja Iisraeli kuningas Jooram läks välja ja Juuda kuningas Ahhasja, kumbki oma tõllas. Ja läksid välja Jeehu vastu ja said talle vastu Isreli mehe Naaboti põlluosal. Ja see sündis, et kui Jooram Jeehut nägi, siis ta ütles: Ons rahu, Jeehu? Ja tema ütles: Mis rahu, nii kaua kui su ema Iisebeli hoorusi ja nõidusi on palju?» *(21 : 22)*.

Et mõista Jeehu etteheidete kogu toredust Iisebeli liiderlikkuse puhul, on vaja lühikest kronoloogilist arvestust, mis põhineb pühal tekstil. Kui vana oli Ahhabi lesk siis? Ta oli Atalja ema, Atalja ise oli aga juba umbes saja aastane.

Ei ole teada, missugusel eluaastal kumbki neist abiellus. Kuid oletagem, et Ahhabi tütar oli ainult viieteistkümne aastane, kui ta abiellus Juuda Jooramiga, Joosapati pojaga. Me juba teame, et see Jooram ei paistnud silma truuduse poolest jumala vastu; teine Ajaraamat teatab, missuguse karistuse osaliseks ta sai.

«Ja Jehoova virgutas Joorami vastu vilistite ja arabite vaimu, kes Kuusi kõrval;

ja nemad tulid üles Juudasse ja tungisid vägisi sinna sisse, ja viisid vangi kõik varanduse, mis kuninga kojas

leidus, ja ka tema pojad ja ta naised, ja temale ei jäänud poega järele, kui aga Joahas, noorem ta poegi.

Ja pärast seda nuhtles Jehoova teda sisikonna haigusega, mida ei saadud ravitseda.

Ja see oli nõnda ühest päevast teise, ja kui kahe aasta aeg otsa sai, läks tema sisikond ta haigusega välja, ja ta suri ära pahasse haigusesse; ja ta rahvas ei teinud talle mitte põletamist, nõnda kui ta vanemate põletamine oli olnud» *(2. Ajar. 21 : 16—19)*.

Sellesama raamatu 22. peatükk algab järgmise väärtusliku teatega: «Ja Jeruusalemma elanikud tõstsid tema noorema poja Ahhasja kuningaks ta asemele; sest sissisalgad, kes leeri tulid arabitega, olid kõik esimesed pojad ära tapnud; seepärast sai Joorami poeg Ahhasja Juuda kuningaks. Kaks aastat viietkümmend oli Ahhasja vana, kui ta kuningaks sai, ja oli ühe aasta kuningas Jeruusalemmas; ja ta ema oli Atalja Omri tütar» *(2. Ajar. 22 : 1—2)*. Ahhasja vendade arvust räägitakse teise Kuningate raamatu kümnenda peatüki 14. salmis: neid oli «kaks meest viietkümmend».

Pöördugem nüüd veidi tagasi: Atalja, kes abiellus mitte varem kui viieteistkümne aastaselt, võis esimese lapse sünnitada aasta pärast. Oletagem, et tal sündis iga aasta üks laps, needki ainult pojad (piibel ei räägi selle kuninganna tütardest). Ahhasja sündis neljakümne kolmandana, järelikult pidi Atalja olema vähemalt viiekümne kaheksa aastane, kui ta tema sünnitas. Siit on selge, et ta pidi olema täpselt kaheksakümne aastane, kui kahekümne kahe aastane Ahhasja astus aujärjele. Siit järgneb edasi, et Atalja ema Iisebel oli vähemalt saja aastane, kui sai poja Joorami, kes valitses Iisraeli üle, ja pojapoja Ahhasja, kes valitses Juuda üle tol ajal, kui talle omistatakse häbitut liiderlikkust. Pärast kõike seda saab selgeks, et nõidumistel, mida talle omistab vihane Jeehu, võis olla eesmärgiks ainult see, et nõidusega ligi tõmmata armukesi saja-aastase vanaeide jaoks.

Jeehu vastus ei suutnud muidugi rahustada Iisebeli poega. «Siis pööras Jooram ümber ja põgenes, ja ütles Ahhasja vastu: Ahhasja, siin on pettus! Ja Jeehu tõmbas oma käega ammu vinna ja laskis Joorami peale ta õlgade vahele, ja nool tuli ta südamest välja, ja ta vajus põlvili oma tõllas» *(2. Kun. 9 : 23—24)*. «Kui Juuda kuningas Ahhasja seda nägi, siis põgenes ta rohuaia hoone poole

teed. Aga Jeehu ajas teda taga ja ütles: Lööge ka tema maha tõlda... Ja ta põgenes Megidosse ja suri sinna» *(27. s.)*.

Nüüd tuli järjekord Iisebeli kätte: «Ja Jeehu tuli Isreli; ja Iisebel kuulis, ja pani antimoni oma silmi ja kaunistas oma pea ja silmitses aknast välja *(30. s.)*. See auväärt vanaeit, kes pidi olema vähemalt saja kui mitte saja kahekümne aastane, usaldas veel oma võlusid ning kavatses võrgutada troonianastajat. «Kui Jeehu väravasse sai, siis ütles Iisebel: Kas sel Simril käsi hästi käib, kes oma isanda ära tappis?» *(31. s.)*. Meil on veel meeles, et Simri, tapnud kuningas Pasa ja kogu tema perekonna, valitses ainult seitse päeva ja lõpetas elu enesetapmisega, kui nägi Omri mässu edu.

«Ja Jeehu tõstis oma näo üles akna poole ja ütles: Kes on minu poolt? Kes? Siis silmitsesid teda kaks-kolm ülemat teenrit. Ja tema ütles: Kukutage ta maha. Ja nad kukutasid tema. Ja muist verd purskas seina peale ja hobuste peale, ja ta tallati ära. Ja ta tuli, ja sõi ja jõi, ja ütles: Et otsige seesinane äraneetu üles ja matke ta maha, sest ta on kuninga tütar. Ja nad läksid teda maha matma, aga ei leidnud mitte muud kui pealae luud, ja kaks jalga ja kaks kämmalt» *(32 : 35)*.

Kuid me teame, et Iisebel oli väga sigiv. Jooramil oli vendi, kes oleksid võinud asuda aujärjele. «Aga Ahhabil oli seitsekümmend poega Samarias. Ja Jeehu kirjutas raamatud ja läkitas Samariasse vanemate, Isreli vürstide kätte ja Ahhabi laste kasvatajate kätte» *(2. Kun. 10 : 1)*. Kirjades kästi hävitada kõik noored «kuninga pojad». «Ja see sündis, kui raamat nende kätte sai, siis võtsid nad kuninga pojad ja tapsid ära seitsekümmend meest, ja panid nende pead korvidesse ja läkitasid ta juurde Isreli» *(7. s.)*. Jeehu tappis samuti ka kõik Ahhabi maja sõbrad ja sulased.

«Ja ta võttis kätte ja tuli ära, et Samariasse minna. Kui Jeehu oli Peet-Eeked-Haaroimis teel, siis leidis ta Juuda kuninga Ahhasja vennad ja ütles: Kes te olete? Ja nemad ütlesid: Me oleme Ahhasja vennad ja läheme alla vaatama, kas kuninga poegade ja kuningaemanda poegade käsi hästi käib. Ja ta ütles: Võtke nad elusalt kinni! Ja nad võeti elusalt kinni ja tapeti ära seal Peet-Eekedi kaevu juures, kaks meest viietkümmend, ja ta ei jätnud neist üht ainustki järele» *(12 : 14)*. Ei tee paha, kui mee-

nutame, et need nelikümmend kaks Atalja poega olid juba kord tapetud araablaste poolt *(2. Ajar. 22 : 1)*. Ahhasja, neljakümne kolmas ja noorim perekonnas, järgnes oma isale Juuda Jooramile aujärjel, just selle vanemate vendade üldise hävitamise tõttu. Oo, julm ja kartmatu Jeehu! Ta ei jäänud peatuma isegi ... laipade tapmise ees!

Kui te mõtlete, et sellega lõpevad piibli vagad jälkused, siis eksite rängalt. Jeehu korraldas suure peo Baali auks. «Ja nüüd kutsuge kõik Paali prohvetid, kõik ta teenijad ja kõik ta preestrid minu juurde, et ükski ei puuduks, sest mul on suur ohver Paalile teha. Ükski, kes ära jääb, ei pea elusse jääma. Aga Jeehu tegi seda kavalusega, et ära hävitada Paali teenijad. Ja Jeehu ütles: Pühitsege püha Paalile! Ja see kuulutati välja. Ja Jeehu läkitas kõigele Iisraelile sõnumed; siis tulid kõik Paali teenijad, ja ei olnud üht ainustki, kes poleks tulnud; ja nad tulid Paali kotta, ja Paali koda sai täis teisest otsast teise» *(2. Kun. 10 : 19—21)*.

Jumalateenistuse ajal piirati Seebaoti võistleja tempel Jeehu sõjavägede poolt ümber. «Ja see sündis, kui põletamisohver oli ohverdatud, siis ütles Jeehu jooksjaile ja vapraile: Tulge, lööge nad maha, et ükski ei saaks välja minna. Ja nad lõid need maha mõõgateraga, ja jooksjad ja vaprad viskasid nad ära ja läksid Paali koja linna, ja tõid Paali koja kivisambad välja ja põletasid need ära, ja kiskusid Paali kivisamba maha, ja kiskusid maha Paali koja ja tegid selle peldikuks tänapäevani. Ja Jeehu kaotas Paali Iisraelist ära» *(10 : 25—28)*.

Nüüd aga, lugeja, toetuge vastu seina või hoidke millest tahes kinni, et pea ei hakkaks ringi käima ja et te ninuli ei kukuks. Siin on teile 29. salm: «Aga Nebati poja Jorobami pattudest, miska ta Iisraeli saatis patustama, neist ei kallanud Jeehu mitte ära, kuldvasikaist, mis Peetelis ja mis Taanis.» Ei saa kuidagi aru sellest härra Jeehust!

Veel üks tsitaat: «Ja Jehoova ütles Jeehu vastu: Et sa oled võtnud hästi teha, mis õige mu silma ees, ja sa oled kõike seda mööda, mis mu südames oli, teinud Ahhabi kojale, seepärast peavad su pojad neljandast põlvest saadik Iisraeli aujärje peal istuma. Aga Jeehu ei kandnud hoolt käia Jehoova, Iisraeli jumala käsuõpetuse järgi kõigest oma südamest; ei ta kallanud ära Jorobami patust, miska ta saatis Iisraeli patustama» *(30 : 31)*. Olgu kuidas

on, aga see troonianastaja valitses kakskümmend kaheksa aastat ning jättis oma aujärje oma pojale Joahasele.

Haaratuna Jeehu sangaritegudest, unustas «püha» autor Atalja. Üheteistkümnendas peatükis pöördub ta tema juurde tagasi. Troonianastaja aujärjele tõusmine sundis Ahhabi tütre langema väga sügavasse ja väga keerukasse leinasse: alles mõne päeva eest tapeti ta ema Iisebel, kelle koerad ära sõid, tapeti ta vend Iisraeli Jooram ja seitsekümmend teist venda, tema poeg Ahhasja ja nelikümmend kaks teist tema poega. Jeruusalemma kuningannal jäid järele ainult pojapojad, Ahhasja pojad. Mida ta tegi, et neid päästa Jeehu viha eest? Ta ... hävitas nad ise. «Kui Atalja, Ahhasja ema, nägi, et ta poeg oli surnud, siis võttis ta kätte ja hävitas ära kõik kuningliku soo» *(2. Kun. 11 : 1).*

Atalja hävitab Juuda kuningate soo.

Ainuüksi piiblis võib leida seda liiki kättemaksu. Voltaire ütleb sel puhul: «Atalja, väikese Joase vanaema, tapab kõik oma pojapojad Jeruusalemmas, nagu räägib pühakiri, välja arvatud väike Joas, kellel läks korda peitu pugeda. Atalja oli umbes saja aastane. Järelikult ei saanud tal olla tungivaid põhjusi selleks hävitamiseks. Ta paneb kõik need rohkearvulised kuriteod toime ainuüksi oma lõbuks ja ka selleks, et anda ülempreester Joojadale ettekäänet teda ennast omakorda tappa. Iisraeli ja Juuda kuningate valitsemise sellel perioodil kohtame tapmise ja massilise hävitamise niisuguseid stseene, mida võib arvatavasti kohata ainult tuhkrute ajaloos, kui mõni kukk oleks taibanud nende ajalugu kirjutama hakata.»

Piibli jutustustele on alati omane ebatõenäosus. Kuidas pääses Ahhasja noorim poeg üldisest hävitamisest? Tema päästis tädi Jooseba. Kuid kes on see Jooseba? Ta on Ahhasja õde ja Atalja tütar *(2. Kun. 11 : 2).* Ta on peale selle preester Joojada naine *(2. Ajar. 22 : 11).* Nii andis kuninganna Atalja, kes oli kuulus oma patuse elu poolest ja kes pidas Baali ainsaks jumalaks, oma tütre naiseks juudi jumala preestrile. Väikest Joast aga kasvatati salaja Atalja eest templis. Kuue aasta jooksul ei teadnud Atalja üldse midagi sellest oma väimehe pikast vandenõust. Seitsmendal aastal kogus Joojada kokku juudi jumalale truud väepealikud, näitas neile Ahhasja noort poega, kuulutas selle kuningaks ja Atalja, kes ruttas vaatama, mis sünnib, tapeti kuninga palee «hobuste värava» juures. Ühtlasi tapeti ka Baali preester Mattan, Joojada võistleja.

Teisest Kuningate raamatust ilmneb, et Joas oli vaga valitseja, kuid teisest Ajaraamatust ilmneb samuti, et ta halvasti lõpetas *(24. ptk.).* Ta taastas puusammaste ja ebajumalate usu Sekarja suureks meelepahaks, kes pärast Joojada surma sai juudi jumala preestriks. Ärritatuna Sekarja etteheidetest, laskis Joas ta templi õues kividega surnuks visata *(21. s.).* Joase tapsid omakorda kaks tema teenrit, keda teine Ajaraamat nimetab: Saabad, Ammoni naise Simati poeg, ja Joosabad, Moabi naise Simriti poeg *(2. Ajar. 24 : 26).* Olgu tema tapjad kes tahes, see kuningas valitses tervelt nelikümmend aastat. Tapetud Joasele järgnes tema poeg Amasja.

Pöördudes tagasi teise Kuningate raamatu juurde, näeme, et Iisraelis järgnes julmale Jeehule tema poeg

Joahas, kes irvitas juuda jumala üle seitseteist aastat. Tema kuningriiki laostasid sõjakäikudega Arami kuningad Hasael ja Penhadad. Ja kui laostatud juudid olid, on raske kujutleda! «Joahasele ei jäänud mitte rohkem rahvast üle kui viiskümmend ratsanikku ja kümme sõjavankrit ja kümme tuhat jalameest; sest Arami kuningas oli nad hävitanud ja pannud nad peksanduse põrmuks» *(2. Kun. 13 : 7)*.

Joahasele järgnes tema poeg Joas, keda ei tohi ära segada Juuda Joasega. Iisraeli Joas, Jeehu pojapoeg, sõdis Juuda Joase poja Amasjaga; purustas selle põrmuks, lõi Jeruusalemma templi seinasse neljasaja küünra suuruse prao ja rüüstas templi ning kuninga palee.

Iisraeli Joase valitsemise ajal suri prohvet Elisa. «Ja Elisa oli haige oma haiguses, millesse ta pärast surigi. Ja Iisraeli kuningas Joas tuli alla ta juurde, ja nuttis tema kohal» *(2. Kun. 13 : 14)*.

Järgmisel aastal sündis ootamatu ime. Maeti ühte inimest ja nähti Moabi sõjaväehulki. «Ja see sündis, kui nad olid üht meest maha matmas, vaata, siis nägid nad sissisalka ja viskasid mehe Elisa hauda; kui mees sinna sai ja Elisa luude külge puudutas, siis ärkas ta ellu ja tõusis oma jalgade peale» *(21. s.)*. Me arvame, et ka moabid ehmusid ja jalga lasksid.

Kriitikud ei ole kunagi rahul! Ka siin norivad nad. Nad pärivad, mispärast jumal ei äratanud Elisat ennast, selle asemel et äratada ühelegi tundmatut lihtsat inimest, keda keegi ei vaja ja kelle vastu keegi huvi ei tunne, ja kes juhuslikult visati prohveti hauda. Nad küsivad, miks seda hauda aasta jooksul lahti hoiti? Nad küsivad, mis sai elluäratatust, ning imestavad, et ta ei ole kuulsaks saanud ja et piibel ei lausu sõnagi tema teisest, ootamatult saadud elust. Lõpuks, kui Elisa kontidel oli niisugune imejõud, siis mispärast seda hiljem ei kasutatud? Kurb on mõtelda, et nende kontide hästi levinud kasutamine oleks võinud kindlustada surematuse! Igal juhul, pühad isad oleksid võinud Elisa luid kasutada omaenda olemasolu pikendamiseks.[2]

Pärast Elisa surma muutub ajalooline ja poliitiline segadus piiblis niisuguseks, et on peaaegu võimatu jagu saada nimede ja fantastiliste sündmuste segasest kuhjumisest. Iisraeli riigi lõpp saabus kuningas Hosea ajal. Hosea ja paljud tema endised alamad viidi Assüüria vangipõlve.

NELJAKÜMNES PEATÜKK

JUUDA KUNINGRIIGI LÕPP

Sel ajal kui juudid Iisraeli kuningriigist olid assüürlaste vangideks, püsis Juuda kuningriik veel iseseisvana Hiskija vaga valitsemise all. «Tema saatis kõrged paigad ära ja lõi kivisambad katki ja raius puusamba maha ja tõukas pihuks vaskmao, mis Mooses oli teinud; sest neistsinaseist päevist saadik olid Iisraeli lapsed temale suitsutanud» *(2. Kun. 18 : 4)*. Tõsi küll, jumal oli talle selle vagaduse eest andnud võidu vilistite üle, kuid jumala soosing oli siiski mõnedel juhtudel poolik. Nii pidi Hiskija oma neljandal valitsemise aastal kannatama Assuri kuninga Sanheribi (piibel nimetab teda Salmaneser) kallaletungi läbi. Et temast lahti saada, tuli talle maksta kolmsada talenti hõbedat ja kolmkümmend talenti kulda. «Ja Hiskija andis kõik hõbeda, mis leiti Jehoova kojast ja kuninga koja varadest. Sel ajal kaapis Hiskija kulla ära Jehoova templi uste pealt ja piitjalgade pealt... ja andis selle Assuri kuningale» *(15 : 16)*.

Pärast niisugust röövimist oleks «Salmaneser» võinud Hiskija rahule jätta. Kuid vastupidi! Varsti tuli ta tagasi, asus asja juurde, piiras Jeruusalemma sõjaväega ümber ja saatis Hiskija juurde kellegi Rabsake, kellel käskis küsida: «Mis lootus see on, mida sa loodad?» *(19. s.)*.

Hiskija saatis Rabsake juurde kolm saadikut, kes ütlesid: «Et räägi oma sulaste vastu arami keeli, sest me mõistame seda; ja ära räägi meiega juuda keeli rahva kuuldes, kes on müüri peal» *(26. s.)*.

Kuid Rabsake muutus veel jultunumaks. Ta hakkas kõnelema «peent» piibli keelt: «Kas mu isand mind on läkitanud su isanda juurde ja sinu juurde, et ma needsinased sõnad pidin rääkima? Eks ometi ka nende meeste juurde, kes müüri peal istuvad, et teiega oma rooja süüa ja oma kust juua» *(27. s.)*.

Hiskija nähtavasti ei lootnud eriti jumala peale, kui ta juba laskis end ilma igasuguse vastupanuta riisuda. Kuid prohvet Jesaja, kes oli nende sündmuste kaasaegne, tõstis tema meeleolu ja isegi jumal-isa hakkas teda lõpuks toetama. «Ja see sündis sel ööl, et Jehoova ingel välja läks ja lõi Assuri leeri maha sada ja viis üheksatkümmend tuhat. Ja nad tõusid varahommikul üles, ja vaata, kõik need olid surnud kehad. Ja Assuri kuningas Sanherib lahkus ja pööras tagasi, ja jäi Niineve linna» *(2. Kun. 19 : 35—36)*.

Edasi teatab piibel, et Sanheribi tapsid tema pojad Adramelek ja Saretser, kes pärast tapmist põgenesid Armeeniasse ja et Sanheribi teine poeg Eesarhadon (ajaloos — Assarhaddon) sai kuningaks tema asemel. Järgmises peatükis aga teatab autor, et Hiskija sõlmis oma valitsemise viimastel aastatel liidu Paabeli kuninga Perodak-Paladaniga.

See kinnitus ei lähe kokku arheoloogide avastustega, mis käivad Assüüria kuningriikide ajaloo kohta. Pealkirjadest kuulsal Horsabadi paleel, mille 1842. aastal avastas Prantsuse konsul Mossulis Botta, ilmneb, et Perodak-Paladani ajas Kaldeast välja Salmanasar V, Sanheribi isa, kes tema võitis lahingus Betlakimi juures 709. aastal e.m.a., ja et Salmanasar vallutas pärast seda võitu Baabüloni ja ühendas selle kuningriigi Ninivega. Kuidas sai siis Hiskija sõlmida liitu Perodak-Paladaniga Sanheribi poja Eesarhadoni valitsemise ajal, kui see Baabüloni kuningas kaotas oma valdused sõjas Ninive kuninga, Eesarhadoni vanaisa vastu, ja kui Eesarhadon, kes valitses Hiskija valitsemise viimastel aastatel, oli ühel ja selsamal ajal Ninive ja Baabüloni kuningas?

Kuid isegi kui mitte arvestada teadlaste avastusi ja eelistada piibli autoriteeti, ka sel juhul ei pääse mööda järgmisest märkusest: jumal, kes andis lubaduse: «Ja ma tahan sedasinast linna kaitsta, et teda päästa iseenese pärast ja oma sulase Taaveti pärast» *(2. Kun. 19 : 34)*, võis ka mitte oodata Sanheribi teist kallaletungi. Sest kui jumal, kes oli kõikvõimas, otsustas võtta Jeruusalemma oma kaitse alla, siis oleks parem olnud, kui linna oleks tõepoolest kaitstud Sanheribi vastu algusest peale, kui et lasta viimasel ära viia maa kõik rikkused ja templi aarded. Samuti pole arusaadav, mispärast härra Seebaott, kes end nii pidulikult oli kuulutanud Juuda suguharu kaitsjaks ja soosijaks ja kes oma ingli-hävitaja käe läbi oli ühe ööga tapnud sada kaheksakümmend viis tuhat assüürlast, mõned aastad hiljem lahkus juudalastest, lubas purustada nende pühad paigad teisel Assüüria armeel ja täiesti rahulikult pealt vaatas, kuidas juudalased ja Penjamini suguharu, kaasa arvatud suur hulk leviite, orjadena raudu pandi.

Hiskija puhul veel üks fakt, mille üksikasjad huvi pakuvad. See kuningas tõusis aujärjele kahekümne viie aastaselt, ja jumal kirjutas tema saatuseraamatusse, et ta sureb kolmekümne üheksa aastasena; kuid asjaolude tõttu, mis tuleb ära märkida, hõõrus jumal «igaviku suure raamatu» selle lehekülje kummiga maha ja tegi paranduse, mille tõttu Hiskija pidi elama viiekümne nelja aastaseks.

Oma valitsemise neljateistkümnendal aastal jäi Hiskija haigeks, nagu seda tuli oodatagi seoses juhtnööridega, mis olid kirja pandud tema saatuseraamatus enne, kui jumal oli kummi tarvitanud. Juuda kuningas ei saatnud arsti järele, seda ei olnud vaja, sest tal oli käe-jala juures prohvet Jesaja, püha mees, kes oli tuttav jumala kõigi otsustega. Jesaja sai teada, mis puhul kuninglik haige tahtis temaga nõu pidada ja ruttas tema surivoodi juurde. Ja Jesaja ütles Hiskijale: «Nõnda ütleb Jehoova: Anna käsk oma kojale, sest sa pead surema ja mitte elama. Ja ta pööras oma näo seina poole ja palus Jehoovat ning ütles: Oh Jehoova, et mõtle, kuidas ma sinu ees olen kõndinud tõe sees ja jaotamatu ning hea südamega, ja olen teinud, mis su silma ees hea on. Ja Hiskija nuttis suure nutuga. Ja Jesaja ei olnud veel keskmisest õuest välja läinud, siis sai Jehoova sõna ta kätte ning ütles: Pööra tagasi ja ütle mu rahva pealikule Hiskijale: Nõnda ütleb Jehoova, su isa Taaveti jumal: Ma olen su palvet kuulnud, ma olen su silmavett näinud; vaata, ma tahan su terveks teha; kolmandal päeval pead sa üles minema Jehoova kotta; ja ma tahan su päevadele juurde lisada viisteistkümmend aastat» *(2. Kun. 20 : 1—6)*.

Jesaja ei imestanud prohvetina millegi üle ja täitis ausalt temale antud ülesande. Kuid vastukäivate ennustuste ees kaotas haige pea. Hiskija küsis Jesajalt: «Mis on tähiseks, et Jehoova mu terveks teeb ja et ma kolmandal päeval saan üles minema Jehoova kotta? Ja Jesaja ütles: See olgu sulle tähiseks Jehoova käest, et Jehoova teeb

selle asja, mis ta on rääkinud: Kas vari peab kümme püga-lat edasi minema või kümme pügalat tagasi pöörama? Ja Hiskija ütles: Varjul on kerge asi kümme pügalat edasi kalduda; ei mitte nõnda, vaid pööraku vari kümme püga-lat tagasi. Ja prohvet Jesaja hüüdis Jehoova poole; ja ta laskis varju pügalaist, mis ta Aahase tunnipakus oli edasi läinud, jälle kümme pügalat tagasi pöörata» *(8 : 11)*. Jesaja pani «viigimarjakaku» paise peale, ja «ta sai terveks».

Uskmatud naeravad selle viigimarjadest marmelaadi üle ja nende kümne pügala üle päikesekellal, kust vari tagasi jooksis. Kas Hiskija haigus, ütlevad nad, oli nii tühine, et ta viigimarjaplaastrist terveks sai; või oli siin ainult jumala vahelesegamise jõud surmasuus viibiva kuninga tervenemise põhjuseks, siis ei oleks mingit plaastrit vajagi olnud. Mis puutub päikesekellasse, siis avaldab Hiskija kriitikuile täieliku lolli muljet, kui ta räägib, et varjul on kergem edasi joosta kui tagasi pöörata: mõlemal juhul oleksid loodusseadused ühel määral rikutud ja päikese-süsteemi maailma liikumise kogu kord oleks segadusse viidud. Peale selle ei ole varju tagasi pöördumine Aahase astmetel mitte midagi muud kui Joosua tuntud ime kor-damine.

Nii räägivad skeptikud. Seevastu aga usuvad teoloogid pikemalt järele mõtlemata, et päike jäi seisma Joosua tõttu ja läks tagasi Jesaja tõttu. Jesaja raamatu 38. peatükis meenutatakse seda juhtumit uuesti: «Ja päev pööras tagasi kümme pügalat» *(8. s.)*.

Kõige huvitavam kõigist imelikest nähtustest, mis ise-loomustavad kirjeldatavat ajajärku, on Jesaja surm: see inimene, kes ise oli kehastatud ime, ei saanud teha väh-imatki imet, kui ta enese elu oli ohus. Manasse, Hiskija poeg ja pärija, kes eriti ei uskunud juhtumit varju sala-dusliku liikumisega, oli niisama palju patune, nagu tema isa oli jumalakartlik. Soovinud näha, kas Jesajal on ka enese tarbeks mingisugust viigimarjaplaastrit, käskis ta prohveti pooleks saagida. Õnnetu Jesaja saeti pooleks nagu kõige tavalisem palk. Ei Raafael ega ükski teine ingel ei tulnud talle appi. Tuleb vaid oletada, et oma truu sulase surmamise ajal oli jumal äärmiselt hõivatud mõnel teisel planeedil.

Juuda viimaseks kuningaks oli Sidkija *(2. Kun. 25 : 2)*. Tema valitsemise neljateistkümnendal aastal vallutasid Jeruusalemma Nebukadnetsari sõjaväed. Kuningapojad

Iisraeli riigi lõpp.

tapeti ja Sidkija, kelle silmad torgati välja ja kelle kätele pandi ahelad, viidi koos oma ülejäänud rahvaga Babüloo-niasse vangi *(7. s.)*. Nebukadnetsar süütas Saalomoni templi ja palee; ta jättis Jeruusalemma varemeisse *(9 : 10)*.

«Lõpuks,» ütleb Voltaire, «saabus lahendus kõige suu-remale osale vanajuudi ajaloost. See on alguses Iisraeli kuningriigi kümne suguharu laostumine, selle järel kahe ülejäänud suguharu laostumine. Sellega lõpevad kõik need suurepärased imed, mis jumal olevat selle rahva heaks toime pannud. Kristlikud targad näevad murega oma «isade» viletsust, kes rajasid teed nende «päästmi-seks». Skeptikud näevad varjatud rõõmuga peaaegu terve rahva hävitamist, keda nad vaatlevad kui õudsete, eba-usklike eelarvamuste, häbitu liiderlikkuse, metsiku röö-vimise, läbitungimatu nüriduse ja vaga verejanu kand-jat.»

TOOBIJA JA JUUDITI PÜHAD ROMANTILISED LOOD

Toobija Navtali soost oli Assüüria kuninga Salmanasari ajal viidud vangi Ninivesse. Kahjuks ei ole see piibli kuningas jätnud maha oma valduste geograafilist kaarti. Selleta ei saa aga aru, kuidas ta, olles Ninive kuningas (Tigrisel), võis mööda minna Babüloonia kuningriigist, et ahelatesse panna Palestiina asukaid. See oleks ju seesama, kui türklased läheksid Kreekast läbi, et vangi viia Itaalia elanikke. Toobija ütleb: «ja ma läksin Maadaimaale, ja andsin Kabaelile, Kabrija vennale, Maadai Ragaus, kümme talenti hõbedat hoida» *(Toobija 1 : 14)*. See ei ole väike summa töötava naise mehe jaoks (Toobija naine Anna kudus villaseid kangaid) *(2 : 11)*. Ei tea kuidas imestada Toobija üle, kes läheb sadade kilomeetrite kaugusele Ninivest, et anda oma raha kellelegi Kabaelile hoida.

Kord, naasnud pärast mingit matmist koju ja olles roojane, heitis ta maha seina äärde. Ta ei märganud, et seinal istusid varblased. Edaspidisest jutustab ta ise: «kui mu silmad avanesid, siis heitsid varblased sooja rooja mu silmi, ja kae kasvas mu silmade peale» *(Toobija 2 : 10)*. Teadjad inimesed kinnitavad, et varblaste sõnnik ei ole nägemisele ohtlik ja et Toobijal oleks lihtsalt tulnud silmad puhtaks pesta.

«Selsamal päeval sattus Reueli tütrele, Saarale, Maadai Ahmetas, et teda teotasid tema isa tüdrukud. Sest tema oli kihlatud olnud seitsme mehega, ja kuri vaim Aesmadeva oli nad tapnud, enne kui nemad temaga kui naisega kokku said. Ja tüdrukud ütlesid tema vastu: Kas sul ei ole mõistust, sa meeste läkataja: seitse meest on sul juba olnud, aga sind pole ühegi omaks nimetatud... Kui nad on surnud, siis mine ka sina nendega: meie ei tahaks iial su poega ega tütart näha. Kui ta seda kuulis, sai ta

väga kurvaks... Ja ta palus akna peal...» *(Toobija 3 : 7—11)*.

Kriitikud märgivad, et mitte kunagi enne seda ei ole juudid kusagil meenutanud ühtki saatanat, deemonit või kuradit: kurjad vaimud pärinevad Pärsiast, kus rahvas uskus kahe ühevõrra võimsa jumala (Ormuzdi — headuse jumala, ja Ahrimani — kurjuse jumala) olemasolusse. Nende kummagi käsutuses on terve armee häid ja kurje vaime. Juudid olid aga ainult matkijad. Nad võtsid oma usu naabritelt või orjastajatelt, kusjuures võtsid üle mitte ainult kombed, vaid ka usundlikud pärimused.

Toobija raamat sunnib mõtlema, et paha vaim Asmodi oli armunud Saarasse ja oli temale armukade. See on täielikus kooskõlas vanade õpetustega vaimudest, inglitest ja jumalatest. Me nägime juba esimeses Moosese raamatus ingleid, kes olid armunud inimtütardesse ja kes sünnitasid hiiglasi. Kirikutegelased on hiljem välja mõelnud palju lugusid deemonitest, kes olid sugulises ühenduses naistega, ja ebaloomulikest inimestest, kes sündisid neist «patustest» sidemetest, saatanatest, kes tungisid noormeeste ja neidude kehadesse sadadel erinevatel viisidel, sellest, kuidas kuradeid välja kutsutakse ja kuidas neid välja aetakse. On olemas ja on olnud paljusid metsikuid eelarvamusi ja ebausku, mida kirikutegelaste omakasupüüdev kavalus on alati kasutanud inimrumaluse ekspluateerimiseks.

«Ja mõlemate palve võeti vastu suure Raapaeli au ees: Raapael läkitati neile kahele arstiks, Toobija kaed silmist ära koorima, ja Saarat, Reueli tütart, Toobija pojale Toobijale naiseks andma, ja kurja vaimu Aesmadevat kinni siduma, sest Toobijal oli õigus teda pärida» *(Toobija 3 : 16—17)*.

Siin nimetab «pühakiri» inglit esmakordselt nime järgi. Kõik kommenteerijad kinnitavad üksmeelselt, et juudiristiusu inglite nimed on Kaldea päritoluga: Raafael — jumalik tervendaja, Uuriel — jumala tuli, Miikael — jumala kuju, Gaabriel — jumala inimene. Pärsia inglitel olid hoopis teised nimed: Ma, Kur, Dubadur, Baaman jne. Juudid olid Kaldea orjuses, mitte aga pärslaste juures, ja omandasid endale usu Kaldea inglitesse ja kuraditesse. Kõik muutub ka selle «jumalast äravalitud» rahva juures, kui ta vahetab oma peremehi. Kui juudid olid orjastatud kaananlaste poolt, siis kummardasid nad nende jumalaid;

kui nad olid vangis niinimetatud Assüüria kuningate juures, siis hakkasid nad uskuma nende headesse ja pahadesse vaimudesse.

«Selsamal päeval tuli Toobijale meelde raha, mis ta oli hoida andnud Kabaelile Maadai Ragaus. Ja ta mõtles iseeneses: Ma olen surma palunud, miks ma ei kutsu enne Toobijat, oma poega, et ma talle selle teada annan, enne kui ma suren? Ja ta kutsus tema, ja ütles: Poeg, kui ma suren, siis mata mu maha; ja ära ole hooletu oma ema vastu» *(Toobija 4 : 1—3)*. Järgneb pikk kõne, mis lõpeb nii: «Ja nüüd annan ma sulle teada need kümme talenti hõbedat, mis ma olen hoida andnud Kabaeli, Kabrija poja kätte Maadai Ragaus» *(20. s.)*.

Seejärel andis Toobija pojale üle Kabaeli võlaraamatu *(5 : 3)*, soovitas tal otsida teekaaslast, kes saadaks ta Maadaisse. «Ja ta läks inimest otsima, ja leidis Raapaeli, kes oli ingel, aga tema ei teadnud seda; ja ütles tema vastu: Kas ma võin sinuga minna Maadai Ragausse ja kas sa oled nende kohtadega tuttav? Ja ingel ütles temale: Ma lähen sinuga, ja ma tean teed, ja olen Kabaeli, meie venna juures öömajal olnud» *(Toobija 5 : 4—6)*.

Missugune õnnelik kokkusattumus, eks ole? Noor Toobija tutvustas isale kaunist tundmatut, kes ütles, et ta on pärit suure Hananja soost, ja et ta nimi on Asarja. See oli veel üks õnnelik kokkusattumus, sest vana Toobija tundis Hananjat ja oli isegi temaga kaugelt sugulane. Järgnes kauplemine tasu suhtes noore Toobija saatmise eest. «Annan sulle ühe trakma päevaks ja mis sinule ja mu pojale muidu vaja läheb tee peal. Ja ma lisan veel su palgale juurde, kui te tervisega tagasi tulete» *(Toobija 5 : 15—16)*. Küllaltki veider, et vana Toobija, juut, kes elab Ninives, maksab mitte Juudi või Meedia rahaga, vaid Kreeka omaga.

Toobija läks eba-Asarjaga teele ja noormehe koer nendega. Ei ole raske arvata, et teekond ei möödunud seiklusteta. Muidu poleks autoril tasunudki neid kaht tegelast lavale tuua. «Aga kui nad oma teed läksid, tulid nad õhtuks Hidekeli jõe äärde, ja jäid sinna ööseks. Aga noor mees läks jõkke ennast pesema, ja üks kala kargas jõest üles ja tahtis noore mehe ära neelata. Siis ütles ingel temale: Võta kala kinni. Ja noor mees hakkas kalast kinni ja viskas ta maa peale» *(Toobija 6 : 2—4)*.

Kuidas laskis koletislik kala, kes oli võimeline inimest

alla neelama, end võtta lõpustest kinni nagu küülik, keda võetakse kõrvadest? Kuid teolooge see ei häiri. Neid ei häiri ka see, et seda liiki kalu magedas vees ei leidu. Tuleb mõtelda, et kala oli heidetud Tigrisesse erandina, jumala erikäsu järgi, et toime panna imet. See oli jumalik lavastus ja järelikult on kasutu otsida, missugust liiki võis olla see mageda vee hiiglakala — inimsööja.

Ingel käskis Toobijal kala lõhki lõigata, südame, maksa ja sapi alles hoida. Kui operatsioon oli lõpetatud, praeti kala ära ja teekäijad sõid seda kuni Ahmetani. «Ja noor mees ütles ingli vastu: Asarja, mu vend, mis peab tegema kala südame, maksa ja sapiga? Ja see ütles talle: südame ja maksaga peab suitsutama meeste- või naisterahvast, kui teda kuri vaim on vaevanud, siis ei vaevata teda teps; aga sapiga võia inimest, kel kae on silmade peal, siis saab ta paremaks» *(7 : 9)*.

Siis soovitas Raafael Toobijal öömaja paluda tema sugulaselt Reuelilt ja tema tütar Saara naiseks võtta. See viimane ettepanek pani ettevalmistamata noormehe väga kõhklema. Ta ütles inglile: «Asarja, vend, ma olen kuulnud, et seda neiukest on seitsmele mehele antud, aga need kõik on hukkunud mõrsjatoas. Aga mina olen oma isa ainus poeg, ja kardan, kui ma temaga kokku saan, et ma suren nagu teisedki, sest teda armastab kuri vaim, kes ei tee kellelegi liiga, kui aga neile, kes tütarlapse ligi saavad. Ja nüüd kardan mina . . . Aga ingel ütles temale . . . tema saab sulle naiseks, ja ära hooli kurjast vaimust ühtigi, sest selsinasel ööl antakse ta sulle naiseks. Ja kui sa lähed mõrsjatuppa, siis võta suitsutamissüsi, ja pane sinna peale kala südant ja maksa, ja tee suitsu; ja kui kuri vaim haistab, siis põgeneb ta ära, ja ei tule iial ega elades jälle . . . Ja kui Toobija seda kuulis, hakkas ta tütarlast armastama, ja ta süda hoidis teda väga taga» *(Toobija 6 : 14—18)*. Ärge selle juures unustage, et Toobija ei olnud noort kaunitari veel kordagi näinud.

«Ja nad tulid Reueli kotta, ja Saara läks talle vastu ja teretas neid, ja nemad teretasid teda, ja tema viis nad kotta. Ja Reuel ütles oma naise Edna vastu: Küll on sel noorel mehel otse sedamoodi nägu kui mu vennapoja Toobija nägu!» *(Toobija 7 : 1—2)*. Noormees nimetas ennast; tema üle tunti suurt rõõmu ja valmistati suur söömaaeg, kuid noor Toobija keeldus midagi söömast, enne kui vana Reuel annab oma tütre talle kohe naiseks. Reuel ei jää-

Reueli tütar Saara — seitsmekordne lesk.

nud peatuma külalislahkuse niisuguse väljenduse ees, kuid pidas oma kohuseks noort meest pühendada kaunitar Saara seitsme esimese mehe saatusesse. Noor Toobija jäi kindlaks, kinnitades, et ta ei karda midagi. «Ja ta kutsus oma tütre Saara, ja hakkas tema käest kinni, ja andis ta Toobijale naiseks, ja ütles: Vaata, Moosese käsu järgi võta ta enesele ja vii ta oma isa juurde. Ja ta õnnistas neid; ja kutsus oma naise Edna, ja võttis raamatu, ja kirjutas kirja, ja pani pitseri alla» *(Toobija 7 : 12—13).*

Edna valmistas magamistoa ja viis sinna Saara. «Ja viis ta sinna sisse ja nuttis, ja ta pühkis oma tütre silmavee ära ja ütles tema vastu: Ole julge, laps» *(16 : 17).* «Kui nad said söömaaja lõpetanud, viisid nad Toobija Saara juurde. Aga kui ta sinna läks, tulid Raapaeli sõnad talle meelde, ja ta võttis suitsutamissüsi, ja pani kala südame ja

maksa sinna peale, ja tegi suitsu. Aga kui kuri vaim haistis, põgenes ta ülemasse Egiptusesse, ja ingel sidus ta kinni» *(Toobija 8 : 1—3).*

Teoloogid on vaevelnud küsimuse kallal, kas Asmodi on tänaseni seotud ja kus ta nimelt viibib. Tähtis küsimus! Selle lahendamiseks on voolanud tindiojasid. Eri liiki sulid on ühe Egiptuse kloostri mungad, kes palvetajaile näitavad sügavat kaevu, kuhu Raafael olevat sidunud oma vaenlase. Deemon asuvat seal praegugi. Väikse tasu eest, mida vagad vennad võtavad, võite saada loa visata kaevu mõned kivid või mõned tilgad «pühitsetud» vett, et suurendada selle deemoni kannatusi, kes juba niigi on täielikult abitu.

Reuel, kes oli kindel selles, et Toobija ei pääse loost eluga, kaevas hoolega hauda. Kuid kui ta järgneval hommikul teada sai, et väimees on elus ja puutumata, oli ta ütlemata rõõmus. Haud aeti kohe kinni ja pulmapidu kestis 14 päeva. Ja pidustuste lõppedes pidi Toobija «võtma tema poole varandust ja tervisega minema oma isa juurde; ja teise osa siis, kui Reuel ja ta naine pidid ära surema» *(Toobija 8 : 21).* Pulmapeo ajal läks ingel Raafael, kes Egiptusest oli juba tagasi tulnud, Asarja nime all Ragausse, kus Kabael ilma pikema jututa Toobijalt võetud raha tagasi andis.

Lõpuks naasid noor Toobija, tema naine, taevane teekaaslane ja koer Ninivesse, kus vana pime oli juba meeleheitesse langemas. Toobija «riputas sappi oma isa silmi ja ütles: Ole julge, isa! Aga kui ta silmad kipitasid, siis hõõrus ta neid, ja kaed kooriti ta silmade nurgist ära. Ja kui ta oma poega nägi, hakkas ta tal ümber kaela ja nuttis» *(Toobija 11 : 10—13).* Jäi üle teha Asarjaga lõpparve, kuid viimane loobus temale pakutud tasust, nimetas oma õige nime, teatades, et ta on üks seitsmest vanemast inglist, ja kadus.

Lugu Juuditist on mitte vähem imepärane. Nebukadnetsari valitsemise kaheksateistkümnendal aastal, keda piibel siin nimetab Assüüria kuningaks, piiras Petueli linna, mis on täiesti tundmatu ajaloolastele ja geograafidele, kuninga sõjavägi müütilise kindrali Olovernese juhtimisel. Selle sõjaväe põhituumikuks oli 120 000 jalaväelast ja 12 000 ratsanikku *(Juuditi 2 : 15).* Olovernes tõkestas kanalid, mis andsid linnale vett, nii et piiratud «nõrkesid ära janu pärast, ja langesid linna uulitsate peale

maha» *(7 : 22)*. Olukord muutus väljakannatamatuks. Siis otsustas keegi kaunis Petueli lesk, kelle mees oli lõikuse ajal saanud päikesepiste *(8 : 3)*, oma kodumaa päästa. Selleks pani ta selga oma kõige ilusama kleidi, lõhnatas ja võidis ennast, ja läks oma vana ümmardaja saatel vaenlase leeri *(10 : 10)*. «Ja nemad panid ta ilusat nägu imeks» *(19. s.)*. Kaunitar nõudis, et teda kindrali juurde viidaks, kes sel ajal «hingas oma voodis» *(21. s.)*. Olovernes kutsus Juuditi oma telki lõunat sööma. Söödi ja joodi rohkesti. Kindral «sai tema pärast väga rõõmsaks, ja jõi väga palju viina, nii palju kui ta veel iial ei olnud joonud sest päevast, kui ta oli sündinud» *(Juuditi 12 : 20)*. Pärast pidusööki, kui Olovernes kõigega rahul olles oli sirutanud end kušetile, haaras Juudit kindrali mõõga ja «raius kaks korda tema kaela kõige oma rammuga, ja võttis tema pea otsast ära» *(13 : 8)*. Öeldagu pärast seda, et armastus ei sunni tõesti mõnikord pead kaotama!

Ümmardaja pani Olovernese pea «oma leivakotti» *(10. s.)*. Märkamatult jõudsid naised tagasi linna. Petueli müürile ilmus järgmisel päeval Nebukadnetsari ülemjuhataja nägu. Piibli järgi põgenes tohutu sõjavägi, kes linna piiras, maharaiutud pead nähes segaduses. Mitte keegi ei mõelnudki sellele, et mõne teise ülema juhtimise alla asuda.

Siin Voltaire'i kommentaarid sel puhul: «Geograafil oleks suuri raskusi mahutada kuhugi see Petuel. Ühed ütlevad, et see asus Jeruusalemmast nelikümmend miili põhja poole, teised ütlevad, et see oli mõned miilid lõuna poole. Kuid iga korralik naine oleks veel suuremas raskuses, kui tal tuleks kauni Juuditi käitumist õigustada. Minna magama armee ülemjuhatajaga selleks, et temal pead maha raiuda, ei ole lõppude lõpuks kuigi malbe. Ja panna see verine pea oma veriste kätega kotti ning rahulikult minna koos oma ümmardajaga läbi sajatuhandelise sõjaväe asukohast, ilma et neid oleks peatanud ükski tunnimees, — see ei ole sugugi lihtne.»

Kuid mis veel raskem — see on elada pärast seda hiilgavat kangelastegu saja viie aastaseks oma kadunud mehe majas, nagu sellest räägitakse 16. peatükis. Vaidlustes Juuditi vanuse kohta kuulsa kangelasteo toimepaneku ajal arvab meile juba tuntud benediktlane Calmet, et Juudit oli kuuekümne viie aastane, kui Olovernes tema hämmastavast ilust oli sisse võetud. Kõige sobivam iga, et päid

pööritada ja neid maha raiuda! Kuid piibel seab meid veel ühe raskuse ette. Ta ütleb, et keegi ei rikkunud Iisraeli rahu «Juuditi päevil», kuid see ajastu oli ometi kõige suuremate viletsuste aeg juudi rahva ajaloos.

Muide, täpne tsitaat: «Ja ei olnud teps kedagi, kes Iisraeli lastele hirmu tegi Juuditi päevil ja palju päevi pärast ta surma» *(Juuditi 16 : 25)*. See tekst näitab veel kord, missuguse enesekindla hooga piibli inspireerijad irvitavad usklike üle. Kui võtta omaks benediktlase Calmeti ja teiste katoliiklike teoloogide tõlgendus, et Juudit oli kuuekümne viie aastane (seda ei ole aga piiblis kusagil öeldud), kui ta tappis Olovernese, jääb piibli kangelanna kangelasteo ja tema surma vahele nelikümmend aastat. Kui aga tulla teise Kuningate raamatu juurde tagasi (peatükkide juurde, mis on pühendatud viimastele Juuda kuningatele), ja lugeda Assüüria-Babüloonia kuningriikide ajalugu, siis saab selgeks, et lugu Juuditist on ilmne väljamõeldis.

Babüloonia kuningate Kaldea dünastia asutajale Nabopalasarile (valitses 626.—604. e.m.a.) järgnes tema poeg Nebukadnetsar-Nabukudurriutsur (piibli Nebukadnetsar, valitses 604.—562. aastal), kes võitis vaarao Neho kuulsas lahingus Karhemõši juures Eufrati ülemjooksul. Just sel ajal pani Nebukadnetsar toime oma esimese kallaletungi juutidele, et karistada kuningas Joakimi, Hosea poega, kes sõdis vaarao Neho poolel Babüloonia vastu. Jeruusalemma vallutasid Babüloonia väed 597. aastal. Osa elanikest viidi Baabüloni. See oli seitsmekümneaastase orjuse algus. Juuda kuningriik oli veel iseseisev, kuid see ei kestnud kaua.

Nebukadnetsari juutidele esimese kallaletungi faktid, mida tunnistab teine Kuningate raamat, ei vasta mingil määral sellele, mida piibel jutustab selsamal puhul Juuditi raamatus. Kui sündmus Olovernesega oleks kuulunud sellesse aega, siis oleks Nebukadnetsar kahtlemata oma kindrali tapmise eest juutidele kätte maksnud juba oma esimese kallaletungi ajal ja ei oleks Juudat iseseisvaks jätnud.

Seda sündmust ei saa pidada kuuluvaks ka järgnevatele aastatele, mille jooksul Babüloonia ike lasus juutidel raskemini kui kunagi varem. 588. aastal ässitas vaarao Uah-ab-Ra (Aprius) pärast edukat sõda süürlastega Juuda kuningat Hiskija-Sedekijat maha heitma Babüloonia iket. Nebukadnetsar purustas Apriuse Süürias. Pärast naas-

mist võidukalt sõjakäigult piiras Nebukadnetsar uuesti Jeruusalemma ümber. Juuditi kangelastegu ei võinud muidugi toimuda ka sel perioodil, sest võidu saavutasid veel kord Iisraeli vaenlased. Ümberpiiramine lõppes Jeruusalemma vallutamisega ja Juuda kuningriigi täieliku purustamisega. Babüloonia sõjaväed tungisid linna ööl vastu 10. juulit 586. aastal e.m.a. Tempel ja loss purustati, ühiskondlikud hooned ja isegi eramajad süüdati, kindlustused muudeti varemeiks; kuninga kogu perekond hävitati, välja arvatud Sedekija, kel pisteti silmad välja ja kes viidi Baabüloni vangi, saadetuna vangistatud juutide salkadest.

Nebukadnetsar ei lakanud olemast Juuda piits ja äike. Tema sõjaväed tulid Palestiina territooriumile alati võitjatena, olgu siis tema enda või tema väepealikute juhtimisel. Seda ei eita ka piibli Kuningate raamatud. Järelikult kui Juuditi raamat omistab vanaeidele-kaunitarile kangelasteo võitluses Nebukadnetsari ühe kindrali vastu ja kui Babüloonias ei olnud kaht ühenimelist kuningat, siis ilmneb, et Juuditi raamat on esimesest reast viimaseni lame usuline väljamõeldis.

NELJAKÜMNE TEINE PEATÜKK

PROHVET TAANIEL JA TEMA PÜHAD MEMUAARID

Prohvetite Jesaja, Jeremija, Hesekieli ja teiste raamatud ei paku meie uurimuse suhtes mingit huvi. Jutustused sündmustest, ka neist, mis tõepoolest toimusid, olevat kirjutatud enne neid sündmusi, kuid tegelikult räägivad nad minevikust või sellest, millele autorid olid kaasaegsed. Mis puutub ennustustesse, siis on need äärmiselt laialivalguvad ja udused. See lubab neid tõlgendada soovi kohaselt, neid tõlgendusi mitmesugustel eesmärkidel muuta ja neid kasutada vastavalt erisündmustele. Me ei peatu nendel. See tähendaks lugeja aja asjatut raiskamist.

Nüüd me loobume meie poolt varem kasutatud süsteemist analüüsida piibli teksti järjekindlalt, samm sammu järel. Töö järgnevas osas me grupeerime kõik episoodid, mis moodustavad dogmaatilise, usutegelaste poolt kaitstava juudi rahva ajaloo alates templi purustamisest Nebukadnetsari ajal kuni Jeesus Kristuseni. Niiviisi pakume lugejale enam huvipakkuvate katkendite valiku, alates Taanielist, kelle seiklused kuuluvad Nebukadnetsari ajastusse.

Taanieli raamat algab jutustusega sellest, et kuningas Nebukadnetsar olevat oma eunuhhide ja teenrite hulgas kasvatanud ka nelja õilsast soost ilusat juudi noormeest. Aspenas, ülemteenrite peamees käskis oma abil Amesaril hoolitseda nelja noormehe — Taanieli, Hananja, Miisaeli ja Asarja eest. Neile anti uued nimed: Peeltsatsar, Sadrak, Meesak ja Abednego. Piiblis ei ole viiteid sellele, et nad oleksid kohitsetud, kuid see ilmneb üsna läbipaistvalt tekstist. Olgu kuidas tahes, kasvatus tõi noormeestele kasu, ja Nebukadnetsar tunnistas, et nad on kümme korda targemad ja õpetatumad kui kõik tema kuningriigi teadjad ja tähetargad.

Ühel ilusal päeval, või õigemini, ühel ilusal ööl nägi Nebukadnetsar unenäo, mis teda niivõrd hämmastas, et ta ärkamisel seda ei suutnud meenutada. Ta kutsus enda juurde kõik Kaldea targad ja käskis öelda, mida ta nägi unes, ja unenägu ära seletada. Targad vastasid, et esimene osa ülesandest on täiesti lahendamatu, kuid kui unenägu kuningale meelde tuleb, siis on selle seletamine kõige kergem ülesanne maailmas. Nebukadnetsar sattus raevu ja käskis tarku piinata. Karistuse ajal, mille osaliseks pidid saama ka neli juudi noormeest, kes aga ei olnud kutsutud unenägu meenutama ja seletama, ütles Taaniel äkki, et ta võtab enda peale Nebukadnetsari unenäo sisu meenutamise ja selle kõige täpsema seletamise. Ta teatas kuningale, et see nägi unes suurt kuju, millel oli kullast pea, hõbedast rinnad ja käed, vasest kõht ja puusad, jalad pooleldi rauast, pooleldi savist. Väike kivi, mis oli lahti pääsenud naabruses asuvast mäest, kukkus kuju jalgadele ja purustas need, nii et kogu kuju kokku langes, kivist aga suur mägi tekkis, mis täitis kogu maa.

Unenäo seletamiseks ütles Taaniel, et kullast pea on Nebukadnetsar ise. Pärast Nebukadnetsarit rajatakse väiksem — hõbedane kuningriik, siis tuleb kolmas kuningriik — vaskne; neljandaks saabub tohutu kuningriik, pooleldi raudne, pooleldi savine, see tähendab — pooleldi tugev, pooleldi nõrk. Ja siis loob jumal viienda kuningriigi, mis purustab ja hävitab kõik muud. See viimane jääbki igaveseks püsima. Täiesti jahmununa niisugusest sügavast tarkusest langes Nebukadnetsar noore Taaveti ette silmili maha, külvas ta üle kingitustega ja määras tema Babüloonia ühe provintsi kuberneriks. Nii räägib vähemalt piibel, kuigi arheoloogid ei ole Assüüria kirjades mitte midagi niisugust leidnud.

Mõni aeg hiljem püstitas Nebukadnetsar Babüloonia provintsis Tuuras ühe kuldkuju, mille kõrgus oli kuuskümmend küünart ja laius kuus küünart. Ta kutsus kuju õnnistamise päeval kokku kõik oma satraabid, eestseisjad, väeülemad, valitsejad, nõunikud jne. Veidi eemal kujust ehitas ta tohutu ahju, kus lõõmas tuli. Teadustaja kuulutas kuninga nimel, et kes ei lange kuju ees silmili maha, heidetakse ahju. Hananja, Asarja ja Miisael keeldusid maha langemast, ja Nebukadnetsar käskis raevus ahju seitse korda rohkem kütet visata kui harilikult ning

sinna visata kolm noort vabamõtlejat, enne need kinni sidudes.

Ahi lõõmas nii palavalt, et inimesed, kes hukkamõistetuid tõid, põlesid elusalt ära, kui nad ahjule lähenesid. Nebukadnetsar oli suures hämmastuses, kui nägi, et ahju tules jalutavad rahulikult ringi mitte kolm, vaid neli noormeest, kahjustamatuina ahju kuumusest. Nebukadnetsar kutsus Hananja, Asarja ja Miisaeli ahjust välja. Need tegid seda. Kõik satraabid, eestseisjad, maavalitsejad ja kuninga nõuandjad olid vapustatud, nähes, et inimesed tulid ahjust välja tervetena ja kahjustamata, ükski karv nende ihul ei olnud ära põlenud, isegi rõivad olid tulest puutumata *(27. s.)*. Kohalt lahkumata andis Nebukadnetsar dekreedi, mille kohaselt igaüks, kes ütleb juudi jumala vastu halva sõna, lõigatakse tükkideks ja tema maja lõhutakse maha *(Taan. 3 : 96)*.

Neljas peatükk on nürimeelsuse meistriteos. Preestrid jutustavad, et Nebukadnetsar muudeti loomaks ja et ta jäi selleks seitsmeks aastaks. Taaniel annab siin sule Babüloonia kuningale Nebukadnetsarile ja see jutustab ise, mis temaga oli juhtunud: «Mina, Nebukadnetsar, olin rahulik oma kojas ja haljas puu oma kuninglikus hoones. Ma silmasin unenäo, ja see peletas mind, ja mõtted mu asemel ning mu pea nägemised ehmatasid mind» *(Taan. 4 : 1—2)*.

Jutustanud äärmiselt lollist unest, jätkab Nebukadnetsar. Kord aeti ta oma paleest välja ja kõik inimesed hakkasid teda vihkama, mille tõttu ta pidi end varjama põldudel; seal hakkas ta sööma rohtu ja tal ei olnud muud toitu seitsme aasta jooksul; tema kehale kasvasid lõvikarv ja kulli suled, küüned aga muutusid röövlindude küünte sarnaseks. Seitsmenda aasta lõpus «tõstsin mina, Nebukadnetsar, oma silmad üles taeva poole, ja mu oid pööras tagasi mu kätte, ja ma õnnistasin kõigekõrgemat, ja kiitsin ja austasin seda, kes elab igavesti, kelle valitsus on igavene valitsus ja kelle kuningriik on põlvest põlveni . . . Selsamal ajal pööras mu oid tagasi mu kätte, ja mu hunnitus ning mu sära pööras tagasi mu kätte mu kuningriigi auks. Ja mu nõuandjad ja mu suurnikud otsisid mind; ja mind tõsteti mu kuningriigi peale, ja määratut au anti mulle pealegi» *(Taan. 4 : 31, 33)*.

Väga tüütu, et Nebukadnetsar ei ütle, kes valitses seitse aastat tema eest. Ei tasu mainidagi, et teadus ei tea midagi

Nabopalasari poja «langemisest» ja tema uuest troonile-tulekust seitsme aasta pärast.

Viiendas peatükis kirjeldab Taaniel ebaharilikku seiklust, mida tuntakse Belsatsari peo nimetuse all. Autor mainib mitu korda, et Belsatsar oli Nebukadnetsari poeg. Niisiis, see kuningas korraldas toreda balli «oma tuhandele suurnikule» *(1. s.)*. Magussöögi ajal tuli talle mõte sundida külalisi jooma pühadest nõudest, mis tema isa oli ära toonud Jeruusalemma templist. Siis ilmus äkki tundmatu käsi ja hakkas seinale kirjutama tundmatus keeles tähti. Hirmunud Belsatsar käskis kutsuda selgeltnägijad ja tähetargad — Kaldea kõige suuremad teadjad ja targad, lubades sellele kuldehteid, purpurist rõivaid ja kolmanda osa kuningriigist, kes esimesena ära seletab selle saladusliku ja arusaamatu kirja. Kuid keegi ei suutnud kuningat rahuldada. Õnneks meenus kuningannale Taaniel. Prohvet tuli ja luges silma pilgutamata seinalt: «Mene, mene, tekel, uuparsin.» Siis, mainimata, mis keeles sõnad on, tõlkis Taaniel need koosolijate suureks imestuseks: «See on selle pajatuse seletus: Mene: jumal on su kuningriigi üles arvanud ja selle ära lõpetanud; tekel: sind on vaetud vaekausside peal ja sind on leitud kerge olevat; peres: su kuningriik on ära kistud ja antud Maadai ja Pärsia meeste kätte» *(26 : 28)*.

Belsatsar jäi uskuma, ja korraliku inimesena, kes peab sõna, käskis otsekohe Taanielile selga panna purpurpunased riided, kuldkee kaela ümber ja ta kuulutati kuningriigi kolmanda osa valitsejaks. Peatükk lõpeb ja järgmine algab salmidega: «Selsamal ööl tapeti Peelsatsar, Kaldea kuningas. Ja Taarjaves (Dareios. — *Toim.*), maadai mees sai kuningriigi kätte, kui ta kaks aastat seitsmetkümmend vana oli» *(30.—1. s.)*.

On teada, missugune edu on olnud sel anekdoodil Belsatsari peost. Selle sisu on meelitanud ligi kirjanikke ja kunstnikke, kes sellest on ammendanud rohkesti kasu.

Kuid kui palju häid inimesi usub, et pidu tõesti kunagi oli! Ent õnneks on olemas teadus, mida nimetatakse ajalooks, ja see lükkab kõige otsustavamal kombel piibli ümber.

Esiteks ei tunta Babüloonia kuningate hulgas ühtki Belsatsari. Nebukadnetsar suri 562. aastal e.m.a., jättes maha poja Evilmerodahi, kes valitses 562. kuni 556. aastani e.m.a., ja tütre, kes oli abielus Mergaesarassariga

(Neriglisor). Viimane tappis oma naisevenna, anastas trooni ja langes aasta hiljem (555. a. e.m.a.) lahingus Pärsia kuninga Kürose vastu. Kuid kroon jäi veel Nebukadnetsari perekonna kätte: see läks eeskätt üle tema pojapojale Lavorosoarhoidile, Evilmerodahi pojale, kes valitses ainult mõned kuud, selle järel aga Nabonidile, Nebukadnetsari noorema venna pojale. Kuid Nabonid, kes valitses 555. kuni 538. aastani e. m. a. ja oli viimane Nebukadnetsari soost kuningas Babüloonias, ei ole muidugi valitseja, keda piibel nimetab Peelsatsariks, sest Taanieli raamat nimetab Peelsatsari kindlalt Nebukadnetsari pojaks ja sunnib ta surema ööl, mil Dareios vallutab Baabüloni. Kuid just Küros, mitte aga Dareios, vallutas Baabüloni 538. aastal e.m.a. ja tegi sellega lõpu Nabonidi valitsemisele, kes samuti ei saa olla Belsatsar.

Tõsi küll, Baabülon vallutati veel kord kakskümmend kaks aastat hiljem, seekord tõesti Dareios I poolt. Ja mõned kavalpead-teoloogid püüavad sisendada, et selle teise perioodi Babüloonia kuningas ongi Belsatsar. Kuid see nõks ei kannata kriitikat. Sada korda on teada, et Küros, kes ühendas Pärsia, Lüüdia, Meedia ja Assüüria trooni, rajas suure Pärsia kuningriigi ja kehtestas oma ülemvalitsemise kogu Lääne-Aasias. Tema poeg Kambysos ühendas oma tohutu kuningriigiga veel Egiptuse, mille vallutas 525. aastal e.m.a. Ta suri 523. aastal e.m.a. Teatavasti ei olnud Kambysosel lapsi. Troon läks tema vennale Smerdisele. Viimase tapsid salaja Meedia targad, kes panid tema asemele ühe endi hulgast. Kuid seitsme kuu pärast paljastati vahetus. Pärsia valitsejad sõlmisid vandenõu, tapsid targad ja eba-Smerdise (521. aastal e.m.a.) ning andsid trooni Dareiosele, kes oli kahekordne Kürose väimees (ta oli abielus Kürose tütarde Atossa ja Arisfonega) ning tuntud Dareios I, Histapsi poja nime all. See on ajalugu! Ja Dareios, kes valitses 521. kuni 486. aastani e.m.a., jagas oma kuningriigi kahekümneks satraapiaks.

On tõsi, et mõne aja jooksul kuulutasid Babüloonia satraabid Nabu-Intun ja tema poeg Velsarusur välja sõltumatuse ja Dareiosel tuli uuesti vallutada Baabülon (516. aastal e.m.a.). Kuid kuidas võib kinnitada, et Velsarusur võib olla Belsatsar, kui see kuningas oli mässuline satraap, mitte aga Nebukadnetsari lihane poeg, — kvalifikatsioon, mille piibel annab Belsatsarile mitu korda.

Nebukadnetsari ja Velsarusuri vahel valitses Babüloonia üle üheksa kuningat.

Taanieli raamatu järgnevates peatükkides räägitakse, et see prohvet täitis kõige kõrgemaid ülesandeid kuningate Dareiose ja Kürose juures. Piibli järgi valitsesid need kuningad ühel ajal, üks Meedias ja teine Pärsias. Samal ajal aga valitsesid nad järgemööda ühendatud Meedia ja Pärsia üle, ning Kürose ja tema naisevenna Dareiose valitsemise vahel valitsesid veel Kambysos-vallutaja ja eba-Smerdis.

Lõpuks on vaieldamatu, et Babüloonia-Kaldea kuningriik (Nabopalasari dünastia) langes 538. aastal e.m.a. Baabüloni vallutas Küros. Ja mõned teoloogid fantaseerivad, et Dareios, kes juhatas oma äia Kürose sõjavägesid, olevat kuningriigis hakanud valitsema tema nimel. Nad räägivad, et seda tuleb mõista ka meie poolt ära toodud Taanieli raamatu viienda peatüki 37. salmi alusel. Nad lisavad, seda siiski välja mõeldes, et Küros jäi nähtavasti kogu uue Pärsia riigi valitsejaks, kuid et ta pidi andma erilised volitused oma väimehele Dareiosele, nimetanud ta Kaldea asevalitsejaks, see on territooriumi asevalitsejaks, kus pidi valitsema kujutletud Belsatsar. Kaldea pealinn oli Baabülon. Nad leiavad selle arvamuse tõenduse 6. peatüki 29. ja 9. peatüki 1. salmis. Neis salmides öeldakse: «Ja selsinasel Taanielil läks hästi Taarjavese (Dareiose. — *Toim.*) kuningriigis ja Pärsia mehe Koorese (Kürose. — *Toim.*) kuningriigis» *(6. ptk., 29. s.)*. «Esimesel Taarjavese aastal, kes Ahhasverose poeg, Maadai soost, kes kuningaks tõsteti Kaldea kuningriigi üle» *(9 : 1)*. See lubab, ütlevad nad, Taanieli jutustust kooskõlastada ajalooliste andmetega.

On arusaadav, et teoloogid, kes Taanieli ülistavad ühe suuremana prohvetitest, püüavad teda igati kaitsta süüdistuste vastu valelikus kiitluses. Sest kui see juudi prohvet oleks valetanud, jutustades sündmustest, kus ta olevat olnud üks peategelasi, ei saa teda usaldada ka seal, kus ta räägib tulevastest sündmustest. Aga kuna need «ennustused» käivad Kristuse ja tema kiriku kohta ja on suure tähtsusega kristluse jaoks, mida Taaniel olevat ette kuulutanud, siis on tingimata vaja, et Taanieli ei oleks ühelgi juhul paljastatud vales. Sellepärast poevadki kristlikud teoloogid nahast välja, püüdes tõestada, et Nebukadnetsari poja Belsatsari (olgu ta kui tundmatu tahes) valitsemise viimasel päeval vallutas Baabüloni Meedia Dareios, kes tegutses Kürose arvel ja kes sai otsekohe võimu Kaldea kuningriigi üle.

Kuid siin on midagi saatuslikku: juudi preestrid, kes on kaldunud kiitlemisele ja ohjeldamatule lobisemisele, arvasid kirjutada ainult juudi rahva alamate kihtide jaoks, oma harimatute ja tumedate kaasmaalaste jaoks, kes olid võimetud vaidlema leviitidega ajalooliste andmete üle. Sel kombel mõeldigi välja legendid Olovernesest, Belsatsarist ja teised sama liiki lood, mis kõditasid vägä juutide enesearmastust, kes olid nii palju kannatada saanud rohkearvuliste ja mitmesuguste orjastajate julmuse läbi. Nende legendidega Juuditi sangarlusest, igasuguste Taanielide ja Estrite ülendusest on meeldiv kõditada rahvuslikku soonekest, andes midagi trööstitaolist õnnetuile võidetuile, kes lõpuks pääsesid vangipõlvest ja orjusest. Siis kirjutatigi need mõttetud fantaasiaraamatud, sest keegi ei eeldanud, et saabub päev, kui see valede kuhjumine variseb kokku ning saab ilmsiks kõigi aegade ja kõigi uskude mustakuuemeeste küünilisus.

Tõepoolest, teoloogide viimane põhjendus, mida nad kasutavad Taanieli kaitseks, keda süüdistatakse vales Dareiose ja Kürose suhtes, ei ole kindlam kui kõik nende eelmised hüpoteesid. Dareios ei olnud kuninga poeg, vaid põlvnes ühest Pärsia valitsejast nimega Histaps; järelikult ei olnud ta Assuiri (Ahhasverose. — *Toim.*) poeg, ja Assuir ise oli veel üks arvatav kuningas, kelle piibel on välja mõelnud kui Pärsia ja Meedia kuninga, kes abiellus juuditar Estriga. Dareios ei olnud meedia soost. Vastupidi, pärast Kürose surma, kes kehtestas Pärsia ülemvalitsuse uues kuningriigis, kasutasid Meedia targad Kambysose sõjakäiku Egiptusse selleks, et püüda võimu anastada. See läks neil korda tänu eba-Smerdisele. Kuid just Meedia rassi mõju kõrvaldamiseks tõstsid Pärsia valitsejad mässu, tapsid targad ja nende pooldajad ning andsid krooni Dareioselę, Histapsi pojale, sünnilt pärslasele. Dareiosel ei olnud Pärsias kunagi eraldi kuningriiki: ta sai krooni kui Kürose ja Kambysose seaduslik pärija, et saada suure Pärsia impeeriumi juhiks, Pärsia, Meedia, Lüüdia, Kaldea ja Egiptuse kuningaks.

Pärast lõbusat lugu Belsatsariga jutustab Taaniel *(6. ptk.)*, et Dareios jagas oma Kaldea kuningriigi saja kahekümneks satraapiaks, seades satraapide üle kolm kuber-

neri. Taaniel olevat neist kõige tähtsam olnud; ülejäänud kubernerid ja satraabid olid juudi autoriteedi peale kadedad ja kavatsesid teda tappa. Nende ettepanekul käskis Dareios, et teda kolmekümne päeva jooksul austataks nagu jumalat *(Taan. 6.: 8)*. Taaniel muidugi ei arvestanud seda käsku, vaid kummardas oma jumalat edasi. Kui Dareios sai kaebuse oma esimese ministri kohta, kelle vastu ta tunded kõige paremad olid, siis sai ta aru, et tema nõuandjad seadsid talle üles püünise. Kuid kuninga sõna oli antud ja Taaniel tuli lõukoerte auku visata. Igal juhul Dareios, kes vagalt uskus oma maa jumalaisse, tundis mõningat austust ka juudi jumala vastu.

«Siis käskis kuningas Taanieli tuua ja lõukoerte auku visata . . . Ja toodi kivi ja pandi augu suu peale, ja kuningas pani selle pitserisõrmusega ja oma suurnikkude sõrmustega kinni, et midagi ei muutuks Taanieliga . . . Siis tõusis kuningas puhtel, koidusäral üles ja läks rutusti lõukoerte augu juurde. Ja kui ta sai augu ligidale Taanieli juurde, kisendas ta nukra häälega. Kuningas sõnas ning ütles Taanielile: . . . Taaniel, sa elava jumala ori, kas on su jumal, keda sa alati oled pälvinud, sind suutnud lõukoerte käest ära päästa? Siis pajatas Taaniel kuningale: Kuningas elagu igavesti! Mu jumal on oma ingli läkitanud ja lõukoerte suu lukustanud, ja nemad ei teinud mulle häda, sest ma olen tema ees puhas leitud, ja ka sinu vastu, kuningas, ep ole ma midagi rikutut teinud. Siis oli kuninga meel tohutult hea tema pärast, ja ta käskis Taanieli august üles võtta; ja Taaniel võeti august üles, ja mingisugust viga ei leitud tema küljes, sest et ta oma jumala sisse oli uskunud. Ja kuningas käskis need mehed tuua, kes Taanieli juured salaja alt ära sõid, ja nad lõukoerte auku visata, nende pojad ja nende naised, ja nemad ei saanud veel augu põhjagi, kui lõukoerad nende üle võimust said ja murdsid kõik nende luud-kondid rusuks. Siis kirjutas kuningas Taarjaves kõigile rahvaile, suguvõsadele ja keeltele, kes elasid kõige maa sees: Teie rahu olgu tohutu! Minu käest on antud käsk, et kõiges minu kuningriigi valitsuses peab värisema ja pelgama Taanieli jumalat; sest tema on elav jumal ja seisab igavesti, ja ta kuningriik ei lähe rikki, ja ta valitsus jääb otsani» *(Taan. 6 : 17—27)*.

Tõepoolest oli vaja, et juudi rahva juhid hoidsid rahva täielikus teadmatuses ja pimeduses selle kohta, mis toimus

teiste rahvaste juures; oli samuti vaja, et need, kes kirjutasid «pühi» raamatuid, oleksid ennekuulmatult jultunud! Dareiose üleminek juudi usku? Juudi usu kuulutamine kuninga käsul riigiusuks? Ja sellest nii suure tähtsusega usulis-poliitilisest sündmusest on kuninga käsul teatatud kõigile rahvastele! Kas võib kujutleda veel jultunumat ja ennastarmastavamat valet? Kas võib mõtelda, et midagi niisugust oleks kellelegi pähe tulnud, kui piibel ei oleks säilinud? Dareios, kes kummardab piibli Seebaotti-Adonaid? See Dareios, kes oma rikkustega aitas ehitada Efesose Diana templit — kuulsat paganlikku pühakoda? Valeta, kuid pea piiri!

Selle vastu ei räägi Taaniel, see Dareiose ebapeaminister, temale omistatava raamatu üheski neljateistkümnest peatükist mitte sõnagi Dareiose sõjast kreeklastega. Sellest suurest ajaloolisest sündmusest ei olnud Taaniel midagi kuulnud. Ta ei tea midagi isegi Maratoni lahingust!

Taanieli raamatu 7.—12. peatükk on pühendatud autori unenägudele ja tema ennustustele. Kui need unenäod oleks esitanud tõeline kirjanik, ka siis ei oleks neil mingit väärtust. Kuid valetaja sule all, kes piinlikkust tundmata ja vahetpidamata kinnitab, et ta oli Nebukadnetsari ajal ühe Babüloonia provintsi kuberner ja siis Dareiose peaminister, ei paku need paljunõudlikud ennustused ja nägemused isegi seda huvi, mis vahel võib sundida kuulama hullumeelse veidrat sonimist. Mis puutub see meisse, kas Taaniel nägi unes või ei näinud kotkatiibadega lõvi või karu, kelle lõugadest ripnesid välja kolm hiiglasuurt kihva, või neljapealist leopardi, kelle seljal oli neli linnutiiba, või tundmatut looma, kellel oli kümme sarve ja rauast hambad? Missugust huvi äratab, et see jultunud valetaja kuulutab ette üldist ülestõusmist, mis toimub, nagu ta ütleb, «üheks ajaks, kaheks ajaks ja pooleks ajaks» *(Taan. 12 : 7)*. Kõik see pole rohkem väärt kui nõiamoori lobisemine, kes ennustab kaartidelt või kohvipaksult. Nende lehekülgede lugemisel võib vaid tunda üha kasvavat vastikust usutegelaste vastu, kes piiblit kasutavad usklike mõistuse tumestamiseks, ja veel rohkem kahetseda neid, kes neis viletsais väljamõeldistes näevad jumaliku ilmutuse allikat.

Susanna ja Taanieli lugu *(13. ptk.)* jutustab, kuidas Taaniel päästis ühe vaga naise elu, kellele kaks vana kelmi

nõudsid surmaotsust, ja kuidas tõestati laimajate süü, keda Taaniel sundis surma mõistma nende ohvri asemel. Tegevus sünnib Baabülonis juutide vangipõlve ajal. Kangelanna on keegi Susanna, Joojakimi naine. Susanna oli väga ilus ja oma mehele truu. Kaht vanameest haaras palav kirg tema vastu. «Aga nende mõlemate meel oli hale naise pärast, ja nad ei kuulutanud oma valu teineteisele; sest neil oli häbi kuulutada oma himu, et nad tahtsid tema juurde heita, ja püüdsid suure hoolega teda igapäev näha saada» *(Sus. 10—12)*.

Juhus vallandas kord nende keeled. Nad jutustasid teineteisele oma himust ja otsustasid tegutseda koos, et võita Susanna poolehoidu mõlema vastu. Selleks peitsid nad end kord aeda, kuhu Susanna suplema tuli, ootasid, kuni ta end riidest lahti võttis ja oma ümmardajad ära saatis, tulid äkki põõsastest välja ja nõudsid, et ta rahuldaks nende räpase soovi. Vastasel korral lubasid nad jutustada, et tabasid Susanna koos armukesega. Susanna nuttis ja avaldas vastupanu. Mõlemad vanamehed, kes muide olid kohalikud kohtunikud, tõstsid kisa, kogusid kokku teenrid ja naabrid ja nõudsid, et järgneval päeval kutsutaks Joojakimi maja ette kokku rahvakoosolek.

Veider vabadus rahva jaoks, kes elab orjuses! Juudid on Baabüloni toodud sõjavangid, nad elavad seal vanaaja orjuse kõige raskemates tingimustes. Ja äkki lubavad võimud neil korraldada rahvakoosolekuid, et neil kohtuasju arutada, nagu nad seda Jeruusalemmas tegid! Pigem peaks uskuma, et Susanna, keda kaks Baabüloni kohtunikku süüdistasid abielurikkumises, anti Baabüloni kohtu kätte, kus mõisteti kohut Nebukadnetsari seaduste järgi.

Niisiis, kõik Baabüloni vangis olevad juudid tulid määratud kellaajal vabalt kokku. Susanna toodi rahvakoosoleku ette. Mõlemad vanamehed jätkasid tema süüdistamist. Nad panid kordamisi käe Joojakimi naise pea peale ja vandusid, et nägid teda aias alasti ühe noore mehe embuses. Viimane jõudis kaduda. Susanna eitas kõike, jättes aga ütlemata, mispärast kaks vana kelmi tema vastu valet vannuvad. Kuid ta pöördus palava palvega jumala poole, vandudes, et ta on süütu, ja kinnitas, et ta peab süütult hukkuma. Rahvas aga usaldas laimajaid ja otsustas, et ta peab surema.

Otsust taheti hakata täide viima, kui noor Taaniel tõotas tõestada Susanna süütuse. Tema ettepanekul lahutati

mõlemad vanamehed teineteisest. Siis kutsuti kohale üks neist ja Taaniel alustas oma kavalat ülekuulamist sõnadega: «Oh sa kurjade päevadega vanaks läinud muld, nüüd on su patud kätte tulnud, mis sa enne oled teinud, kui sa ülekohtust kohut mõistsid, neid hukka mõistes, kes olid süüta, aga süüaluseid lahti lastes, ehk küll jumal on ütelnud: Kes on ilma süüta ning õige, seda ei tohi sa tappa. Seepärast ütle nüüd: Kui sa teda ometi oled näinud, missuguse puu all nägid sa neid kokku elavat? Tema ütles: Palsamipuu all. Aga Taaniel ütles: Hästi oled sa iseenese pea peale valetanud; sest jumala sõna sai juba jumalalt ingli kätte, kes su lõhki lõhub» *(Sus. 52—55)*.

Võib-olla öeldakse, et enne kui süüdistada esimest vanameest valetunnistuses, oleks Taaniel pidanud ära ootama teise, vasturääkiva vastuse, sest ainult vasturääkivus tunnistustes oleks aidanud välja selgitada süüdistajate laimu. Kuid «noor poiss» *(45. s.)*, kellel hiljem ees seisis lugeda seinal ja tõlkida sõnu, mis ei kuulunud ühegi inimkeele hulka, on muidugi erinev teistest inimestest. «Kui ta tema sai kõrvale saatnud, siis käskis ta teise ette saata, ja ütles talle: Oh sa Kaanani, mitte Juuda sugu, ilu on sind eksitanud ja himu on su südame pööraseks teinud. Nõnda olete te Iisraeli tütreile teinud, ja need on kartuse pärast teiega kokku elanud; aga Juuda tütar pole teie ülekohut kannatanud. Seepärast ütle mulle nüüd: Mis puu all said sa nad kätte, kui nad kokku elasid? Aga tema kostis: Tamme all» *(Sus. 56—58)*.

Valetunnistus oli tõestatud. On selge, et mõlemad Baabüloni vanamehed olid korraliku karistuse ära teeninud. Kuid kes võis nende üle kohut mõista? Piibel kinnitab, et kohtuotsuse tegi ja viis täide vangis olevate juutide rahvakoosolek. «Siis kisendas kõik kogudus suure häälega ja õnnistas jumalat, kes neid avitab, kes tema peale loodavad; ja nad tõusid nende kahe vanema vastu üles, sest et Taaniel nende eneste suust neile oli selgeks teinud, et nad valet tunnistasid, ja tegid neile nõnda, kuidas nad ligimesele olid kurja teinud, et teha Moosese käsuõpetuse järgi, ja tapsid nad ära, ja vaga veri päästeti selsamal päeval» *(Sus. 60—62)*.

Kui oletada, et kogu lugu on õige, sealhulgas ka kohtuotsuse täideviimine, siis tuleb muidugi tunnistada, et kaks vana kelmi olid oma hukkamise täiesti ära teeninud. Kuid kui vähe nad ka haletsemist väärt olid, tuleb siiski tun-

nistada, et nende kuriteo uurimine võis kuuluda erandtult Baabüloni kohtu õiguste hulka. Sellest järeldusest jätkub, et otsekohe tunnistada piibli jutustuse valelikkust. Ei ole mõeldav, et Nebukadnetsari kohtunikud oleksid usaldanud kahe oma kaasmaalase, kuigi vaieldamatult süüdi oleva, kohtu alla andmise ja otsuse täideviimise sõjavangidest orjade jõugu kätte; ei ole mõeldav, et juudid-orjad võisid vabalt ja avalikult rakendada Moosese seadust kahe Baabüloni riigiametniku suhtes, kahe ametiisiku suhtes, kes kuulusid nende isandate ja orjastajate hulka! Susanna ja vanameeste lugu on aga üks levinumaid usulistes õpetustes. Kunsti kaudu on seda lugu levitatud, seda on kujutatud tuhandetes piltides vagast Susannast, see on muutunud auväärseks traditsiooniks, millesse usuvad rahvahulgad. Tõsi küll, inimesed loevad liiga vähe piiblit! Seda aga lugeda — tähendab lakata sellesse uskumast ja teda vihata, niivõrd kergekäelised ja toorelt küünilised on tema mõttetused.

Taanieli raamatu lisaraamat «Peel ja lohemadu» algab kisendava ajaloolise valega: «Kuningas Istuvegu koristati siit maailmast oma vanemate juurde, ja Koores, Pärsia mees, sai tema kuningriigi, ja Taaniel elas kuninga juures, ja oli suurema au sees kui kõik ta sõbrad» *(Peel 1 : 2)*. Leviit, kes selle raamatu kirjutas, ei tea sedagi, et Astiag, Meedia kuningas, kes suri 559. aastal e.m.a., jättis järele poja Kiaksar II, kes temale järgnes. See leviit ei tea samuti, et pärast Kiaksari surma Küros, kes oli tema vennapoeg ja ühtlasi ka väimees, sai pärandiks Meedia krooni, mille ühendas Pärsia krooniga, sest Kiaksar II ei jätnud järele meessoost pärijaid. Alates niiviisi jämeda valega, on see raamat muidugi paljutõotav.

Just sellest raamatust saame teada, et Küros kummardas Baabülonis ebajumalat nimega Peel. Paljud kommenteerijad näevad temas Baali. Ja Peeli ehk Baali preestrid kinnitasid, et nende ebajumal hävitab öö jooksul kõik road, mis usklikud päeva jooksul tema trooni ette panevad. Piibel tahab meid uskuma panna, et Küros oli küllalt naiivne, et seda liiki muinasjuttu alla neelata ja et ta olevat selles püüdnud veenda Taanieli. «Kas sa ei arva Peeli elava jumala olevat? Eks sa näe, kui palju ta iga päev sööb ja joob?» *(6. s.)*.

Taanielil hakkas eksitusse viidud Kürosest hale ja ta pani talle ette teha katse. Peeli altari juurde pandi liha ja

viina. Preestrid saadeti ära. Siis riputas Taaniel kuninga juuresolekul templis tuhka, ja nad läksid ära, Küros aga pani kõigile ustele oma pitseri. Kuid preestritel oli altari all maa-alune käik, mille kaudu nad öösel templisse tulid ja toidu ära viisid. Teisel päeval tuli nende saladus jälgede abil ilmsiks. Küros sai väga vihaseks, et teda nii kaua oli petetud, ta käskis kõik Peeli preestrid koos nende naiste ja lastega tappa, ebajumala kuju aga andis Taanieli kätte, kes selle koos templiga purustas.

«Ja üks suur lohemadu oli sealsamas, ja Paabeli rahvas teenis teda» *(23. s.)*. Küros ütles Taanielile, et see koletis ei ole kätega tehtud puuslik; ta on elus, järelikult on ta jumal. Siis palus Taaniel kuningalt luba astuda selle lohemaoga võitlusse, ja ilma mõõgata, isegi ilma kepita. Küros oli nõus, ja «Taaniel võttis pigi ja rasva ja karvu, ja keetis need ühtekokku. Ja ta tegi kooke ja andis lohemao suhu; ja kui lohemadu sai söönud, siis rebenes ta lõhki» *(27. s.)*.

Rahvas ei olnud rahul lohemao surmaga. Soovides rahustada kasvavat rahulolematust, käskis Küros Taanieli veel kord kurikuulsasse lõukoerte auku visata. Küros ja babüloonlased pidid teadma, et Taaniel jääb terveks, sest seiklusel oli juba olnud esimene väljaanne. «Püha» autor takerdub siin valesse kõige koomilisemal kombel. Esimesel korral paneb ta Taanieli lõviauku Dareiose ajal ja see kuningas jätab ta sinna ainult üheks ööks. Sel korral aga istub Taaniel Kürose käsul kiskjate hulgas kuus päeva ja kuus ööd, sest on ju vaja, et teine ime oleks rabavam kui esimene. «Aga seal augus oli seitse lõukoera ja neile anti päevaosaks kaks orja ja kaks lammast; aga siis ei antud neile, et nad Taanieli sööksid» *(32. s.)*.

Sel korral oli vaja mitte ainult kaitsta «prohvetit» nälgivate kiskjate küünte ja kihvade eest, vaid ka teda ennast kuue ööpäeva jooksul sööta. Nii ei jäta ime midagi paremat soovida. Selle sündmuse lõpp on tõepoolest kõige lõbusam kõigest, mis me senini oleme lugenud.

«Ja Juudas oli prohvet Habakuk. Ja tema keetis keedist, ja poetas leiba molli sisse, ja läks väljale seda lõikajatele viima.

Ja issanda ingel ütles Habakukile: Vii eine, mis sul on, Paabelisse Taanieli kätte lõukoerte auku.

Ja Habakuk ütles: Issand, ma ep ole Paabelit näinud, ja ei tea, kus see auk on.

Ja issanda ingel hakkas ta pealaest kinni ja kandis ta

juukseidpidi, ja pani ta maha seisma Paabelisse, augu juurde, oma vaimu iilikiirusega.

Ja Habakuk kisendas sedamoodi: Taaniel, Taaniel, võta eine, mis jumal sulle on läkitanud.

Ja Taaniel ütles: Sina oled ometi mu peale mõtelnud, oh jumal, ja ei ole neid maha jätnud, kes sind armastavad.

Ja Taaniel tõusis üles ja sõi; aga jumala ingel saatis Habakuki otsemaid tagasi ta paika.

Aga kuningas tuli seitsmendal päeval Taanieli pärast leinama, ja kui ta augu juurde sai ja sinna sisse vaatas, vaata, siis istus Taaniel» *(Peel 33 : 40)*.

Muidugi käskis Küros nagu Dareioski Taanieli august välja tõmmata ja tema asemel auku visata tema vaenlased, kelle lõvid kohe lõhki kiskusid. On selge, et ime Kürose lõviauguga on hulga vängem kui ime Dareiose omaga. Kuid kriitikutel on ka siin midagi ütelda: Dareios tõusis aujärjele üheksa aastat pärast Kürost. Kiriklikule kirjanikule oma jaburdusi dikteerides on «püha vaim» täielikult unustanud kronoloogia ja sellega end nii sisse mähkinud nagu kärbes ämblikuvõrgus ning ära seganud kahe kuninga valitsemise ajad.

NELJAKÜMNE KOLMAS PEATÜKK

VEEL JA VEEL KORD «PROHVETID» JA NENDE «IMED»

Hesekiel on kõrvuti Jesaja, Jeremija ja Taanieliga juudi usu ja kristluse üks austatavamaid «prohveteid». Oma ennustused luuletas ta tundmatu Kebari jõe kaldal, viibides vangina Babüloonias. Kui Taaniel on toores valetaja, siis jääb Hesekielist lihtsalt hullumeelse mulje. Tema raamat, mis koosneb 48 peatükist, on täielikult seoseta sonimine. Ta jutustab näiteks, et nägi (ilmsi!) loomi, kellel oli inimese keha, neli tiiba, vasika jalad ja neli nägu: inimese, härja, lõvi ja kulli oma; neil oli tuline välimus; nad sagisid ja liikusid kogu aja. Nende kõrval keerlesid hiiglakõrged rattad, mis olid täidetud silmadega. Juba see kirjeldus annab mõninga kujutluse autori vaimsest seisukorrast.

See «prohvet» jutustab sellest, mida ta tegi jumala käsul. Kord sõi ta ära raamatu, kuhu olid kirjutatud kaebused ja needused. Mõni aeg hiljem lamas ta 390 päeva vasakul küljel, et lunastada Iisraeli kuningriigi patte, selle järel 40 päeva paremal küljel, et lunastada Juuda kuningriigi patte. Sellele lisaks sõi Hesekiel võõraste pattude vabatahtlikuks lunastamiseks kogu aeg võileibu . . . inimroojaga. Kõigearmulisem jumal ise kirjutas talle ette niisuguse dieedi: «Ja söö teda nagu odrakooki, ja küpseta seda inimese rooja julkade peal» *(Hesek. 4 : 12)*.

Peab ütlema, et niisugune dieet tüütas prohveti varsti ära ja siis nõustus jumal mõninga mitmekesisusega tema toidukorras: «Ja tema ütles mu vastu: Vaata, ma annan sulle loa võtta veise kägaraid inimeste julkade asemele, ja tee nende peal oma leiba» *(15. s.)*.

Teine kord, viibides ühes majas ja soovides sellest lahkuda, ei läinud Hesekiel välja uksest nagu kõik inimesed. Talle meenusid veel kord Iisraeli ja Juuda patud ning

nende lunastamiseks tegi ta seina sisse augu ja pistis selle kaudu välja oma rõivad ja oma varud *(Hesek. 12 : 7)*. 37. peatükis jutustab Hesekiel, et jalutades kord väljal, mis oli üle külvatud kuivanud luudega, pöördus ta nende poole kõnega, ja need tõusid ellu.

Hesekieli raamatus on üks koht, mis on esile kutsunud kriitikute erilise meelepaha ja mis on teoloogid pannud kõige suurematesse raskustesse. See on väljamõeldis kahest õest — Oholast ja Oholibast. Mõistes hukka usu vähesust juutide juures, paneb Hesekiel jumala rääkima kõige jälgimates ja ropumates väljendustes: «Ja kui ta oma hooramised paljaks võttis ja oma häbeduse paljaks võttis, siis väänas minu hing enese temast lahti, nõnda kui mu hing oli enese lahti väänanud tema õest. Aga ta rohkendas oma hooramist, mõteldes oma noorusea päevade peale, kui ta hooras Egiptusemaal. Ja sa himustasid kiimas nende amelejaid, kelle liha on kui eesli liha, kelle valge viskamine on kui hobuste valge viskamine» *(Hesek. 23 : 18—20)*.

Niisugused on häbitud võrdlused, mida võib leida piiblist ja millel teoloogide sõnade järgi on allegooriline mõte! See on irvitamine! Kas selleks, et ütelda, et Iisraeli ja Juuda kuningriik ei olnud küllalt vooruslikud, oli siis tarvis kasutada niisuguseid sigadusi?

Teine prohvet, kes naudib pornograafiat, on Hoosea. Kirjeldades oma läbirääkimisi jumalaga, täiendab ka tema neid küllaltki eemaletõukavate üksikasjadega. See Hoosea, sünnilt Samaria mees, astus juudi jumala usku. Piibel juhib tähelepanu temale kui kuulekuse ja jumalale allumise musternäidisele. Kuid kui veidraid korraldusi tegi temale jumal: «Hakatuses rääkis Jehoova Hooseas. Jehoova ütles Hoosea vastu: Mine võta enesele hoorav naine ja värdjad, sest maa hoorab aina ära Jehoova juurest» *(Hoos. 1 : 2)*.

Selle jumala käsuga õigustab meie «prohvet» oma abielu halbade kommetega naisega. Kui uskuda prohvetit, siis käskis jumal tal hiljem magada ühe tema sõbra naisega, kuid tingimusel, et see naine on juba oma meest petnud: «Ja Jehoova ütles mu vastu: Mine veel ja armasta naist, kelle sõber teda armastab, aga kes rikub abielu, nõnda kui Jehoova armastab Iisraeli lapsi, aga need käänavad teiste jumalate poole ja armastavad viinamarjakooke. Ja mina kauplesin ta enesele viieteistkümne hõbeseekli eest ja poolekolmanda tündri otrade eest. Ja ma ütlesin tema vastu: Sa pead mitmeks päevaks mu juurde jääma, ei sa tohi hoorata ega teisele mehele saada; ja nõnda ka mina sinu vastu» *(Hoos. 3 : 1—3)*.

Missugust muud järeldust saab teha seda liiki lobast, nii rohkearvulistest piiblis, kui ainult seda, et «jumala rahvas» koosnes liiderdajaist ja paadunud joodikuist, kes ei jäänud peatuma ühegi jultumuse ees, kui uskuda prohvet Joeli järgmisi sõnu: «Ärgake üles, joobnud, ja nutke ja ulguge kõik, kes te viina joote, värske viina pärast; sest see kaotatakse teie suu eest» *(Joeli 1 : 5)*.

Estri raamat on arvatavasti kirjutatud samuti selleks, et ravida juutide rahvusliku enesearmastuse haavu. Kooskõlas selle raamatuga korraldas kuningas Artakserkses suure peo, mis kestis 180 päeva *(Estri 1 : 4)*. Pärast selle peo lõppu korraldas kuningas veel ühe peo, mis kestis seitse päeva ja oli mõeldud kogu linna rahvale *(5. s.)*. Ja rahvapeo seitsmendal päeval oli kuningas eriti heas meeleolus ärajoodud viina tõttu ning käskis oma kohimeestel, «et nemad pidid kuninga emanda Vasti kuninga ette tooma kuningliku krooniga, et tema pidi rahvale ja vürstidele tema ilu näitama, sest ta oli kena näoga» *(Estri 1 : 11)*.

Kuid kuninganna keeldus tulemast, sest näidata rahvale oma ilu tähendas piibli heade kommete juures muidugi enda paljaksvõtmist rahva ees, see aga nähtavasti ei meeldinud vooruslikule kaunitarile. Vihast raevunud kuningas laskis ennast kuningannast lahutada ja tema kroon lubati kõige ilusamale neitsile, kes kuningale meeldib. Peaeunuhhi Eegai valve all aeti kuningalossi kokku tohutu hulk neidusid. Igaüks neist pidi tema kõrguse voodis veetma ühe prooviöö.

Ja nüüd algabki!

«Üks Juuda mees oli Suusanis lossis, Mordekai nimi . . . Ja ta kasvatas üles Adasat, see on Estrit . . . Ja see tütarlaps oli ilusa kujuga ja kena näoga . . . Ja see sündis, kui kuninga sõna ning tema käsk kuuldavaks sai, ja kui palju tütarlapsi koguti Suusani lossi, Eegai käe alla, siis võeti ka Ester kuninga kotta Eegai käe alla, kes hoidis naisi. Ja tütarlaps oli tema silma ees hea, ja leidis heldust tema ees. Ja tema saatis rutusti temale, miska ta ennast pidi kasima, ja andis talle ta toiduseosa ja kuninga kojast seitse tüdrukut, keda kõlbas temale anda; ja viis tema ja ta tüdrukud paremasse paika naistekojas. Ester ei andnud teada

oma rahvast ega oma suguseltsi, sest Mordekai oli teda käskinud, et ta ei pidanud seda teada andma. Aga Mordekai kõndis iga päev naistekoja õue ees, et teada saada, kas Estri käsi pidi hästi käima ja mis temale pidi sündima... Ja Ester võeti kuningas Ahhasverose juurde tema kuninglikku kotta kümnendal kuul... tema kuningavalitsuse seitsmendal aastal. Ja kuningas armastas Estrit enam kui kõiki naisi, ja ta leidis armu ja heldust tema ees enam kui kõik teised neitsid; ja ta pani kuningliku krooni tema pähe, ja tõstis ta kuninga emandaks Vasti asemele» *(Estri 2 : 5—17)*.

Mõni aeg hiljem sai kuninga peaministriks keegi Aaman. See Aaman oli väga uhke inimene ja tahtis, et kõik tema ees kummardaksid. Ainult Mordekai julges seda nõudmist mitte täita. Siis palus raevunud minister kuningalt anda käsk kõigi juutide hävitamise kohta. Hoolimata oma mõistuse paindlikkusest ja kõigist oma poliitilistest võimetest, mis olid teda toonud nii kõrgele riigiametile, ei leidnud Aaman teist teed Mordekai uhkuse murdmiseks. Kuid kui käsk kõigi juutide hävitamise kohta oli juba läkitatud riigi mitmetesse osadesse, suutis Mordekai Estrit hoiatada, ja see läks kuninga juurde. Tema kaunidusest võlutud Artakserkses küsis, mida ta soovib, lubades rüütellikult kas või poole kuningriiki *(5 : 3)*. Ester kutsus kuninga ja ka Aamani lõunale.

Lõunasöögi ajal pakkus uudishimulik Artakserkses Estrile uuesti poolt kuningriiki. Ester lükkas pakkumise tagasi, kuid palus oma kuninglikku abikaasat tulla ka järgmisel päeval tema juurde lõunale, jälle koos Aamaniga. See oli kuninganna tähelepanust niivõrd meelitatud, et uhkustas sellega isegi oma naise ja sõprade ees. Kuid et Mordekai sõltumatus teda rohkem piinas kui kunagi varem, siis käskis ta ehitada viiekümne küünra (26 meetrit!) kõrguse võlla ja pühendas oma mõtetes selle grandioosse ehituse vihatud juudile, kelle sugulusest kuningannaga ta ikka veel midagi ei aimanud.

Samal ajal aga Artakserkses, kes sel ööl millegipärast magada ei saanud, käskis endale lõbustuseks ette lugeda oma valitsemise ajaraamatuid. Selle tõttu meenus talle, et kaks tema kohimeest, Pigtana ja Terese olid kavandanud vandenõu tema tapmise eesmärgil ja et vandenõu oli avastanud keegi Mordekai. Tähendab, et Mordekai

päästis kuninga elu. See oli sündinud üsna ammu. Kuningas küsis, kuidas tasuti Mordekaile. Temale vastati, et see ei saanud mingit tasu. Teisel päeval, kui Aaman tuli oma valitseja juurde, küsis see temalt, kuidas tuleb teha inimesega, keda kuningas tahab eriti austada. Aaman mõtles, et see käib tema kohta, ja ütles: sellele inimesele tuleb selga panna kuninga rõivad, panna ta hobuse selga, viia linna väljakule ja kuulutada: siin on inimene, keda kuningas oma kuningriigis austab. Siis käskis kuningas Aamanil Mordekai üles otsida ja tema kallal see tseremoonia läbi viia. Aaman oli sunnitud alluma, kuid muidugi, nagu igaüks sellest aru saab, vastu oma tahtmist *(6. ptk.)*.

Õhtul andis kuninganna Ester oma teise lõunasöögi kuninga ja tema ministri auks, kuid viimane ei olnud enam nii lõbus kui eelmisel korral. Kolmandat korda pakkus kuningas Estrile kõike, mida see soovib, kas või poolt kuningriiki. Kuid kuninganna palus armu tema suguharu inimestele. Artakserkses, kes ei olnud tundnud huvi tema päritolu suhtes, oli väga imestunud. Ja kui kuninganna temale seletas, et üks tema rahva vaenlane oli kavatsenud kogu selle rahva hävitada, ja et ta just sellepärast palub kuningalt armu, siis hüüdis Artakserkses, kes millestki aru ei saanud: «Kus on see, kes oma südames julges seda teha?»

Ester vastas: «See vaenlane on kuri Aaman!»

Aaman kohmetus, kuningas sattus raevu, sisse astunud eunuhh aga teatas, et kõrge võllas, mis oli püstitatud ministri käsul, oli määratud Mordekaile. Lahendus: Artakserkses käskis Aamani puua valmis võllapuule; kuninga käsk täideti kohe ja peaministriks määrati muidugi mitte keegi muu kui — saate isegi aru — Mordekai!

Kuninga nõusolekul teatasid Ester ja Mordekai, et juudid, kelle hävitamise Aaman oli määranud adarikuu kolmeteistkümnendale päevale, said õiguse sel ja ka järgneval päeval tappa igaüht, kes nendega oli halvasti käitunud vangipõlve algusest peale. «Ja juudid lõid kõik oma vaenlased maha» *(Estri 9 : 5)*. Sel kombel tapeti Suusanis 800 ja kuningriigi teistes linnades 75 000 inimest. Adarikuu viieteistkümnendal päeval pidutsesid juudid igal pool lõbusalt. Ester andis käsu, et nende sündmuste mälestust märgiksid juudid ära iga aasta. See ongi puurimi püha, mida pühitsevad usklikud juudid: üks päev

paastu Estri ärevuse ja palvete mälestuseks, kaks päeva lõbustusi juutide toimumata jäänud hävitamise mälestuseks.

Niisugune on muinasjutt, millest preestrid on teinud püha loo, mida tuleb uskuda, hoolimata tema kisendavast ebatõenäosusest. Püha legend algab muide alati mingisuguse sündsusetusega: kui kuninganna Vasti lükati tagasi sellepärast, et ta ei tahtnud end Artakserksese alamate ees alasti näidata, siis peab uskuma, et kaunis Ester, kes oli üks kandidaate Vasti asendajaks, oli nõus täitma seda kuninga käsku. Kriitikud ütlevad, et iialgi ei oleks ei Türgi sultan, ei Maroko bei, ei Pärsia šahh, ei suurmogul ega ka Hiina bogdõhann oma haaremisse võtnud ühtki neidu, ilma et oleks teatud tema päritolu. Nende härrade tallides ei olnud isegi ühtki hobust, kelle päritolu ei oleks täpselt teada. Kuidas siis Artakserkses ei teadnud midagi neiu soost, perekonnast ja usust, kellega ta abiellus ja kelle pidulikult kuulutas kuningannaks?

Mis puutub sellesse Aamanisse, kes tahab hävitada tervet rahvast ainult sellepärast, et keegi Mordekai keeldub tema ees maha langemast, teised juudid aga ei keelanud talle oma austusavaldusi, siis tuleb tunnistada, et iialgi ei ole mitte kellegi pähe tulnud nii naeruväärt ja koos sellega nii õudset hullust. Teiselt poolt, kui oletada, et Ester sai kuningannaks ja kandis krooni, varjates oma juudi päritolu, siis väheneb tunduvalt selle ülendamise kuulsus, sest see juhuslik ülendamine ei anna midagi rahvuslikule enesearmastusele. Ei ole ka näha, kuidas Artakserkses oleks võinud Aamanit pidada süüdlaseks soovis tappa tema kallis Ester, kui keegi ei teadnud, et see kuulus selle rahva hulka. Lõpuks muudab magusa Estri vastik julmus kogu muinasjutu mitte ainult naeruväärseks, vaid ka pahandavaks.

«Me teame,» räägib Voltaire, «et muinasjutul Estrist on üks hõrgutav külg: vang, kellest on saanud kuninganna ja kes päästab surmast oma kaasmaalased, on hea süžee romaanile või tragöödiale. Kuid kuidas on see süžee vasturääkivustest ja mõttetustest, millest ta on tulvil, nii ära rikutud! Kuidas on ta reostatud Estri barbaarsusest, mis nii vastu räägib tema soo loomusele ja lihtsale elulisele tõenäosusele!»

Esra ja Nehemjaga me läheneme jumalast äravalitud

rahva vabanemisele. Kooskõlas piibli fantastilise kronoloogiaga pehmenes juutide kurb olukord Assuiri valitsemise ajal, kes olevat olnud Dareiose isa. (Ärgem unustagem, et Dareios oli Pärsia valdaja. Histapsi poeg, kes kunagi kusagil ei valitsenud.) Juutidel pidi vangis hea olema ka Dareiose valitsemise ajal, kes määras oma peaministriks juudi Taanieli, nagu Assuir (Artakserkses) määras Mordekai. Kuid piibel, nagu me nägime Taanieli raamatust, asetab Kürose valitsemise Dareiose valitsemise järele. Esra raamatus järgneb Kürosele Assuir, seejärel Artakserkses, siis uuesti Dareios. See uus kord valitsemises vastab ajaloole mitte rohkem kui teised piibli seisukohad.

Peale selle Esra ja Nehemja, kaks prohvetit, kellele kirik toetub, et esitada täpseid asjaolusid juutide Jeruusalemma tagasituleku kohta, räägivad teineteisele vastu. Esra räägib, et Küros lubas juba oma valitsemise esimesel aastal juutidele vabalt Juudamaale tagasi minna ja teatas erikäsus, et jumal on tal käskinud Jeruusalemma templi üles ehitada. Juudid tulevad kodumaale tagasi Serubabeli juhtimisel. Ehitamine katkestati Assuiri ja Artakserksese valitsemise ajal mitmesuguste teiste rahvaste vastumõju tõttu, kes juutide äraolekul olid asunud nende maale elama. Lõpuks lõppes koos Dareiose valitsemise algusega see vaen ja tempel sai valmis Dareiose valitsemise kuuendal aastal.

Nehemja aga räägib, et mitte Küros, vaid Artakserkses lubas oma troonil viibimise kahekümnendal aastal juutidel Jeruusalemma tagasi minna, linna varemetest üles ehitada, kusjuures Serubabel oli vabastatud rahva eesotsas. Takistustest, mida põhjustasid tulnukad, kes olid asunud «tõotatud maale», said juudid, kes töötasid labidas ühes ja mõõk teises käes, võidukalt üle. Lõpuks jutustab «püha» autor reisist, mille ta oli teinud Baabüloni ajal, kui lõpetati templi ehitamist, Artakserksese valitsemise kolmekümne teisel aastal.

Kuid Esra kinnitab, et Nehemja saatis Serubabelit tagasitulemise ajal Juudasse kuningas Kürose ajal ja räägib, et oli veel teine tagasitulek, Artakserksese ajal, kuid tema valitsemise seitsmendal, mitte kahekümnendal aastal. Ta lisab samuti, et just tema, Esra, juhtis sel korral oma suguvendi. Proovige leida tõtt ja pääseda nende kisendavate vasturääkivuste võrgust!

PÜHAD ISAD — PALJUKANNATANUD HIIOB JA JOONA

Pärast Esra, Nehemja ja Estri raamatuid järgneb piiblis Hiiobi raamat, mis jutustab loo, mille aega ei ole kusagil märgitud. Lugu seisab järgnevas: Uutsi (?) maal elas äraarvamatult rikas ja väga jumalakartlik inimene. «Ja ühel päeval, kui jumala lapsed tulid seisma Jehoova ette, siis tuli ka saadan nende sekka. Ja Jehoova ütles saadana vastu: Kust sa tuled? Ja saadan vastas Jehoovale ning ütles: Ma tulen mööda maad hulkumast ja temal kõndimast. Ja Jehoova ütles saadana vastu: Kas sa oled tähele pannud mu sulast Hiiobit? Sest tema sarnast ei ole maa peal: ta on täieline mees ja õiglane, kes jumalat kardab ja kallab kurjast. Ja saadan vastas Jehoovale ning ütles: ... Ja kummatagi, et pista oma käsi tema külge ja puuduta kõigesse, mis tal on, katsu, kas ta sind ei kiru su suu sisse» *(Hiiobi 1 : 6—9, 11)*.

Jumal ise ei tahtnud teha mingisugust kurja oma truule sulasele, kuid saatanal lubas ta Hiiobit taga kiusata kui palju tahes. «Sa võid teha temaga mida tahad, ainult ära võta temalt elu,» ütles jumal saatanale sõbralikult, taevases keeles muidugi. Siis hakkas saatan vana Hiiobi kallal tööle. Algas sellega, et rändaraablased ajasid Hiiobilt ära kogu tema veisekarja ja emaeeslid. Siis tappis välk tema lambad ja karjased. Kaldealased ajasid ära tema kaamelid ja raiusid mõõkadega tükkideks kaameliajajad. Lõpuks purustas rajune kõrbetuul tema maja, kus viibisid tema seitse poega ja kolm tütart — kõik nad hukkusid varemete all.

Hiiob sai neist uudistest teada üksteise järel. Kuna tal aga oli hea iseloom, siis langes ta põlvili ja hüüdis ainult: «Alasti olen ma oma ema ihust välja tulnud, ja pööran alasti sinna tagasi; Jehoova on andnud, Jehoova on võtnud; Jehoova nimi olgu õnnistatud» *(21. s.)*.

See tugev vanamees ei teinud midagi muud. Kuid ka saatan ei pidanud end võidetuks. Peagi leidis õnnetu Hiiob oma ihult mädapaised, mis levisid pealaest jalatallani. Istudes sõnnikuhunnikul, kaapis ta endalt potitükiga mäda, mis voolas tema lahtistest haavadest. Naine sõimas teda. Kuid Hiiob vastas targalt: «Kas me peaksime head vastu võtma jumala käest, aga kurja ei peaks me mitte vastu võtma?» *(Hiiobi 2 : 10)*.

Ja äkki hakkab Hiiob raevukalt kaebama oma julma saatuse üle. Ta neab ära oma sündimise päeva: «Hävinegu päev, mil ma sündisin, ja öö, mil öeldi: mees on ilmale saanud!» *(Hiiobi 3 : 3)*. Valjude hüüetega kutsub ta surma. Need kaebused on ära toodud kolmanda peatüki kahekümne kuues salmis. Kuid kuna nad on täielikus vastuolus raamatu põhisüžeega, siis jäetakse piiblilugudes need harilikult välja. Tõepoolest, oleks küllalt, kui raamat nendega lõpekski. Saatan, kes oli jumalaga omamoodi kihla vedanud, oleks võitnud kohe, kuid Hiiob kaotas kannatuse.

Siis hakkavad Eliivas, Pildad ja Soopar Hiiobit manitsema. Nad meenutavad talle, et viletsused langevad ainult kurjadele. Hiiob kutsub jumalat oma süütuse tunnistajaks ja vannub, et ta kannatab teenimatult. See jutuajamine Hiiobi ja ta sõprade vahel võtab enda alla ... kakskümmend üheksa peatükki. Äkki ilmub 32. peatükis lavale uus vestluskaaslane Elihu, noorem kui kõik teised. Ta segab end vahele, kuid mitte selleks, et ütelda, nagu oleks Hiiob kõik need rasked taeva karistused ära teeninud, vaid selleks, et temale ütelda, et Hiiobis on väga palju upsakust, kui ta kisab oma süütusest, sest ükski surelik ei või mõista jumala otsust ja ei või jääda täiesti puhtaks tema silmis.

Siis tuleb jumal ise tuulehoos, mõistab hukka noore Elihu sõnad, meenutab mõnesid imesid, mis küllaldaselt tõendavad tema võimsust. Siis tunnistab Hiiob, et ta väljus piiridest, mille tema ette pidid seadma tema nõrkus ja teadmatus, ja jumal, rahuldatuna Hiiobi kuulekusest, parandab tema paised ning annab talle kõik kaotatu kahekordselt tagasi. Jumal toob oma võimsuse tunnistajaks kaks ebaharilikku looma — jõehobu ja krokodilli ehk leviaatani, kelle fantastiline kirjeldus võtab enda alla kaks lehekülge. Saatanast ei ole enam juttu. Viimane, 42. peatükk teatab, et Hiiobile sündis uuesti seitse poega ja

kolm tütart ja et ta ise elas pärast neid raskeid katsumusi 140 aastaseks.

On selge, et Hiiobi raamat ei ärata elavat huvi. Kriitikud osutavad selles ühele veidrusele: saatan longib taevas heade inglite hulgas nagu oma kodus, veab kihla issand jumalaga, et tõmbab lihtsameelse Hiiobi jumalateotamise raskesse pattu, kui see langeb sügavalt õnnetustesse. Jumal võtab kihlveo vastu lootuses, et tema truu sulane on kannatlik lõpuni. Siit järeldub, et jumal ei tea päris kindlalt tulevikku ja eksib isegi oma ettenägelikkuses, sest lõppude lõpuks võitis saatan: Hiiob ei olnud siiski lõpuni kannatlik.

Vaadelgem nüüd prohvet Joona raamatut. Joona oli pärit Kalileast. Ta elas Iisraeli kuninga Joorobam II ajal. Järelikult sündis ta ketserlikus ümbruses. Ühel heal päeval sai ta jumalalt käsu minna Ninivesse jumalasõna kuulutama. Joona oli esimene prohvet, kes sai seda liiki ülesande. Missuguses keeles ta jutlustas, küsib Voltaire ja märgib koos sellega, et Joona kodumaalt oli Ninivesse üle kuuesaja kilomeetri. Joona ei näinud oma jutlustele ette erilist edu. Selle asemel et minna Ninivesse, läks ta sadamalinna Jaavosse, istus laevale, mis sõitis Tarsisesse.

Merel puhkes ränk torm. Veider, aga see pani Joona magama. Madrused hakkasid paanikas laadungit merre heitma, kuid laev, olgugi kergendatud, kõikus lainetel veel hullemini. Siis äratas kapten Joona üles ja nõudis, et ta paluks oma jumalat torm vaigistada. Joona ei teinud seda. Meri märatses üha tugevamini. Siis heitsid madrused liisku, et teada saada, kes laeval olijaist on tormi põhjuseks. Liisk langes Joonale, ja ta heideti merre. Otsekohe lakkas torm. Sõnakuulmatu prohvet pidi soolast vett neelama. Ja äkki «vaal», kes oli saabunud Atlantika lõunaaladelt ja hakanud huvi tundma selle vastu, mis toimub Vahemere kallastel, avas lõuad ja neelas Joona alla.

Seda Joona ei oodanud. Kuna aga polnud midagi parata, siis otsustas ta oma veidras uues asupaigas kannatlikult sündmuste arenemist ära oodata. Piibel räägib, et Joona viibis kolm päeva ja kolm ööd vaala kõhus ning laulis kiidulaule jumalale. Viimane oli aga tahtnud Joonat lihtsalt õpetada. Näinud, et Joona kahetseb, käskis jumal fantastilisel kalal Joona tagasi evakueerida. Vaal kuulis sõna.

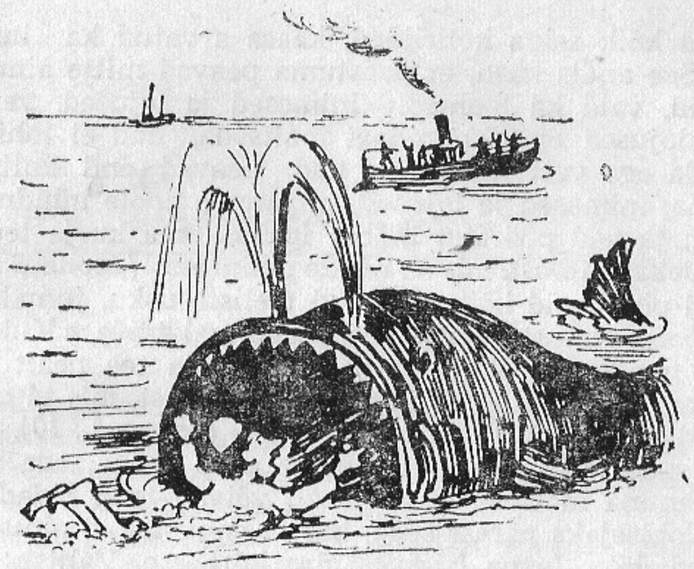

Valaskala neelab Joona.

Ja Joona on uuesti maismaal. Veel praegu näidatakse kohta, kus vaal prohveti välja sülitas. Muide, teoloogid ei tea päris täpselt, kas Joona välja oksendati, või evakueeriti ta saba poolt.

Uskmatud kriitikud räägivad, et see jutustus matkib Kreeka legende. Homeros jutustab oma kahekümnendas raamatus merekoletisest, kes Heraklesele kallale tungis. Herakles oli koletise kõhus kolm päeva ja kolm ööd ning toitus tema maksast, mida ta endale praadis, kolme päeva pärast aga pääses võidukalt oma ebaharilikust vanglast. See muinasjutt Heraklesest pole põrmugi halvem muinasjutust Joona kohta.

Paganlikus mütoloogias on ka lugu Arionist, kelle madrused merre viskasid ja kelle päästis delfiin, kes Arioni oma turjal tassis Lesboseni. Kuid see lugu on kahvatum kui Joona ja Heraklese oma.

Pärast vaala sisikonnast väljumist läks Joona Ninivesse ja kuulutas jumala nimel elanikele linna peatset hukkumist. Piibel räägib, et jalutades tänavail, kisendas ta: «Veel nelikümmend päeva ja Ninive purustatakse.» Neil lihtsatel sõnadel olid suured tagajärjed: elanikud hakkasid otsekohe uskuma juudi jumalasse, kuulutasid välja paastu,

panid kõik selga kotiriided, kaasa arvatud ka kuningas ise. See andis käsu, et paastuma peavad mitte ainult inimesed, vaid ka loomad: «Inimesed ja lojused, veised ja pudulojused ei tohi midagi maitseda, nad ei tohi rohtu näsida ega vett juua, vaid nad peavad end kotiriidega katma, inimesed ja lojused, ja jumala poole hüüdma raskesti; ja nad pööraku ümber igaüks oma kurja tee pealt ja väekaubatööst, mis on nende pihkudes» *(Joona 3 : 7—8)*.

Nii pöördusid kõik elanikud tõelisse usku, jumal heldis ja Joona ennustus ei läinud sel korral täide. «Kui jumal nägi nende tegusid, et nad oma kurja tee pealt ümber pöörasid, siis kahetses jumal kurja pärast, mis ta oli rääkinud neile teha, ja ei teinud seda» *(Joona 3 : 10)*. Ninive purustati ja muudeti varemeiks alles palju aega hiljem. Nördinuna mõttest, et elanikud võivad teda pidada lihtsalt lobisejaks pärast seda, kui ta ennustus ei olnud täide läinud, läks Joona Ninivest ära kõrbesse. Valitses väljakannatamatu kuumus ja ümberkaudu ei olnud ainustki põõsast. «Ja Jehoova jumal saatis kiikajonipuu, et see tõusis üle Joona, et olla tema peale varjuks ja päästa teda tõnnetusest; ja Joona oli kiikajonipuu pärast väga rõõmus. Aga jumal saatis vagla, ja hakkas juba koitu tegema teise päeva hommikul; ja ta hammustas kiikajonipuud, ja see kuivas. Ja sündis, kui päev sai tõusnud, siis saatis jumal tulikuuma hommikutuule, ja päev hammustas Joona pead, nii et ta oli minestamas; siis küsis ta enesele surma ning ütles: Parem on mul surra kui elada. Siis ütles jumal Joona vastu: Kas su viha on õigusega põlema süttinud kiikajonipuu pärast? Ja tema ütles: Õigusega on mu viha põlema süttinud surmani. Ja Jehoova ütles: Sina tahaksid kiikajonipuule armu anda, mille kallal sina ei ole vaeva näinud ja mida sa ep ole kasvatanud, mis ühe ööga sai ja ühe ööga hävines, ja mina ei peaks armu andma Niinevele, suurele linnale, kus sees on enam kui kaksteistkümmend korda kümme tuhat inimest, kes ei tunne vahet oma parema ja oma pahema käe vahel, ja palju lojuseid» *(Joona 4 : 6—11)*.

Selle jumaliku teravmeelsusega lõpeb Joona raamat. Lõpp on vilets, sest lõppude lõpuks on ime põõsaga palju kehvem kui ime vaalaga, lõpp ise aga vastab väga vähe sellele verejanulisele joonele, millest piibli autorid järjekindlalt kinni peavad.

VAPRAD VENNAD MAKABID

Me läheneme viimasele perioodile juudi rahva ajaloos enne niinimetatud Kristuse sündimist. Täielikul kujul lõpeb piibli vana testamendi osa Makabite kolme raamatuga ja Esra kolmanda raamatuga.

Makabite esimese raamatu 1. peatüki seitse esimest salmi meenutavad Aleksander Suure võite Dareios III üle ja räägivad, et Kreeka-Makedoonia kuningas suri haigusse, jagades oma tohutu kuningriigi oma väeülemate vahel. Kooskõlas juudi legendiga tuli juudi ülempreester, kui Aleksander Jeruusalemmale lähenes, temale vastu ja ennustas võitjale kogu maailma kiiret vallutamist. Meelituste vastu tundlik Aleksander olevat Jeruusalemmale armu andnud.

Juuda oli siis teokraatliku valitsemise all: rahvas kasutas mõnel määral sõltumatust, oli ilma kuningata ja teda ei rõhunud naaberriigid. Maad valitsesid preestrid. Altar oli samal ajal ka troon. Sisuliselt erineb see valitsemisviis vähe monarhiast, sest juudid maksid ülempreestrile nii kirikukümnist kui ka tsiviilmakse.

Ei ole teada, kui kaua kestis see teatava sõltumatuse periood, kuid Makabite raamatutest tuleneb, et juudid ei olnud Makedoonia Aleksandri järglaste ajal eriti õnnelikud. Piibel märgib olukorra muutumist järgnevalt: pärast Aleksandri surma «panid kõik pärast tema surma peapaelad enestele pähe, nõnda ka nende pojad pärast neid palju aastaid, ja täitsid maa kurjusega. Ja neist tõusis patune võsu: kuningas Antiokose poeg Antiokos Epivanes» *(1. Mak. 1 : 9—10)*.

Kreeka dünastia Seleukiidide ajal, kes valitsesid Süürias, nägid juudid kahtlemata uuesti musti päevi, kuigi «püha» autor püüab mõnede imede kirjeldamisega uuesti tõsta jumalast äravalitud rahva prestiiži, hoolimata viletsusest.

sast olukorrast, milles teda orjastajad hoidsid. Nagu kõik muugi vanas testamendis, kubisevad ka Makabite raamatud vasturääkivustest ja jämedatest ajaloolistest vigadest. Peale selle on sündmusi kirjeldatud niisuguses korratus ebajärjekindluses, vastukäivate teadetega ühest ja samast, et tõde on raske valest lahutada.

Andkem kõigepealt lühike ülevaade juutide ajaloost.

Preester Matatja andis sel ajal, kui Süüriat valitses Antiohhos Epifanes, signaali ülestõusuks, tappes juudi, kes tõi ohvrit Süüria jumalatele. Matatjaga olid viis tema poega — Joohanan, Siimeon, Juuda, Elasar ja Joonatan. Neid kutsuti Makabiteks (vasarateks). Juuda tõstis mässu. Inimesed hakkasid relvastuma millega juhtus. Juuda Makabi, kõige kuulsam Matatja poegadest, asub mässajate etteotsa ja raiub kuninga sõjamehi tükkideks. Kuid ta ei lepi enda kui juhi olukorraga. Ta hakkab ka veel preestriks. Esimese raamatu kolmandas peatükis on loetletud Juuda võite Apolloniuse üle Samaria ümbruskonnas, Seeroni üle Peet-Horoni juures ja Antiohhose kolme väepealiku — Ptolemaiose, Nikanori ja Gorgiase üle.

Antiohhos Epifanese poja Antiohhos Eupatori valitsemise ajal oli Elasar Makabil vähem õnne kui tema vennal Juudal: lahinguhoos, nähes vaenlase ridades kuninga märkidega kaunistatud elevanti, tungis Elasar looma kallale, arvates, et sellel asub kuningas ise. Kuid elevant haaras meie juudist londiga kinni ja murdis ta pooleks nagu portselanist nuku.[1]

Antiohhos Eupatori onu ja järglase Demetrius Soteri ajal võitis Juuda Makabi veel kord Süüria armeed, keda juhatas Pakhides, ja kaks korda Nikanori, kellel võitjad «pea raiusid otsast ära ja ta parema käe ... ja poosid üles Jeruusalemma juurde» *(1. Mak. 7 : 47)*. Kuid uue pealetungi ajal Pakhidese juhtimisel valgusid juudid hirmus laiali ja lasksid oma kindralil langeda vaenlase hoopide all. Nii hukkus kuulus Juuda Makabi. Tema vennad Simeon ja Joohanan järgnesid temale teineteise järel.

Makabid pärinesid leviitidest ja saavutasid lihtsate preestritena kuningavõimu. Sel juhul tuleb tunnistada, et see sündmus ajas segi kõik ennustused, et juudi kuningad tulevad Juuda suguharust. Makabite valitsemine tallas jalge alla ennustuse Taaveti koja ülemvõimu kohta. Taaveti suguharust ei olnud kedagi järele jäänud, mitte

üheski piibli raamatus ei ole mainitud ühtki selle kuninga järglast juutide vangipõlvest peale.

Leviit Matatja lapsed, keda kutsuti alguses Makabiteks, hiljem Hasmoneideks, reostasid oma kuritegudega altarit ja trooni. Nad viisid läbi kiskjalikku poliitikat, mis põhjustas nende kodumaa lõpliku hukkumise. Preestrivõim ei päästnud neid andami maksmisest Süüria kuningatele. Peale selle hävitasid need pühad kangelased üksteist. Peol end joobnuks võtnud Siimeoni, Juuda Makabi viimase venna tappis koos tema kahe pojaga tema väimees Ptolemaios, Jeeriku valitseja, kes tahtis omandada võimu.

Hürkan, ülempreester Siimeoni poeg ja ise ülempreester, püüdis tõsta mässu Antiohhos Sidetiuse vastu. Süüria kuningas piiras tema Jeruusalemmas ümber, jumal aga ei jõudnud nähtavasti appi tulla ja Hürkanil tuli Süüria kuningat meelitada kontributsiooniga.

See oli seesama Hürkan, kes, kasutades segadusi Süürias, vallutas lõpuks Samaria, Jeruusalemma põlise vaenlase. Selle linna taastas pärast Herodes, andes talle nime Sevasta. Samarialased läksid Sekemisse, mida praegu nimetatakse Napelusaks. Nad sattusid veel lähemale Jeruusalemmale. Jumala äravalitud rahva kahe poole vastastikune vihavaen muutus veelgi ägedamaks. Jeruusalemm, Sekem, Jeeriku ja Samaria, mis on meile nii tuntud usuliste pärimuste tõttu ja mis olid nii vähe tuntud Idas, olid kogu oma kuulsusrikka, kuid väljamõeldud ajaloo vältel üksteise külge liibuvad pisilinnad. Nende vaesed elanikud tegelesid hooajatöödega.

Josephus Flavius, uimastatuna šovinismist, kasutab juhust ütlemiseks, et Hürkan Makabi oli vallutaja ja prohvet ning et jumal vestles sageli temaga nelja silma all. Selle Hürkani prohvetiande vaieldamatut tõendit näeb Josephus Flavius selles, et tal oli kaks armastatud poega, kes olid koletislikult truudusetud ja õelad. Ta kuulutas neile ette halba lõppu, kui nad ennast ei paranda. Üks neist oli Aristobulos, teine Antigones. Nende juutide edevus sundis neid võtma endale kreeka nimed. Kord öösel külastas jumal Hürkanit ja näitas talle tema teise poja pilti, keda alguses nimetati Joohanan, kes hiljem aga hakkas end nimetama Aleksandriks.

«See,» ütles jumal, «jääb alati sinu asemele ülempreestriks.»

Hea isa Hürkan, kes neis sõnades aimas troonianasta-

mist, ruttas tapma oma poega Joohanan-Aleksandrit «hirmu ees, et ennustus võib täide minna», nagu ütleb Josephus Flavius. Kuid nähtavasti ei surnud Joohanan ära või äratati ta üles, sest mõne aja pärast sai temast Jeruusalemma ülempreester ja käskija.

Mis juhtus aga kahe armastatud vennaga — Aristobulose ja Antigonesega, Hürkani poegadega, pärast nende isa surma? Preester Aristobulos tapab oma venna preester Antigonese templis ja käsib kägistada oma ema vangikongis. See on seesama Aristobulos, esimene Makabi, kes võttis endale Juuda kuninga tiitli. Josephus Flavius nimetab teda väga pehmeks valitsejaks.

Sel ajal vapustas Juudat kahe ususekti võistlus. Neist pidi varsti saama kaks poliitilist parteid. Need olid variserid, mis tähendab «isoleeritud» ehk «eralduvad», sest nad püüdsid muust rahvast eralduda, ja saduserid, keda nimetati nii Saalomoni-aegse ülempreestri Sadoki nime järgi. Need viimased olid omamoodi juudi epikuurlased: pidades fanaatiliselt kinni viie Moosese raamatu seadustest, ei tunnistanud nad aga hinge surematust, ei uskunud järelikult ei taevast ega põrgut, veel vähem aga surnust ülestõusmist.

Variserid aga lisandasid Moosese kirjutatud seadustele veel suulise traditsiooni, mille kohaselt nad uskusid hingede rändamist, ja sellele metempsühhoosi teooriale lisasid veel terve rea teisi uskumusi. Nad kinnitasid näiteks, et kuri vaim võib pesitseda inimeste ihus; nad nägid kõigis arusaamatutes haigustes deemonite tempe. Variserid olid «jumala seaduse» õpetatud tõlgendajad. Neilt õpiti tunnetama «saladusi». Nad jutlustasid surnute ülestõusmist ja taevariiki.

Oli veel kolmas sekt — esseeid. Esseeid ehk esseenid, kes elasid kommuunis, tunnistasid sallivust. Nad võtsid omaks mitmesugused Pärsia uskumused.

Makabid soosisid alguses sadusere variseride vastu. See on seletatav muidugi sellega, et variserid moodustasid riigis väga mõjuka partei, kes püüdis kõigisse asjadesse vahele segada ja ohustas sellega Makabisid. Kui suri Aristobulos I, siis ärkas tema tapetud vend Joohanan-Aleksander ellu ja asus troonile; arvatavasti hoiti teda siiski vangis, mitte hauas. Joohanan abiellus Salomega, Aristobulose lesega, ja hakkas teda nimetama Aleksandraks.

Just sel ajal püüdsid Kreeka-Egiptuse kuningad Ptolemaiosed ja Kreeka-Süüria kuningad Seleukosed agaralt teineteiselt Palestiinat ära võtta. See vaidlus algas Makedoonia Aleksandri surmaga. Nende valitsejate tüli lubas juudi rahval end mõnevõrra kindlustada. Rahva üle valitsevad preestrid vahetasid iga aasta oma poliitilist orientatsiooni ja müüsid end tugevamale. Joohanan-Aleksander algas oma preestriametit oma ainsa venna tapmisega, kes aga tema enese kombel enam ellu ei ärganud. Josephus Flavius ei nimeta selle venna nime, sel ei ole ka piibli kuritegude nimekirjas mingit tähtsust. Joohanan-Aleksander püsis eranditult ainult segaduste tõttu, mis valitsesid Aasias. Tema valitsemine oli ühel ajal preesterlik, demokraatlik ja aristokraatlik. Täielik anarhia!

Flavius jutustab, et rahvas hakkas kord ülempreester Joohanan-Aleksandrit templis loopima õunte ja apelsinidega, kui ta end valitsejaks kuulutas. Aleksander käskis tappa 5000 inimest. See tapmine oli alguseks tervele massimõrvade ajastule, mis kestis kümme aastat.

Kellele juudid sel ajal andamit maksid? Flavius ei puuduta isegi seda küsimust; ta eeldab, et Juuda oli vaba ja suveräänne maa. Siiski vaidlesid Egiptuse ja Süüria kuningad Palestiina üle niikaua, kuni tulid roomlased ja ühendasid kogu Palestiina oma valdustega.

Pärast seda Joohanani, kes nii vähe vääris Aleksandri suurt nime, hoidis tema lesk Salome-Aleksandra võimu enda käes asevalitsejana oma noorte poegade eest, andes muide faktilise valitsemise maa üle variseridele ja vaadates läbi sõrmede kõigile julmustele, millega need jälitasid oma vaenlasi, sadusere. Kui tema surm puhastas tee mõlema sekti konkureerimisele, siis haaras kuningriiki, mille pikkus ei ületanud kahtekümmet kilomeetrit, uuesti kodusõda. Hürkan II, suure preestri Joohanan-Aleksandri vanem poeg, asus variseride etteotsa, Aristobulos II, noorem vend, liitus saduseridega. Niiviisi oli Juudas ühe asemel juba kaks kuningat. Vennad-vaenlased kohtusid lahingus Jeruusalemma müüride all, kuid mitte enam 300, 400, 500 või 600 tuhande mehe suuruse sõjaväe eesotsas, nagu jutustas varem häirimatu valetaja — «püha vaim»; tol ajal ei julgenud ta enam kirjutada niisuguseid muinasjutte. Isegi Josephus Flavius, kes kaldub liialdustesse, ei teinud seda. Juudi sõjavägedes oli siis kolm-neli tuhat meest. Hürkan kaotas, ja olukorra peremeheks sai Aristobulos II.

Sel ajal aga roomlased, tundmata põrmugi piinlikkust sõjalise liidu üle, mis nad olid sõlminud Makabitega, viisid oma võidukad relvad Väike-Aasiasse, Süüriasse ja edasi kuni Kaukaasiani. Seleukiide enam ei olnud. Armeenia kuningas Tigranes, Mitridatese äi, võitis endale osa Süüria valdustest. Gneius Pompeius (106.—48. aastal e. m. a.) alistas Tigranese. Ta viis Mitridatese enesetapmiseni ja muutis Süüria 64. aastal e. m. a. Rooma provintsiks. Makabite raamatud ei räägi midagi sellest suurest roomlasest, ei Lukullusest ega ka Sullast. Piibli puhul ei ole see põrmugi imelik!

Hürkan, kelle oli ära ajanud tema vend Aristobulos, varjas end ühe Araabia pealiku Aretase juures. Jeruusalemm oli siis juba nii tähtsusetu külake, et Aretas — väikese röövlijõugu pealik — võis seda linna piirata. Pompeius oli siis Alam-Süürias. Aristobulos pööras abisaamiseks ühe tema väeülema poole, see käskis beduiinidel piiramise lõpetada ja mitte enam Rooma aladele tungida, sest koos Süüria ühendamisega muutus Palestiina Rooma provintsiks. Niisugune oli ainus liit, mille Rooma impeerium võis sõlmida juutidega.

Flavius jutustab, et Aristobulos saatis Pompeiusele toredaid kingitusi, et saada tema poolehoiu osaliseks. Strabon ütleb, et need olid kullast viinamarjad, kuid omistab kingituse Joohanan-Aleksandrile, mitte aga Aristobulosele. Olgu kuidas tahes, Aristobulos ja Hürkan, kes mõlemad pretendeerisid Juuda ülempreestri kohale, tulid asja lahendamiseks Pompeiuse juurde. See oli juba valmis avaldama oma otsust, kui Aristobulos äkki kadus. Võib arvata, et kullast viinamarjakobarad ei avaldanud kohtunikule mõju ja et Joohanan-Aleksandri noorem poeg otsustas rohkem loota Jeruusalemma kindlustustele.

Ka Pompeius piiras Jeruusalemma ümber. Teatavasti on sellel linnal kaitseks suurepärane asukoht. Enamvähem osava ehitaja käes oleks temast võinud saada parim kindlustus Idas. Vähemalt tempel, mis oli kants, võis muutuda vallutamatuks, sest ta oli ehitatud järsu mäe tipule, mis oli kuristikest piiratud. Pompeius oli sunnitud kaotama peaaegu kolm kuud sõjamasinate ettevalmistamiseks. Kuid kohe, kui need käiku lasti, vallutas ta kindluse. Diktaator Sulla üks poegi läks esimesena kindlustustele. Veel märkimisväärsemaks muudab selle päeva

see, et Jeruusalemma vallutamine toimus Cicero konsuliks olemise ajal (63. aastal e. m. a.).

Josephus Flavius räägib, et 12 000 juuti tapeti templis. Me usuksime teda, kui ei teaks, et ta armastab alati liialdada. Ei saa usaldada teda ka siis, kui ta lisab, et templis leiti 2000 talenti kulda ja et võitja kogus veel 10 000 talenti linnas. Lõppude lõpuks Jeruusalemma templi vallutasid ja seda riisusid juutide võitjad nii mitu korda, et raske on uskuda, et seal oli veel nii suur hulk väärtusi. Oleks veel mõttetum uskuda, et niisugusele väikesele riigile, nii vaesele ja nii kurnatule alatistest segastest aegadest, võidi panna kontributsioon 10 000 talendi ulatuses.

Kõige selle üle ei mõtle inimesed, kes loevad piiblit ebateadlikult ja kes kergemeelselt kordavad muinasjutte, mis on sünnitanud jalge alla tallatud rahvuslik enesearmastus! Arukas inimene kehitab õlgu, kui näeb, et Aleksander ei suutnud Juudas koguda üle 30 talendi sõjaks sõltumatuse eest Dareiose vastu ja nüüd leiab keegi juudi kassadest kaksteistkümmend tuhat talenti.

Kahtlemata ei võtnud Pompeius midagi endale ja piirdus sellega, et sundis juute kinni maksma ekspeditsioonikulud, mis lõppude lõpuks selleks ette võeti, et abistada üldist sõjakäiku Väike-Aasias. Cicero kiidab seda omakasupüüdmatust. Kuid ajaloolane Rollaine («Rooma ajalugu», XVI raamat) räägib, et sellest peale ei lähe Pompeiusel enam midagi korda uudishimu tõttu, mis tõukas teda juudi templi «kõige pühamasse paika». Voltaire vaidleb Rollaine'ile vastu, et vaevalt Pompeius teadis, et sisseminek sinna on keelatud. Keeld käis igal juhul juutide, mitte aga Pompeiuse kohta. Puusepad, tislerid, müürsepad ja teised töölised läksid ju sinna, kui oli vaja teha remonti. Võiks lisada, et «seaduselaeka» kohalolek, kus asus jumal, tegi selle pühaks. Kuid «laegas» kadus jäljetult juba Nebukadnetsari ajal.

«Caesar,» jätkab Voltaire, «oleks läinud, nagu Pompeiuski, sellesse ruumi, mis oli pikk umbes üheksa meetrit. Teda oleks huvitanud vaadata jumal Seebaoti altarile. Caesar võitis Pompeiuse Farsalose lahingus 48. aastal e. m. a. Võib-olla sellega saigi ta karistada oma uudishimu eest? Kuid lüüasaamisel olid ka teised põhjused, nende hulgas etendas Caesari väejuhigeenius kõige tähtsamat osa. Kuid veel suuremaks pühaduseteotuseks, võrreldes

«kõige pühamasse paika» minekuga, oli 12 000 inimese tapmine templis.

Pompeius võttis Aristobulose vangi ja saatis ta Rooma. 48. aastal e. m. a. käskis ta ühel Scipio järglastest, kes teda Süürias asendas, tappa Aristobulose vanem poeg, kes oli endale võtnud nimeks Aleksander ja ennast kuningaks kuulutanud. See sündmus on viimane näide selle «võrdõigusliku» liidu kohta, mis juudid olevat sõlminud Roomaga, nagu uhkustab esimese Makabite raamatu autor. See näitab, kui vähe võib usaldada neid «pühi» lugusid.

Lõpuks selleks, et tõmmata pildile viimane pintslitõmme ja näidata, missugust austust oli Rooma riik tulvil juutide vastu, piisab mainimisest, et mõned aastad hiljem (38. aastal e. m. a.) mõistis triumviir Marcus Antonius orjasurma veel ühe juudi kuninga — Aristobulose teise poja Antigonese: teda peksti piitsadega ja löödi risti.

Senat andis kuninga tiitli idumealasele Herodesele, Juuda prokuraatori Antipatori pojale, kes abiellus Mariannaga, Hürkan II tütrega. Herodes valitses Rooma protektoraadi all umbes nelikümmend aastat, hoides oma juutidest alamaid raudse võimu julma surve all.

Esitame nüüd lühikese ülevaate Makabite raamatu üksikutest kohtadest, mille tegi Voltaire. Tal oli kannatust vaadelda piibli tekste ja kokku võtta argumente nende piibli viimaste raamatute algupära ja tõele vastavuse kohta. Tema seisukohad on järgmised:

«I. Tuleb hüljata jutustus Makabite seitsme venna ja nende ema piinamisest, kes surid piinades selle eest, et nad olevat keeldunud söömast sealiha. Esimene raamat ei räägi sellest, kuigi ta kirjeldab sündmusi, mis olid pärast Antiohhos Epifanese valitsemist. Makabite isal oli ainult viis poega, kes kõik kodumaad kaitstes silma paistsid. Teine raamat ei räägi jutustuses Makabite piinamisest *(7. ptk.)*, missuguses linnas see metsik karistamine toimus. Peale selle oli Antiohhos vaevalt võimeline toime panema nii julma, nii alatut ja koos sellega nii kasutut tegu. See valitseja oli kasvatatud Roomas ja oli oma kasvatuse vääriline — vapper ja suuremeelne inimene. Ainus, mida talle ette heidetakse, on liigne lihtsus käitumises, nii tavaline Rooma valitsejatele, kes püüdsid rahva hulgas populaarsust võita. Hüüdnimi «Epifanes» (hiilgav, kuulus) on hea vastus neile teotustele, millega juudid on tema mälestuse üle puistanud.

Jeruusalemm ühendati Süüria tohutute valdustega. Juudid mässasid Antiohhose vastu. Ta läks mässajaid karistama. Kuna usk oli juutide kuritegude ja julmuste alatiseks põhjuseks, siis käskis Antiohhos, keda oli tüüdanud tema enda sallivus, et kõigis tema valdustes ei oleks mingisugust teist usku peale Süüria jumalate kummardamise. Ta võttis mässajailt ära nende usu ja nende raha — kaks asja, mis olid juudi preestritele kõige kallimad. Antiohhos muide ei toiminud nii Egiptuses, mille ta vallutas. Vastupidi, ta andis selle kuningriigi tagasi tema kuningale suuremeelsusega, mille kohta on ainult üks näide — Makedoonia Aleksandri näide. Kui ta juutide suhtes rangem oli, siis oli see sunnitud rangus. Samarialased alistusid talle, Jeruusalemm pani aga vastu. Järgnes vererohke sõda, kus Juuda Makabi ja tema neli venda piibli järgi väikese väesalgaga toime panid ebaharilikke kangelastegusid.

II. Fantaseerija — esimese raamatu autor — algab oma valetamist kinnitusega, et Aleksander jaotas oma maad oma väejuhtide vahel juba oma eluajal. See viga, mis ei vaja ümberlükkamist, lubab siiski otsustada autori «õpetatuse» üle.

III. Esimese Makabite raamatu kõik üksikasjad on täiesti kummituslikud. Tema autorid räägivad, et Juuda Makabi, kes vireles sõja ajal Juuda kõrvalises nurgas koobastes, kavatses sõlmida liidu roomlastega, sest talle jutustati «kõigist nende mehiseist tegudest, mis nad kalatite vastu olid teinud, ja et nad olid nende üle võidu saanud ja nad maksu alla saatnud» *(1. Mak. 8 : 2)*. Kuid galaadid ei olnud tol ajal veel alistatud ega maksnud ka roomlastele andamit. See sündis alles Lucius Cornelius Scipio ajal.

IV. Edasi kõneleb autor, et Antiohhos III (valitses aastail 223—183), kelle poeg oli Antiohhos IV Epifanes (valitses aastail 175—163), oli roomlaste käes vangis. See on ilmne viga: teda võitis 190. aastal (lahingus Magnesiumi juures) Lucius Cornelius Scipio Asiaticus, kuid teda ei võetud vangi. Ta sõlmis Roomaga rahu ja tasus sõjakulud. Siin näeme juudi autorit, kes väga vähe teab sellest, mis toimub muus maailmas, ja lobiseb totrusi sellest, mida ta üldse ei tea.

V. Autor lisab, et Antiohhos III andis roomlastele India, Meedia ja Lüüdia *(8 : 8)*. See on juba liig! Niisugune jul-

gus ümberkäimises ajalooliste faktidega on lihtsalt mõistmatu. Autor oleks pidanud roomlastele andma ka veel Hiina ja Jaapani!

VI. Siis, soovides näidata oma asjatundmist Rooma suhtes, räägib autor, et seal valitakse iga aasta valitseja — kohtunik — ja et ainult sellele alluvad kõik *(8 : 16)*. See totter ei teadnud, et Roomas oli kaks konsulit!

VII. Juuda Makabi ja tema vennad, kui usaldada raamatut, saatsid Rooma senati juurde saatkonna ja saadikud ütlesid: «Makabi Juuda ja ta vennad ja Juuda rahvas on meid teie juurde läkitanud, et teiega lepingut ja sõprust teha.» See peab kõlama umbes niisama, kui keegi parteiliider San Marino vabariigist saadaks saadikud Türgi sultani juurde sõbraliku liidu sõlmimiseks. Kuid piiblis toodud roomlaste vastus on mitte vähem imelik. Kui Rooma oleks tõepoolest tulnud saatkond enam-vähem tuntud ja tugevast vabariigist, ja kui Rooma oleks tõepoolest sõlminud Jeruusalemmaga piduliku lepingu, siis oleks Titus Livius ja teised ajaloolased sellest kahtlemata teadnud. «Liidust» Roomaga räägib aga ainult piibel.

VIII. Sellele järgneb veel üks praalimine — see on juutide väljamõeldud sugulus spartalastega. Autor räägib, et keegi Lakedemoonia kuningas nimega Areios kirjutas juudi ülempreestrile Joohananile *(1. Mak. 12 : 21—23)*: «Spartalased ja juudid on leitud ühe raamatu järgi vennad olevat ja mõlemad Aabrahami soost. Ja nüüd sest ajast, kui me seda oleme teada saanud, teete teie hästi, kui te meile kirjutate, kuidas teie käsi käib, ja me kirjutame teile vastuse. Teie lojused ja teie varandus on meie päralt, ja mis meie käes, see on teie päralt; seepärast käsime meie oma mehi, et nad teile seda mööda kuulutaksid.»

Ei saa tõsiselt suhtuda mõttetustesse, milles täielikult puudub kaine mõte. See sarnaneb looga arlekiinist, kes esineb preestrina. Kui kohtunik tema vale paljastab, siis ütleb ta: «Tõesti, ma mõtlesin, et olen preester!» Ei ole mõtet tõendada, et spartalastel ei ole kunagi olnud kuningat nimega Areios ja et ülempreester Joohanani ajal ei olnud lakedemoonlastel üldse enam kuningaid. Oleks liigne ja isegi tühi ajakulutus tõestada, et Aabraham oli nii Kreekas kui Roomas ühtviisi vähe tuntud.

IX. Peatugem nüüd Heliodorose imepärasel seiklusel, millest on jutustatud teise Makabite raamatu 3. peatükis. «Seleukos, Aasia kuningas» (Seleukos IV Filopator), Antiohhos IV Epifanese vanem vend ja eelkäija, olevat ühelt juudilt, templi endiselt hooldajalt teada saanud, et Jeruusalemma varapaik sisaldab enneolematuid rikkusi. Vajades raha oma sõdade jaoks, saatis kuningas oma ohvitseri Heliodorose neid varasid nõudma. Heliodoros läheb ülesannet täitma ja jõuab ülempreester Joohananiga kokkuleppele. Seni kui nad templis vestlesid, laskus taevast alla hiiglasuur hobune, kellel istus kullast hiilgav ratsanik. Hobune hakkas esijalgadega Heliodorost peksma, ja kaks inglit, kes hobust valjaidpidi kinni hoidsid, peksid Heliodorost nuutidega. Preester Joohanan hakkas tema pärast jumalat paluma. Ülijulged inglid lakkasid peksmast ohvitseri ja ütlesid temale: Täna Joohanani! Kui ei oleks olnud tema palveid, siis oleksime su surnuks peksnud. Pärast seda inglid kadusid.

See ime näib kriitikuile imelikuna seepärast, et ei Egiptuse kuningas Siisakim, ei Nebukadnetsar, ei Antiohhos Epifanes, ei Ptolemaios Soter, ei suur Pompeius ega ka keiser Titus, kes kõik ammutasid juudi templist varasid, ei saanud inglite käest kordagi peksta. Tõsi küll, keegi püha munk olevat näinud Karl Martelli[2] hinge, keda kuradid saatsid paadil põrgusse. Kuradid peksid tema hinge piitsadega sellepärast, et Karl olevat üht-teist püha Denise kloostri rikkustest endale võtnud. Kuid niisugused juhtumid olevat, viisakalt väljendades, väga harvad.

X. Me jätame vahele paljud anakronismid, vahetamised, vead, võltsimised ja rumalad muinasjutud, millest kubisevad Makabite raamatud, ja läheme Antiohhose surma juurde, mida kirjeldatakse teise raamatu 9. peatükis. See valede, mõttetuste ja totruste kuhjumine kutsub esile vastikustunde. Autori kinnituste kohaselt olevat Antiohhos tulnud Persepolisesse kavatsusega riisuda seda linna ja templit. Üldiselt on teada, et linna, mida kreeklased nimetavad Persepolis (pärslaste linn), purustas Makedoonia Aleksander. Juudid, kes alati elasid isoleeritult teistest rahvastest, kes alati tegelesid ainult omaenda asjadega ja kes vihkasid kõiki teisi rahvaid ja teisi uskusid, võisid muidugi mitte teada sündmustest Hiinas või Indias. Kuid kas võisid nad mitte teada, et linn, mida ainult kreeklased nimetasid Persepolis, lakkas olemast juba 160 aastat enne Antiohhost. Selle linna tõeline nimi

oli Istahar. Kui juut Jeruusalemmast, Aasia elanik, oleks kirjutanud Makabite raamatu, siis ta ei oleks Pärsia kuningate pealinnale andnud nime, mis esineb eranditult ainult Kreeka allikates. Siit järeldatakse, et vana testamendi viimased raamatud võisid kirjutada ainult juudid-hellenistid Aleksandriast.[3]

Kuid veel üks põhjus kahtlusteks. Esimeses raamatus on öeldud, et Antiohhos Epifanes tahtis omandada kullast kilbid, mis Aleksander Suur oli jätnud Elümaise linna Gubatani tee ääres, ja et ta suri «võõral maal suure kurbuse pärast» *(6 : 13)*, saanud teada, et Makabid osutasid Juudamaal tema sõjavägedele vastupanu. Teises raamatus on vastupidi öeldud, et kuningas kukkus välja sõjavankrist ning sai kukkumise juures raskesti vigastada ja suri ning et tema ihu kihises ussidest ja et nende kannatuste mõjul hakkas ta juudi jumalalt andestust paluma. Selle väljamõeldise autor kahjurõõmutses: «Ja see jälk tõotas issandale, kes tema peale teps ei halastanud» *(2 : 9, 13)*. Autor lisab, et Antiohhos olevat tõotanud jumalale astuda juudi usku. See oleks seesama, kui Karl Suur, ristisõdijate juht, oleks tõotanud astuda musulmani usku.

Veel üks stseen kolmandast raamatust. Tegevus sünnib Egiptuses. Kuningas Ptolemaios Filopator vihastus juutide peale, kes tema maades laialdaselt kauplesid. Ta käskis korraldada nende loenduse, ja kooskõlas Philoniga oli neid miljon inimest. See miljon aeti kokku Aleksandria hipodroomile. Kuningas käskis nad elevantidega puruks tallata. Tunnil, mis oli määratud selle vaatepildi jaoks, tegi issand jumal, kes hoidis oma rahva rahu, nii, et kuningas jäi tukkuma. Ärganud, lükkas Ptolemaios lõbustuse järgmise päevani edasi, kuid teisel päeval võttis jumal temalt ära mälu: Ptolemaios ei suutnud midagi meelde tuletada. Lõpuks, kolmandal päeval, meenus Ptolemaiosele kõik ja ta käskis juudid ning elevandid valmis panna. Elevante joodeti laadaniga segatud viinaga. Kui näidend pidi algama, avanesid taeva väravad ning sealt laskusid alla kaks toredat ja õudset inglit *(6 : 17)*. Nad saatsid elevandid sõdurite vastu, kes neid saatsid. Sõdurid tambiti muidugi sodiks, juudid olid muidugi päästetud ja kuningas muidugi pööratud õigesse usku. Kõik nagu peab olema vagades muinasjuttudes inimeste jaoks usulise mõistusega.»

Niisugune on Voltaire'i lühike kokkuvõte. Ei ole mingit vajadust vaadelda teisi niisuguseid totraid lollusi «Makabite pühades raamatutes».

*

Meie ülesanne on täidetud. Jääb üle lausuda vaid mõni sõna, mis võib-olla paneb imestama vabamõttelisi lugejaid, kuid mis on täielik tõde, milleni on autor jõudnud, vaadeldes paljude aastate jooksul isiklikult usklike inimeste kombeid: kui mõttetu ka oleks piibel, leidub preestreid, ja isegi tarku preestreid, kes täiesti ausameelselt peavad piiblit õigeks, tõepäraseks ja algupäraseks ning kelle mõistust ei ole kunagi häirinud mitte ükski kõige fantastilisem lugu raamatust, mida nimetatakse «pühakirjaks». Need ebaharilikult naiivsed inimesed usuvad mitte ainult pimesi, et vaal neelas Joona alla, nad usuksid ka, et Joona neelas vaala alla, kui aga «pühale tuvile» oleks pähe tulnud seda sosistada mõnele prohvetitest.

Niisugused on paljusajandilise sisendamise ja usulise kasvatuse tagajärjed vastuvaidlematus lõmitamises «jumala sõna» ees! Nii suur on naiivse kergeusklikkuse jõud, millega paljud inimesed vastu võtavad usuliste autoriteetide kõige fantastilisemaid õpetusi!

MÄRKUSED

ESIMESE PEATÜKI JUURDE

[1] Piibli teaduslik uurimine on viinud järeldusele, et piibli tekstid moodustavad endast pärimuste mitmesuguseid variante, mis on ühendatud üsna korratult, ilma küllaldase redigeerimise ja valikuta. Iseloomulik on neis jutustustes muu hulgas ka nimetuste kasutamine: «Elohim» (ebamääraselt «jumalad» — esimese Moosese raamatu esimeses peatükis) ja «Jahve» (vanaheebrea jumala pärisnimi, teises peatükis alates neljandast salmist).

Piibli teaduslik kriitika on võinud eraldada mitu vastastikku vasturääkivat allikat, mis moodustavad esimese Moosese raamatu ja piibli teiste raamatute sisu. Üht neist allikatest nimetatakse jahveistlik, teist elohistlik. Piibli tõlgetes vanaheebrea keelest on see jumalate erinev nimetamine säilitatud järgmisel kujul: «jumal» «Elohimi» asemel, «issand» «Jahve» asemel ja «issand jumal» ühise «Jahve Elohimi» asemel.

Lugejal tuleb silmas pidada, et jutustuse maailma ja inimese loomisest on L. Taxil esitanud selles järjestuses, nagu see esineb «piiblilugudes». Piiblis endas aga leidub kaks teineteisele väga vasturääkivat jutustust maailma ja inimese loomisest. Üks neist leidub esimese Moosese raamatu esimeses peatükis, teine — esimese Moosese raamatu teises peatükis, alates neljandast salmist.

[2] «Tohuvabohu» on ürgkaose vanaheebrea tähendus. Sõnasõnaline tõlge oleks «tühi tühisus».

[3] Püüdes seletada seda veidrat märkust esimesest Moosese raamatust, kasutavad kristlikud teoloogid juba ammust ajast peale «püha vaimu» meenutamist kui tõendit, et peale jumal-isa ja jumal-poja on olemas veel «ülipüha kolmainsuse» kolmas liige — «jumal — püha vaim». See «püha vaim» langes «neitsi Maria» peale, kes selle järel rasedaks jäi ja siis müütilise Jeesuse sünnitas. «Püha vaim» «langes» Jeesuse peale «kehalisel kujul nagu tuvi» (*Luuka evang. 3 : 22*). Tuvi joonistatakse kristlikel piltidel, mis kujutavad kolmainust jumalat: isa ja poeg istuvad, tuvi lendab nende kohal. Edasises esituses kasutab L. Taxil, pidades silmas teoloogide kinnitust selle kohta, et piibel on «püha» raamat, mille mitmesugustele piibli raamatute autoritele on sisendanud «püha vaim», sageli sõna «tuvi».

[4] Teoloogid on seda kohta piiblis püüdnud tõlgendada järgmiselt: jumal olevat alguses loonud taeva kui «taevariigi», teistkordselt loob jumal «nähtava» taeva «taevalaotuse» kujul. Tegelikult esitab piibel siin korratu segu kahest erinevast müüdist maailma loomise kohta.

[5] Suurim kristlikest autoriteetidest, kes on kuulutatud üheks kiriku «isaks ja õpetajaks», «püha» Augustinus (354—430) õpetab oma teoloogilises õpetuses «Esimesest Moosese raamatust»: «Nimetus laotus ei vii meid tingimata mõttele, et taevas seisab liikumatult, sest laotust nimetatakse laotuseks arvatavasti mitte liikumatuse tõttu, vaid oma kõvaduse tõttu, või siis sellepärast, et ta on piiriks, mis lahutab ülemised veed alumistest.» «Muide,» õigustab oma sügavat ürgteadmatust «püha» kirjanik, «ei ole mul praegu aega niisuguste küsimuste vaatlemiseks, seda ei saa olla ka neil, keda me tahame kasvatada, pidades silmas nende päästmist ja kirikule vajalikku kasu» («*Teosed*», 7. r., 1873, lk. 204; vaata ka tema «*Pihtimus*», 13. r., 15. ptk.). Teine samuti vastuvaidlematu kiriklik autoriteet, keda nimetatakse «Õigeusu suur tugisammas», pühak Basileus, Kaisarea ja Kapadookia ülempiiskop (330—379), ütleb, kinni pidades samast arvamusest: «Nimetus laotus (kreeka «stereoma») antakse kirjas sellele, millel on suur kõvadus» («*Teosed*», 1911, 1. kd. lk. 27). Selle tõenduseks viitab «püha» õpetaja piibli teistele kohtadele: Lauluraamatu 17. laulu 3. salmile, kus jumalat nimetatakse «laotus»; Lauluraamatu 150. laulu 1. salmile, kus meenutatakse jumala «laotuse jõudu». Piiblis leidub rohkesti kinnitusi selle kohta, et taevas on kõva. Hiiobi raamatus öeldakse (*373. ptk., 18. s.*): «Kas sa temaga laiaks taod kiudpilved, mis on tugevad kui valatud peegel?»; «Ja ta nõtkutas taevast ja tuli maha» (*2. Saam. 22 : 10*).

[6] Piiblis leidub 27. salmi korratu tõlge: «Ja jumal lõi inimese oma näo järgi, Jumala näo järgi lõi ta tema meheks ja naiseks lõi ta nad.»

[7] Esimese inimese nimi — Aadam — esineb esmakordselt esimese Moosese raamatu teise peatüki 25. salmis. Selle kohani räägib piibel nimetust inimesest. Sõna «Aadam» vastandavad uurijad vanaheebrea sõnaga «adamah» — «emake maa». Niisama nimetatakse ka savi ja üldse märga punast mulda.

[8] On huvitav märkida, kui kindlalt niisugune piibli geograafia istus ka tolle aja õpetatumates peades. X sajandi harituim reisija Leo Diakon kinnitas oma lugejaile, et Doonau ehk Ister on üks jõgesid, mis voolab välja paradiisi aiast. Saanud alguse Eedenist, vajub ta varsti maa alla, ja voolanud nähtamatult teatud aja, tuleb uuesti nähtavale keltide maal. Üks vanaaja kristlikke teoloogе «õnnis» Theodorit annab põhjenduse niisugustele seisukohtadele. «Ka teised jõed,» ütleb ta oma raamatus «Esimese Moosese raamatu tõlgendus», «tulevad välja ühes kohas, siis vajuvad mingitesse süvenditesse maa alla ja tulevad uuesti nähtavale... Mitte asjata ei ole ju jumal seda nii korraldanud, kui et tõkestada inimese liigset uudishimu. Kui nende voolamine oleks nähtav, siis võiksid mõned neid kaldaid pidi minnes paradiisi koha üles otsida.» Preester Joann Lukjanov, kes 1710. aastal rändas mööda mitmesuguseid «pühi paiku» (Palestiinas), kirjutab sõna-sõnalt: «Augustikuu üheteistkümnendal päeval jõudsin Niiluse jõe äärde, mis paradiisist välja voolab» («Reisimine», 1862, lk. 51).

[9] Prantsuskeelne sõna «soliteur» tähendabki «üksik», «eraldatud».

TEISE PEATÜKI JUURDE

[1] Rooma kuningas IV sajandi teisel poolel, keda kristlikud kirikud nimetavad taganejaks. Ta kritiseeris kristlust teravalt ja teravmeelselt. Julianus kirjutas kolmeköitelise traktaadi «Kristluse vastu», kus ta hävitavalt kritiseerib vana testamenti, evangeeliume ja teisi «pühi» raamatuid. Hiljem hävitas kristlik kirik Julianuse teosed. On säilinud ainult osad selle teravmeelse filosoofi kirjanduslikest teostest. Tema teoste katkendeid vaata raamatust: *A. Ranovitš*, Antiiksed kristluse kriitikud, GAIZ, 1935.

[2] Lutsifer — rooma-katoliku kiriku järgi «paha vaimu», saatana nimetus, kel on ka palju teisi nimesid: Belsebul, Asmodi, tont, kurat, pimeduse vaim jne. Siin on vaja ära tuua veel mõned andmed saatana kohta vanas testamendis. Isegi seal, kus saatanat nimetatakse tema kaasaegse nimega, ei ole ta kaugeltki niisugune, milleks tema hiljem tegid kristlikud legendid. Piibli kurat ei ole üldse jumala vaenlane — ta on tema kuulekas teener, tema ametiingel. Vanas testamendis puuduvad isegi võimalused kuradi tegevuseks kaasaegsete ristiusu mõistete vaimus. Kõike juhib jumal, saates head ja kurja. «Kas sünnib linnas õnnetus, mida ei tee Jehoova?» (*Aamose 3 : 6*) jms. Hiiobi raamatus kirjeldatakse saatanat jumala lihtsa teenrina. Ta käib jumala asupaigas koduselt ringi: «Ja ühel päeval, kui jumala lapsed tulid seisma Jehoova ette, siis tuli ka saadan nende sekka. Ja Jehoova ütles saadana vastu: Kust sa tuled?» (*Hiiobi 1 : 6—7*). Edasi jutustatakse, kuidas saatan tegutses jumala õnnistusel. Teistes kohtades vanas testamendis meenutatakse saatanat täielikus vastavuses vaadetega temale kui jumala tahte kuulekale täitjale. Näiteks «jumala kuri vaim», mis saadeti Saulile (*1. Saam. 16 : 14*). Ka Sakarja juures etendab saatan peaaegu teenivat osa, süüdistades ülempreester Joosuat (*Sakarja 3 : 1, 2*). Iseseisvamat osa etendab saatan jutustuses Taaveti rahvaloendusest (*Ajar. 21 : 1*), kus öeldakse: «Ja saadan seisis Iisraeli vastu, ja ahvatles Taavetit, Iisraeli ära lugema.» Selle jutustuse aga hävitab täielikult paralleelne koht teises Saamueli raamatus (*24 : 1 jj.*). Siin kõneldakse, et selles loenduses «Jehoova viha süttis taas põlema Iisraeli vastu, ja ta ahvatles Taavetit nende vastu ning ütles: Mine, loe Iisrael ja Juuda ära.» Toobija raamatus on saatanal mõnevõrra teissugune ilme: ta kujutab endast Vana-Pärsia vaimu Deva-Ešma koopiat. Teda aetakse välja südame ja maksa suitsutamise teel (*Toobija 6 : 8*). See rituaal on võetud Vana-Pärsia maagiast, kus oli eriti arenenud igasuguste kurjade ja heade vaimude kultus.

Vanas testamendis ei räägita enam kusagil midagi, mida võiks siduda kaasaegsete kristlike teoloogide kujutlusega saatanast. Saatana mainimine Saalomoni mittekanoonilises tarkuseraamatus (*2 : 22—24*) on juba hellenistlik-juudi idee, mis tekkis hilisemal ajal.

[3] Prantsusmaal on tavaks Pariisi akadeemia liikmeid nimetada surematuteks.

[4] Piibel ei lausu sõnagi sellest, millal rõivastus jumal ise. Kas ta käis enne inimeste pattulangemist samuti alasti või kandis ta juba siis pikka mantlit, milles teda kujutatakse pühakujudel?

[5] On veel olemas üks oluline «tunnus» paradiisi ülesotsimiseks — tema tara sest vanaheebrea paradiisi tähendus («gan eden») kõneleb just «tarastatud kohast».

KOLMANDA PEATÜKI JUURDE

[1] Eksisteerib juudi rabinistlik pärimus, et Aadamast ja deemonlikust naisest Lilitist tekkisid hiiglased ja kuradid. Selle pärimuse alused järelduvad Assüüria-Babüloonia deemoni Liliti kultusest ja Vana-Pärsia kurjade vaimude — «daivode», «bel-dababi» kultusest.

[2] Arutades küsimust, mispärast nii sündis, kinnitab Johannes Kuldsuu, et Aabeli kavatsus oli «jumalat armastav», et ta tõi «esisündinuist», s. o. «kallistest, väljavalituist» ja «rasvast», s. o. «kõige meeldivamast, paremast». Kain aga tõi, «mida juhtus». Sellepärast oli jumal Aabeliga rahul. Religioosseks kasvatamiseks kaunistati see «piiblilugu» väljamõeldistega sellest, et «Suits Aabeli ohvrist tõusis üles, suits Kaini ohvrist langes aga maha», et Aabel «tõi ohvri puhtast südamest, Kain aga vastumeelselt». Piibli tekst ei kõnele üldse millestki niisugusest.

[3] Kõrvale hiilides ja kohanedes on kristlikud teoloogid hakanud kinnitama, et «inimlasteks» nimetavat piibel Kaini järglasi, «jumala lasteks» aga Seti järglasi, sest et need «püüdsid elada jumala tahtmise järgi». Need on muidugi tühjad väljamõeldised, mis ei ole piibliga kuidagi seotud.

NELJANDA PEATÜKI JUURDE

[1] Ganymedes on vana-kreeka müütides Trooja kuninga, Trooja linna asutaja Trosi poeg. Vaimustatuna Ganymedese ilust varastas Zeus-Jupiter noormehe ja tegi temast viinavalaja oma kuningriigis Olümpose mäel.

[2] Eenoki raamat on A. Smirnovi venekeelses tõlkes ilmunud Kaasanis 1888. aastal.

VIIENDA PEATÜKI JUURDE

[1] Piiblis ei ole mingisuguseid andmeid laeva ehitamise aja kohta. L. Taxil paljastab siin teoloogide järjekordse väljamõeldise. See põhineb sellel, et jumal oli määranud inimeste eluea 120 aastale, samuti ka 5. peatüki 32. salmi ja 7. peatüki 11. salmi vastandamisel, kus kõneldakse Noa vanusest (500 ja 600 aastat). Kuid kui võtta õmaks esimene tõlgendus, siis muutub kahtlaseks, mispärast jumal, andes inimestele 120 aastat «kahetsuseks», ei pidanud vastu ega oodanud ära ülejäänud 20 aastat? Teine näpunäide aga (*5 : 32*) räägib ilmselt ainult ajast, kui Noale lõpuks sündisid lapsed.

[2] Piibli heebrea tekstis nimetatakse laeva «teba». Sellesama sõnaga nimetatakse ka korvi, milles pääses Mooses (*2. Moos. 2 : 3, 5*). Siit järeldub, et Noa laev oli punutud kõrkjatest, siis «seest ja väljast» tõrvatud. See muudab 150 meetri pikkuse piibli ehituse päris naeruväärseks.

[3] Piibli kui jumala enda täiesti vastuvaidlematu teose pooldajad ja tõlgendajad on «välja arvestanud», et veeuputus toimus 3242 või 3247 aastat enne kristliku ajaarvamise algust. Just sel ajal toimus Egiptuse ühendamine vaarao Menese (Mina) poolt. Neist aegadest on säilinud usaldatavad andmed ja neis ei ole muidugi mingisuguseid andmeid veeuputuse kohta.

[4] Arvestuse järgi, mis kehtib õigeusu kirikus, viibisid laeva asukad temas 364 päeva. See arvestus põhineb piibli näpunäidetel, missuguse kuu missugusel päeval Noa läks «laeva» ja missugusel sealt välja tuli. Kuna aga vanadel juutidel puudusid kuigivõrd kindlad kalendaarsed andmed, ei ole see arvestus kuigi kindel. Muide, aega saab arvata ka niisuguste piibli andmete põhjal: seitsme päeva möödumisel pärast laeva asumist «avanesid taeva väravad», nelikümmend päeva kestis sadu, vesi kerkis 150 päeva, alanes 150 päeva, 40 päeva pärast seda avas Noa «akna» ja laskis välja tuvi (mitte püha vaimu), seejärel ootas 7 ja veel 7 päeva. Nii tuleb välja, et jumalik viibimine laevas kestis üle 400 ööpäeva! Muide, piibli jutustus veeuputusest kujutab endast kahe variandi segu. Teise variandi järgi kulus jumala kättemaksu teostamiseks ainult 40 päeva.

[5] Kaitstes võimalust, et laev oli 150 meetrit pikk, 25 meetrit lai ja 15 meetrit kõrge ja et sinna mahtus paar ja seitse paari igasuguseid loomi, kinnitas üks vene õigeusu XIX sajandi suuremaid autoriteete patriarh Filaret, et Noa võttis laeva noori loomi ja et neil ei olnud seal kõiki mugavusi, väikesed loomad leidsid aseme suurte kõrval (!). Kaasaegse zooloogia andmed purustavad kõik teoloogide kavaldamised päästa piibli muinasjutt. Imetajaid on üle 3500 liigi, üle 8600 liigi on linde, umbes 5500 liiki on roomajaid ja amfiibe, 750 000 liiki igasuguseid putukaid, 30 000 liiki ämblikulisi. Ärgem loetlegem igasuguseid alamaid selgrootuid. Üldse on kogu loomariigis üle miljoni liigi! Peale selle vaikivad «pühad» autorid, kuidas «pääsesid» taimed, mis üle aasta olid mitme kilomeetri paksuse veekihi all.

[6] Ka see on suur «ime» — üle aasta oli kogu maapind vee all, ja nüüd äkki hakkasid puud, nagu poleks midagi juhtunud, lehte minema.

KUUENDA PEATÜKI JUURDE

[1] Püüdes põhjendada järjekordset piibli mõttetust, kinnitavad kristlikud teoloogid vastuoksa «pühakirjale», et väikese Kaanani süü olevat seisnud selles, et ta olevat esimesena näinud oma püha vanaisa joobnuna ja teatanud sellest isale.

[2] Piibli selle rahvaste jagunemise alusel, nagu kinnitab Johannes Kuldsuu, «algas orjus. Seni ei olnud inimesed nii hellitatud, et oleksid vajanud teiste teeneid... Kõik olid võrdse au sees, ei olnud mingit ebavõrdsust... Mõtelgu ori, et ta sai orjaks seepärast, et Haam oli nii jultunud, ja isand omalt poolt kujutlegu, et allumine ja orjus tekkisid mitte millestki muust, kui sellest, et ta (Haam) ilmutas kurja tahet ja jäi ilma vendadega võrdsest aust» (XXIX vestlus).

[3] Siin täiesti ilmselt jumalad (Elohim) arutlevad üksteisega. Kuid kristlikud teoloogid vigurdavad sel puhul kõige häbitumal

kombel. Johannes Kuldsuu uduse, muidugi aga «jumalikult targa» tõlgenduse alusel on meil siin tegemist jumala pöördumisega eneseväärsete, s. o. «poja ja vaimu» poole.

[4] Bakhos — vana-kreeka viinamarjanduse jumala Dionysose üks nimesid.

[5] Deukalion — ainus inimestest, kes koos oma naise Pyrrhaga pääses uputusest, millega vana-kreeka «jumalate ja inimeste isa» Zeus otsustas hukata patuse inimsoo. Deukalion pääses uputusest laevas, mis jäi peatuma Parnase mäel.

SEITSMENDA PEATÜKI JUURDE

[1] Aabram seadis oma sammud Palestiina asemel Egiptusesse, mida piibel nimetab Kaananimaaks, sest temale tõotatud kaunil maal valitses nälg (*1. Moos. 12 : 10*). «Püha esiisa» seiklusi Egiptuses kasutati hiljem piiblilegendis Joosepist ja tema vendadest, kes samuti päästsid end nälja eest Egiptuses.

[2] Inimeste häbistav hüüdnimi, kes saavad kasu neile lähedastelt, prostitutsiooniga tegelevatelt naistelt. Sõna tungis kõnekeelde pärast A. Dumas' komöödia «Härra Alfons» avaldamist.

[3] Ka Johannes Kuldsuu võttis «Püha esiisa» oma kaitse alla — ta nägi selles Aabrahami kauplemises Saaraga «abieluarmastuse krooni ja matkimist väärivat musternäidist». «Kuulgu seda mehed ja naised,» räägib ta XXXII vestluses esimese Moosese raamatu puhul, «ja olgu niisama üksmeelsed, tugevad armastuses ja suures vagaduses nagu need abikaasad.» «Nõndasamuti kuulge, naised, oma meeste sõna... nõnda kui Saara võttis Aabrahami sõna kuulda ning hüüdis teda isandaks, kelle lapsiks te olete saanud, kui te head teete ja ei karda mingit hirmu,» õpetab ka apostel Peetrus (*1. Peetruse kiri 3 : 1, 6*).

[4] Piibli «püha autor» võrdles Aabrahami tulevaste järglaste arvu tähtedega, mille arv harimatuile inimestele näib loendamatuna. Samal ajal aga võib palja silmaga isegi kõige soodsamates tingimustes näha ainult mõnd tuhat tähte. Kui oletada, et «püha» raamat juba ette imetles teleskoopilise astronoomia edusamme, siis ka sel juhul kõlab «jumala lubadus» naiivselt — ka kõige võimsamate kaasaegsete teleskoopidega võib näha ainult mõnd miljonit tähte. Lõpuks, kui võtta tähtede arv, mis moodustab meie tähesüsteemi Galaktika, siis «lubadus» muutub kujutlematult fantastiliseks: Galaktikas on üle saja miljardi tähe.

[5] Piibel laseb edaspidi Ismaelist pärineda Ismaeli rändsuguharu «kaksteistkümmend vürsti» (*1. Moos. 25 : 16*). Ismaeli järglasteks peavad end koraani järgi «õigeusklikud» araablased ja türklased.

[6] Laupäeva pühitsemise üleviimise, mis oli kehtestatud jumala käskudega, kinnitas lõplikult Laodükia kirikukogu (361. a.). Selle kirikukogu otsusega keelati kirikliku vande ja varanduse konfiskeerimise ähvardusel laupäeval tööst mitte kõrvale hoiduda. Usklike juhtidel on tõepoolest võim muuta isegi jumala enda korraldusi, mis on avaldatud tema käskudes.

[7] «Püha Kyrillos» — Aleksandria patriarh 421. kuni 445. aastani — üks kristluse varajasemaid tegelasi.

[8] Vt. *2. Moos. 4 : 25—26* ja *12, 48; 3. Moos. 12 : 3* ja *Joos. 5 : 2 jj.*

KAHEKSANDA PEATÜKI JUURDE

1 «Püha» Johannes Kuldsuu seletab: «kahest halvast valis Lott vähema». Suurepärane näide valevaga moraali kohta!

2 Vana-Kreeka müüt Philemonist ja tema naisest Baucisest jutustab, et kord läksid Zeus ja jumalate käskjalg Hermes ühte külasse puhkama. Kuid kusagil ei võetud neid vastu. Külalislahkust osutati neile ainult vanainimeste Philemoni ja Baucise vaeses onnis. Jumalad tänasid külalislahkeid vanakesi, küla kitsisid elanikke karistasid nad aga veeuputusega.

3 Peale selle on «kirikuisad» osanud ka Lotti ennast täiesti õigustada. Moosese käsuõpetuse järgi on tehtu eest määratud surmanuhtlus («igaüks, kes kõigist niisuguseist jäledustest midagi teeb, need hinged, kes seda teevad, tuleb nende rahva seast ära kaotada» — öeldakse kolmanda Moosese raamatu 18. peatükis). Kristlik kirik aga pühitseb iga aasta 9. oktoobril selle «püha» esiisa mälestust.

On veel olemas kristlik legend, mis kinnitab, et Lotile ei pandud pattu tütardega mitte süüks. Selle legendi kohaselt soovis Aabraham teada saada, kuidas jumal vaatab Loti pahele, ja istutas kolm puud — küpressi, viigipuu ja seedri — ning sundis Lotti neid kastma. Puud juurdusid ja kasvasid kokku. Sellest kolmainsast puust olevat, nagu legendi autorid fantaseerivad, tehtud müütilise Jeesuse rist (vt. *«Kiriklik teataja», 1896, lk. 1526, v. k.).*

KÜMNENDA PEATÜKI JUURDE

1 Piibel nimetab toretsevalt «kuningateks» väikeste suguharude juhte (Soodoma, Komorra, Kerari jt. «kuningad»), vähendab aga hoolimatult tõeliselt tugevaid ja oma aja kohta tsiviliseeritud vanaaja riike. Hettide kuningriik asus Väike-Aasia idaosas ja oli XX sajandil e. m. a. Süüria ja Egiptuse võimas vastane. Antud juhul, elades «hettide lastega», pidi Aabraham asuma Palestiinast ja Süüriast loode pool. Tema poolt Iisakule naist tooma saadetud «ori» pidi tegema Naahori linnani, s. o. läbi Urani, kahe tuhande kilomeetri pikkuse teekonna. Hiiglasuurest linnast (Eufrati alamjooksul) kõnelevad piibli autorid, nagu oleks see olnud väikese rändrahva peatuskoht.

2 See jutustus kordab piibli autoreile nii meeldima hakanud sündmusi Aabrahami elust.

3 Esimene Moosese raamat esitab ka teisi andmeid Eesavi naiste kohta: Aada — Eeloni tütar, Oholibama — Ana tütar, Paasmat — Ismaeli tütar (*1. Moos. 36 : 2—3*).

ÜHETEISTKÜMNENDA PEATÜKI JUURDE

1 «Jumala seaduse» järgi, mille hiljem avaldas Mooses (*3. Moos. 15 : 19—24*), peab naine «seitse päeva oma roojuses olema». Ta on «roojane». Kõik asjad, mida ta selles olekus puudutab, muutuvad samuti roojaseks.

2 Väga iseloomustavalt kõneldakse selle sündmuse kohta prohvet Hoosea raamatus (*12 : 3, 4*): Jaakob võitles täisealiseks saades jumalaga. «Ta võitles ingliga ja sai võimust.» Sõna «ingliga» on ilmselt hilisem juurdepanek.

KAHETEISTKÜMNENDA PEATÜKI JUURDE

1 Piibli tekstis öeldakse: «müüsid ta Egiptuses ära Potivarile, kes oli vaarao ülemteener, tema vahimeeste pealik» (*1. Moos. 37 : 36*). Kirikuslaavi tekstis, samuti nagu ladina tekstis, on öeldud: «midjanid müüsid Joosepi Potivarile, vaarao kohimehele».

2 Jeesuse esivanemate hulgas nimetatakse kõigepealt Aabramit ja Iisakut, kes kauplesid oma naistega, siis Peretsit, kes sündis Taamari verepilastuslikust ühendusest oma äia Juudaga, Poast, kes sündis lõbunaisest Raahabist, Oobedit, kes sündis paganast Rutist ja Poasest, tema sugulasest. Saalomoni, kes sündis Taaveti poolt võrgutatud Patsebast, «kindral» Uurija naisest (*Matt. 1 : 2, 3, 5, 6*).

3 Katoliku kiriku isad kinnitavad, et «püha» Antoniuse alla kuuluvad sugude vastastikused suhted ja et ta aitab «sigimatuse» vastu.

KOLMETEISTKÜMNENDA PEATÜKI JUURDE

1 Piibli tekst, oma vasturääkivustele truuks jäädes, räägib teisiti: 41. peatüki 46. salmis öeldakse otseselt, et Joosep oli 30-aastane, kui ta vangist vabanedes vaarao ette astus, ja vähemalt 35-aastane, kui ta vendadega kohtus, Penjamin pidi siis olema 30-aastane. Peale selle mainitakse piiblis «väikese» Penjamini kolme poega ja seitset pojapoega, kes temaga koos Egiptusesse tulid (*1. Moos. 46 : 21*).

VIIETEISTKÜMNENDA PEATÜKI JUURDE

1 Arvestuse põhjal, mis kehtib õigeusu kirikus, toimus «maailma loomine» 5507. aastal enne kristlikku ajaarvamist, juudi arvestuse järgi 3761. aastal.

SEITSMETEISTKÜMNENDA PEATÜKI JUURDE

1 Jumal kinnitas Moosesele isegi, et Kaananis — «tõotatud maal» — jookseb piima ja mett! (*2. Moos. 3 : 8*).

2 See arv (430 aastat) esineb kaks korda — teise Moosese raamatu 12. peatüki 40. ja 41. salmis.

3 Kuld (sulamistemperatuur 1063°) lahustub kloori vesilahuses ja teistes vedelikes, mis eraldavad vaba kloori, muu hulgas ka kuningavees (lämmastiku- ja soolhappe segu). Isegi üksikult võetud tugevad happed (väävel-, lämmastik- ja soolhape) ei mõju kullale ilma täiendavate hapendajateta.

KAHEKÜMNENDA PEATÜKI JUURDE

[1] Õigemini, nagu on kindlaks teinud piibli kriitika, kordab esimene Moosese raamat seda, mis oli varem kirja pandud teises Moosese raamatus, sest viimane on kirjutatud tunduvalt varem esimesest Moosese raamatust.

[2] See koht on piibli tõlgitud tekstides antud väga vabalt. Ladina tekst ütleb: «Kui sõjamees lahingus näeb magusat und ja tal juhtub seesmine voolamine, siis peab ta hommikul minema põllule ja õhtul end pesema puhta veega.»

[3] Täpselt niisama väljenduvad ka õigeusu teoloogid. Nii näiteks öeldakse «Sissejuhatavas artiklis piiblile»: «Nii ideede kui ka stiili suhtes lebab Moosese viie raamatu lehekülgedel Moosese pitser: Plaani ühtsus, osade harmoonia, stiili ülev lihtsus, arhaismide olemasolu, Vana-Egiptuse suurepärane tundmine, — kõik see kõneleb niivõrd kindlalt, et Moosese viis raamatut on kirjutanud Mooses, et selles ei ole kohta heatahtlikule kahtlemisele» (*Sissejuhatav artikkel piiblile, ajakirja «Strannik» väljaanne, Peterburi, 1904, v. k.*).

Kuid nagu piibli teaduslik kriitika on kindlaks teinud, ei ole plaani ühtsust ja osade harmooniat Moosese viies raamatus algusest peale kuni viimase leheküljeni; võrdle kas või kaht teineteisele vasturääkivat jutustust maailma loomisest (*1. Moos. 1, 2*), kaht teineteist väljalülitavat jutustust veeuputusest (*1. Moos. 6 : 7, 8*), laupäeva pühitsemise rajamist (*5. Moos. 5 : 13—15* ja *2. Moos. 20 : 8—11*) jt. Egiptuse suurepärasest tundmisest on meie raamatus räägitud palju: piibli autoritel ei olnud isegi kõige elementaarsemaid andmeid sellest suurest maast.

KAHEKÜMNE ESIMESE PEATÜKI JUURDE

[1] Assüüria on üks vanaaja suuremaid riike, mis keisrite Tiglatpalasar III (745.—727. a. e. m. a.), Salmanasar V (727.—722. a. e. m. a.), Sargoni (722.—705. a. e. m. a.) ja teiste ajal ulatus Eufrati jõest Vahemereni ja Egiptuseni.

[2] Jordan (araablased nimetasid jõge Šeriab-el-Kebir) on Palestiina vähestest jõgedest suurim, pikkusega 250 km (viisteistkümmend korda lühem Volgast — 3700 km), saab alguse Süüriast ja voolab mööda kitsast kaljust orgu. Väheveeline ja täiesti mittelaevatatav.

[3] Piibli toimetajad pehmendavad mõnevõrra «pühakirja» seda kohta. Matteuse evangeeliumis (*1 . 5*) nimetatakse Poase emana kedagi Raahabit. Nii püütakse ainult ühe tähe vaga vahelepanemisega parandada meelepaha äratavat kohta piibli tekstis.

[4] Nicolas Fréret (1688—1749) — prantsuse filosoof-materialist, üks Prantsuse renessansiaja eelkäijaid.

[5] Lord Henry Bolingbroke (1678—1751) — inglise mõtleja ja poliitikategelane, Voltaire'i ja J. Swifti sõber. Oma töödes paljastas ta paljusid piibli vasturääkivusi, avaldas ühena esimestest arvamust, et Jeesus Kristus ei ole ajalooline isik.

KAHEKÜMNE TEISE PEATÜKI JUURDE

[1] Thomas Wolston, inglise teoloog. Kinnitas, et vana testamendi imesid ei ole kunagi toimunud ja et need olid aluseks evangeeliumide Jeesuse loo loomisel. Oma edasistes töödes avaldas arvamust, et evangeeliumi imed on ainult allegooriad. Piinati surnuks 1733. aastal kirikumeeste silmis liiga vaba piibli tõlgendamise eest.

[2] Midjanid, nagu lugeja mäletab, tappis juba Mooses viimseni (*4. Moos. 31*). See ei takista «püha» autorit neid korduvalt lavale toomast.

KAHEKÜMNE KOLMANDA PEATÜKI JUURDE

[1] Simsoni sündimisele eelnes üks usulistes müütides nii harilikke ettekuulutusi, mida hiljem kasutati ka uue testamendi müüdis Jeesusest. Simson on üks vanimaid jumalaid-päästjaid (päikesejumala eriliik), kelle kuju viib tagasi vana-babüloonia eeskuju — kangelase Gilgameši juurde. Sõna «simson» ise tähendab «päikeseline».

[2] Ifigeneia on vana-kreeka müüdis kuningas Agamemnoni tütar. Toodi ohvriks jumalanna Artemisele, kes oli vihane kreeklaste peale. See müüt sai süžeeks paljudele kirjandusteostele (Euripides, Racine, Goethe).

KAHEKÜMNE VIIENDA PEATÜKI JUURDE

[1] Oma raamatus tsiteerib Leo Taxil peaaegu tervelt piiblis esinevat lugu Rutist (selles on neli peatükki). Käesolevas väljaandes tuuakse ära ainult Ruti loo ümberjutustus, piirdudes ainult mõnede, kõige huvitavamate «püha» teksti kohtade tsiteerimisega.

KAHEKÜMNE KUUENDA PEATÜKI JUURDE

[1] Piibli venekeelsetes tõlgetes on kirikutegelaste poolt välja jäetud paljud ebaviisakad kohad. Kuid kiriku-slaavi tekst on palju avameelsem.

KOLMEKÜMNE ESIMESE PEATÜKI JUURDE

[1] Urim, samuti ka turim, on amuletid, mida vana-juudi preestrid kasutasid ennustamiseks. Need olid vääriskivid, millega olid ülempreestri rõivad kaunistatud. Piibel märgib korduvalt, et nende talismanide abil sai jumalat küsitleda ja teada saada tema tahet. Neist küsitlustest vaata esimene Saamueli raamat (*14 : 37; 22 : 10; 23 : 9 jj.; 28 : 6; 30 : 7, 8*).

KOLMEKÜMNE KOLMANDA PEATÜKI JUURDE

[1] Teoloogide endi tunnistust mööda oli Taaveti patt kahekordne: hooramine ja tapmine. Jumala seaduste järgi oli ta ära teeninud kahekordse surmanuhtluse, hooramise eest vastavalt kolmandale Moosese raamatule (*20 : 30*) ja tapmise eest vastavalt sellelesamale raamatule (*24 : 17*). Kuid ta oli kuningas. «Püha vaga kuninga» Taaveti õigustuseks oli ka see, et Patseba oli naine. Teoloogid oskasid osa süüst (sealjuures peaosa) veeretada just temale. Nad süüdistasid teda häbituses, millega ta oma kaunidusi kuninga ees demonstreeris, supeldes avalikus kohas, kus teda igaüks kergesti võis näha, ja hämmastama panevas valmisolekus (!), millega ta nõustus kuninga sellekohaste soovidega (!) (vt. *Lopuhhin, «Piiblilood», II kd., v. k.*).

[2] Seda ebameeldivust püüab vältida sugupuu, mis on ära toodud Luuka evangeeliumi 3. peatükis, mis vastuoksa Matteuse evangeeliumile alustab Kristuse järgluse kirjeldamist Taavetist selle teise poja Naatani kaudu.

[3] M. Huet (1630—1721) — prantsuse filosoof, teoloogilise skeptitsismi esindaja.

[4] Umbes kaks ja pool kilogrammi.

[5] «Ja kuningas ütles Simi vastu: Sa ei pea mitte surema» (*2. Saam. 19 : 24*). «Püha» Taavet leidis siiski täiesti kristliku ja vaga viisi vaenlasele kätte maksta, rikkumata oma vannet: surres palus ta Saalomoni Simile lõpp teha. Saalomon tegigi nii: «Ja kuningas käskis Joojada poega Penajat, ja see läks välja ja kippus tema kallale, ja ta suri» (*1. Kun. 2 : 46*).

KOLMEKÜMNE NELJANDA PEATÜKI JUURDE

[1] Seda loendust kirjeldatakse väga mitmesuguselt piibli kahes raamatus: Saamueli teises raamatus (*24. ptk.*) ja Ajaraamatus (*21. ptk.*). Esimeses neist on öeldud: «Ja jumala viha süttis taas põlema Iisraeli vastu ja ta ahvatles Taavetit nende vastu ja ütles: Mine loe Iisrael ja Juuda ära. Ja Joab andis äraloetud rahva arvu kuninga kätte; ja Iisraelis oli kaheksasada tuhat sõjaks kõlvulist meest, kes mõõka välja tõmbasid; ja juuda mehi oli viissada tuhat» (*1. ja 9. s.*). Teises: «Ja saadan seisis Iisraeli vastu, ja ahvatles Taavetit Iisraeli ära lugema. Ja Joab andis äraloetud rahva arvu Taaveti kätte; ja kõike Iisraeli oli üksteistkümmend sada tuhat, kes mõõka välja tõmbasid, ja Juuda mehi oli nelisada ja seitsekümmend tuhat, kes mõõka välja tõmbasid» (*1. ja 5. s.*). Jumal kuulutab Taavetile esimese järgi seitse aastat nälga, teise järgi — kolm (*13. ja 12. s.*). Unustanud selle patu, kinnitab esimene Kuningate raamat (*15 : 5*), et «Taavet oli teinud, mis õige Jehoova silma ees, ja ei kallanud kõik oma elupäevad otsa mitte millestki, mis Jehoova talle oli käskinud, muud kui Hiti mehe Uurija asjas».

[2] «Nii oma elu, eriti aga oma vaimu poolest oli Taavet rohkem kui keegi muu Kristuse tõeliseks algkujuks,» märgib tuntud teoloog A. Lopuhhin oma «Käsiraamatus piibliloo juurde» (*Peterburi, 1888, v. k.*).

KOLMEKÜMNE VIIENDA PEATÜKI JUURDE

[1] Gotha almanahh on saksakeelne teatmeteos, kus aastast aastasse kirjeldatakse «aristokraatlike isikute» perekondi ja loetletakse valitsevaid isikuid. Almanahhis teatati, missugused muutused on aasta jooksul toimunud valitsejate perekondades: kes neist on abiellunud, kes surnud jne.

KOLMEKÜMNE SEITSMENDA PEATÜKI JUURDE

[1] «Ja Joosua vandus sel ajal ja ütles: Ära neetud on Jehoova ees see mees, kes võtab sedasinast Jeeriku linna üles ehitada! Ja Jehoova oli Joosuaga» (*Joosua 6 : 26—27*).

KOLMEKÜMNE ÜHEKSANDA PEATÜKI JUURDE

[1] Kogu Kristuse lugu on vaid vanast testamendist laenatud episoodide põiming. Pole midagi imestada, et ka see küllusega kostitamise ime on kandunud evangeeliumisse (*Mark. evang. 6 : 37* jj.; *8 : 1* jj.).

[2] Kiriklased «leidsid» Elisa kondid üsna varakult. IV sajandi keskel käskis Rooma imperaator Julianus Filosoof need põletada. Tuhk hajutati tuulde. See ei takistanud kiriklasi varsti pärast Julianuse surma Sevesti linnas Elisa imettegevate säilmetega spekuleerimast, hiljem aga sigines Ravenna linna nende jäänuste duplikaatki.

NELJAKÜMNE VIIENDA PEATÜKI JUURDE

[1] Piibli kohaselt Elasar «ronis elevandi alla, ja pani mõõga tema alla, ja tegi talle otsa peale; aga see langes ta peale maha, nii et ta sinna paika suri» (*1. Mak. 6 : 46*).

[2] Karl Martell (688—741) — frankide kuningas, Karolingide dünastia rajaja. Ta kinkis oma rüütlitele kirikumõisaid.

[3] See järeldub täie ilmnevusega sellest faktist, et piibli vanaheebrea tekstis ei ole Makabite raamatuid.

NIMEDE JA AINEREGISTER

Viited «Lustaka piibli» lehekülgedele tehakse antud nime (nimetuse) esimesel nimetamisel või siis viidatakse lehekülgedele, mis sisaldavad põhilisi andmeid mainitud isikute, nähtuste, süžeede ja sündmuste kohta. Korduvaid viiteid tehakse neil juhtudel, kui ühed ja needsamad nimed või nimetused esinevad meie raamatus uutel asjaoludel.

Registrisse ei ole võetud isikute nimesid, kellele meie raamatus on antud palju ruumi — terved peatükid (Aadam, Aabraham, Mooses, Taavet jne.). Leidub viiteid ainult üksikutele süžeedele nendest lugudest.

Aabrahami kiusamine jumala poolt — 98
Aabrahami võit nelja kuninga üle — 73
Aakis, Kati kuningas — 272, 280
Aaroni kepp — 171
Aaroni kuldvasikas — 162
Aasa, Juuda kuningas — 352
Aasnat, Joosepi naine — 134
Abiellumine: Moosese — 149; Simsoni — 205
Abielutruudus — 168
Abigail, üks Taaveti naistest — 279
Abija, Juuda kuningas — 351, 352
Abimelek: Kerari kuningas — 93, 106; Kiideoni poeg — 200
Abisag, suunemlanna, Taaveti viimane naine — 314
Abner, Sauli väejuht — 276, 289, 291
Absalom, kuningapoeg — 301, 303
Absalomi mäss — 305
Adonibesek, Kaanani kuningas, 70 kuninga võitja — 192
Adonija, Taaveti vanem poeg — 315, 319
Agag, amalekkide kuningas — 253
Ahhab, Iisraeli kuningas — 355
Ahhasja, Iisraeli kuningas — 371; Juuda kuningas — 389, 391
Ahhija, prohvet — 336
Ahhimelek, preester — 271
Alastus — 66, 166
Aleksander, Makedoonia kuningas — 437
Amalek — 159
Amasja, Juuda kuningas — 396
Amnon, kuningapoeg — 301
Antiohhos Epifanes — 438
Araks, jõgi — 17
Armukadedus — 168
Asael, Taaveti vapper sõjamees — 290
Asarja, püha nooruk — 411, 413
Asmodi, paha vaim — 26, 403
Assüüria — 184
Astiag — 422
Atalja — 368, 390, 394
Autorsus: Moosese — 123, 124, 183; Saamueli — 279

Belsatsar — 414
Belsatsari pidu — 414
Bolingbroke — 187, 209, 214, 233, 244, 251, 294, 306, 370, 372, 379
Boulanger — 271
Bruce — 52

Cadier, Catherine — 79
Calmet — 185, 301, 304

Dareios, pärslaste kuningas — 415

Ebajumalate kummardamine — 118, 162, 174, 193, 201, 270, 333, 346, 351, 352, 355, 361, 393, 397
Eehud, juutide päästja — 195
Eeli, ülempreester — 225, 226
Eelija, prohvet — 355
Eelija viimine taevasse — 373
Eenok — 45
Eenoki raamat — 51
Een-Toori nõid — 281
Eesavi ja Jaakobi sündimine — 105
Eesli lõualuu Simsoni käes — 207
Eglon, Moabi kuningas — 195
Elieser, Aabrahami sulane — 102
Elieseri vanded — 102
Elisa imed: lapse elluäratamine — 381; lesknaise õli — 380; Naamani tervekstegemine — 384; saja inimese söötmine — 383; süürialaste pimestamine — 385; ujuv kirves — 384
Elohim — 450, märkus 1
Ennustused: kollektiivne — 270, Sauli — 242
Esra — 431
Esseeid — 440
Ester — 427
Eufrat, jõgi — 17

Faeton — 377
Fas, jõgi — 17
Fréret — 186

Girard, abt — 79
Gulliver — 244

Haagar, Aabrahami liignaine — 98
Habakuk, prohvet, söödab Taanieli lõukoerte augus — 423
Hadad, Saalomoni vastane — 334
Haigused — 165
Halastus, mida Taavet Saulile osutas — 274, 276
Hamor, Sekemi kuningas — 120
Hasael, Arami kuningas — 388, 389
Heebron, Taaveti pealinn — 289
Heliodoros, Sekemi armee «ohvitser» — 446
Hemorroidid jumala karistusena — 235
Herakles — 209
Herodes, Juuda kuningas — 444
Hesekieli raamat — 411, 425
Hieronymus, Püha — 177, 356
Hiiob — 432
Hiiram, Tüürose kuningas — 292, 327, 330
Hinge surematus — 182
Hiskija — 397
Hiskija haigus — 399
Hoosea, prohvet — 426
Huet — 301
Hukkav paise — 313, 171
Hävitamine: amalekkide — 160, 251; ammonite — 202, 295; assüürlaste — 398; Baali prohvetite — 393; evraimide — 203; Iisboseti tapjate — 292; iisraellaste — 216, 231, 313, 396; Jaabesi elanike — 220; 14 700 juudi — 171; 70 000 juudi — 313; kaananlaste — 172, 190, 191, 193; kuningas Pasa perekonna — 353; kuninga suguvõsa — 394; midjanite — 175; Moosese vaskussi — 397; Peet-Semese elanike — 237; Penjamini laste — 217; 42 poisi — 378; preestrite — 272, 273; 100 sõdalase — 372. Vt. ka tapmine, mahalöömine
Hürkan, ülempreester — 439, 442

Iisebel, kuninganna — 355, 364, 390
Iisrael — 119

Iisboset, Taaveti võistleja — 289
Iisraeli ja Juuda kuningriikide jagamine — 345
Iisraeli kuningriigi lõpp — 396
Ifigeneia — 209
Inglid — 54, 403
Ismael, Aabrahami poeg — 76, 97

Jaabes, linn — 220, 243, 286
Jaabin, Kaanani kuningas — 195
Jaakobi poegade arveteõiendamine Sekemi üle — 122
Jaakobi võitlus jumalaga — 119
Jael, «kindral» Siisera tapja — 195
Jahve — 451, märkus 1
Jeehu, Iisraeli kuningas — 389
Jeeriku — 185, 186, 354
Jeesus Kristuse sugupuu — 223, 300
Jehvta, Iisraeli kohtumõistja — 201
Jeremija, prohvet — 314
Jeremija raamat — 411
Jeruusalemm — 264, 292, 351
Jeruusalemma vallutamine: Nebukadnetsari poolt — 400, 409; roomlaste poolt — 442
Jesaja hukkamine — 400
Jesaja, prohvet — 399, 411
Jitro, Moosese äi — 150, 160
Joab, Taaveti väejuht — 289, 297, 305, 308, 317
Joas: Iisraeli kuningas — 396; Juuda kuningas — 395
Joahas, Iisraeli kuningas — 396
Jooram: Iisraeli kuningas — 372; Juuda kuningas — 368, 389
Joona, prohvet — 434
Jordan, jõgi — 184
Jorobam — 336, 344, 347
Jorobami mäss — 336
Joosapat, Juuda kuningas — 353, 368
Joosua ime — 188
Joosua peatab Päikese — 189
Joosua, prohvet — 184
Jordan, jõgi — 184
Josephus Flavius — 439, 442
Julianus Apostata — 77
Jumala armulikkus — 64, 171, 314
Jumala hääl — 228
Jumala ilmumine: Aabrahamile — 73, 74, 80; Eelijale — 366; Jaakobile — 113, 114, 117, 123; Moosesele — 150; Saalomonile — 329
Jumala kahetsemine — 57, 282
Jumala kõiketeadmine — 24, 233, 369
Jumala lubadused — 176, 330
Jumala muutmatus — 63, 398
Jumala mälu — 65, 252
Jumala nimest — 45
Jumalasalgamine — 165
«Jumala sõbrad»: Aabraham — 100; Mooses — 162
Jumala teotamine — 165
Jumalat näevad: Hesekiel — 419; Taaniel — 425. Vt. ka jumala ilmumine
Jumala ähvardused — 176, 181, 334
Jumala ärritumine — 193, 194, 312
Justinus, pühak — 177, 283
Juuda ja tema minia Taamar — 127
Juuda Makabi — 438
Juudi sõjaväed: 426 000 meest — 215; kuningas Abija ajal 400 000 ja 800 000 meest — 351; kuningas Aasa ajal 580 000 meest — 353; Taaveti valitsemise ajal 1 300 000 meest — 313; etiooplasi 1 000 000 meest — 352
Juudi ämmaemandad — 148
Juudit — 407
Juutide arv — 154, 155, 156, 174, 176, 177, 186, 215, 325
Juutide loendamine — 174, 312, 448
Juutide tagasitulek Paabeli vangipõlvest — 431
Juutide teekond kõrbes — 157
Jänes, mäletseja — 165

Kaaleb — 123, 170
Kaanani jagamine juutide vahel — 190
Kambysos — 415
Kariloomad: juudi — 169, 171, 320; Laabani — 118
Karmel, mägi — 361
Karud Palestiinas — 262, 378
Keeled — 67, 68
Keerubid — 37
Kerari naiste lapsekodade sulgemine — 94
Kerar, müütiline kuningriik — 106
Ketura, Aabrahami teine naine — 101
Kiideon, Iisraeli kohtumõistja — 196
Kivid taevast — 188
Koguduse telk — 162
Koguja raamat — 338
Kohitsemine — 78
Kohtumõistjate kronoloogia — 218, 219
Koljat — 259
Kolmainsus — 55
Komorra, linn — 88
Korahi vandenõu — 171
Kosbi, kaunis midjanlanna — 174
Kronoloogiline segadus — 224, 373, 415, 416
Kuningas Abija viljakus — 352
Kuri vaim Sauli kallal — 257, 268, 269, 277
Kuusan-Risataim, Mesopotaamia kuningas — 194
Kuusimaa (Etioopia) — 17
Kättemaks: Absalomi — 303; rahva — 188; Simsoni — 205; Taaveti — 317
Küros — 415, 422
Kyrillos, Aleksandria patriarh — 78

Lapsed: Aabrahami — 101; Joosepi — 143
Lea — 115
Lemek — 44
Leo Diakon — 451, märkus 8
Leviidi liignaise vägistamine — 213
Liignaised: Aabrahami — 74; Jaakobi — 118; Saalomoni — 333; Taaveti — 293
Linnad, mõrvarite varjupaigad — 190
Lukjanov, preester — 451, märkus 8
Lutsifer — 49
Lüüasaamine: ammonite — 244, 301; assüürlaste — 398; 31 kuninga — 189, 190; moabide — 380; süürialaste — 295; vilistite — 263. Vt. ka mahalöömine, hävitamine, tapmine.

Mahalöömine: Absalomi sõdurite — 308; Ahhabi poegade — 392; Ahhasja vendade — 392; amalekkide — 285; Baali kummardajate — 393; Baali preestrite — 362; etiooplaste — 353; Iisraeli sõjameeste — 351; juutide — 162, 174, 216, 231, 443; midjanite — 198; Penjamini laste — 290; viie kuninga — 189; vilistite — 207, 247. Vt. ka lüüasaamine, tapmine, hävitamine
Mamre tamm (tammik) — 80
Mandragora — 117
Manna — 159, 189
Maod kõrbes — 172
Meesa, Moabi kuningas — 378
Metuusala — 45, 46
Midjanid — 198
Midjan: nr. 1 — 149; nr. 2 — 170; nr. 3 — 172
Miika, prohvet — 369, 370
Miikal, Taaveti naine — 267, 269, 279, 291
Miikali poegade poomine — 309
Mitmenaisepidamine: Kiideoni — 200; Saalomoni — 333; 337; Taaveti — 279, 289, 293
Moab — 91
Monarhism — 274, 276, 287, 289
Moosese sarved — 163, 164
Muulad — 304
Mõru vesi kõrbes — 157, 158
Mäletsejad loomad — 165

Naabal, Abigaili mees — 278
Naaboti viinamägi — 367
Naadab, Iisraeli kuningas — 351, 353
Naadab ja Abihu — 165
Naatan, prohvet — 299

Naised: Lemeki — 44; Eesavi — 107, 113; Kiideoni — 200; kuningas Abija — 352; Saalomoni — 333, 337; Taaveti — 279, 289, 293
Naisvangid — 177
Nebukadnetsar — 401, 409
Nebukadnetsari hullumeelsus — 413
Nehemja raamat — 431
Nälg: Egiptuses — 141; Palestiinas — 106, 309, 310, 382, 455, märkus 1

Olovernes, Nebukadnetsari «kindral» — 407
Omri, Iisraeli kuningas — 353
Oonan — 127
Origenes — 283
Orjus — 66
Otniel, Iisraeli kohtumõistja — 194

Paabeli keeltesegadus — 67
Paabeli torn — 67
Paalak, Moabi kuningas — 172
Paarak, sõjaväejuht — 195
Paaruk, prohvet — 314
Paasapüha — 153, 154, 186
Pasa, Iisraeli kuningas — 353
Patseba, Uurija naine, kelle Taavet võrgutas — 297
Paulus, apostel — 79
Peeli kuju — 422
Penaja, «kangelane» — 311
Penhadad — 367, 386, 387
Penjamini laste patt — 213
Penjamin, Jaakobi «väike» poeg — 139
Perodak-Baladan — 398
Petlemm — 123
Philemon ja Baucis — 86
Pidalitõbi — 150, 165, 383
Piileami eesel — 172
Piileam, prohvet — 173
Piinehase kangelastegu — 174
Piinehas: Eeli poeg — 226; «jumala tasuja» — 174, 217
Piison, jõgi — 17
Pikk iga — 45, 46, 70, 101, 140, 143, 172, 219
Pilha, Jaakobi liignaine — 116
Pimedaks tegemine — 385
Pollutsioonid — 178
Pompeius — 442
Potivar: kohimeeste ülem — 130; Heliopolise preester — 133, 134
Preestrite pasunad — 169
Preestrite õnnistamine — 165
Prohvetid, määratelu — 270
Puurimi püha — 429, 430
Puus — 103
Põgenemine: prohvet Eelija Iisebeli eest — 364; Hadad Egiptusse — 335; Jorobam Egiptusse — 337; Taavet Absalomi eest — 306; Taavet Sauli eest — 269
Põletamine taevatulega: 250 juudi — 171; kaks korda viiekümne sõduri — 372; Naadabi ja Abihu — 165
Põllumajandus — 107
Põrgu — 182, 283
Põõsas, mis ei põle ära — 150
Päikese varju tagasipööramine Jesaja poolt — 400
Pühad — 165
Pühadus: Joosepi — 145; Taaveti — 317

Raafael, ingel — 403
Raahab, Jeeriku hoor — 185
Raahel — 115
Rebeka — 103
Rehhabam: Juuda kuningas — 351; Saalomoni poeg — 334, 344
Roojased loomad — 165
Rõivad kõrbes — 176, 177
Römer, Ole — 13

Saalomoni laevastik — 330
Saalomoni moon — 326
Saalomoni palee — 328
Saalomoni ratsavägi — 326
Saalomoni rikkused — 331
Saalomoni «tarkus» — 323, 326
«Saalomoni tarkuseraamat» — 338
Saalomoni tempel — 328
Saalomoni õpetusesõnad — 326, 338
Saamueli «erruminek» — 245
Saamueli «hinge» ilmumine — 281

Saamueli surmajärgsed teosed — 279
Saarpati lesk — 356
Saduserid — 440
Salakuulajad: Joosua — 185, Moosese — 170
Samaria, linn — 354
Samgar, Iisraeli kohtumõistja — 195
Sanherib — 397, 398
Seadus armukadeduse kohta — 169
«Seaduselaegas» — 186, 231, 237, 238, 249, 293
Seeba kuninganna — 332
Seekel — 260
Sekem, kuningapoeg — 120
Sekem, linn — 345
Sesostris, vaarao — 351
Sett, Aadama ja Eeva poeg — 45
Sidkija, Juuda kuningas — 400
Siisak, vaarao — 351, 370
Siisera, Kaanani väejuht — 195
Siklag, linn, mis eksisteeris ka pärast mahapõletamist — 284, 286
Silpa, Jaakobi liignaine — 117
Simi, Taaveti teotaja — 306, 308
Simri, kuningas Pasa perekonna hävitaja — 353
Simri, usutaganeja — 174
Simsoni rebased — 205
Soodom — 83
Strabon — 89
Suguelu küsimused piiblis — 166, 167
Suguhäigused — 165, 166
Suguühendus loomadega — 166
Surm: Aabrahami — 101; Aaroni — 172; Ahhabi — 371; Antiohhos Epifanese — 448; Eeli — 232; Elisa — 396; Jaakobi — 145; Jesaja — 400; Joosua — 191; Jorobami — 351; Juuda Joorami — 389; Moosese — 182; Saalomoni — 337; Saamueli — 279; Sauli — 285, 286; Simsoni — 211; Taaveti — 317
Surnumeri — 89
Susanna — 419
Sõjasaak — 175, 264, 285
Sõjavankrid — 193

Taagon, vilistite jumal — 234
Taamar: Juuda minia — 127; Taaveti tütar — 301
Taanieli lohemadu — 422
Taaniel lõukoerte augus — 418, 423
Taaveti banditism — 273, 280
Taaveti ja Joonatani sõprus — 140, 268, 271, 287
Taaveti kroon — 300
Taaveti metsikud julmused — 295, 301
Taaveti musikaalsus — 258
Taaveti pulmakink — 267
Taaveti tants laeka ees — 294
Taaveti võidud — 295, 301
Taeva hierarhia — 54, 403
Taevaredel — 113
Tapmine: Abneri — 292; Absalomi — 308; Adonija — 320; Agagi — 256; Ahhasja — 392; Amasa — 308; Amnoni — 304; Asaeli — 290; Atalja — 395; Egloni — 194; Iisboseti — 292; Iisebeli — 392; Jaabini — 195; Joabi — 321; Joase — 395; Joonatani ja teiste Sauli poegade — 285; Koljati — 263; Olovernese — 408; Penhadadi — 388; Piileami — 175; Sauli seitsme järglase — 309; Siisera — 195; Simi — 322; Simri ja Kosbi — 174; Uurija — 298; vilistite — 205, 207, 267. Vt. ka mahalöömine, hävitamine
Tebora, prohvet — 195
Tervekstegemine — vt. imed
Tigris, jõgi — 17
Tiina, Jaakobi tütar — 120
Toeg, 85 preestri tapja — 272
Toobija — 402
Trooniletulek: Absalomi — 305; Asaeli — 387; Jeehu — 389; Saalomoni — 319; Sauli — 243; Taaveti — 289

Tuleahi — 412
«Tõotatud maa» — 71, 157, 170, 174, 182, 184, 190
Tüüros, Foiniikia linn — 284, 292

Unenäod: Jaakobi — 113; Joosepi — 125; Nebukadnetsari — 412, 413; Saalomoni — 322; Vaarao — 133
Ussa, kelle jumal tappis laeka juures — 293
Uurija, Taaveti väejuht — 297
Uurim — 281

«Vale vaim prohvetite suus» — 369
Variserid — 440
Vaskmadu — 172
Veenus, planeet — 50
Verejooks — 166
Verepilastus: Absalomi — 307; Amnoni — 303; Juuda — 128
Veri — 248
Verised ohvrid: punane lehm — 171; palju loomi Sauli ajal — 248; loomi Saalomoni ajal — 328; Jehvta tütar — 203; Aabrahami poeg Iisak — 98; Moabi kuninga poeg — 380
Vilistid viivad ära jumala laeka — 231
Vilisti sepad — 215, 246
Vilistite ümberlõikamine — 267
Wolston — 194, 230
Voltaire — 185, 232, 253, 257, 283, 293, 299, 304, 331, 337, 351, 395, 401, 408, 430, 443, 444
Vutid — 170
Võidmine: Hasaeli — 366; Eliisa — 367; Jeehu — 389; Sauli — 242; Taaveti — 257
Väljakäigukoht leeris — 178

«Õiglase raamat» — 288
Õnnistamine: Rebeka — 104; Simsoni ema — 205; suunemlanna — 381, 382

«Ülemlaul» — 339
Ülesäratamine surnuist: Saarpati lese poja — 357; suunemlanna poja — 382; tundmatu laiba — 396
Ümberlõikamine — 75, 76, 151, 186
Ümberlõikamise küngas — 186

SISUKORD

Eessõna 3
Esimene peatükk. Maailma ja inimese loomine 9
Teine peatükk. Esivanemate pattulangemine 23
Kolmas peatükk. Esimeste inimeste lühiajalugu 39
Neljas peatükk. Inglite armuseiklused maa peal 47
Viies peatükk. Veeuputus 57
Kuues peatükk. Vaga Noa ja tema jumalast õnnistatud järglased 66
Seitsmes peatükk. Peavanem Aabrahami püha ja vaga elu .. 70
Kaheksas peatükk. Püha esiisa Lott 85
Üheksas peatükk. «Jumala püha sõbra» Aabrahami vaga loo lõpp 93
Kümnes peatükk. Vaga esiisa Iisak ja temale jumala poolt kingitud lapsed 102
Üheteistkümnes peatükk. Püha esiisa Jaakob ja tema patune vend Eesav 108
Kaheteistkümnes peatükk. Püha Joosepi peadpööritav karjäär 125
Kolmeteistkümnes peatükk. Joosepi vaga kättemaks 136
Neljateistkümnes peatükk. Joosepi tark valitsemine Egiptuse üle 141
Viieteistkümnes peatükk. Issand jumala uus soosik «püha jumalanägija» Mooses 146
Kuueteistkümnes peatükk. Vaga lugu kümnest Egiptuse nuhtlusest 152
Seitsmeteistkümnes peatükk. Juutide neljakümneaastane rändamine kõrbes jumala sõna järgi 157
Kaheksateistkümnes peatükk. Kolmas Moosese raamat 165
Üheksateistkümnes peatükk. Neljas Moosese raamat 168
Kahekümnes peatükk. Viies Moosese raamat 176
Kahekümne esimene peatükk. Vaga Joosua, Iisraeli rahva juhi «pühad» kangelasteod 184
Kahekümne teine peatükk. Iisraeli kohtumõistjate vaga toomine «pühasse» ajaloosse 192
Kahekümne kolmas peatükk. Pühad kohtumõistjad Jehvta ja Simson 201
Kahekümne neljas peatükk. Ühe leviidi vagalt õpetlik lugu . 213
Kahekümne viies peatükk. Jeesus Kristuse püha esiema Ruti liigutav idüll 221
Kahekümne kuues peatükk. Püha prohvet Saamuel 225
Kahekümne seitsmes peatükk. Sauli, jumalast võitud kuninga trooniletulek ja püha kroonimine 240

Kahekümne kaheksas peatükk. Kuningas Sauli kurjus ja tema karistamine kõigearmulisema jumala poolt 251
Kahekümne üheksas peatükk. Püha jutustus Taaveti kuulsast võidust uskmatu Koljati üle 259
Kolmekümnes peatükk. Võitlus kuningatrooni eest ja issand jumala suunav käsi 266
Kolmekümne esimene peatükk. Jumalavallatu Sauli kurb lõpp 278
Kolmekümne teine peatükk. Püha ja vaga kuninga Taaveti trooniletulek ja kuulsusrikas valitsemine 288
Kolmekümne kolmas peatükk. Juuda prohveti ja kuninga püha Taaveti romantilised seiklused 297
Kolmekümne neljas peatükk. Püha kuninga Taaveti viimsed päevad ja õnnis lõpp 309
Kolmekümne viies peatükk. Tema kuningliku kõrguse Saalomoni jumalikult tark valitsemine 319
Kolmekümne kuues peatükk. Piiblitarkuse kõrgeim väljendus 338
Kolmekümne seitsmes peatükk. Iisraeli ja Juuda kuningate püha ajalugu 344
Kolmekümne kaheksas peatükk. Prohvet-müristaja Eelija sõjakad kangelasteod 355
Kolmekümne üheksas peatükk. Püha prohveti Elisa üliimepärane elu ja Iisraeli kuningriigi lõpp 378
Neljakümnes peatükk. Juuda kuningriigi lõpp 397
Neljakümne esimene peatükk. Toobija ja Juuditi pühad romantilised lood 402
Neljakümne teine peatükk. Prohvet Taaniel ja tema pühad memuaarid 411
Neljakümne kolmas peatükk. Veel ja veel kord «prohvetid» ja nende «imed» 425
Neljakümne neljas peatükk. Pühad isad — paljukannatanud Hiiob ja Joona 432
Neljakümne viies peatükk. Vaprad vennad Makabid 437
Märkused 450
Nimede ja aineregister 462

V. Kingisepa nim. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi Raamatukogu

Лео Таксиль
ЗАБАВНАЯ БИБЛИЯ
под редакцией В. Шишакова
На эстонском языке
Обложка У. Кюлв
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja I. Tamm
Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa
Tehniline toimetaja O. Mullari
Korrektorid M. Amon ja S. Aron

Ladumisele antud 25. V 1963. Trükkimisele antud 20. VIII 1963. Paber 54 × 84, 1/16. Trükipoognaid 29,5. Tingtrükipoognaid 24,19. Arvestuspoognaid 26,55. Tiraaž 10 000. Tellimise nr. 3739. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tn. 54/58.

Hind 71 kop.

1—7